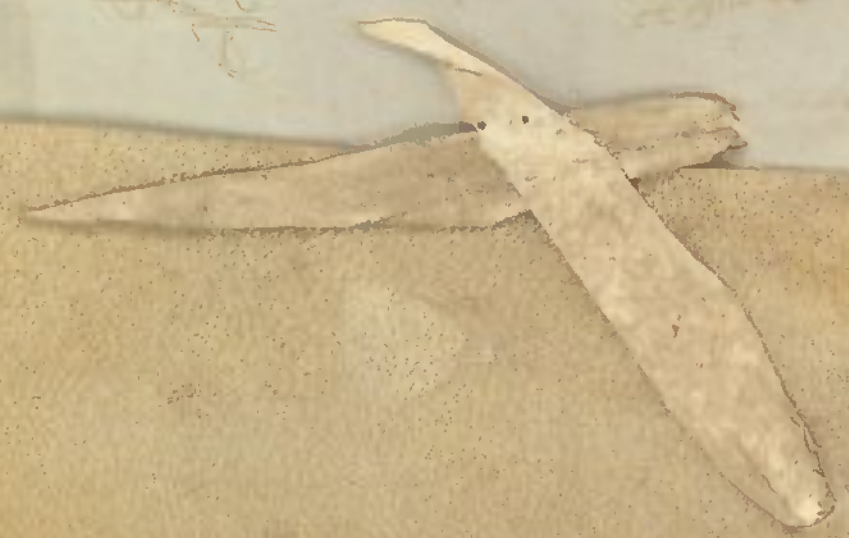
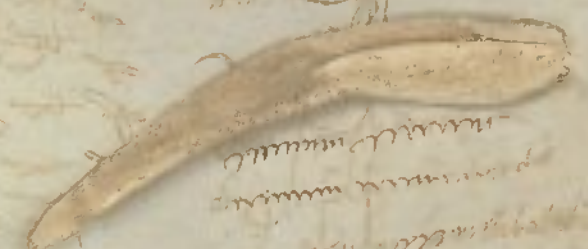
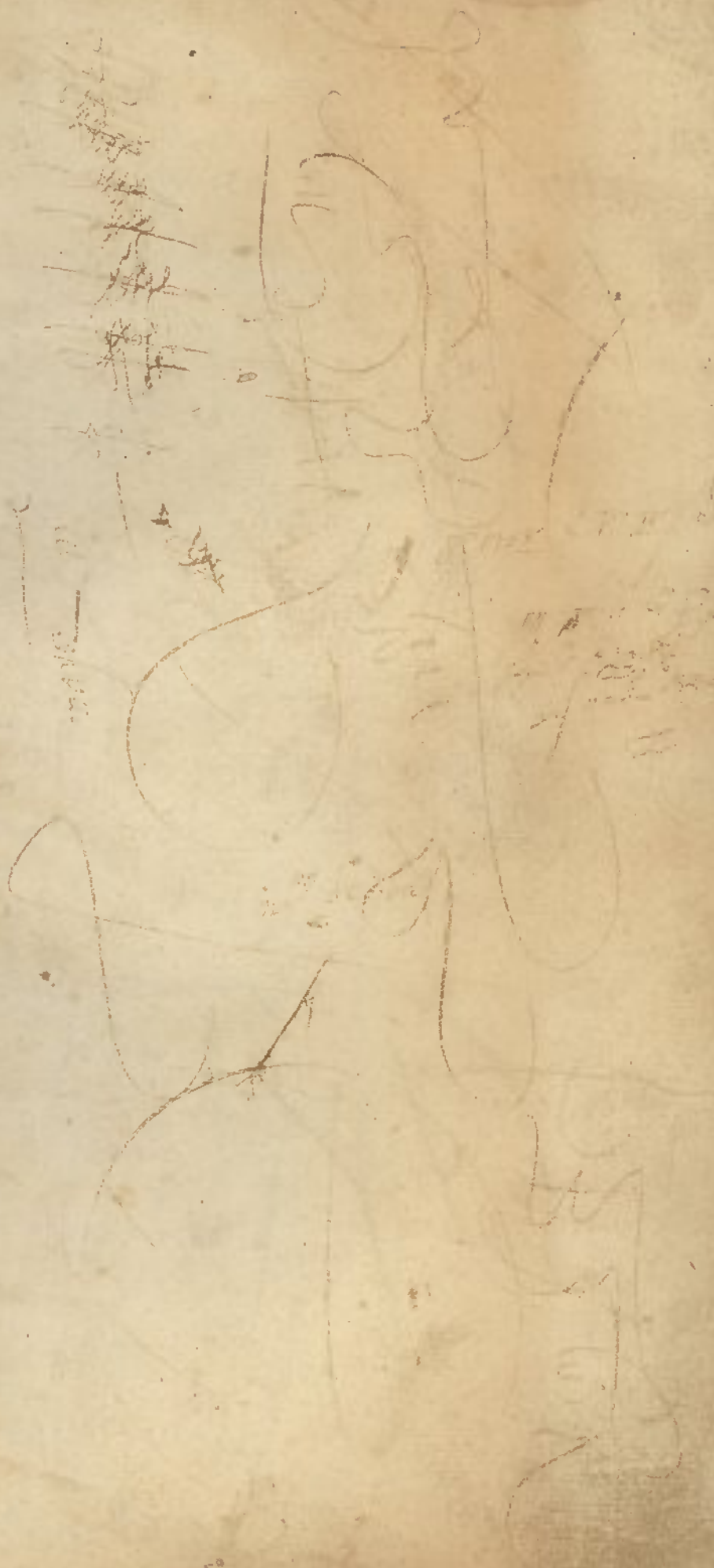

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some words are difficult to decipher but appear to include:]

Revelation
The first book of the
New Testament
written by the
apostle John
in the island of Patmos
in the year of our Lord
1840
The words of the
prophet
John the apostle
and evangelist
to the seven churches
of the east
written in the
year of our Lord
1840

ne. secundus
 ubi: se na.
 mmm. s.
 natorib; m.
 uilem. habi

~~116-4~~
INE
1528

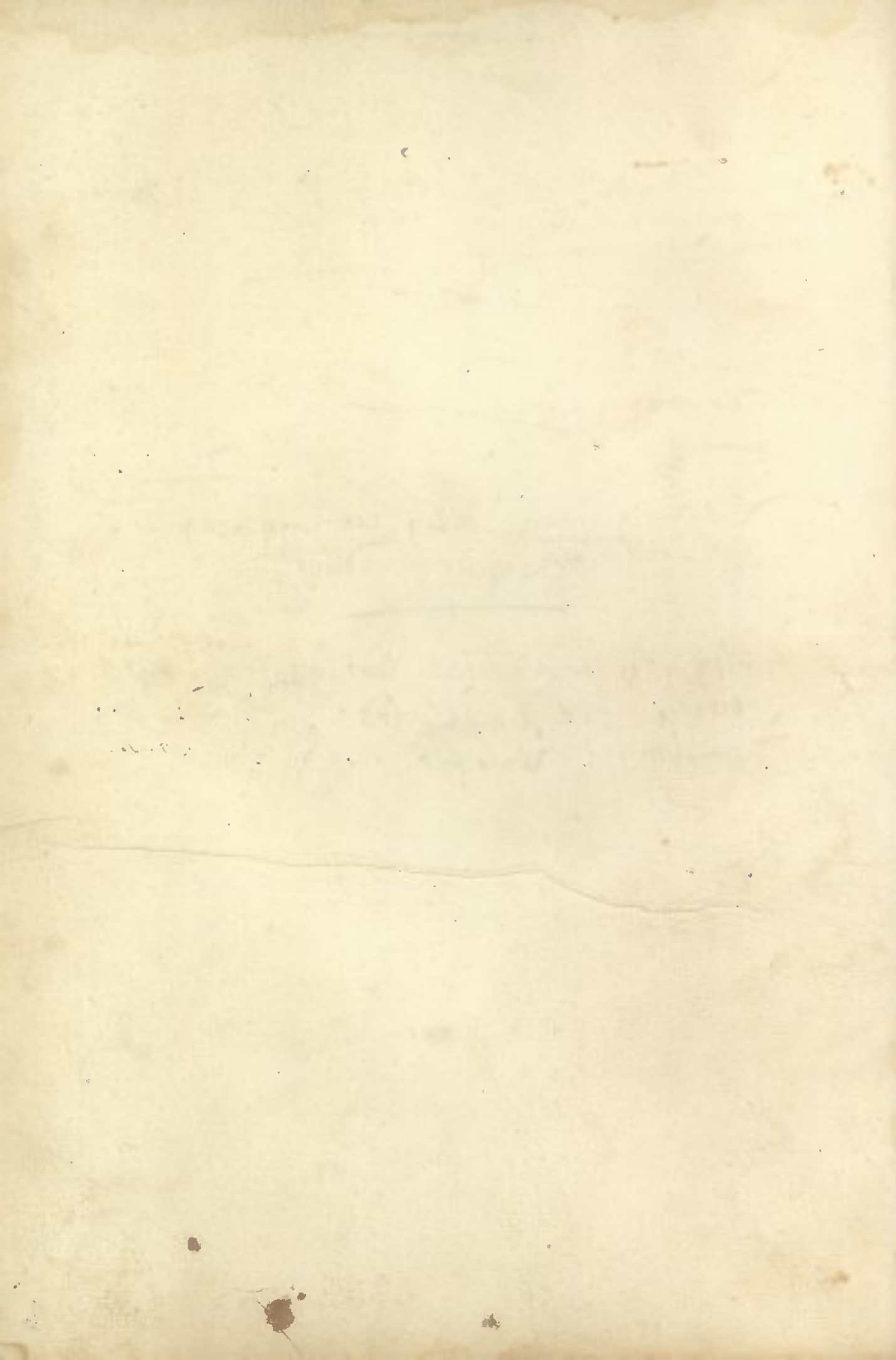
My dear Sir
I have the honor
to receive your
kind letter of the
10th inst. and
am glad to hear
that you are
well. I am
very much
interested in
your success
and hope you
will continue
to prosper.

mny vltimo q me moz cono q oter ben fano m error pado
 em mnt me anstema mrdia nolo per heman mntamuy
 uole Villa de mnta

e No sario mas a leon

deo ynterit a la cer mntamuy +
 deo sario mnta dno q mntamuy m

pley sus ee soria mnta qvo loansi mnt mnt
 beneste presente dia qn to ce
 mntamuy y tello

~~Ca. 55.~~

4

1878

200

PETRVS MONTIS DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS
INTERPRETE G. AYORA CORDVBENSI.

*Liber car. Lusit. sacre cal. domo datus ab Ill^m. & Ill^{ss}.m. in x. Patre D. Thomeo
a Braximo. Archiepiscopo Eborensi fundatore et dote eor. eiusdem l^{ib}.m.*

1878

INC
1528

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA
DIVERSITY OF LIFE SCIENCES

H. 1291710

PRIMI LIBRI INDICIA.

- Petri montis ad iohannem Hispaniarum principem cum totius rei ar-
gumento. Prologus.
- Quæ qualiaue fundamenta quavis in arte iacienda sint: quonā quoq;
pacto homo homini partim p̄ industriam sed nō penitus per natu-
ram præster. Caput. i.
- Quonā mō industria: assiduitate & rei agēdæ itelligētia ut eam ipsam
probe absoluam?: mortales indigere manifestū sit. Caput. ii.
- Quid nobis scientia quavis in re dare assuescat: ea præsertim quæ ho-
minum cognitionem complectitur. Caput. iii.
- An natura præstātes an imbecilles magis industria iuuet. Caput. iiii.
- An q̄ docēdi mūere fungunt̄: an discipuli ipsi magis discāt. Caput. v.
- Quonā mō mortales agere deceat: ut ii reliqs̄ sciētia præstēt. Caput. vi.
- Actiōes ab hominib; exemplo naturæ moderari debere. Caput. vii.
- Et si litteris operam dandam esse censetur: experientiam suaderetur in-
quiri. Caput. viii.
- Quantum & animi claritudine & corporis robore mortales indige-
ant. Caput. iiii.
- Nihil quod precio acquiri neq; opib; p̄mutandū esse. Caput. x.
- Qui temperie ac moderatione consistere debeamus: ut cuilibet labo-
ranti parti opem ferre possimus. Caput. xi.
- Quo in tempore homines absolutū magisteriū adepti sint. Caput. xii.

PROVERBIORVM PARTICVLA

- Quanta scelerum occasio sit iniquoꝝ consuetudo. Caput. xiii.
- Qua inanitate nicromantici fidem sibi comparare contendant: &
quam uim motiuam intelligentiæ sortitiæ sint. Caput. xiiii.
- Rerum fundamentum in primis probare oportere: easq; limitare con-
uenire. Caput. xv.
- Qui libri legendi qui ueritandi sint. Caput. xvi.
- Studium circa primos auctores potius q̄ circa eos qui alioꝝ opera cō-
mētati sunt: intendi debere. Caput. xvii.
- Quamnam differentiam & corporis robur & animi uis inter se con-
tinēant. Caput. xviii.
- Experimentum pro experientia a nōnullis inepte dictū. Caput. xix.
- Mod; quo mortales ab ineūte ætate probe istrui debeāt. Particula. xx.

Qualiter populi a principibus regi debeant: qualiter quoque ab illis affligi soleant. Particula,xxi.

De iis qui diuitias ingenti auiditate perquirunt. Caput,xxii.

Quam fidem quæue officia subditi principibus præstare debeant. Caput,xxiii.
Rei, P. ductores haud pœit? excusandi nam ueluti nocentes pũire iubent: ignauos ad idõeos labores capescendos cogere deberent. Caput,xxiiii.

Qua infamia diuites plerumque detineantur. Caput,xxv.

Principum legitima in partibus excusatio. Caput,xxvi.

An ab exterioribus actionibus hominum animos depræhendi ab hominibus liceat. Caput,xxvii.

Nunquam eos sine dedecore atque ingenti labore degere posse: qui medio abdicato extrema sectantur. Caput,xxviii.

Quonam pacto quamplurima ministeria quæ ad rei, P. utilitatem iuuenta sunt: deperuata expiantur. At in primis mali medici detestantur. Caput,xxix.

Nullam usquam tam copiosam orationem esse: quæ Iuris peritorum scelera sufficienter explicet. Caput,xxx.

Interpretis excusatio.

Totius orbis corrupti mores coaceruatim tanguntur. Caput,xxxi.

Interpretis excusatio

An probi diuites: an ipsi generosi & opibus plerique homines uiros uirtuti deditos: recti in certaminibus repudiare queant. Caput,xxxii.

An quæ ueteras actiones de se prius pollicentur: an quæ nullam iactationem præmittunt: si utriusque in opere pares sint: magis mereantur. Caput,xxxiii.

Quidnam difficilius sit: an noua opera edere an aliena uel comitari uel interpretari: quas quoque differentias auctores cum ipsis interpretibus abinuicem habeant. Caput,xxxiiii.

Quæ conditiones etiam sine litteraria eruditione ad bene scribendum sufficiant. Caput,xxxv.

SECUNDI LIBRI APICES.

Interpretis præfatio.

Quid actum hactenus sit: quam quoque ob rem maiora affectemus: cum ipsius uenturæ rei exordio.

An deum naturam an ipsius opificem appellari magis conueniat & quonam pacto se speculationem ab experientia tum moderari tum roborari conueniat. Ca.ii.

Qua materie corruptibilia corpora consistunt. Caput,iii.

Quid per naturam ipsam accidere soleat. Caput,iiii.

Quæ differentia inter ea quæ natura prodeunt: & ea quæ casu contingunt

- accidentia obseruari uideatur. Caput. y.
- Quæ uis sydeꝝ in inferioribus redundare soleat. Caput. yi.
- Quæ uia aliquale futuroꝝ uerâ cognitionē afferre soleat. Caput. yii.
- Quo i loco cōiectari potius q̄ recte iudicare expiãur. Caput. yiii.
- An & apud principes & circa regionū discrimina experti: an astrorum periti & uentura bella & frugum futuram copiam certius præuideant. Caput. yiiii.
- Quid manuum lineis depræhendi queat. Caput. x.
- An nomen ipsiusue litterarū numerus uictoriã cōtineat. Caput. xi.
- Quid p naturã cognoscat: & qd demū abiguū restet. Caput. xii.
- An pares personæ & qualitate & mensura q̄ndoq; nascãtur: cum optima astronomorum confutatione. Caput. xiii.
- Qua similitudine proles parentes æmuletur. Caput. xiiii.
- Quonã pacto qui cognitionē hanc p dissimilariū partiū cōuenientiã excerpere contendunt aberrant. Caput. xy.
- Quæ discrimina ob parentū differentē ætatem filii contrahere soleat: & quonam modo ab eorum ægritudinibus in ipsa generatione lædantur. Caput. xyi.
- Stellarum optima limitatio. Caput. xyii.
- Quasna ob causas monstrifera animalia nascantur. Caput. xyiii.
- Quapropter mortales idōea ad habitadū loca sibi eligere debēt. Cap. xix.
- An sæmen genitale a mare tantum an ab utroq; parente secerni ueriusimilius sit. Caput. xx.
- Quomō & mares & fœminæ aptari ad generationē debeāt. Caput. xxi.
- An parentes an ipsius naturæ cursus tantam uim obtineant: ut eorū uel oīno regãur: uel inoxii a casib? degere possim?. Caput. xxii.
- Quas uires fortuna possideat. Caput. xxiii.
- Quid natura extra sui regimē omnino deferat. Caput. xxiiii.
- An natura alios diuites alios pauperes esse prouideat. Caput. xxv.
- Quomodo & si stellæ ualidissima corpora sint: humanum animum regere nequeãt. Caput. xxvi.
- An mortales influxu sydeꝝ ad artes inclinemur. Caput. xxvii.
- Quid de illis demum dicendum sit: qui quicquid euenit fati ascribunt. Caput. xxviii.
- Quonã pacto si hūanæ actiões stellarū cursib? correspōdēt: sydera ab ipsis hominib? sed non e contra regi probentur. Caput. xxix.
- Quam aperte qui rerum naturalium magnitudines scire præsumūt: aberrant. Caput. xxx.

- Quā friuolis argūentis astrōnōi fidē sibi cōpare nitant̄. Caput. xxxi.
 Quæ nā amplior utilitas ab astrorū facultate capi possit. Caput. xxxii.
 Varietatē ex rerū limitatiōe necessariā oīno esse. Caput. xxxiii.
 Ob quā causam a iantiū corpora differāt. Caput. xxxiiii.
 Quid nā cæli i fluxus mortalib? impartiri soleant. Caput. xxxv.
 Quis iter errātia sydera atq; elemēta cōmūis ordo seruet. Caput. xxxvi.
 Quas cōditiones saturni sydus possideat: cum reliquorum syderum
 abstruso documento. Caput. xxxvii.
 Quid elementa adinuicem agant. Caput. xxxviii.
 Elementorū proprietates pro locorū discriminibus cū ignis ipsi? exē/
 plo & intendi & remitti assuesci. Caput. xxxix.
 Quonā in loco aer præstantior experiatur. Caput. xl.
 De terræ situ ac proprietate. Caput. xli.
 De præstantiorib? ad usum aquæ conditionib?. Caput. xlii.
 Quibus argumentis aer frigiditatē aqua uero humorem strictius con
 tinere probentur. Caput. xliii.
 Elementorum exuperantes uices. Caput. xliiii.
 De propriis elementorū sedibus. Caput. xli.
 Quib? conditionib? hūor terrā ipsam seēmp petere soleat. Caput. xlii.
 Quid uel pruia uel bruma sit. Caput. xliii.
 Quid sit Iris. Caput. xliiii.
 An elementa a suis actionibus q̄doq; ddesistant. Caput. xlix.
 Quā ob causam fontes in montibus magna ex parte scaturire assue/
 scant. Caput. l.
 Quapropter habitabilis terræ portio manifesta sit. Caput. li.
 Quonam modo elementa per cōmixtionem loca sibi inuicem permu
 tent. Caput. lii.
 Quas differentias aer pro locorū discriminib? agere soleat. Caput. liii.
 Quid nebulæ sint. Caput. liiii.
 Quæ materia nubes: fulgura: & tonitrua consistit: & quibus cū diffe
 rentiis fulgura procedere natura uoluit. Caput. ly.
 Quæ discrimina terræ corpus capere sentiatur. Caput. lyi.
 Ob quas causas terra nutet. Caput. lyii.
 A quib? astris mai? discrimen qd̄ inter sydera experitur: ortum ducat:
 quorū quoq; maiori ope indigeam?. Caput. lyiii.
 Quæ discrimina inter solis lūæq; sydera sint: quas quoq; differentias ob
 alia accidētia sol ipse agat: & quonā pacto mortales ab eo minus q̄
 cæteri animantes lædi experiantur. Caput. lyiiii.

Bruta animalia secūda in differentia a sole affligi solere. Caput.lx.
 Plantas solis accessu discessuq; nimiū lædi. Caput.lxi.
 Cui cōplexioni sol magis faueat: & quo i tēpore sanguinei ipsi a uariis morboꝝ generibus crebriꝝ ifestētur. Caput.lxii.
 Quādo colerici magis ifirmari assuescant. Caput.lxiii.
 Flegmaticos p̄ augustū mēsem crebriꝝ ægrotari. Caput.lxiiii.
 Quo in tempore melancholici a morbis uexentur. Caput.lxy.
 Quando magis a syderibꝝ uel iuueꝝ uel aduersemur. Caput.lxyi.
 Aens cum singulis sui præcipuis affectionibꝝ diuisio & ob quas causas magis minusue somniemꝝ. Caput.lxyii.
 Ob alios etiā affectus sōnia nasci solere. Caput.lxyiii.
 Quæ differentia p̄ lunæ mutationes iuxta mortalium complexiones sentiātur. Caput.lxix.
 Quid p̄ lunæ uel senectutē uel iuuentutē ac uētorum discrimina: in ipsoꝝ animatiū generationē causetur. Caput.lxx.
 Qua hora gēti simꝝ nō strictē ab ipsi s hoībꝝ scire posse. Caput.lxxi.
 Quibꝝ in tēporibꝝ aīalia diuersi affectiōibꝝ p̄dita reddāt. Caput.lxxii.
 Vnde animantes læsi nascantur. Caput.lxxiii.
 An unius membri defectꝝ in alterius adiuuentū a natura transmitti queat. Caput.lxxiiii.

TERTII LIBRI SVMMITATES.

Interpretis præfatio.
 Auctoris prologus cū ipsius rei exordio.
 Qui sanguinei sint: quasq; proprietates habeant: & quo elemento eorum cōplexio proportionetur. Caput.i.
 Quibꝝ indiciis sanguinei cognoscantur cum aliis ad alios etiam homines probe dignoscendos documentis. Caput.ii.
 De colericis. Caput.iii.
 An ab aereo an ab igneo elemēto colericos constitui cēsēdū sit. Ca.iiii.
 De reliquis colericosꝝ affectionibꝝ atq; indiciis. Caput.v.
 Qui diutiꝝ iter mortales pro cōplexionū discriminibꝝ uiuere soleāt: & quo in tēpore singuli ifirmitatibꝝ magis obnoxii expiāt. Caput.vi.
 Melancholicorum. Particula septima.
 Melancholicorum indicia.
 De flegmaticis. Octaua particula.
 Flegmaticorum indicia.
 Prologium maxime aduertendum.

Corporū cōmixtionis discretio.	
Quæ iter oēs cōplexiones & magis opaca & deterrā sit.	Caput. vii.
Cætera cōplexionū exordium.	
De sanguineis colericis: cū utriusq; cōplei oīs discrimē.	Caput. viiii.
Sanguinei colerici & idem melancholici.	Caput. ix.
Sanguineus colericus atq; flegmaticus.	Caput. x.
De sanguine & melancholia.	Caput. xi.
De sanguineis melancholicis colericis.	Caput. xii.
De sāguinis cū melācholia & flegmate cōunctiōe.	Caput. xiii.
Quod mēbroꝝ discrimē & raritatē & cōmixtionem cōtegere solet: & quā ob causā nunq̄ de re ipsa & sine magna peritia & intuitione re ctū iudiciū ab hoībus dari poterit.	Caput. xiiii.
De raris cōplexiōe & quas differētias pro generis discriminib? & actiones & studium appetant: & quā ob cauam isti reliquis in discendo præstare cognoscantur.	Caput. xv.
De sanguineis flegmaticis.	Caput. xvi.
Quæ complexio mulieribus decora sit.	Caput. xvii.
Quis ordo in cuiuscūq; generis uel rectorib? uel comitibus deligēdis obseruari per naturā debeat.	Caput. xviii.
Quæ differentia iter sanguineos flegmaticos magis minusue mixtos sit.	Caput. xix.
A quib? corporibus mortales uæhemēti? circa uoluptates & capi & decipi soleant.	Caput. xx.
Qua complexione uxores ducendæ sint.	Caput. xxi.
An mares an fœminæ circa re hanc magis desipiant.	Caput. xxii.
De sanguineis flegmaticis colericis.	Caput. xxiii.
Quæ & qualia corpora ex sanguine flegmate & melancholia oriuntur.	Caput. xxiiii.

Prologus.

Argumentū.

De colericis sanguineis.	Caput. xxv.
De colericis sanguineis melancholicis.	Caput. xxvi.
De colera sanguine & flegmate.	Caput. xxvii.
Dolerici melancholici.	Caput. xxviii.
De colericis melancholicis admixto sanguine.	Caput. xxix.
De colericis melancholicis flegmaticis.	Caput. xxx.
Dolerici flegmatici.	Caput. xxxi.
De colericis flegmaticis sanguineis.	Caput. xxxii.

De colericis flegmaticis melancholicis. Caput. xxxiii
Prologus.

De melácholicis sanguineis. Caput. xxxiiii.

De melancholicis sanguineis colericisq;. Caput. xxxv.

De melácholicis sanguineis flegmaticis. Caput. xxxvi.

De melancholicis colericis. Caput. xxxvii.

De melancholicis colericis sanguineis. Caput. xxxviii.

De melancholicis colericis flegmaticis. Caput. xxxix.

De melancholicis flegmaticis. Caput. xl.

De melancholicis flegmaticis sanguineis. Caput. xli.

De melancholicis flegmaticis colericis. Caput. xlii.

Prologus in flegmate.

De flegmaticis sanguineis. Caput. xliii.

De flegmaticis sanguineis colericis. Caput. xliii.

De flegmaticis sanguineis melancholicis. Caput. xlii.

De flegmaticis colericis. Caput. xlii.

De flegmaticis colericis sanguineis. Caput. xlii.

De flegmaticis colericis melancholicis. Caput. xlii.

De flegmaticis melancholicis. Caput. xlii.

De flegmaticis melancholicis sanguineis. Caput. li.

De flegmaticis melancholicis colericis. Caput. li.

Quas ob causas q̄ quatuor æque fere diuisis cõplexionib? nascũtur cæteris aiantibus deteriores sint: cum ipsius corporis aliquali circũscriptiõe. Caput. li.

Quã ardua difficultas ut sese quispiã cognoscat: uerset: cum optimo ad id agendum præsidio. Caput. liii.

Totius discursus limitatio.

Quã ob causã & si cætera per naturã aiantũ corpora corruptioni subdita sint: Christi corpus icorruptũ mansisset. Caput. liiii.

Quonã pacto illi abiucendi sint q̄ leuib? signis mortalium naturas dignoscere præsumũt cũ opportũa rei ipsius moderatiõe. Caput. ly.

Quã ob rem hoium cõplexiones nunq̄ immutari queant: & quid per complexiones intelligatur. Caput. lyi.

Quæ ministeria singulas cõplexiones adaugeant. Caput. lyii.

Complexiones a cõformitate locor; maxime iuuari & ob quas eorum differẽtia aialia maximis discriminib? p̄dita nascãt. Caput. lyiii.

Quã ob causã uti & calor & hũor rer; multitudinẽ pariant: & frig? & siccitas cõseruãdi priuilegiũ obtineant: & quõ nulla istar; rerũ copia

- mortem uitare possit. Caput,lix.
- Quā grauius aberrant qui uel industria uel opibus ineptos hoies præstantes reddere contēdunt. Caput,lx.
- Petri Montis philosophi de equorum natura & cognitiōe particula a G. Ayora cordubensi in latinū uersa.
- De equis colericis. Caput,lxi.
- De melancholicis equis. Caput,lxii.
- De flegmaticis equis. Caput,lxiii.
- Equorū ambigua signa.
- Quonam pacto conditoris dei uoluntate non aut uel caloris uel hūoris excessu species inter se differant. Caput,lxiiii.
- Quæ differētia inter mares & fœminas p naturā sit: particula a Petro mōte philosopho disserta: G. Ayora cordubensi interprete.
- Caput,lxy. nō modo plebi sed & omnibus etiam maxima cum oportunitate iucūdum.
- An maiores ætatis nostræ hominib? prestantiores natura ederet: & an ars aliqua plenam reꝝ scientiā mortalib? dare queat. Caput,lxyi.
- Aurea huiusce capitis conclusio.
- Quonam pacto & naturæ & uirtutis similitudinē ad ueram amiciciā conuenire oportere: artiū uero nequaquā intellexerim? Caput,lxyii.
- Quēpiā quouis in certam iē præcipue iuxta sui naturæ habilitatem & esse & fore existimandum. Caput,lxyiii.
- An nomina quib? usi sumus iuxta mores an per naturam hominibus magis conueniant. Caput,lxix.

QVARTI LIBRI INDICIA.

Interpretis prohœmium.

Auctoris præfatio.

- Quæ differētia & inter ipsas formas adinricem & inter eas atq; materiem uersetur. Caput,i.
- Quem deus optimus maxim? ordinē uniuersi præcipuis ptribus pro sui cuiusq; generis discrimine sancitus sit. Caput,ii.
- De anima uniuersim cū uegetantis exemplo. Caput,iii.
- Quid sensibilis aīa sit: quasq; potentias sortiatur. Caput,iiii.
- Quanta excellentia aīa humana inter reliquas præstare sentiat & quibus argumētis eadem fine carere probetur. Caput,y.
- Quonā pacto & animæ etiam nostræ per corporis actiones doctiores

- 9
- euadant. Caput.yi.
 Quis ordo inter ipsos sensus adinuicē obseruetur. Caput.yii.
 Quis & sensuū & animæ facultas præstātor esse appareat: cū aliqua
 li pro utriusq; partis difficultate. Caput.yiii.
 Quo in corpore maiorē sibi quisq; & conuenientiam & opportunita
 tem inueniat. Caput.ix.
 Quid liberum arbitriū proprie sit: quasq; uires habeat. Caput.x.
 De dei præscientia Caput undecimū cum toto sui corpore aureū.
 Nullā usq; tā atrocē pugnā q̄ intra nos ipsos posse inueniri. Caput.xii.
 An ad malā an ad bonā partem habilis humanū gen? sit. Caput.xiii.
 Quonā modo neq; ob ea adhuc quæ desup probata sunt homo absq;
 diuinis numinibus atq; præsidio absolui atq; crimina uitare ne
 queat. Caput.xiiii.
 De animæ imortalitæ membrū quintumdecimum.
 An mundusa se sit? an a quoquam aliquo dependeat? & initium ali/
 quando sortitus sit. Caput.xvi.
 Quonam pacto animæ humanæ interitu careāt: quarum quoq; sub
 stantia omnis ab origine simul creata probatur. Caput.xvii.
 An peccatum per naturam an ob priorū parētum errorem mortales
 ab origine trahant. Caput.xviii.
 A quo potissimum humanum genus redimi debuit. Caput.xix.
 An semel an amplius nos redimi oportuisset. Caput.xx.
 Quibus fundamētis christum & dei uiui unigenitum & uex huma
 næ salutis præsidium esse constet Caput.xxi.
 Quā maxie aberrant qui Christi religioni assentire recusant qui anti/
 christi aduentū opperiri facile credi possunt: & q̄ aperte constet se
 ductorē illū nullā sibi credētib? utilitatē dare posse. Caput.xxii.
 Quam maximum argumentum ad christianam fidem roborandam
 ex cæteris legibus oriatur. Caput.xxiii.
 An nos primis parētib? an ipsos nobis dignitate præstare probabili?
 constet. Caput.xxiiii.
 Quam facile cōproberetur: diuina uerba panem atq; uinum in uerum
 christi corpus atq; sanguinem posse permutare Caput.xxy.
 De conceptione uirginis corpusculum.
 Quid & de infero loco & ipsius cruciatus haud immerito arbitrandū
 sit. Caput.xxyi.
 Quid inclinationis nomen uere importet. Caput.xxyii.

QVINTI LIBRI SVMMITATES

G. Aporæ prohœmium

- Auctoris præfatio cum aliqua rei scribendæ excusatione & ob quam causam primus locus inter ipsas corporis actiones palæstræ det̃ & quis mod⁹ per ipsam obseruari debeat. Particula priâ.
- Quibus conditionibus pro hostium diuersis habitudinibus in palæstra procedendum sit. Membrum secundum.
- Quæ leges in palæstra cōueniētī⁹ obseruari debeāt. Membrū tertiu.
- Quod inter pernicitatis genera excellat: & quibus uersutis magis in ipsa re iuuemur. Particula, iiii.
- Cursorum pactiones Caput, y.
- Quibus conditionibus homines cum ipsis equis cursu quandoq; cōtendere queant. Caput, yi.
- Nonnulla uelocitatis genera cum aliis ad ea pertinentibus causis describuntur. Caput, yii.
- Qua industria magis hac in ipsa re iuuemur. Caput, yiii.
- Quæ calliditas in saliēdi facultate āpioriē utilitatē afferat. Caput, ix.
- Quod iaculādi gen⁹ præstātī⁹ sit: & magis a uersutis iuueēt. Caput, x.
- Qualiter & minora tæla & uirgulæ præstātī⁹ eici debeāt. Caput, xi.
- Quonam modo magnus lapis propellendus sit. Caput, xii.
- Qua uersutia in eicienda ferrea sude iuari debeam⁹. Caput, xiii.
- Quonam modo ab equis præstātius iaculemur. Caput, xiiii.
- Qui eq & ad iaculationē & iustā pugnā deligēdi sint. Caput, xy.
- Quod iaculandi genus actores uæhementius lædat. Caput, xvi.
- Quantū in singulis eiciēdi generibus iaculari soleat. Caput, xyii.
- Quis ordo in capiēdis mensuris obseruandus sit Caput, xyiii.
- Quonam pacto iaculatores metam obseruare debeant & quotiens iaculandū ioco sit: & qualis ictus ualidus numeretur. Caput, xix.
- Quib⁹ iudiciis & qui periti & qui istarum rerum ignari sint: ante cōgressum cognosci queant. Caput, xx.
- Quib⁹ iudiciis seductores nimia in parte cognosci possint & qua uersutia eorum fallaciæ q̄ maxime caueri debeant Caput, xxi.
- Quem modum ante singulas actiones ut probe præstemus obseruare debeamus. Caput, xxii.
- Quā ob causam pluria ac maximæ calliditatis in armis archana huic uolumini subtraxerimus. Excusatio.
- An quopiam exercendi genere quantū homo homini robore præstet:

- cognosci queat. Caput. xxiii.
- Quæ discrimina inter maiora minoraq; animantium corpora magna ex parte sint. Caput. xxiiii.
- Quam ob causam alii ab ipsarum rerum frequentia iuuari alii uero lædi experiantur. Caput. xxy.
- Qua uia & ratione cuiuscunq; habitudinis homines reliquos imitari ualeant. Caput. xxyi.
- An robur per continuū exercitium augeri an debilitari potius dicendum sit. Caput. xxyii.
- An ira fortiores hoies an quoquo mō uiolētis similes reddat. Ca. xxyiii
- Qua nā in ætate hoies magis p naturam præstent. Caput. xxix.

SEXTI LIBRI INDICIA

G. Ayoraæ Cordubensis præfatio.

- Petri montis philosophi prohæmium cum uenturæ rei expositione. Quonam moderamine & si semper in corporis actionibus præsertim humanus animus nostras uires regere debeat. Caput. i.
- Quantum etiam & ad corporeas actiões uel uoluptates deponere uel nunq; (si fieri poterit) delibare necesse sit. Caput. ii.
- Qui cibi & humanæ saluti & uirib? cognatiores sint. Caput. iii.
- Quonam pacto copiosus potus: crebra uenus: & recentes fructus nocendi inter reliqua imperiū sortiantur. Caput. iiii.
- Quam maxime detestandi sint qui humanum ualorem ab opti uel copia uel inopia existimant. Caput. v.
- Quis mod? circa cibos capiendos sanis hoib? esse debeat. Caput. vi.
- Quibusnam in locis proprius auctoꝝ sensus capiendus sit: cum optimis ad rem eādem exemplis. Caput. vii.
- Quib? horis diei & corpora ad sua exercitia magis ualeant: & animus ad sui generis actiões præstantior sit. Caput. viii.
- Quis modus circa prænoscedam strenuitatem uerus sit: quis quoq; fallax sæpius experiatur. Caput. ix.
- Quæ præcipua strenuitatis causa existat. Caput. x.
- Quales affectiões circa re ipsam mortales pro sui cuiuspiã cõplexiõis discrimine obseruent: & quonā ordine in aciebus ob eandem causam instrui debeant. Caput. xi.
- Quantum ante aggredienda pericula timor iuuet: quantūq; in ipsis trepidare noceat. Caput. xii.

- Quam ob causam pusillanimes minus ante pericula sed in ipsis longe
uæhementi⁹ tim eant: at magnanimi contra. Caput. xiii.
- Nunq̄ ueræ uirtutis alumnos ultra q̄ ratio imperet timere solere: cū
ipsius & timoris & strenuitatis diffinitione. Caput. xiiii.
- Quā clare aberrēt: q̄ nos & timorē & audaciā a natura trahere astruere
uolūt: & qualis timoris species a uerecūdia obici soleat. Caput. xy.
- Quæ deniq; conditio obseruanda sit: ut animi magnitudine præstare
possimus. Caput. xvi.
- Quonā pacto & pccaces & maledici hoies nimiū cōtēnēdi sint. Ca. xvii.
- Quātū illi aberrēt: q̄ dū q̄dpiā uerbis explicat̄ ibidē auctores diuersis
corporis motibus indigere garrunt. Caput. xviii.
- Principum mores iterum repetuntur. Caput. xix.
- Quantum alienæ regiones exteris hominibus ibi decertaturis nocere
soleant. Caput. xx.
- Quāta ad diuersa regna petēda sagacitate idigeam⁹. Caput. xxi.
- Quib⁹ hominib⁹ sup ea quæ narrāt: plēa fides sit exhibēda. Caput. xxii.
- Quonā pacto & poetis & historicis credere debeam⁹. Caput. xxiii.
- Quam multum magni momenti negocia circumspectiōne consulan
daq; sint. Caput. xxiiii.
- Sæpe corporis prospera habilitas in disputatione possessoribus noce
re experitur. Caput. xxv.
- Quā māifeste & sagittarii & iaculatores aberrēt: q̄ a missilib⁹ cōacta
corpora manu sentire garrunt. Caput. xxvi.
- Quam inane solacium sit: ut in præsentī mœrore solemur: præteritā
fœlicitatem recensere. Caput. xxvii.
- Operis intentio roboratur.
- Qua cōplexionū uarietate singulæ gētes sint præditæ & p quas corpo
ris actiōes nimia ex parte exercent. Caput. xxviii.
- Quā imbecilli ratioē illi fundent̄ qui stomachū in ætate frigidū in
hyeme calidum esse dicunt. Caput. xxix.
- Quapropter qui frigidā patriam incolunt animosiores q̄ qui in cali
dis locis degūt experiunt̄. Caput. xxx.
- Quæ sola conditio ad colonos ditandos sit satis. Caput. xxxi.
- Quā recte & si singulis creatis reb⁹ portiones aliquæ cōcedēdæ sint:
nulli tamē ob id totū tribuere deceat cū toti⁹ opis exēplo. Ca. xxxii.
- Petri montis philosophi in particulam de rebus abditis præfatio. In
terprete. G. Ayora cordubensi.
- Quid circa rem hęc & ad aquā & ad humū spectet. Caput. xxxiii.

Quā maximæ difficultates elementorū magnitudines ab hominibus
sciri prohibeant. Caput, xxxiiii.

Vnde fontium discrimina prouēire iudicanda sint. Caput, xxxv.

An cælū stare an moueri dicere liceat Caput, xxxvi.

An unicū an plures cælos potū esse p rationē probeſ. Caput, xxxvii.

Vnde lunæ mutationes prouenire sit uerisimile. Caput, xxxviii.

An solaris lunariſq; mobilis differentia dissimili celeritati an diuerſis
itineribus ascribi rectius debeat. Caput, xxxix.

Quid supra solis magnitudinē calorēq; dicendū occurrat Caput, xl.

An nubes humoris uasa appellanda sint. Caput, xli.

Exhortatio.

Auctoris excusatio.

Interpretis ad reginam epistola.

Eiusdem ad se oratio.

GAYORAE CORDVBENSIS PRAEFATIO IN LIBROS DE
DIGNOSCENDIS HOMINIBVS .P. MONTIS PHILO/
SOPHI: AD ILLVSTRISSIMAM ELISABETH HISPA/
NIARVM REGINAM PRAECLARISSIMAM.

e
T si omni tempore Excellentissima Regina ac
nostri saeculi decus unicū uiri, praestantes ma
ximo in pretio habiti fuere: quia ad uirtutū
& maximarum artium acumen non sine ma
gnis laboribus id genus homines peruenire
possunt: quisq; tamen sanæ mentis profecto
existimabit: eos qui tēpestate hac corporis uo
luptate contempta uirtutibus inseruire nitū
tur: non solum colendos uerum diuinos censendos esse. Quo circa co
gitanti mihi quantū Iusticia: Fortitudine: Modestia: Prudentia ac Pu
dicia reliquisq; uirtutib?: cæteris mulieribus antecellas: huius ope
ris interpretationem celsitudini tuæ dicare haud imerito uolui, qua
nō tātum animi tui uoluptatem augere credidi: sed etiam ut studiosi
homines tibi maxime debere fateantur: quum ingenium tuum &
in bello gerendo regnisq; gubernādis plurimum ualere uideant & in
liberalium artium studio q̄maxime splendere cōperiant: teq; super oēs
celebrent & litterarū monumētis exornent: ppetuam q; faciant. Nāq;
opum: uirium: pulchritudinis: simulachrorū: aliarūq; caducarū rerum
gloria cito momēto defluit atq; euanescere solet: mœnia ēt tum publi
ca tum priuata breui tēpore decidunt: unū hoc deniq; historiae genus
ppetuum ac prope æternū in hac luce ab hoibus procedere cernitur:
quod corpora nostra prae cæteris reb? illustrare & in gloria sustinere
ualet. Ad te aut attinebit (namq; potes) si qui auctorem haud iuste re
præhēderint: quum is aliorū philosophorū medicorumue sentētias ali
quas eorū auribus tritas aliter se haberi ostēderit: eorundē auctorū ma
ledicentiūq; ratiōes in mediū adducere iubeas: ut melior pars maiorē
uincere possit, quod nō indecēter fieri debet: quū nil præstanti? in na
tura mortaliū ratione ipsa cōpertū sit: & eius officiū discurrere pspiciē
terq; iudicare esse cognoscam?: Quā ob rē hi non imerito demētes exi
stimādi sunt: qui nulla idagatione ducti aliorū dicta tenaciter ample
ctunt: & quidnā simile ueri dissonūue sit pquirere contēnunt. Adeo
enim magnā auctoritatē quispiā ueteribus præbet: ut qcquid ab illis
editū sit: q̄ quod is experiri posset credere malit.

Ihi quoq; pro tua solita clæmnetia Inclita Regina ignoscas
 m oro: si mea incõpta uerba tuas aures offèderint. Fateor eqdè
 non hoc tanti operis mun?elationis procacitatisue causa su
 scepi, cognoscebam sane me & ingenio & doctrina imparem ut in rã
 ta re interpretis officio fungi possem: uerum quia in ea ipsa ab aucto
 re haud parum eruditus sim: eius mentem planius cæteris explanare
 posse existimaui. Et si librum hũc ad facundiores uiros duxeris: eos a
 mea trãslatione adiuuari posse nõ iniuria censui: quum auctor is &
 in ipsius sententiis concipiendis recteq; cõmentandis me reliquis sè
 per præposuerit.

Rupi etiam silentiũ præmaturo tẽpore: nõ q; Quinti Fabii Quin/
 tiliã: Oratiq; præcepta ignorarem: hi enim opera edenda in nonum
 annũ premenda esse consuluerunt: sed ut si ex ingenio meo quicquã
 boni in hac dicendi facultate prouẽire posse iudicaueris: a te bona spe
 confirmatus litteris nunc in iuuentute operam dare nitar ut tuas tuo
 rumq; maiorum res gestas in posterum conscribere ualeam. Non pau
 ci quippe & pace & bello clarissimi uiri ex pluribus gentibus trãsiere:
 quorum nomina in obliuione scriptorum penuria obdormiunt: quæ
 celeberrima mento esse deberent. At uero si recte inspicere uolumus:
 græcorum romanorũq; laudes tantum celebratas inueniemus: & si
 apud eorum auctores Hãnibalis alteriusue similis res gestæ memorã
 tur non nisi ut ii maiorem gloriam ab hostium magnitudine ac præ
 stantia comparent: id factũ esse colligi poterit. Quis enim hoc iuidia
 factum non existimet? quum hispanorum populus apud maiores no
 stros & animi magnitudine & corporũ agilitate ad arma litterasq; ap
 tissimus ac præstantissimus prædicetur: de nullo tamen strenuo uiro
 hispano (præter Viriatum) memoriam habeam?. Sed si uerum dice
 re libet: ac futura per præterita & præsentia iudicare fas est: non quia
 scriptores desint: sed qã Galli: Germani: Aphri aliæq; exteræ nationes:
 suo idiomate loquũt: neq; eorũ locutiones iuicè intelligi queũt: qua
 propter extra eorũ regioes sui celebres hoies nequaquã cognoscũtur. At
 quanquã hispani linguæ dulcedine præstent: hac in parte uniuersas le
 ges tum græcæ tum latinæ liguæ excellere recte se habet: Quã equi
 dem ob causã & ob alienigearũ aduentũ in Italiã non solũ Roma sed
 cæteri hesperia magistrat? fere per totũ orbẽ fama uagant, quæ res
 quũ nobis antehac deessent: nihil mirandũ profecto est: hispanos nõ
 celeberrimos extitisse. Verũ tu quæ tot ac tanta consilio & armis cõfe
 cisti: ea posteris meõrata relinquere facillime poteris: quod uentuũ ab

iis qui te nouerit: sperari decet: Quapropter de hac re maiestatem tuam precibus fatigare desino.

Peris huius laudes silentio prætereo: ne quispiam suscepti negotii amorem te deceptum patet. Auctoris tamen parentes patriam: uitam ac mores breuissime descripturus eram nisi modestia me continuisset: Quam ob rem id in aliud transferre tempus curabo: ut qui partem ipsam cum libro hoc perlegerint: uirtutes & claras artes non factis mortalibus impertiri: falso credant: sed eas summa ope ac diligentia (uti fit) parari percipiant: ne ipsi fortunam nequicquam execrates perignauitatorpescant. Nonnulli ex peritis hominibus tibi litteras mittere decreuerunt: ut & liber hic & si omnibus conueniens atque utilis uideatur: Principibus summo opere necessariis uti est: testetur, quod auctor operis ipsi tuo unico filio conscripserit. Cæterum ut ex more institutoque maiorum procederet: quod summatim in toto uolumine agendum sit: delibare institui.

ARGUMENTVM.

In eo enim non quid inter similes dissimilesue partes interferat: aut qua differentia ouipara a uiuiparis secernantur: uel quæ in plantarum genere alta radice descendant: uel cespitem superficie gaudere notetur: aut uti caulis caudici communior habeatur: uel an corpus an incorporeum quidpiam uox sit: uel unde uideri sensus fieri putetur: disputatur, uel quonam pacto frondes folia strictius intelligi debeant: uel in instruendis aciebus quam ob causam substes is dicat: qui proxime post decurionem postponit: & qui illum sequitur: præstes nominet: neque aliquid iis simile nobis agendum est, huiuscemodi enim res: mirum in modum a nonnullis expositæ sunt, quibus magis ob laborem (profecto) tenemur: quam propter commodum quod ipsi nobis attulerint. Quid enim opus est longis ambagibus inquirere: utrum mulierum semen feminisue proportionale prolificum sit: quum omnibus liqueat neque mare neque feminam eiusdem generis singulatim generare posse: quam Aueroy. huic sententiam repugnare molitur: sit: feminæ unius periurio deceptus: quæ ex seipsa in balneo concepisse peierauit. Apum solertia perpulchre indagatam diffuseque scriptam a pluribus accepimus: sed non minus omnia quæ erga eas & utilia & delectabilia sint: a disertis Apiario per horam quam a libris per annum percipere poteris. Quapropter nec de homine in communi aut causarum multiplicitate noster auctor aliquid dicere concupiuit: uerum quidnam mortalium quisque pro sua qualitate & quantitate poterit: clarissime differuit: non solum quo ad animi uigorem uerum & quo ad corporis robur & agilitatem sanitatemque atque alia huiuscemodi mor-

talibus a natura fancita.

q Vispiam fortasse inconsideranter ei arrogantia obiciet: quum tam uastum gurgite ingredi ausus sit: fretus sui ingenii inermi cymba: nec carbasso litterarum ornata nec remigio preceptorum munita. Sed quid tunc nobis de prioribus naturae interpretibus censendum erit: qui quonam pacto alternis uteri lateribus mares & foeminae gignerentur: quo numero caeli constaret: & uti astra ab occasu in orientem pergerent: & qua multiplicitate elementa elementis excederent: & quo pacto antipodes terrae adhererent: tam confidenter scripsere: uti si ipsi uidissent, quae res non solum a sensibus uerum ab humano intellectu non parum distare uidentur. Quam ob causam noster Petrus eas se ignorare fateatur: ipsasque illis claris Philosophis reliquit; quorum mentem altius ascendere potuisse non dubitat. Is uero ut hominem se esse ostenderet: rem nobis utilem opportunamque & quae ab omnibus diiudicari potuisset: pro uiribus aperire nixus est, In qua nullam aliam auctoritatem exposulat: praeter quam experientia ipsa exhibebit.

Neque argumenta in singulis libris agere mens fuit: ne auditores ab auctoris laudibus atque lectione ad mei ipsius peritiam: complexionem: distinctionemque per inuidiam gloriae uel cupiditatem auertere uelle uideremur, quamuis opus ipsum (nostra extimatione) deterius nequaquam redderemus.

Huic uoluntati tamen uariae corporis exercitationes magna cum ubertate inseruntur, quarum singulatim omnes partes late explicare haud facile est, earum enim plurimae nuper inuentae sunt: quarum non solum antiqui Latini carere homines: uerum nunc Itali ea magna ex parte ignorant. Idcirco ab Hispano idiomate illa petere decet, cuius sonus adeo Romanae linguae cognatus atque contiguus est: ut Romanae merito appelletur, quo nomine Hispani utimur. Quis praeterea adeo uocabulorum copiam quamquam in locutione adeptus est: ut alicuius artis singula instrumenta atque operationes propriis nominibus appellare possit? Me etiam uehementer hac in re niti oportet: ut si quid noui addiderimus: non id durum aut difficile occurrat praeter quod rerum nouitas feret. Nonnunquam quoque me sententias stringere: nonnunquam eas uerbis dilatare oportebit: ut auctoris intentio dilucidius pateat: nec ob hoc quidem nos exemplaria deprauare quaequam existimet: profecto enim hac in re auctore inconsulto quicquam minime mutatum est.

a N me hac in re laborare decuerit: tu regina optima tua censura diuidica: & hi existiment: qui conuertendi munere (ne peruertendi

dicam) nonnunquam functi sunt: accumulent quoque mihi hoc onus: quum opus nec graiorum nec latinorum more conditum interpretari deberem: sed a litteris alieno ab uiro compositum, cuius sententiae & si nouitate arduae sint tum difficillimae apparuissent: quum auctoris eiusdem singulari ac minus trito more abstrusae mansissent. Quam ob rem tum scientiarum tum artium (de quibus is auctor loquitur) codices exquisitissime diuoluendos necesse habui: ut quicquid illis annuens uel eorum sententias reuens dictum sit facile intelligatur: Neque posterius ob hanc causam eundem in litteris uersatum fuisse arbitrentur, quod his sane apparebit: qui utroque sermone cognito librum ipsum perlegerint, quibus sane apparere non dubito me ex uisdem rebus librum quoquo modo dissimile edidisse: quem non minori diligentia pro temporis breuitate coram te romana in lingua loquentem ire uolui: quam auctoris qui summo cum labore atque industria miro artificio fabricatum illo tuo dicauerit. Et an id quod proposuerim profecerit: tu quae (ut ferunt) utriusque linguae haud mediocriter docta es: facile discernes. Vos quoque docti rogo ne meam explodatis ineptiam: quum pater ipseus eloquentiae Cicerone se non ignorare fateatur: quantum suscepit negotii qui motus corporis uerbis exprimere niteretur. At non nobis orandi gestus elocutioni mandandi sunt: uerum etiam res quae non tantum actu sed extimatione arduae uidentur: explicare aggressi sumus, quas aut alias non longe dissimiles (ne difficiliore dixerim) Aulus Gellius praecipua difficile includere uis uerbis testatus est. has tamen inquit rerum paruitates & magnitudines atque has omnes officiorum extimationes alia nonnumquam momenta extrinsecus atque alia quasi appendices personarum & causarum & temporum & circumstantiae ipsius necessitates continere. Unde (ni fallor) longe alter orator labor: quam si alterius disciplinae librum explicaturus es eum, cuius non tantum uerba sed & ordinem ipsum ab aliis auctoribus petere potuisses.

Neque quid singulis capitibus concludatur reticui: ut quicquid lectores inuestigare contenderint: facilius inuenire queant: ne animum ingeniumque per inquisitionem fatigata minus ualentia ad ipsius rei speculationem applicent.

PROLOGVS.

P. MONTIS DE HOMINVM NATVRA COGNITIONE
QVE AD IOHANNEM HISPANIARVM PRINCIPEM LI
BER: INTERPRETE G. AYORA CORDVBENSI.

Prologus

Rima aliarum omnium causa iam a mundi origine
Principium medium finemq; cunctis creatis rebus
 p fancierat, quãuis tum varias affectiones illis dederat
 tum diuerſas quoq; degēdi eis obtulerat uias. Neq;
 ſingulis ob finis rectitudinē opportunas partes pro
 ſui cuiuſq; & generis & gradus diſcrimine denegata ē. Quanq̄ i hoc
 uolumine ne opus ultra modū dilataremus: pene de hominibus tan
 tum agere conſilium fuit: cum ad intelligentias eaſ quas angelos
 dicunt: corrigendas edocendaſq; humanæ uires attingere omnino
 nequeant: & cætera animalia neq; rationem ſortiantur: neq; ad ma
 gnam aliquã doctrinã capendaſ idonea ſint. Humano generi &
 enim tum libertatis claritudinem tum animam interitu carentem
 deus ſolus tribuerat. At quanq̄ natura facultatem illam pleniffime
 cõtineat: qua corpora ipſa gigni: occidi: ægre & ſane incedere queât:
 at hominibus cū hac naturæ poteſtate ut recte ii uiuant rationis mo
 deramen ſimul tributum eſt. Indeq; ſalutem noſtram oriri conſtat.
 Quarum utriuſq; partis præceptis recte obſeruaris tunc hominem
 abſolui: perficiq; manifeſtum eſt. Neq; illius corpus tunc phama
 nec animam gloria deſerit. E contra autem ignauis incultiſq; homi
 nibus euenire: quis negare audeat? Siue ii leges haſ negligant: ſiue
 illaſ non probe obſeruent. Cum natura illa uniuerſi quæ minus no
 bis q̄ noſ ipſi certe tenetur: rariffime dum noſtra in utero fingit
 membra id nobis detrahit quod rationabili cõueniat homini. q̄ uiſ
 nõ æque omneſ plasmare aſſueſcat. Sed & ii quos maiori inopia pre
 mit: nec adhuc oportũo medio carent (moſtrifera ſiquidem corpo
 ra ſecludimus) Quorum tamen uberior copia ob morum corruptio
 nem quã propter naturæ defectũ oriri conſpicitur. Quũ ea ſiquidē
 libertate quæ & menti & corpori noſtro largita eſt: qua quicquid
 placet inſequimur: multi mortaleſ neq; unde ortum ducāt: neq; quo
 modo orti ſunt excogitant: neq; quonam pacto dum uiuũt medium
 obſeruari debeant: animaduertunt: quemue finem conſecuturi ob
 ſua merita ſint: ſpeculãtur. Verum ut ſenſus uoluptatibus ferarum
 ritu expleant: proni contendunt. At animalia alia q̄ uiſ rationis exper
 tia naturæ inſtinctu cõmota: frigoris: caloris: inedia: ſitis aliarũq;

huiusmodi rerum excessus defectusq; effugiunt. Quas res tamen non amplius obseruare solent: q̄ ad corpora ipsa contra naturæ ictus protegenda necesse appareat. Natura equidem neq; res ab arte neq; a casu prodeuntes seis ostendit: siue ex nocendi siue iuuandi facultatem habeant: neq; animalia eas uitare amplectiue unq̄ edocuit. Partem enim hanc ab experientia prodire necesse est: qua contra huiusmodi calamitates animantes ratione carentes tutari solent: eamq; rationis loco sequunt̄. Instruunturq; ab ea quæ petere: quæ ue uitare pro locor̄ ac tēpor̄ discriminib; debeāt. At hæc quā explicuim; alior̄ animalium potestatem: breuissima est & per accidens gignitur si illam maxime excellentissimam præstantiā quā homines quū uel lent adipisci possent ituemur (quāq̄ nō semel mortales deterius iace re conspiciam;) de his demū hac in parte dicimus: quī ut corporis uoluptatibus plene potiant̄: neq; labori neq; modestiæ unq̄ parcere uolunt. Neq; illud satis amplū dedec; esse iudicāt: quū a ratione neglecta uiuūt. Immo nec opprobriū esse sentiūt: quū se per ceterrimas illecebras peius cœno colliti deuoluūt: quas belluæ ipsæ a natura stimulatæ quīs nō nimia experientia perdoctæ haud æque ferre assuescunt. At si tēpus quod per inanes cogitatiōes actiōesq; futiles cōsumim;: in uera dei contēplatione & seruitute distribuere: haud magna cum difficultate sine illo frueremur: qui recte degentibus per hoc tam breue curriculū præposit;: imo promissus ē. Ab eo enim tū uitæ tum cruciatus interminabilē possessionē colligimus.

q Vam equidem ob causam quū nōnulor̄ errores circumspicere: & rationis & naturæ bonitatem magnitudinemq; mecū ipse reputarem: quantū utriusq; auxilio indigeamus pro uiribus aperire statuimus. Quū alterius siquidemabilitas alterius uero mensura moderatioq; nobis deessent: tunc mortales tetro carcere detineri & caliginoso rumori obnubilari manifestū est. At forte aliæ facultates aptitudini nostræ imbecillitatiq; ingeni mei cognatiores esse potuissent. Quāuis materiæ ipsius bonitas me ab illius æquitate iuari posse spem afferat: ut illa duce non minori sufficientia eam extollam: q̄ de aliis mihi simillimis dicere possem: quas a mea facultate potius prouenire sperare licuerat.

n Non nouas artes scientiasue propterea me allaturū polliceor: Verum earum quæ a clarissimis uiris inuentæ sunt: portiunculā aliquam dilucidare contendimus. Neq; super illud ambigim;: illos rectius eas declarare earūq; exercēdi certiores uiam exhibere

PROLOGVS

potuisse. Attamen nouarū rerū indagatiōe & uoluminū scribendorū magnitudine occupati interpellatiq; a uitæ breuitate nō cuiuspiā rei proprietatis particulatim explicare ualuerunt. At cum horum maiorū uirorum nomina mihi ignota sint: & ab his tradita doctrina a nostris aurib; procul ammotā neq; secū quæ dicimus approbare neq; suis saltē opinionib; inhærere quim? At non solū ab hac parte lædimur: sed aliæ q̄ plurimæ nobis difficultates occurrūt: ueluti uerba promerere: eaq; elegantī stilo polire: sentētiāq; cōiungere: & locis idoneis disponere. Eodē enim in tēpore hæc nobis duo contingūt: quæ an disparia sint? tu ipse diiudica. librū, s. hunc cōponere: & in litterarum elementis agnitione initium facere: Immo cū & a propria patria absens sim: neq; materna lingua uerborū ubertatē præbere potest: ut ī ea ipsa quid sentiā recte aut sine ambagibus explicē. Verū cum illis uerbis quæ a matribus suggeri solent: aliquid de eo dicā. Qd̄ dū me aliasq; simul q̄ plures personas tum diuersarū habitudinū tum dogmatum experiebar: cōpertus sum. Neq; me iter maiores præposterosue uel præsentēs (si qui sunt) fama dignos homines cōnumerari uelle cenfeas: quos tamen excellentiam illam fati sortiri: omnino negamus. Sed a propriis tum aptitudine tum labore illis esse quæsitam. Neq; id dicendū est: fortunā casumue magnā bonitatē afferre solere: uerū id fatēdū qd̄ experientia ostēdere assuescit. Sollertes siqdē uiri magnarū rerū momēta cōsequi solent: Qui quāq; aliquādo impediānt uel breui uel longa tēporis mora magnā rei quæsitæ partē adīpiscunt. At quū in uoluntate ac potestate nostra tum modeste tum turpiter eligere: atq; opari sit: quis nos securos reddere poterit? si deteriora sequemur? Cū nostra siquidē necessitudo mortales inuitet: cōmoneatq; tū edocere: tum ediscere: atq; his artibus demū uti: in quib; cōsumptū tempus minime perdant. Quæ res apud nōnullos ex illis prioribus quanq̄ non uerā religionē possiderēt: maximo habebat in precio: exercebaturq; nimium. Quā ob rem Christiani eam summo cum labore atque industria capescere debēt: qui cunctis benefacere iubemur: proximioribus maxime ad quos iuuandos tum natura tum consuetudo aptiores alacrioresq; nos reddere solet: A fine quoq; magis q̄etamur. E doctrina siquidem nostra maiorem utilitatem prouēire experimur: quæ res assumptum laborem solatur: & ad futurum tolerādum multum confert. Neq; parum enim docentis mēbra affliguntur: quum eos instruere necesse est: qui neq; amore aut libera uoluntate doctrinam ipsam sequuntur.

a Tu uero quum tuæ stirpis excellentiâ intuemur: neq; difficile
 neq; alienum a te magnâ intelligendi uim sine præceptore ha-
 beri posse nobis apparet. Ad maiore attamen tutelam dubiumq; ar-
 cendum longe id securius iter esse constat: cum iis conuersari: qui
 tuam iuuare regiam maiestaté & possint & sciant: & tum opus sit ue-
 lint. Nâ quanq̃ te natura personæ habilitati dederat & Parentes sum-
 mis opibus ditauerant: ut eam splendide adornare posses: nonnullas
 scire artes putile erit: quæ hominē & aptiorem & clariorem reddunt.
 At cū illud animaduerto: te eo tempore nouisse, quo membra nūdū
 pfecte discretas suas sortiebant̃ habitudines: eorūdem agilitatē om-
 nem dicere nequeo. Verum etiâ quantū conicere potui illa ad bonâ
 compositionē tendere uidebantur. Quæ res & causam & uigore (ne
 audentiam dixerim) mihi affert: ut omnino maiestati tuæ ea agere
 debere ostendam: quæ diligētī industria homines capescere deberēt.
 Nam qui solo naturæ munere ratione ac bonis moribꝫ neglectis inni-
 tuntur: haud magnâ perfectionē adipisci queunt. Iam etenim quauis
 in ætate atq; prouincia homines nō minori personarū elegantia natu-
 rā edere manifestū est: qui tū ob præceptorꝫ defectū bonæue conuer-
 sationis inopiam, quæ illos ad facultates cōuenientes deducat uti se
 deteriores absumi: & de utrisq; æque siletur. Quorū numerꝫ si te in-
 tercluderet: amori quē tum semp in te tum in patriâ habui: non recte
 satisfecisse uiderer. Quanq̃ in tui imperii amplissimis regnis non te
 nuem doctorū hominū turbam inueniri posse facile ostenditur: quæ
 rectā uiuendi uia tibi ostēdere posset. At quum nōnullos reges latas
 ditiones possidentes præteruisse pētus compertum habeamꝫ: & exitū
 uti initium sortiri: neq; maiora neq; præstantiora uestigia post mortē
 q̃ antenatalem eos derelinquere uideamus: Sed eorꝫ nomina cū cor-
 poribus dissolui euanescereq; illis saltem qui regēdi modū maioribꝫ
 uiribus innixi tibi dicent: recordationē obuicere consiliū fuit. Nam
 qui plura corrigere: pluribusq; præsidium esse debet: eundem intelle-
 ctus claritudinē copiosamq; præuidentiam quibus ea ante uideat di-
 ligentissimeq; exploret habere necessum est. At uti principes tū quū
 corporis dotibus tū quū animi uirtutibꝫ pollent: maxime laudantur:
 eodem modo qui illis uacant: dedecorosi nimium habent̃. At quū nō
 solum uerear id a te negligi posse quod ab industria cōparari quisset:
 uerum dubium illud occurrit: forte omnia quæ iuxta naturæ mune-
 ra regendiq; dignitatem ministrare debueras: non plene exequereris.
 Ad quod euitandum inconueniens: ad eos qui sufficientiam aliquā

quæ de comitatu uentis Ambr

in principibꝫ non solum dotibus
 corporeis sed et in uirtutibus
 animi debent polleere.

PROLOGVS

possideant recurrere sanum erit. At cū tua ætas admodū tenera sit: meaq; quoquomodo inclinēt: hoc opus scribere uisum fuit, cuius lectionē nonnullis in locis meū erga te animi affectū ostensurū putauī. Non quod nostra ætas tam dispar sit: quin cōsuetudinis principium aliquod admittere posset: uerū a nonnullis annis citra tanta Terrarū spatia nos diuisos corpore habuerunt, quæ librum ipsum a me tibi ostendi posse uetuerē, qui manu potius q̄ lectitando rectius disci profecto posset. At uero ut studii fastidium stomachationemq; in quā tum nobis sit uitemus: eundem breuissime absoluere in sex libros diuisum pro uiribus enitemur. Quorū prior nonnulla inter artem naturæq; discrimina & cōmertia quæ uersant̄ ad inuicē demōstrare cōtendet: humani etiā moris poruūculā cōmunē aliquā cōtinebit. Secundus uero cōpositorū corporū formationē causarūq; q̄ plurimum originē cōtemplat̄. Tertius uero corporū eorū dē aptitudinē cognoscēdiq; modū nulla ambiguitate explicat, que qdē pars oīa que tractare solemus aialia cōplectit̄: quis de hoibus tātū exēplū (uti opportunū maxieq; cōgruū fuit) afferam? Ex quo reliqua haud magna cū difficultate deprehēdi poterūt. At quartū p̄ naturæ Ratiōes nōnullas haud deteriores cristianæ Religionis partes probat. Quintū præterea quonam pacto Corporis uires atq;abilitas exerceri debeant: indicat. At postremus modū quē circa nos ipsos tenere debeam? & quonam pacto illi quādoq; aduersentur qui partem hanc negligunt. Continet. At totū uoluminis intentio hec sane est: ut corporis uires auget̄: auctisq; sine anime nocumento probe uti possim? Neq; aliter spiritū ipsum sine corporis corruptione fouere. Cū ambo siquidē ad beatitudinem uerāq; gloriā cōsequēdā adiūcti sint. Id rationi cōsonū ē: ut tātā illis amicitia cōcordiāq; tribuamus: ut alter & alterius & suū p̄ opportūa media finem adipiscatur. At quū quonā pacto hæ ambæ partes cōuēire queāt declarare statuerim? id nō sine probatiōe præterire licuit. Quā ob rem illud ostēdere necesse erit: quātū uterq; naturæ teneat. qd̄ quoq; nōnūq; a dei uolūtate & qd̄ a more nostro sæpe proueniat. Quū prologū nostrū respiceremus: ipsum obscurū circa p̄icipiū præsertim diiudicauimus. quā ob rem ut lectores prope partē illā iuuaremus hæc uerba in Fine subiungere libuit, quib; quæ intentio prior nos admouerit: ostendetur. quum sæpe etenim uel ignauos uel circaturpitudinem aliquā nullo ratiōi cōsono proposito Retentos hoies uidissem: indeq; Diuinum ordinem quem deus ipse in mūdi Creatiōne obseruasset: quo singulæ Creaturæ aliquod officium & ad sui

reparationē & ad cōmunē utilitatē & laudē creatoris fortitæ sunt cōtemplat[?] esse: & cum eosdē ego quos dixi partem hanc neglectā habere expresse cognoscerem: dum de illis fere conqueri possem: scribere cæpi: eisq; ostendere nixus sum: ipsos eas partes quæ & aīo & corpori diuina sanctiōe conueniūt: nequaq̄ obseruare. In cuius uis si quidem officii recta obseruatione haud aliter fieri debet: q̄ cum balista iaculari cōtendim[?]: tunc etenim & circa metam in quo pedes sistunt: & circa signū qđ sagittæ petunt: nimiū attentū reddi debemus: aliter nanq; facili aberramus.

Quæ qualiaue fundamēta quauis in arte iacienda sint: quonam quoq; pacto hō homini partim per idustriā sed nō penitus per naturā præstet. Caput. i.

Di imprimis scribere uisum est quod & facillime intelligi queat: & maiorē ad intra utilitatē cōtineat: q̄ uerba ipsa ostendere uideātur. Quauis & enim in arte ualida fundamenta iacienda sunt: e quibus discentes recursū præstidimq; petere possint. Quæ quidē quīs ob consuetudinem demissa claraq; uideantur: forte & sublimiora sunt & longe maius utile q̄ finis ac medium continent. Nam cum ad armoz quōdpiam exercēdū quēpiam apere molimur: inde docendi initium fieri maxime conuenit: quonam modo propriū corpus prius regere & qua passuum mensura inniti moueriq; debeat. Inde q; si ensē (exempli gratia) contra cōtare contendimus: uel e dextra noītra superiori parte sinistra circumambita pristinū locū gyro toto peracto cesim repetere: aut in sinistro latere uel supra uel infra humerū consistere. Quem modū ictum dextrum cōmuni nomine dicimus. At illico cōtra sinistru alium abortu appellatum ducere. Is enim e sinistro oriens in dextrum latus occidit. At continuo hostem punctim petere, quos quidem ictus nulla alia circumspectione perceptos nō magnā rei ipsius substātiā continere existimam[?]: quā cū diu diuq; studuim[?], in eodēmet principio & quo pacto nos protegere & hostem ferre possim[?]: & qua uia is quoq; nos fortius lædere queat inuenim[?]. Quā quidē ob rem haud dissimili alimento caput hoc uegerare animus fuit, quod libri ipsius intentionē primariam magna ex parte aperit: & finis indicium affert (Quas quidem ambas partes adinuicem conuenire omnino necesse est) At priusquā instrumēta mediaue opportuna quæram[?]: opus ipsum animo circumspectare decet: Et quo in loco illud ualidis fundamentis confirmare debeamus: non negligendum est. Ab hac parte demū illud no

PRIMVS

bis occurret: ut tales esse elaboremus: quales nos rationis conuenientia esse appetierit. Omnes itaq; mortales in quibus excellēdi cæteros cupiditas inest: maximopēniti debent: ne alius doctrina pares fiant. Non enim homines tantum natura dissident: quātum sæpe inter eorum actiones ostendi solet, cuius excellentiæ discrimina scientia & habitu quodā prouenire haud dubiū est (Illius enim adminiculo uires fortius applicare solem⁹) Quāuis multorū opinio sit: alterū alteri gemino robore præstare: Hoc dumtaxat hominibus in extremo cōstitutis alii fortissimo uidelicet alii admodū imbecilli accidit: Reliqua siquidē ex parte e contra euenire compertū ē. Quod ab his qui plures experti sunt personas manifeste habetur: apud quos noster sermo hactenus maneat: Reliqui autem his experimētis quiescāt. Dato enim aliquo iaculatore præstante is hastam passibus quinquaginta cōtortserit: debilis autē alius quadraginta quinq; emittet. Quāobrem illud notare oportet: iuxta maiorē numerū quinq; passuū distantia pro paruo peneq; nullo discrimine haberi debet. Si ualidus autē uirib⁹ octoginta exilis uero quadraginta passibus hastā iecerit alterū ab altero gemina ualitudine superari dici potuisset. Ac etiā si quis cui precipua pernicitas insit cū grauiore cursu certans: & si quinq; passibus eūde anteire pmiserit: ad centū tamē passus nō illū cōtingere poterit. Aliū saltu ualidū alio imbecilli uno uel duobus pedibus præstare cōstat. Neq; aliter in singulis istiusmodi generis reb⁹ inuenies: neq; omnē huiuscemodi excessum per naturā fieri existimandū ē. Sæpenumero equidē corporis robur ingenio atq; astu subiici uidet̃. Vnde inferri potest: Li qui alios superauerint: non solū ex naturali aptitudine illos deuincere: uerū etiam tum propria experiētia tum aliorum doctrina adiuti eos uictoriā cōseq. Is enī quē magistrū natura edidisset: cæteros parumpenderet. Id enim in se continere cognosceret: quod a paucis nullouē attingi quisset. Nā quæ nūc a mortalib⁹ habent noscūturue: ea ipsos ab aliis maiori ex parte percepisse manifestū est. Neq; propterea in elatioe atq; tumore uacāt quāto tunc siquidē infrænatiores ac supbiiores existerēt: si naturæ mūere aliis eodē iteruallo excellerēt. Neq; illud ab eis suspicari oporteret: quod persæpe euenire cōsueuit. Nā cū quis aliquē uincit: superatū fateri: sensisse id ex quo ab alio excedit cōspicim⁹: simulq; spe & aīo habere: Si iterū utriq; cōcertandi copia det: ab aduersario minime superari posse: aut longe minori iteruallo derelinqui. At etiā oībus in rebus maiorē superantiā inter ignotos inferri solere: q̃ postq̃ in adinuicē cognoscunt: nō uno sed q̃plumb⁹ exē

Handwritten flourish

plis experit̃. Quod quidē haud eueniret: si tanto a natura alter alterū superaret: quanto in principio sui concursus ostensum ē. Quā ob causam quacūq; in re artem & industriā maxima adminicula mortalib; esse fateri cogimur: Et alterū alteri ingenio astutiaue potiusq; sola natura pollere. Nemo enim postq; cognoscitur: tanto discrimine aliis excellit: ut antea solitus erat. Quo fit ut cæteris paribus doctrina data difficilius nostros q̃ alios possim; superare discipulos (Cognitio quippe non cedit industriæ) At cum a natura omnis ille excessus proueniret: tãto magis quis alios semper excederet: quãto maiorē aptitudinē naturalē ad eandē rem agendā fortitus esset. Neq; tunc exuperantia illa ulla cognitione minui potuisset. Quū tanta utilitas deniq; ex arte prouēire manifestū sit: uiri ualētes ut in aliquo quottidie cognitionē adipiscant̃ augeantq;: imbecilles uero ne fortiorib; succūbant: aut saltē ne tãto spatio relinquant̃: doctrinā quoad fieri possit iseq; debēt.

Quo nam in modo industria: assiduitate & rei agndæ intelligentia ut eam ipsam probe absoluamus: mortales indigere manifestum sit.

Caput. ii.

a Iunt nōnulli exercitationē magistrōs efficere solere, quod longe a mente nostra alienū est. Nam si hoīes solo usu ad sūmum doctrinæ peruenire niterent̃: eorū maxima pars tantū detrimenti caperet: ut reliqui hoc nomē adepti legem uniuersam stabilire nequissent. Quā quippe ob causam nemo apud mortales magnus artifex reperit̃ est: absq; eruditione ab altero sumpta. Quanq̃ non semel sensu ipso percipiat̃ doctrina a præceptore suscepta assiduisq; laborib; ac cognitione quæ existis emanare asuescit obtēta: discipulos prætereunte tēpore magistris doctiores euadere. At uti recte quacurq; in re aliquid operemur: siue id arduū siue facile sit: tria necessaria sere perspicuum est, quorū si unū defuerit: oī tēpore res bene geri quidāmodo ipossibile esse arbitramur. Qui quidē ordo cū nō uniuersim obseruet̃: quodāmodo necessariū fuit id eueire: ut rari hoīes semp essēt potiti uictoria: de iis qui cū multis conflixerunt: tum ingenii acuminē tū corporis uiribus certantes. Nam si sepe numero uicerint: nōnunq; superati fuere: & iis similibus nō magna laus deberi censemus: Victi enim uictoresq; aliquando fuere. Sed quando q̃spiam quis nō maximo discrimine alios dereliqueret: uerū quādo idqd̃ partū haberet semp cōseruaret: eundē maximis laudib; prosequēdū esse: oēs affirmare debere: recta exigit ratio, singularitatis itaq; nomē illi tribui debere merito iudicam; q̃ quouis in negotio excederet. Plurimi quippe tali uicissitudine du

PRIMVS

cū ut hostes quādoq; tāta strage lacerēt ut nō solū uictos cruēta atq; calamitosa iactura præmat: uerū ut spectātes maxim? horror inuadat mœstitiaq; occupet: aliquādo at a pauciorib? suæ uictoriæ pœnas exoluūt. Quapp hos neq; laudādos neq; nimiū timēdos esse existimam? quos maiore i modū necessitatis tēpore deficere uidem?: & ubi supiores supare solebāt: ab inferiorib? uincūt: cladesq; sibi regerit. Quāobré si q cupiūt ab huiuscemodi extremoz; uarietate discedere modestiaq; ac tēperamentū obseruare: eos has tres partes habere oportebit: exercitationē, s. quæ uires simul coniunctas hostē petere efficit mēbraq; aptiora reddit: & artē quæ artus in actu dirigit: tū ré quæ tractāda sit itelligere debem?: Vt faciles faustosq; rerū euent? semp cōsequi possim? & aduersa cū opus sit arceam?: & prosa artifices sectent: opatiōesq; retardēt: celerēt: corrigāt: multiplicēt ue uti tēpora: loca: necessitudo & reliqua eiusdē generis exigant. Non tamē eodē modo semp cōsistimus: Nunc & enī præstanti? nunc deteri? ualere assueuim?. Attamen nunq; tāto deteri? hæc tria munimēta obtinētes consistim? ut nimiū probrosā dadē accipiam?. Tūc enī & ualitudinē & ibecillitatē nostrā facile subuēiēdo sentim?. At si exercitatiōe uersat? esses simulq; destitutatē haberes: & qd faceres non intelligeres tāto aliqd recte egisses: quāto aptitudo ac roboris excessus suppeditaret. Cognitiōe quidē de sinēte crebro aberrare soliti sum?. Nā cum affligimur: unde nocumētū ortū ducat ignoram?. At cū illa agnitio nobis inest: haud perdifficiliter his adæquāur: q iam nos excellere cœpunt. At itellectio sine frequentia atq; astutia neq; uires neq; anhelitū a defectiōe retiet. In siqdē ambo mortificantur. At cum cognitio & assuefactio sine dexteritate uigēt: sæpe mēbra a recto operādi tramita deuiāt. At omni rei quam mortales tractare solem?: industriā applicari posse: palā est. Quāq; nō pauci iter mortales sint: q quis nōnullas actiōes magnifice pagāt ut eas aliis cōficere possint: edocere nō norūt quāq; idipsum agere sūmo pere moliat: modūq; quoquo modulo explicēt, quē ipsi i usdē opib? obseruare solent. At uero si ex brachii lassitudine rigoreue excedēti error prouēit: aut qa proni suppinie stetim?: uel altero magis altero pede initentes minime causā uitare nec nos corrigere sciunt.

Quid nobis sciētia qua uis in re dare soleat: ea presertim quæ hominū cognitionē complectitur. Caput. iiii.

i Am seorsū retulim? sine sciētia aliis excellere nō posse. Quāobré ii q cū multis decertaturi sūt: eoz; q̄litates cognoscere putile ē. Nā q intellectu non excellūt: multa præstātia aut æqua corpora sibi

inueniunt. At scientia ea quæ nobis cōueniūt nunq̄ obicere desinit. Verbi causa palestrā exercere uolētes an conferti strictiue an seuncti eā meli⁹ tractare possimus edocet. Nec secus in cursu quid dispositio ni nostræ intersit præ nimio breuiue aut spatio mediocri: & accliuia decliuiaue an æqualia loca nobis conueniētiora sint ostendit. Similiter in saliendo & hoc tenore quacūq; alia in re. In iaculatione eni quā tū ponderis aut longitudinis missilia pro qualitate & uirib⁹ nostris esse oporteat: siue a natura tributū siue ex arte cōparatū a nobis id sit. An hastas molles rigidasue iactare aptiores simus: Et quo in loco mæta statui debeat (quā pedibus conuenire necesse est) Et in disputationib⁹ an memoria familiaris nobis sit: an longo studio seu arguto faciliq; ingenio magis præstem⁹: uel aliorū inuenta imitari: aut nostra indagatiōe procedere debeam⁹. At in reb⁹ bellicis qua astutia hostis magis frætus sit (Cōtra quā oppugnādi propugnādiq; uires intendēdæ sunt) Neq; aliter quauis alia in re nobis peragenda cōmonet.

q Vanq̄ scientiæ artesue ipsæ inter se tum natura tum magnitudine multū diuersæ sint: uia per quā oēs disci debent haud multū dispar esse cognoscit. Nā cum inferiora experiendo cognoscimus: iter nobis ad superiora patefcit. Præsertim si illa minuta quæ retulim⁹: ex nobis ipsis adepti essem⁹. Supremæ eni res minie a mortalibus cōpræhendi solent: ni u mediū quoddā nostræ expientæ peculiare ceperint. Quāuis utilissimū & esse & fore haud dubiū sit: a causis ad effectus procedere. Principio siquidē cognito ad cætera facile deuenim⁹. At si docere uel a sufficenti præceptore discere (quē admodū opportunū esse reor) deberem⁹ ab origine icohādū esset: ut munimētū ac præsidū idoneū nobis cōparem⁹. Neq; id solū qd nobis pertinet scire sufficit: uerū qd ad hostes spectet atq; cōueniat prænoscere licet: ut ii facili⁹ lædi queāt: & isto tenore nos uictoriæ partē adipisci securi sperarem⁹. At qui recte inspexerint ea quæ hoc uolumine cōplexi sumus: cuiuspiā aptitudinē facile agnoscēt: iuxta ministerium in quo illum uersari cupiunt. Non a nobis illud tamen præterisse iudices: nonnullos inter mortales contra ordinē fabricatos reperim: quorū habitudo ab actibus nonnunq̄ discrepare experitur, quod quādoq; ab arte quandoq; ex magna rerū frequentia euenit: Tum etiam quia ali quādo artus a cōmuni norma dissidentes sortiuntur.

An natura prestātes an ibecilles magis idustria iuuat. Caput. iiii.

o Mni in genere disparia animalia naturam edere: perspicuū est. Alia enim oppriere: alia quocq; in eadē specie (ut

PRIMVS

strictius rectiusq; loquamur) extollere solita est. Neq; illa tamē adeo
 amica cuiusdam cognita est: quem ingenia humana (quæ artes trito
 nomine appellamus) nō iuuerint: cum is ab aliquo negotio aut excel
 lentiam aut utile inquirat. Neq; id multum ab oculis distat arte auxi
 liante opera & auctiora & elegantiora perfici solere. Quam ob rē aper
 te cognoscit non omnia quæ ad rerum usus pertineāt: naturā suppe
 ditare. At quibus maius e doctrina utile sequatur: deinceps hoc in ca
 pite differendum erit. Cum nō paucis sententia sit: mortales aliqua i
 re tanto magis auferere: quanto eorū membra arti illi propria na
 tura constituit. Inde enim deducere uolunt: nō secus intellectui ad di
 scendum: q̄ artibus ad agendum aptitudinē impartit, quib; ueritas
 ipsa suis uirib; nixa cōtrarium ostēdit. Nā ubi natura magna munera
 largita est: accidentia haud multum crescere quæunt. Eorum si qui
 dem augmentū in membris a natura imbecillib; cōuenientius habi
 tat: Quod per omnes partes quas discim; obseruatur. Industria si qui
 dē ibi supplere solet: unde ab origine nō omnia necessaria sortimur,
 quæ cum per naturā ad hanc uel illam rem agendam adepti essem;
 tam uis q̄ intellectio in idoneis locis consisteret. Quo fit ut tūc non
 multo artis auxilio indigeamus. Neq; ubi id (si magnum est) recipi
 queat: locus uacat: si naturæ munere id quod uolumus conficimus.
 Astutia siquidem ac dexteritas tunc subuenire solent: cum nos ino
 pia cogit. Eodem siquidē tempore & uires & tēperamētum ad illa lo
 ca mēbraue deducūt: e quib; nobis ualidiora præsidia sint. Neque ob
 hoc quidem in errorē incidat. Nam alter emolumento naturæ uelox
 gemino saltu ad trigessimū pedē deueniens arte & assiduitate auct;
 binos pedes huic nūero addere posset. Alter uero grauis cui; natura
 ad uigesimū pedē mātā cōstituerat: is p̄ industriā ad uigesimū octa
 uum ascendere non dubiū est: Quod nos ipsi saepenumero uidimus.
 Nunq̄ tamen agilioris locum attinget: ac etiam assiduitate sopita in
 imū descenderet. Sed is cui naturæ ualido tribuitur: quamuis illi
 ars abesset: in magno acumine conseruaret. At auctione hanc quātū
 ad unicū officiū quod nulla discantis dispositione subtilitateq; indi
 geat: intelligimus. Nam qui agilis p̄ naturā est: si unā intelligit artē
 plures alias & diiudicare & moderari per illi; normam potest. Com
 paratio itaq; quanq̄ de saltu fecimus: in unica tantum salendi specie
 intelligi debet: nam cū circa diuersas hic & ille experirētur leuis suffi
 cientiam per omnes ostenderet, grauis uero non nisi in re a se multū
 assueta ualere poterit.

An qui docendi munere Funguntur: an discipuli ipsi magis discant.

Caput. y.

a Binito principio magis ipsi docēdo q̄ sub præceptore discim? Scolaſtici quidē pleriq; sunt: ad quos erudiendos ſensus mētemq; excitare q̄ maxime decet. Nā uti hoīes & corporis qualitate & habituſine inter ſe diſſidēt: eodē modo uariis in erroribus torpeſcūt. Neq; aliter alii diuerſis modis pleraq; ſubtilia indagāt. Quo fit ut argutorū acuitate iuueris: inſulſorū autem nouitatē nō ſemp̄ ſine uoluptate experiaris, quos dū ab ignorantia redimere cupis: clarosq; quo quomodo reddere niteris: non pauca perquiri atq; occurrere ſolent. Ii etiam ſæpe in difficultates incidunt: quæ a magnoꝝ uiroꝝ mētibus oblitæ deciderāt. Diſcipuli quoq; nequa q̄ tantū de ſe confidunt: ut opportunā libertatē ad nouas argutias inquirendas ſibi tribuāt, quibus inuentis ipſi magna cum auctoritate uti nequeunt.

Quemadmodum mortales agere deceat: ut reliquis ſcientia preſtent.

Caput. yi.

q Vi idoneā aptitudinem fortiretur ignauiamq; quātū labores tolerare poſſet effugeret: is longe alius pollere recte ſperaretur. Multisq; unū equipare poſſe uerifimile eſſet. Nam quæ admodū ut recreemur inutilia exercicia ob uarietatē ſæpe petim?: iam idē ſolatiū ex reb? cōmoditatē afferētib? captari potuiſſet. Nā quū diuerſa miniſteria exercem?: aliud & alteri? miniſter & ſolamē ē. Fit etiā ob eandē cauſam: ut ſingula affectu quodā delectabili peram?: reſq; nobis congradietib? offerri uideat. Nā ſi tēpus illud felix & erumnarū expers quod ſenſus appetūt: ad ſtudēdū preſtolarēur uti ii ſuadere cernūtur: fingūtq; tū recte agere debere cū cōtenti ſint & ab oibus diſgregātib? fantaſmatib? expediti cōſiſtāt. Quā rē cum difficilis materia admodū (ne i poſſibile dixerim) cognoscam?: Rectius ac ſalubrius erit: cōmuni in tēpore honeſtarū artium ſtudiū diſcēdo perquirere. Nā qui bonum præceptorē habebūt & rationis iperio uoluptates coercuerint: tantā breui momēto præſtantia conſequi poterūt: ut a uulgaribus turba diſcernātur. Quāuis diuerſa ſubiecta diuerſas affectiōes cōtineant: & corporis arti? meliores magis laborioſas diiudicāt: & ab illis abſtinere exoptāt. Deteriores autē libētius amplectunt: ibiq; uoluptatē inq̄rūt.

Actiōes ab hominib? exēplo nature moderari debere. Caput. yii

n Eq; idcirco in labores maximos incumbere debemus: Sed quātos natura ipſa tolerare queat capeſcendi ſunt. Nā uti natura alterna exercicia ſæpe appetit: ea nōnūq; oīa ceſſare exoptet: neceſſe ē.

PRIMVS

Exempli causa. Cum oculi imaginē aliquā defixi intuetur: cōtinuo defessi eueniunt: requiēq; aut in alia obiecta diuertere cupiunt: & uti aliquādo ob lassitudinē currēdi facultas nobis tollit: iterum uolūta te nostra q̄scimus: q̄uis gradiendi potestati habeam? At non solum quæq; pars mēbratim quietē (ut ita loquar) desiderare uidet: sed oēs simul cōsistere necessario cogūtur: cū ab ipsa rerū natura uicissitudine quadā dispositæ sint. Quā ob rem postq̄ uigilaui: soporifera quete egemus. Quapropter aīalibus somnus inducitur. Aliter uero ad uigiliam leuandā aut cōtrario suo curandā copia nobis deesset: & dū dormimus mēbra suū officiū exercere desinunt, quæ quidē nō semper æqua somni grauitate cubant: propter tenuem cibū atq; potū & curarū expulsionē: at cum ipsius somni uis euanescere incipit: ad sentiendū promptiora reddunt. Spiritus tamē uitales nunq̄ a sua opatione desistūt. Anima uero nostra occupato corpore parū discernere potest. In hac equidē quete moderate sūpra minime ociosi aut culpabiles esse m? dū eā capere nos naturæ ifirmitas cogeret: Sed ubi nos ea p luxū abutimur. Nec aliter in cæteris huiusmodi reb? existimādū est.

Et si litteris operam dandam esse censetur: experientiam inquiri suadetur.

Caput. viii.

u T litterali studio operā des: moneo. Te tamē pro tua maiestate obsecro: ut huiusce facultatis rudimenta nō sine experimētis amplectaris. Nō pauci enim ex mortaliū numero tumore ac demētiae species uarias poti? q̄ utiles ab illis detraxere. Huiusmodi enī hoies sola lectiōe librorūq; tractatiōe se se sapiētes existimāt, quibus profecto neq; ad scripturas itelligēdas neq; ab ipsarū ambagibus inuolucrisq; se explicādos facultas inest. At nonnunq̄ salubri? ē id quod cōpertū habem?: q̄ quod litteris proditū ē exequi. Quib? quū nimiū adhærem?: neque illa qbus egem? consequimur: neq; ad ea iquirēda liberi sumus. Quā ob rē illi quos paulo ante mēoraui: lectores potiusq̄ sapiētes merito appellādi sunt. Neq; illud nūc denegam? ea quæ legūt uera fuisse: quonā pacto tamē illa itelligere queunt: quos earūde opationū oīno exptes esse cognoscim? At ubi sensuū munera absūt oculorū: maxie: haud multū certitudinis extrahim?. Cui? rei cōfirmatio i propatulo omni ex parte habet. Oēm siquidē artem a litteris tātum perceptā quū exequi existētiaq; mandandā cupim?: non multo cum laboris discrimine tum discentiū tum docentis & ignari & hoc modo docti eandem conficerent. At uero quū hac in re fidem mihi exhibere nolueris: urbis quæso descriptionem inspice: qua late fuseq;

oīa quæ in ea continentur cōscripta sint. Verbi causa. Quibus fossis: uallo: muris ac turribus aut arcibus: siue natura loci munita sit: quas portas: quæ strata uiarū habeat: quibus palatiis: templis: seu domorū structura ornata sit: Et huius generis reliqua. Quibus oibus comprehensis quum ad urbem deuenis: aliter eam inuenies q̄ mente conceperas: quod nunquā profecto tibi accidisset: neq; illa prior conceptio euanescere posset. Eadem enim forma perduraret: si semel illam uenis oculis uidisses. Quā ob rem cum de aliqua prouincia nobis inuisa interrogamur: qualis quātaue sit eādē ignorare recte fatemur: quū de ea nobis præsentiibus sæpe fabulatū sit. Idcirco res quas tractamus notiores mortalibus sunt q̄ illæ priores causæ a quib; & originē & esse ducūt. At si pari modo & eæ & illæ a nostris sensibus distarent: æque utraq; cognosceremus. Ab effectibus tamen artificis proprietate: a liquas expeculamur. Quāuis omnē sui consistendi modū aut qualis quātusq; intra se maneat hoc ordine minime scire possumus. Minor siquidē pars maiorē in totū aperire neq; Quāto id ergo difficilius dilucidaretur ab hoīe utriusq; partis inexpto? Iam actū cognitio illa quæ ex litteris prodit maior proculdubio apparet. Quāuis ex partes ambæ unitæ concordēsq; perfectiorē gradum ultra modum nobis ipendant. & si nōnullis libris fides exhibēda est: nequaquā a deo illis inhærendū erit: ut mens euanescat & ueritatis cognitionem deferamus. Multo melius enim est hoc uel illud uti ueritas exigat extollere: q̄ singula capita memoria retinere. At nō solū ii qui in aliorū dictis student aberrant: quū eorū limites transgredi timēt: uerum auctores illi quos sectantur superati esse crebro potuerāt: si ipsorū scientia in intellectu uberior q̄ in libris non extiterat. Plura siquidem cui cūq; parti repugnant: cuius causā cum nō explicarent: auctor ceu in angustiis constrictus iudicaret. At quanq̄ ea quæ adduceret nō pluris momēti essent illis quæ iam litteris mandauerat incredibili sibi essent fauori: ut pote quia satis ostēderet nō uno & eodē se teneri.

Quantum & animi claritudine & corporis robore mortales indigeant. Interpretis. Caput. ix.

a T quū nos ipsi in utraq; re pro iuuentute nostra uersati simus quid de his ipsis sentiam? silentio præterire iudicium minime fuit: ne in illas inopinate incidere uideremur. Illi deniq; corpus scilicet fouentes oīa uincendi libidine maxima ex parte conturbare assuescunt. Imbecilles uero dum lectitāt: corpus adeo effoeminant: ut neq; iniurias propulsare: neque illatas merito ulcisci queant. Quo fit

PRIMVS

ut priores ab ultimis uoraces belluæ ultimi uero a prioribus imbelles pecudes appellent. Quã ob causam neq; inter hos neq; iter illos idoneus iudex reperit: qui utriusq; partis excessũ defectũue recte ac libere moderet. Fit quoq; ob eandẽ rem ut quisq; suo sensu multũ abũdet. Neq; hic error diuersarũ facultatũ sectantes solum detinet: uerũ etiã speciatim quacũq; in re artifices ciuili Marte perimi manifestũ est. At mihi non tantũ corporis motus ualidos sed & animi contẽplationis præstantiã amplecti decere uidetur. Qui illam siquidẽ priorem partem nõ amplius secuti sunt: cũ uires labente rẽpore decidunt: delirantium more garrunt. At qui in altera tantũ student: tenaci ac lusco quodãmodo amore retenti priuatam auctoritatẽ (ne factionẽ dicã) non minus q̃ uerũ extollere solent. At hi reliquis certe præstãt: qui aĩo ductore & corpore utuntur milite. Nam uti in iuuentute impetus comprimũt in senectute imbecillitati subueniunt.

Nihil quod pretio acquiri neq; opibus permutandũ esse. Caput. x.

n On ex tenui animi morbo illud prouenire arbitrandũ ẽ: quũ quis id pretiũ uendit: quod nullo thesauro nulloq; lapillorum genere comparari potest. At q̃ quis sæpenumero excellẽtes uiri nõ magno in pretio habeant: quũ eorũ agilitatẽ singularitatẽue (ut præstantius loquar) consideremus: aperte cõstabit: aut deũ illũ solum mundi opificẽ naturãq; uniuersi huiuscemodi munera largiri posse: neq; ab aliquo præceptore aut ullis opibus ea plene comparari queunt: quæ aut aliquã magnã artẽ nos adipisci faciunt: aut aliquo in claro negotio præstantiores reddunt. Neq; unq̃ illis assentiẽdum ẽ: qui ob muneris uictores largientibus sũmitti debere consulunt. Neq; tunc muneris magnitudo sed rei turpitudine spectanda est. Illudq; maxime aduertẽdum ẽ ratione offensa uirtutem læsionis expertem nunquã manere. Neq; parum absurdum extimatione est: mortales ob eas res corrumpi debere: quæ & uiles natura sua sunt: & ad nostrum usum constitutæ. Virtutis siquidem officium id est: ut nihil turpe admittat: cunctaq; huiuscemodi uetet. Quã ob rẽ eos qui a recta uia declinãt: nullæ opes adeo extollunt: quia a probis uiris scelesti habeãtur. Neq; ii omnes qui diuitis abundant uirtutibus pollẽt. Quæ si opibus pararentur: quũ deus ipse qui uirtus ẽ sub humana imagine terras lustrauerit pauperie inuolutus minime uixisset: & sanctã illius parentẽ omni uirtutũ genere mortales cunctos excellentẽ cuius tam ardentissimo flagrabat amore: ditẽ fecisset. Nec secus gradatim proxime sectãtes. Neq; apud nostros solũ hæc sentẽtia celebrata ẽ: uerũ

apud cunctas orbis gentes id semper cōmune extitit: sanctitatē neq;
 multas habere neq; optare diuitias. Cuius rei claritudo & iis & aliis
 q̄ plurimis tum exemplis tum rationibus cōprobat̄. Patet itaq; uelut
 neq; uirtutes neq; aliæ res iis cognatæ aut similes ulla pecunia cō
 parari possint. Quā ob rē ii qui illas siue sortiti siue adepti sint: eniti
 maxime debent: ne illas turpiter amittant. At si maiorum exempla re
 uolueris: pauperes profecto & doctrina & uirtute ditioribus præstan
 tiores inuenies. Quā ob rē maxime moliaris oro ne ob propriā negli
 gētiā aliquāue animi cupiditatē (ne morbū dixerim) supari patiaris.
 Quū res enim quæ ad nos proprius ac præstātius spectat negligim?
 haud minimis in erroribus incidimus. Quāuis tēporibus nostris nō
 solum diuulgatū sed celebre prouerbiū habeatur: dum diuitiarum
 copiā quis possideat: parū illi interesse: an uictus uictorue sit. Quæ
 quidē opinio longe a bonis moribus aliena & seruitutis & dedecoris
 imitatrix est. Salubrius quidem esset nihil moliri: q̄ excidere. Quāuis
 nō pauci sint: qui multorū errorē imitari malint: q̄ unius ductu aut
 paucorū sententia recte uiuere. Neq; id clam est: iam uoluptatū cōsue
 tudinem adeo præualere: ut scelera impunita aut non recte castiga
 ta dimittantur. quum hoc quoq; longe nobis securius appareat: il
 lius modum q̄ quis unius si recte degerit: q̄ reliquorū turpitudinem
 imitari (quanq̄ ii innumeri pene sint.) Turpia siquidē & honesta tan
 to maiora redduntur: quāto utriusq; partis satellites numerosiores
 sunt. Quā ob rē pluris pretii sane est: solus quisq; mortalis qui super
 na repetat regna: q̄ omnes cōdemnati qui apud inferos relegantur.
 Cuius rei euidentis exemplū ille optimus maximusq; olympi rector
 tunc obtulit: quū mortale genus sub undis perdere statuit. A qua tā
 uniuersa clade Noe cum paucis dei amicis ereptus legitur. Et Moyse
 precibus hebræorum populum sustineri: diuina historia proditum ē.
 Iam huic capiti finem imponere & ampla probatio & longitudo com
 monent: quū & nostræ religionis argumentis & antiquæ legis atte
 statione & aliorū gentium exemplis aperuimus: non solum præsens
 utile uerum immortalem gloriam ex uirtutis operibus homines con
 sequi solere. Quā ob rem aliorū q̄ quis constipatorū scelera minime imi
 tari decet (Vulgus siquidem & rerū imperita turba tum opere tum
 sermone maxima ex parte aberrat). Et cum quidpiam memoratu di
 gnum in populo peragitur: aut unius aut paucorum sapientum con
 silio Res. P. geritur. Qui uulgi deniq; opinionem secuti sunt: eos sum
 mo cum dedecore detestatos accepimus.

PRIMVS

Qua temperie ac moderatione consistere debeamus: ut cuiuspiam parti laboranti opem ferre possimus. Caput, xi.

e A profecto omni in tempore atq; negotio téperie esse debem?: ut cuiuslibet parti laboranti opem ferre possimus: uti in statera uidere solem?: cuius examen facile maximeq; anceps é. Nam si mēs nostra in aliquam partem uehementer intenderit: reliquæ periclitantur: & si una & eadem uia idem semper cōficere temptare uel aggredere remur: haud difficulter nostra calliditas i aperto haberetur: nobisq; facile aduersaretur. Ideoq; pro temporis & locorū opportunitate nos uaria agere: téptare atq; inuēire decet: & uti hostiū uires atq; astutiæ exigūt: nūc impetus in pugná facere: nunc ab his se retrahere: ne dum alios ferire intēdim?: detecti maneam?. Deniq; q̄uis nō semper oppugnem?: nunq̄ ociū in certamine patiēdū é. Et q̄uis aliquādo reissum aspectū hosti præbeam?: uires & ad hāc & ad illā partē occurrere promptæ sint. Neq; is quidē rectus architectus habēdus est: q̄ suos fabros uno ordine eodemq; loco nec unq̄ mutata coagmēratione cunctos lapides ædificare iusserit. Neq; is eleganter fabricaret: qui huiusmodi iussa & mente & opere sequeretur. In instrūēdis siquidem parietib? aliqua saxa uoluenda alia scindenda uel ad alia cōmodiora loca referuanda sunt: Nōnunq̄ etiā penit? abucienda ne ordo in chaos uertat̄.

Quo in tempore hoies absolutum magisterium adepti sint.

Caput, xii.

e O tunc magister quispiam est: qui cū aliqua operatur: non nimium in re niti conspicientibus sed supernatare uidetur. At uero ii qui ad hāc dignitatē iam prouecti sunt: & maiores uires in hostem conicere (dum opus est) & minus ipsi deficere solēt. Vtili? enim esse existimam?: artifices res ipsas submittere: q̄ submitti ab iis: q̄ uehemētī qdē motiōe hanelāti similes mēbra defatigādo huc atq; illuc iactare assuescūt eis profecto q̄q̄ ex arte deest. quū cōsiderem? at quē laborē saliendo assumim?: præsertī quū corp? ipsū præ nimio nixu deformam? & salt? ipsi? spaciū existimem?: nō nimīū hilari uictoria fruemur. Attamē cū actiōes corpore ipso eo modo pficerem?: uel uti mens ipsa agere solita est: nō parum contenti artifices essent. Mens quippe nostra nullo subeunte labore nihilq; defatigatiōis ostentās scandere descēdereq; nimīū pōt. At etiā sublimiores substantiæ proprietates has præstātori modo sortiūtur: cū maxios effect? producere & minie alterari uideāt. De? si qdē cū imobilis sit & i qete gaudeat: cæteris re b? motū ipartit̄. At quū facultas hæc nobis denegata sit: eniti debem?

b

quoad fieri possit: ut nostrum principium imitemur.

Prouerbioꝝ particula.

h I maxime subiiciuntur periculo: qui se magistros dicitant: priusq̄ in maiori cuiuscunq; generis necessitudine: oia opportuna in promptu habeant.

m Inor sæpe labor est: & uires & ingenium nonnullorum auctorum deuincere: q̄ eorū auctoritates in absentia confutare: præsertim cum illi eas sustinere contendūt: qui ea quæ memorant se uidisse dicunt.

f Iue ars siue uirtus tibi comes sit: ea nunq̄ contemnēda est: quæ quidē cognita si egeris summope illam cuperes.

i Am ætas tēpusq; adert: cū lætus eris: si uirtutis obsequio sprætus repulsusq; nunquā a recto proposito destiteris.

n Vlla re animi uires magis q̄ uictoria augentur: nec adeo extenuantur: q̄ rei gerendæ periculo.

t Empora in rebus honestis infumenda sunt: in quibus nec tēpus nec labor amittitur.

a Rtes tantisper ut sciantur exercendæ sunt: non tamen eas hominem in propatulo habere licet. Virum enim exercitatione non pecunia sed laus quærenda est.

h Aud facile id rennetur: quod a pluribus desideratum est.

i N bonis actibus is qui uersatur: uictor nominādus est: & e cōuerso. Nam qui ab improbo superatus esset: uictus a uicto cognominaretur. Minime quidem sibi uictoris nomē poterit cōparare: qui malis moribus imbutus alios opprimit.

t Ranquillam sæcuram inconcussaq; uitam is sibi eligit: qui diuitiarū luxū aspernat: & medio gaudet: quo ubiq; frui poterit.

e E si pulchra natura sua uictoria est: asperrime acquiritur. Quā ob rem etiā qui optime resistunt: gloriā merentur.

p Otentes imbecilles sūmittere possunt: At uictoriam ab eis sibi parare nunq̄ queunt.

c Vi uictoria dempta est simul & ad ea quæ ad uictoriam conferunt scribendi tollitur auctoritas.

p Lurimi falluntur qui se paruis criminibus coinquinari sinunt: dum maiorū scelerum occasionem uentent.

q Vi sua luxuriose largiuntur: haud magna necessitudine impellente aliena usurpant.

o Biscœnis uerbis non abstinent: qui per turpitudinē uitā agūt:

PRIMVS

quū non redarguuntur a publico cœtu.

h Iuenturæ fœlicitatis pignus possident: qui ob uirtutem con-
tumelias patienter ferunt.

h Omines per uoluptatem molles: hebetiores: imbecillioresq;
non autem ad discernendum promptiores redduntur.

p Vdicitia uerecundiam seruat. Pudor uero corrūpitur luxuria.

q Viruborem constantiamq; obseruant: haud facile errare assue-
scunt. Harū enim utraq; pars animæ amicissima esse expitur.

a Veritate nullum crimen oritur: sed sæpe a falso qđ sub ea te-
gitur. Ex auro enim mali nummi nequeunt fieri: sed ex dete-

riori metallo artificis proditione tecto.

u Eritatis amor odiūq; falsi: recte scribēdi potissimæ sunt causæ

q Vodāmodo impossibile uidetur agere siue docere uti decet: si
ne eo temperamento palestra opportuno.

a Vētoritas ueritati fauorem: nunquā tamen eandem constitue-
re poterit.

d Ifficillimum est philosophiam absq; propriarum actionum ex-
perientia intelligere. Ea scientia philosophia est: quæ principiū
& cuiuspiam rei proprietatem rimatur. Quam ob rem qui uel hac fa-
cultate recte utuntur: uel naturalium rerum proprietates cum suis cau-
sis probe nouerunt: philosophi merito dicuntur: qđ nomen neq; aliæ
scientiæ neq; cupiā homini uel aliā desideranti uel possidēri cōuenit.

q Vos trepidatio subito inuadit: eorum membra præ timore
tantopere occupantur: ut maiora pericula futura discernere
nequeant.

e Ademū æqualia uerba arbitramur: quib; potestas æquo
modo correspondere uidetur. Sæpe adolescētes fræti uentu-
ri temporis spe: aliis minitantur. At qui annis simul & ratione conse-
nuere: de præterita facultate frustra gloriantur. Sæpe & enim tempo-
ra præoptata uidimus: affectatū uero opus nequaquā cōsecuti sum;.

n On tenuem de se insipientiam medici testantur: quū non
nullorum complexionones de iis se nosce dicant: quibus iam
ante medellam applicuerant: cum quibus quoq; longam consuetudi-
nem habuerunt. Nam si uti existimātur suæ facultatis opportunam
sufficientiam possiderent: quæ nam complexio cupiā a natura san-
cita esset cognoscerent.

q Vot miseriarū genera iis euenire assuescūt: qui pessimū cœtū
aliquē uel defendunt uel frequentant: quē nisi oderim;: nūq;

recte redarguimus: neq; falsum nisi amatum extollimus. At quãuis ab ipso principio huiusmodi opus non penitus corrupta mente aggrediamur: ex eadem cõsuetudine malignitatis habitum qui & bonitati & æquitati repugnat uendicamus.

*O Ratio? o decem peccata
Boni uirtutis amore
o decem peccata mali
per in diuine pene.*

Tuis qui uirtutes ut aliis placeant sectatur: & iis qui a malis ob pœnarum timorẽ abstinet magna laus nequaquã debet. D' hoc quod quis recte scribat: necessum habere uideretur naturæ causas rimari: mores examinare atq; omniũ rerũ cõtẽplari rectorem: quæ simul uniendo ad meliora sese conferat.

o Pera enim mortalium nequaquã clara fiunt: nisi in iis efficiẽdis artuum uires atq; aiæ potentiæ ab expientia ductæ cõueniãt. Quanta scelerum occasio sit: iniquorũ cõsuetudo.

Caput. xiii.

id est pna ad malu. m Agna scelerum occasio est malorum cõmertium: eorum præfertim qui uerborum dulcedine melliti malignis artibus utuntur. Nam uti natura mortalium imbecillis est minima contrarietas longũ nobis impedimentum afferre solet. At cum cuius uis rei habitum uendicamus eundem ob longam consuetudinem penitus de ferere: perdifficile est. Quanquã ratio ipsa excessus defectusq; moderatrix inter humanas calamitates tanquã temperies incedere uideatur. Ad quas tamen omnino uitandas uel post aduentum depellendas: & diuina & humana ope præter nostram idigere: sane dici potest. Neq; ad uitia declinandum difficultatem hanc iueniri dicimus: cum omne mortale genus ad uoluptates propensius esse cernatur. Neq; solum artes quas iam a principio corrupto animo discimus: uerum eã quas æqua mente aggressi sumus: nobis sæpissime nocent. Iam enim compertum habemus: nonnullos inter mortales errare: qui concoloratis uerbis & bono principio sua perfida opera & scænicam atq; inhumanam mentem dæmonicamq; tegunt. Quapropter maxima uulgi pars sæpe seducta ostenditur: quũ his similibus aures præbet. Neminem tamen malas atq; prohibitas artes sectantẽ adhuc cognouim?: qui libero animo ad sui erroris medicamentum capessendum idoneus esset. Ii quidẽ dæmones cogere arbitrantur: a quibus ipsi longe certius religant. Vnde fit: ut illo horrido furore cõcepto cũ aliqua ex cogitata pagere têtat: spiritus simul suis mēbris iplicit? illos agitare: uexare atq; cõcutere nõ desinat: donec ipsi a se imutati nec ueritatẽ itueri: nec suæ dementiæ nebulam rescindere possint: uerum ea quæ mēte proposuerãt: se uere uidisse credant. At cũ dæmon sine obiectione

PRIMVS

aliqua uerifimili eos non tam arctius deduceret detineretq; eundē aliquā experientiae cognatam partē adducere necesse est. Quāobrem angeli illi dānati plura mala eodē tēpore contingentia illis offerunt: quorū mentes sensusq; per uehementia fantasmata imaginesq; adeo obcæcant: ut huiuscemodi mala a seipsis fuisse confecta & credant & depræhēsi fateantur. Quā ob causā nō solum se decipiūt: sed & alios fallunt: cum ea quæ dicunt: ad sensum quoquomodo ostēdere uideātur. Neq; a dæmōibus totam hanc rem confici censent. Sed & u qui male uiuunt: quærunť ex seipsis errores hos uehementer augere: tum cibis tum unguētis tum fide in adiurationib; nefariisq; uerbis exhibita: quibus cū rebus spiritus animales tantopē agitantur: ut in somno & in uigilia cōmeare remeare & plurib; in locis imorari existimēt. Quas res narrare solent: cum se rediisse affirmant. Contra quos tamē argumēta facere: eosue redarguere: superuacaneū est: quum ipsi hanc tam claram rem minime animaduertant. Ex rebus enim cūctis e quibus mortalibus utile prodire assuescit: istis nocumentum euenit. Sequoq; opibus diuites & corpore aptos esse simulāt: cum pauperes & informes & sint & experiantur. Super id quoq; nimium admirandū est: quonam pacto suos sequaces deludere: & ad suam sectam deducere queant: cum neq; fundamentum neq; rationem in suis uerbis ostēndant: immo quo uis in passu turpes atq; hebetes rationes assignāt. Quāuis semper inquirant: unde in suo pessimo more sustententur. Pollitentur enim diuitibus nunc thesauros ingentes in uisceribus terræ conditos ostendere: nunc ornat; ditissimos peragere posse: nec dum parua lucrentur: magna promittere dubitant. At si quæ huiusmodi bellux mentiuntur conficerent: fraternitatis officium certe excederent. Sed dum alios contra magna pericula munire posse contēdunt: se ipsos contra frigus & æstum aliosq; naturæ ictus inermes deserunt. Quāq; non parua affligātur necessitudine. At huiuscemodi dementiæ alumni rarissime homines adeo debiles inueniūt: a quib; defendi queant: etiam si suus rhadamantus & imperator & comes illis se applicet.

Qua inanitate nicromantici fidem sibi comparare contendant:
& quam uim motiuam intelligentiæ sortitæ sint.

Caput. xiiii.

a T nicromātici cū inania corpora ueris similia maxime ad hāc facultatē nuper ingrediētibus ostēdere posse præsumāt: magnā ob id sibi quæ nulla est auctoritatē cōparare credūt. Huiusmodi

enim demonstratiōes cæcis mētibus? potius inhærere: quàm aliunde prouenire solent. Ii enim qui cristi fidem signaque abiciunt: ob eandem perfidiam potius quàm a diabolicis uerbis incultis atque horridis deludunt. Si ea enim tartarea uerba huiuscemodi potestatem sortiretur: quauis in parte coraque omnibus arbitris id agerent. At ii qui hac in facultate præstant hæc fantasmata illis tantum obici posse fatentur: qui religionis nostræ & signis & uerbis derelictis in dæmonum circulis se se includunt. Quid enim tum oculis deformi? occurrere potest? chimeris illis quas iam ipsi animo uenturas circumspectant? Quamobrem quoque istiusmodi ministri (ne magistros intelligas) ut opperientes uehementius alligant agitentque: & a ueris sensuum muneribus amoueant: magnum illis terrorem uenturum denuntiant: quem non sine magna animi strenuitate excipere ac ferri posse censent. Et cum quicquam tale nonnunquam appareret: id inane: rarum atque imbecille corpus est, quod a uento deuehi potest: cuius undique acies superficiesue adeo tenuis aspergitur: ut umbræ similis & ictibus & apprehensionibus cedat: & euanescere a conspectu quandoque iudicetur. Spiritus siquidem grauiora corpora gestare non queunt: quis illis se applicet. Nam ueluti corpora ipsa potestatem super spiritus nequaquam sortita sunt: spiritus ad ipsa corpora non aliter se habere natura sancitum est: nisi alia singularia statuta deus sanxerit. Anima siquidem e corpore disiuncta eodem modo lapideos muros quo linteos transeundo permeat: neque aliter per medios montes quam per auras deuolat. Quam nullum denique adeo densum corpus dari queat: quod illis solutis impedimento esse possit, neque spiritus ipsi ualidam apprehensionem agere ualent. Quo fit: ut nostrarum animarum substantia neque corpora occupet neque repleat. Neque spiritus hac in parte a corpore uectatur: & uti nos ipsi uita manente aliam in specie conuertit aut similitudinem oculis alienam assumere nequimus: nisi perempti prius & putridi atque omnino soluti simus: non aliter incorporeæ substantiæ disiunctæ manere coguntur: donec corpore dissoluto diuino iussu introducuntur. Neque ullus ad hanc rem de qua loquimur creatus spiritus nostra anima potentior est esse ue deberet animalibus spiritibus deficientibus, qui cum nostro in corpore debilitatur: tunc anima ipsa corpus iacere permittit, quæ quis summopere enitatur: illud dimouere non potest, quo corrupto illa discedere cogitur. Persæpe quoque uidentur personæ, quæ & a dæmonibus torquentur: atque implicitæ detinentur, eæ tamen (præter uehemetem uocationem) nihil cum robore agunt: sed amentium more astutibus minitantur: & cum pedem retro ultro mouent: uinolentorum.

PRIMVS

more ruere solent, si quoq; de quibus sermonē agim? celerius ab hac luce migrant: & uiuendi cursu finito neq; eorū corpora uel iter agere: uel a demonib? deportari queunt. Neq; de iis præterea corporib? quæ ferro: fame: aut serpentū moribus aliisue uariis casibus in solitudine interiere: quorū cadauera & aues & feræ proiecta consumpsere: nullum a propriis aiabus ad hominū cætū deductum est: quod ex tanto utriusq; partis amore fieri debuerat. Neq; spiritu illi (quos angelos cōmuni noie dicunt) nostris sensibus se se ostēdere queunt. Nobis si quidē inuisibiles sunt: ni a sūmo omniū maximoq; rectore aliter imperetur. Quod altera de causa cū permittitur euenit: uel ut boni acri? comprobati maiora consequātur trophea: aut e contra scelesti ob sua flagitia diuinæ ultionis initia experiantur.

Et rerum fundamentū imprimis probare: & eas limitare oportere.

Caput. xy.

a Tomni ex parte ubi potestas aliqua sine probatione fundamentoue præsumitur: non pauci errores prouenire solent. Nam cū quam uim creaturæ singulæ natura obtineāt: quas quoq; operationes necessano sequantur: scimus: Quid etiā per accidens non unq; agere assuescant: cognoscim?: Pars quā capescim?: defēdi ac sustineri poterit. Cuius rei exemplū tale afferre licuit: libuitq;. Vnus quidam & aptus & potens est: ut aliū uita priuare queat: nec certa ob id sciētia hæc erit: quum neq; necessano neq; semper illud eueniat. At si de corporis alimento loquimur: an edere bibereq; uidelicet debeamus: id facile probare poterimus: mortales scilicet sine esca degere non posse. Verum etiam quāuis leues fortesue simus ad cælum usq; scandere: aut totius terræ molem diuoluere posse minime sequitur. Neq; per puncta uel figuras arenæ inopinate p sortemue creditas sideribusq; cōmissas & ab isdem uel propriis uel inclinatis cognominibus nominatas, quam ex ueritatem uenifimilitudinēue nobis afferre poterūt: ut futura prænūtiata inde ortum afferentia credere debeamus. Id demū fatemur: sidera ipsa certos propriosq; cursus unde meare remeareq; soleant habere: unde potestatem hanc nullāq; aliā sortiri experitūtur. Quid scilicet parū maius minusq; aptitudinis in corporib? influendum: quæ quum neq; facultatem habeant qua nos discedere: immorariue aut ab incepto reuocare cursu efficiant. Neq; nos ad necem ducere: neq; ab ægritudine sanitatem reperere agunt. At cum huius modi artifices hac cautella se tutari intenderint: eos caute confundere: obnixè etenim asseuerare solent: astrorum peritiam ueram esse

scientiam dicunt. Nihil noui prepositio hæc affert, ea enim omnib? clara est. Verum id eo modo intelligitur: dum ab astronomia illud petim? qđ ipsa suggerere pōt. Nihil enī in ea ratioē tenetur uel defēdit præter naturalem syderum cursum quē sensu ipso appræhendim?. cū ab ea parte deniq; declinamus longe ab ipsa re aberramus. Accidentales siquidem casus futura prædicere nequeūt. Astroꝝ naturā hic silētio prætereo, quæ a nobis aliunde pro opportunitate explicāda est.

Qui libri legendi qui ueritandi sint. Caput. xvi.

q Vamplura fabulosa uolūina legi solent: quæ & aures demulcere & dulcedinē sine præsentis nocumēto præbere uisuntur, quæ ad plures erroris occasionem deferūt. Neq; æqua profecto uerboꝝ atq; operationū necessitas urget. Bonis siquidem operib? & maxime & semper egemus. At uerboꝝ magnificus apparatus neq; multū neq; sæpenumero præstat. At in reb? fictis fabulosisq; & auctiora & elegātiora uocabula q̄ in ueris dici & posse & solere: manifestū est. Neq; id magnificiēdū ē illiusmodi siquidē auctoꝝ uti libet scribere permitit. Neq; idcirco eorū auctoritas illis præferēda ē: q̄ minus ornata oratioē loquuti & res ueras & tractabiles mēoriæ mādant. Nōnulli tamē & testātur & prædicant: eos q̄ scolis simul & litteris nō cōsenuere togæq; litterarūue dignitatis gradū adepti non sunt: in sacra scriptura minime loqui uersariue licere. Quos aliquo modo causam & esse & fuisse iudicamus: ut ii facilius aberrarent qui in falsis artibus ediscendis scribendisq; habitum uendicāt, quo ductore faciles atq; citos aditus ad tartara consequant. Nemo enim illis in reb? sapientia aut affectione præstat: quas haud sæpe pertractat. Incognita siquidē cum absunt a mente q̄ ocissime aduolare & contemni solent. Cum ad sunt uero admirationē nō sine stupore inducūt. Vti rusticis ante principes magna ex parte euenit: qui plura manibus frustra tentātes stupidi atq; uecordia attoniti pressiq; uident. Sed si ex parte principis aut anser aut palumbus eis tollit magis illos pēter: q̄ de q̄ plurium regū obitu. At si gubernatorē cognouissent minus illū intuentes admirarent: cui ut præsidio essent libentiori aīo molirent. At si docti in litteris hoīes fidei nostræ ueritatē per eas ostendere ac roborare cōtēderēt: adeo illis profecto auctior esset & magnitudine præstaret: ut nunquā id recte consequi potuissent.

Studiū circa primos auctores potius q̄ circa eos qui aliorū opera cōmentati sunt intendi debere. Caput. xvii.

a T studiū nostrū inter primos auctores intendi debere cōsu

PRIMVS

limus. Interpretes siquidē sæpenumero discrepāt: tum quia uario ac singulari modo mortales de rebus sentire solemus: & dum quisq; ea quæ suæ rationi discursiue propria diiudicat scribit: omnes cōcordes esse minime possunt: Nonnunq̄ quoq; ob aliam huic deteriore causam dissentiunt: ut singuli suam opinionem (ne sententiam dixeris) extollant. Nosq; impossibile esse remur rationem uestium mutatione permutari debere, quarum uarietate an hoies peritiores doctioresue fieri queāt tu princeps qui optimus es cēsor diiudica. Quāq̄ quos cādida uestes iduunt cōtra quos nigræ tegunt conspirasse ex rebus ipsis uideri potest. At hi quoq; quos maculis distinctos ituemur cōtra quos uniforme tegmen occultat arma capescere nō i merito iudicatur. Ois deniq; uestiū colores tanq̄ insignia hac i re iudicari par ē: si hoꝝ rixas contūelia sac pene muliebre certamen inspexeris. Neq; dū alius alium ferire queat modum obseruare neq; semet tegere curat. Quo fit ut ciuili marte omnes cū dedecore occidāt morituri. Vnde id facile colligitur homines hos ut suam sensationem potius q̄ ueritatem inquirant: eniti. At cū dispallati pergāt tanta particularia itinera præbent: ut nō sine magna difficultate ii qui per litterarū rudimētū religionē nostram petere statuunt eandem recte consequi queant. At nō tantū ab externis sed ab ipsis hominibus cristi nomine abutētes hoc nō pro paruo impedimento capitur, ii enim qui cristianæ fidelitatis titulo nominantur & perfidi experiūtur: ab hac parte suos errores non parū tegi posse arbitrantur: quum plura de his quæ littæris memoriæ credita sunt: ordine naturæ sciri non posse credāt, quæ etiā si diuinitus tradita essent haud tantū discriminis sortirentur Dicere audent. Assentire enim huiusmodi rebus tum fide tum sana atq; bona ratioē debere dicūt: nō autē repugnantū argumentorū cōtrarietate.

Quam nā differentiam & corporis robur & animi uis adinuicē contineant. Caput. xlviii.

q Vam nam differentiam corporis robur mentisq; uis inter se obtineant: hoc in capite pertractandum est, quorū utriq; id quod præstanti⁹ sortiri solēt spetiatim tribuetur. Homines nāq; iam nōnulli sunt: q & ualore artuū præstāt & animi claritudine excellūt. Alii quoq; quibus utraq; pars denegata est, quos omnes in presentia sermo noster includere negligit: sed eos alia in parte constituimus, Qui intelligendi uim maximā cū corporis debilitatē possident, quos tamē uirum expertes nequaq̄ dicere audemus: cum partem hāc dū uiuimus habere natura cogamur. At alterum locū eos occupare dele

gimus, qui ualentes corpore sint & illud habeant ingeniū, quod magna ex parte natura mortalibus impartiri solita est: quorū discrimen contentio nostra declarare proponit. Quamplurimi nanq; mortales tum ducū tum īperatoꝝ munere functi arte atq; prouidentia ut magna facinora fierent iter præbuere, quæ tamē sine militū uiribus peragi posse reuendū ē. At q̄uis ab impatore ipso imbecilli insidiæ inuentæ sint: tum militū uirtute tum pertinacia uictoria ipsa parari solet. Neq; illud sæpenumero compertū est: per astutiam tantū aut ualidum deuincere exercitū: aut munitas debellare prouincias. At q̄uis ingeniū & iusticiam sequatur: & magistralibus dignitatibus decoretur: & populum magna ex parte regere soleat: dum uires illi tolluntur: neq; plura neq; magna opera conficit. Illius enim præcipua potestas & imperium a multorū fauore atq; auspicio prouenit. Iusticiæ si quidem contradicere & turpissimū est: & nō sine dedecore fit, quæ tamē inter mortales sine publico robore facile rumpitur. At intellectio nis proprietates & excellens magnitudo hac in parte constituta est: ut regendi amplioꝝ potestates supra corporis uires semper habere mereatur: & ea quæ singulis conueniāt impartiri sciat: & exercitus ad tutandam rem publicā & agere & ducere norit: Pacatis quoq; rebus salubri ocio & pacis p̄petuo amori cōsulat, q̄b? cōditionib? īperator & pace & bello præstare queat. Duobus demum imperatoribus cōstitutis quorum alter membroꝝ robore præstet: alter uero ingenu claritudine excellat: cæterum uero si æqua bellādi manus utriq; data esset: sapientē longe præstare debere manifestū est. At uero cum hic ualidi illic uersuti numero pares pugna confererent: fortiores longe excederēt: siue breuis siue lata decertantiū turba delegatur. Neq; ulli dubiū fit: per augmentū ualētiores corpore magis ac magis præstare. Nam q̄uis p̄ insidias trophea quādoq; parta sint: sæpi? uictoria robur ac militū p̄tinaciā cōsequit̄. At quotiēscūq; magnæ copię a parua hostiū manu stragem cœperunt: aut nunq̄ æquo campo dimicatum est: aut par pugnandi copia omnibus minime cōcessa est. Nam aut maiores nūero: fame: frigore: illu uie: squalore: siti: æstu: niuib?: natura uel locorum permultaue uigilia enecti ac debiles constitierant: ubi neq; unus alteri subuenire: neq; hostem ferire: neq; semet tegere poterat. At pauci cōtra omni in re (præter numerum) præstātes ueluti lupi in peccudes omnia externere solent: ubi sui ferocia hostium tantū patientia experitur. Quo fit: ut minimo labore atq; momento & magna uictorib? præda & ingens uictis terror stragesq; relinquat̄. Li enim qui in his de

PRIMVS

quibus locuti sumus rebus excellunt: cū (uti licet) suis uiribus utantur: eos aliorū afflicto robore præstantiores reddi: manifestū est. At maiores natu cum ingenium ualidius obtineant: & tum peritia tum sapientia præsent, quibus annis infirmi sint: cōmodius exercitiis præsumt eosq; rectius instruendo deducunt. At pugnam siquidem atq; certamina iuuentutis robur deuincere solet. Ars quippe uiribus iuuentus uero consilio indiget. Neq; unq; scriptoribus uti ipsarum rerum auctoribus par gloria tradi debet. At ingeniosi magna ex parte scripsere, Fortes namq; quid memoriæ mandandum esset gessere, quibus ad animi immortalitatem corporis uiribus sapientia ipsa longissime antecellat. At uero cum hæc quæ præcipua pars (immo totum in nobis est: ut plerūq; fit) negligenterur: & singuli mortales uti liberet uagarentur nullis adminiculis opem ferentibus: fortiores reliquos facile uincerent apud nos deniq; ingenium natura sua uires magnitudine præstant. Quanq; horum alterū alterius opem maxime egeat, neq; reliquū plurimum prodesse soleat. Validi enim maiores feras secuti impetuosi maxima ex parte sunt: At contra imbecilles ueluti uulpeculæ & astu & proditione nos inuadunt. Quā obrem uim in aperto insidias autē in secretioribus locis uereri debere censemus. Quā rarissime siquidem compertū est: debiles aut iniurias aperte inferre aut sibi illatas aperto ulcisci Marte aut aliqua cōcessa uia. Neq; ulli uindictæ generi parcūt, ad quam cum properare festinant omnibus moliuntur modis, neq; dormientes excitare curant: dū animi sui breuitudinem expleant. Huiusmodi hominūculi inennarrabili angore opes quærunt: & uti natura bona aptitudo illis denegata est: non aliter cætera sibi defutura existimant, qui dum ne adeo probrosi (uti sunt) habeantur: defectus proprios alienis bonis contegere curant. Hoc tamen omnibus cōmunē sit: siue ingenii perspicacitate siue corporis uiribus u præstant: siue etiā debiles fuerint: ut quisq; corpus exerceat ut quouis in loco & tempore necessaria sibi comparare & inter uiros cōnumerari posse facile credat. Il siquidē qui ignauia torpescunt: in obscuris uel opertis uitam degunt: eos ipsos mente hebetari necesse est.

hæc deniq; pro uniuersa norma ubiq; seruari solet: seniores ætate senescente maliciosiores reddi solere: & uti rectior corporis aptitudo deseritur: sensus & timorem & strictiorem consistendi locū adinuicem ostendunt: arbitranturq; cum priora euanescant: aliena non solum possidenda esse sed & maxime astringenda: & sub mille latebris occultanda, quibus quibus breuior uitæ cursus quā iuuenibus a na

tura derelictus sit: cum nonnunquam e contrario accidere uideant: suae auaritiæ rationem capiunt. Nam si qui onerati senectæ fortunæ amittunt bona: ea aliunde requirere pene impossibile est. At mortales ullos qui eos sine exuperanti precio curare uelint: reperire posse diffidunt.

Experimentum pro experientia a nonnullis inepte dictum. Caput. xix.
 n Onnulli satis inepte experimentum pro experientia sæpe intelligunt, quorum nomina quæ quis cognata & iudicetur & sint: res ipsæ sub iisdem nominatæ non breui numero differunt. Aliud siquidem fabricare fabrum itidem aliud esse: manifestum est. Scribere quoque ab ipsa scriptura differre omnes assentiunt. At cui præcipuus pernicitatis titulus tribuendus sit: & qui hac in ipsa currendi salendiue facultate præstanti nomine appellandus est: eundem mediocres anteire debere palam est. Ut excellentes non sine discrimine nominemus: & magnitudinis differentia uti conceptibus sic propriis nominibus uarietur. Neque aliter de experientis censendum est: non omnes enim quæ uaria experiantur: experientiam adipiscuntur: neque eos omnes expertos dicere licebit. Experientia siquidem neque una ex re aut uno in tempore aut a quopiam homine colligi potest. Ea enim & multis rebus & longis temporibus & multa experientis sagacitate (ad hoc quod constare queat) indiget. At cum totiens aliquo in genere res uarie experitur: ut sane apteque costet: & quantum adiuuenti nocumetique uti res aliæ quibus ipsa applicatur uariant: maxima (imo fere tota ex parte) afferat: tunc experientia ipsa constabit. Nam qui a singulis experientis ordinem artem uel statueret: facile deciperetur. Non pauca siquidem corpora quæ maxime nobis aduersa naturæ nostræ bona esse in congressu sæpe uisunt: & e contra. Ut uerum deique sciri queat: res nimium expurari purgarique deberem manifestum est. Aurum siquidem quum a natura producit: non eadem perfectione ostendit possidetque quam quum sæpe ad ignem aliisque opportuni instrumentis depuratum est. Ut propositum autem apertius dilucidetur: rei ipsius & non exemplis adulterinis utar. Nam quum ineptum hebetemque hominem ob id quia is uaria experiat: expertum nominamus: minime recte loquimur, quum apertum sit huiusmodi homines neque plurius precii opus attingere neque experientiam colligere potuisse. Neque aliter de præclaris ingenio uiris nihil tentantibus censendum est. Neminem enim litterarum expertum habemus: præter eos qui in litteris uersati sunt. At cum quispiam harum partium alteram eligi: alteram uero negligi statuet: experientiam recte se stabitur. Ex illa enim longe certior quam ex litteris cognitio orta est. Nam quæ ab ingenio ipso quandoque aliqua noua prodeant: nunquam id fieri so-

PRIMVS

let: ni prius res aliæ ab inuentore uisæ tractent̄: quæ eundem ad experientiam deuehant.

Modus quo nam mortales ab ineunte ætate probe instrui debeât.

Particula, xx.

m Odus quonam mortales ab ineunte ætate probe instrui debeant: quæ plures cõtinet partes, quæ a nonnullis approbatæ sunt ea attamen norma cū minime cõmunis sed a paucis admodum obseruari cernatur: nos eam altera in parte huiusce capituli explicare: in altera uero enormitatem detestari statuim̄. Nec secus agere speramus: cum de principibus ac subditis nobis agendum erit.

e Ducatio ab uis hominib̄ sumi debet: quorū imitatio sequaces lædere nequeat. Adolescentium siquidem mores sæpenumero rectores emulantur. Quãobrem non inutile fore existimaui: ea in me diũ adducere: quæ ab uis hominib̄ haberi deceat: ut natura ipsa simul atq; habitus dissentire: & a mutuis uulneribus cadere uetentur: dõec utraq; pars & magnitudine & uirtute aucta alteri subuenire queat. Dum ad septimũ annum pueri perueniũt: ea licentia illis largienda ẽ: quã ætas ipsa appetierit. Neq; tũc ciboꝝ copia ulla ex parte illis inui debet: dũ ne illa morbos afferat. Neq; hanc uescẽdi ubertatẽ a nobis frustra p̄mitti iudices: quũ tũc tẽporis mẽbra nostra & magnitudinis & substãtiæ maiorẽ portionẽ assumãt. Anim̄ quoq; hũanus tunc ad uarias intendere partes initium facit. Neq; nimirũ eo tunc coercendi sunt: sed quantum ad imperium cognoscendum & parendum modulũ satis sit: ne aut omnino liberi aut libertatis penitus expertes se esse cognoscant. Illud namq; in posterum & ad uoluptates propensiores & ad uirtutes eos difficiliore reddat. Istud uero ut sibi cum maiores sint (quod longe minus decet) latius indulgeant: & proponere & quandoq; exequi facit. A septimo postmodũ ad decimũ annũ iã uerba (quæ nimirũ moderata) quandoq; sentire: putile est. Hinc uero ad quintũdecimũ tum mutare tum efficere mores necesse est: exacta siquidem castigando & uenturis modulũ sanciendo: Et ueluti uic hactenus imperare præesseq; soliti erant: hinc e contra fieri peropportunũ est. Imprimis siquidem parere atq; subiici: illis imperandũ atq; edocendum est. Qua in parte ab illius summi rectoris sui cognitione initiũ agi debet: cuius præcepta quæ maxime colant, quæ quæuis nõ omnia expleant uti ab ecclesia maioribus natu imperatum ẽ: uel iis qui uitã haud multum laboriosam agũt: non omnia tamen negligenda sunt: saltemq; eam partẽ exequi quæ pro ætate ista sufficere uideat̄. Nam

quibus tenera ætate ieiunium aliqua ex parte obseruaretur ob unius pro-
 fecto diei inediam parum adolentes detrimenti caperent: quum neque
 membra suum augmentum ob id deserant: neque sanitas imbecillior sed
 ualentior potius reddi soleat. Et ueluti hoc in tempore maiorem nutri-
 menti partem mortales assumere solent: uerbis uerberibusque egent
 quæ nimium rigorem at tamen minime fortiatur neque rectorum horre-
 dum reddant: neque is ut timeat: uerum ut adolentes moderate cor-
 rigit eos ferre debet. Rixaque peracta uapulantem uerberantque æque
 affectum fuisse ostendi conuenit. At tunc præceptor ipse causam lati-
 explicando damnare debet: neque id solum præceptorum uerbis sed &
 suis paterno amore subiunctis. At quum horum hominum quispiam
 ut terror sit subditis: eosdem punit: dum ipse adest illi a uitis abstinet:
 flagitia tamen excogitant: saltemque mente peccant. Natura siquidem ua-
 rio recreari modo appetere solita est: quæ quum duris legibus obligata
 coercetur: eam deteriore in absconditum capere licentiam manifestum est.
 Deinde uero ad uigilum illos ad uerum uirtutis iter (quoad fieri
 possit) deducere: ibique laxiores habenas præbere etiam decet, quæ ta-
 men omnino remittere nequaquam consulimus: quum tunc mortales ad
 utramque partem propensiores esse maxime experiantur: cuius rei cau-
 sam illam intelligendi operandique ampliore potestate esse non temere
 arbitramur. Quæ quoque in parte præteritæ subiectionis recordatio non
 parum conferre assuescit. At modum istum quem paulo altius rettulimus:
 omni in tempore obseruari debere: nimium conuenit. Immo uices
 rerum omnium non aliter interpretari debent: nisi ut quæque aduer-
 sa euenerint: ob scelerum culpam contingere credant. Prospera autem
 tum a diuina munificentia atque bonitate & pensatione bonorum ope-
 rum emanare (uti est) existiment. Neque uictoria illis sine thure atque
 precibus parari posse firmiter assentiant: neque a sui corporis uiribus
 sed & ab animi robore ueluti pudicitia: ueritate: fortitudine: clemen-
 tia: reliquisque eiusdem generis rebus uictoriam partam esse arbitren-
 tur: neque etiam ob sua egregia facinora tantum sed ab hostium quoque cul-
 pa magnam prodire partem existiment: neque aliter aduersarios meritos
 esse ob eorum scelera credant quum per turpitudinem uitam degant: nunc uentri
 nunc libidini indulgentes: ut non tantum gloriam affectantes: sed & poenam per-
 timescentes: nec solis animi documentis sed per corporis exempla &
 honestum sequi & turpe fugere statuunt molianturque: cuius rei euen-
 tus facilis in hunc modum erit. Nam quum solum animam corpore de-
 sero fouere intenderis: iuuenes recte erudiri perarduum erit. Eorum

PRIMVS

siquidem ætas naturaq; immo omnis caro (ut nihil inter mortales se-
 curum esse affirmem?) amœnam recreationem appetit. Quã ob rem
 eam in honestis rebus quærere & licet & decet & eo modo & iisdem in
 rebus demũ exerceri: e quibus cum opus sit iuuari possim?: quæ quã
 uis non multa uirtute eæ exercitationes ex se excellant: non parum uti-
 litatis afferunt, quũ nos peccare uetent: & ad meliora opera aptiores
 reddant. At uero quũ mores nostri adeo a recta uia aberrare conspiciã-
 tur: ii qui corporis agilitatem tum a natura tributam tum arte tũ diu-
 tina consuetudine quæsitã possident: nõ parũ ad uoluptates propen-
 siores sunt. Fit enim magna ex parte ut homines huiuscemodi pericu-
 losa uoluptuosaq; loca (in quibus caro ipsa oblectetur) petant, in qui-
 bus postq̃ peruentũ est eos aliquo crimine nõ oblini per arduum ac pe-
 ne impossibile est. Ad mala enim cõmittenda pluribus de causis mo-
 ueri solemus: tum ut magno in pretio a uulgo habeamur & uana uē-
 tosaq; assequamur nomina: tum ut opes facilius acquiram?: tũ etiã
 ut ab his quos amamus ardentius adamemur. Aliæ quoq; uis cogna-
 tæ causæ nos agitare solent: quo in tempore longe præstantius esset
 eundem contemplari eiusq; reminisci: qui bona cuncta (nulla impel-
 lente necessitudine) cunctis largitus est. A uigesimo præterea no-
 stræ ætatis anno ultra & calcibus & habenis uti (ueluti res tempus
 atq; opportunitas requirunt) optima cõsultatio est. Quãuis ii qui
 has cõditiões habentes hoc officio fungi deberēt: aut nusq̃ sunt aut
 non recte quæruntur: maxima enim (immo tota pene ex parte) e cõtra
 fieri experitur. Alii enim tam sæuo imperio a dolentes coercent: ut
 cum absunt eorum reditus a discipulis sine carere maxime opteĩ de-
 tineaturue saltem: & discēdi desiderũ in magistri perniciem uertūt.
 Neq; ii interea a sceleribus abstinent. Ast alii dissimili uia simile no-
 cumentũ impendere solent. Nam ueluti uitia coercere debuerant nõ
 solũ uis sed ad flagitia ipsa patrãda & copiã & audaciã tribuunt. Neq;
 id denegãdũ ē: iuuenes in actiões uersari debere falconũ more tam ē,
 qui cõtinuo erudiunt: ne uiles uolucres aut ultra suas uires feroces
 pugnacesq; petãt. An forte homines adeo cõtemnũtur? an hoc de quo
 sermo est iter adeo arduum ē: ut miluorum morem imitari malint,
 qui uariis peractis giris ea rapere solent quæ probis uenatorib; odio
 sunt. Neq; hac in parte exẽpla ipsa abscondere uolum?: huiuscemodi
 quippe homines quũ ieiuniũ iperandũ esset cibi copiã exhibent: & eo
 tempore quo diuinã benignitatẽ & cognoscendam & pensandã esse
 tum ratione tum diuinis documentis obligamur: deo maledicere in

Rituuñt, et dum facris interesse adolescentes deberent: ipsos ludere im-
 perant. Quo fit ut uitæ sustentacula (opes scilicet) una cum rubore
 amittant: cuius loco illa humano generi tam maxime aduersa impu-
 dentia subit. Neq; alia huius cognata longe abest quã adhuc latini
 sine nomine deserunt: hispani uero desembolturam recte dicunt, qua
 quæuis & loca petuntur: & facinora nullo timore auctores aggredi
 assuescunt, quã nos uel uoluptatũ nutriticũ uel uirtutum nouercã pro-
 pretea appellam? ea enim & cuncta bona excruciat: & malis omnibus
 alimenta præbet. At pedagogi illi execrãdi pro pudicitia assiduam ue-
 nerẽ dant. Nam quis ueni amoris milites sese esse præsumãt: nõ pa-
 rũ iproprio utunt uocabulo: quũ ipsi illi pei? ceno submersi expiant.
 Amor eni quẽ isti falso nominãt: ad ea nos semp icitat loca quæ per
 sufficientẽ causam a natura petunt. At u nõ nisi spretis probrosis ac
 dedecorosis meretricib? cõiungi solẽt, quib? iam p insolentẽ cõsuetu-
 dinem nullum amoris uestigium relictũ est: sed crassandi in uolupta-
 tes cõcolor habitus inest. Neq; in has solum dedecorosas turpitudi-
 nes adolescentes quoquo modo uersari cogunt: uerũ id nefandum
 facinorosumq; flagitiũ illis esse suadent: quum mortalium quispiam
 ab huiuscemodi sceleribus abstinet recteue operatur: eundẽ nihili esse
 precii aperte pronunciant: neq; a curialium numero cõcludi posse cõ-
 mentantur. qua causa erynniue agitentur ignoro: aut qua tã profun-
 da caligine obnubilentur: uerarũ rerum imemores opere precium est
 animaduertere. Quis enim tam demens tam uecor sue est? ut ex uili
 panno preciosas uestes fieri existimet? atq; u deterius credere osten-
 dunt: quũ ex pessimis actionibus bonos mores atq; animi magnitu-
 dinem adipisci censent. Neq; id illis dictu imitationeq; pudendum
 uidetur: putant enim uti belluæ animosiores reddi solent quum li-
 beriori uoluptatum licentia utuntur: non aliter hominibus euenire,
 quam ob rem per ebrietatem & uenerẽ mortalium uitam degi debe-
 re docent. At pecora uti truciora per eandem causam redduntur: sic
 deteriora nocentioraq; & sunt & magna ex parte habent. O immane
 facinus humani animi claritudinẽ pecudũ sensibus comparare. Neq;
 illud præterea denegandum est: qui uenerem quũ uellet exercere nõ
 posset: eundem deterrimũ hominẽ esse: quum deterioribus etiã omni-
 bus animãtibus quauis i ætate aptitudine atq; sexu u sint: hæc facul-
 tas quoquo modulo sancita saltem cognoscat. Vnde fieret ut qui in
 tam uniuersa atq; cunctis cõmuni parte habilitatis experts cognosce-
 ret, ei nil præstantiæ inesse debere omnibus uideretur, uerum id pre-

PRIMVS

tiosius & maioris excellētiae mirandum immodum ē: uoluptates con-
 temnere ut præstantiam illam assequamur quæ a paucis admodum
 a nemine uel possidetur: quando ætas imo mores nostri (ut uerius di-
 cam) tam pessimi sunt. Cadere autē uel lapides crebro pedibus offen-
 dere unde ad ruinam prope deuenimus & communem multis & non ni-
 miæ excellentiæ est. Nam quæ minus periculum sit: ad turrim trigē-
 ta cubitorum altitudinis ex solo ascendere: quæ ab ea sese præcipitio dare:
 id longe proprius laudabiliusque est. Quam ob rem qui ab huiusmodi
 tum excedentibus tum deficientibus discriminibus sese intactū ino-
 xium uel saltem seruat: ei magnam gloriam tribui debere: manifestū
 ē: quæ is ea quæ istius generis ab omnibus aguntur intacta defereret.
 Quis enim est qui ad libidinē nō declinet? at si quispiam usquā esset
 quanto cæteris præstantior merito existimaretur: non mala tamen ue-
 luti a crassitudine nostra ignota prætermittenda aut intacta mēte de-
 ferenda esse dicimus sed uti & animi & corporis nocentia fugienda &
 esse & fore consulimus, quarum rerum cognitio tum rationis discursu
 tum aliorum exemplis capi debet: quum uoluptates siquidem proprio
 corpore experiri tentamus: nō parū & in præsentia lædimur: & quæ ma-
 xime arduū dubium sequitur ut eæ ab artibus deprauatis deserere ne-
 queant. Quæ quidem ob causam tanta talique præceptor doctrina disci-
 pulos imbuere debet: ut si a ratione ducti tum conuenientia tum cō-
 traria diiudicēt: & pernicioſa fugere & hōesta capescere magnificiāt:
 si autē quos detestamur ductores dicere solent ob unius diei cibi inopiā
 (imo tēperie) quæ christiani ieiuniū dicim? iuuenū corpora minus
 uegeta & uiribus imbecilliora reddi: deducūtque illis sæpe ad lectulū
 usque scorta: quod & illis duabus & pluribus aliis rebus mirū in modum
 nocet: loci quoque causa & ad labentis tēporis solaciū eos deo ipsi maxi-
 mo maledicere docēt. Eos enī qui maioribus melioribusque aduersi ac re-
 belles esse audent: minores sūmittere ac lædere posse facile existimāt.
 At mihi e contra uideri & optimæ rationes & plurima exēpla cōmo-
 nent: neque plurimum contrarietatis ei euenire posse existimo: cui deus
 ipse subsidio ac tegumento est. Ieiunandi quoque munus religiosi ui-
 ris tantū conuenire affirmāt: qua in parte haud longe aberrāt si illis
 ipsis solum & uera gloria datur & pericula dempta sunt. Neque nunc
 a nobis illud silentio prætereundum uisum est: quod sæpenumero expe-
 ritur: quæ plures enim ex his qui curias & arma sequuntur: quæ ex his
 qui dei cultui dediti ætatem agunt: afflictos rerumque ægenos uidi-
 mus. Neque iter tot calamitatū flagitiorumue genera hipocrisim simu-

latumue uultum deserunt: nam quum per templa illis transeundum est: humi proni demisso uultu dei in temeratae parati salutem mittunt: quum decimam diei partem non sine magno corporis & diuitiarum tactura consumant. Neque aliter per caetera quae dici possent agunt: quae singula explicare non liceat: ne consulentis in maledicentis munus conuerti uideatur: & libellus in longiorem (quam oporteat) magnitudinem dilatetur. Sed optima conclusione sistat: illi enim ubique uirtutes fugant: & scelera fouere nituntur.

Qualiter populi a principibus regi debeant: qualiter quoque ab illis affligi soleant.

Particula, xxi.

huiusce capitis materies ab illa superiori haud multum discrepare uidetur: in hac enim acturus sum quoniam pacto principes populos regere debeant: neque id totum reticere libet qualiter subditi etiam a rectoribus affligantur. Imperator non dissimilem modum in plebem exercere deberet quam parentes in sobolem aduertere etiam liceret. Nam ueluti liberi a parentibus prodeunt: non aliter illis huiusce nominis dignitatem per filios acquirunt. Quam ob rem & u illis parere atque honorem impendere & illi eos amare recteque dirigere merito fieret. Princeps enim non amplius regnare solet quam plebs obsequium illi praestiterit: neque res Publica sine sufficienti ductore probe regitur: neque aliter tum Reges tum Imperatores quam dispari modo seruitute egent nostra: quam nos eorum moderamine uigilantiisque cura indigemus, quum mitis concordia denique atque execrabile odium ex parte principis potius quam plebis oriri soleant: eundem sapientem esse maxime debere haud immerito censemus: tum ut quempiam benemeritum muneribus donet malemeritos autem exitio perdat impunitos uel saltem minime deserat: cuique denique conueniens iuxta sua merita praemium paratum in promptu sit. Neque illud a regibus praetereundum est: eorum mores a subditis magna ex parte suo modulo imitari solere. Quam ob rem tum bonorum tum malorum quae in regno fiunt: uel maxima sunt causa: ad eosque & haec & illa nimium spectant. Quum tantum denique & utilitatis & detrimenti ab illis prouenire in propatulo habeant: non indecenter fieret: ut quandoque uigilaret quis dormiendi copiam habere quiret: quum tam ampla magnitudo ex ipsorum studio depedere cernat. Cui demum praestati ac laudabili non uidebit illud: reges humanitatis officio ad plebeorum conuersationem potius descendere quam ob imanitatem irasci ut suam potestatem ostendant. Mirabileque

PRIMVS

illud apibus a natura inditum exemplum contemplatione dignum est: defessum regem a plebe gestari, quem quum perdiderint sagaci odoratu quærentes quū nusquā inuenerint: domibus sese abdicant easq; sine rege repetere nunq̄ uolunt: eundem quoque aculeo suæ magnitudinis portione prægrandi armari: eo tamen nunquā uti: exploratum est. At q̄uis regale sceptrum in manu gestent: rerum omnium patrem ignorare non licet: neq; sui naturam caducam ac fragilem & cum subditis esse cōmunem negligendum est. Regibus enim si subditorum obsequium ac uim demeris: u non multum magni ex se profecto manebunt: qui quum ob humanitatem a populis adamantur aucta imperandi potestate mirum imodum augetur: affliguntur quoq; e contra: nam quum suis odio sunt impotentiores maxime redduntur. Longe quippe tutius est hominum animos q̄ saxosas ac præmunitas arces possidere: neq; in principes odio dignos populi ultra conspirare desinunt: q̄ tempus locusue id præcauere monēt: cæterum quā plurimæ coniurationes contra eos sæpe fieri experiuntur: neq; ex alicui displicere solent: quanq̄ illarum conscii numerosi sint. Accidit tamen nonnunq̄ ut proditioes ab aliquo factioso patefiantur: præmiu spe tum comitum diffidentia: ne id uidelicet ab alio coniurationis conscio denunciatum sit: tum etiam quia rerū exitus quū nimium in lubricum uersentur non parum timendi sunt. At uero quum regis exitum sufficienti de causa imminet & exitum prope continet unanimes atq; hilares subditi ad ipsius perniciem prompti decurrunt: quarum omnium rerum oppositum dignus amor continet: mercedis siquidem spe dempta omnia principibus tum aperte denunciarentur: & æquo campo pro uallis fossisq; utiliceret: neque multas adhibere uigilias oporteret sed parua manu latam sibi securitatem compararent. Nec idcirco illud omitimus: nunq̄ pessimos homines & pecuniæ & humanæ cædis auidos deesse: e quibus probis uiris non contemnenda pericula prodire solent. Quam ob rem opportunum & esse & fore ducimus ut qui diuitis abundant fidos custodes qui suæ salutis consulant inuenire: circumq; habere nitantur. Non minima tamen ex parte terrarum domini longam a nostro proposito mentem habent: existimant enim (falso tamen) imperandi facultatem hanc sibi parendi uero subditis a natura tributā, pro cuius rei argumento eorum uoluntarium imperium capimus: nam quum ter quaterue in mense coram loquendi populis copiam annuūt: cuncta uectigalia tum præterita tum futura recte meruisse (haud recte) opi

nantur. Officia ministeriaue hominum diuersa esse: intuentibus notum est. Verum quum cuiquam proprio labore necessaria omnia quærenda essent non tenuibus opibus cultores agri abundarent, quibus crebro accidit die fodiendo consumpto unde famē lenire queant inuenire non posse, quanq̄ propriam frigidam & inermem calam re petant. At principibus qui tantas pecuniæ copias consumere & suis posteris referuare assuescunt: pessimā ad partem aliquā diuertere ibi q; contra fas iusq; potestatem exercere minime (per rationē) licet: immo necessitudine urgente semp̄ in promptu parati esse debent ut præsidio sint subditis, e quibus tātum tāq; amplum utile cum insigniorum dignitate prouenit. At singula hæc quæ demonstrauim⁹: a principibus benignitatis paternæ non truculentæ magnitudinis ostentatione confici debent. De liberalitate quum ultimo in loco ab iis circumspectari soleat: in huiusce capitis calce prius concludere q̄ incipere statuim⁹: a deo enim parci sunt (ne auaros honestate uocabuli principes dixerim) ut nullas in hac parte habenas addere liceat, qui tamen quū aliquātula munuscula donant longe maiora pollicentur: quāuis id & uultu & uerbis simulatis ab illis sæpe fieri experiatur.

q Vum huiuscemodi homines modum a nobis detestatum obseruent nō aliter eis sæpenumero euenit q̄ illis accideri solet, qui nedum recte explorata causā ex foliorum trepidatiōe cōcussioneq; arborum ex ualidis contrariisue flatibus orta in turpem incōsultāq; fugam sese proripiunt: nec insequentes respicere curant: donec fœda ruina collabantur, a qua non sine externa ope emergi queunt. At principes dum subditorum querelas audire renuunt, alium maiorem longeque fœdiorē laborē suscipiunt: non minori nāq; molestia affliguntur dum humanæ conuersationis impetus prohibēt q̄ affligi potuissent, si aperta atria quærentes omnes benigne ac libere acciperēt. Quid enim animo incerto inquieteq; agitato grauius dici potest: ciues hostesq; iuxta timere ac fugere (molestius nihil in uita profecto extimatione par est) regia quippe (& quæ spectanda maiestas esse deberet) tum seruitute sui tum in uoluptatis retinaculis concludi ac detineri lætale ac miserrimum est.

a Tq̄uis ii qui ob has quas iam paulo altius reddidimus causas se quiete agere existimant: rem falsam pro certa arbitrantur. Ii enim qui alius odio sunt uindictāq; appetunt: eosdem ab ira: odio: inuidia: maluolentia atq; timore uexari ac circumdari necesse ē, quæ res ueram tranquillitatē minime patiuntur. At quis getis speculā

PRIMVS

aliquā quandoq; adipiscantur: & eam breuiem & parū diutinam esse manifestum est. Neq; id ambiguū neq; a consuetudine multū alienū est: prospera cuncta non tantum nobilitatis sed & nobis beniuolentia cōiunctis contingere: mortales appetere: neq; a nostra uoluptate solū afficimur: sed & ab amicorū solatio lætari solemus. At dum male uiuētib; aduersa occurrūt magna hominū pars lætari solet quorū applausu iniquorū mœror facile auget. At si uoluptates pro corporis oblecta mēto uere ac libere caperēt: tā exupantes excessus defectusq; minime comitterent, qui extrema siquidem sequuntur sua corpora tum uexa
re tum occupare tū dolorib; afficere & ad ægritudines propēsiora red-
dere assuescunt. huiusmodi enim mala ex quauis immodesta uoluptate
prodeunt: ueluti ex libidine: uoracitate: ira & reliquis istiusmodi gene-
ris uicis: e quib; non solum animū lædi sed & corpus ipsum ineptius
reddi & ante tempus dissolui: iam publice expertum est. Vbi hæc dē-
niq; aut similia officiūt: nihil uel prosperū uel uere fauens euenire po-
test. At ex scelerū uiciorūq; cōtinentia semp̄ utile produit: opera enim
haud dissimilia artificū præsentī aptitudinī hebetudiniue confici so-
lent. At si reges ob clementiā atq; humanitatē ægenos (ne dolore affi-
ciantur) audire recusant: si u probe se atq; rem. P. regerent nemo (præ-
ter ignauos prauosq;) necessitudinē pateretur, q̄ nō tantū e cōspectu
sed e uita etiā quādoq; prohibēdi castigādiue sunt: uti uel sua scelera
uel uitia appetāt: ut a pessimo suo itinere gradū reuocēt. At quādoq;
(ne persæpe dicamus) e contra fit: principes enim subditorū errores
& præoptant & auide spectāt: ut eorū corpora atq; opes grauius mul-
tentur. At cum populi a legum læsione manus abstinent: ductores uo-
luntate non ratione firmatis statutis itinera cuncta implicāt, quib;
uis a subditis tactis principes tanq̄ ob læsam maiestatem proclamāt:
q̄ quis peccatum illud (adulterinum) cauere nequeat: quum uniuersā
& quā agi omnino necessū sit amplectatur uiam: neq; huic legi cun-
cti sed imbecilles tantum obligati sunt: qui magna ex parte ab aliis se
longe scelestioribus puniuntur: at flagitium id pūitum regulis ipsis
& peculiare & tritum est.

q̄ Vandoq; populi rectores theologos noīe quibus sua aperiant flagitia habere solent: neq; id minus fieri uidetur: ut religiosi sapiētesue uideri queāt: q̄ ut ppetrata scelera expurgēt aut uel præsentia uel futura uetent. At q̄uis sacerdotes illi dum increpandi (ne orādi dixerim) concione aduocata mūere fungantur & ueritatē quādoq; fateantur eāq; laudib; ad cælum ferant: quum ora continent: indeq;

Dne Janu

disceditur & ad atria diuertuntur: particulatim (ubi magis oporteret) si ueritati non penitus contradicunt: ostendunt saltem non aliter in publico loco fateri licere: & blandis atq; adulatoriis uerbis antiquâ sibi factionem (ne amiciciam intelligas) repetunt, huiusmodi quoq; & pecuniæ & falsæ gloriæ auidæ uulpeculæ non semel populum latratibus obtundunt: ut exstantibus quempiâ iurgis afficiant: & sese ad honores magistratusq; & sacras dignitates idoneos ostentent. Neq; id (uti fieri deberet) agunt: ut ratioe scilicet præditæ animæ expurgatæ & leuiore redditæ ueram ac cælestem repetant patriâ. Horû hominû itaq; debitû ac condecens munus ea profecto multatio esse deberet quâ ciuiles leges & humana iura in scelera ab his repræhensa proclamant. Fit deniq; in hunc modum ut principes rei illius qua maxime indigêt pene expertes sint: quû rarissime iuentiant qui eis uerû dicere audeat, quæ res ab iis pro prærogatiua (non recte nostro ingenio) arbitrat. Tenuis siquidê morbus lætalis persæpe redditur quum illi medendi copia deest.

u Eteri ac uulgari iter mercatores prouerbio dici solet: regis uerbum integram firmitudinem possidere: adeo recte cõsonat ut ad aures demulcendas uim obtineat: quû omnibus sane audientibus non aliter esse debere liquido appareat. At si a maioribus nonnullis mos is obseruabatur eorum posteri longe aliter agere statuunt: cuncta enim uera prioribus deserunt: sibiq; falsa eligunt. Neq; hac in re exemplum illud contemnunt quod ab illis crebro obseruatum experitur, qui ad mediam sui usq; ætatem nihil præter aquâ bibere assueuerunt: inde uero uinosæ uindictæ auidi magnis in pateris mero plenis sese proluentes ingurgitant: unde breui in momento & illius præteritæ & præsentis negligentæ (quam ipsi iacturam prope existimant) uberem compensationem assumunt. At quum nullum malum aliud pessimi mores afferrent præter cõmunitatem plebeam cauendi maxime essent. Ii nãq; qui turpi modo uiuunt: q̄ plures tû pares tum deteriores inueniunt. At nonnulli ut opes acquirât & uirtutes & bonâ famam inconsulte negligunt. Nunq̄ quippe turpi animo magnæ de bellantur prouinciæ. At uero reguli huiuscemodi uti pauperes aleatores & tempus & pauperië ad inuicem concertantes quotidiano uictu consumunt. Non pauci enim ex iis qui titulorum causa clari habentur sunt: quorum maiores atq; ipsi longa cum uicinis bella gessere quæ cladibus potius q̄ uictoria memorantur. O q̄ iustiora bella foret si cõcordes tum singuli tum simul ueros hostes contererent. Vnde

PRIMVS

& si maiora imineant pericula clariora parari cognomina possunt: at quãq̃ error hic cõmunis haberi cernatur, i illis lõge grauior extimari debet, quos unica religio continet: quia eos qui uarias sectantur sectas uel totius diuini culti? aliẽi sunt debellare & ad uerũ reuocare iter tentare non audent (quãuis id non sine longa tẽporis intermissiõe cõfici possit) quũ & mores & singula quæ usui belli forẽt in contrarium mutari necessũ sit. Milites eni denuo instruere nouosq; deligere oportere manifestũ est: quũ ii quos nũc possident siue seruos siue necessarios siue satellites siue clientes in unũ concludas: omnes pro scurris uices gerunt: & nulla alia in re præter collaudandã cõmemorandãq; uoluptatẽ, uirtutẽq; detestãdam præstant: neq; inter tot execranda facinora in dandis munerib? modũ (quẽ mediũ cõuenienti nomine dicunt) illæsum deserunt. Parasitis enim & scurris inanis gloriæ auiditate ut magnifici & liberales habeantur, tantas imoderate largiũtur opes quæ non tenue alimentũ ueris seruis afferre possent: si æquo ordine distributæ spargerentur: neq; solum quũ benemeritis condigna præmia negant sed & quũ illa ad indignos transferũt grauissime aberrant. Ii namq; quos reges magna ex parte munerib? donant omni uirtute deserta sese uoluptatib? per turpitudinẽ dedunt: neq; eorum strepuitas ulterius ostenditur q̃ ad ciuiũ læsionẽ & obedientium populorum iniurias e quibus principis dignitas dependere conspicitur. At quæ uel nauali uel terrestri bello cum hostib? dimicaturi sunt & aduersæ fortunæ uices inuictõ animo superare debẽt: magnasq; ac diuersas de bellare prouincias statuunt: aliorum non horũ profecto hominũ seruitute atq; ope indigent, quos (probos dico) reges ipsi partim ob propriam modicitatem partim q̃a huiuscemodi necessarii eos deprædari nolũt quos æquũ ius defendere edocet: e curius depellere solent.

t Empestate nostra sic pauci (ne omnes offendam) memoratu digni principes extitere: ut qui eos memoriæ mandarent illi ipsi tum patriæ tum heroum tum negotii tum priuatorum munerũ amore decepti merito iudicabũtur. Et si ab harum aliqua de causa antiqui scriptores impulsĩ non fuere: strictus (meo iudicio) de tyrannis memorare debuerant: neq; eorum sæua imperia flagitiaq; omnino reticenda sed execranda esse dicimus: cæterum uero auctorum nomina sine strepitu prætereũda sunt: nã si turpia facta silentio digna esse ratio dicat: eorundẽ auctorũ noĩa magis ac magis idẽ mereri uideat. neq; id ratioi cõsonũ est: quorũ aiæ scelerib? obnoxiaẽ ob eaq; obligataẽ sũt: eorũdem noĩa fama uagari p q; hoĩnũ ora discurrere debere

Nam si fama malis denegetur eosdem freno coercemus. Plures namque nefanda facinora ut famosi habeantur committere solent, qui si sua noxia simul cum corporibus interire credidissent, forte aliam magis tolerabilem & rationi consonam uiam sequerentur: neque profecto indebita sanctio esset: ut ita post mortem & mala & eorum auctores abscondi atque odio haberi: ueluti antea uereri ac pertimesci solebant.

De his qui diuitias ingenti auiditate perquirunt. Caput. xxiij.

Per sæpe accidit illis qui diuitias ultra modum inquirunt: ueras ac præcipuas negligere, quas qui uolunt breui tempore perenes adipiscuntur. At quum uitiosæ res per uoluptatem nos gestiètes alliciant: quarumcunque pene rerum tum excessus tum defectus mortales & delectare & detinere solent. Exæ denique quas communi nomine opes dicimus: quantum nos oderint: in fine ostendunt: eas enim non amplius possidere solemus: quam nos illas uicapiamus ac retinemus: exæ enim ex se capiètes fugere nequeunt: at soluto corpore neque illud neque animum unquam secutæ sunt: siue quia non sine deoecore ac uirtutum læsione acquiri soleant: siue alia recta de causa sic existimetur: pene impossibile cunctis apparet: ut recte uiuentes magnas lucrari opes queant. Pro unico enim diuitiarum alium qui uirtutibus pollere inter mortales cernatur: exæ centum sceleribus præstares flagitiosque quam plurimis obnoxios edere solet. Ad id quoque argumētum capitur: quum uirtutum emolumenta tam modica uoluptatum uero tam ampla sint. At si proborum uirorum pauci extrema egestate oppressi experiantur illud suis meritis ascribendum remur: si labori namque ipsorum atque solertiæ æquum responderet præmium u profecto opulentiæ præstarent: neque id a ratione esset alienum. Pecuniæ enim ornatus probe degentis esse deberent, quod quum tam raro copertum sit: non immerito sententia illa in medio cõsedit: & esse & fore difficilimum cum sanctis moribus ad opulentiã posse peruenire.

Quam fidem quæue officia subditi principibus præstare debeant

Caput. xxiiii.

Fatis copiose de principibus & de his qui diuitias inquirunt hæc tenus dictum est: restat ut de inferioribus dicam: ut recta enim conueniensue saltem concordia sit populares haud aliter profecto fidem atque obseruatiam erga principes habere deberent: quam si ab illis diligere appetunt recteque duci exoptant. quum & a natura institutum & a consuetudine uendicatum appareat, quanuis pallatam ac sine duce turbam plærumque ad deteriore partem applicari: id quoque sensus semper existimant: comertia ad suas explendas uoluptates coaceruari: at hi qui turpi habitu &

PRIMVS

scelerata mente peccant inter multitudinem regi maxime assuescunt. Neq; illud asperneris: eos non facile posse cognosci qui inter sceleratorum cateruā ad mala patranda paratiori rabie agitentur: & maiorem in concordiam odium habeant. At militum peditūq; ingentes armatas copias sub bonis imperatoribus quiete ac sine plebis nocumento degisse degereq; compertum est. Quū ab iis deniq; tam necessaria ac magna bona prouenire cernant: quis tam demens erit? ut eos (si probi sint) colere renuat: aliter enim eorū leges nō recte sanctitæ iudicantur: omnesq; existimarent nemini condigna præmia impendi: neq; annua uestigalia populi magnifacerent: quū rei Pu. sine capite ductæ iacturam specularentur. Tum enim plebei haud dissimili anxietate premuntur: q̄ æquorei fluctus ac cōtrarius flatibus agitati qui ad inuicē sese lacerantes uincentesq; neq; quietē neq; uictoriā adipiscūt. At q̄uis populi hæc obseruare iura sæpe uideant: id non nisi inuicti agere cognoscunt: amorē equidē atq; fidē non nisi propter præmiorū spem erga principes obseruant: tū etiā ut alios siue pares siue maiores auctoritate regia afficere possint: neq; ulterius ductorē sequunt: q̄ is uictoriam possidet. Vnde illud uulgatū prouerbiū est: quo qui uincit uiuat: dici solet, neq; melioribus sed his qui ampliora largiuntur munera adhærent: q̄uis ea aliunde indebite usurpent. Neq; illū huic tam cognatū errorē abscondunt: quādo uisdem in locis diuertuntur: unde ea quæ in pectore habēt: recludere ipone possint: de fati enī cōtinuo cōqueruntur: quæ superiores dignitates illis denegata sūt: sed quū regendi modum promunt siue id sponte polliceantur: siue de ea repetantur ab aliis deteriora profecto explicare flagitia assuescunt: q̄ ea quæ regentes illos quos ipsi repræhendunt: detinent. Populi enim cura neglecta fore ex suis dictis aperte arbitratur: neq; illud a longe prospicitur: hinc iniuste rapere ut illic turpiter largiant: neq; minus propter animorū affectiōes indebitas q̄ propter inhonesta opera principes quandoq; irritant: ut eos a quiete ad laborem trāsferat: ueluti intemperantes filii parentum amorem in odiū mutant: a quibus ob eandem causam nōnunq̄ ab hæreditaria patris facultate emancipantur: quā ad ditandos liberos parentes tam obnixe parauerant.

h Aud facilis propterea poena illis decemi deberet (si recta cēsura uigeret) qui reges ob sæuitiā in se animaduersam detestari solent. Neq; principes propterea a nobis hac in parte excusari uelle quispiā censeat: quū hi nō semper recte agere experiant. Plebem tamē maiores calamitates mereri q̄ pati solere: demonstrare contendimus.

quâuis afflictiones miseræq; tā implicitæ erroribus sint ut uoluptas si nō multum impune gaudeant. In nāq; (quanq̄ nullo castigatē perrent) merores accipiunt: & quī ipsi atq; alii q̄ plurimi male degentes oblectari aperte censeant: nos nomen illud econtra intelligim⁹: neq; illos propterea delectationis initium facere negamus, qui cōtinuo tamen uoluptates has in obscenas atq; nimium excedētes uices & quæ actores extenuare atq; corrumpere solent: ueluti libidinē: uoracitatē: rapināq; atq; alia huiuscemodi flagitia unde & calamitates & tetrici carceres & dedecorosa mortis genera illis euenire experiuntur. Neq; qui plebis multitudinē recte intuetur: eam dolore aliquo indebito affici iudicabit: quī illius præda haud magnificienda sit: nā quanq̄ potestate careat: pessima uolūtate uacare minime cernitur. Adeo enī ingens inuidia pauperes detinet: ut munera (quanq̄ parua ea sint) in mediū apposita ut alios illa adipisci uetēt: semp̄ moliri: quâuis illis nihil inde præter simile nocumentum euenire norint.

Rei, P. ductores haud penit⁹ excusandi sunt: nam ueluti nocentes punire iubent: ignauos ad idoneos labores capeffendos cogere debent.

Caput, xxiiii.

n Eq; rei, P. ductores ab oī culpa exptes esse dicim⁹. Nā ueluti scelestos sæpe pūiri iubēt: ignauos ad idoneos labores capeffendos impellere deberēt: quâuis si quidē causam depseris, illius effectū tolli necesse est: quum tam manifeste deniq; a natura sancitū sit: nullum animal sine alimēto uiuere posse: ad id singuli labore solertiae propria quærendum recte cogi deberem⁹ (quâuis illud nō sine officioꝝ discrimine fieri debeat) quæ quū criminū innoxia exerceri queūt: nō turpia iudicanda sunt. At uero quū principes a populis uectigalia & alia quæ (iam assueto colore mungere solent) capiunt: cæteras regiminis longe opportuniore partes magna ex parte incultas deferunt: neq; id sine amplo errore cōmittunt, quæ equidem tam euidentis tamq; utilis metallorum permutandorum facultas inueniri potest q̄ hominibus plēis opibus imperare: & regna sæminare pecuniis. Neq; in inia liberalitate excellere profecto possunt: qui rerū ægestate laborāt. At si ocium & uana fugiētis temporis solacia e quibus nō parua flagitia prodeunt: populo demas: eundē utile consequi manifestum est. Sed illa regalis inueterata & honusta annis & tota in baculum prona consuetudo id agere obnixe uetat. Diu enim ac diu est principum ministeria tātum a plebe secerni: cæterum uero eos cū populo cōuenire: neq; eorum intelligēdi uis operationūq; habitus a commūi hominū

PRIMVS

cœtu discrepant. At si huiuscemodi rerum originē petās: ea profecto subito occurrit: quum hanc regendi facultatem ab hominibꝫ non delectis exerceri cernamꝫ. Maxima enim ex parte uel regum soboles uel u qui in armis potentiores existunt: imperare uidentur: neqꝫ ii ipsi omnes præstantiores illis sunt, qui proborum hominū iudicio eligi potuissent. At quous principum affectus minus aperti qꝫ cæterorum hominū sint: satis in propatulo cōspici possunt: quū in satellitū frontibꝫ depicti quodāmodo uideātur, qꝫ regū affectiōes has (quas iam paulo altius retrulimꝫ) disruptis faucibꝫ i uulgus undiqꝫ promūt. Vnde sæpe impossibile arbitrari potest, uiros sanctos iustosue huiuscemodi necessarii famulari. Nō semel & enī accidit: ut qꝫ exosi probrosiqꝫ ob suos corruptos mores habentꝫ: eos principes amplis dignitatibus donent illiusqꝫ regendi uicem in dextra gerentes per atria cunctos obiurgando nocendoqꝫ & cuncta demum male miscendo pererrent. Quo fit: ut suos errores latius exerceant, qui tanti talesqꝫ apud cunales sunt: ut non solum orationem sed & extimationem nostram qꝫ qꝫ ultra modū diffusam facillime superent. Neqꝫ plures adhuc sed cigno nigro similimos uis in principum famulicio annumeratis cognouimus: qui ab aliis abstineant malis: præter ea e quibus aliorum ui prohibentur: uel unde sensibilis pœnæ horror abstiere cōsultat. Neqꝫ id reges inconsulte sine causaue agunt: quū ab his hominibus comitari uolunt quorum rationem quum protegunt: seipsos forte defendunt: neqꝫ in illorum defensione seipsos negligūt: diuortio namqꝫ inter utrosqꝫ factos singulos ultio sæpissime sequerēt: neqꝫ aliam hac maiorem causam inuenimus quæ tyrānis diutius imperium reddere soleat, si cuncti nāqꝫ subditi probe degerent: non ulterius princeps secure regnaret: qꝫ is populum recte regeret. Neqꝫ nobis profecto notum est: an hac in parte aberrem (quous nō meo iudicio) quū illis assentiri debere nego: qui principum corda a manu dei teneri dicūt. Quanqꝫ si id de quopiam particulatim intelligere uolunt: non multum a ratione alienum nobis uidetur: reges enim deo non semel suo modulo emulari queūt. Quo fit ut quum recte regūt: diuinæ prouidentiaē speciem i dextris portare iudicentur: neque ab huiuscemodi operibus deum abfuisse sine crimine diceremus. In eadem quoqꝫ similitudine (de qua loquimur) principes cunctis priuatis hominibus longe excellere manifestū est: neqꝫ id iniuste: quum id fieri maxime necessū sit. Quam ob rem multo euidentiora omnia a deo ipso sæpe demonstrata sunt: ut nō pares ductores ductiqꝫ a mortalibus haberētur. At uero quum singula

a rege peracta a deo confici quispiam diceret: is longe a re dissentiret. Tunc siquidem regētis merita non ad se sed ad primum motorē omnium pertinerent: neq; propinquum auctorem ipsum deteriorem melioremue reddere possent, quæ res nec dictu nec estimatiōe digna uideretur. quod quū fieret: reges neq; crimē neq; unde id prodire posset: cōmitterent. Neq; illud maximum argumentum reticendum ē: deū & contrariarum operationū affectionumq; (si hoc nomine utiliceret) expertem & esse & fuisse & semper fore manifestum est. Quā ob rem & si illud uerum esset hoc uerissimum experiretur: ut si regum corda nutu dei ducerētur: eorum rixas ac dissensiones omnes cohiberi. Neq; propterea principes extra dei potestatem esse dicimus: sed eos ab eo uti cæteri cum libera operandi facultate pendere (uti est) affirmamus? quæ etiam libertas rectoribus ipsis copiosius tradi: nō semel exptū ē.

Qua insania diuites plerunq; detineantur. Caput. xxy.

n Eq; a cunctis diuitibus insania hæc est aliena: ii enim quum pauperes ante se humiliari conspiciunt: honorem sibi exhiberi existimant. At quum bona opera recensā omnium quoquo modo aures oblectari demulcereq; soleant: ii nonnūq; se de sanctis moribus laudari faciunt: quanq; eorum criminibus obnoxia uita id aperte & recuset & deneget. Neq; parua profecto pessimi flagitiosiq; iniuria afficiuntur: quum coram ipsis honestos ac probos uiros laudibus extollimus, quæ res non dissimile indicium affert: q̄ quum domini seruos ampliore cognomine ueneratiōe ac uoce insolita iterpellare assuescunt: non quia ueneratio illa mala formidolosaue ex se sit: indignis attamen & formidinem obicit: & eos malum uereri efficit. At quāuis & scurræ omnes & poetæ q̄ plurimi per ampla atq; magnifica uerba principes collaudent: ipsis non solum iniuriari uidentur: quia contra suos mores aperte præconizant: uerum earundem uirtutum possessores extollunt: & ab iis tantum qui ab huiuscemodi habitibus intacti atq; innoxii incedunt munera accipiunt. At quum ob timorem atq; uoluntatem uenerari principes quis asseueret: id quum agitur: non secus magna ex parte fieri solet: q̄ iis accidere uidetur qui aliquo in ludo pecunias turpiter perditis: numina non religione sed legum timore palam uerbis calcare non audent: aperteq; eorum labra dæmonem execrantur. Ast alii in huiuscemodi criminibus peritiores quum diras execrationes depreste mittunt: se quē animo delegissent: demisso murmure possidere uelle dicūt. At postq̄ illos officula illa ad uersæ sortis prænūcia ad extremum spoliationis usq; perduxerant: si

PRIMVS

alteram fortunã experiri incipiunt: grates deo summissæ agunt, quæ quonã pacto interpretari debeant: quum omnibus notum sit laborẽ eundem ad opportuniõra referuamus loca (cauẽdũq; nimium est: ne in prospera ualitudine a duersæ præsidia extenuẽtur) Neq; aliter subditorum mentes contemplandæ sunt: quum ipsi ductorum genua cõtingentes illos adorant: neq; id probis speculatoribus a longe aberit: sub usdem blandis ad extra uerbis diras deuotiões contegi. At quum dominum iterpellant: forte supremũ illũ ac uerum intelligunt, quẽ affectu mirãdo rogãt: ut huiusmodi tyrãnidẽ cũ suis auctorib; p̄dere dignetur: idq; non amplius q̄ ad absentiam usq; peruentum sit: dissimulare assuecunt. Veluti coram impudicis mulieribus agitur, quas dũ uento mortales explere moliũtur: illis diuersa nomina imponũt, quæ & earum mores atq; habitudo uel procul arcent uel saltem prohibent. At impetu illo decrecente euanescenteue quum aliunde diuertuntur: contra proferre & uerũ fateri non dubitant. Quam ob rem singuli recte considerare deberẽt: tum decus tum dedecus nobis ipsis inhære: neq; unq̄ a mãibus decretoq; nostro ea discedere: neq; p̄sonis alius inesse posse: aut ab alior; uerbis dependere.

Principum legitima in partibus excusatio. Caput. xxvi.

p Rincipes absq; excusatiõẽ derelinquere minime statuim;: ne hanc magis q̄ illam partẽ defẽdere uel redarguere uideremur: sed inter utrũq; extremum medium cõpisse a re ipsa iudicemur. Mortalium siquidem naturam tam lubricam uertibilẽq; esse experimur: ut ad quãuis partem breuissimo superaddito onere lancem inclinet: neq; ea aliquo in loco plenam firmitudinem sortiri conspicitur. Neq; propterea id genus homines tanta imbecillitate premi existimantur: ut magnos uel perferre labores non queant: neq; tam arduum quoq; securitatis cumulũ in hac uita adipisci posse arbitrẽtur ut erũnar; omnino expertes esse possint. Nuda siquidem humana corpora (quã q̄ non sine maximo detrimento) degere potuissent, quibus sane tunc appareret satis esse sibi: si unica linea tunica cõtra naturæ ictus murerentur: qua circum amicta aliam atq; aliam usq; ad extremam luxu ubertatem appetent, quibus quoq; hãbitis rigidũ frigus quoquo modo sentirent timerentq;. At quũ solis aspectu mora q; cũcta suo modo arida reddi natura cogit: si in subiecta planicie eiusdem syderis radii nos exsicauerit: tũ sub mirtho aliaue simili arbuscula caput saltẽ inumbrari exoptamus, quæ res ante aduentum plenam requiem nobis polliceri uidetur. At unico obtecto m̄ebro cætera cõtegt maxime

appetimus. At quum umbras a solis conuersione ductas, arbores cir-
 cuire sentimus: domoꝝ firmá umbram inquirimus: indeq; non con-
 tenti montiú celsitudinē ubi auræ ua'entius spirant æstumq; leniunt
 auide desideramꝰ: quanq̄ & caloris feruorem & uestium angustia sar-
 cináq; tolerare tunc corpꝰ posset. Neq; illud a mente auolat: grauiori-
 bus depositis afflictionē omnē minime tolli: & q̄uis ad cutē usq; nu-
 dati nunq̄ id qđ extimabamus consequimur. At q̄uis non tam copio-
 sa ciboꝝ ubertate uentrem explēdo corpus foueremꝰ: neq; sanitas ad
 ægrotudines propensius accederet: neq; uirium ualitudinē multo im-
 becilliorē redderemꝰ: quod in rusticis manifeste compertum est, qui
 alluis caulibusq; & pane tantú uesci assuescunt: nec minus propterea
 uegetiores fortioresq; experiūtur q̄ regum satellites qui magnæ sub-
 stantiæ edulius stomachū stipare ad sūmum usq; solent. At non solū
 id quod agricolæ mandunt: sed longe minus mortalium uitam susti-
 neret. Neq; quispiam a deo deuorat ut corporis affectus omnino seda-
 re possit: q̄uis id fessum atq; extomacharū ex ante capta crapula ibel-
 le iaceat. At illud quod maxima ex parte accidit & animantiū omniū
 naturam nimīū spectare uidetur nequa q̄ aspernadum est: omnis scili-
 cet qui modū in edendo transgrediuntur celerius aboleri. Quā equi-
 dem ob rem illa téporis optima uenerádaq; pars quæ tanta cum reli-
 gione ac sanctimonia a ueris christianis colitur: quæ ex septem ebdo-
 madibus constituta quadragesima cōmuni noie dicitur: tā nocētior
 uictus ratioē diuitibus q̄ ægenis est. Illi enim ut famem ante aduen-
 tum propulsent in tantis ciboꝝ generibus bonæ aptitudini inimics
 tam ubertim sese ingurgitant: ut materiá ad alendas ægrotudines rō-
 tenuē assumere uideantur. At qui minus amplá uescendi facultaten
 habent: eam minutim diuidunt & in discretis prandis illam assune-
 re ægestatis timore coguntur. Quo fit ut stomachus expeditius uac-
 tiusq; digerat: neq; ex réuibus illis portiūculis sarcinatur. At illud o-
 ge salubrius semper est: edendi auiditatem aliquá retinere: q̄ ex rebis
 contrariis onerato stomacho tátam cibi copiam assumere: ut non o-
 lum ille sed totum corpus æstuarē cogatur. At quanq̄ excessum il-
 lum & defectum istum perferre possimus: ille semper qui asperior o-
 paret difficilius tolerat: quanuis ad utrūq; ualide sustinendum ex-
 citatione indigeamus. Verū enim uero ad uoluptates celerius declina-
 mus: ad labores autem probe perferēdos longiori habitu præmuri-
 ri decet. Nam quū per aliquot dies conquieuiꝰ & ab opere ad in-
 riam nos transtulimus ubi nihil ad usum necessariū nobis absit: quū

PRIMVS

ægenos alios aduersa fortuna remigantes intuímur: non satis admirari quimus quoná pacto illi uitam retineant: quí quis haud dissimilem fortem a nobis íp̄sis emensam experti simus. Neq; hæc regú quá construere uolumus excusationé absq; uniuersis exemplis recte cõstabit. At quum sol calorem illum hominib; tam infestum reducit: nobis in temperata camera cõmorantibus & tenuibus uelamētis indui & alia præsidia cõtra æstú quærere libet: neq; ob id fugiendi caloris affect; interit neq; desiderium omnino sedatur neq; desideratã quieté plene consequimur. At quum alios sole deurente i aperto defatigare cõspicimus sensus impossibile esse ducunt nos paré laboré perferre posse: neq; aliter de frigore aliisq; huiuscemodi rebus arbitreris. At príncipes quum fatigatiões fugitant: corporis sensus nihil offendunt, sed qui eos uehemētius sequuntur: id ualidius agere máxime moliri solent: & unde id ditioribus q̄ pauperibus magis eueniat: manifestum est. Illi enim aut experientia carent aut per longam quietem illius semisopitæ non recte reminiscuntur. At quum sensus oblectando fouere intendimus: nunq̄ edendi auuiditas paruo cibo cõtenta est. At cibis pleni quietem appetimus: in æstate calorem in hieme uero frigus uitare concupimus. Tunc quoq; existimamus nunq̄ illud impune infectum aut sine nostro periculo posse manere. Illud tamen uerum est: dum ad has affectiones tolerandas mortales sese aptant: eos nō tãtum molestari sed & ægrotare quandoq; neq; id nimium rare experitur. At uero quum ratio imperitaret modestiamq; hominibus seq̄ placeret: tunc corporis appetitú tum lubricã mobilitatem moderari potuissent, quam rem e contra obseruari cõperimus. Ast si pari diligẽtia naturæ præsidia uti lucrum mortales inquirerent: non minor sapientum numerus ageretur q̄ in præsentia ignorantium turba est. Neq; parum contenti parentes existút: quum filii geminú precium de aliqua re uendibili petere norunt: iamq; principium optimú possidere creduntur: quum per turpe lucrú tantam pecuniã acquirere posse existimentur: cum quibus inter corporis interitum & animæ laborem nullum discrimen sit, cuius rei argumentum non solum ex rebus sed & ex uerbis colligere poteris: quú eos neq; petere neq; respondere ulterius nosce uideas: q̄ usq; corporis uoluptas eos deuehit. At hic quẽ nouissime attulim; erroré non solú a principib; sed cõmúis a cæteris hominibus habetur: ab hisq; grauius. Reges saltem otium abhorre re arcereq; solent: tempusq; in diuersis rerum specieb; digerunt, quæ quí quis non semper opportunæ sint: q̄ plurimi mortales ex his qui eos re

præhendunt sunt, qui longe deteriores animi affectiones continent: quas quum possunt aperte demonstrant.

An ab exterioribus actionibus hominum animos depræhendi ab hominibus liceat.

Caput. xxyii.

¶ Quum nonnulli uelint deum solum humana corda posse rinari: agere libuit: an homines ipsi inter se consuetudine & speculatione alter alteri animi affectiones scrutari queat? At quis non parino do mortales suos affectus & detegant & aperiant: nemo tamen ad alteram partem tam caute inclinatur animum: quin tempore precedente depræhendi nequeat: siue is secunda eleuetur sorte siue ægestate prematur. Id enim quod casu fit siue uirtutis siue uirtu specie generatorum minime statuit: sed qua in parte mens affixa maneat speculandum est: indeque affectiones nominandæ sunt. Quam ob rem neque nimis difficulter neque magno cum dedecore eos erigi posse dicimus quibus imbecillitate tantum cadunt: in quibus nec corrupta mens nec malitia regnat. Quapropter haud magnos errores committere assuescunt quibus aut nutibus eos agere uelle minime præfagiunt: tum quia propter auiditatem quam ad rem a nobis affectatam habemus tum etiam quia ob aliarum personarum beniuolentiam membra ipsa non parum oblectri solent quum id uoce promunt, quod clausum in pectore inhaeret. Hic attamen in parte duo minime includi uolumus: quod prima, si olim paratum flagitium aut quum semel quispiam rem aliquam occultare obnixenoliret illam ab aliquo (sine diuino numine) depræhendi impossibile est: cæterum uero quum hoc uel illud exercere & in habitum uedicare aliquis tueretur: suos affectus non unica nota (quod quis esset) profecto significat. At quis huiusmodi maculae æquam magnitudinem sortirentur tanto illæ istis difficilius abstergi queunt: quanto earum materia iniquitate excedit. At quum quispiam adulterina & absque uera origine fama mala diuulgatur: si is præcedente suspicionem iniquitatis indicis non roborat: eadem breui tempore decidit euanescitque. Neque nimium condensatus funis procul ab igne gigni solitus est: neque is ipse ignis sine luce usque est: nequeambo absque calore consistunt. At lapides illi (quos gradines appellamus) quia aqua atque aere consistat: non dissimile efficientibus qualitate ostendunt: neque aliter flagitia auctoris mentem indicant. Agitatio siquidem atque quies nunquam a nostris meritis longe absunt, quum eas haud sine differentia fortiamur. Quo fit ut unde quisque fundetur: breui conuersione cognosci facillime queat.

PRIMVS

Nunq̄ eos absq; dedecore ingentiq; labore degere posse qui me
dio derelicto extrema sequuntur. Caput, xxviii.

h Aud sine dedecore laboreq; graui u degunt: quos medio de
relicto extrema sectanda delectant: neq; ipsi indignis calamit
atibus afficiuntur unq̄. Fruitione siquidem diuina postpo

sita maius ac memorabilius præmium a nobis spectatū illa profecto
diutissima imutabilis gloriæ firmitudo est, quæ quidem gloria quā
q̄ longiori magnitudine portionē nostram excelleret dum eam per al
ternas uices rotari oporteret: & nunc auctiorem nunc deteriore reddi
necesse esset: cælicolarū nemo plenam beatitudinem possidere existi
maret. Neq; aliter in dæmonum cōmertio ac uisiōe postremum ma
lum malis consitum est: cui secūdo in gradu agitatio illa angore ma
ximo admixta inserta est. At omnia nobis cōtraria moleste pati mani
festum est: sed & illa longe molestius perferre solemus: quæ minore
eua dendi spem sortiuntur: eaq; maiore dolorem semper afferunt. Sau
cii enim per salutis spem mœrorē meriuntur: nam quāq̄ uulnus do
lorosum sit & in membro præcipuo plaga consistat quum periculum
abesse scimus dolores æquiori animo perferuntur. E contra uero quū
mancos nos fore timem? quis ex paruulo mēbro ī plāgorē irrupim?
maximeq; tristamur. Neq; multum ab hac differentia illa quæ inter
diuites & egenos pererrat distare uidetur: quum utriq; enim ea quæ
possident perdunt: illud æque minime sentiunt. Neq; ob id tantum
quia excelsiori decidant loco maiori augētur calamitate uerum quia
eundem repetere statum pene impossibile apparet. At res hæc: nō ab ex
timatiōe sed ab euentu fidem accipere uisa est, qui parum enī possi
dent eo dispensato demptoue bono animo esse possunt: quā deniq; ī
partem cōmeare poterunt: in qua similit̄ portiuunculā aut ex se acqui
rere aut ab aliis accipere nequeant.

Quo nam pacto q̄ plurima ministeria quæ ad Rei, P. utilitatē inuē
ta sunt: deprauata experiantur. At iprimis mali medici detestant̄.

Caput, xxix.

d E principib; ac gubernatoribus aliqua desuper dicta sunt: sub
ditorū quoq; partem aliquā tetigit̄mus nunc uero de inferiori
bus officiis quæ ad humanum præsidium inuenta sunt: dicen
dum erit. Quam ob rem non nisi de iis quæ & approbata sunt & bona
in se esse demonstrant̄ differemus: quāuis ea iam maxia ex parte mor
taliū iniquitate deprauata sint. Quū uero medicina ubiq; cōuēiat: qua
qd mai; in hac luce dici queat: nō ī promptu apparet. At nos medēdi

d

[Handwritten scribbles and signatures at the bottom of the page, including names like 'G. B. P.' and 'G. B. P.']

scientiæ quã in fronte collocauimus maledicere: minime uolumus:
 Sed ueluti si qui ea exercent corruptis moribus atq; ipsius disciplinæ
 modo non morbos depellere sed opes homicidiorum præmio coacer
 tuare maxia ex pte itédât dicere cupim?. Neq; illi i ægris medendis
 sanisue conseruandis periti sed circulum naturæ communem sectan
 tes dicendi sunt. Sanitas equidem absq; modesta uiuendi uia diuti
 us retineri minime potest. At si medicorum finis hic est unde maio
 rem litterarum disciplinam agitari liceat non prompte inuenimus.
 At uero siue quia facultati huic elegantius nomé imponant siue quia
 u hebetudine oppressi id quod lætitant nequaquã intelligant: maio
 ri ex parte e contra q̄ deberét agunt. Quam ob rem & si uera quando
 q; dicant: haud rite creduntur. At si morborum curáduum facultas
 adeo ut ipsi testantur subtilis atq; inextricabilis est tantamq; digni
 tatem sortitur: quonam pacto ab ineptis & ingenio obtusis personis
 recte exerceri poterit? quæuis siquidem ars (quæuis ea uilis & pinguis
 sit) idoneum atq; conformem artificem flagitat: aliter opus id neq;
 magnitudinem neq; perfectionem opportunam adipiscitur. Quis de
 niq; tam probus hominum agitator erit ut flegmate & melancholia
 hominem artatum sarcinatumq; i gyris super equum peragédis præ
 stantem conficiat neq; adhuc afficiat? quisue etiam sanguineum in
 longum tempus a motu continebit? uel colericum mente discurrere
 uetabit? At si iusta pugna (quã ficti spectacula martis non iniuria di
 cerem) atq; cursus ad easdem res probe peragédas homines aptos ap
 petunt: quis ingenii acuitatem uéustatemq; habitudinis ad hanc (de
 qua loquimur) medendi facultatem necessariam esse deneget? At si
 munus quod suis humeris imponunt probe metirentur aut idem de
 relinquerét: aut hanc scientiam longe subtilius excolere niterentur.
 Quis deniq; inter mortales ociose degeret si tantorum hominũ præ
 maturum clauserit diem ueluti innocentiior medicus: neq; in tãta hu
 mani cruoris effusione sibi singuli minime aberrare persuadere desi
 nunt: idq; propter malorum morum diutinã cõsuetudinem fit. Neq;
 iustæ leges illæ ubi sint inuenim? quæ illos defendere queant: quum
 illæ ipsæ ignarum homicidam puniri iubeant. Nam quum quispiã
 (quanq̄ sine malicia) missile emittit: si cõmeantem: remeantẽ occultũ
 ue aliquo i edito loco hoïem occiderit: eiusdẽ necis auctorẽ morte mul
 tari (ob exploratiõis negligetiã) decretũ é. At a medicis lōge peiores
 puicacioresq; errores assidue committi experimur. Neq; hoc tantum
 alii dicunt sed & ipsi fatentur: alias enim post ægrorum discessum

PRIMVS

innocentiores uias obseruari potuisse minime denegant. Eorum de
 mum conclusio huiusmodi est : eundem moriturum fuisse: indeq;
 digna mercede accepta alium a quo pecunias adimant inquirunt.
 At hominibus qui ab his duobus superioribus criminibus insper/
 gūtur: quis cruciatus immeritus? quodue mortis genus indebitum
 dari potest? Neq; id sine admiratione intuemur: hos tantum homici/
 das ciuilia iura impunitos deseruisse. Nocentiores siquidem latrones
 raro grassantur: si eorum occisiones ad hos suos comites cōferas: isti
 enim a domestica securitate coadiuti sæuius lædunt. Ne noster tamē
 sermo omnes includere uideatur probos intactos derelinquimus: sed
 de illis mala hæctenus dicta sint futuraq; dicantur: qui neq; hominū
 complexiones neq; morborum naturas dignoscūt: sed quū æger sto/
 machi imbecillitate laborat ipsi iecur increpant epatiue medentur: ne
 q; diuersa diuersis infirmis remedia applicant: sed portionis discrimi/
 ne tantum obseruato medentur. Quæ res extra conuenientiam pro/
 pter ægrorum dissimilitudinem uideri debet: qua quidem ignota q̄
 uis diuerse agerent maiori ex parte aberrarent. At quum duram a de/
 licata complexionem decernunt id per uirium copiam agunt. Quam cu/
 ram deniq; recte conficiunt: qui corpora non mederi sed expoliare cō/
 tendunt? Quod deniq; perfectum opus a praua intentione prodire
 poterit? quam neq; tegere norunt (tantum adhuc sagacitate carent)
 Ii enim qui manu medentur a quieta plebe conquiri solent. Alii ue/
 ro qui uictu & medicamentis (ut non sine discretionem medendi facul/
 tatem deseramus) morbos curare intendūt: nunq̄ sana tēpora æquo
 animo ferūt. At quum ægritudines humana corpora uexant: eas absq;
 q; celeri atq; immatura mercede nunq̄ mederi uolunt: eos quoq; cu/
 rare contendunt e quibus excellens suis laboribus præmium sperare
 liceat. Quum tantam deniq; pecuniæ auaritatem ab his haberi cerna/
 mus: qui tam ignarus insulsusue erit, qui facile iudicare non queat:
 eos ut suas uoluptates explere possint: morbum longius protrahere
 & ex infirmis infirmiora reddere corpora: eaq; falsis medicamentis
 sæpe dissoluere. Assueuerāt quoq; ii dum has suas uoluptates explicāt
 poti? q̄ defendunt: quum deus ipse munus hoc illis impartitus sit:
 ab illo ipsos utile excerpere debere. Digna profecto affectiōe ille inex/
 timabilis mundi rector aliarū omnium expers agitaretur: si cōtinuo
 inter flagitiosorum hominū exercitia ipse tanq̄ minister incederet,
 quod quū fieret de duce simul cū militibus conqueri eosq; iunctim
 execrari deberemus.

Nullam usq̄ tam copiosam orationem esse quæ iurisperitorum scelera sufficienter explicet.

Caput. xxx.

I ab his qui curandorum hominum nomen ostentationeq; sibi temere uedicant: tanta prodire flagitia ostensum est: unde tam copiosa oriëttur oratio quæ iurisperiti cuiuspiam scelera explicet? Ii enim humanæ cladi semper student. Neq; propterea legumlatores legesue ipsas probæ intentionis aut salutiferi finis expertes esse dicimus: sed eas per ampliationem sensuumq; multifariã diuisionem deprauatas experiri censemus: uel si moderatius dicere libet eas diuitum pedisequas appella, qui quanq̄ semel uicti iudiciis sint: dum contra pauperes causas defendunt: eos perditum eunt prius quã ius liquidum appareat. Alios autë impotëtes opibus adeo cõcertando prolatant ut u uitæ potius q̄ agitatae causæ exitum inueniant: uel inopia coacti actionem in passionem permulent: unde nouæ atq; monstriferæ non semel oriuntur fabulæ. Rei enim accusatores non sensim uti cæteræ mutationes sed subito fiunt. Quid deniq; maiora miracula credas: ut u qui perniciem nostram semper excogitant neq; uerbum adhuc contra nos sine exuperanti atq; oborta mercede promere uelint. At uero qui eos inquirunt: grauius increpandi sunt: iurisconsultorum siquidem primum munus (ne laborem inscius dicas) rapina est. Quod deniq; optimum præsidium mortalibus prodire poterit ab ea re: quæ non nisi ad cibandam auaritiam ediscitur exerceturq;: neq; aliud ab hoc longe distans continet: quonam pacto scilicet ab hoc uestimëtum: ab illo domum petamus: quas quoq; uiolenter & contra ius ipsum aperte occupatas non sine concolorato titulo eas longum per tempus retinere possimus. At uero scelestos plecti debere & ratio indicat & natura appetit: neq; id tamen temporis longitudine ut eorum pecunias expoliamus. Neq; aliter de falsis accusatoribus q̄ de ueris reis supplicium sumendum est: uerum autem de purando perspicuum magis reddere bonum esse non nego: quod tamen quum sæpe expugnari contenditur: quandoq; imbecillius deuenit: nonnunquã quoq; obruitur. At uero quum facultatem hanc rationem cõmuni noie appellët (ut exëplar peruertere minime uidear) nomë a re uera præ cæteris longissime remoti? Ab illius demum professorib? q̄ plurimi cõsilia petüt: quib? siue petédū siue retinendū qcq̄ sit nūq̄ id libere agüt: sed ab exuperati excessu defectuue aliquo agitati suã momëtaneã uoluptatem tūc explere cupiëtes: q̄uis nullum ius

PRIMVS

habere norint: ut ab irato cursu ab hostibus inhiberi nequeant maxime oblectantur: quum id quod appetunt consequi posse illis dicitur. Quo fit ut illi ad præcipitium istu ad rapinã eorum nemine repugnãte concurrant: longe profecto utiliores essent leges illæ (si usq̃ sunt) quæ improbe litigantes non solum pecunia sed corpore multarẽtur. Argumenta profecto extra necessitudinem mittimus. Quid enim am bagibus opus est: sed historiæ ipsius portiunculam aliquam intexte re licet: Quam deniq; religionem iuris periti suam facultatem exercẽtes defendunt: quam sanctitatem aut habent aut ostendunt: quam bonitatem æquitatemq; amplectuntur: quam pietatem edocent: Neq; aliud ad hanc rem exemplum adducimus: præter id quod ab eorum operibus assidue defluit. Operæpretium profecto est sctire: quo nam pacto suos alumnos (cauillatores intellige) tractare atq; erudire assuescant, qui si opes tantum amississent leuius profecto læderent: omnes nãq; adeo nequiores peruicacioresq; reddunt: ut ab humano commercio arceri merito debeant. At si quis comentari uelit iuris peritos Rem Publicam suis legibus quietam habere populiq; impetus demulcere & turbæ seditiones lenire: rem profecto sensus maxime offendentem sumpserit: quis tunc Galliam: Britanniam (quã Angliam appellant) Panoniamq; ac Venetiarum fœlicissimam urbem cæterasq; huiusmodi prouincias reticebit: in quibus peste ista contacti homines minime permittuntur: & ibi longe quietius & minus afflictos homines ipsos degere uideamus: in iisdem enim (quas nominatim rettulimus) prouinciis principes singuli pro arbitrio Rem publicam regunt: neq; id tamen absq; senatoria maiestate, patribus siquidem tum honestate tum dignitate atq; cura delectis decernendi facultas impenditur, qui iuxta tẽporum: locorum: personarum: necessitudinumq; indigentiam & iura & iudicia populis dare queãt (Idq; profecto præstantius) iudices siquidẽ unico decreto obligati recte cunctos iudicare nequaq̃ possunt: decretum enim illud nunc utile nunc iutile & locorum & temporum discrimine reddi necesse est. At si priores illos legulatores nulla affectione priuata ipulsos scripsisse quispiam asseueret: neminem nostris temporibus comperimus qui illis aut priuatis odiis aut amore aut misericordia aut ira aut opum cupiditate cæterisq; affectibus huiusmodi coæquari possit. Neq; illud denegandum est tam immanem eodem tempore iniquitatem a multitudinẽ agitari ut probi nonnulli perfectionem arcũssime expurgati adipiscerentur. Quod deniq; bonum agere poterant incognito

creatore: qui deniq; nihil præter mortalem (& quæ corpus penitus
 aspectat) famam curabât. Quam ob rem neq; de iis neq; de iure con-
 sultis inter quos tantum odium seditioneq; exerceri experimur ulla
 sanctitas speranda est: quarû iniquitatû fundamenta tunc forte quû
 scolas frequentabant cœperût. Nullum quippe tantorum scelerum
 asilum inuenies: quod & sanctitate & religione non præstet: si id ad
 studium quodpiam scolasticorû comparaueris: cuius mores non mi-
 nus lædunt q̄ iuuare (nomine tantû audito) offendere uidentur. Ne-
 q; propterea litterarum tumore carent: sed sciēdi elatione magna ele-
 uari conantur, qui quum librum deserunt: neq; modestiam neq; reli-
 gionē uirtutēue aliquā aut uerbis aut opere ostendūt. Desuper dixi-
 mus rationis nomen huic facultati nequaquā conuenire: in partibus ta-
 men uel principum uel aliarum personarû uoluptate auctis id intelli-
 gimus, quæ alieno labore non solum pasci sed & ingentes opes acq-
 rere moluntur. q̄ quis plebē a se iuuari omnibus suadere non desinat
 isti præterea pro se adducere poterūt aliquos terminos iudices ut im-
 petuose non errent obseruare debere: ueluti quum quispiā debita pri-
 mo die persoluere nequit: eidem uel ad quintamdecimam: uel uige-
 simam diē terminum dari decere, quæ res non nisi pro debitoris ino-
 pia ac necessitate fieri debet: non quia lex id in quocunq; petenti per-
 mittat. Plures enim q̄ quis excedentem substātiā possideant: causam
 hinc inde ut petenti noceant protrahunt. Quis demum tam ignarus
 est ut non probe cognoscat ita nos modestos circa debitores nostros
 esse debere: ut ipsos circa nos sese habere ratio indicat: nam quû satis-
 facere uolumus nunquā ad internitionē nostram deuenire cupimus.
 At iurispiti quāto magis per suā facultatē progrediunt: tātō illi? ini-
 quitatē apti? indicant qui quû ad finē p̄ueniunt p̄ iusticiæ rigore litē de-
 cerni debere dicunt (optimus profecto humanitatis appetitus) at post
 longam librorum reuolutionem eos in fine condemnant qui uel mi-
 norem testium turbam adduxerūt: uel qui inopia aut necessitate coa-
 cti non omnes terminos obseruauerunt. Neq; illud reticendum est:
 quod in omnibus (uel magna ex parte saltem) experitur: eos etenim
 qui suas differētiās bonis ac planis hominib; committunt: illico con-
 gratulari ac q̄scere: q̄ quis singuli ex portiōe quā sibi debitā existiabāt:
 aliqd eis succidēdū fore credāt: neq; ipsis solū sed & utriq; partis ue-
 ris amicis isti? generis cōsilia in utū placēt: at eo modo quē iuriscōsul-
 ti obseruāt: nunq̄ ambas ptes æquas dimitti procurāt: nisi media ap-
 pellatiōe: alterā nāq; alterā penit? cōfundere uolūt: hac conditione, ita

men ut utraq; nuda restet. At quāuis in scripta lege sanctiones absolu-
tiores datae sint: post dominicam incarnationē moderatio ac clemen-
tia quibus adinuicem uti debem? apertius nobis ostensae sunt: quū
bonum pro malo reddere teneamur: quanto magis aliquem sine cau-
sa offendere cauendum est. Interpretis excusatio.

n Eq; tua admiretur maiestas si hoc in loco exemplar ipsum tan-
topere ampliauerō: tantam enim scelerum cateruæ magnitu-
dinē adeptæ sunt ut quāuis facile uincant orationem additionēq; no-
stram ut eas adhuc euanescere cogāt (ni deus aliter prouiderit) timea-
mus. Quā ob rem apud te quæ uerā dei religionē colis, uitiaq; acerri-
me expugnans non tantū de hac mea temeritate excusationem sed lau-
dem inuenire posse existimaui.

Toti orbis corrupti mores coaceruatim tanguntur. Caput. xxxi.

f Atis pro cōpendiolo de nōnullis uiuendi uis mēbratim hactē-
n? dictū est: nunc autē uniuersim corruptos totius orbis mores
quū explicari nequeāt: cōtingere saltē statuum?. Vnde malū ipsum in-
fandū: inenarrabile: pertinax atq; puerisū esse a nobis denudatū apti?
cōstabit: quū nullū id ordinē obseruet: neq; certo adhuc errore uaga-
ri uideat. Quā ob rē male degere ipsū nimīū nocentiæ habere cogno-
scitur: si nullū etiā futurum cruciatū iniquos punire crederem?: qua
propter mortales oppositā partē capeffere debēt. In enī q; regēdi digni-
tates sortiti sunt: regimine supra cæteros idigēt: ut neq; temere tamē
mūdi ipsi? multitudinē dissolute & extra discretionem increpare uidea-
mur: eundē p religionē sectasq; tanq; principat? supremos diuidem?:
ab usdēq; exordiū oriet. In uetustiori siquidē (quod hebræis traditū
est) testamēto: & in mahumetica prauitate nullā animi beatitudinem
pro præmio: sed & mulierū & filiorū & opū copiā decretā inuenim?: at
ī nostra scīssima atq; orthodoxa fide nihil præter istarū rerū oppositū
sequi īperatū ē. Sensib? siquidē ex oi parte calcatis oppressisq; animā
ipsā ad uerā atq; īmortalē beatitudinē aptare christiani iubemur: cui
rei a cōtraria obseruariōe corruptiōeue (ut ueri? dicā) nihil iam deest.
Nullam enim apud gentem suorū sacrorum leges tam neglectæ atq;
īcultæ q̄ apud nos esse experiunt: neq; mortales aliqui corporeas pō-
pas uti nos excolūt. Neq; hac de qua loqmur pessima cōsuetudo
aliūde fortior est: q̄ in his hoibus qui cathedras illas occupant: e qb?
fidei nostræ augmētum atq; præsidia prouenire deberēt. Sacerdotes
ipfos (petreos attamen prius) intelligas, quibus cæterum sacerdotiū
subiacere uidetur. Quod enim tam inexecrabile atq; insuetū crimen
d iiii

usq̄ est imaginariue potest quod inter ipsos & facile & commune ad modum patrari non uideas. Nunc uero alma gaude uenus inter tot tuorum militū turbā: an forte edoceris ab illis ipsi enim nec matri nec filio ignoscūt: sed alterum quēuis tum uoluptatis copia tum specie facile uincunt. Neq; iudicia absunt paradisi neq; ulla deglutendi ingluuie uacant: neq; sterilitate tristantur: quāuis ipsi parere nequeāt: atria extimatione longe pulcherrima pretiosissimis suspenſa colūnis prospiciuntur: neq; pensiles horti desunt, neq; parius lapis uarias habitudines sortitus neq; uestes neq; uasa gemmis atq; auro contexta: Nec laconicum hispanum: Anglicum: Britanicum: Gallicū: Corsicū: canum genera ad totius usum uenationis apta: Cretensesq; falcones & accipitres germani & Austures norica septētrionali insula nati (edē di auditate præstātes) ad uaria uagaq; aucupia illis desunt. Quis deniq; inter tantam copiam sitim excitatam potiusq̄ lenitam admirari non debeat: quum eorum auaritiā pecuniæq; cupiditatem cætera eorundem flagitia uincere nequeant. Neq; steriles nūmos possidere uolunt sed u inuicti cōtra q̄ natura sanxerat absq; coitu parere cogunt: & inter negotiatorū manus non recte sæminati per hyemē ipsam geminatam segetem duro domino afferunt. Quis tam cicerone demoste neue præstantior erit: ut sacerdotii uenum sufficienti lingua sequat? Quis lites nte memoret? Quis diras deuotiones execrationesq; (quæ & apud maiores & apud ipsos iterdictiōes dicunt) delibare poterit? Neq; de tantis sceleribus nimium admiramur: quum huiusce gentis noua initia respicimus. Neminē etenim adhuc cōperimus, qui ad religionem hanc probe excolendam eandem ingressus sit: sed omnes ut triumphis potiantur: seq; atq; alios ditent habitum hunc iam pene fabrilem exercent: uel ut familiā ad priuata odia ualentio rem ad ciuilia bella reddere queant. Neq; ob hæc tam imania scelera sanctorum apostolorum prærogatiuā deserere uolunt: quibus eorum uitæ nullam eorum similitudinis speciē gerant. Sacerdotes enim u (quos petreos a primo eorum duce paulo altius nō imerito diximus) si sua uera instituta recte obseruarent: beati francisci militibus omni i pauperie cederent. Vnde illud tam promulgatū prouerbiū est: quo quū sanctos uiros extollerentimur: eos apostolicam uitam agere dicimus.

i Stis non procul fratrum acies negotus: importūitate: inuidia: maliuolentia: tumore: alijsq; huiusmodi nō simplicibus uitiorum armata loricis instructaq; sese offert: & si obseruantum paruulū illum numerū inde detraxeris: cætera turba in omne facin? prompta

PRIMVS

atq; emancipata prodibit, cuius fraudes uerbis assequi haud facile foret: quis id ipsum agere sumopere niteremur & otii atq; uitae multum nobis superesset. li enim non se ipsos tantum quum de opulētia & uoluptatū copia & abinuicem & cum cæteris gentibus certant perditum mittunt: sed & alios ignaros iniquitatum exemplis mirandū in modum seducunt. At quis dici assuetum sit: eorum uerba opera autem minime mortales imitari debere: documētum tamen hoc haud multū obseruat. operatiōes enim magna ex parte sequimur aut imperia simul cum auctonibus execrando cōtemnimus, qui quū sancte uiuerent haud multa litterarum disciplina uerborūq; effusione longe maius beneficiū hoib? darēt. At Reges: Principes: Imperatores aliiq; huiusmodi homines (quos patriæ defensores appellant) eam cōtinue lacerando debilitant: neq; ulla in re q̄ in censu augēdo uectigalibusq; multiplicandis magis student. At uero quum seditionum labor subditos uexat nunq̄ eos sine opū spoliatiōe ad pacem reducant. At si ab externo principe sui affligūtur ipsi alteri? populos atq; agros prædantur. Quo fit ut quisq; & suos & alios destruat. Qua in re principes ipsi concordēs unica deprædari manu uidentur: populi uero hic atq; illic mala patiuntur. Ast alii manipuli: satellites: conimilitones: milites: peditesq; Rei Publicæ stipendiis saginari assuescunt, qui ad eandem uastandā affligēdamq; semp paratiores sunt. Neq; illud attamen denegamus in cuiusuis rei istiusmodi initio longē meliora exemplaria sancita esse: meliores scilicet quouis in genere tū cēsores tum cæteri fuere: neq; tunc obscuris sed idoneis præclara mandabantur officia. Ne ciues tamen indignos historia credas: si eorū mores probe inspexeris: u profecto cum principum satellitibus conuenire cernūtr. Quonā pacto tamē degant animaduerte. Ii & enī quū partim Rem Pu. suo modulo regant: partim in uenditionib? emptiōibusq; implicati sint: partim demū agrorū maxia spacia possideāt: paupes sumopere opprimūt & eorū ali sanguine manifeste cōspiciunt. Neq; id ut populū a seruitute redimāt ab eis fieri (falso) existies: eiusue erūnæ moderari queant uel ad aliū quempiam probum finem sed ad corporis uoluptatū luxum id actum esse censeas. Ciues præterea dum priuatum opulentiam possideant: Rei publicæ egestatē iquirūt: neq; aliter q̄ de diuitiis cum diuitib? & defactione cum factiosis certare contendunt. Agricola defessi demū atq; ipotētiores cæteris quū undiq; coacti trahantur: eos in calce rei istius (ne locū usq; possidere uiderentur) ihærere statuiimus: hi enim ab his semper deducuntur: qui aliis

in cōmerciis deteriores sunt, qui (cultores agrī dico) quāuis non nimia doctrina praeſtent: min⁹ nocui profecto quā illi a quibus reguntur sunt. At si regimen rationis normā sequeretur: e contra fieri debere manifestū est: uenim qui uehementius aberrant maioraq; cōmittunt scelera arctiori imperio profecto indigēt. Neq; hos homines perfectionē possidere a nobis arbitratū esse existimes: sed eos min⁹ quocūq; in genere nocere compertū est. Neq; iniquitas hęc per hominū officia solū spargitur: sed & a regionū uarietate hic magis illic minus haberi cōspicitur. Sterilia siquidem ac minus gignētia loca minus etiam malignos mortales alūt, qui quoq; alienigenas benignius tractare assuescūt. At patriæ utroq; uel altero modo uberes siue rerū copiā naturæ emolumento siue negotiorū calliditate possideant: lōge aliter se se habent, eiusdem siquidem cultores ad se pecūias singulatim attrahere maxime moluntur. Qua deniq; in parte a christianis possessam fidem inuenies? & ubi nā perfidia & maiores contra religionem cauillationes quā Romæ uidentur? quæ uti caput cæterarū urbium ē habeturq; optimo exemplo atq; præsidio alius nō im merito esse deberet. At non solū qui aliquot eo diuertunt annis longe deteriores redduntur sed & cæteræ gentes quanto ad eam uicinius accedunt: minorem deuotionē retinēt: qui remotius uero minus maligni sunt.

Interpretis excusatio.

q Vnum magis caput hoc ad militares quā ad oratores homines certe conueniat: nihil uo admirentur: si id nō nimium eleganti oratione explicauerimus. Ad rem enim hanc ueris uerbis absq; calumnia assequēdā, me uulgi nōnulla dicere uerba interpretādi fides coegit. An probi diuites an generosi & opibus pleni hoīes uiros uirtuti deditos rectius in certaminibus repudiare queant?

Caput. xxxii.

m Agnam aliam differentiā agitatam potius quā probe diffinitā inuenimus: siue quæ bonitatis nomen imutatum falsum uel sit. Nam pleriq; quum ad priuata armosq; certamina per sermonem conuenire contendunt: alii alios paruifacere spernereq; assuescunt: neq; sibi æqua nobilitate pares esse restant, qui quū id ostēdere petunt enitunturq; suos maiores hostis parētibus opibus longe excelluisse asseuerāt. Quæ alium maiore errorē pro rei portiūcula quæram i lubricū ē: neq; id enī naturā rationēq; ioffensam deserit: quū deterræ atq; a nobis possessæ res dominis præstantiores haberi cōspiciant. Quāplures nāq; mortales phama notos memoria habem⁹ qui neq; dignitatibus

neq; imperandi potestate præstantes fuisse tradunt. At quis eorū nō nulli pene nudi incederent magni clarique habentur. Ast alii tum imperio tum opibus excellentes pessimos nominamus (neq; id immerito) Bonitas enim hæc de qua paulo altius sermonē incœpimus: nullū q̄ in nobis ipsis est quam nemo alteri dare posset: si illius mēs atq; opa eandē adipisci neglexissent: cuius tantæ rei facultatem silentio prætere consiliū non fuit: ea etenim possessores ab infimo gradu ad supremum deuehit eosq; quauis in re potentiſsimos agere potest: si illa deniq; quæ intra nos habitant (uti sunt) longe præstantiora cæteris hominū possessionibus clare uident: quū nemini demū possint: cui ignotum erit illud probos uiros diuites magis q̄ eos ipsos bonos repudiare & illis inæqualitatē obuicere rectius posse. At cum maiorū gloriam nobilitatēq; nimia oratione præposterè ignaui homines extollunt: se claros agere putant, quod contra est. Nam quanto stirpis mores clariorēs sunt: tātō degenerantis sobolis socordia ac uerecundia dedecorior flagitiosiorq; est. A parentibus siquidem uas quoddam derelictum gestamus in quo & honestas & turpes actiōes colligimus: quas ipsi uti opes nobis impartiri nequaquā possunt. Illæ enī propriæ auctori suo sunt cum eoq; simul & emergūt & occidunt: neq; quēpiā præter repugnantes unq; deserunt. At alia fortunæ bona & nobis aliena esse: & ad usum mutuari: sēsus testes sūt, quæ nō dissimili q̄ habētur conditiōe dimittūtur. Quāq; id denegari non queat liberos ob parentū merita nunc onerosius grauari nūc magis leuari solere. Quā attamen ob causam illi progenitoribus siue uitus siue uirtutib; pares esse minime ostenduntur, quā equidem rem & cum auctoribus prodire secumq; semper esse necesse est. At ii quos redarguimus pro se adducere possent: non imerito consuetudinē hanc tam diutinam apud principes populiq; rectores & olim uiguisse & in præsentia uigere, quæ tamen statuta parum continent roboris si illam longe cōstantiorē atq; uniuersam legem adduxerimus, qua ille optimus Rector omnium maximusq; deus & in scripto testamento & in ea (quā naturæ legē cōmuni nomine dicunt) & in nostra (ob christi liberalitatem) gratiosa uocata usus est. In quarū eloquiis satis constat quemq; & amore & muneribus iuxta sua merita a deo ipso profecutū: quū corpoream præsentēq; pœnā ob parentū benemerita proli deus q̄ndoq; remitteret. At ii qui male degunt quū se a maiorū gloria protegi nituntur: quærendi sunt quos nobilitatis gradus latronum lenonūq; progenitores continere debeant. Jam nos non semel diuitum imo imperatorum filios

pauperes interpellare audiuimus (nomē rem profecto consequens) & e contra sobolē ex angusta familia ortam cognominis claritudine colustrari. At quū regum liberi terrenas abdicant pompas & sancti francisci militiam sequuntur: eos uti cæteros spirituales fratres dicim⁹, qui si sancti Petri alteriusue ductoris exercitum augent: eosdem in sua sacerdotali dignitate cum differentia (uti ducum discrimina appetunt) interpellare solemus. At ordo hic apud eos qui uere religiosi sunt quos obseruātes nominari desuper ostendidim⁹: magis iteger obseruatur. In enim quēq; iuxta hominis bōitatem & temporis seruitutē atq; officia in cæteros tractare assuescunt: non aut uti illius uel maiorum urbāitas uel rusticitas uult. At uti sacerdotes illi petrei (ut dictū repetamus) praelongis ac certo discretis modo induuntur togis non ad ueri dei uirtutūq; sed id ad corporis uoluptatūq; cultum agunt: non aliter ecclesiastica ipsa res publica ab iisdem lacerata (immo trūcata) uidetur. Neq; aliter si quispiam ex nobilissima gēte ortus lenocinū morib⁹ uiuat uestesq; haud dissimiles gerat qd demū illi deent: ut ab illo habitu nominari non debeat: lenonisq; nomen cum re ipsa simul uendicet. Artium siquidē ac dignitatum nomina propriis debentur auctōribus factoribusq;, quæ neq; stirpis religionisue titulo mutantur. Aliam quoq; partem extra disputationem nostram hactenus dereliquimus: quam ad rem eandem spectare contendunt: ueluti cum princeps praelatos patritios diuitesq; gradatim præcellere sanciret: cuius statutum extra suam ditionem nos nequaquā cogeret: neq; ob id quippe concluditur alios earundem partium expertes illis ipsis præstare non posse. Quo fieret ut quum militaris calūnia iter utrosq; armis discutienda foret: pauperes diuites petere illisq; (uti in cæteris rebus) respondere poterunt. at quum iis qui uirtutibus præstant libitum erit: quibus pecuniis egeant diuites recte cōtemnent. Neq; repudiatio ipsa uerum ius aut rationē humanā offēdet: iam enim sæpe fit celebreq; habetur ut uirtutū alūni quibus ab opibus emancipati sint: quum a diuitum flagitiosoz cœtu fugiunt & secū deambulare & colloqui dedignantur.

An qui uenturas actiōes de se prius pollicentur: an q nullā iactationē præmittūt: si utriq; in opere pares sint: magis mereantur.

Caput. xxxiii.

q Vum in hoc uolumine nonnullæ hominibus opportunæ actiones ostendantur: non id alienū apparuit impedimenta quæ ignaris hominibus tam aperte obuici solent uitare: a quibus retenti longe

PRIMVS

difficilius uirtutū iter iudicent. Solent enim nonnulli dū suis uoluptatibus alimenta auctiorēq; inquirunt: superuacaneum illud petere: quā scilicet in parte magis mereat? quū mortales alibi dicta pollicitatiōe sue (ut proprius promā) factis sequuntur: quod in idem dicere uidelicet atq; facere reducimus: alibi autē a lii nihil pollicitando tota mente atq; corpore in opus ipsum intenderēt idemq; uti superiores factitarent: neq; ulla alia in re q̄ in anteriorib? uerbis differrent, cuius rei demonstratio haud multa indigere scientia uidetur: q̄uis nō pauci sint qui ad contrariam sententiā inclinant: eos attamen supra cæteros præferimus qui & in agendi & in dicendi generibus ualēt qui ab oibus semper magnificari solent. Neq; hanc partē tamē natura neglexit quū eos qui ob propria facta (q̄uis peracta) sese extollunt contēnere docuit. Quid tunc enim existimandū erit quū aliqui de infectis uenturisq; rebus sese iactando præmium flagitant? Illud quoq; a re lōge alienū per ora hominū discurret: ubi labor scilicet atq; periculū est: illic & gloriam inesse & ide auctoribus prodire asseuerāt. At quū nos ad aliquem uenturū locū contingere absolute dicimus: iam ob id ipsum uehemēter aberram? quū huiuscemodi facultas extra nos sit: neq; ratio neq; intelligēdi uis nostra exitū ipsum sine ambiguitate speculari potest. cui deniq; ex falso & errato principio finem uerum bonum ue opperiri licebit: quæ res expertis hominibus minime occulta est: nam uis qui quādoq; dicunt hodie reliquis excellere uolo: nūq̄ infortunū longius q̄ per interpositā diem abesse solet: immo per sæpe in eadem hora tam male sub fortunæ bilance suspendūtur ut si non funditus amiserint saltem prænuncia uerba contrarias optiones passiōe sue (si dicere mauis) sequāt. Neq; eos q̄ illa quæ ante prōferāt exequi nituntur propterea redarguimus: sed quos elatio iam detinet prius q̄ id quod pollicentur expleant repræhēdimus: præsertim quū id ab eis determinari non possit. quā ob rē illa increata ineffabilisq; sapientia christus scilicet q̄ perutile rectissimeq; eos qui probe degere malebant: magnā ostentationē ulla ex parte agere uetuit: ne i uerborū oblectamento laboris præmiū consumerēt. Illuc autē redire opportunū est: ut labor non omni in parte ueram gloriam sortiri existimet. uentim qui in latrocinis depræhenduntur cruciatus non tenues pati solent, q̄ q̄uis e merita morte emerferint: haud magnā inde haunūt gloriam: quæ nunq̄ sine dignis moderatisq; actionib? & uerbis comparari potest. At quū ea quæ ei aliena sunt quis promiserit non a recto proposito parū distaret. Neq; parum profecto pro imbecillitate no

stra: illud esse remur mente atq; corpore dispositis opus ipsum sum
 m opere uti tempus locus & casus cæteraq; huiusmodi patiuntur aggre
 di: & hæc aut similia explicando uerba nihil a potestate nostra intèratū
 infectūq; derelinqui: & ea quæ aptitudini ac uiribus nostris cōueniē
 tia intelligemus nunq̄ a nobis neglecta deserui. At uero quādo uerba
 retinere nō poteris: hūc finē saltē obserua, qui nusq̄ impune trāsgre
 dit: si fors, s. æqua dabit nihil uereor promere quū futura ex præteri
 tis metior tēpora: inter propeue (ut moderatius dicas) prælii priores
 connumerari posse, quam rem aptatus animus & promptiora reddi
 ta membra arctissime q̄uis a longe prospiciant: neq; id sine timore in
 fortunū. At uti quæ sitæ uictoriæ uerbosa recordatio auctore delectat
 ita eiusdē silentiū premit: quo fit ut pauci eā reticere queant: q̄uis ob
 id se minoris pretii fore arbitrentur. At uis qui in eodem ferme proposi
 to eis qui ex nobili familia oriūt: si uirtutem hæreditariam colunt:
 maiora præmia q̄ eiusdem nouis cultorib; decerni censent: non mi
 nus q̄ nos experientia respondere uident: cōpertum siquidē ē mortā
les per turpē flagitiosorum consuetudinē deteriores reddi solere: & a
pellimis illorū moribus istorū facinora originē fundāentaq; trahere.
 E contra autē qui animi claritudinē obseruant nunq̄ id sine proborū
 amicorū cōsilio uel officio agunt. Vnde demū pessimi patris filii do
 cumenta petere poterunt: qui quum uirtutum iter aggrediuntur iam
 ii qui generosi nascuntur: mediam peregerunt uiam. At si ii ipsi a remo
 tissimis sibi hostibus uinci paterentur: recte multati dedecorosiq; ni
 mium haberi debent: neq; ob id maior laus illis debet: q̄uis paternā
 nobilitatē obseruent: paruo enim labori nunq̄ magni triumphū de
 cernendi sunt. At quum illud ante latū de labore recte intelligendū
 sit tunc duæ pares personæ cōstituendæ sūt: siue paritatē eandē in fla
 gitii siue in uirtutū genere obseruet: tunc enī qui maiora cæteris re
 bus æquatis subiret pericula eūdem præferri debere iuxta rei ipsi? na
 turā merito dicim?: neq; aliter huiusce prouerbi auctorem itellexis
 se credim?. Plurima enim asperrima toleratu sunt quæ a uera gloria
 remotissima cōsistunt. Neq; id inconsulte prætereundū est: siue a ser
 uis siue a mercenariis dictū sit, qui obnixè asseuerare solent quum ii
 dominū e periculis eripiunt maiore illis q̄ externis mercedem cōdo
 nari debere: q̄uis ii ab eadem similiue calamitate eundem incolumē
 agerent: qua in parte longissime aberrant: ii autem siue belli iure siue
 antelato precio siue continuis stipendiis libertatem hero destinatam
 alterius gratia retinent neq; sui ipsius sunt. At ubi suam seruitutem

PRIMVS

necessitas flagitaret si ea ab iisdem denegaretur suppliciiis afficiendi essent: quia in re debita deficerent, quam quū capesterēt idēq; qđ tenerentur efficerēt: si pactiōnū obligationisue limites minime irāsgrederentur: non illis ampla munera ultra stipendia deberentur. At quū ab ignotis subuenimur: non solum iis ob sua erga nos libera beneficia tenemur uerum etiam quia ii suæ uirtutis magnum iudicium afferunt quum sponte se nostro in præsidio obtulerunt: quod quum neglexissent illis ihūanitas tātū obuici posset, quæ tūc in stipendiaris seruisue nostris parricidium pene ostenderetur. Religiosi hac in parte peccare tumoreq; inflari maxime assuescunt: contendunt enim quū sese religioni uouisse constet: eorū actiones siue honestæ siue turpes sint ob deuotionis additamētū tum præstātiores tum deteriores longissime reddi. Quæ res si uti ipsi aiunt sese haberet causam illam non recte exploratam habem?: quæ mortales ea omnia uouere uellet: quæ recta intentione peragere moluntur. Verū prius animaduertendum est: uota an ob meritum quod ipsa contineāt an quia obligamēta auctoribus ponant fieri soleant, qua in re exemplū hoc uulgare nō parum conferre existimauius: quū quispiam scilicet decē centūue aureos nūmos ab altero mutuo accipit, qui siue sponte siue quia ab eo dubitetur se per litteras uel coram fidedignis testibus pecunias illas statuto tempore redditurū obligat: quas deniq; conditiones quīs expleat: non multo in precio habet sed si eas infectas neglexisset magnum sibi dedecus pareret. At uero quum nulla alia (præter possibilitatem) lege coaceretur si ad tempus statutū eoue aduentante debitum persolueret non adulterinā assequeretur laudē: quanq̄ non tanta ob negligentia afficiendus esset ignominia. Id tamen palam est uota illa grandem affectare mercedē quæ sponte omnino facta libertatem nostram tollunt. Illud tamen maxime dubitandū est: eos omnes qui uestium differētia ac deuotionis discrimine a populo secernūtur uota ipsa (paulo alti⁹ a nobis diffinita) suis humeris libere atq; omnino sponte imposuisse: an quia ii in iisdem domiciliis nō sine pactiōe hac recipi queunt id efficitur: ut eos suamet sententia e libertate mancipatos gregis ipsius ductores premere possint. Harum siquidem religionum latores exemplariaq; nulla istis simili lege coacti degebāt: E quibus tamen non minor q̄ ex præsentib⁹ sanctitas prodire sensu ipso percipitur: quīs error hic non in ipsis religionibus sed in nonnullis qui intra eas nō recte degunt est: qui quū uoti causam ignorent ipsius declaratione semper utuntur: quæ ea est quū aliquem nouum tironem

aliquo in monasterio ueterani milites accipiunt: qui postquam illic per annum
 diemque perseuerat mora illa uoti locum supplet: & eundem ob id coherce
 re atque astringere queunt, unde sane patet: uotum non alia de causa fieri
 nisi ut securitatem qui nuper ueniunt dent: quibus nullum ob id pre
 mium promittitur. Verum ut quod cupiam conueniat discutiamus: non con
 fuso sed discreto modo procedendum est unde omnes bona intentione
 uiuere prius statuendum est, nam si saeculares bonum aliquod casu con
 cerent quod idem a religiosis stabili attentione confectum: longe praestati
 tiorem gloriam afferre auctoribus manifestum est: uerumtamen extra uotum
 caetera aequa constituenda sunt: homines enim qui diuino cultui de
 dicati uitam agunt quam uis uerum iter rectius obseruent nihil mirum profe
 cto est: minores siquidem calumniae sinistraeque semitae illis occurrere so
 lent: qui si exuperanti malitia scelera haud inquirunt illa iam & ha
 bitu & loco & uestibus & uictu & reliquis huiusmodi armis depul
 sa ac pene deuicta remotius absunt: neque ea ab his reduci exercereque
 nimium possunt norma illa uiuendi retenta quae a maioribus eodem
 animo statuta est ut homines ibi a uitiis expurgati sancte uiuerent.
 Quam ob rem non solum sibi sed & eorum animis quorum censibus ipsi
 uiuunt, consulere debent, qui uero in saeculo uiuunt neque hac obligatio
 tenentur neque ad rectas actiones pagendas turpesue uitandas aequam
 opportunitatem possident ut praesertim qui principum curias sequuntur &
 in eorum atris diuertuntur. At quum cuiuspiam bona opera eidem incon
 sulte acta obuiantur id nunquam crebro profecto accidit: sensus enim
 semper uoluptatum lasciuam laxitudinemque appetunt: uirtutum uero angu
 stiam & fugiunt & abhorrent. Sed quum huiusmodi homines assidue
 (ne continue dicam) a criminibus obseruentur non semel uti religio
 si sed saepe eos uoluntate denegare (appetitum uero ut rectius loquar cogere)
 necesse est. Prouerbium commune admodum est tunc politos ostendi so
 lere quum humor undique defluit: in sicco & enim quisque cothurnos al
 bos (ne ocreas cum nonnullis dicam) gestare potest. In aduersa quoque fortu
 na amicorum experit constantia. Neque in monasticorum commercibus
 uita tranquillus agi negamus: neque breuis temeritas eos detinet quae scele
 ra uitare & proponunt & contendunt & inter eorum armatas manus uali
 dumque robur crebro pererrant quum: quae parum enim constantiae posside
 mus & mundi pericula recte metiuntur in eo non absque foeditate ruinae posse
 degere speculamur: neque id si unquam fieret minus difficile occurrit quam si ab
 igni quispiam circumdaretur qui nescit calorem exciperet. Quam quidem ob
 rem qui inconuenientia arcent non uulgaris pretii sunt: qui ab his aut

PRIMVS

circūagitur errores oīno uitare nō sui iuris est. Ex labore deniq; præmiū opperiri non uti nōnulli existimāt intelligēdū est: sed dum & quādo & quātū in locis idoneis defatigamur. Inediæ siquidē castitatis atq; obedientiæ aspitas nimīū laboriosa hoībus ē: sed & ipsos ad uerā gloriā aptat deuehitq;. E cōtra aut qui in turpibus rebus elaborāt. Lenōes uero quīs (ob suæ artis tutelā) plura uulnera accipiā tñū q̄ ii propterea magno in precio habendi sunt ipsorū enim finis fundamentūq; uirtuti opponit. At quādoq; casus a tāta necessitudine circūuenti occurrūt ut cætera postponi debere flagitent: quos mortales sūm opere capescere debere nōnūq̄ ostēditur (quīs piculosissimi sint) dūmodo ob ipsorū obsequiū ii lætalē noxā nō cōtrahant: quod tūc facile accideret quū ratio & necessitudo idē nos aggredi cogerēt. Verū enī uero: q̄ recte iis uti uolūt alia re q̄ uerbis & uestiū discriminato colore indigēt: ut uerā beatitudinē adipisci queant. E quouis quippe uī uēdi ordine actiōes æqua bilance pro suis meritis libratae capient existimabūturq;. At error hic uniuersus toti? mūdi accolat detinet: q̄sq; enī hoīes ex sua prouincia natos cæteris excelluisse prædicat: ad idq; argumentū atq; exemplum a nonnullis inde ortis extollunt atq; ignaris obiciunt: quæ res eosdem ignauitæ atq; socordix deditos non parum offēdit. Neq; aliter per nostrā sanctissimā a christo latam religionem iri solet. Fratres quippe ut uoluptuosa solacia captent satis esse sibi existimant: quum illoꝝ religio & sanctos & doctos uiros quādoq; protulerit educaueritq;. Patricii uero q̄a sui maiores ob rē publicā frademue enecati sunt: agricolæ demum quia & uetus & nouum testamentum rusticis prius traditum est.

Quidnā difficult? sit: an noua opa edere: an uel aliēa iterpretari uel comētari, quas quoq; differētias auctores cum ipsis interpretibus abinuicem habeant.

Caput. xxxiiii.

o B differētiā quæ iter expositores quacūq; ī re eūēire solet: siue ea ī eadē locutiōe comētāda siue ex alio in aliū sermonē cōuertēda illis sit partē quā difficultiorē sentim?: quoquo modo tractare cēsui m?. Id enī īprimis aiaduertēdū ē an auctoris ipsi? intētionē semp obseruēt: quæ res pene ipossibilis apparet: si ab eo iterpretes ipsi maiore sui opis itentionē uiuis uerbis nō itellegerūt: neq; illud denegādū ē: uti ætatis hui? docti hoīes priscis auctorib? tenēt eodē modo illos iis hoībus deberi: qui eosꝝ opa iam & uetustate & tēporū iuria squalidamutlata atq; subuersa aut ī lucē ediderūt aut ad alias locutiōes recte mandarunt: quīs non semper idē cum auctorib? ipsis sentiant: sed dū

maiori ex parte illis se cōformāt & partem quā possunt bonum ad fi-
 nē pro uiribꝫ interpretant: tunc auctores huiusmodi laudibus prose-
 quendi sunt imo nōnullis in locis meliorē sēsū q̄ auctores ipsi pro-
 res afferunt: quīs nōnunq̄ e cōtra experiamur. Quæ res ab hac causa
 prodire sæpe cernitur: nimiū enim perarduum uidet̄ uel trita uerba
 ad interpretis usum recte accōmodare uel noua apte effingere & uoca-
 bula omnia ex una in aliā locutionē transferre: si id præsertim adiun-
 gas quod sensu ipso apprehenditur quouis in sermone nominum pe-
 nuriam esse: maior enī quauis in parte & plantarū & animalū nume-
 rus est q̄ eorꝫ nomina quæ in usu habent̄. At quīs quæque res nomē
 obtineat non eodē apud oēs cognominatur: in quinque miliū enim
 passuū distantia res easdem cum discrimine noīari uidemꝫ. Quāq̄
 quies nō tenuis interpretibꝫ inde oritur: quū neq; sententiarū muta-
 tione neq; probatiōe indigeant: imo & eorꝫ labor tum minuitur quū
 ex alteriꝫ sermonis q̄ plurima alternis noībus noīa conformari uidea-
 mus in herbis maxime atq; pecudibꝫ. At quīs non pari litterarū nu-
 mero hic atq; illic proferant̄ nō nimiam tamē differentiā sortiuntur
 & quādo hæc copia nobis deesset: id nō nimiū difficile occurrit obscu-
 ra uocabula circuitiōe clarescere uel ea quæ oīno desint ambitu uer-
 borꝫ explicare: quæ res nouarū rerū auctoribus minime licet. At si li-
 ber quispiā laborē interpreti attulit hic partē suam sortitur: quū non
 solum exercitia ea differere uideatur quæ in illis regionibus ignoran-
 tur in quibꝫ corporis aptitudo negligit̄: uerū ea quæ in hispania sepe
 riūtur ubi tantopē huiusmodi res frequentari solent q̄ plurima noui-
 tate notāda uideri poterūt. Illud oibꝫ clarū est cōuertēdi cōmentā-
 diq; munꝫ neq; sine fastidio neq; sine maxīo labore perfici posse: quū
 plures partes exēplaria ipsa cōtinere soleant quæ interpretis gustum
 exaspent. Quā ob rem aliorꝫ auctorꝫ codices diuoluere necesse ē: si præ-
 sertim hac in parte egestate premūtur qui nō e uulgari sermōe trāscri-
 bunt: aut in locutionē cōmunē loqūtur. Verū id dubitādū est: eos tā-
 tum eadē in re elaborare quātum id idē utile extrahāt: ad probe enim
 citeq; linguarū differentias dignoscēdas nihil hac cōuertēdi faculta-
 te præstātū: quīs nō solū hac in ipsa relaborēt: uerū quacūq; in parte
 ut eā itelligāt detineri: necesse est. Neq; parua in stilo oriuntur difficul-
 tas: rarissime namq; expitur ut idem quispiam uarias linguas æque
 nouerit: nam quāuis in singulis & petere & respondere is sciat: non
 propterea omnium complectitur partes uti unius in qua ipse penitior
 est qua quoq; frequentius utitur. Verum quum eas oēs pari modo

PRIMVS

possideret si earū aliquā elegantioratione explicare sciret: cæteras eadem uia exprimere posset uti cuiuspiam discriminatæ cōditiones appetent: omnes enim in seipsis minime pares sunt: sed hac i parte homines uti in cæteris facultatib? uicissitudines sortiuntur. Prim? nāq; secundū: secundus uero tertium: tertius deniq; primum superat: quæ res e duplici causa prodiit: altera etenim hæc est: quisq; scilicet: aut diuersum agendi modū aut differentē corporis habitudinem deuehit. Altera uero propterea oritur quia mortales quo præsidio contra unū quemq; singularē protegi debeant ignorāt: quā quoq; contrarietate cuiuspiam obuicere debeant: nesciunt. At si interpretes opportunam sufficientiam possiderent stilum priorem cum facilitate superare potuissent: utriusq; enim locutionis bonitate capiunt: dummodo in his quas scribunt ea dicendi magnitudo tolerari queat. A primis enim auctoribus in dicendi genere & adiumentū & nocumentū interpretib? euentre cōmune est. Nam qui eos omnino sequuntur quandoq; altius q̄ ex se possent quandoq; autem deterius (uti suo ingenio dictate scriberent) loqui solent: quāuis neq; eorū intellect? nimirū declaretur probeturue qui materē aliquā ex se non afferūt. Sed ratio ipsa id agi debere ostendit: interpretes ea quæ conuertunt elegantioratione edere: quum id præcipuum intendant & a plurib? libris iuuentur. Nā dum intacta materia scribitur unde uariæ opiniones uideri nequeant sententias cōiungere nimirū difficile est: quāuis pinguib? uerbis id fiat: q̄q̄ auctoris labete tēpore opus limare ppolireq; & illius faciem cōditionēq; immutare potuisset: neq; hoc multū difficile uidet: nā qui maiora pagūt: eos in miorib? reb? posse ualere palā ē: & q̄ rerū proprietates demōstrāt bonis cū uerbis eos scribere posse haud magnū dubiū ē. At q̄ nō ex seipsis aliqua dicūt magnā eloquēdi facundiā minime adipisci queūt quāuis alios q̄ plurimos imitent. Nouitas enī earū rerū quas qsq; pertractat tū earundem difficultatē tum bonitatē ad sensū sibi demōstrat. Vnde præcipue illud cōtigisse existimo ut non pauci ex antiquis tanta cum singularitate atq; præstātia scripserint.

Quæ conditiōes etiā sine litteraria eruditione ad bene scribendū sufficient.

Caput. xxxv.

q̄ Vi bonitatē sequit̄ creaturarūq; cursum atq; archana dignoscūt absq; aliorū libris bene scribere (locutiōe tamē postposita) poterūt. Nā quū nimirū in dignoscēdis creaturis trāscēderem? earū naturā atq; accidētia cognoscere haud parū esset. Quā ob rē uel q̄ muneris singularitate uel ab aliqua experiētia edoctus: artium proprietates

corporum qualitates: spirituum substantiam potestatemque nouerit: earundem rerum notionem probationemque ualidam exhibere poterit: quum quoniam pacto ex sese habeant explicauerit. Iam enim quam plurimos experti sumus non tenuem doctrinam in uerbis passim ostendentes qui quum ad actiones deuenire niterentur discipulorum nodum mediocre facultate possidere uisi sunt: neque id solum quod aliis facillimum reddere dicebant arduum inueniunt: sed & sibiipsis factum difficillimum est: e contra siquidem quod edocent: magna ex parte agere solent. Id tamen uerum esse fatendum est: per uersis hominibus argumenta necessaria esse: uerum bonitatem ipsam quantum ad se attinet simpliciter agi licet: ea siquidem neque maculam possidet, neque a malitia praesidium: firmitudinem colorem uel aliquem opperitur: quam quum fraudibus comprobare quis uellet: totum opus falsum redderet. Quamquam enitendum sit ut bonum tum attrahere tum discernere malum uero depellere possimus. Falsitas enim pauper & mille in partibus interrupta est & fundamento caret: e quo probationem sufficientem assumere nullo pacto quimus. At qui illam confirmare uolunt: intentionem in deteriori parte capiunt: ad quam tegendam aut uerisimilitudine aliqua roborandam rationes nonnullas adducunt: quae uel per se uel aliis in locis positae & bonae & uerae esse possunt. At quum ad occultandam prodicionem intromittuntur fides illis denegari merito debet: ratio namque id dicat ut ad quem finem dictae sint & quo in loco pertractentur animaduertamus: quo quippe modo in sibi dedecus paruit qui fictis artibus suas intentiones comprobare contendunt: quamuis ad earum concolorationem tum theologiae tum philosophiae alteriusue excellentis approbatamque disciplinae uerba nonnulla inferant. Ii etenim qui magicas aliasque erroneas & insolentes artes sequuntur uarias figuras characteresque informant: & inter plura alia nomina omnipotentis dei rectoris olympi nomen collocant uel ut seipsos quoquo modo protegant uel ut audientes facilius decipere ualeant. Nec dissimile huic argumentum afferunt: ubi crucis signum scilicet & totius orbis opificis nomen consistat: daemones interesse deuenire uel minime posse asseuerant: contenduntque obnixae duo contraria in eodem uase inesse nequaquam posse, quod falsum est. Quatuor quippe elementa (quae an diuersa sint non licet uerbis ostendere) corpus quoddam diuersissime complexionatum constituunt: illiusque materiam simul coniunctam comixtamque per aliquot dies conseruant. Creatorem quoque in omnibus partibus esse fateur: quamquam ab his qui turpiter uiuunt diuinam gratiam separatam esse cognoscant. Neque idcirco ab hominibus dominus absens est: uerum homines ipsos ab

Quid si non si ad signum
 possum. In interpretacione

PRIMVS

illius doctrina deuiare recte dicendum est, qui quum daemōis iter obser-
 uent eos illi cōformari cōsemus: neq; id clā est sancti unius & cōdēna-
 tri alterius imagines simul effingi posse. At & si certā caracterū for-
 mam depingant & determinatum uerborum numerū & exquisitum
 dei nomē inuocent: qđ longe ab ipsa re distat: nihil ad rem suam ob id
 conferunt: infinitis enī nominib; deo congruentibus is appellari potest
 dūmodo inuocantis intentio ad bonū directā sit finē: sed hi qui fal-
 sam opinionem habent deum tantis litteris conscriptum & nomine
 quod illis imponere libuit interpellatum uim habere credunt: qua ea
 quæ petunt eis largiatur: quā in alior; nemine inesse posse nequaquā exi-
 stimant: cuius rei contrarium probatur. Is nāq; omni in parte æqua
 dignitate atq; potentia manet: quem quū uti effingimus uocitem?:
 parum ad rem confert dum ad male agendum fauorem inquirimus.
 At quum huiusmodi pessimi homines ob scriptiunculas quas gestāt
 in cruciatibus minus lædi ac uexari existiment: non aliter illis euenit
 q̄ ægris a febris deustis qui quū frigidæ aquæ pateram auide bibunt
 subitam quietem assumere & arbitrantur: at parua succe-
 dente temporis mora igni materiam præbuisse uidentur. Eodem pro-
 fecto modo iis accidit qui uaticiniis: auguriis: alusq; huiusce generis
 rebus fidem exhibent, qui aut quia uerū lumen amiserunt aut quia
 a maledictione obcæcantur proprium nocumentum in initio sentire
 nequeunt: in processu tamen id acrius atq; acrius quocūq; ī passu ex-
 periuntur: nihilq; in hoc orbe tam nocuum est, quod uel aliquo in tē-
 pore uel aliqua in parte utilitatis speculā haud ostendere possit:
 arbitrandum itaq; est quum quidpiā decies tentatum expertūue est:
 si semel utilitatem cæterum iacturam attulit: eandem huiuscemodi
 utilitatem longe cæteris nocentiozem esse censendum est: quum aliis
 & fundamentū & alimentum præbeat unde earum iniquitas sustine-
 ri queat. unde facile ostenditur qui litterarum copiā in artib; peruer-
 sis didicerunt & maiora sibi nocumēta atq; obscuritatē ad recte scri-
 bendum pariunt q̄ si libros penitus neglexissent.

Interpretis præfatio.

c Antaq; causarū:artium scientiarūq; momenta hoc ī libro expli-
care aggressi sumus, ut si uerba defecerint locutionemq; ma-
teries superabit id interpretis inopiæ aut negli gētiæ minime ascribē-
dum rear:quum a rerum magnitudine prouenire sensu ipso percipia-
tur:quæ quāuis mea lōge maiorē eloquētiā facile uincere potuisset.

P. MONTIS. DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS. LIBER
II. INTERPRETE. G. AYORA CORDVBENSI.

Quid actum hactenus sit:quā quoq; ob rem maiora affectem? cum
ipsius uenturæ rei exordio.

Prologus.

c Irca cōmunē plebis uiam uel hominū mores (si di-
cere cupis) satis in superiori uolumine tractatū est:
ulteri? aut alia forte præstantiora altioraq; picipia
repetem? In illo nāq; uel de accidētālibus uel de iis
rebus demū mentionem fecimus quæ a uoluntate
nostra procedere experiuntur. In hoc uero denatu-
ræ meritis processus fiet:neq; id tantū necessitate nostra faciem?, quā-
tum ut plures quæ in orbe præsertim apud astronomos falsas opinio-
nes regnant deleamus: cuius quidem artis professores rei ipsius quā-
sectantur naturam forte ignorant. At secundum hunc librū in duas
partes discretum edere uolumus. In prima nōnullas partes non sine
disputatione præterire pene cogimur ut multorum opiniones mode-
remur, qui tum astris tum plerisq; artibus (ne ueras scientias arbitre-
ris) ab astroꝝ peritiā inclinatis aliisq; similibus rebus fide plenissime
exhibita illas potius pertinacia q̄ uera ratione defendunt. In altera ue-
ro de corporum tum simplicium tum ex elementis constitutoꝝ natu-
ra agetur. Vt huiusce tamē cōpositionis creaturarūq; habilitatis
notionē aliquam claram ostendamus: causam prius differere oportet
unde corpora hæc discriminibus euariare imperentur. At prior hæc
differentia in quatuor longas partes diuisa absoluetur, quā attamen
longitudinem pro capitum portione intelligas uolo. Si rerum et/
enim quas complectuntur magnitudinem metieris ea ipsa latitudi-
nis uastitas maxime minuetur. Prius namq; unde materiem trahi-
mus edocebitur. Secundo uero in loco quid roboris imbecillita-
tisue ex accidentibus nobis euenire soleat discutietur.

SECUNDVS

Rursus tum de parentib? tum de opificibus qui nobis formā impar-
tiuntur sermo erit. Aperietur deniq; in parte postrema an superio-
res tres corpus quodpiā cōficere possint quod machinamētis aliisue
accidentalibus rebus non sit subditum.

An deū naturā an ipsius rectorē opificemq; appellari magis cōue-
niat: & quo nam pacto expeculationē ab experientia tum moderari
tum roborari conueniat.

Caput.ii.

Vum aliquid de natura tractare tentemus quid sub eo noīe
q intelligam paucis absoluā. Natura intellectualis angelos at-
q; ratione præditas aīas cōplectitur. Id autē quod omnium
consensu natura uocatur: & syderū & elementoz; morum atq; mate-
riā esse dicim?: corp? aut cōfectū ab his naturā naturatā siue singula-
rē denominam?. Illud aut aptū uel ineptū esse naturæ gratiam appel-
lare libuit: quāquā neq; istarū neq; aliarum similiū rerū causam aut
originē assignabo siue eas singulatim siue uniuersim in successu teri-
gero. Ab allegorico siq; dē sensu & nominum indagatōne obscuritas
materiei potius q̄ discentibus utile prouenit. At quū peculiaribus ac-
tritū rebus mihi utendū sit nullā aliam significationē illis tribuam
præter q̄ magna ex parte sub earundē nominib? intelligere solemus.
Crurum siquidē dispositio ex se ad eundū noscitur: manus autem ad
scribendū aptas esse palam est. At quū illis ipsis aliæ affectiones cōue-
niant iuxta earū quālibet nomina eis immutare non decet: man? aut
& in motu & in quiete eadem est. Et quando artibus noīa imponim?
ex sine artificibus non posse existere apertum est, quanq̄ non ad om-
nē originis causam speculandam & diuerso appellandā nomine redea-
mus: quæ quidem expeculatio scilicet absq; experientia nō recte a no-
bis discernitur. Manifeste tamen liquet: si scientiæ speculatiuæ certi-
tudinē haberemus illā sensationē excellere & cuipiā sensu ū demōstra-
tioni præponendā esse: quāquā istarum & aliarū quarūcunq; faculta-
tū utraq; pars ad se tutandā & causas & rationes inueniat. Ad magnā
siquidē turrim cōstruendā fundamēta in terra cōstituere oportet. Nō
nulli tamē ut ueritati contradicere & experiētiā fugere possint & ma-
teriam & argumenta a sensu q̄lōgissime distātia abstrusaq; pro pos-
se quæritant. At ex his similibus paucissimi sunt qui sensibiles &
præsentēs res diiudicare describere uenorunt. Et quum a sensu ad in-
uisibilia mortalibus eundum sit merito illa suspitio nobis accidit
ob quam eos qui inferiora non norunt: suprema non perspicue
transcendere iudicamus: speculationem tamen non fugiendam sed

Quid sit? Natura.

moderandā esse dicim⁹. At non solū tractare eam uerbis licet uerum quandoq; res ad ipsam applicare: ut ea fauore aucta hominū animos ad superna sectanda uehementius alliciat. At quāq; eius inextricabilē causam & coniunctionē aperte minime sciamus effect⁹ ab ea prodeuntes pene a quouis percipi queunt: in quibus & meritū & esse nostrū insitū apparet. Quā ob rē dum iuncta simul adsunt: utrūq; a nobis recte erudiri debet: nā de partib⁹ ipsis simpliciter non semper disputare conuenit. Nam si anima hic illic uero corpus disiunctim operarentur nullū peragere opus possent quod aut uerā foelicitatem aut magnam mæreret⁹ pœnā. At quū ī his duob⁹ tū dec⁹ tū dedecus nostrū sitū sit eaq; ambæ partes singula hominib⁹ conueniētia possideant in usdē simul illud fugere: hoc concludere niti debem⁹. Deo naturæ nomē non recte cōuenire uidetur, sed is illius rector atq; opifex nomināndus est. Natura & enim ad res producēdas formādasq; cursibus indiget & ordine quodā & certa reuolutiōe seruatis tempore stabilito ad eadē loca redire cogitur: cui⁹ autē motus aliquid creare aut ex nihilo quodpiā producere nequeūt. Deus siquidē non hac uia ad sua opera aggressus est, qui neq; tēporis mora neq; ex aliquo aliquid sed ex sua sola potentia meraq; uolūtate cuncta produxit cōpleuitq;. Nam si is mundū naturali reuolutione formasset ipse uariis gyris corruptus & alii procreati esse potuissent. Vnde liquet mundū a diuina tantū uolūtate produci ac sustineri: nō autem uel natura uel necessario constare. Neq; quanq; diuina prouidentia semp omnia regat eam æstātem ab hyberno uel autūno tempore minime distinguere: existimandū est, quæ tempora & uaria sunt & maxie dissidēt: quū illa dei prouida mēs & semper cōcors & unica existat. Sed ex cursuum cōditione alteratio neue (ut ita ioquar) huiuscemodi temporū uicissitudo causari uidet⁹ non quidē ab eo rectore qui istis fauorē sumministrat. Nōnulli autē uti dominantū dominū deū ipsum noīant: haud aliter eundem naturam supra naturā appellari debere dicunt. At uero quum harū rerum effectus maxime differant ei nomē illud inesse istud aut abesse cōuenit: iis namq; sua sola potentia frætus uti libet opatur, qua uia u qui aliis præsumt suo modulo uti solent: Natura uero mœtam non spon te obseruare cernitur sed ad tēpus & punctū pererrandū imperio fluctitur. Nunc autem argumentū deserā & ad inceptū redibo ne ab eo longius q̄ oporteat discedere uidear.

Qua materia corruptibilia corpora consistunt.

Caput. iiii.

p Rima pars ergo accedat i qua de materia nostra tractare pro

progre *ms. seneca. costancia* *delia* *de mi* *segm* *Coz. cas*
id d d d d d d
si san chet *illa de pla*
veni au di *por de omi*
do *seno* *de*

SECUNDVS

posuimus. Omnia siquidē corruptibilia & pfecte mixta corpora qua tuor elemēta cōtrahere dicim⁹: ex quoꝝ cōtractiōe quatuor cōplexiōes (quādo eas sic maiorib⁹ appellare libuit) in nobis proportionari merito existimam⁹, quarū quælibet tantū in quouis corpore exuperat quā tum ibidem maiorē sui elemēti partem sortitur: & quænam istarum præstantior sit: & ex quo elemento alimentū sibi suppeditetur haud magna cum difficultate cognosci potest: minime tamen propterea accidentia nobis clare patebunt. Verbi causa duobus arcubus cæsis: quoꝝ alter taxeo alter fraxineo lignis sint e quo ligno uterq; constet facile noscitur. Non idcirco in promptu ē an in lunæ accessu discessu ue sereno aut nubiloso tempore borea uel austro spirante cæsi fuerint Sed alia ad id dignoscendū uia nos egere manifestū est. Quæ res illis e diuerso pro scindētis uelle contingere possunt quibus ex postea utrūq; iuxta propriam qualitatem duriores: moliores: fortiores & imbecilliores necesse reddant: non tamen sidus quodpiam temporisue mutatio aliqua illos a primis qualitibus immutare queunt. Horum autem & similibum accidētū notionem ex effectibus percipim⁹ siue iis in iaculationibus utamur siue quonā pacto u tinea putredini q; resistent experiamur, quibus e reb⁹ unde nocumētū adiumentūue contraxere facile cōpræhēdimus: quibus uterq; in particulari propriaq; natura alteri præstare possit: Neq; dissimile argumētū profecto erga homines ipsos nos agere decet. Eorū siquidem corpora e quatuor elemētis constituunt. At nōnulli unius alii uero alioꝝ maiorē portionē accipiunt: neq; illud ambigue manifestat sanguineo ab igneo elemēto uberiorē materiam semper impendi: quibus alioꝝ elementorū is minime expers sit esseue possit: neq; aliter reliquis cōplexionibus nomina imponēda sunt: uti ex elementis singulis uicinius adhærere experitūtur. Neq; idcirco cuncta unius corpora cōplexionis eiusdem affectio nes sine discrimine sortiri dicimus. Aliis namq; in demisso atq; edito loco aliis uero in excelsis atq; sicco nasci simul atq; educari cōtingit tum etiam huiusmodi animantes differentia euariare possunt: quum ad eorū generationē non æqua claritudie prædita elementa ipsa concurrūt: quam quū possident eam adhuc pro locoꝝ discriminib⁹ differenter impartunt. Nullus tamen cursus aliudue cuiusuis generis accidens quam semel contrahimus materiā immutare potest: quibus eandem aptiorē hebetiorēue quoquo mō reddere queat. Ad mutationem enim hāc aliam longe difficiliorem præcedere necesse esset elementa scilicet motione atq; conditione cælesti abinuicē immutari: cuius rei

contrariū alia in parte copiose ostendet.

Quid p̄ naturā ipsam accidere soleat.

Caput.iiii.

r̄ Visus tractandum est quid mortalibus tum ab elementis tum a sideribus accidat. Elementa enī ab elementis cōmodū detrimentūq; mutuo recipere sæpissime uisum est: ueluti sit quum aliqua noualia ad sæmina concipienda aptari solent. Si iis equidē in die caliginoso: humido: grauiq; sulcari accidit: præsertim quū aliqua pluuias guttæ modo gradinis densæ e cælo cadūt sæmen qđ tunc tēporis huiuscemodi terræ cōmittitur pene corrumpi aut saltē depruari solitū ē: nec fruges eiusdem speciei qualitati ue (ut rectius dicam) correspondere uidentur. Eodem nempe modo cætera elementa: quæ materiam nobis suppeditāt: ex alterutra cōmixtione iuari ac lædi queūt neq; id solū inter se uerū a superiorib; lationib; id ipsum per temporū spacia iuxta ipsorū siderū differentias pene per accidens recipere solēt quæ elemēta aptiora: hebetiora: salubriora: infirmiora: clariora & obscuriora p̄ aliquod spaciū reddere assuescūt. At uero quū ab elementis aiantium corpora consent ea tanq̄ eorū partes quicquid elementa cōmunicatione dignum possident eo modo suscipiunt quo elementa ipsa in generationis tempore constiterant siue ex suis propriis mutationibus siue regnantū siderum ui aut temperatiōe illis esse euenit. neq; aliter fortiores imbecillioresue iuxta imperātem cōplexionē nostram reddimur: quæ eo modo tum permixta tum disiuncta confici solet. At planetæ propterea aut quæuis alia cælestia signa nos colericos aut sanguineos alteriusue complexiōis efficere nequaquā possunt: neq; omnimodā claritudinē aut hebetudinem mortalibus impartiri queunt. Ab ipsorū siquidē materia nihil in his inferioribus admixtum est: oīs nāq; huiusmodi materies elementorū tantundē est: quanq̄ ea sterilia essent: nec aliquod perfectū animal edere possent absq; superiorum lationū tēperamento: iis tamen fluentib; elemēta generātia atq; corruptia esse cōperimus. Ad generationē siquidē corruptionemq; astra atq; elementa una concurrunt & caducis rebus simul finem imponere assuescunt. At non erratica sidera (ut proprius loquar) quacūq; in cōplexione nos temperatiores deterioresue quādoq; reddere possunt: uti in ferreo genere accidere compertum est: nā quum ex aliqua ei⁹ deterrima parte aliqua instrumēta fabricam⁹ si in illis tēperandis aqua frigida suaui atq; leui & carbone ex brezo utimur: ea aliis ex præstantiori metalli loco confectis excellunt: dum illa cum pineo carbone & crassa aqua calida & cui plurimū terrenæ fecis inest aguntur.

SECUNDVS

Quæ differētia inter ea quæ a natura prodeūt: & ea quæ casu con-
tingunt accidentia obseruari uideatur.

Caput.y.

i N huiuscemodi accidentibus duas differentias assignabim⁹
quarum altera uniuersalis & certa est & a natura prouenit: per
quam etiam uerum magna ex parte iudicare possumus: altera uero &
anceps est & a casu ortum ducit. Quā ob rem ad eas dignoscēdas du-
plici uia uti cōgruit. Ad priorem enim dignoscendam hac uia aggre-
di merito oportebit. Animaduertere siquidē cum solertia debemus:
ut iuxta elementorū qualitates in usdem subiectis contētas quib⁹ ani-
mātib⁹ diutius breuiusue uiuere posse pro sui generis discrimine cō-
cessum sit: dignoscamus. quis etiam ab ægritudinibus magis infesta-
ri per naturā debeat & quis contra eas ualidiora præsidia fortitus sit.
Neq; alia nobis sententia erga pemicitatē uiresq; animalibus a natu-
ra sancitas esse debet. At huiuscemodi cognitio haud magno cū labo-
re atq; experientia discerni potest.

Quæ uis syderū in inferioribus redū dare soleat.

Caput.yi.

ii Istiusmodi tamen animantium discrimina dilucidius per-
cipi queāt nō indecenter duximus: uim quæ a siderib⁹ in infe-
rioribus redū dare soleat enarrare. Quapropter lationū quarūdam cō-
ditiones aliquas ibidem explicare atq; hominū generationē natiuita-
temq; compræhēdere oportebit. Nam circa sideris spirantis proprie-
tates & præcipuam corporis complexionē id magis miusue apti⁹ pro-
dit. Hoc unum itaq; prius constitutū esse speculamur quēlibet planē
tam siue is utilis siue nocuus cuiuspiam sit: eādē proprietatē reliquis
corporibus impartiri solere (quos non sine differentia) conformiorib⁹
quippe ii magis cōmunicari solent. Ea tamen astra quæ nobis propi-
tiora sunt: quum deturbant nos uehementius lædere solent. Quāuis
elementorū corpora & sidera ipsa tantopere suis uirib⁹ quādoq; augeā-
tur ut remotissima corpora nō parū affligere queant, quib⁹ omnibus
demū quāquā subditi simus: eis sideribus præcipue quæ cōceptui nostro
affuerunt magis subicimur data tamen excedentis complexionis cū
influentibus astris conformitate: aliter equidem similes similiū be-
neficio magis iuuantur lædunturue nocumēto. Neq; omnes has siue
iuuamenti siue nocumenti portiones uel uni elemento uel uni sideri
ascribere debem⁹. Horū eni huiusmodi corporū singula in locis oppor-
tunis ad animantibus temperiē impartendam nōnunquā esse possunt

Et e contra. At quādoq; accidit ut partim aduersa partim propitia ad rerū generationē concurrant. Quapropter enitendū est ut qua in parte fortiora & plura cōsistant speculemur: pauciora etenim iam numerosioribus præstare queunt. Ea namq; fortius in nobis agunt quibus magis approximamur. Quā quippe ob causam iuxta huiusce siderū naturā medendi modus in principio obseruādus est: quū corpora nostra aduersis ualitudinibus elaborant siue imbecillitate naturæ siue ex quouis alio accidenti ea afflicta sint. Temp⁹ quoq; in quo morbus accesserit summope cognoscendū esse ducimus: ut stellarū prædominantiū status discamus, quæ quum recte ualent ægritudinī maxime obstat: nec corpora nimium affligi sinūt: sed ea potius ad ualitudinē recuperandam fortiora reddere assuescunt. At non solū cognitio hæc calamitati subuenire uerū etiam in posterum præsidio esse poterit. Quid quoq; astra ipsa in futurū promittāt non negligendum est: ut quæ prouidendi uia nos ducere debeat, & qualis nā de ægro spes de speratioue uitæ præfagiatur. Nā dū planetæ elementa & locorū situs nullo detrimento patiuntur: ægra corpora a magnis morborū generibus ad salutē reduci solere experti sumus. Et e contra. Neq; certā ob hoc cognitionē in contingentibus uenturis a mortalib⁹ haberi posse quispiam credat. Huiuscemodi nāq; arcana illi summo rerum opifici reseruata esse pluribus exemplis cōperitū est. Quo fit ut rerū discrimina hoc modo cognoscamus: ut euent⁹ in ancipiti sint: quanuis iuxta animantiū ipsorū naturas atq; habitū maximā partē hac idagatione ducente antenouimus. Ad clariorē atq; certā cognitionē in ortaliū complexiones atq; anteaetæ uitæ labores existimare peropus est: Sēcūdū quas partes atq; ætatē ualidius infirmiusue contrariis accidentib⁹ resistere assuescimus.

Qua uia aliqualis futurorum uera cognitio sciri possit.

Caput. vii.

h Ac uia & ratione quid uenturū sit nōnunq̄ hominibus scire cōtingit: tum erga bonā malamue ualitudinē aptitudinēq;: & qua ætate & tēpore huiusmodi res nobis euenire certi⁹ debeāt cōiectari pōt: ut maiori exhibita cura minus lædi possim⁹: quo qdē modo obseruato ii quib⁹ spiritus responsa dant: aliqua uere uentura prænūciare queunt. Sed uti dæmon fallax fraudulentusq; est nō magis ueritati adhærere potest q̄ ad illudendas credentiū mentes satis sit: Eundē enim plura scire nequaquā negamus: sed illum ad ea uere aperienda libertate priuari manifestū est. Aliter q̄ hos prauos spirit⁹ possiderēt:

SECUNDVS

quæuis arcana siue uerbis siue litteris explicita cognoscerēt. At quibus homicidia: prodiones: aliaq; quæ plura negocia sæpe denunciēt: totius rei causam aut personas a quibus ea sint orta minime (quæ nequeat) designare sunt soliti. Neq; dæmones ipsi præuidere queunt utrum a quo opia siue cōiurationis artifice siue arbitro illa manifestari debeāt aut si conatus ad præoptatum finem uenturi sint.

Quo in loco coniectari potius quæ recte iudicare mortales experiāt?

Caput. viii.

eodem modo astroꝝ periti & natalē nostrum & sideream tunc temporis uim scire possunt: qua in parte astrologia ipsa scientia uera potest appellari quum ibidem ordinem obseruet. Verum ubi augurandi pronosticandique modo loqui uolumus parum ueritatis dicere possumus: uia etenim hæc quæ nō nisi accidentales euentus cōtineat: ueram normam statuere nequit: uti fit quum quispiam ante tempus asseuerat locum quēpiam nobis uenturū tum prosperum tū infestū uel naturam nostrā mederi uiribusue auctiorē reddi debere: an ab aliquo præmaturo casu uel sauciari uel e uita migrare debeam?: immo hæc & huiusmodi accidentia nō solum in se fallacia sunt: uerū & ea quæ a natura euenire iuxta rationē sperari debuerāt lubrica reddunt: nosq; per cōiecturā iudicare pene cogunt prope cuiuspiam aptitudinē uiuendiq; modum: Immo & ii quos pronosticos auguresue homines dicunt: de hac re caute informari procurant ut minus aberrent uel uerisimilia saltem in mediū proferant. At tunc maiora minoraq; de quopiam uentura fore prænunciant: quāto cuiuspiam facta moresq; lati? certiusq; nouere, hac uia uidelicet obseruata. Verbi causa. Eos qui perniciosè uiuunt truculenta pœna multari: uel saltem tū ob fauorē tum ob infortunū aliquod torquent: incarcerari: affligue debere: quum maxima ex parte sic cōpertum sit euenire: et illos qui naufragia faciunt aut in fluminib; aut lacubus uersantur quandoq; obrui haud procul est: eos quoq; qui scopulos: arbores: muros aut ea similia scandere solent, præcipitium sibi inuēire timere licet: & qui castra sequuntur: nunc dare nunc recipere uulnera posse uerisimile est: et qui mulieribus crebro cōmiscantur filios procreare queunt. Nec secus de reliquis istiusmodi generis rebus censendum est. Hinc autem ulterius portendi posse mortalibus denegatum est: siue astroꝝ iudicio siue chiromatia siue cæteris uaticiniis aggredi contendam?. Nā quis martis sidus colericis faueat non omnes qui castra sequuntur aut stipendio merent uel quibus e bello utile aut incomodum prouenit: ea

Nō hinc ca p. 13.

Astrolo om de a scientia

complexiōe proportionatos experimur. Neq; omnes partes quibꝫ hic planeta influuit dissidentes esse cognouimus. Huiuscemodi tamen rumorē diuulgatū existimamꝫ: propter istiusmodi complexionis inuentionē, quæ quanq̃ discordias minime agitet neq; bella indicere soleat ob maximā sui constantiā quasq̃ nouas actiones inuenit: eaq; apud colericos excogitari magnopereq; frequētari assuescūt. At uero qui nūdum rectam cōplexionum agnitionē possident: quoscunq; ab ira inuadi uident eos omnes colericos esse arbitrātur.

An & apud principes & circa regionū discrimīa expti: An astroꝝ periti & uentura bella & frugum futuram uel copiam uel penuriam certius præuideant.

Caput. viii.

a B astrorū motu tum frugū ubertatē tum penuriā & aeris temperiem deprauationēue aliasq; huiusmodi temporū mutationes percipere possumus: non tamen hæc uniuersim euenire palam ē sed ueluti regiōes inter se discrepāt: alia enim siccitatē aliaq; imbriū inundationē appetunt. Quapropter huiusmodi euetus certius ab us præuideri queunt qui terrarū proprietates regūq; negotia particulari nouere & de præteritorū temporū uicissitudinibꝫ rectius meminerunt q̃ ab his qui ui siderū tantū futura pronosticari conantur.

Quid manuum lineis depræhendi queat.

Caput. x.

l In eas quæ in manibus sunt ob ægritudinū afflictionē tum colore tum magnitudine extenuari debere: rationi consonū est: quū cætera ob eandē causam debilitent mēbra: siue morbus ipse a natura siue a casu nobis eueniat. Neq; idcirco censendū est: naturā lineis paribꝫ distinxisse: quæ pericula quantæq; calamitates hominibus accidere deberent. Si id profecto uerū esset nō pauci ad excedētes ruinas tantū præfagiendas indum elephantē sulcorū copia facile uincerent. At etiam si ueneris uoluptates uel quotienscūq; ad propagandā sobolem mortales cōmiscēt: p huiusmodi signa denotarētur nōnullorū cutis cōmentatos libros (scriptos & i tergo) lōge excederet: neq; ullo pacto ab iisdē superari permetteret.

An nomen nostrū an ipsius litterarū numerꝫ uictoriā cōtineat.

Caput. xi.

a T si proprio nomini uictoria inesset nec aptitudinis neq; industriæ aut aliarū huiusmodi rerū auxilio indigeremus. Et quū uinceremur de parentibus tum generatiōis tum adoptionis cōqueri tantū deberemus quia inuicta nomina nobis haud imposuere eaq;

SECUNDVS

præconizari fecissent: ut cuncti illa sine discrimine protulissent. Ipsa enim aliam apud urbanos aliam apud rusticos differētē uim fortiri huiusce artis professores palam dicere audent(tantū ueritas fautorū uida est) Eos qui hanc artem sectant̄ semper errare in propatulo ē: quum ipsius uia aut uia nihil ueri prædicere ante certamen soleant: neq; id ambiguū est quū eorū sentētix falsæ ueris cedere apte conspiciātur quū quis pugna finita plebi persuadere nō desinat ab iisdem eundem euentū firme denūciatū fuisse. Ad quos attamen cōuincendos nō externos testes adducere opus est: quum nūq̄ æquum martē u concedāt quo totiens dimicatū esse expertū est.

Quid p naturam cognoscatur: & qd demū ambiguū restet.

Caput. xii.

i D autē sciri posse minime negamus: quē nā ad uoluptates proxiorem natura ediderit & quis ad eas minus appetendas natus sit aliasq; istiusmodi affectiones tum intensius tū remissius sortiatur quibus autem huiuscemodi res quibus sibi conuenientissimæ sint euenire debeant mortales penitus ignorāt. Omnes enim unius complexionis man? lineis paribus obli gnatas sortiuntur. Neq; cū discrimie tum ad salutem conseruādā tum ad tolerādas ægritudines eos natura disposuit. At uero hoīum nullos i accidētalib? reb? pares expimur.

An pares personæ & qualitate & mensura quādoq; nascant̄: cum optima astronomorum confutatione.

Caput. xiii.

q Vamplurimi asserunt personas æquali mēsurā pariq; qualitate constitutas nusq̄ reperiri. Nulli dubiū est quin cuncti quātitate quoquo modo discrepēt quibus nōnulli de his (quos uel uterinos uel geminos fratres appellamus) absq; naturæ differentia & gignuntur & in lucē sæpe prodeunt. Quorū ipse quatuor uidi: duos tamē pro exēplo adducā: quos ab adolescētia ad ætatē itegrā usq; noui & eorū cui piā tum cōsuetudine tū amicitia cōiunctus atq; car? fui: sempq; illos intuitus sum maxime: nec propterea ullum naturæ sed accidentis deniq; discrimen iter eos inueni. Alter nāq; ordinis scī benedicti præfect? maxim? erat (quē equitū magistrū nō iniuria dicere possē) alter uero comes de urania oppido in hispania (quo titulo nō pauci abutuntur) Ille autē mauroꝝ sagitis occubuit hic & uiuit & ualet. At nō solū in his uerū etiam plærifq; in aliis accidentibus dissidebant. Quam ob ré facile est iudicare id genus homines quid e lubricis atq; ancipitibus rebus uenturū sit ignorēt: quū in stabilibus rebus tam

uarios euentus uideam? Nam & agritudines quas sensib? pluribus percipim? magna adhuc ex parte iudicare necesse est: quãuis ad id agẽdũ & a natura & ab experientia ducamur, quæ tamen quum æqua bilance librantur ad quã partem deficient in ambiguo est. At si de uiterinis fratribus qui eodẽ in puncto gigni queunt: & minia cum differentia in lucẽ exeunt: si ob illam tam tenuẽ morulã qua alter alterum in utero deserendo præstat: eosdem & in uita & in morte differre astrologi dicunt: quonã pacto uerũ iudicium usq; agere de aliquo alio poterunt: quũ non nisi nascẽtis diem cum duarũ triumue horarũ differentia capiant. At qui ab ipsis uere cõiunctis fratribus excusationẽ quia nõ æque lucem uiderunt: agunt: in quib? ueritatem prospicere poterunt? Ast alii parem ortũ aliquibus dant quos idem mortis gen? & eodem iloco finire deberet: si fatis uti ipsi dicũt regeremur: neq; disparibus etiã armis quum ita fors destinaret eorum uterq; caderet: eodẽ quoq; modo qui in ortu discreparent: etiã dissimiles in uita finiendacum superioribus circũstantis essent. At si saturninus homobombarda occideretur ea iouinos nequaquã iterimeret quos uel sagittis uel alio sibi armorũ destinato genere ferire atq; enecare oporteret. Vnde superior atq; optima conclusio nostra nõ solũ approbata sed & modo quo potest demonstrata uideri poterit.

Qua similitudine proles parentibus æmuletur.

Caput. xiiii.

i N hac tertia parte quid similitudinis a parẽtib? proli impartiri soleat (uti proposuim?) explicare cõsemus. Illis siquidẽ complexione liberi maxima ex parte similes nascũtur: in nãq; semp sæmẽ emittunt haud suis complexionib? dissimile: si in locis præsertim sibi similibus generant. Si astra nãq; uim possiderent qua corpora nostra sanguinea: colerica: apta: ineptæ reddere possent non min? melãcholicorũ flegmaticorũq; liberi q̃ sanguineorũ colericorũ uel isdem cõplexionib? præditi prodirent. Alium quoq; quũ unicus planeta regnaret unica complexione tantũ constitui necesse esset. Alii uero ex septẽ cõplexionib? participes esse quãdoq; possent, quo nihil ineptius dici potest quum contrariũ continue experiamur. At quum liberi ab ineptis parentib? procreati habiles nasci rarissime cõpertũ sit: certius sperandum est sobolem parentibus uel eorũ alteri simile prodire debere. At ordinem hunc a natura sancitum esse cognoscim?: iuxta cuius leges sermonẽ nostrum directum iri uoluim?. Quãq; nõnũq; aliter accidere uideatur tum propter parentum discrimina tum ob morborũ im-

SECUNDVS

becillitatē aut ciborū in opiam exuperatiāue aut ætatis grauitatem in tēperiēq; plæraq; alia quæ hac in re impedimēto esse possūt ut fili? a patre deformis esse uideatur: q̄uis utriq; eadē complexio tributa sit. At quandoq; nepotes ab huiuscemodi accidentibus expediti aut simillimi redeuntēs parentum oppressiōem a casu factam esse per regenerationem testificantur.

Quonā pacto qui per dissimilariū partiū cōuenientiam excerpere contendunt: aberrant. Caput. xy

c Irca hanc tamen cognitionē plures aberrare cōperim?: quum per dissimilariū partiū signa exquisita huiusce rei similitudinē inuestigant. Oculi siquidem: nares: aures: capilli: color: reliquaq; eiusdē generis pro testib? maxime adducunt, quæ res parum ueritatis afferre solēt. Itē siquidē qui palidiusculū magisue rubrū colorē aut crispiores aut dēssiores capillos aut curuatiōra mēbra suis p̄entib? sortitū degeneres iudicātur: quū sæpissime accidat uis signis renuētib? prolem parentib? similitē nasci. Nōnunq̄ etiam contingere uidim? ex mare nigro atq; alba fœmina sobolem candidam toti matri similitē gigni, quæ postq̄ aboleuit & tori cōsortem agnouit: eam filios a uo similes procreare magna ex parte cōpertū est. At huiuscemodi rerū alternæ uices a parentū discrimine poti? q̄ ab astroꝝ motiōe prouēire uidentur. Sidera enī tū errantia tū eadē seruatiā loca cuiuspiā propagatiōni uniuersim influūt: neq; uariā speciē producere queunt uti parētes agere experimur. Ex asino autē & equa dissimile animal semp̄ prodit neq; unquā eorundem speciebus correspondens, qui quum sub una specie cōtinentur nulla alia naturæ uis eorū filios degeneres reddere pōt. Patres idē attamē specie differre cōplexiōe aut cōuenire quissēt. Quo facile fieret filios complexione illis simillimos gigni: nec secus ecōtra cōpertū est: quū eadē cōplexiōe uidelicet parētes discrepāt: sed tunc semp̄ specie ancipiti filii procreāt. Neq; q̄spiā tot? matri patriue similis exit q̄uis eiusdē sit cōplexiōis, ob quā & labores eodē modo tolerāt & alias opatiōes efficiūt & in medendis ægritudinib? idem modus circa utrūq; habēdus est generis tamē differētia seruata.

Quæ discrimia ob parētū differētē ætatē filii cōtrahāt: & quonam modo ob eorū ægritudines in ipsa generatiōe lædātur. Caput. xyi.

a D hoies deinceps conuertimur, qui quū citra uigésimum suæ ætatis annū liberos procreāt: illis uires tarde eueniunt: neq; iullo i tēpore robore præstāt: q̄q̄ iuxta suarū qualitātū discrimia diuti? uiuere soleāt. Quū a. xxy. ad. xxxvi. annū mortalibus sobolē procreare

contingit ea fortior esse assuevit: illiq; uiriū culmen apud mediā pene ætatem traditur eaq; longitudine uitæ excellit. Quum a maiorib; q̄ppe natu liberi gignūtur: celeriꝝ & ad uiriū & ad procæritatis auctiōnem deueniūt: & dūritiem excedentē fortiuntur: & tēperie q̄maxime indigent: neq; natura eis longum uitæ terminum statuit. Intelligendum tamen est: parentes æqua ætate constitui debere: ut idipsum qđ dicimus: stricte sequatur: q̄uis ad præstantiorem mediū mater minor natu esse debeat: nam quū eorum alter iuuentute uigeret: alter annis consenesceret: nocuentū æque diuiderent: & soboles neq; in totum intemperata neq; satis apta prodiret. At etiā quocūq; in tempore geniti simus: dum parentes uel eorū alter aduersā ualitudine laborabāt: haud eiusdem expertes nascimur, quod euidentē in plantarū genere cernitur. Id autē nullis adminiculis uti mortales sed sub diuo naturæ uicissitudinibus expositū uiuit ac regitur. In arborib; enim plantandis: inserendis: sæminādisq; duo necessaria potissime cōcurrunt: quorum primū elemētoꝝ tēperata cōmixtio est: quum ea enim uel nimia ariditate rigescūt uel excedenti abundant humore sæmen plurimū deprauat: nec detrimentū hoc stellæ arcere quissent: quanq̄ ad huiusmodi productionē fautrices existerent & opportunis locis atq; claritate uigerent. Astra quoq; atq; elementa agricolæ solertia indigent. Quarūcunq; enim istarum duarum partium defectus excessusue frugum penuriam efficit.

Stellarum optima limitatio.

Caput. xviij.

n Ec propterea satis utilitatis detrimētūq; sydera in his inferioribus influere posse negamꝝ: q̄uis resꝝ qualitates imutare non queant. Si sulcis nāq; triticum cōmittimꝝ: ex eo ipso ordeum prodire minime uisum est: siue frumentum illud deprauatum peneue corruptū sit. At uero quū spicæ nonnullæ farris: auenæ cuiuspiāue alteriꝝ speciei oriuntur: illas ex aliquib; granis eodē sæmine cōmixtis ortas esse existimandū est: q̄uis nonūq; tū ob terræ naturā culturūq; & syderū & elemētoꝝ alterationē maior ac melior sæminis pars lædi: deterior uero augeri pōt. Queūt quoq; nasci huiusmodi res ex grāis per alios ānos ibidē derelictis: neq; oib; ī terris id pari modo accidit: quatuor enī sulcoꝝ distātia magnā differētiā affert: cuiꝝ rei causa a terra potiꝝ q̄ a syderib; prouēit. Illa nēpe harū rerū mater ē: ista autē noueræ uices gerūt: cōtiguitas quoq; illā fortiorē efficit: quod manifestū intuetib; apparet: quæuis equidē regio paludosa res incōptas magna ex pte gignit: neq; eæ ordinem obseruant: aliæ namq; ex his ui nimia exuperant:

SECUNDVS

aliæ imbecillitatis detrimento laborât: eas tamē oēs cognitu difficillimas esse (ob suarū cōplexionū opacitatem) iudicam?. Fit quoq; ob hâc eandē causam ut in terra milio apta triticū aliudue simile sæmē & maxie deprauet̃ & nouas iduat habitudines pristinaue saltem magna ex parte deserat: si id per quatuor aut quinq; annos continuos in eadē referitur. Téperamentū aut̃ intéperiemue quæ sydera plantis tribuūt: a nobis haud difficulter suppeditari queūt (q̃uis id ip̃fecti?) herbas namq; atq; arbores celerius adolere: fructū etiam tépestiue maturare cogim?: aliquâ excedentē uicissitudinē suggerētes: ueluti aquarū inūdationē: fimi tegumētū: aliaq; iis similia applicādo: neq; idcirco huiuscemodi reb? materiā præbere quim?: ni illā prius ab elementis sumam?. Quo pacto existimare licet: astra nō multū erga mortales absq; informantū & materie aptitudine posse.

Quasnam ob causas monstrifera animalia nascantur.

Caput. xyiii.

a Tuero si hæc omnia quæ propitia concurrere appetim?: astra scilicet elemēta: parētēsq; detrimentū paterētur: soboles mōstrifica maxia ex parte prodiret. Id etiā sæpe cōprobatū est: ex cuiuspiā harū partiū deprauatiōe filios gigni læsos, cui cōtrarietati istos magis illis resistere posse: particularis cōplexio potissima est causa. Quam ob rem hac in parte patres principatum obtinere palam est. Ab elemētis enim atq; syderib? tēpore quo concipimur nulla alia ope egemus: præter q̃ q; ea ipsa clara expeditaq; sint: a parētib? aut̃ & hac & aliis plurib? rebus aiantes indigere: manifeste ostendā: quū non solū eos uti naturæ cursus appetunt: recte ualere deceat uerum etiā a quibusuis cōtrariis accidentibus uacare necesse sit: & ipsos bona ac téperata materia constare maxime opus est. Stellæ equidem diuersas complexiones haud æquo modo opprimere queunt: erū enim aliæ fortius aliæ imbecillius resistunt. Nonnullæ etiam ad detrimenta cōcipienda proniores nonnullæ ad beneficia aptiores sunt: eas deniq; quæ ad meliora sunt promptiores: aduersa crebrius celeriusq; sentire & ab his min? lædi experimur. Ii autē quos natura ineptos edidit: ab aduersis reb? maxime affligunt̃: q̃uis neq; illas recte sentiāt neq; probe cognoscāt. Huiuscemodi deniq; cōplexiones ab illis parentū multū distare quo modo impossibile est: q̃uis fortiores: auctiores: imbecilliores mino resu e reddantur: qualitate tamen rarissime dissident. Immo huiuscemodi uices a parentum potius q̃ a reliquorum corporum mutationibus oriuntur.

Quapropter idonea ad habitādū loca mortales sibi eligere debēt.

Caput. xix.

q Vam equidē ob rem mortales in locis idoneis sibiq; conueniētib; inhabitare oportere censemus. Non enim inter regiōes locaq; accliuia atq; decliuia differētiā tantū inuenim⁹: uerum etiā in eadē casa contiguæ cellulæ non parua discrimina sortiuntur: idq; sensu ipso percipit: quū alia arcton aut occasum alia uero austrū eoa sue partes spectēt: uel quū alia auctior aliaq; inferior sit: quæpiam equidē harum differentia habitudini sibi simillimæ maiori adiumento esse solet. At uero quāq; hæc causa iter ipsas elementorū proprietates diffusius differatur: eam tunc pertangere statuim⁹: quū de solis ac lunæ effectibus nobis agendum sit.

An sæmen genitale a mare tantū an ab utroq; parente secerni uerisimilius sit.

Caput. xx.

h Aud recte arbitrati sunt nōnulli qui totā materiā filiis a matribus dari uolūt: & patrē tanq̄ instrumentū cōstituūt. At nos aliter intelligim⁹: nā magister nō pars operis est: ubi augmētatio nō omnino necessaria est. Nam ubi res multiplicari non debent: opificem a seipso materiā præbere nequaq; oportet: sed quū eas augeri decet: aliquid a seipso secerni necessitudo cogit. Agere quidē peroptime cult⁹ minime frumentū producit: quū ei eiusdē speciei sæmina denegant: quæ ad huiuscemodi generationē cū terra ipsa coire debere expimur. At uero quum ea ipsa putrida corruptaue existūt: generatio (ui deberet) minime fieri solet. Spadones quippe & coire queūt & sæmen emittunt: quibus ob meatuum deprauationem id iam exsiccatū atq; ifœcundum sit: neq; humorē generationi opportunū retinet. Eodem quoq; modo sæmen quod exactore bigeneri secerni assuescit: irritū comperitur. Ex diuersis quidē speciebus diuersa aialia gigni manifestū est: quæ neq; in aliiis generādi neq; in seipsis concipiendi potestātē habēt. Nā si huiusce generis propagationem natura permitteret: inusitatas species semp̄ prodire certū esset: & nouæ creatiōis originē semp̄ cōspicerem⁹: appareretq; modo hoc mūdū semp̄ spōte cuncta gēuisse: finēq; abhorrere. Ad sp̄ma aut̄ redeo, qđ in sua pristina figura nequaq; pmanet: sed eā sēsīm pmutādo substātiā ad sobolē trāsmittit. Neq; idcirco totā illā sæminalē portionē cōuerti intelligere licet. Aliquid enim supfluitatis excludit: qā min⁹ sinceræ atq; subtiles ptes natura a generatione abiicit. At uero quū omnis materia a matre ipsa prodiret mulus utriq; speciei equo modo similis nequaq; nasceretur. Nam quibus utriusq; parentis similitudinē is sortitus esset: ea quam a patre tanq̄

SECUNDVS

ab informante tantum contraheret: non dispari modo profecto consisteret: quæ aura quæ ab artifice instrumentis impendi solet: a quibus is nulla in parte neque uera similitudine neque materia æmulatur. Vnde illud clare patescit: mulam ab utroque parente æquas fere portiones sortiri. Fœminarum præterea sterilitas ex pluribus prodit causis: quarum hæc tamen semper præcipuæ sunt: uel morbus uel iter marem fœminamque ad generationem ipsam dissimilitudo. Mundani siquidem cursus aptitudinem ad eandem rem semper possidet: quauis ea ipsa haud æqua pro locorum: temporum: animantiumque omnium differentia experiat. Situs quippe & aer cum alimentis ad hanc rem multum conferunt: quum mulieres etenim in locis & coniugibus sibi similibus copulantur: non earum multæ sobolem denegant: quæuis deus ob nonnullos salutem prolem illis concedere nolit.

Quomodo & mares & fœminæ aptari ad generationem debeant.

Caput. xxi.

Quomodo & mares & fœminæ aptari debeant quum sobolem propagare intenderint: edocebimus. Quauis ex quæ pluribus aliis capitibus id ipsum carpi potest: quanquam ad hanc singularem partem nunquam illud strictè applicauerimus. At uero quum ad præstatiore clarioraque opera peragenda temperiem atque sobrietatem sæpissime præferam: satis aperte intuentibus constare potuit: ad hunc actum mortales ab omni extrema uice uacare oportere. Quæ equidem pars ut facilis communisque admodum redderetur: eam hoc in capite membratim conscribere proposuimus. Quum in generationis quippe tempore sæmè secernatur: e quo membra plasmata sunt: parètes eo tunc & ætate media & salute optima uiribus scilicet tantæ animi quam corporis uigere oportet & nulla dei neque naturæ neque accidentium aduersitate elaborare oportet: neque inedia inbecilles neque crapulis temulenti grauesue in esse debent. Prorsus ut externas ac nouas causas explorare minime uideamur: eas profecto obseruare omnino licet: quæ dum corporis robore quippiam magnopere cõficere nitimur: mortales iuuare uidentur (uti in libro quarto latè exponem). Ea hora scilicet uxor cõprimi debet: in qua uel ob solis absentiã uel uicinitatè corpora lassata nequaquam sint ætas quoque (uti desuper tetigimus) integra parètib' cõuenit: quæ statum potius quam accessum discessumue celerè continere uideatur. Hac quoque in re uti in cæteris neque maciè neque corpulentiã neque quætem neque laborem excedètem laudamus. At cameræ hũidæ: deterrimæ: aut nimium imminètes atque ultra modum siccæ uitandæ sunt. Eam denique eligendam esse ducimus, quæ harum rerum omnium particeps tempore

riem sortiatur: quāuis animaduertēdum sit: quibus in locis oppida ipsa sita sint. Vbicunq; sit equidem quū terra sicca atq; sterilis immi-
 net: quanq̄ in submisso domicilio habitemus: humore nimīū ob hāc
 causam progenies contrahere haud assuevit. At uero quum locus ille
 tum grauitate sui tum lacuum tum paludum exuperantia depressus
 iaceret: domoꝝ sublimis structura siccitatē excellentē efficere nequit
 Omne præterea nebulosum & caligine obtusum pluuiisq; madidum
 tempus nocuū affirmam?. Ventoroꝝ quoq; flatus omnis (præter fauo-
 rium boreāq; cum subditis) detestamur: qui quidē ordo naturæ no-
 stræ & adminiculū & optimū sustentaculum (si obseruaretur) certe
 esset. At alii alia sentientes (qui an errent tu uideris) cōtraria capessūt.
 Nam quum ad uxores uel maxime ad amicas sese transferūt: magna
 ex parte plura ac uaria tum uina tum fercula præparant: ut dū ad ue-
 nerem exercendam potentia desit: deglutiendi uoluptate afficiantur:
 a qua causa soboles nō parū lædi assuescit. Quāuis hæc & huiusmodi
 haud multū iis incōueniant: qui corporis tantū oblectamētū inq̄rūt.

An parentes an ipsius naturæ cursus tantam uim obtineāt: ut eo-
 rū uel omnino regamur: uel innoxii a casibus degere possim?.

Caput, xxii.

d Einceptus ut initio finis respōdeat: in hac quarta discretiōe estē-
 dere enitemur: an ex quas superius exposuim? partes astra sci-
 licet elementa atq; parentes corpus constituere queant: quod in signa-
 tis temporis partib? affligi iuuarue ab iisdem cogatur: aut a casibus
 penitus expeditum sit: uela rebus illis quas māib? fabricam?: quas ue-
 ab aliis accidentibus ortas esse experimur. At nos aperte respondem?:
 neq; hoc neq; illud ab ipsis confici posse. Nam uti astrorum cursus
 sæpe ab inuicem impediūtur & maxima ex parte moderant: quicq; se-
 curum quietūq; aut a medio oīno alienū procreare non queunt. Quā
 ad rem tale exemplum attulim?: faber enim qui aliqua instrumenta
 conficit: quorum alia ad ferrum secandum alia autem ad ligna scin-
 denda aptiora sint: & illis meta una istis uero alia iuxta naturam suā
 sancita sit: ad quem finem obtinendum minime suæ uires ultra mo-
 dum aut in locis indecentibus defatigari debent. Verumtamen si il-
 la ipsa sub artificio quopriā ipsis robustiori frāgere nitimur: ea ante sta-
 tutū tēp? rūpi posse manifestū est: liquetq; ab artificis potestate illud
 abesse: qđ uel nos id expiri uetet: uel ea semp a læsiōe defēdat: q̄uis illa
 pro suoꝝ generū discriminib? recte cōfecta sint. Nec dispari argumen-
 to nobis uti licet: quū de parētū: elementoroꝝ: astrorūq; uirib? agitur:

SECUNDVS

quæ res animâtes ab accidentibus expeditos procreare non queunt. Absurdum quoq; estimatiõe e: ipsi ui carere: qua huiusmodi pericula uitare nequeant: neq; harû rerum opifices pro contingentis periculi præcipua causa habedi sunt. Quum homo nãq; ad turrim ascendit: & ea ex arte construitur & illam scanderenobis accidit: neq; naturæ uis aliqua ut ab illius culmine mortales sese præcipitio dent: cogere potest: neq; quum ii id agere decreuissent: prohibendi sufficietes ui res natura possidet: quanq̃ mortis horrorem obiciat: qui quû cadunt ne lædantur unq̃ uetat. Quã ob rem perspicui liquido potest: hæc & similia accidētia neq; ordinem naturæ seruare: neq; ab ipsa penitus regi: quibus alius alios aptiores & ad scandendû & ut uillic diutius consistere (dum uolunt) possint minusq; in ruina lædatur: natura sæpe generet. Et e contra. Neq; propterea existimare licet: agiliores ad eundẽ locû a natura aduehi: aut ineptos ide arceri: nosue illam ad quemuis alium fortunæ casum ducere.

Quas uires fortuna possideat.

Caput. xxiii.

n Vllam aliam fortuna demum uim sortitur: præter eam quam nos illi cõmuni modo loquedi tribuimus: uti fit quû quispiã aliquid conficit: quod ratio eiusdem aptitudini inconueniens iudicabat: indeq; iuxta crebriorem rarioremue huiuscemodi accidentium contingentiam: quemcunq; tum fortunatum tum infortuniis afflictum appellare solemus: quum isa rebus neq; a suo intellectu neq; a robore exortis uel infestatur uel iuuatur. Ea eni quæ ratione peragere possumus: extra fortunam & intra naturam sunt, quæ potestatem certe includit: qua accidentia tum secunda tum aduersa oriri queant. Cursus nãq; omnes minime pares constituti sunt (quibus a prima omnium depēdeant causa) unde fit ut æquam utilitatem creaturis impartiri nequeant. At quum ex subtilioribus elementis maiorem nostræ compositionis portionem contrahimus & tempore quo elementa ipsa atq; sydera temperie opportuna uigent: generatio nostra contingit: id bonum accidens appellari licet. Et e contra: quum contrariæ obtigissent causæ: quãuis harum rerum singuli cursus haud magnam hebetudinem opacitatemue agere possent: ea namq; ex mutua pugna & gigni & augeri solita est. At uero uti corpus humanum bonam malamue aptitudinem quum plasmatum sortitur: inde iuxta propriam naturam & ad hanc facultatem & ad illam artem aptius: & ab illis distantius proculdubio nascitur. Nullis tamen istius generis rebus adeo propensiores sumus ut illas æquo modo semp inueniam?

Id itaq; fortunæ uicem appellari tatum decet quã inopinata atq; extraordinè accidit. Quã ob rem ab iisdem casibus prudentes rarius affligi certum est: neq; u ab huiuscemodi reb? adeo intensius inuadi queunt: ut fortunati recte dicatur: singula enim prius considerare assuescunt: quã eorum impetus atq; robur accedat. Id nãq; quod sortem dicimus neq; substantiæ quicquid ex se neq; regendi determinatã facultatẽ continet: quanquã pluribus in locis causari queat: in quibus tamẽ omnib? accidens dicetur. Quum ipsa deniq; fundamentũ nullum contineat: non parua temeritas insaniaq; eos detinere conspicitur: qui ab illa regi duciq; spectat. Id quippe longe salubrius esset: causam pri? moderari: quã fortunæ sortisue casus adoriantur. Fortuna profecto nihil præter ab ea inclinata noia possidet, quæ a mortalibus tunc indici solent: quum iconuenientia quæ sæpe euenire solent tum prospera tum aduersa concurrant: siue a natura siue ab accidentib? ea proueniant. Id enim naturæ cursum esse minime negam?: saxa: rupes: fulgura: arbores: aliãq; iis similia decidere, sub quibus quum absq; contagione aliqua animalia sæpẽmero imorari peruariãq; uideam?: neq; admirandum est: neq; ascribendũ fati: quum totiens hæc dispartita eueniat: dum nonnunquã simul conuenire & animalib? lædere accidat: quæ huc atq; illuc transmeandi potestatẽ habent: qua & periculosa loca petere & inde diuertere & aliunde pererrare possunt.

Quid extra sui regimen natura omnino deserat.

Caput. xxiiii.

q Vanquã natura iter quoddã uniuersum nobis declarat: plura a nobis orta negligit: quæ ipsa penitus regere nequaquã potest: quis ad ea peragẽda nos aptos ediderit. At uero homines ægros sauciosue a quopiã artificioso casu tunc a naturæ cursibus fortius affligi ad necẽq; celerius cõpelli posse apertũ est. Quod ab ea tã breui cursu atq; spacio effici non posset: ni ipsi prius ab eodẽ infortunio læsi essent. Per sæpe quoq; uidem? domos atq; arbores sub quib? nuper cõquieuim? nobis discedẽtib? super eundẽ locũ ilico lapsas: quæ eadem facilitate ad nos opprimẽdos ruere poterat. Neq; sæper discedimus imusue quã ad longiorẽ morã agendã nobis potestas desit: sed ratione aut uoluntate ducẽte quæ nullis istis similibus casibus reguntur: quibus aut ibi diutius imorari aut alia diuersa petere loca mortales statuunt: & uti nonnunquã ob hanc causam aduersa arcentur: in iisdem quãdoq; incidim?. At huiusmodi res & in corpore sustentãdo & in lu crandis pecuniis obseruantur: ueluti in mercatura: in militia: in re u

stica & i quouis istius generis negotio id in ipsum experimur: neq; aliter i cæteris huiusce generis rebus accidit. Tempus quidẽ quod nũc utile est: nunc inutile reddi potest.

An natura alios diuites alios pauperes esse prouideat.

Caput. xxy.

a T si natura alios diuites alios pauperes esse prouideret: uoluntate priuata aut casu nõ uniuersali cursu agi uideret. Totiens enim pastorũ q̄ regum liberos sub prosperis astris gigni atq; oriri accidit: qui utrorũq; parentũ exercitia maxima ex parte agunt. Illi nãq; pecudes ducunt: isti uero populis iura dant. Quã ob rẽ hanc causam aliunde q̄ a syderibus prouenire arbitrari licet. Id quippe quod mortalib; a natura tributũ est: quoquo modo tegere frenareue possum?: omnino aut emãcipare nullo pacto quim?. At si quispiã diceret, hãc regum imperatorũue sobolem a mundi origine ad cæteris imperadũ a natura sancitã esse: eandem naturã profecto nimium obliquo atq; confuso ordine agere ostenderẽs: quum nũc istis regna dempta illis uero tradita uideant, quã res ab historia potius q̄ a natura petẽda ẽ: in qua illud sane testatũ esse colligitur: eos qui illo tunc hanc regendi facultatẽ sortiti sunt: illã a cõciuib; sociisue per electionem cõpisse. Quã quidem imperandi facultas in illo principio longe modestior principib; tradebatur: q̄ ab iisdem per successum cõseruata ẽ. At imperia illa neq; ad luxũ neq; ad superbe imperandũ sed ad cõmunẽ omnium salutẽ permissa sũt. Neq; hãc solum tam ampla atq; præcipua dignitas sed & alia longe inferiora officia idoneis personis mandabantur. Quam ob rẽ tunc principatus nõ nisi illis tradi credendũ est: qui bõitatis ostensione atq; excellentia maiora mereri iudicabant: & ad rem Pu. gubernandã sufficientẽ habilitatem possidebãt. Neq; ii ut imperium usurparent: ciuiumq; libertatẽ tollerẽt cõstituti fuere. Sæpe nãq; populi principibus cognitis in eos pro libertate conspirant: sæpius q; id fieret: ni illos timor contineret. Verentur qppe ob eandẽ rem tũ ab iisdem tum ab aliis similibus immanius torqueri: q̄ q̄ ii ipsi in principio duces atq; Imperatores constituerunt: ut eorũ & animi & corporis uires munerib; quoquo modo iuuarent. ueluti fit quum aliquod præmiũ cursu contenditur: quod a primo accipi debere iure gentiũ sancitũ est. At uero tempestate nostra alia huic similis regũ electio inter raris cultores habetur. ii equidem regem appellant: qui auẽ regulum nominatã ceperit. Neq; illũ tamen magnũ ad culmẽ extollũt: si eos circũspicias: qui regnãdi cupidine incensi sociis oppressis regna

atq; opes alienas usurpauere. Eos autē tyrānos appellari: aut rationis leges rupisse minime deceret: si natura illos ad hāc dignitatem aduererat. De qua tātū in eadem re tunc lamentari deberemus: quū nos homines aliis hominib; subditos procreauerit, cuius rei oppositū cōspicit. Populis nāq; a sua ditione reuentib; & machinamētis atq; artificis semotis: si nos uoluntate nostra illis cedere nolum; non pauci homines sunt in orbe qui reges naturæ habilitate deuincerent. Neq; mortali cuipiā (præter maiores proxios nostros) parere a natura ipe mur. At quū de? quēpiā sibi seruū populo præposuit: illi gētes parere imperauit: nūq; pleb ē a ductore expoliari aliqua in parte iussit, quā ēt uel oīno subici uel pēit? libertate priuari nunq; uoluit: uerū plebeos maiorū institutionib; quia ab ipso deo imperabantur parere iubebat.

Quo pacto & si stellæ ualidissima corpora sint: hūanū animū regere nequeāt.

Caput. xxvi.

i Am late ostēdimus naturæ cursus tantā uim nequaquā possidere: qua mortales penitus regant: nos quoq; neq; omnino ab accidentibus liberos subditosue esse demōstrauim; quāq; astrorum corpora uirtute: perfectione & robore nostris præstare manifestū sit, quæ quidē excellentia ab anima ratione prædita longe præstantius possidetur: quis syderū ipsorū corpora nostris excedere sane constat: quū nobis cōmodum incōmodūq; tribuere & a mortalibus nullo pacto lædi iuariue queāt: quanq; eorum effectus quoquo modo limitari possimus: uti in successu ostendetur: dū de corporibus tantū loquimur. Animā attamen rationabilē quis tam uecors erit a tantæ insaniam detineri poterit: ut inferiorem syderibus censeat: quibus illa & potentia & dignitate manifeste excellit. Stellæ namq; & materiales sūt & intellectu & ratione & uolūtate carent: a quibus rebus human; spiritus præter quod ab omni etiā materia penitus exp̄s inse est: maxie ornatur. Si astra namq; hos recte illos prauere agere coegissent: ad illatum pœna tū præmiū nostrū spectarer, quæ res non parum ueritati aduersa est: eæ namq; nullum super animam nostram imperiū possident. Quam in re exēplū euidens afferemus: quū omnes pene homines & omniū uirtutū generi præditi & perniciosi breui in tempore reddi experiantur: quorū tamen alii ad uoluptates amplectendas proniores: alii constantiores ad uirtutes capescendas consistūt: uti sibi qsq; eligere mauult: sed iis demū omnibus has contrarias tum uirtutum tum uoluptatū partes plærūq; inesse cōpertū est. At uero si planetæ hunc ad bonam illū ad malā partem inclinātū ediderant: ad eamq; se

quendam cogent: nunq̄ ad contrarias partes declinarem? Id quocq̄ euidens est: hoīes qui rectam aptitudinē proportionēq; fortiūtur sub bonis astris oriri atq; gigni, quorum aliquos pessime operari comper tum habem? Et e contra: inepti nōnulli uirtutibus multū deōiti experiuntur. Plæraq; iis similia exēpla adiungere potuissē: ni temporis breuitudo me ad maiora uocaret. Cunctis nāq; in propatulo est: quā tum tēperantia luxui: humāitas īmanitati: solertix ignauia: prudētia demētix: fortitudo indebito timori temeritatiq; obstet. Quæ res omnes magna ex parte cuiuspiam mortalium (q̄ quis cū tēporis discrimine) iesse uidētur. Quid enim repugnātius dici potest: q̄ sanctos uiros la trocinia atq; supra cōmittere? aliaq; nefaria facinora perpetrare? & scelestos ac perditos hoīes flagitiorū ueniam implorare: elemosināq; largiri aliaq; optima agere? quæ res si a syderibus prouenirēt: bōi om nino consumati: mali uero nequissimi penitus essent. Perspicuumq; ergo ē: nihil sydera ab hominū ratione libertateue demere posse. Quo fit: ut arbitrio nostro regamur. Astrox quidem cursus ad corpora for tiora: imbecilliora: staturaq; auctiora & in cæteris huiuscemodi affe ctiōib; præstātiora deterioraue aliquātulū reddēda uim tātū sortiri.

An mortales influxu siderum ad artes inclinemur?

Caput, xxvii.

¶ I stellarū deniq; influxu ad artes mortales inclinarentur: easdē a primi parentis scelere uim sumpsisse liquido constaret, quod neq; uerā neq; concoloratā saltē rationē affert. Sidera nāq; eūdē ordi nem quē nunc ante hominis constitutionē possidebant: neq; illis am plius aucta est potestas. At si priores parentes a diuini præcepti tran sgressione abstinuissent: huiusmodi ministeria nequaq̄ prodiderant: neq; nos illis indigeremus. Quā ob rem ii maxime aberrant: qui hūc ad mercaturam illum ad militiam naturā inclinatum edidisse autu mant: quæ res a nobis exerceri ob scelus perpetrātū haud stellarū ui uel quia sydera in calidis frigidisue signis habitēt: accidit: neq; dispu tatio nostra illud propterea defendit: corpora nostra imbecilliora nūc q̄ ante peccatum non esse. Ea enim ob id & fortius affliguntur & faci lius corrumpi queūt: quod ex multiplici labore & ciborum repugnā tia aliarūq; similiū rerum excessu defectuq; prouēisse merito arbitrā dum est. Quæ quidem calamitates non tamē nisi a noxa nostra ortæ sunt: quanq̄ nonnulli quæq; acta naturalia necessariaq; esse mētiant: quum deus ipsa fore præsciuit: quorum ratio in tanta re futilis ap paret. Plura enim in eius idea hoc modo sunt: quæ humāitati nostræ

conueniūt: quāuis ea minime faciamus: quanquā ad illos magnā partē agendā mortales potestātē habeant. At hominē ilico creatū huiusce necessitudinis a qua nunc tantopere affligimur expertē fuisse: nō unīca ratione ostendemus: quū is cæteris animantibus longe præstātor per naturam esse uideat probeturq; & hoc solo modo eundē reliquis imbecilliorē reddi notū sit: quis dēiq; inter cæteros defectus hūc nō animaduertet: quē a natiuitate demonstrare solemus. Nā si omnia naturæ nostræ cōuenientia possideremus: habitū ab ea nobis sancitū minime difformē iudicarem? qui si a noxa nostra nō duceret ortum ob id erubescendi causam nullam haberem?: neq; hunc defectū esse mortales sentirēt: si aliunde quā a proprio errore illius causa prodiret. At si uestes quib; cōtegimur: nulla necessitudine sed ornat; causa factas quispiā cēseat: ars profecto nihil adeo recte pulchreue agit: quin naturæ opera longe præstantiora sint: hominiqu; ad imaginē dei creato cætera animātia per naturā omnī adhuc instrumēto semotparere deberent: nosq; quarūcunq; creaturarū archana opificia uel proprietates appella) cognoscerem?. Qua in parte quāquā potestātē amissim?: nō omnī uoluntate ad eā recuperandā carere uidemur: semp enim excitamur cōmonemurq; atq; molimur: ut præstantiā nobis ab initio tributam ostēdam?. Vnde uel difficillimū uel impossibile apparet: nos a gratia in exiliū non missos esse: quū eam tam uehemēter exoptemus: & uti maiorem in constitutione excellentiā sortiti fuimus: quiete degere atq; manere deberem?. At quum ab actionib; nostris aperte ostēdatur: homines cæteris animātibus præstare & magis quā cæteri indigere: clare appræhēditur partem aliquā nobis deesse de usquæ in prima nostra conditione nobis tributæ fuere.

Quid de illis tandē dicendū sit: qui quæq; eueniūt: fati ascribūt

Caput. xxviii

q Vid demū de nonnullis astrologis dicendū erit: uel de his quō omnium rerū successus a syderū reuolutiōe prouenire arbitrātur: metiriq; existimant. Huiuscemodi enim homines errorē suū ad dei ineffabilē sapientiā transferre præsumūt: inter omnīū deniq; opificem atq; artē quam ipsi inepte didicerunt: haud magnā differētiam uersari uolunt: immo non semel eorūdem facultatem dei præsciētiae anteponūt: quū ipsi uentura præscire sæpe mentiant;: & ut ea contingant: ab us quicquā confici negāt. Quā equidem prærogatiuam a deo optimo maximo alienā esse fatentur. Quicquid namq; diuina mens præuidet: siue id bonū siue malum sit: id necessario produci (falso)

SĒCVNDVS

opinantur: & nos ea quæ hoc modo ad mortales spectant inuictos agere dicunt. Neq; ab hebetudine atq; infirmitate quæ ab origine ducunt satis oppressos sese existimant: quum per falsas opiniones maiorem ad iacturam deuenire contendant. At si ipsi paulo momento contraria facta suis dictis ad sensum ostendunt: seq; ueritati acerrimos hostes esse declarant. Nam quum quopiam morbo laborant mederi cupiunt: & quibus uis aduersis rebus pro uiribus occurrere moliunt: & prospera omnia in melius dirigere contendant. Si coacta itaq; hæc & huiusmodi euident: tum a diuina præscientia tum a stellarum motibus: huiusmodi labor irritus tenebitur. Sed ipsi saltem contra suam facultatem certe laborant.

Quoniam pacto si humanæ actiones stellarum cursibus correspondent: sidera ab ipsis hominibus sed non e contra regi probentur

Caput. xxix.

a T si celestibus cursibus opera nostra correspondet: assimulanturq; facile est ostendere siderum motus a uoluntate nostra pendere: quum ad tam uarias partes homines in momento sese applicent uti ipsi eligere malunt: neq; se aliunde cogi sentiunt. At si sidera uarietatem nostram obseruant: astrologos nihil ueri scire fatendum erit: quum in cogitationibus nostris & operum motionibus nullus ordo deprehendi possit. At quis & magnitudinis & temporis portuunculam aliquam scire in istis rebus liceat: quem modum tamen locumq; habebimus ignoramus, si astronomia itaq; certum ordinem sortitur: contra hanc opinionem testis insuperabilis est: quæ tandem opinio sidera singulis minutis uarios ac novos cursus agere inepte opinatur: quod ad nostras actiones imitandas fieri omnino necesse esset. Plura equidem ingenia nuper inuenta sunt: a quibus multi animantes confixi occubuerunt, quæ res si ab astrorum uis prodirent: ipsa nouas proprietates per tempus assumere nulli dubium esset. Nam quum homines bombardis uti cœpere: nullum tam uetus animal supererat, quod a mundi origine usq; ad id tempus ab iis interfici opperiret: quauis nunc huiusmodi instrumenta ingentem hominibus stragem pariant. At priores astrorum interpretes non omnino abiiciendi sunt: qui quendam uniuersum & satis modestum ordinem instituere: quem ab eorum successoribus maxime deprauatum experimur. Quicquid enim noui solertia humana indagat: id ipsi ad stellas transferunt, cuius causam explicantes suos codices non parum ampliare solent: ut in quauis re singulari peritissimi appareant. E contra autem per inscientiam ubi sidera ipsa discretas particularesq; uires sortiuntur: eas coaceruatim agere & singularitate carere mentiuntur. Audet enim

dicere quempiam unicū planetam cūctis adolescentib? (cuiuscūq; cōplexionis si sint) præesse: his autē crescentibus altū atq; alium usq; ad unū succedere inepte asseuerāt. Eodem quoq; modo aliqua astra anīa lium omniū partes nonnullas & alia alias oīo disponere censent: quæ sidera & in maribus & in foeminis modum uarium obseruare dicūt. Quod si fieret: homines in eadē regiōe nati nihil ītra gen? differrēt.

Quā aperte qui naturalīū rerum magnitudines scire præsumūt: aberrent.

Caput. xxx.

f Etiam ob hanc dementiam nosce præsumunt: quot stadiis a cælo ipso terra discreta sit: quātū quoq; cæli ab inuicē distēt: non ignorare testātur: quū interuallū inter propriā domū & scolas cōtentum nequaquā norint: quod ab iis tam crebro leni gradu deambulari solet. Nā & si architecti unam laterum regularūq; uiam suis manibus constructam animaduertunt per quam totius ædificii magnitudinem existimant: astronomi naturalium rerum distantias exquisitissime scire opinantur, quod tunc ab iis credere fas esset: quum earundem opifices se esse ostenderent. At quanquā astrologi & signorum & planetarum secundum statum nonnunquā inquirant: id non nisi in tempore ocioso agere solent: quum necessitudine quippe aliqua premuntur: ad seipsos recurrunt. Neq; id denegandum est: aliud aliis decertandi tempus commodius esse: quāuis id ipsum non omnibus æquum sit. Quod quum uniuersim utile afferret: iisdēmet quib? utilitatem impartitur nocentissimū redderetur: quum aduersis maiori adiumento esset.

Quam frivolis argumentis astronomi sibi fidē cōparare nitātur

Caput. xxxi.

a T quum solis eclipsim lunæq; defectus aliaue iis similia astrologi prædicunt: magnā ob id sibi (quæ nulla est) auctoritatē ad uētura præuidenda cōparare arbitrantur: neq; res hæc (nisi apud rudes) multam uim tenet: qui absq; sufficiētī causā credere assuescūt. Syderum enim oppositiones ordinē obseruant, qui neq; rūpi potest neque in cursu amplius solito celerari immorariue solet: sed id quod ibidem coniectari contendunt: & ab arte prodire & in ambiguo uerfari manifestum est. Veluti fieret: quum quatuor quinque uenūcios diuisim ad uarias partes mitteremus: si certa tēporis spacia & gradiēdi modū in eundo redeundoq; si obseruare omnino debent: & uiarū quātitates existimem? haud magna cū difficultate cognoscere possumus: quib? in locis pro singulis temporib; minutis sint. At si montes

fluminaue in ipsis itineribus sunt: quo tempore illa superent perspicere potest. In montibus quoque illos refrigerari humectarique in fluminibus debere: censendum est: quod id æquo modo haud semper fiat. In hyeme namque tum flumina tum frigora aucta esse solent: in æstate autem e contra accidere: uerisimile est. Si itinera præterea abinuicem secarentur: uitiores per temporis successum coire debere liquido constaret: neque quo die quaque hora id accidere debeat ab iis præuideri difficillimum est: quod præterita præsentia atque futura eorundem itinerum spacia connumerare uelint. Neque harum rerum cognitio nobis aperiret: quid aut quando metuerisati sunt: aut si quicquam manibus pedibusue conficiunt. Neque aliter astronomi quam signorum proprietates planetarumque coniunctiones & oppositiones e quibus tum sicciores tum humidiores effectus uenturi sint: dignoscant: eadem uia ea quæ fabulari assuescunt: nequaquam attingere possunt. Quo fit: ut nulla alia in re quicquam ueri prædicent: sed ea quæ uentura erant: post ipsum exitum testantur. At astronomi huiusmodi quum nimium astringuntur: conquerentium more interrogare assuescunt: an astrologia uera scientia sit: an hoc modo ipsius disciplinae fundamenta omnino sint extirpanda? quibus sane respondendum est: facultatem hanc modo quo ea ab ipsis intelligitur: minime ueram esse. In genere siquidem proprietatum numerum stellis dat: quas ipsæ neque per naturam neque per accidens ullo pacto habere queunt. aliae attamen nonnullae partes & uerae sunt & ab effectibus cognoscuntur: ueluti quum aliqualem utilitatem uel nocumentum siderum discursu: coniunctione: oppositione uel in corpore aperte accipimus: quæ nudum etiam nisi medius elementis adhuc capimus. Cæterum uero omnis regendi cura & diuinæ menti & nostro arbitrio relicta est.

Quænam amplior utilitas ab astrorum facultate capi possit.

Caput. xxxii.

neque ullam hac ampliore utilitatem ex astrologiae facultate ad usum nostrum extrahere possumus: animaduertendum enim est: quam claritudinem opacitateue sidera elementis pro temporum locorum & rerum quas conficere uolumus discriminibus impartiantur, quod quidem iter cognoscere facile est. Omnibus quidem clarum est: singula anni tempora diuerse generationi propria reliquis esse. Veluti septem ad frumenti orderique rationem. At ueris eruis: lino: fabis: & reliquis quæ horum specimen gerunt: maxime conuenit. Martius præterea mensis ad arborum institutionem (adoptionem uel si dicere mauis) & ad brutorum animalium ortum cæteris præstat. De iis autem animantibus dico qui præstantiores & sunt

& existimant. Vermes etenim: muscæ: serpentes: & reliqua generis eiusdem per summum æstum numerosiores ac fortiores gignunt. Neque illud difficile cognoscere possumus: iuxta hominis naturam complexionemque & quo tempore anni & qua hora diei is aptior ad singula sit: ueluti in aurora ad contemplationem in uespere autem ad corporis robur, qui etiam per cibi copiam fastidiri: per iopiam uero imbecillior reddi assuescit. Colerici quoque per hyemem sanguinei per uer salubrius degunt. Melancholici uero sanguineos flegmatici denique colericos sequi uidentur. Virum quoque culmen prope xxviii suæ ætatis annum mortales possident. Neque hæc propterea infallibilis norma est: regionum siquidem discrimina euentus uariant: alia enim in septimo alia in ultimo (Februario uidelicet mense) sæmina appetit. At nonnullis in locis tunc quum dies clarescere incipit: e quiete surgere prodest: in aliis autem primam diluculi horam e conspectu uitare decet: neque æquum ob id semper nocentium adiumentumque produit. Anni siquidem temperies intemperamentumque & hoc & illud augere potest: sed quis ad magnam frugum ubertatem tempora conuenientia sint: multum frumenti reponere si Mars saeuierit: certe uetabit. Neque quis diei principium tum propter sobrietatem tum quia humores tenues consistunt: & ad templa uisenda & ad sacrificia & ad precationes aptissimum est: ad id autem exequendum mortales cogi minime uidentur: non pauci enim tunc cauponas petunt & uino sese immergunt: & diuinum nomen foedo ritu execrantur. Et quamquam in uespere maiorem corporis agilitatem per naturam possideamus: quam plurimi tunc quiescunt: qui in auroræ crepusculo defatigati sunt: & quamuis nimio potu impatientiores reddamur nonnunquam ob id iniurias patimur: quas merito propulsare ulciscique deberemus. Quandoque etiam ieiuni respondemus: ubi silentium longe præstaret. Neque quantum colericis hyems (uti retulimus) sana sit: eos in ipsa semper sane ualere: intelligendum est: neque secus plerisque in istiusmodi generis rebus arbitrari licet. At quamquam sidera corpora ad diuersa ministeria non sine discrimine aptent: uti exempli gratia: ad tolerandas seditiones alia: alia uero ut diutius quiescere queant: & illa leuitati sanitati que & hæc grauedini atque ægritudinibus uicintiora suo modulo reddant: non id uno modo ab eis semper conficitur: neque quibus nocere coeperunt: continue aduersantur: neque in alia uti in alia parte demum cogimur. Hanc denique naturalem normam esse dicimus: in qua astra maiorem uim certe possident. Accidentia enim quæ nos conficimus: ad ipsa haud multum spectant: quis ad ea peragenda tum maiorem tum minorem aptitudinem nobis impartiantur.

SECUNDVS

& postq̄ ab iis lædimur: & terminum uitæ breuiare & dilatare queūt.

Varietatem ex ipsarum rerum limitatiōe necessariā omnino esse.

Caput. xxxiii.

t Vm per naturam tum per accidentia: & augere & minuere nostra uti alia quæ tractare solemus corpora quim?: neq; id solum astroꝝ auspicio roboreue fit. Agricola namq; quum pugnū uni? sæminis iactat: alia grana in excedenti humore alia uero in exuperanti ariditate cadunt: quæ diuersimode ob id nascuntur: non propter discriminatā sui naturā: neq; ob spargentis desiderū: uerū quia ea oia ab unico loco excipi nequeunt: sed & illic ob situs differentiam mirā dum in modum crescunt: hic uero maxime deprauant. Neq; huiusce modi res ob naturalem pluuiam tantum differentias agunt: uerum quum hominis opera uel aquæ copia adducitur: uel firmus coaceruatur: uel quum terram ipsam assidue parere cogim?: & uti hodie areas aptamus: si posterū ad id agendū opperiremur diem: nunc utile nūc inutile nobis reddi potuisset. At agriculturam ipsam nunc maturius nunc serius perfici uel uoluntas libere determinat: uel ab alio impediti opere tunc conuenientius agi mortales existimant: & uno in prædio spicæ ualidæ ac fructifosæ ex singulis granis prodeunt: in alio uero ter quaterue admodum imbecilles oriuntur. Neq; solum terra ferox a se genitis sæminibus sed & adoptiuis fauorem atq; augmentum nimium affert. Nec dissimile argumentū afferendum est: quum de opibus ab hominibus in hac luce possessis agimus. Id enim rarissime contingit: ut miseris pauperisq; patris filius ad magnum rerum fastigium perueniat: quanq̄ quoquo modo augeri queat: ut uenturæ soboli gradum ad maiorem spem dimittat. Verum ii qui artes a pauperibus parentibus relictas sequuntur: quanuis die noctuq; laborent: haud magno ob eandem causam imperio potiuntur, qui tamen quū apud principes uitam agunt: nonnulli ex iis uel qui per naturam habiles sūt: uel q̄ aliqua iisdē principibus grata ab arte perceperunt: quādoq; paruo labore magnas acquirunt opes. At quum alter ad mercaturam alter ad militiam idone? nascitur: si ambos ad proprias partes applicarem?: uterq; nimium præstaret: sed si pmutatis artib? uiuerent: is qui ineptior prodierat plura arma: bellicosior uero pecūias tractarent. Neq; id totū uel a propria sciētia solertiaue prouēit: sed uti tēporū discrimina appetūt: & uti maiores nostri imperant: maxima ex parte uel ad hoc uel ad illud applicamur. Jam quippe fufas uictasq; acies

§

proprioꝝ ducū atq; iperatoꝝ negligētia potius q̄ hostium ob ore uidi mus. At is qui uictoria potitur (quanq̄ in re leui sit) tum ob nomen tum propter opes quas inde sibi uendicat: ad maiora certamina sustinenda præsidium nō tenue cōparat: quū syderū etenim aspicio diuitiæ mortalibus traderent̄: non solum super nostrā tantum natiuitatem sed super q̄ plures alias astrorum iudicia petere oporteret. Alioꝝ namq; & uita & mors ad nos ditandos uim maximam obtinent. Et e contra, quæ res si sic se haberet: bona sydera supra filios diuitum suos impartirent̄ influx⁹: uel super eos qui in eorūde seruituē uitā cōsumūt: q̄ diuturnitate & amici & cognati & similes deiq; illis reddūt.

Quam ob causam animantium corpora differant.

Caput, xxxiiii.

i N principio huiusce uoluminis id i duas partes diuidere proposuimus: quarum priorem in quatuor capitibus atq; adhuc q̄ existimabam⁹ exposuim⁹. Quam rem me quoquo mod⁹. conficere spes coegit: dum nonnulloꝝ errores qui nō recte habentur tum pertāgere tū reprobare possem: neq; ibi prætermisū ē: ex qua materia corpora constent: undeq; illa gubernentur. Nunc uero altera parte absoluta alteram explicare pro uiribus enitemur. In qua nullis siogisticis argumentis causam in medium deferemus: ob quā corpora alia alius compactiora: temperatiora: maiora: minora: ualidiora: imbecillioraq; nascantur. Cur quoq; alia gracilia sint: alia hebetudine obtumescunt: nōnullaq; perspicacitate præstēt. Id tamē pro complexionis cuiuspiā differentia existimabitur: quod eidem natura impartiri solita est. Per accidens enim & nocua & prospera nobis q̄ plurima accidentia sæpe contingunt uti in tertio uolumine ostendet. Qua in parte rei ipsius opportunitate plura dissimilia explananda exigi uidentur: quæ nos in quinq; partes digesta accommodare elaborabimus.

Prima enim quid nam temperamenti a corporibus superioribus inferiora recipiant, quibus etiam conditionibus illis subdita sint pro tantulæ suæ magnitudinis portione continebit.

Secunda uero syderum atq; elementorum mutuuum tum nocumentum tum adiumentum & quale ab iis nutrimentum per conformitatem sperare debeamus: amplectitur.

At tertia a cōuersionib⁹ quas elemēta inter se cōtinent: terminabitur.

Quarta deinceps uarias atq; excedentes quæ a natura prodeunt uices commemorabit.

Deniq; & solis & lunæ proprietates nōnullas designare contēdem⁹.

SECUNDVS

Quid nam cælestes influxus mortalibus impartiri soleant.

Caput. xxxv.

i N primis siquidē dicendum (uti polliciti sumus) erit: quā nā temperiem subiectionēq; a latioribus superioribus traham?: quā in personis nostris sensu ipso percipim?. Corpora nāq; nostra curfus e quibus dependent aptitudine imitantur: dispositionēq; sequuntur: & uti uicinitate tum propter cōiunctionem suos effectus abinuicem lædunt: nos tanq̄ eorum partes detrimentum sentire cogimur. E contra quoq; per contrariam causam iuuamur. Neq; illud propterea intelligas: uel sydera ipsa uel elemētorum discreta & totius prorsus compositionis expertia corpora externā impressionē concipere: quāuis eorum effectus (ob id quod rettulim?) deprauari aperte experiatur. At corpora huiuscemodi singula ad sui roboris partem supra nos ostendendam: facultatem habent. Neq; astra propterea absolutam ad subiuganda elementa uim sortiri recte dixeris: sed sydera atq; elementa effectus inter se cōmuni modo permutari censendum est. Nam ueluti solis radii aerem tepesciunt: is eorū calorem mitigat. Sol etenim æque ubiq; calidus est: quāuis elementorum discrimine maxima cum uarietate sentiat. Lunæ quoq; radii uarias (quā tū ad se attinet) qualitates nequaquā fortiuntur: qui tamē quū p̄ angustū callē nos feriūt: longiorē nocēdi q̄ in apto uim tenēt. At quāq; ipsius syderis cōiunctionēs elemētōrū corpora laxēt: non id semp̄ æque oibus in locis agere ualēt. Ad id enī & locorū & flatuū differētiae maxime cōferūt. Elemētis etiā ipsis neq; qualitates neq; principiū motus a syderibus prouēit: quous eorū coadiumēto ea & celeriora & lentiora reddantur: sed suis simplicitatibus neq; utile neq; nocumentū ab illis assumunt. Neq; aliud circa nos ad sydera atq; elemēta attinet: præter maiore minoreq; aptitudinē sanitatēq; & ægritudines. In actionibus uero siue ex honestæ siue turpes sint: nihil ea agūt. Huiuscemodi nāq; res potestati determinationiq; nostræ cōmittunt: quous alii per naturā cibi: alii pecuniarum auidi sint. Nemo tamen ad hoc uel illud exequendū cogitur: ueluti ad sanitatem aptitudinemq; retinendam deserendamq; uti præcipuum in nobis elementum appetit: & sydus quod conceptui nostro affuit exoptulat.

Quis inter errantia sidera atq; elementa ordo seruetur.

Caput. xxxvi.

h Viufce secundæ partis ordinē aliquē statuemus: qui inter errantia sydera atq; elementa communis habetur. Quale quoq;

ab iis alimentum iuxta eorundem qualitates animantibus prouēiat modulo quodam differemus. Planetæ siquidem per temporis successum uel ad ea scandunt uel descendunt loca quæ differentia signa cōmuni nomine appellari sunt solita: idq; non nisi statutis diebus & certo reuolutionum numero peracto euenire sentitur. Neq; tunc singularis syderis natura tantum consideranda est: uerum etiam quod si gnum pro temporis differentia occupet animaduertere oportet. Nā quanq̄ locus ille qui (statuentium uoluntate) leo nuncupatur ad eā deueniret partem, quā sol in ianuarii mensis principio pererrat: excendentem calorem propterea minime sentiremus. At si aquarius piscis uel leonis locum in mense iulii occuparēt: neq; multos ymbres neq; magna frigora afferrent. Verum enim uero quum conuēientem capimus uiam elementa tum auctiora tum putrida reddi tum senescere tum renouari syderum uicinitate remotione uel dicere solemus. Quæ quidem differentia quāuis ab omnibus huiusmodi corporibus sentitur: a cognatioribus in natura uæhementius concipi assuescit. Exēpli causa: calida calorem: frigida frigus: rigida rigorem: & temperata demum temperiem intensius excipiūt. Nec secus de reliquis affectionibus dixeris. At astra neq; robore neq; magnitudinibus neq; effectibus paritatem fortiri: censendum erit: cuius rei communem portionem pertangere statuumus: imo & de præcipuis singulatim dicere non negligendum duximus.

Quas condiciones saturni sydus possideat: cum reliquorum siderum abstruso documento.

Caput xxxvii.

f Aturni sydus frigidum ac rigidum esse existimatur, quas cōditiones si fortitur: quum super melancholiā e propria domo influxum miserit: eandem nimium ob id augeri: cæterasq; consortes coadiuari necesse est. At si ab aliorum planetarum aspectu collustrationeq; & a locis suæ qualitati conuenientibus fauorem exceperit: subditum corpus perfectius reddet. Neq; propterea reliquæ in eodem contentæ corpore complexionem rectam expeditionem adipiscentur. Ad id quippe cætera illis cognatiora sydera conformem aptitudinē tunc fortiri oportet: quanq̄ & a uiciniore planeta & præcipua complexionem maius robur prouenire assuescat: si alii namq; ab uno tantum alii uero ab aliis syderibus réperire assumerēt: non aliter eorum effectus quiq; sentiret: quā rem aliter se haberi: in multis animalibus experientia edocet, quorum membra a cuiusuis excellentis syderis mutatione

SECUNDVS

opacitatemq; affligi experiuntur: & quauis non ab omnibus pares portiones fortiamur: a remotissimis adhuc partem aliquam trahimus. Vnde id manifestum apparet: quodcuq; syderum quum recte ualet: eandem sanitatem cunctis corporibus (quantu ad se attinet) impartiri. At qua q; praecipuum quod sequimur astrum fauorabilem ac proprio rem sibi occupet locum: si caetera e contra steterint: animal tunc ories longe maius laeditur: q; iuxta ipsius complexionem sperare licuerat. Qua propter quum humana nonnulla corpora uel mutilata uel fusca magnopere procedunt: ad ipsorum generationem parentes: elementa sydera q; omnia simul deturbata coisse arbitrandum est: e contra autem euenire credi: par est: dum animantes ultra modum habiles nascuntur. Ad id enim medio quodam haec omnia indigent: loca uidelicet temperata tenere & aliorum corporum suae naturae cognatorum participatione iuari oportet. Id namq; quod ab accidente prouenit: breui momento absumentur immo per sepe nocumetum iis euenit: qui frigus calore uel ab aliis excipiunt uel alia huiusmodi externa affectione anguntur. At quis planetas tunc exemptiores esse dicamus: quum particularia itinera agunt: uel quum circa singulares aliquas stellas pererrant: si sol semper eandem recurreret uiam: caetera sydera haud multum ostendere possent: sed eorum opera potius ignota haberentur. Maiora equidem quae sentire solemus discrimina ea sunt: quum sol uel ad nos accedit: disceditue maxime: aut quum medium pererrando obseruat. Neq; illius propterea beneficia nocumenta q; aequae ab omnibus prouinciis excipiuntur. Quam etiam ob rem eundem dispari modo agere iuxta mortalium singulares complexiones regionu q; discrimina necesse est. Quam quoq; ob causam tum hominis qualitatem tum loci naturam considerare debemus. singula siquidem loca ut corpora in sanitate conseruent: ea sibi conformari desiderant. Colerici namq; in eminentibus locis flegmatici uero in demissis securius degunt: neq; eos tamen illic ab omni aduersitate securos esse censendum est: sed ipsos ibidem uti experitur tutius degere dicemus. At exemplum hoc propterea attulimus: ut simile aliud inter sydera illa (quae planetas) & loca (quae signa) communi nomine appellari rettulimus statuatur, ut ea opportunum commodum deferant: calida exempli causa cum calidis: hūida hūidis: frigida frigidis & sicca deiq; siccis coniungantur. Neq; adhuc iis conditionibus obseruatis huiusmodi corpora tantam adipiscuntur: ut aequitatem malitiamue plenam nobis impartiri queant: neq; qua ad earum alteram semper sequendam mortales

cogere possint. Quacūq; eteni in re non tenues portiones illi optimo omniūq; maximo rectori reseruari experiūtur. Corpora equidem quæ nos ad aliquā rem agendā habiles agunt: prius q̄ nos conficiant: iam a suis limitib; terminant; aliter etenim cui pernicitatis portiunculā darent: eidem uberem ipsius facultatis copiā largiri necesse esset. Sed quum eorum potestas non nisi uniuersim spargatur: uel quando strictius nunc in maiori nunc in minori tēpore idem peragūt, qđ & a mūdanis accidētibus & ab iis quæ a nobis prodire docuim;: fieri potest: quanq̄ harū partium altera alteri; ope aperte indigeat: utrāq; quippe ad ipsum simul coire: maxime decet: quum altera tantum nos nimium uel præstantes uel infirmos edere nequeat.

Quid elemēta adinuicē agant.

Caput. xxxviii.

i N hac tertia differentia comerciū illud explicandū erit: quod elementa inter se sortiri assuescūt. Quorū corpora salubriora: subtiliora: fortiora: itemperatiora uel alibi cōsistūt: quæ etiam ob reciprocā qualitātū permutationē cōmodū icōmodūq; assumere experiuntur: neq; huiuscemodi res sine ipsorum mutua cōmixtiōe fieri queunt: ea enim quum simplicia sint: externā impropriāq; substantiam nequaq; cōcipiūt. Verū enim uero quū simul cōmiscēntur: eorū quodpiā cæterorū partes continet. At igneum elementum calidum: aereum frigidum: terræ uero siccum: aquæ demum humidum esse dicimus: quorum singula cursum suum quum peragunt: cæterorū portiunculas concipiunt. Calor siquidē ab aere uel remittitur: uel mitior (si dicere mauis) per naturā redditur. ab aqua uero & humidior & obtusior efficitur: qui cum terra & intemperantior est & maiorem reflectendi uim sortitur. At aer æstum ab igne suscipit: humorem ex aqua carpere sentitur. a terra demū densitatē contrahit. Neq; sec; de reliquis suo modo dicendum: quāuis elementorū aliqua maiorem alius utilitatem impartiri: q̄ ab aliis recipere assuescunt. Aer uero magna ex parte cæteris temperiem cōmunicat: eius quoq; naturam nostræ amicam esse minime negandum est: neq; id a probatione multum distat. Post nostram siquidem conditionem multo magis uiuēdi cursū sine cæteris q̄ sine aura protrahere possum;: quanq̄ aer ipse tum cū aliorū elemētōrū aduersitate pinguescit: tum quū ob syderum oppositionē deprauatur: sæpi; nos lædere solet. Tunc quippe ab elemētis is nimium læditur: quū p̄ aquas detētas: putridas lutosasue: & ultra modū æstiosa loca discurnt. Tūc quoq; id uehemētius euenit: quum

SECUNDVS

regiones quas permeat : demissa planicie coextenduntur & humore
uberes sunt. Neq; aliter per huiuscemodi discursus : cætera elemen
ta mutuas permutationes exercent. Quâuis id in alius minorem in
modum fieri queat: quum ad diuersas percurrêdas plagas minus ido
nea sint: & opportuna ad id ipsû peragêdû mobilitate uacent.

Elementor; proprietates pro locor; discriminibus & intendi & re
mitti solere: cum ignis ipsius exemplo.

Caput. xxxix.

a T elemêta singula salubriora ifirmioraue pro locorum discri
minibus reddi in propatulo conspicitur. Ignis siquidem in lo
cis mediocri modo surgentib; rectius operatur: in quib; neq; ab aere
impediri: neq; ab humore repugnari assuescit. Neq; is ibidê excedête
impressionê ob aeris agitationê agere potest.

Quonâ in loco aer præstâtior expiatur. Caput. xxxix.

a Erem aût eminetibus in locis apertisue & fortiorê & salubrio
rem reddi: manifestû est. Eius siquidê natura expedite decurre
re appetit: qui quû detinet & corpulêtiâ capit & uigorem quo nos iu
uare debuerat: remittit. Quâ ob rem in montib; subtilitate gaudês
expedite peragrat & a plantis non tenue adiumentum carpit: e quib;
crebrius uehemêtiusq; iuari solet. Quæ res in demissis atq; editis lo
cis econtra euenire experiuntur.

De terræ situ ac proprietatibus. Caput. xli.

d E terræ situ ac proprietate rursus agendû est. Eam enim quæ
altius erigitur: salubriorê cæteris consistere manifestû est: tû
ob aeris temperationem tum propter aptitudinem quam aquæ ad ea
dem deferenda loca obtinent: quas ibidem immorari: loci natura mi
nime patitur: tum etiam quia in istiusmodi locorum pedibus fôtes
scaturientes humorem subtrahunt: quod in oppresso campo nequa
quâ fieri potest. Is namq; ad aquas depellendas aptitudie uacat: uel u
ti in domicilio quopiam euenire solet: cuius ostium quum solo emi
net: id semper humidû est: quanq; in sublimi ædificio cõstructum id
sit. Econuerso autem e contraria euenire causa : nemo dubitat. Com
pertum quippe est quum demissa habitacula demissiozem accessum
possident: ob istiusmodi respirationis copiam: magna humoris pars
dissoluitur: domusq; exsiccat.

De præstantioribus ad usum aquæ conditionibus. Caput. xlii.

a Quæ meliores illæ subtilioresq; experiuntur: quæ a montiû pe
dib; uel ab aliis mediocritate cõsistêtib; locis oriûtur. Eæ & eni

propter utile quod ab aere suscipiunt: a metallis per quorum meatus de
fluunt: iuuari: lædiq; assuescunt. At humor hic in eminentibus locis cru-
ditatem in oppressis uero crassitudinem moliciemq; excedentem possidet.
Aqua demum & salubritate & sapore uisdem in locis præstare solet: in qui-
bus rupes eiusdem speciei sunt: quas hispani pizaras appellant (nomen
adhuc latinis ignotum) inferi uero uiua sternit arena.

Quibus argumentis aer frigiditatem aqua uero humiditatem strictim con-
tinere probentur. Caput. xliii.

Quum præcipuam aeris proprietatem non sine euidenti causa fri-
gidam: aquæ uero humidam esse censuerimus: ut id tamen per
exempla ab omnibus apprehendi queat eorundem elementorum effectus ali-
quos pertingere statuimus. Quæ equidem pars tres differentias capiat:
ad rectam dilucidationem peropus est: quarum prior ab elementorum simpli-
citate tum ob sui aliqualem compositionem roborabitur. Secunda uero
plenam ipsorum commixtionem continebit. Demum id ipsum & per animalium
similitudinem atque actiones demonstrabimus. Illud imprimis dicimus: ele-
mentorum simplices affectiones cognosci per eorundem mutationes quas
per temporum discrimina ab illis agi sentimus: postquam ea ab invicem com-
miscentur: quorum quodpiam quum reliquorum maiores portiones contineat:
longe magis uariare assuescit: quas quum deserere incipit subtilius:
puriusue (ut rectius loquar) redditur. Neque quamquam aliorum partes possi-
deat: eæ suo corpori equiparandæ sunt: quod quum fieret: singulas non
nullis patere sensibus necessum esset: cuius rei oppositum sentimus. Elementa
equidem quæ e natura sua subtiliora leuioraque sunt quamuis commisceantur:
eadem adhuc proprietatem retinent: neque ob aeris uel agitationem uel igna-
uiam eundem substantiam imutare censendum est: quamuis nunc aerem nunc
uentum nominum uarietate dicamus: & is aliorum elementorum quandoque
maiores quandoque minores portiones contineat. Neque id ipsum aliter
perfecto fit: quam quum manus quæ dum fortius quicquam peragere inten-
dit: arma sua proprietate retenta quibus ualidiores ictus agere possit:
assumit: neque missilia reliquaue huiusmodi instrumenta uim possidet:
qua hanc uel illam partem petant: sed a brachii robore impelluntur.
Neque aliter aer uentusue (si hoc magis illo nomine uti malueris) tum
terræ uaporibus tum aquæ exhalationibus (ut non sine differentia lo-
quamur) exhaustis fortius lædit. Ab huiusmodi enim rebus quum
corpulentiora corpora sint adiutus: arbores: mœnia: rupes atque alia hu-
iusmodi sternit. In secunda uero id quod manifestum occurrit: di-
cedum est. Nullum quippe temporis rigorem pateremur: nisi aer ipse

SECUNDVS

infrigidaretur: unde nox die tantope frigidior reddi maxime conspici-
 citur. Is etenim quū nocturno tēpore neq; a sole mitigari calorem ue
 excipere possit: tunc nimiū uiget: aqua nāq; neq; noctu neq; interdiu
 suas affectiones mutare au gereue multum (dum in fontib; consistit)
 nequaquā experitur: uerū discursus differentia quum longius ab ortu
 distat: uel a sole calefit: uel a flatibus infrigidatur. At quis aquam &
 calidam & frigidam summope quandoq; sentiam?: id a sua intempe-
 rie maxime prouenit. In humore namq; siue is frigidus: tepidus: cali-
 dusue consistat: in eo diu conseruari minime possumus. In aere uero
 e contrario sit: quouis quippe & loco & tempore nobis præ ceteris ele-
 mentis & necessarius & conformis is esse assuescit: qui quum frigidi-
 tatem ab humore exciperet: tunc eundem calidiorē reddi necessum
 esset: quum longius a suo principio distaret. Eodem nempe modo plu-
 res aquas eidem offendere contingeret: quod e conuerso fieri manife-
 stū est. Quisq; etenim uentor; flatus per discursum calidior reddit:
 aerem præterea frigidum esse eminentiora loca nimis ualidum argu-
 mentum præbent: in quibus quum suo robore ille præstet: hanc pro-
 priam sibi affectionē summope ostendere solet. At si aqua cætera ele-
 menta frigiditate deuinceret: frigusq; ex se possideret ubi a sole nō di-
 frumperetur temperareturq; gelu rigeret: sed semper ea a frigore con-
 gelatur: neq; id unquā fit: nisi quum aer ipse sua uiuacitate atq; robo-
 re excellit: & a quibusuis accidentib; multum uacat tunc equidē uel
 nihil uel parū ab ipso sole offēditur: nā quū pluuia descēdere incipit:
 guttæ illæ temperatæ descēdunt: sed postq; nubiū densitas soli oppo-
 nitur: aer tantope uiget: ut quæq; cōtingat corpora frigidiora nimiū
 reddat: grādines quoq; ipsas ab aere tantope duriores (quum descen-
 dūt) reddi manifestū est. Vnde p̄spicuū restat omnē aquæ concretio-
 nem ab aere prodire: omnē pluuiāle deniq; tēpus humidum ab omni-
 bus sentitur. Illud quoq; hac in re minime aspernandū est: quæcūq;
 loca aquis redūdantia uiciniaq; humiditate præstare. At uentosa cun-
 cta contra frigore excellunt. Rursus tertia in parte de corporib;
 ab aqueo atq; aereo elemento constitutis differendum est, quorum
 effectibus & compositione sententia hæc aperte demonstrabitnr. Co-
 lericos equidem aiāntes maiorem ab aere q̄ ex cæteris elementis por-
 tionē ducere in tertio uolumine haud ambigue ostendemus: flegma-
 ticos uero ex aqua cōstare: omnium fere sententia est: quæcūq; itaq;
 animalia in quibus coleræ complexio exuperat: frigida: sicca: compa-
 ctiora & nimum temperata consistunt. flegmaticos uero animātes

econtra humidos:corpulentos:laxosq; esse compertum est: qui etiam parum temperamenti sortiunt. sed hac adhuc stricta norma neglecta: ali? uniuersus ordo cunctis sese offert. Quicquid & enim in eminentibus locis immorat: id frigidius strictiusq; reddi manifestum est: in imis autē id ipsum humidius: laxiusq; diuerti conspicitur. Ob tantas demum quas attulimus causas: aerem cæteris corporibus frigidiorē esse: non immerito censuim?. Qui tantā enim portione aliis impendere solet: eundē eiusdē rationis aliam longe maiorē sortiri: quis negare audeat?

Elementoꝝ excedētes effectus.

Caput,xliiii.

i N hac quarta parte nōnullas elementoꝝ exuperātes uices paucis absoluerē pro posse nitimur: qua in quæstione illic ichoare licet: an aliud in aliud elementum in alteriusue propriā qualitatem penitus conuerti queat: ut sine ambagibus tamē quicquid est cæseamus: conuersionē hanc nō solum difficilē uerū impossibilē esse (quū id recte probare credamus) dicimus. Eorū quippe cuiuslibet contraria natura sancita est: quū ea per accidens similitudinē capere nonnunq̄ uideant: qua oculis cōuersa adinuicē esse appareant: cuius rei demonstratio tum a corporis cōmiscētis magnitudine: tum a qualitate prouenire potest. Parum quippe sanguinis magnā aquæ copiam inficit: eamq; ad sui similitudinis speciem attrahit. tantū autem humoris cū sanguine ipso admiscere possumus: ut omnis rubedo euanescere cogat. At quū claros amnes intueamur: nihil terræ ibi cōmixtū contieri apparet. Terrenæ nāq; partes illic adeo dissolutæ probeq; admixtæ uehunt: ut humana uidendi facultas ad eas discernēdas hebes sit quū ipsas diiudicare omnino nequeat. sed quū ex hūore illouas cōdecens magnitudinis impletur: aqua q; ibidem conquiescit: terrenæ fetes ima petunt: humorq; simplicior supernatare experit. Vnde terrā illam occultā imbibitamq; quū tenuem ab aduerso præstātissimoq; ductore nequaquā imitari potuisse constat: sed accidēte illo peracto cōsumptoue singula propriā naturā repetere naturæ iussu fieri conspicitur. quum huiuscemodi præterea reb? origo unde defluere augeriq; possent deesset: non multū alienū appareret mansiōes illis dissimiles concedere: unde & colligi & fauorē excipere ualuisent. Verum quū fundamenta propria sortiantur: ea repetere & iustum & peropportu num est. Neq; quicquid magis ab hominib? determinatū in promptu occurrit: quū parum aquæ multo mero admiscetur: cuius saporem coloremq; neq; gustus neq; uisus apprehendunt: quū uini ipsius ui

SECUNDVS

res quoquo modulo extéuatæ sint: & quū aquā calefacimus eā frigiditatē dimittit illiusue frigiditas soporari conspicitur: indeue exiit (si aliam sententiam tibi esse malueris) aquæ tamé illius esse proprium quod in ipsius singulari materia atq; forma concludit: nunquā inde arcetur: Immo quod fortius est: quū aquam ipsam adeo concoquim? ut penitus dissolui cogatur: illius substántiales partiúculæ in tenuioribus uaporibus resolutæ ad suum pristinū elemētū redeūt. At quanq̄ humor excellēti calore cōcepto similé igni operationē agat: per naturam atq; accidēs contraria instrumēta: quibus corpora proprium robur apertius ostédāt quādoq; capiūtur: sed q̄uis ignis calor ab omnibus fere proximitatis materiis sentiri soleat: eæ calefactæ non unico modo operantur. In ilicum quippe uitisue caudicibus magn? ignis uigor excipitur: sed pinus nebrusq; sopito modo deurūtur. Nec dispari modo corpora lignis istis appropinquata cremátur: uel in aqua ab his calefacta coquuntur: q̄ huiuscemodi rerum discrimina petunt. Et si habitum a nobis uendicatū non sine magnis labore ac discriminibus in alium dissimilem imutare quimus: quantum huiuscemodi naturæ cōuersio dubitanda est? Neq; materias ipsas sub aliis speciebus post aliarum dissolutionē contineri posse negam?: quæ tamé quantum ad ipsius materiei naturam minime differunt. Elementa enim species iam mēbratim in sua simplici natura diuisas nequaq̄ continent: quāuis longe dispares materias habeant: quæ elementa scilicet nulla in parte strictiorem finem q̄ in suis pristinis principiis usquā adipisci queunt.

De propriis elementorū sedibus.

Caput. xly.

a T quū elementorū cuiusq; singularis: firmus: atq; quietus locus deesset: ea ipsa ordine opportūo corpora uegetare nequaq̄ possent. Ex eorū omniū siquidem æqua magnitudine continuā confusione prodire necesse esset: a qua similem aliā oriri sperare liceret: uel ab ea cōstituta corpora q̄citissime dissolui: credi par esset. quū certamen siquidem mediū aliquod interponere negligit: pugnantes q̄ocissime absumit. Quā ob rem partē aliquā habere opus est: in qua defessi milites secure refici sauciq; mederi & alii integri i subsidiū mitti queāt. Neq; aliter singula elementa recursus atq; origines proprios sortita sunt: quos alia pertāgere natura ipsa uetantur. Alterū & enim ad alterius regionē neq; descendit neq; scandit: quanq̄ uerberationē a rebus expetitam suæ uirtutis portionem corpora transeundo uegetandoq; immittant. Quā quidē cōmunem rem ab omnib? in mediū adductā

elementatam dicere non pauci assuescunt, ex qua & corpora nostra & cæterorum animantium constitui ab oibus concessum est: quæ per uitæ discursum mutuūq; certamen dissoluta suæ materiæ portiones singulis elemētis restituūt. Hæc norma deniq; & in sua simplicitate & in compositiōe cōmunis ab oibus obseruatur: ueluti aqua a matre profluens quæ terræ meatus permeans fontes petere uidetur: idēq; per riuos discurrens suam demū antiquā parētē repetit: ibiq; & a fractione & a labore peractis refocilatur: neq; secus de cæteris censendū est. Quam quidē conditionē in sydenibus ipsis apertius sentim⁹: quorum corpora neq; collidi neq; aduersari abinuicē quantū ad propria subiecta queunt: quāuis nimium eorum radii mutuo lædi experiantur. Vnius itaq; elementi materiā in alteri⁹ naturā conuerti non posse satis hæctenus probatum est: quāuis species in dissimiles sibi species trāsmutari p corruptionē queāt. Eæ nāq; corpora ex quatuor diuersis materiēb⁹ sunt: quæ materia ét res differētes procreat, quæ tūc in prima specie nequaquā includuntur. Quā ob causā quum sobolis nostræ corpora intereūt eandē liberos noiare non recte licet: tunc præsertim quum ipsorū caro dissoluit⁹: & figura mēbris a parentibus tradita ab eis derelicta sit. Aliter enim iam magnā elemētorū partem hominū filiam esse non immerito diceremus. Sed elemēta & huiusmodi noiā: & materiem nobis mutuāt: dum hanc particularem aptitudinem obseruamus: quā dissolutam ad se reuocant. At anima ratione prædita aliud iter certe sortitur. A solo deo & enim creata est. Neq; illud reticere licet dūmodo ipsa mēbra non penit⁹ dissoluta sint: & ipsius speciei formam retinēt: corpus ab ipsis constitutum & patrem & filium iuxta rei conuenientiam decenter adhuc (quantum ad ipsam carnem attinet) appellari.

Quibus conditionibus hūor terrā ipsam semper perat.

Caput. xlyi.

a Qua haud uno modo terræ repræsentatur: cōmunicariue (ut strictius loquar) assuescit. Neq; humorem ipsum plures ob id sortiri naturās extimare licet: quū eundem nunc densiorē nunc rariorē uel mitius uel impetuosius ad nos deuenire uel quietum stare experiamur, quarū quidem rerum uicissitudines ex aliorum elementorū cōmixtione prodire conspiciuntur: aquam tamē a proprio cursu cessare: nemo sane recte dicit: si ab eo enim abstineret: haud parū detrimētū corporū uegeratio caperet: quū non semel a deo tenuis atq; exigua magnitudine condit⁹ hūor descendit: ut tum a solis radiis tū ab aere

SECUNDVS

ipso dissolui absumiq; queat. Quã equidem ob causam rorem nocturno tempore lapsum diurno uero minime sentim? Tum quoq; ros uberior descendere assuescit: quũ tempus quietius assistit. Venti siquidẽ humorẽ miãrdũ immodũ in eminentibus locis præsertim exsiccãt: in imis namq; id ipsum agi locus uetat. At aer humorem quãdoq; cõgelat: quandoq; liquidũ dimittit: uti is frigidior tepidiorue cõsistit. Tunc tamẽ aquã concretiorẽ reddere assueuit: quũ ea maiores ex aliis elementis portiones cõtineat. æstatis autẽ tempore ob terræ siccitatẽ aer & ad puluerem & ad exhalationes ipsas subleuandas nimia apertitudinẽ possidet: unde grandines gigni necessum est. In hyeme uero quũ huiuscemodi materiei tantam corpulentia nequaquã inueniat: niuẽ fieri (uti uidemus) conuenit.

Quid uel pruina uel bruma sit.

Caput. xlyii.

a T pruina siue alia quam ob magnitudinẽ (immo ob differentiam potius) brumã alii appellant: & parũ aquæ & id subtilissimũ admodũ continet: ut neq; uisu neq; tactu in aere apprãhẽdi queat: quanquã nonnunquã tanta cũ ubertate sedes petat: ut corpus sensibus publicũ conficiat, quæ quidẽ impressio (quando nomẽ id iam latinis auribus tritũ est) dum tempore calore uiget: roris terminos nequaquã trãsgreditur: quã tamẽ ob lenitatẽ breuitatẽ ue: aeris frigiditas quãdoq; cõgelat. Nã quũ impetuose pluit (quãuis aer nimia frigiditate præstet) defluens tunc temporis humor & frigori obstat & congelationẽ spargendo dissipat.

Quid iris sit.

Caput. xlyiii.

i Ris repercussio solisue radioꝝ uerberatio est: quũ u a sereno ad densam transeunt nubem: tempore quo radiatiões illæ regnãt (quas sobre lãbres hispãi dicunt: at mihi eas abscessa lumina dici placet) Neq; id immerito in breui siquidem terræ spacio uarias affectiones uidere solemus. Hic & enim clarũ atq; expeditũ tempus micat: illic uero nubilosum fuscumq; opacãt. At quũ aqua probe liquida descendit: cætera elementa pacata temperie atq; cõcordia teneri ea neq; eidẽ tunc impedimẽtum afferre censendũ est. Singula namq; p se nimũ discrimẽ parere nequeunt: quãuis in eodem met corpore & tergũ & illa cõtineantur: quum id maxime ex uaria materia constat. Pluuialis & enim aqua quũ terram petit: iam elementõꝝ omnium particeps est, quam tamen tunc compositiorẽ experiri solemus: quando ipsa p terræ uiscera sese reforbens immiscensq; uel deuoluit uel cõmorãt.

Humor quippe a meatibus per quos defluit: uel ab iis quæ occupat locis id capere conspicitur: quod nos eidem impendimus: quum ipsum uel herbis uel cibus comixtis concoquimus.

An elementa a suis actionibus quandoque desistant.

Caput. xlyiii.

Elementa denique omnia simplicia semper inspirant nutrimentumque suis compositis partibus impendunt: secumque coniungunt: neque ea ab operatione unquam cessant: neque continuitate deserunt. Nam uti aqua ab æthere cadens illam quæ flumina deuehant amplexa est: non aliter amnes mare petunt: & ipsum per terræ meatus sui partem diffundens fontibus colligatur: cum quibus omnibus pluuia copulata est. Neque hæc penitus intercidere emacipariue usquam patiuntur.

Quam ob causam fontes in montibus magna ex parte scaturire assuescant.

Caput. l.

Fontes in montibus magna ex parte scaturire non sine sufficienti causa uidemus: tum quia illic terræ uenarum multitudo consistere apparet: tum quia huiusmodi loca aquæ cursui maxime peruia sunt: quibus ascensus illic humoris naturæ non parum repugnare uideatur: id tamen ei nequaquam alienum est: dum per uiscera terræ ebulliens pererrat. Cruor quippe e corpore fusus ima petit: sanguis tamen qui intra nos feruens continetur: si fissuram in capite facimus: quum uenam quamprimum præsertim incidimus: totus pene e corpore labitur: dato tamen hostio atque nuulo ad fluxum & ortum expeditis: ut pars illa præteriens succedenti cedat & liberum iter ei præbere possit, qui quum in cursu impediretur: aut illic moram ageret & non parum ad uenienti obstaret. Neque adhuc fontes ipsos in montium cacuminibus ortos esse dicimus: sed paululum demissius ubi & ad altitudinem exsiccanda & ad humorem inferum attrahendum aptitudinem habent. In huiusmodi quoque locis humor tanto cum uigore decurrit: ut non solum aduenienti locum det: uerum etiam eundem conuocet deuehatque. Immo & aqua quæ in montibus cursu caret: lacus efficit: uti in planicie putei fiunt, qui quibus nimio humore abundant: decurrere nequeunt, quæ res nonnullis in æquis regionibus sane conspicitur: in quibus etiam non multum augmenti amnes per pluuia capere sunt soliti. In gallia siquidem cisalpina cuius capiti insubria nomen est: dum montium niues haud liquefiunt præcipua flumina maiorem aquæ copiam per imbres nequaquam ostendere solent: planicies quidem humorem amnes petere nequaquam sinit. Quam equidem obrem ea paludosa atque humidissima est: illic maxime ubi ter

SECUNDVS

ra crassa consistit. Sterilia quippe loca cuiuscūq; generis humorē celerius resorbent: indeq; aqua ob loci labilitatem ocius expirare discedereq; & potest & solet.

Quapropter habitabilis terræ portio manifesta sit. Caput, li.

a Thabitabilē terræ portionē petere necessum est. Ea quidē quæ sub æquore cōtinet: neq; arbores neq; animalia gignit: neq; aquæ subterraneæ pisces procreāt. Vt singula enim natura sua recte uti & ueluti eorum cuiuspiam cōuenit foetificare queant: eadem expedita & sine occupatiōe manere (quæ iuncta sint) oportet. Quam ob rem aquæ & ad terræ littora & ad ipsius mediū cōtrahunt. Neq; ob hanc uiam reuolutionēq; quale horū elementorum uel altius erigatur demissiusue consistat: a nobis conspici potest. Dum ea etenim cōposita sunt: iuncta manere assuescunt. Immo & terrā aqua auctiorem inferioremq; uidere solem: tum in fluminib; tum quum humorem ipsum in uasis colligimus. Aqua attamen quum corpus minus ponderosum sortita sit: diutius super terram inibi quæ eadem sustinere potest. Quæ equidē ob causam aqueū elementum leuitate: eminentia: subtilitateq; terreo præstare fatendum est. At uero ubi nos utrunq; experimur: ea non aliter sese haberi ostendunt: quæ quatuor humores in humano corpore contēt: ubi sanguis quæ ex celsiori elemēto proportione: quādoq; aliqua in corporis parte flegmati subiacer.

Quonā pacto elementa per cōmixtionem sibi iuicem loca permittent. Caput, lii.

a Erem terræ altiorē esse minime negatur, cuius tamen portiones in cauernis conclusas terræ nonnullis partibus inferiores habitare nemo dubitat: ignēq; in conuallibus imis & in uenis silicū & aliis in subiectis reperiri: palam est. Hæc attamen non nisi in cōpositione intelligenda sunt: ut elemēta ipsa obuersari adinuicē queant: & opportunā uegetationē rebus impartiantur: quæ in ipsis præcipua pura sint. At si terram in humore fundari dicimus: id utilitatis causa & intelligi & dici recte potest. Omnē quidem humū aridā atq; aqua carentem siccam: sterilem atq; infœcundam experimur. Iam etenim assuetum est: quum aliquis aliorum auctoritate quidpiam comprobatur: eūdem super eorū uerba rationes sue fundari: dicere: quæ eorū sententias nequaquam pedibus premat: sed ab ipsis utile carpēdo, quo uel fauore uel præsidium sibi cōparet.

Quas differētias aer pro locoꝝ discriminib; agere soleat. Caput, liii.

a Er haud dissimilē differentia agit: quæ regiōes e quibus expirat:

per quasue decurrit: uel in quibus nos inuēit appetunt. & uti tempo-
rū siccitas: humiditas: calor: frigusue uigent, iuxta quarū rerū discrimi-
na aer ipse nūc corpulentior nūc subtilior reddit. eueit quoq; ob
easdem quas exposuim⁹ causas ut nūc frigidior nūc calidior experia-
tur, quas quidē affectionū uarietates diuersis anni temporib⁹ ostēde-
re assueuit: dū ipsas in sufficiēti magnitudine concipit: quibus eiusdem
simplici naturæ & frigus & calor sine discrimine semp̄ insint. Per hāc
attam ē quā paulo altius rettulimus participationē in æstate calidus:
crassus & sæpe æger decurrit. In hyeme autē econtra. Nonnulla quā
doq; corpora in aere ostēduntur: quæ ipsius naturæ corpulentia māi-
feste præstant: quæ per aliorū elementorū coniūctionē collisionēq; soli-
da gelu efficiuntur, quæ tamen furore illo prætereunte breui momē-
to dissolui assuescunt.

Quid nebulæ sint.

Caput. liiij.

n Ebulæ nil aliud esse ostendunt: q̄ aquæ ipsius exhalatiōes ter-
ræq; uapores, quæ eo tunc & frequentius & uberius gigni so-
lent: quum duo elemēta ipsa ex eorūdem fructuū putredine recepta
pinguescunt. Quandoq; etiam uapores (ut unico nomine utar) ex ele-
mentorū mutua impressione oriunt̄. At maius robur minores uires
deportat: quibus eæ e materia contraria cōstent: quo fit ut quū solis ra-
di gelidā humū humorēue concretū: in quib⁹ uariæ materies conti-
nentur ferant: easdē ad plures partes dispergi cogāt: & uti terra atq;
aqua uel illic remanent: uel inferiorē partē petunt: econtra uapor sur-
sum eleuat̄: quū maiorē ab aere portionē is cōtineat: & aliquāle a sole
uigorē ad exitū excipiat. Et quanq̄ nebulæ grossitudo ex alius elemē-
tis sit: & uelocitas & maior ipsi⁹ magnitudo ex aere prouenit: sed quū
hyems ipsa humiditate præstare incipit: tempusq; & frigore & quiete
excellit: aer adeo cōdensat̄: ut neq; decurrere: neq; humorē uel a terra
uel ab aqua contrahere queat. Vnde opacissimæ nebulæ conspectum
quandoq; adimunt.

Qua materie nubes: fulgura atq; tonitrua cōstent: & quibus cum
differentiis fulgura procedere: natura uoluit.

Caput. ly.

n Vbes eadem ferme materia qua nebulæ cōstituunt̄: quibus mi-
nores terræ: aquæ quidem & uenti maiores portiones fortiāt:
quam ob rem & altiores & uberiores cum frigore gignuntur. Fulgu-
ra uero ex sicca & corpulenta materia ab aere inter ignem & sui ipsius
mansionē concepta: deuecta q; oriri solent: ubi postq̄ incendunt̄: ima

SECUNDVS

repetunt. At tonitrua ex concussione (confusione uelut auctore potius
 q̄ interpretē audias) in ipsis fulminib⁹ ab igne iniecta causant: quæ
 tunc tamē irrūpunt: quum obstantes nubes rescindunt. Quā equidē
 ob causam propter ipsarū densitatē multo magis horrifona reddūt.
 Fulgurū autē alia per aerē ob alimentī inopiā disgregant̄ euāescūtq̄:
 alia autē & propter uberiorē materiā & ob densiorē concretionē terrā
 contingunt: ibiq; iuxta suā magnitudinē diuerse agūt. Neq; idcirco
 diuersas qualitates habere ostendunt: neq; eorū quodpiā crassū corp⁹
 fortiri cernitur: q̄ aerī sūm opere elementato inesse posse ostendimus,
 quæ res ab eorum effectibus facile colligitur: corpora nāq; quæ offen
 dere solent: sine uulnere lædunt. At si ex alia materia fulgura consti
 tuerentur: apertas plagas atq; læsionis itinera derelinquerēt. Id tamē
 quod fulgurū ui corrūpitur: uiridibus herbis quas manib⁹ cōterim⁹
 simile redditur, quæ quū undiq; & per omnis sui partes fractæ sint:
 integræ apparent. Ignis præterea qui fulgura comitatūr minime in
 cenlus ueluti flāma descendit: q̄ uis & lucidus sit & ingentē æstum
 afferat. Quā ob rem ad intra deurit: & corpora quæ tangit: in cineris
 speciem quodāmodo uertit, quāuis ea ipsa tanq̄ ab omni incendio
 expedita uideantur. At uero quum dura offendit corpora: si ea præser
 tim sicca sint: illa mirum imodū disrumperē solet: magno quoq; cum
 impetu de uere assueuit. Immo & arborū frōdes quas uirides iuenit:
 caloris robore multum exsiccat: quū uenti etiam arbores sternunt:
 qua in parte ictū agant minime ostēditur: quanq̄ eæ ex concussionis
 impetu non semel frangant̄. Vnde illud aperte concluditur: & aeris
 & uentorū & aliarū ipressionū huiusmodi naturā haud magnā differē
 tiam possidere: quāuis ob aliorū elementorū cōmixtionē non parua di
 scrimina ostēdere assuescāt. Idem nāq; aer in sublimib⁹ locis frigidus
 & siccus: in imis autē calidus atq; humidus apparet. Hanc attamen
 differentiam per accidens contrahere uidetur.

Quæ discrimina terræ corpus capere sentiatur.

Caput. lvi.

t Erra postq̄ aliorū elementorū particeps fit: plures differētiās ca
 pere expit: tū ob diuersū locorū sitū tū propter reliquorū elemē
 torū cōmixtionē ipsamq; demū ut aialis cuiuspiā corpus quod & ossi
 b⁹: neruis & carne aliisq; istiusmodi partib⁹ cōstat: fēiri solet. Eodē fe
 re modo plura metalloꝝ genera humus continet: quorum nonnulla
 dura: mollia: frigida: calida temperataue consistunt. Ea quoq; uariis
 indui coloribus sensui patet. In iisdem etiam singulis generibus

h

non æquã substantiam singularia possident. Caro etenim quã coræ
fortiuntur: illa quæ costas uelat grauior est. Terra itidem quæ mōtiū
fūmitatibus adheret haud multū pinguedinis habet: uel quia ide ex
se ima petat: uel quia ex huiusmodi locis ab aere atq; aqua deorsum
facile uerritur. Quã ob rem cacumina ipsa tanq̃ nuda ossa conspici so
lent. At conualles corpulentia: pinguedine atq; calore excedunt. Illic
quippe sol uehementi? deurit. Aquam quoq; inde fluere: loci natura
haud parū prohibet. Quã ob ré humore imbibito eandem nimiū pin
guescere: necessum ē. Aer etiã crassus atq; imbecillis illic (quum sit)
uel humorē arripere: uel multū extenuare nō potest, qui quidē humū
pinguē atq; uberem efficit. Regiones quoq; & si ob alias causas disti
miles sunt: haud exigua discrimina propterea agūt: uti propi? distātius/
ue a sole percutiunt. Naturæ etiã calor diuersus pro locorū ac tēporū
discriminib? experit: ueluti ob flatuū atq; aquarū differētiã loci q; cō
spectum atq; altitudinē. Neq; iccirco eundē ex se disparem calidita
tem habere: recte dicendum erit.

Ob quas causas terra nutet.

Caput. lyii.

q Vandoq; terrā nutantē: mugientē & tremore concussam senti
mus: quod crebrius in æqualib? accidit locis: ob uentos uapo
resq; in ipsius cauernis iclusos quos inde exire: loc? uetat. Harū rerū
equidē excessus unde procedāt: in promptu ē. Concipiunt equidē hu
iuscemodi materies: quū nimbosæ procellæ subito fragore corruūt:
quas & solis & aeris placida trāquilitas statim sequit̃, quæ quū cælū
ipsum serenet & cætera elemētā hilaret & quēuis excessum exsiccet
atq; extenuet: terræ uultū indurat: cuius ora cū cæteris meatib? astri
git. Quã ob rem uenti: uapores: fumi q; illic conclusi ab inuicem repu
gnātes dum exitū inuenire contendūt: furibundū atq; horridū certa
men conserūt.

A quibus astris maiora discrimina quæ ab ipsis syderibus sentire
solemus: orientur: & quorū maiori ope indigeamus.

Caput. lyiii.

i N hac quinta parte de solis lunæq; effectib? agendū est. Vtri
usq; namq; uires maxime explicandas esse oportere existimaui
mus: quū ea ex omnium planetarū numero principatū obtineant. His
equidem duobus uere cognitis: haud multū aliis sydenbus indigere
mus. Maior quidem differētiã qua cætera sydera euariāt: a sole lūa q;
prodiit. Quã equidem ob rem alius in locis de quopiam eorū singula
tum: in alius uero de utroq; differere conueniet.

SECUNDVS

Quæ discrimina iter solis lûæq; sidera sint: quas quoq; differentiâs ob alia accidètia sol ipse agat: & quonâ pacto mortales ab eo min⁹ q̄ cæteri aiantes lædi experiantur.

Caput. lxxiii.

f Olem præcipuū sydus esse: manifestū est: quīs ob sui cōstantiâ minorē ab eo tū prosperā tū aduersam diuersitatē q̄ a lûa sentire soleam⁹. Hoc tamē quātū ad ascensum descēsūq; spectat intelligēdū ē. Nā quū solis robur capim⁹ per .xxiiii. horarū spaciū longe maiore differentiâ nobis ostendit: quū is diē a nocte intra idē spaciū se cernat. lûa uero ab huiuscemodi facultate priuata ē: neq; huic similitudinē agere potest. At quū solis radii aliorū corporū oppositiōe lædunt: maximū detrimentū sentire solem⁹, qui quīs cū sibi propria claritudine decurrat: tū quia nūc propi⁹ nunc remotius nos inuenit: haud æquū calorē nobis impēdere assuescit: quib⁹ i reb⁹ hominū genus min⁹ cæteris afficit. Mortales nāq; contra huiuscemodi excessus defectusq; & pro utriusq; discrimine armant: ueluti in tempore quo naturæ calor imbecillior reddit: igne: tegumētis: cibo: domib⁹ & isti⁹ modi generis reb⁹ uel eundē cōparat: uel cōtra frigoris icē⁹ opportūe muniūtur. Nec secus ut solis æstū moderent: decetia media iqrunt: uti frigiditas māsiones atq; escā aliaq; frigiditate præstātia: a quib⁹ ad iuti calorē min⁹ ægre pferūt. Quapropter quantū ad naturæ calorē in hominū generatiōe nataliq; tēporū discrimina haud nimiū referūt. Quāq̄ illud nequaq̄ prætereūdū sit: & æstus & frigoris exuperantes excessus non parū eos lædere posse: qui ob inopiam munimēta sibi cōparare non queunt. Illud quoq; manifestū est: uti res quæ medio calore: molestiam maxima ex parte afferunt: ex alios extremos morbos curare quandoq; experiuntur. Verbi causa: calorem in fracturis iūcturarūq; laxatione: atq; in humorib⁹ quos per sudorē deicere opus est: nimium prodesse longa experientia edocuit. Frigoris quoq; uis & pestiferis morbis & corporis lassitudini excellentiq; calefactioni perutilis est. At quīs harum ægritudinum materies ab elementis prodeat: diuersum in iisdem medendis modum iuxta solis proprietates obseruare solem⁹. Neq; idcirco extimatiōe dignum est: solem in leone semper æquo modo calefacere exaltariq; i anete uel ob saturni syderis aspectum sine discrimine infrigidari. Semper & enim ut horum & ipsorū aliorum signorum & planetarum accidentia concurrunt: effectus is euariare sentitur. Elementa quoq; ad id & lædunt & iuuant, quæ quīs solis proprietatem nequaq̄ demant: radiorum uim & extenuare

& augere non parū possunt. Vnde id non semel compertū habemus: diuersum a sole ob regionum uarietate calore sentiri solere: neq; is se per uno modo ubiq; clarescit aut sanus experitur turbidusue redditur: tum propter altitudines tum ob cōualles tum etiam uapores: nebularū atq; aeris expirantis differentia. Artoas siquidē partes ab ethiopia in calore deuinci negare non licet: quā quidē ipsæ frigore longe superant. Neq; boreā austro eurouē equiperamus. Accliuia præterea loca cum aquilone uel zephyro alijsq; flatibus ab his duobus interclusis & claritudinē impartiuntur & cibos magnopere digerere faciunt & humores mirandū in modū exsiccāt. Decliuia uero cum suis uentis e contra agunt. Stomachationē equidem cum grauedine atq; opacitate inducunt: cū quibꝫ integrā habilitatē ad splendore quē superiora corpora subditis impendere solent concipiendū: mortales minime possident: & uti syderū motꝫ circa animātū uegetationē cū elemētis ipsis coire necessū est: & illa expedite labi & hæc recte ualere: & oīa deniq; bonā aptitudinem possidere peropportunū est.

Bruta aīalia secūda in differētia a sole affligi solere. Caput. lxx.

b Ruta itaq; aīalia huiusmodi solis mutatiōes secundo in loco sentiūt: quū opportuno medio neq; oīno careāt: neq; idē plene possideant. Inueniūt enim aīantes huiusmodi in pabuli tū copia tū inopia maxia discrimia. Quā ob rē ipsos eo tūc quū plantæ extra terrā irrūpunt: in lucē edi: maxie cōuenit: ut alimētū diutius faciliusq; inueniāt. Tunc etiam utilitatē excipiunt: quia mēbra a calore dilatant. A frigore aut contrariū nocumentū assumunt.

Plantas solis accessu discessuq; nimīū lædi. Caput. lxxi.

p Lantarū deniq; generi longe maius nocumētū adiuuentū ue istūꝫ syderis accessu discessuq; prouēit. Quā ob rē plantæ ipsæ huiusmodi excessus minime dissimulant. æstu namq; excedēt: arefcere frigore uero occidi assuescūt: neq; in istarū quapiā exuperāti uice extra humū egredi audent: neq; exortæ crescere queunt. Oēs demū creaturæ medio quodā téperie prædito a natura prodeunte indigēt: quod a uereatq; autūno maxima ex parte per oēs prouicias pene possidetur: quīs tépora ipsa uaria sint. In quacunq; attam ē illud primum uer dicēdū est: quū mediocris calor aduētare inchoat.

Cui cōplexioni sol magis faueat: & quo in tempore sanguinei ipsi a uariis morboꝝ generibꝫ crebrius infestent. Caput. lxxii.

f Ol ad sanguinis complexionem augendā roborandāq; uim præ cæteris astris possidet. Quo fit ut a. xiiii. calendæ maii ad

SECUNDVS

sextūdecimū usque calendas iulii sanguis is a q̄ pluribus ægritudi-
bus infestetur: cuius rei causam non unicam esse cōperim⁹: prodeūt
enim huiuscemodi de quibus loquimur morbi & a caloris uigore &
quia is a terræ: nebularū: aquarūq; uaporibus nō parū læsus est, quū
sol etiā a quauis causa deturbatur: sanguineis maxime aduersat⁹: tūc
præfertim quum ipsius eclipsatio accidit. At uero quum solis astrum
recte scandendo omnē suam calidā uim (calefaciendiue robur) assu-
mit: istis minus nocumentū impartitur.

Quando colerici infirmari sint soliti. Caput. lxxiii.

c Olericos a iunii idib⁹ ad augusti mensis calendas plures q̄ alio
in tēpore per naturam morbi offendunt. Tunc quippe aer im-
becillis est & ignauia torpescit: & ea breuis uis quam possidet intem-
perata experitur.

Flegmaticos per augustū mensem magis ægrotari.

Caput. lxxiiii.

a Flegmatici in augusto ægrotantur. Eodem enim in mēse hu-
morē extenuari: absumi atq; expargi: manifestū est.

Quo in tempore melancholici a morbis uexētur.

Caput. lxxv.

m Elancholici uero per autumnū & uacillare solent & propi⁹ peri-
culo accedunt. Eo tunc nāq; terra & frigus sentire & putresce-
re incipit: eamq; parum uigere sensui patet. Quam ad rem haud ambi-
guum argumentū ex fructuū foliorūq; occasu & corruptiōe colligit⁹.

Quādo uæhementius a syderibus uel iuuemur uel lædamur.

Caput. lxxvi.

q Vū sydera scādunt: longe maiore q̄ quū descendunt: ad augu-
mentū nostrū amicitia ostendūt quāq; de nōnullis plāetis hac
in re (quātū ad mēbroꝝ agilitatē dico) uel parū uel nihil tū ad iumēti-
tū nocumētū sētiam⁹. de luna tamē dicēdū ē: quū & magnitudine præ-
stet & cursus celeritate maxia excellat. Quā ob causam paucis itra die-
bus magnā dissimilitudinē nobis affert. Verū ubi augmentū aiantī-
b⁹ impartitur: ad nō min⁹ ad ineptiā q̄ ad habilitatē itelligenādū est. Oīa
nāq; postq̄ suas magnitudines cōtraxere: lunæ senectā utiliorē expiun-
tur. Ea qppe quū senescit: hūores inanire facit: nosq; expeditiores red-
dit: quapropter liberi⁹ operari possum⁹: q̄ uis & i ipsi⁹ lunæ discessu &
in accessu magis præstat: quāto ipsa a coitu termiatiōeue (quā quartū
aspectū dicere solēt) siue sui siue alioꝝ planetarū lōgi⁹ distat. Sydera at
coeūtia q̄ uis cōformia sint: ea & expeditē labi & liba esse: nimitū decet

Ex opere & enim quod breui i momēto fit: & longa salus & perpetuæ læsiones quādoq; nobis proueniunt. Cunctis tamen rebus hæc latitudo uariatio quæ elementa moderetur necessaria est. Aliter etenim & calor tantopere augetur perduraretq; frigus quoq; tamdiu rigeret: aqua q; & uenti tantum impetum agerent: ut magnā animantib; stragem inferrent. Opportuno demū temperamēto depulso uel mundus deustus horresceret: uel frigore rigescens torperet: uel imbris summersus inutilis iaceret: uel uenti secum omnia raperent. At quāq; syderum tēporumq; mutationes nocuētū afferre in præsentia demonstrent: ob id singula elemēta robur assumūt: quo suoministerio recte uti possint. Quo in modo mediū satis idoneū nobis a natura tribuitur. Id tamē uniuersim fieri dicimus. Per accidēs enī aliter euenire contingit. Quandoq; quippe & iuxta tēporis naturā & lunæ uel alterius syderis aspectū pluuia descēdere debuerat: uerum eo tūc nubib; a contraro uento uel depulsis uel resolutis euentū frustrari accidit: & prius q̄ ex ab opportunis flatib; aquā diffundere cogantur: ipsi syderis deturbatio expirat. Et uti huiusmodi ymbriū uasa quādoq; detinent: nōnunq̄ etiā impellūtur: ut maxio cū fragore soluant. Nubes equidē humore oneratæ si cōueniēs uētus expirat: in breui tempore atq; loco aquā diffundūt: quāuis & tempus aridum sit: & siccum syd' regnet. At huiuscemodi turbines particulatim euenire & nōnullas res ex his quas opprimunt corrumpere assuescūt. Nebulas præterea i uallibus immorari sæpe uidem: a sublimib; quidē locis eas uēti arcent, quæ quū corpora opprimūt: siue plantarū siue aīanitiū ea sint: ea infirmiora reddunt. Neq; dissimilē in aliis huiuscemodi accidentibus siue secundis siue aduersis ordinem statuim. Nam quāuis plane ta qui regnat: ad aeris agitationē conferat: ad haud aliter fit: q̄ quum sol aerē calefacit & terrā atq; humorē exsiccat: quorū cuiuspiam neq; motū neq; stabilitatē impartiri potest: quāuis aliquantulū maiorē uel quietem uel feruorē illis det: aer siquidē expirandi respirandiq; facultatem obtinet: neq; residem naturam sortitus est. Quā ob rem uarias affectiones nobis defert: ueluti quū uiuosos montes discurret: uel quū æstiosa: paludosa: sana infirma uel loca permeat.

Aeris cū singulis sui præcipuis affectionib; diuisio & ob quas causas magis minusue somniem. Caput. lxxii.

a Erem trifariam diuidemus: quum in hac nostra europa ab euero atq; austro & grauedine & hebetudine corpora nostra sine discrimine affligi sentiam. Eorum quidē flatuū uterq; nos occupatos

SECUNDVS

reddit: cuius rei causam longum discursum esse merito censem⁹. Ut ad has quippe europæ quas incolimus regiones perueniant: iam uenti illi interrupti corpulentiq; redduntur: tum propter uaporis humorem atq; calorem quos & offendunt & concipiunt. Immo & istius rei nocumentū nobis ostendit somnia ob malā corporis aptitudinē alterationēq; & fieri & augeri: ueluti quum quicquā ultra necessariū modū assumim⁹: præsertim si ex deprauata re quapiā uel salutī nostræ aduersa illud capimus. Africo enim euroq; uento flante tum magis tū maiora monstra præ cæteris tēporibus somniare solemus: maxime si eo tunc humiditas modum excedit. Huiuscemodi tamen flat⁹ ad plātarum auctiōem nimium præstant. Pulicibus etiā muscis: reliquisq; istius generis animantib⁹ naturæ nostræ in festis maximo adiuuētō sunt. Purgationē quoq; cum his uentis assumere: bonum est. tūc quidem membra laxa consistunt: & medicinæ cedunt, quā aquilo magnopere comprimit. Neq; ex sola illa uentorū quā rettulimus causa somnia uariare experiuntur: sed q̄ plurima alia somniandi uarietatem afferunt: & fantasmata eo tunc occurrētia ad sui similitudinē ducūt. Iuxta cibi si quidem assūpti materiam magnitudinēq; tum leui⁹ tum grauius in somniis discurrere assuescimus. At quum flegmaticus humor exuperat: somnia infera sine impetu & male distincta causant. Melancholicis quidē uinctos atq; inextricabiles pati labores apparet. Sed colera tum disputādo tū alteri⁹ generis pugnā conserēdo & affligit: & uictoria quādoq; parta oblectatur: ubiq; tamen noua cū inuētione pererrat. Sanguis deniq; per amœnitatē colludens hilarat: & per leues mot⁹ adhuc quū dormit exercetur. Quū in leni quoq; durouerecūbimus lecto: differētia fit: uel quū pluma: lana: tabulæ: solū ue pro lectis sternuntur: uel quū eminens: humilis: sicca: uel humore relecta camera nos dormientes continet. Pro omnium enim harum rerum discrimīe diuersimode & magnitudine & proprietate somniamus. Pro plumæ si quidem differentia diuersæ dormiētibus affectiōnes obiciuntur: dissimiles etiam figuræ in uitalibus spiritib⁹ iprimi assuescunt. Nec secus de reliquis istiusmodi partib⁹ existimandū est. Aridæ nāq; res humorem ad se conuocant: humidæ uero nos humidiores reddere solent. Sortiuntur quoq; istiusmodi subiecta maiore minorēq; penetrādi uim: uti ea frigida: calida: densa: rarae sunt.

Ob alios etiam affect⁹ somnia nasci. Caput. lxxiii.

o B aliam itidem causam quandoq; somniamus. Nonnunq̄ etenim mens aliquid tantopere optat: ut corpus ad id nimium

attentum reddat: quo fit: ut quis dormiam? rei ipsius in uigilia excogitatae uestigia repigant. Dæmones etiã in hunc fere modum corpora somno oppressa tentant & per uoluptatem gestire faciunt: ea tamẽ uectare uel eorum impedire iter: minime queunt: uerum imagines spiritibus animalibus obuiere possunt: quas ipsi cum toto corpore suo modulo comunicant: quum homo præsertim ab aliquo uehementi errore detinetur. At quum dæmon ipse ad aliquã superficiem capiendam locum quandoq; inueniat: ea ex tali materia constare potest: ut corpora per contactũ afficere atq; alterare possit.

Quæ differentia per lunæ mutationes iuxta mortaliũ complexiones sentiantur.

Caput. lxxix.

r Vrsus dicendũ erit iuxta mortalium cõplexiones quã differentiam per lunæ mutationes sentiamus. In hoc equidem negotio magna pars & temporũ & flatuum & locorum in quibus degim? discriminibus cõmittitur. Nam quũ sydus hoc alteratur: si colericũ quẽpiam animantẽ in imo: humido atq; nebuloso oppresserit loco: eũdem facillime afficiet: si eurus maxime cum excedenti extrauerit calore, quæ res flegmatico homini minus nocuæ certe erunt. E contra autem quum in editiorib? atq; apertis & claritudine micantib? terris zephyro aquiloneue flante habitamus: colerici maxime iuuantur. At flegmatici sanguinei q; non multũ ob id utilitatis capiunt. Sed quũ huiuscemodi lunæ defectus claro atq; feruido tempore eueniunt: si id subito deturbatur: sanguineos nimium lædunt, qui cum caligine uæhementius colericis nocent: & cum humore multum flegmaticis aduersantur: cũ frigido ac nebuloso melancholicos ultra modũ terrent. Quãuis illud negare non liceat quẽpiam ex istiusmodi excessibus cunctis mortalibus aduersari solere: quanq̃ neq; æque neq; eodẽ in tempore id fieri assuescat.

Quid per lunæ uel senectã uel iuuentam & uentorũ discrimina in ipsorum animantium generatione causetur.

Caput. lxx.

p Propter lunæ discessum accessũq; tam uarium: ipsius proprietates quantũ ad animantium generationem cum flatuum discriminibus exponere decreuimus: quæ quum accedit corpora bene mixta pro sui cuiuspiam & generis & complexionis differentia reddit: ea quoq; robore præstantia cõficit: quãuis illa uirium agilitate: haud multũ excellat: quæ quũ despumatur (ut nominũ stomachatione uitemus) animalia & minora & compactiora reddit. Ea demum hora

qua a parētibꝫ ſæm̄ eãd propagationē ſecernitꝫ: tūc uel ſubtilis uel gr̄a
uis materia ſoboli ip̄editꝫ: iuxta portiōes quas ea ab elemētis assumit:
quæ demū tāto uel p̄ſpicacior uel obtuſior ī filius ē: quāto elemēta ip̄
ſa eodē ī tēpore mitiora opacioraue cōſiſtūt. Quo qdē cōceptiōis mo
mēto præterito & ī artuū digeſtiōe & in natiuitate atq; educatiōe ali
qua ex pte iuuari poſſumꝫ: q̄uis cōplexionē qualitātēue propriã imu
tare nequaq̄ quimus: harꝫ etenim rerum ſubiectū iam in prima ipſiꝫ
corporis origine repositū erat. Neq; beneficiū quod in natali capimꝫ
ulterius extendi ſolet: q̄ ad nos paululū uel magis uel minus cōmix
tos peragendos: dummodo ab alio accidenti læſioneue aliqua nō ad
uerſemur (de his rebus tamen dico: quæ uniuersim a natura prodi
re aſueſcūt) nā quum creaturã quãpiã bene educatã uidemꝫ: grates
parentibus agere ſolemus. Et ecōtra dedecoroſi n̄ habentur: quū ſebo
les ab ineunte ætate per turpitudinē degit. At in conceptu noſtro nō
ſolū huiusmodi conditiones occurrere poſſunt: ſed & liberos melan
cholicos uel flegmaticos uel alterius complexionis eſſe tunc cauſatꝫ.
Fit quoq; eodē in puncto ut alii animantes imbecilles: hebetes: impe
diti: ægri breuesq;: alii uero agiles: uigilantes: p̄ſpicui: magni: & ro
bore & motibus præſtantes naſcantur.

Qua hora geniti ſimus nō ſtrictē ab ipſis hominibus ſciri poſſe.

Caput. lxxi.

q̄ Va hora tamen præciſe geniti ſimus: non ſemp cognoſcere
poſſumus: q̄uis per ſyderū reuolutionē & per natiuitatis nu
merū idipſum ſcire obnixē contendamꝫ. Quanq̄ unum illud. ſ. uidea
mus: nō multū a re ipſa diſtare: punctum ſiquidē propriū ignoramꝫ
cuius rei argumento maximo eſt: quū inter animalia rationis expertia
binas eiꝫ ſpeciei ſcēmias eodē momēto concipere uidemꝫ: quarū
altera per pluriū dierū interuallū ad partū maturius accedit: neq; id
ſemper tamen ſed ſæpe euenire dicimus. At quanq̄ inter brutos aian
tes aliquale cognitionē habeamus quorū coniunctiones aperte uide
mus: quis ordo in hominibꝫ recte depræhendi poterit: qui actū hunc
ocultiffime agunt: an tūc plueret: cæliue tranquillitas ſplenderet: tēpꝫ
ſiquidē in quītodecimo lunæ aſpectu nō ſemp æque deturbatꝫ & quū
flegmaticus quiſpiam ſub humido planeta gignitur: ſi id ſicco tem
pore fieri accidit: is minus humoris & maius aptitudinis oſtendit,
qui per pluuiam augmentum in ſua complexionē cōcipit. Quapro
pter longe ſalubrius eſſet huiusmodi nocua accidētia ante genera
tionē uitare q̄ ea perfecta inquirere. Fruſtramentum quippe eodem tem

peramento nimia: ex parte sapere assuevit: quod hum? tunc quum sæminabat possidebat: neq; hoc solum ueruetiã & reliquas temporum uicissitudines ostendit: a quib? in sui transmutatione uel læsum uel adiutū fuit. Sed postq̄ cespitib? confectis aduētantia hastilia tellurem irrūpunt: tum bona tum mala tempora haud multo cum discrimine accipiunt. Iam etenim cementū conditum habent: q̄uis fruges omnes ad prosperā auctiōem opportuno tempore indigeant. Neq; secus quum grana in spicis coagulandi initium faciunt: & ex lactea illa portiuncula nouam induere formā incipiunt: quantulus quisq; excessus ad ea dælenda sufficit: quæ postq̄ curata sunt mirandum in modū resistunt. Hic deniq; ordo quē tā paulo altius (exempli causa) ostēdim?: singulis animatib? occurrit. At quāq̄ huiusmodi necessitas tunc quū in utero concipimur magis impēdat: dum sperma ipsum cōgelatur & membrorū aptitudine indui cœperit: & opportuna tempora & plæraq; alia fauentia appetit. Quæ quippe causa in us fere omnib? quæ maris ac foemīæ coitu gignuntur: explorata est, ea equidem animalia quum ex uuluari prodeunt membro: tum in mēbranis in quib? pululus inuolutus in lucem exit: tum in reliquis excrementis parentū ualitudinem in ipsa generatione ostendunt: ipsorūq; statū ad mentem per sui similitudinē reuocant: & ciborū: locorū ac temporū differētiā (q̄uis hæc de matre tantum) demonstrant. Quas res attamen equæ: uaccæ: capræ: ouesq; apertius ostēdunt: quum tēpus quo a maribus comprimuntur: & pascua in quibus degunt: uideantur.

Quibus in temporibus animalia diuersis affectionibus prædita reddantur.

Caput. lxxii.

t Vm de natura tum de accidenti uniuersali satis hæcten? dictū est: nunc autem in fine libri ad partem planiorem strictiorēq; deueniendū esse remur. Quāq̄ hac in re nōnullorum cursū effect? quæ in generatione cōtingunt dicere potius q̄ uel eandem materiam distinguere uel declarare mēs est. Corpora quæ accedente luna sereno tempore consistēte & aquilone spirante gignuntur: si iisdem conditionibus (præter lunæ iuuentā in senectutem permutatā) i lucem prodierint: ea recte cōmixta & bona statura erecta robore ualida: parū ægritudinibus subdita: & ad quāuis deniq; rem probe dara nascūt: q̄uis plantæ humorē appetant: & lunæ augmentum eo modo desiderent: uti elemētōrū qualitātibus e quibus ipsæ constant: cōuenit. Luna congregiens & temp? nitidum afflante fauonio corpora quæ eo dum concipiuntur: pulcherrima reddunt: & colore hylari plustrāt:

SECUNDVS

quæ tamen neq; uiribus excellere: neq; deficere solent: quæ discendi habilitate præsent. Ea quoq; infirmitatibus multum resistere nequeunt quæ ab illis crebro infestari nequaquam experiatur, quæ quum ægrotant: facile mederi possunt: ad medicinæ siquidem beneficia concipienda satis idonea sunt. Animalia demum quibus in lunæ auctione gigni atq; oriri contingit: siue eurus siue auster expiret: membrorum uastitate excedunt: male mixta & mollia sunt: & uirium tarditate atq; ingenii hebetudine deformantur. Immo & a crebris morbis uexata pro suis tantis defectibus poenas dant. Quum uisdem quoq; flatibus atq; elementorum opacitate si digredientem lunam coniunxeris: mortales imbecilles nascunt: cuius etiam syderis coniunctiones uel alterius cælestis plagæ de turbatio eosdem per omnes partes longe deteriores & aliquibus in membris macos magna ex parte redderet. Neq; cum his malis crebras immo coniunctas ægrotudines (si dum uiuunt) fugere possunt. Quarum rerum causa & a naturæ cursibus & a partibus accidentibus communis euenire conspicitur: quæ soboles gignentium aptitudinem magna ex parte imitent: sed eam habilitatem hoc in loco dicimus: quam parentes coeuntes possidebant. A natura & enim parentes ad propagationem non aliter contribunt: quam ipsi ab elementis fauent. Per accidens namque quum patres ægri læsiue sunt: aut ciborum copia æstuant: uel ineptis in locis degunt: progeniem ob singulum huiusmodi excessum maxime lædunt. Quæ res aduersæ quum ad unius hominis generationem simul conuertunt: non solum eundem aliquibus in membris particulatim deficere uel excedere cogent: uerum totum hominem hebetem occupatumque conficerent. Immo & corpora quæ quoquo modo resistunt: a bonitate materiam præsidium ipsum assumunt. Ea tamen imbecilla semper euenire: manifestum est.

Vnde animantes læsi nascantur.

Caput. lxxiii.

a T quum singulare aliquod membrum impeditum ac sine moderamine in homine per reliquam corporis partem agili conspiciamus: defectum huiusmodi syderum atq; elementorum iniuria euenire dicimus: quæ eametsi astra ante repugnantiam illam cæteris artibus fauorem dederant: subito tamen a contraria oppositione deturbata opacitatem senserunt: a qua obnubilata opportunam temperiem eidem membro ministrare non poterant. Hæc demum norma quam in præsentia tractamus: haud magno ingenii labore & actionum experientia adipisci: & ad cognitionem nostram deuenire potest. Sæper equidem naturæ uigorem ineptiamque sentire possumus: dummodo id ipsum intueri: & corpora nostra mouere

uelim? Ea siquidem grauiora: leuiora: clariora: opaciora: laxioraue ad temporū similitudinē experimur. Huiusmodi quoq; affectiōes nos ip si augere & minuere quimus: iuxta alimenti: loci: domus: laborūq; natura. Illud tamē semper animaduerte: ad quæcunq; aduersa perferenda sobrietatem hominū generi mirandū in modū amicā esse. Mortales quippe qui cibis pleni sunt: quibus plura uerba dicere assuescant: ea probe uel regere uel opportuno ordine promere minime queūt: neq; tūc corporis actus cū robore aut leuitate cōuenientib; peragunt. Ut temperiē deniq; adipiscamur: homines ad sana loca seferetra here necessum est: & quū corpora exercere (ne experiri dicā) uolumus: boreā fauoniu m ue expirare & tempus nitidū supesse maxime oportet. Quæ res nō tantū ad corporis motus & ad propagandā sobolē: uerū etiam & ad animi indagatiōē multū conferūt.

An uinius membri defectus in alterius adiumentū a natura transmitti queat.

Caput. lxxiiii.

i Illic redire peropportuuū est: & controuersiam illam ad mentē reducere: quæ a natura aliquo in membro euenire docuimus. nonnulli siquidē unius membri defectum ad alterius augmentum a natura transmitti disputant. Si ita uerū dicerent uti aberrant: haud secus homines altero pede claudi uti sani bipedes progredierentur. At quanq; ii qui hanc partē tueri præsumunt: ad artus illos refugiant in quibus experientia quoquo modo elonget: id circa ignaros (uti accidit) locū habet: apud prudentes enim nihil uerisimilitudinis afferre potest. Natura siquidem alicui membro maius beneficium impendere nequaquā potest: præter quā ipsum ad id cōcipiendū idoneū capaxq; ab initio constituit, quæ ueluti ægrum penitus protegere nequit: sanū multiplicare non potest. Neq; super illud ambigimus: altera manu trūcata altera extra cōsuetudinē uti solere: neq; eandem aliquibus in partibus dexteritate præstare posse negamus. Dextro quidem brachio abscisso & tempore & consuetudine altero dextri (ne ambidextricum pluribus dicam) deuenim?. Neq; ob id uti cū dextra māu semp iuuamur. Immo & si sinistrum latus deleatur: dexterū ob eundem respectū quicquā crescere haud iustum est, nec secus de his qui uisu carēt dicimus: ii enim audiendi mentionē maximam agunt ipsiusq; muneris excellētē habitū uendicare (ut sui miseriam alleuent) sūmope cōtendūt. At quū nimium suæ uitæ moderamē aurib; cōmittāt: illos ipsos circa eundem sensum attentiores reddi: & in reliquis remitti cōueniens est, sed qui has & huiusmodi læsiōes ægritudinesue a na/

SECVNDVS

tura contrahunt: id ob materiei ieptiam atq; corruptionē maxie pro
 uenit, quib? quū natura rectā compagem & habitudinē denegauit:
 quādo eosdē ab eadē restitui sperare licebit? Iam q̄ plurimos uidi
 mus, qui huiuscemodi cautellas(ne pactiones dixerim) quæritant,
 quarum ueritatem ad rem suam posse conferri: dubitandū est: quanq̄
 per istiusmodi discursus in fantasmatis augeantur. Non paucos
 quippe ex mortalium numero a uariis frenesis speciebus oppressos co
 gnouimus, quorum adhuc neminē qui cunctis sanis hominib? excel
 leret comperimus. Quis deniq; claudum aliquem in cursu præstantē
 expertus est: uel quēpiam humeris læsum qui tactu anteiret: demen
 temue qui corporis robore & ingenii acumine cunctos summitte
 ret: Aut cæcum quis uidit ducem: speculatorem: exploratoremue se
 præstantiorem? Verum enim uero communis ac sine nomine turba
 stultis defrenatis conspectis eorum furore perterrita eosdem fortissi
 mos appellat, quum orbum quoq; stratam aliquā quā sæpissime de
 ambulatus est: destinare uident: ipsum sentiendi uigore reliquis ex
 cellere dicit.

G. AYORAE CORDVBENSIS AD ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAM PRAECLARISSIMAM IN LIBRVM TER
TIVM DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS PRAEFATIO.

I absq; auctore aut sine me aliove a nobis eru
dito librū hunc tertiuū quem explicare aggre
dimur: recte intelligi posse existimarem: nihil
profecto uererer gratias a posteris petere: quū
nullum antehac tā grande munus homo mor
talis mortalib; dilucidatū in medium attule
rit. Nam si apollinis oraculum praecipuā atq;
opportuiorē partem cognitionē sui cuiquam
esse assererat, qui ad se aliosq; probe dignoscēdos uiam modūq; inue
nerit: an auctori & interpreti quidq; debeatur? Tu mulierū decus splē
dorq; iudica, qd̄ deniq; opus nemini nunc in orbe uti maiestati tuæ
sanē conuenit, quæ maiori & præstātiori hominū atq; equorū nume
ro præes: cui quoq; cætera & ad bella & ad pacem necessaria tua icli
ta regna magna cum multitudine exhibent. Habes quidem & ad na
uales & ad terrestres copias instruendas opportunitatē maximā: un
de etiam comeatus abunde atq; facile compares. Quid enim de tua
hispania dicam? quæ & ad agendos & ad reparandos exercitus toti
orbi terrarū præpōitur. An quoq; siciliæ feracitatem reticeam nescio:
quæ ex se ipsa perhibetur, cui sardinia cum balearibus insulis subsi
dio promptæ sunt: quarum gētes ad pugnas nimum quum eporteret:
prodesse. Nūc etenim Granatæ regno expugnato: quid ad reliquis
gentibus leges imponēdas extra librum hunc tibi deesse uidebatur?
Quā ob rem iisdem in tēporib; confici prodireq; deū optimum maxi
mū permisisse facile arbitror: ut a tantis scelerū generibus mortales
sub aliquo duce optimo expurgari ac redimi queant. Neq; ob causā
hāc quā memoro: me somniare existimes. Potuit nāq; punicus hanni
bal: haud magna numidarū copia ob hispaniæ seditiones eiusdē fe
rociā domare: indeq; ab hispanorū parte adiutus galliam uincendo
transire: alpes superare: italiā debellare: romanā rem adeo affligere:
ut sua mora potius q̄ ciuium reliquiæ Ro. menia defendisse uideren
tur, quæ totius orbis robur includere uidebantur. Qui tandem disce
dens ab italiā se non a Ro. populo totiens fuso fugatoq; sed a senatu
carthaginēsi uinci aiebat, illius quippe populi & priuat; ciuis & crea
tus ad tempus imperator erat. Excogita quæso quum uoles: quātum

TERTIVS

interutrūq; interesset. Tu nāq; armis:pecuniis:imperiiq; assiduitate & magnitudine & cuiuscūq; generis robore longe illi præstas. At bellicas artes & hominū ad quæcūq; negotia habilitatem & omniū animātium locorūq; naturas liber hic uberrime indicat. Perge itaq; oro (incepto tantū opus est) totus mūdus equidem lāguet:& discordia atq; ignauia laceratus a te quā amat:quā quoq; nimiū admiratur:uī ci ac regi facile patietur. Vale.

P. MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS HOMI NIBVS. L.III. INTERPRETE .G. AYORA CORDVBENSI.

N præsentī uolumine diffusius(immo & longe stricti?) cor porū hominū maliciā bonitatēq; ostendere existimam⁹:quæ quum pluribus qualitatibus atq; habitudinibus cōstēt: lon gum me agere discursū oportebit: ut quāta uel qui illis mederi: uel qui eos regere debent:tum peritiā tum scientiā indigeant:demonstra re queam. An quoq; medelam cōformē iuxta cōplexionē: naturā:æta tem atq; uiuendi modū applicare cuiptā debeant:nequaq̄ reticeam. Aliter quippe quanuis duo corpora eodē excedētī humore uexarent: ob eorūdem dispārem cōplexionē: alterū a magno morbo euadere: al terū uero a minima ægritudine aīam exhalare quisset. Verū comple xionū de quib⁹ loquimur notitiā habita:q̄uis ifirmitas in mēbris im plicita penitus cōpræhendi nequeat:iām præcipuū fundamentū a na tura tenemus, quo ipsum corpus adeo sustinere possimus:ut id mor bum declaret:cōtra quē quoq; roboret. Nā noua in quolibet medica mina experiūdo tanq̄ si per illa eiusdem sanitatē recuperare oporteret: ida contrariis rebus tantope læderetur ipsiusq; uires extenuarentur: ut quū ad utiles peruētū esset:non sine magna difficultate iuuari q̄f set. Quā ob rem id scire iustū est: per quos labores patiens exerceri sit solitus & quib⁹ cibis uesci assueuerit:& cuius cōplexionis(ne hūoris dicas)maio rem portionem a natiuitate sortitus sit:& quonā pacto ea uel distincta uiuaxq;: uel ignaua:somnolenta:occupata atq; oppressa consistat,duos colericos etenim æquā cōplexionis bonitatē perfectio nēq; fortiri minime intelligendū est. Omnes enim ex quatuor cōple xionib⁹(quando hoc nomine medicis uti libuit)statuimur:quarum singulæ inter se haud tenuem differentiā continent. At aliqđ corpus sanguinis aliud uero maiorem melācholiæ copiā possidet:imo & qđ piam omniū pene parē magnitudinē sortitur: cui⁹ rei dissimilitudo: præcipua huiusce libri portio(materiaue ne exēplar puertere uidear)

erit: cognitionē per habitudinē tactūq; deferens. Alia itidem signa istis subiungam: quæ magnā ex parte intelligi licet: ea enim ordinē firmū nequaquā statuunt: quapropter illa ambigua pro certis minime ponimus. Has quippe partes ancipites nominam⁹: colorem: uocem: expressionē: magnitudinē: & formā uariā: uel obliquitatē (ut ita dixerim) curuaturāq; uel huiusmodi alterutrā mēbroꝝ participationem: quibus uox & locutio rarissime aberrant. Quā quippe ob causam uel ex cantu uel ex uerbis proferētis complexionē, adhuc eo inuiso sæpe cognoscimus. Quatuor siquidē suo modo simplicia corpora describem⁹: indeq; alias aliis cōplexiōib⁹ cōmiscendo percurremus: unde satis ampla cognitio appræhēdi poterit: quanquā res eadem cognitu facilissima fuerat si corpoꝝ ipsoꝝ forma uti circūscribitur: depicta fuisset. Neq; hac in parte animus defuit: uerū quia nondū in ipsa facultate hoīem tam probe peritum inuenim⁹, qui & mēsurā & habitudinē opportūis: cum temporis breuitate conuenienti rem ipsam absolueret: id in præsentia prætermisim⁹. Poterit tamē in posterum & aptior locus & oculi magis nobis ad id peragendū cōuenienter occurrere. Quanquā neq; hoc utilitatē illam demeret: quā in ipsa re experti discuntibus per demonstrationē dare possent. Per libri siquidē lectionē quantū difficultatis ad id adipiscendū sit: distincte appræhendere nequim⁹: qui quū ad sensus demonstraret: per sex mentiū spacium haud multo minorem quā nunc ego ipse cognitionē possideo: quisquis habere possit: dū modo is neq; nimium ignarus neq; ex corpulenta materia constructus esset.

Qui sanguinei sint: quasq; proprietates habeant: & quonā elemēto eorū complexio proportionetur. Caput. i.

In primis siquidē sanguineorū qualitatem in medium referre merito statuim⁹, ipsorum animatiū dico: qui ex mēbris formantur: quū elementū cui cōformes sunt: reliquis emineat. Neq; secus cæteri hunc ordinē sequentur: quibus ex melancholicis atq; flegmaticis in antebūt, quæ ad uirium usum sufficientiores apparebūt. Interpres. Neminem tamē existimare cupimus nos hic animalia sanguinea prædita contra exanguia diuidere uelle: sed quonā pacto aiantes qui hac sanguinea cōplexione conficiuntur & a colericis & a reliquis istiusmodi proportionatis animalib⁹ distent. Sanguinei tū maiorem tum præcipuum sui portionē ab igneo elemento cōtrahūt: & uti id citum furibundūq; est: sūma petit & ibi suum robur ostendit: & placidū in quauis hora & eadem molestū naturæ nostræ experi

tur. Quouis siquidem momento magnum cursum nimiamq; diuersitatem efficit: immo & ignis q̄ primum crescere incipit: cuncta sibi obiecta corpora sine medio pene summittere uult. Eodem quoq; modo qui sanguinis copiam per naturam possident: haud dissimiles conditiones sortiuntur. Hi & enim celeres: leuesq; experiuntur: & in quouis exercendi genere accliuia appetūt loca. Quāocissime furescūt: mirescuntq; habitudines altas possident: mebrorumq; grossitudinem (ut planius loquar) deorsum per singulas fere sui corporis partes sortiuntur, sufficientia principia quacunq; in re citissime capiunt: quibus eiusdem arcana rarissime inueniant. Eorum siquidem natura ipsos ingenium explicare uel per plures partes diffundere uetat: neq; quum aliquā ad partem intendunt illos tantam moram agere sinit: ut rem ipsam contemplando discutiendoq; nunc hanc nunc illam partē agitando conferendoq; negotii ipsius certitudinem inuestigent: principis quippe tantum adherent: in ipsisq; impediuntur: ut iam ad finē ipsum peruenisse ante opportunum tēpus existiment: immo & quū diutius excogitant: adhuc eorum prima sentētia melior magna ex parte esse assueuit. Mediocre remiscendi uim possident: quæ profunda illis inesse (ob citam recordationem) quādoq; apparuit: de his quippe rebus quarum meminisse possunt: cum celeritate recordantur.

Haud æquo tempore student: quæuis equidem laboriosa atq; continua res eis fastidium statim affert. Multo magis per consuetudinem in principio q̄ uel in medio uel in fine placent. Non sæpe enim constantes experiuntur: ex sua namq; proprietate maxime uacillant: & in lubricum uersari assuescunt: quanuis in hac uarietate non duriciem sed minus firmitudinis q̄ oporteret demonstrant. Acuitatem maiorē q̄ discretionem & ostendunt & possident: quæ quidem res & mulieribus & minoribus natu potius q̄ grauibus in consultando hominibus conuenire iudicatur. Quum ægrotant in breui temporis spacio multum detrimenti capiunt: neq; aliter medelæ beneficium concipiunt: nam uti ad nocumentum propensiores sunt: eos ad præsidium facilimos natura edidit: & qui maiorem istius complexionis copiam sortiti sunt: uæhementiori modo hac subsidii celeritate indigent: quum nullius generis magnum laborem perferre queāt. Ea enim ex omnium complexionum numero delicatior est. Istorum præterea ægritudines tum ab excedenti calore naturali tum etiam quum ipsi multum per accidens calefiunt: nimia ex parte oriuntur. At quanq̄

cæteris aliis subuentionum celeritatem maxime opportunam esse cognoscamus: alios uero ab aliquali morula minus lædi compertum sit: omnibus saluberrimum illud est: aduersis principiis scilicet obstare: corpusq; ægrum illico protegere: quum morbus illud iuaserit. Tunc quippe ex altera parte uirtus ex altera ægritudinis malicia pugnam conferunt, quarum quæpiam quæ iuuatur hostem facile superat. Nam quamquam tanto cum impetu morbus accedat: ut rectum sentiendi modum infirmis demat: membra adhuc firma suo robore consistunt: & medicinarum molestiam ferre queunt. At uero quum cura segniter incipit: quis morbus minus acriter istet: remissaq; iam procedat: corpus adeo debilitatum est: ut quamplura quæ comuni remedio sibi forent tolerare non queat: ueluti inedia: siti: uigilia: aliusq; eiusdem generis rebus e quibus humor alitur elaborare: sanguinem emitti: sudorem ciere: uel medicinam assumere: quæ hominem haud multum affligat: & nocentis humoris partem aliquam extra secum deuehat: uel ipsum saltim spargendo dissoluat. Nam quum is condensatus astringitur: medendi modum perdifficilem reddit. Et ueluti in medicina exemplum attulimus: quocumq; alio in discrimine id ipsum aut simile argumentum agendum est. In principio siquidem magna cum solertia hostes tum oppugnandi tum arcendi maxime sunt: ne loca nostro subsidio opportuna penetrent: atq; occupent, quæ quum naturæ beneficio committuntur: uel ab iis qui nos uexare desiderant possidentur: non parua pericula nobis prodire assuescunt. Ad sanguineos redimus: qui multas uires pro sui corporis magnitudine possident: quæ in illis tamen cito deficiunt: sed quum opus incipiunt omne sui robur applicant: quod cæteris denegatum est. Colerici namq; qui istis proximiores accedunt: dum aliquid inchoare moliuntur maius impedimentum retinent: immo & interuallum aliquod prius transeat: necesse est: quæ sua uel claritudineq; plene uti queant. At sanguinis uigor quanuis non plurimus sit: maximam demonstrationem agit: quum rem aliquam præsertim essedorum more tractant: in qua hostis adire: indeq; cursum mira celeritate reflectere opus sit. Breui in curriculo reliquos cursu antecellunt: quanuis illis in longum currendi præmium tolli potest: neq; id ob alienam maiorem pernicitatem: sed ob sui anhelitus incontinentiam defectionemq;. Nemo propterea tam cite in principio ire potest: ut sanguineis æquiparandus sit. Neq; id simpliciter sed quum ad singulas complexiones sanguinei comparant intelligendum est:

TERTIVS

nam quum illis colera adiuncta e: uel ipsi illam sequuntur: corpora non parum prestantiora experiri assuescunt. Per accliuia loca decurrere ipsis conuenit: quum eminentem uim aperte fortiantur, in quibusuis deniq; leuitate preeditis rebus conformitatem maximam inueniunt. tum in saltendo tum in giris super equum agendis caeteris prestant: quanq; ad periculosa loca uisdem in rebus minime accedat: neq; ubi magna ui inniti atq; resistere opus sit: ueluti aliquib; in circulis saltibusue: quos desperatos (ob spem destitutam) dicere assueuimus. At uelocitas cum eiciendi facultate unicam corporis habitudinem appetit. Qua ob rem sanguinei in rebus leuibus: duris breuibusq; eiciendis q; maxime excellunt. Eandem quoq; rem in breui ictuum numero absoluunt: fili namq; aut ceræ auxilio ut uis inniti queat: minime indigent. Digitor; quippe duricies celeritasq; huiuscemodi auxiliantium reru uices peroptime gerunt. tota brachia ad id peragendu tam miro ordine constructa tenent: ut ab uisdem maxime iuuentur. Cubiti namq; quum grossitudine prestant: & ab humeris comitent: neq; laxantur ob iactum neq; dolorem excipiunt: deorsum uero gracilitatem sortiuntur: quæ totu brachiū uibrare sinit & ad tæla couicienda expediendaq; non parū prodest: quā ob rem iaculandi frequetia illis innoxia quodāmodo esse uidetur. Hanc demū facultatē diutissime sustinent. Neq; hac i re accliuia loca spernunt: sed ea uti in caeteris exercitiis multum adamant. Elegantissime quoq; personant: neruos & enī cū celeritate tangunt: eosq; alte sonare cogunt: propter duram ac leuem digitorū collisionem. Et streuitatis & iræ culmen in principio ostendunt, quæ res eos ocissime deserunt. Frigus: æstus: famē: sitim: laborem: quietēq; sufficenti imodo sentiūt. Circa ciborū copiam satis moderati sunt: quanuis in rebus palatū gustumue allicientibus (quas hispani gulosinas recte appellant) sæpe modū excedere soleat.

Quibus indicis sanguinei cognoscantur: cū aliis ad alios homines etiam probe dignoscendos documentis.

Caput. ii.

a D corporis habitum demum mebrorumq; particularem distinctionem ueniamus: quæ ad plenam sanguineorū noticiā capiendā istrumēta aptissima erūt. Capita grandia pro reliquor; artuū discrimine & rotūda forma cōstructa tenent. Eor; facies inter mediocres & grossas cōsistit: quis carne abūdet. Collū mediocrē tū lōgitudinē tū grossedinē possidet: quāq; breue grossū & uisui delectabile uideat: quā rē p oēm sui corporis ptē sortiūt: i se etenī gracilitatis

apparentiam sine rigore & lassitudine: ostendunt. Humeros uersus bra-
 chia porrigunt: cubiti autem & coxæ grossitudine excellunt. Crura uero
 & brachia ab inflexione seorsum gracilia habent: si eas partes omnes
 ab inuicem comparaueris: & inferiora ad superiorem grossedinem re-
 feras. Eorundem manus curvæ ac lenes sunt: quarum digitorum capi-
 pita spissa: dura & latitudinis expertia sunt. At partes quæ birum un-
 dique circumunt (quas pulpeculas haud immerito appellam?) carne gros-
 siusculæ sūt: cæterum molles manus possident. Aliqualem corpulen-
 tiusculam circa polices habent: uique magnitudine præstant. Palmas
 omni asperitate uacantes fortiri cernuntur: imo & quanto mortales
 maiorem huiusce sanguinæ complexionis portionem occupant, ab
 ea parte qua pollex oritur maior grossitudo possidetur: & digitorum
 sumitates graciliores redduntur. Istorum lacerti subtiles & iunctu-
 ræ satis sufficites sunt. Minimis quoque ac subtilibus pedibus & pul-
 chra habitudine deornatis innituntur. Ea pars per quam cingula ge-
 stare solemus in qua & lumbi & uentris pars circumcluditur (quæ cin-
 ctura cōmuni nomine dicitur) subtilis in ipsis est: in iuuentute tamē
 intelligas uolo. Tactus ea temperie capiendus est: qua pulsus in
 ægris inuestigare assueuimus: cum manu nostra aliam a deo leuiter
 discurrendo: ut solam superficiem diiudicemus: quam quum nimium
 grauamus nihil certitudinis colligitur: neque rerum maiuscula minu-
 sculae quum prululum discriminantur momenta discernimur: uerū
 quū id bono moderamine agimus cognitioni ex uisu perceptæ sem-
 per iuuat: & præsidium maximum nonnunquam est. Per sæpe quidem eue-
 nit: ueram aliquorum corporum complexionem per tactum detegere:
 quā per habitudinis aspectum tantum probe cognoscere per arduum
 est: quanquam quū manus ipsæ uel læsæ uel nimium in laboribus uersa-
 tæ sunt: sese non facile a nobis intelligi sinunt. Nunc uero de iis
 signis dicendum est: quæ magna ex parte intelligi debere censuimus.
 Sanguinei linguæ solutione ad uerba exprimenda secundaque cæteris
 præstant. Eorum autem locutionis sonus: altitudo & grossitudo in-
 ter mediam atque subtilem est. Vocis organum ad pangendum suaue
 illis natura denegata est: caprino namque gutture (nomen a capris de-
 ductum) cantare assuescunt. Mediocre ac gracilem staturam ni-
 mia ex parte sortiuntur: quanquam si quiete degunt: non eorum pauci
 pinguescunt. a uigesimo quinto ad trigessimū quintū suæ ætatis annū
 præsertim imo & uoēs hoc i tēpore uētrē uegetiorē reddūt: de formi-
 tatēque ostēdūt: præserti quū paucis breuibusque uestib? iduipatefcūt

TERTIVS

Sanguinei demum minores gracilioresq; uideri q̄ esse assuescunt. minimis quoq; ossibus fundantur: sed carne abūdant. Omnia deniq; corpora quæ grossitudinem sursum possident: deorsum uero gracilia sunt: semper auctiora q̄ per contrariam habitudinem apparent.

Perpoliti supra cæteros a natura sunt: in iis rebus maxime ubi magno labore nequaquam opus sit. Qui dum in opere non excelluntur multis in gratia præstare (ob formæ hilaritatem) iudicâtur. rubeo colore infici assuescunt. In maximarū artiū studio nihil eis eloquentia commodius reperitur. Ingenii quidem & linguæ celeres motus habent: & ad uerba exprimenda nimiam uim possident: in dicendo citi sunt: & parum impedimenti habere uisuntur, quæ res ut huiuscemodi artibus facilius uti possimus potissimæ sunt causæ. Membrorum equidem aptitudo ministeria illis simillima semper appetit, quibus quum dediti sumus: in iis mirandum in modum excellimus.

In mechâicis artibus eas quæ manuum leuitate gracilitateq; indiget: lautissime pagunt: exempli gratia: tondere: manu mederi: scribere: aurum intexere: reliquaq; eiusdem generis. In mensa seruida: structores: chironomantæq; esse: & pocula ponere & cætera istius generis multum illis conueniunt: cum hilaritate enim & risu pene pertacti munde atq; expedite seruiunt. Cum fessi eueniunt: uehementer incendunt: & deplumati atq; perculsi esse apparêt: in periculis subeundis siue manus conseri debeant: siue uerba dicenda sint: excellentem rubedinem demonstrant. Eorum pulsus cæteris subtilior est: & acutius percutit. G.A. neq; in iis mediocri modo formicans uicinam mortem (uti alii uniuersim censuere) prænūciat. At colerici pulsum eundem temperatiorem possident: qui melâcholicos crassus durusq; comitat. At flegmaticos magnus tardusq; insequitur. De eo pulsu diximus qui ægritudinum index maximus est: habetur q;. Sanguinei carnem in idoneis locis ad pulchritudinem ostendam (publicandam uel si noua tantum dicere affectas) sortiuntur: quæ tamē indiuisa illos induit. At colerici contra adeo per omnes sui corporis partes perspicuam discretionem possident: ut singula membra per se existere: & omnia demum simul concordia pace ligari uideant.

De colericis. Caput.iii.

i N hunc fere modum quo sanguineorum affectiones explicuimus: colericos persequemur, quos quum hoc nomine appellamus: eos ab aereo elemento constitui

intelligimus: quanq̄ ex cæterorū elemētōrū uirtute sufficiētē copiā ii possideant. In corporibus equidem ubi istiusmodi elementum multum abundat: ea ab alia materia deformari æquitateq; excedere minime sinit. Quam quippe ob causam ipsorum nonnullas condiciones assignabimus.

Elementum id temperatum & per omnes partes æque pene distributum est: quanq̄ per æqualia loca & robur & effectum magis q̄ in ascensum descensumq; ostendat, maxime quum supra montium summitates planicies coextenditur. Continuus atq; moderatus in cursu experitur: quanq̄ nonnunq̄ cætera elementa agitare sentiatur: sed reliqua longe sæuiora esse ostēduntur. Nec secus qui colerica complexione constituuntur membrorum habitudinem æque fere distributam possident. Ii etiam temperatiores potius q̄ uel leues uel citi sunt: & a suis uiribus per planiciem intensius iuuantur: & tūc maxime ualitudine ac robore præstant quum sublimia incolunt loca.

Nimium omnibus in rebus sentiunt: ueluti in cibus degustādis capiendisq; in frigore quoq; atq; calore tolerando & ilocorum discriminiibus permutandis cognoscendisq; ægritudines etiam & sanitatem illis adhuc aduentantibus sentire assuescunt. Supra cætera tamen temporum mutationes sensu sequuntur: cognoscuntq; in propriis personis quid nocenti adiumentive harum uicissitudinum singulæ afferāt. Neq; crebro ifirmantur: neq; tunc cum labore medetur: dummodo ægritudo cementū nō fecerit, quo facto (fundamento scilicet) ipsos magna cū difficultate mederi cognoscimus: nō quia eorum carnes uel duræ uel medicinæ rebelles sint: sed quia colericorū iuncturæ nimium breues: fortes & mixtæ sunt & medicinās loca opportuna ad salutē corpori reducendā penetrare non sinunt, eorum demum ægritudines ab humore frigido magna ex parte procedunt. Multum quum a doloribus uexantur: conqueri solent: quanuis eorundem laborem satis tolerant. Maxima cum agilitate & corporis solutione omni in re exercentur. Anhelitus illis per longum spacium durat: si aliorum hominum præsertim ipsius incontinentiam circumspicis.

An ab aereo an ab igneo elemento colericos constitui censendum sit.

Caput. iiii.

q Vam multi magnæ auctoritatis uiri sanguineos ab aereo elemento confici: censuisse aperte. narrantur: indeq; eos appellari deberenō pauci existimāt. At nos huic oppositā partē nō pro opiniōe tenem⁹: uerū a multis causis sensu ipso perceptis hoc uerum extollere

monemur: quarum nonnullas quæ omnibus satis manifestæ erunt: dicere statuimus. Cui enim dubium est: nos conformioribus rebus magis indigere: quæ etiam quum deprauantur nos fortius affligunt. At quavis aer huiuscemodi corporibus omnibus maiorem temperiei portionem impartiat: rem ipsam cuncti haud æque sentiunt: sed iuxta aeris ipsius magnitudinem in compositione assumptam cum discrimine sentire solemus: neque sine hac differentia lædimur: quum is qui fauorem nobis afferebat deprauatur. At uero quum penes naturæ ordinem loquimur: colerici ex cæterorum huiusce animantium numero crebrius uehementiusque aeris mutationes sentire experiuntur in cuius rei testimonium continuos euentus uidere solemus: quia ab aeris ipsius maiori portione in ipsis animalibus distributa prodire aperte conspiciuntur. Nec secus quisque sui elementi uicissitudines sentiendo reliquis præstat: quæ maiores illius portiones continet. Quam ergo ob causam si sanguinei ab aereo elemento proportionati sunt: aer minus notior atque utilis uel iucundus illis quam colericis & est & redditur. Neque una sola in re sanguinei ab aere sed in omnibus degenere uidentur. Aer quippe neque leuis neque grauis sed subtilis & temperie præditus recte dici potest. Quo fit ut plura penetret: nimiumque per omnes partes distributus constansque est: quanquam nonnunquam mirandum in modum furescat: quo in tempore per omnia loca se iactare conspicitur. Quæ equidem affectiones sanguini oppositæ colerae uero simillimæ sunt. At quispiam fortassis hac in re nos omnes una sentire dicet: effectusque eosdem explicare censebit: qua in parte concordiam hanc nequaquam permittimus. Quum de corporibus enim loquitur eaue describuntur: nemo de uis qui maiorum uolumina diuoluunt, eorumque uiam sectantur mecum agit: neque corporum actiones ostendere nouit.

De reliquis colericorum affectionibus atque indiciis.

Caput. y.

d Isputationem deserimus & ad colericos redimus: qui ingenii acumine præstant: quæ plurima quoque penetrant: omnium pene rerum inuentores clarissimi sunt: quidquam tamen breui momento colligere nequeunt. A natura siquidem propria in cuiusuis rei principio uelamine quodam impediuntur: quia per plures partes rapiuntur: in quarum singulis quid repugnantiæ concordiaue sit inquirere cõtedunt. Quæ eadem ob causam e colericis potius quam ex cæteris hominibus præ nimia cogitatione inquisitioneque demerentes reddunt, quæ est uecordia occupate pristinae sagacitatis

uestigia ad sublimia adhuc ac uaria dicēda agendaq; retinēt, oīa fere corporis exercitia sine huius illiusue rei discrimine & cum æquo pene robore peragūt, uires equidē per singula mēbra distributas fortiunt. At in reliquis contrariū crebro experitur, alia enim in parte alii robore præstant: in alia uero ibecillitate laborant. Indeq; etiam colericis in palæstra cæteros uincere prouenit: tum quia i lumbis & extremis mēbris robore excellunt: tum quia melius & inflecti & durefcere (quum opus est) queunt. Ob hanc quoq; naturalē coæquationē omnibus in scientiis breui cum discrimine aptantur: quāuis ob maiorē conformitatem: naturæ causas rimari: siderū cursus contēplari: philosophiāq; & phificā totam demū amplecti: & medendi facultatē inquirere cognoscereq; illis proprius conuenit: in seruilib; autē rebus ea oīa præstantius agere assuescunt, quæ maiori iuentiōe indigent. Veluti arma fabricare: mœnia construere: aliaq; istius generis conficere. Memoria ab iis hominibus non probe habetur, cuius rei causam haud unicam esse cognouimus. Altera enim ea est: quā paulo altius per eorum raptum exposuimus: ad tanta quippe loca spargi assuescunt: ut ea oīa quæ amplectuntur astringere nequeant. Altera uero hæc potissima occurrit: pluribus enī in locis meminēdi uim ipsi contēnunt. Id enim a seipsis dicere existimāt: qđ ab aliis discere potuissent. Constantiores medioq; conformiores præ cæteris experiuntur. Quā ob rem neminē firmū amicū (ob magnū scilicet in alterius creaturæ amorē) præter colericos dicere licet. Si ex reliquis enim accipim;: flegmatici tardi & lento cum feruore procedunt. Melancholici duri atq; insipidi sunt, at sanguinei sine fundamento scandunt descenduntq;. Sed uti bona in parte constantiā colera obseruat: eodem etiā robore atq; pertinacia uicis (quum a ratione discedit) utitur. Ad uoluptates enim adipiscendas & aptitudinē tenet: & ad eas degustandas dignoscēdasq; singularitate præstat. At colericos tunc a ratione emancipatos neq; ad parendum neq; ad imperādū ualere dicimus: nam uti labores multum sentiunt: ut ab iis protinus effugiant: & animo & corpore molūtur, qui tamen quū a recta ratione ducuntur: eandē mirandū in modū adipiscuntur: obseruātq; & ipsius præ cæteris hominib; utuntur norma: & uti inter lene atq; durū quæ discrimina sint tam clare cognoscunt: quāuis labores illis difficiles appareant: eos libenti animo perferūt: ut uictoria parta quiescant. Tum duces sagacissimi tum imperatores optimi ex colericis sunt. In locorum enim differentiis dignoscēdis quāplurimum præstant: tum etiam quia eorum magna sentien-

TERTIVS

diuis remissionem a lōgearcet. Ob quas itaq; cōditiōes ad quāscunq; rem gerendā gubernandāq; sufficientiā (imo præsantiā ut uerius dicam) inesse: manifestū est. Bonæ conuersationis omni in tempore existunt: quāq; in principio sūmissionē quandam ostendere soleant. Tunc enim neq; deteguntur: neq; tam ultra procedunt quantū tempus sæpe permetteret. Quū irascuntur: mirū furorē: sese huc atq; illuc agitan-tes multaq; tangentes ostēdunt: cito tamē mitescūt: & maiore post iras amicitia bonitatem atq; quietem q̄ prius demonstrare assuescunt. Intra suos fines q̄ plurimos sagaces possidēt: arma peroptime tolerant: eaq; supra cunctos summittūt. Currēdi locū planū mediocrē q; per naturā appetūt: quanq̄ in longū ob anhelitū patientiā cunctos superare queant. In saliendo: iaculando: & in giris agendis medium modum habent. At uero quum missile medium undiq; tenens eiciendū est: omnib; excellūt (mediū autē illud hoc modo intelligas uolo) tæla siquidē longitudine: breuitate: rigore: lenitate: grauedine: leuitate uel excedere uel deficere nequaq; debēt. In balistis præterea tēdēdis multū ob lumborū magnitudinē præstant. ubicūq; namq; nerui: ossa atq; carnes maiore in modū sortiunt: illic plures inesse uires apte expimur. Quum nimīū colerici defatigāt: meliore colorē q̄ in cæteris temporib; obtinent: quo siquidē in tempore neq; sudore neq; crebra anhelitus respiratiōe alterantur: uel usdē saltē signis sui defectionē nequaq; ostēdunt: quanuis eorū uires extenuatæ sint. quū calefiunt: & refrigeratio & potus illis nimīū nocet. nā propter uenarū latitudinē multum aeris cōcipiūt: cū quo admixtus humor & decurrit: & penetrat.

Vera colericorū cognitionis indicia.

Has demū habitudines colerici sortiūtur. Capita in primis minima tenent, quæ a sincipite ad occiput: recta & longa pro tatula sua magnitudine sunt. Eorū facies tenuis induit caro, quæ expeditæ nimium sunt. Mētū stricte finitū & inde ad capillorū ortū longū tractū habēt. Collū grossitudine mediū ualdeq; expeditū & lōgitudine potius præstans q̄ in medio cōsistens possident. Collū quoq; ipsum in gutture (parte anteriori scilicet) quod cum mēto unū cōspicitur: subtile i colericis est, qd̄ optimæ aptitudinis indicium haud ienue in omnib; aialibus extimaueris (idq; hispano sermone decollatū nominatur) demissis ac breuib; humeris incedunt: expedita brachia & in superiori parte suffarcinata possident, quorū tori graciles sunt: deorsum uero inter cubiti nodū & eam partē usq; qua lacertus porrigitur (tabulam ab hispanis dictā) grossedine præstāt. Lacerti mediocres expeditiq;

nimiū: & iuncturæ recte cōsitæ existunt. Iuncturas eas partes dicim⁹: quas articulos ob mēbroꝝ colligationem appellāt. Immo & alii flex⁹ cōmuni uocabulo haud imerito dicunt. Colericos⁹ manus sufficientem longitudinē obtinent, quarū grossitudo per oīs sui partes æque fere coestenditur. Digtos⁹ extrema latiuscula sunt & pene parē ubiq; duriciem in manib⁹ homines isti tenent: præter id qđ uniuersim obseruatur: oēs siquidē complexionēs digitorū capita densiora q̄ cæteras manuum partes efficere assuescunt. Reliqua istos⁹ membra tactu lænia placidaq; experiunt. Nec mollia propterea sunt: sed ueluti cum solida ac fortia corpora contangimus: sese haberent: ea enim quauis extrinseca lenitate delectent: robore (quū opus ē) resistunt. At homines male complexionati tangentium delicatas manus asperitate scalpunt: & nihil laboris tolerare queunt, ueluti accidit quū pānū aliquem imbecillū maleq; fabricatū tractare solem⁹: qui quīuis lænitatis expers sit facillime rumpitur. Plurimam uim in manibus ad astringendum præsertim: nequaquā tenent. Eorum lumbi: atq; torax marmoris formā in rotunditate gerūt: quā ob rē strictiores ab oculis q̄ a mensura iudicantur. Satis lati in cingulari loco sunt: quīuis breuē gracilemq; possideant uentrē: sed lūbos grossos semper obtinent. Fœmora præterea cubitis: crura demū ulnis respondēt: neq; pedes a manib⁹ (pro suæ formæ discrimine) degenerare uidentur. Neq; hanc normā in cæteris hominibus natura neglexit. Vnde quū personæ cuiuspiā manū uideris: pedem iudicare recte poteris. Crus quoq; per brachiū existiare fas erit: grossitudo enī quæ a cubito deorsū possidet: illā quæ i crure cōsistit: iudicat: neq; sec⁹ de cæteris istius habitudinis qualitatib⁹ iudicia afferas. At lūbi extrēis partib⁹ correspondēt: quæ i colericis grossedie excellūt: si coxas: cubitos hūerosq; ad eas referes. In istis tamē & melācholicis hoib⁹ nōnullæ mēbroꝝ ptes extra hūc ordinē: cōditæ sæpe habēt. Colerici uero q ab hac norma euariāt: maiorē i suris q̄ i ea pte quā brachiū tabulā ab hispāis appellari ostēdim⁹: carnē sortiūt. Melācholici uero i iisdēmet locis cōtrariā habitudinē possidēt. Neq; huiuscemodi derogatio in neruis ossifue intelligatur, in quib⁹ ordo superior nunq̄ discrepare conspicitur. istiusmodi demū de quib⁹ locuti sum⁹: colerici suras grossedine excedētes & uersus poplites erectas habēt. At quāq; poples pro posteriori parte quæ in genu ē: aperte capiatur: quandoq; apud historicos pro tota illa parte neruosa capi uidetur. Quā quidē habitudinē (suffarcinatam scilicet) in brachiis minus merito dixim⁹. At brachia a cubiti nodo deorsum æquali grosse

TERTIVS

dine coextēsa sortiunt̃: eos quoq; singulares melancolicos̃ crurā furis uacātia sustinent, quorū brachia a media inflexiōe ad manū usq; uel ad lacertū (si dicere mauis) uberi cum corpulentia porrigunt̃. At cætera mēbra semper æqua conformitate adinuicē correspōdēt: non pari propterea magnitudine sed minimo cū discrimine id ipsum prouenire intelligimus. Ad ea ulterius signa deueniamus: quæ uerā cognitionē nō semper indicare rettulim⁹. Colerici mediocri statura & tēui carne magnis tamen ossibus nimia ex parte esse cōsuescunt: sed neruos prægrandes possident: qui quū nō tangunt̃ eos magnopere occultant. Eorū color nitore uacat: & in facie ad cinerē declinare uidetur: in cæteris tamē mēbris splēdida uiuacitate præstat: nō quia multiū incēdatur: sed ab albedine rubedineq; permixtus coextendit̃, quam rem nudi ostendūt. Induti quippe maximam siccitatem propterea demonstrant: q̃a & in facie & in crurib⁹ quæ magna ex pte patescūt min⁹ elegātes q̃ in cæteris mēbris sed probe undiq; finiti icis̃iue semp̃ sunt: quāq; in facie multū excarnati excoloratiq; consistāt. At colericorum quēpiam piguescere extra naturā quodāmodo fieri dicimus. Debile proferēdi modum tenent: neq; uerba recte scindere queunt: quam ob rem longe melius scribunt q̃ loquuntur. uocis siquidem organum ad pangendū supra cunctos sua uis⁹ sortiuntur: neq; in cantu furorem laboremue ostendunt. Horū uox e gutture prodire manifeste sentit̃: in eaq; tenuem uim semper demonstrāt. Satis subtiliter proferunt: præsertim quum dimisse loquuntur. Mediocri modo studēt: neq; ab hoc medio edendo etiam discedere assuescunt: nimium attamen siti re solent. Ossa magis a carnibus induta quum propius accedimus q̃ quum procul uidebantur: sortiuntur. His solis dum in actionibus deficiunt: membra durefcunt: & melior color q̃ antea aduenit. In cæteris namq; complexionibus exuperantem mōtum laxitudinis causam esse compertum est.

Qui diuti⁹ inter mortales pro complexionū discriminibus uiuere soleant: & quo in tēpore singuli infirmitatibus magis c̃noxii experiantur.

Caput. yi.

Colerici diutius reliquis uiuūt: senesq; effecti alius ualitudine præstant: seq; recti⁹ utuntur: q̃uis ab ortu ad .xii. .xiii ue suæ ætatis annū infirmi esse assueuerunt. ipsimet etiā donec ad .xxx. annū perueniūt: maiores natu uideri q̃ esse solent: ulterius autē multū eodem in esse conseruantur. Melancholicis secundū uitæ longitudinis gradum natura impartita est: dūmodo illis magna pars flegmatis dene

gata sit. Rursus uero sanguinei sed flegmatici postremo in loco sequuntur. Qui quidem & sanguinei donec ad .xxxv. annum usque perueniunt: iuuentam atque nitorē possidere uisunt: tempusque illuisse facile iudicatur: at idē & pulchritudinē & aptitudinē breui tempore amittunt. Singulis demum quauicunque complexionum sint: plures per naturam aegritudines tum euenire assuecunt: quum uel membra in ascensu suo duriores molliuntur: uel quum in inclinationis debilitate descendere recusant. Sanguinei a quarto quintoque anno ad nonum & .x. imbecillitate laborant. Colerici & melancholici a .vii. ad .xiii. imbecilliores experient. Melancholici attamen rarius infirmantur: ab ieunte aetate praesertim. Flegmatici a .x. ad .xy. & a morbis & a sua laxitudine nimium infestari assuecunt. Incipiunt quoque descendere sanguinei atque flegmatici a .xxx. ad .xxxv. sui temporis annum: illic enim celeritas cum laxitudine conformatur: aut alii ob sui cursus breuitatem: alii ob nimiam laxitudinem deficiunt. Melancholici a .xxxv. ad .xl. inclinare incipiunt. Colerici uero a .xl. ad .xly. temperies quidem constantius duricie ipsa detinetur. Quando uel sanguinei uel flegmatici .lxx. annum expleant: totum suae uitae spacium consumpsisse uidentur. Ex melancholicis paucissimi nisi a colera temperentur octuagesimum expleant annum experiant. Colericis per septenum annum hos postremos deuincere saepissime accidit. Omnis uis quae a natura sanguineis credi debet: a .xxiii. ad .xxv. annum euenit. Melancholicis a .xxv. ad .xxvii. At colerici a .xxvii. ad .xxix. trigessimum uesuo robore firmant. Flegmatici demum a .xxviii. ad .xxx. ad ultimum sui uirum gradum deueniunt. In omnibus attamen complexionibus quanto membra breuiora sunt: tanto celerius firmantur: longa quippe in longum procedere experiant.

Quum magna mortalium pars dum suas facies uidere contendit: solidam corpora intueri soleat: & colerici ab eadem re quandoque aduersari assuescant: unde id eueniat: in sui capitis sine dicere non indeceter apparuit. In illis namque speculis quae oppositas figuras ampliare assuecunt: diuisae facies multo ferociores aspectu redduntur: singulae namque tenuissimae portuiculae magnae uidentur. At diuisionem huiusmodi nos duplicem esse dicimus: quarum altera ea est quae nimiam artuum designationem rigescit. Altera uero ea est: quae multum a nobis ubique praepositur: haec & enim absque ullo furore & omnis generis malicia & distincta & consequens est. at membra quae huiusmodi conditionem sortiuntur: in hunc modum (ut facilius intelligas) sese habent. Parumper & enim uel crassescunt: uel in iis partibus quae conueniunt extenuari uidentur: quae etiam ex suis neruis ossibus atque carnibus compage commixtionemque (ut rectius

TERTIVS

loquar) eo modo agūt: ut ea omnia res una atq; eadē esse appareat. At fors alia quæ merito a nobis contempta est: & a pictoribus & a fictoribus & a cōmuni plebenimiū extimari solet: quia ea habitudine præditi homines alibi prominentes neruos alibi nuda ossa alibi eo modo profundā carnem habent: ut a rapidis torrentib? sulcati monticulos ualleculasq; in se habere uideātur: qui uisui maxime ignorantū ultra modū feroces apparēt: quorū nemo tamen mediocrē adhuc corporis solutionē: neq; nimīā pro corporis magnitudine uim continet, quos postremo melancholica complexionē cōstitui eamue caput saltē in ipsis corporibus occupare experimur, ast alii priores excedente colera tēperantur.

Olim scripturus sum: quæ differentia inter magna atq; minora corpora & uniuersim & singulatim etiā sit. Verū quū hic de complexionib? agatur: & illic eas recēdere lectores forte stomacharet: qua complexionē & hæc & illa corpora constēt: paucis absoluere licet. At in illo futuro capite satis aperte per eorū omnīū actiones ostendetur: quātum maiora corpora minorib? ad res magno robore peragēdas præstent: si utrisq; æqua complexionis uel bonitas uel malicia detur. Illud tamen nequaquā negligendū est: uasta corpora deterrimis cōplexionibus esse solere, quas flegma atq; melancholiā esse censemus. Earū siquidem quæq; corpus nimīū uegetare assuescit. Melancholia namq; multā & latitudinē & ossiū magnitudinē suis semp̄ impartitur, at flegma & proceritatē & carnis copiā dat, quo fit ut quū utraq; complexio simul in eodē corpore regnet: id utraq; dimensione satis multū abundet. Sanguis præterea minima animalia statuere solet: neq; aliter ipsam coleram agere expertum est: quū quum utraq; in eodē subiecto coniūgit: animantes media magnitudie præditos procreat. Colera namq; quum præstat: magnū ossis robur pro corporis portione semper dat: sanguis uero nunq̄ carnis copiā pro ossiū neruorūq; magnitudine denegare solitus est. Quā ob rem quū ambæ probe miscentur media ac temperata animalia prodire sensui patet, & uti māifestius in successu aperietur: nullū corpus satis sufficiens esse poterit: si id & sanguine & colera non constiterit: uel istarum complexionum saltem imperiū altera sortiatur. At si ex istis complexionibus corp? ali quod magnitudine præstans producit: id nunq̄ nisi circa proceritatem fieri solet: quod gracilitatē retinere maxima ex parte (ne semp̄ dicam) experitur: sed si horum quōpiam & altitudinem & grossedinem sortit: reliquis psonis in ipsi? corporis excellētia lōgissime præstat. Et quāquā melancholici flegmatici propter omnium dimensionū uastitatem ut

ribus quandoq; abundarent: eæ semp in illis dissolutæ atq; attonitæ quodammodo experientur. Illud demũ minimè reticendũ est: cõplexiones istas nunq̃ satis sufficientes uires pro membrorũ abundantia continere. Quã quippe ob rē hæc pro præcipua causa a nobis assignatur: ob quã maiora corpora deteriora minoribus nimia ex parte sint.

Melancholicorũ Particula septima.

m Elancholicorũ descriptionē tertio in loco mittem? : quĩs terra e qua ipsi fundamentũ continēt : in ultima atq; inferiori parte considerat. At uero quũ isti in actionib? celeriores flegmaticis sint: eos præmittere conuenienter occurrit. In rebus attamen ad intellectũ spectantibus (in quibus scilicet discendi facultate indigem?) flegmatici mediũ sortiuntur: quĩs rem collectã minus q̃ melãcholici retineãt.

Terrestre elementũ durũ: clausum: graue: grossedine exuperãs: & maxime intemperatum experitur: quas condiciones melancholici tenent (quos robustos appellari recte decet) Ex aliis eq̃dem complexionibus quĩs homines agiles prodeãt: eos laboriosos dicere possumus: sed corpora ex melancholia confecta dura & constipata tum uirib? tũ corporis habitu cõsistunt (quã quidem affectionē a tropatam hispani dicũt) Põderosa præterea & nimium rudia: & minima cum mensura atq; temperie sunt. Rare infirmari assuescũt: neq; ægritudinē donec & ea radiceatur & ipsi nimitũ lædantur: sētũt. Duricie: s namq; sentiendi uigorē semper extenuat. Multo temporis spacio ad sanitatem recuperandã indigent. Neq; nimitũ a doloribus uexantur: neq; remedia facile discernunt: quanq̃ cum diligentia curentur: & medicinarũ copia illis tribuatur. Penes celeritatē agendi inter sanguineos & colericos incedere conspiciuntur. Neq; ii cum corporis solutione uel agilitate: aut leuitate: uelocitateue (ut hoc i loco proprius dicas) operant: sed furioso cum impetu agunt. Duricies siquidem in principio magna cum asperitate & resistit & offendit.

Melancholicorũ indicia.

Istis præterea habitudinibus suã cõplexionē melãcholici indicant. Latitudinē quauis in personæ parte obtinent. Rotũda atq; grãdia capita sortiuntur, eorũ tempora prominēt: & frontes latitudine excellentes ad anteriorem partem grauatae atq; propensæ pendere uidētur. Faciem nimia magnitudine præditam possident: in qua ferociã ostendũt. Genæ multo osse tumescũt. Colla & grossitudine & breuitate excedunt. Humeri procurui multã latitudinem occupant, qui uersus brachia cum longitudine porrigunt. ii autem conuexi seipso aspiciẽ

TERTIVS

resoes in curuatura superant. Brachia curta curuaq; uel obunca (si dicere mauis) tenet. Qui brachioru enim huiusmodi uitio laborat unc? dicitur. Horu homniu coxae atq; cubiti quis sanguineis grossedine cedant: colericis manifeste excellunt. ab inflexionibus attamen seorsum sanguineos proculdubio superat: & a colericis superati sunt: is p que cinguntur locu mediam gracilitate sortitur. Melancholicoru manus robore excedunt: breues sunt: & mirandu rigore obtinent. Praesertim in palmis: quae non tantu in duritie sed & in concauitate caeteras uincunt. Manuu siquidem latitudo atq; grossedo tum in digitoru capitibus tu in ea parte a qua pulpeculas oriri ostendim? inter colericos sanguineosq; constituuntur. Eos in quauis corporis parte tetigeris arena iuolutos fuisse: ostedit. Eoru pedes lati grossiq; sunt: & media longitudine sortiuntur, quoru anteriora extrema adintra uoluuntur. Crura conuexa tenent quoru curuatura apud maleolos maxie regnat omnes melancholicoru iuncturae curuae consistunt: & nodis reuictae propter earudem ossium neruorumq; altitudinem. In quauis quoq; alia corporis parte uenas miru in modu homines hi detegunt. Melancholicoru caro tactu dura atq; asperrima est: qua qualitate broznam (ob nominis similitudine) nostri recte appellat. Signu autem in quo melancholicos manifestius cognoscimus: id est: quu ipsos uel tangimus: ab illis uel tangimur. Tunc & enim integri: fortes: & rigidi admodu consistunt: ut nulli parti cedere & iuncturis uacare uideantur. At quidquid manib? appraehendunt: id illico arctis uinculis pro uinu magnitudine arcere uidentur: omne sui siquidem robur rigoremq; tuc immittere sentiuntur. Mediocre m staturam magna ex parte tenent: eoru color uirgis uiridib?: rubeis atq; nigris simul comixtis maculat. Proceriores sed minus lati esse q uideri assuescut. Locutionis uis & uocis son? altitudine & grossedine praestat: & ex capite in ipsis prodeunt: & audientiu aures exasperat: affectione quadam tosca (propter sui horrore non ob tuscoru similitudine) ab hispanis dicta: & in hac & in illa de quibus dicim? partib? cum minima consideratione irrupere assuescut. Non ta fortes ii profecto sunt: quatu ipsi de se somniat. Neq; qtu alius qui secum conuersantur: uideri solet, qui eos & enim experiri nouit: non ipsos in fine cum substatia ab illis in principio pollicita inuenit. quum eis quippe coniungimur: marmor no homine contagere apparet quae res a sua intemperie aperte procedit, quos quu ad quoduis latus pendere cogis: nullum quiescendi locu quo sustetari possint: pri? inueniunt: q elementu illud perant: cuius uirtute ipsos confectos esse

docuimus: ueluti aliquo in ligno sicco fieri uidemus: quod quum manus offendunt: offendunt & ipsæ: duriciemq; & munimentū ad se protegendū habere ostendit. At uero quāprimū id flectere incipimus: iā rumpendi labor consumptus est. sed uiridia ligna huc atq; illuc mouere: & ad plures torquere partes solemus: quæ nō sine magno labore & temporis spacio adhuc rumpere possumus. Magnā pōderis uasitātē subleuare sustinereq; queūt. in iactu missilia graua: breuia: rudia durissimaq; petunt. At iaculandi loca nō tam accliuia uti sanguinei sed minus æqua q̄ colerici certe appetunt: neq; aliter in cursu saltuq; illis cōuenit. Ex cunctis præterea pernicitatis rebus: salendi facultatē maiorem in modū obtinent: quæ res in omnibus curuis animalibus experitur: quæ quū integra incedant quotiens terram petunt: ab ea repelluntur: indeq; aurā more pilæ cum rigore repetunt. cursus uero solutiora exoptulat membra. Quo fit: ut plurimi ex iis qui uatiēa aliquantulum sortiunt crura: plurimū in cursu præstent, quibus saltare minus cōmune est. Multū laborem ab iis pene insentitū melancholici tolerant, eos tamen sub seruitutis iugo tenere decet: neq; ullā regendi dignitatē merētur. In castris atq; obsidione diutissime mære possunt: siue prosperū siue aduersum tempus occurrat, quibus in rebus istiusmodi homines cæteros uincere manifestū est. Quos neq; ex humo conditū lectū neq; lapideum offendit ceruicai: qui quoq; ea multū bona nequaq; iudicant, quæ culcitris: tomēto: lunteis: puluinaribus cæterisq; delicatis supellectilib; in camera recte ædificata: complexe deornantur. Hi adeo delicati ex natura sua minime sunt ut imperatoriæ maiestates illis conueniant: neq; multū per doctrinā ediscūt. Immo & quando saperent: nūq; cum opportuna agilitate aut mēsura exercerētur: uerū ea omnia quæ inscitia: ruditate & robustitate potiū q̄ aliqua subtilitate ingenii indigent: ipsi proprius cæteris peragunt. Fortes palæstritæ sunt si cum uis maxime cōgrediuntur: qui huiusce artis uersutias nō nouerūt. ab iis quacūq; in re superari multū laboriosum est: ubi manus præsertim confertæ sunt: e quibus manus habere graues uulgo dici solitum est, quæ quis sine malicia iaculetur ubi tāgūt: nimium lædunt. Neq; hoc quia uenenosa manus sit: prouenit: uel quia aliquam ad nocendū quū tangit materiam in se cōtineat: uerum quia magna uia atq; impulsu semper eunt: ipsosq; medio pene carere dicimus: & uti si intemperate incedūt: nō multū ab externis ictibus lædi existimant: dūmodo arma absint, qua conditione ipsi in alios manus iactare solent. Duri in conuersatione & ingenio obtusi sunt:

TERTIVS

quã ob rem illis speculatio nimiũ est aliena. Nõ parũ siquidẽ naturã terrestri sublimia trãscendere repugnare uidet̃. Parum quacũq; in re ediscũt: quicqđ tamẽ cõcipiunt: diuissime retinent: digressũ enĩ uti aditũ difficilẽ esse merito natura cõstituit. Nõ cite reĩniscũtur: quãuis dũ in itinere itrõittũtur: idem ad extremũ usq; persequi solent. Neq; uerba tamẽ carptim intercerpere: & in iis locis inserere norũt: e qbus opportunũ fauorẽ sibi cõparẽt: sed tota capita uel maiorẽ eorũ partem (si didicerũt) recensẽt. Quã equidẽ ob causam in quouis iure discẽdo ualẽt: huiuscemodi siquidẽ facultas uel eius noua exercitatio (quando aliter dicere malueris) tenaci mẽoria potiꝰ q̃ subtili natura uel ad noua idagãda uel ad ea quã differũtur: ratiõẽ probãda indiget. Istiꝰ nãq; rei itẽrpretes ad nõnulloꝝ antiquoꝝ leges demũ reducuntur: & q̃ plures alias partes abiiciũt: quã magis cõsonã rectã ratiõĩ uidẽt̃. Quapropter melancholici parũ a suis inuẽtionibꝰ impediũtur: immo & si quidq̃ inueniũt: neq; id subtile ẽ: neq; a suis auctõribꝰ rectẽ exponitur, qui quũ ex se magni momẽti sentẽtiã edere nequeant: maiorũ sanctiões ediscere & illis totos se applicare merito fit. Ex cunctis rebus eas rectiꝰ per cõformitatẽ exercẽt: quã rudes supra modũ sunt: & nõ sine multo labore pficiũtur. Veluti fodere: saxa rũpere & lapidũ laterũ & lignoꝝ cõgeriẽ aliaq; ad domoꝝ istructurã necessaria portare & reliqua istiꝰ generis exercitia perferre. Ad suã strẽuitatis culmẽ colericis aliquãtulũ tardiores isti deuẽiunt: q̃ quis satis & fortitudinis & strenuitatis in p̃cipio habere uideãtur, q̃ postq̃ offendunt̃: nõ sine magno tẽporis discursu ignoscere solẽt. Cõstãtiam firmituz dinẽue iuxta sui duriciẽ obseruãt: ex se enĩ parũ mobiles sũt: nisi ad cõtrariã ab aliis agitẽtur partẽ. Eoꝝ alimẽtũ uberiorẽ ad sustentatiõnẽ cibi copiã cãteris hoĩbus appetit, quũ deficiũt crebra atq; horrifõna respiratione laborant: neq; sui duriciẽ propterea deserũt: quanq̃ a suis uiribus derelicti sint. Maximũ cõtrariũ istis esse assuescit: mala in principio nequaq̃ sentire: neq; ea curare uelle.

De flegmaticis octaua particula.

Flegmaticoꝝ lẽtore & tarditate cõsideratis: eos ad ultimũ reseruare haud multũ a re alienũ fuit, quos ab aqueo elemẽto cõfici dẽonstrabimꝰ. Quãobrẽ hũoris ipsiꝰ cõditiões aliquas cõtexere oportuit: is & enĩ ex se ad ifera loca decurrit: q̃ quis minio cũ furore: imo lente progredi cernit̃. Per cõtinuũ discursũ attamẽ dietã suã attingit: libẽter quoq; quiescere & sine irato motu cõsistere uidetur. Verũ quũ aptitudinem inuẽit gradatim discurrit. Aqua præterea hũida: mollis & laxa ẽ: quã

quū in bilāce suspendit̃: minus grauis q̃ uisui ostendebat̃: experitur. Neq; ii quos flegmaticos dicim? dissimiles affect? sortiūtur. laxi: carnosī: humidī: grauesq; in actionibus sunt: maxie in apparentia. In quacūq; deniq; re in longū & minimo cū feruore procedunt. In fine attem melius q̃ in principio suis uirib? utuntur: præsertim si cum aliis cōplexionib? decertāt: quæ oēs per discursū deficiūt. At flegmatici cū aliquali maiori agitatione q̃ solebant: incedūt. ægritudines lēte illis euēiūt, quas ipsi adhuc erecti p aliquot dies pferūt: mollicies siqdem ab iis cito cōqueri minie sinit. Breuē etiā ifirmitatū demōstrationem agūt: nā quū incedūt: & si sani sint: ægri uidentur. Neq; unq̃ ifirmitates ipsos tāta cū celeritate iuadūt: ut periculosa loca subito penetrare queāt. Adeo enī corporis hui? organa instrumētaue (ut magis trito latinis noīe utar) occupata grauiasq; sunt: ut nullū per ipsa cū celeritate remediū nocumētum ue decurrere patiātur: & uti lētis assib? foueā petūt: nō aliter emergere & sanitatē repetere assuescūt. Qui flegmatici demū q̃uis nō cito subueniātur: eos in magna pericula ob id incidere: raro accidit, citā quoq; sanitatē obmedēdi diligentiā magna cū difficultate recipiūt. Laborib? libēter ignoscūt: quos (quū uoluissēt) tolerare in longū possēt. Quibuscūq; demū in corporis actionib? & singulis aliis complexionibus excellunt.

Flegmaticorū indicia.

In hūc modū flegmatici cōstituūtur. magnis capitib? faciebusq; nimia atq; laxa carne obductis stāt. facies quoq; magna ex parte longas possidēt. eorum colla lōgitudine excedūt: neq; mediocri grosse dine cōtēta sunt. Hūerorū latitudo a scapulis uidelicet ad pectora uersus cōsiderata satis strictior est: q̃ ea quā a melācholicis possideri docum?: neq; istorū hūeri tantū cū toris exeūt. Tota deniq; horū brachia lōga & pene æqua porrigūtur: neq; ipsoꝝ cubiti iferiorē partem multa grosse dine uicunt. Man? ubiq; grādes: dissolutas: carnosas & tactu adeo ultra mediū lenes sortiti sūt: ut molles merito dicant̃. Digtorū capita ampla sunt: & quāto maiore flegmatis portionē hoīes cōtinēt: ea molliora habere expiūt. Digtorū quoq; pūtæ lōgæ sūt, quæ ex sanguine & melācholia e cōtra prodire apte conspiciuntur. Non satis uim ad lædendum quæ appræhendunt flegmatici in māibus tenent: sed prædam diutino tempore queunt conseruare, eam etenim undiq; digitis facile cingunt. Cæterorū artuum carnes molles & tactu insipidas in illis inuenies. Flegmaticorum cinctura tantum mensuræ cōsūt: ut neq; pectori neq; clunibus cedere uelle uideatur.

TERTIVS

Coxæ atq; crura grandia & parū diuisa consistunt, hoc autem de illis dicimus quia nulla ex parte expeditionē ea habere cernūtur, Neq; huiusmodi deterrima affectio illos per reliqua mēbra deserit, Pedes grādes & corpulenti illos sustinent.

Lubrica signa.

Flegmatici magni nimia ex parte sunt, colorē inter rubedinē albedinēq; immixtū habere assuescunt, Pronunciationē satis bonam atq; altam quanq̄ spaciosam sortiri solent, uox crassa: lenta exparfaq; illis per naturam prouenire assuevit, Minus corpulenti q̄ uidentur sūt: quum nudi præsertim conspiciūtur, Eorū q̄ plurimi exossei (ob ossiū nuditatē) a nobis sæpe dicuntur: cuius rei maxima causa iuncturæ longitudo est, q̄quid ab illis agendum est: lente incipiūt: & ad initia ipsa inuiti pene uentre uidentur, Nōnulli ex hac complexione nimia uirium copiam ob personarum exuperantē magnitudinem quādoq; habere experiuntur: quibus uiribus scilicet: postq̄ multū per temp̄ ediscunt & corpora exercent: effectus cū debita mensura minime correspondent, Sufficientiam ad se in palæstra tutandos possident, Currunt saltātq; sine feruore & per decliua loca, Eorū nemo a proprietate naturæ circūactor est: tantū enī super brachia sustineri nequeunt: quantū eorū corpus in giris ipsis peragēdis tardať: quæ res in hac facultate præcipua est: quanq̄ personæ celeritatē nequaq̄ excludamus, At q̄uis per habitum in singulis cōplexionib; brachia totū corpus sustinere queant: nō tantopere attamen uti nōnullis in locis oporteret: immo & quū brachia ipsa suo munere adhuc fungerētur & hanc quā dixim; partē supplerēt: si cætera deficerēt mēbra opus infimum relinquit necessario fieret, Omnia exercitia flegmaticis ubi ipsi descendere debeant certe conueniunt, In iaculatione missilia longa: & mollia petunt: quæ etiā neq; pondere neq; leuitate præstent, Bene tolerāt arma si ea præsertim in umbrosis locis gestant, Quum iubendi potestatem sortiuntur: raro ob celera atq; crebra imperia fastidiuntur, Quib; quū e contra parendū est: ad op̄ exequendū multū tardi sūt, Supra cæteros student: eosdē q̄ppe sedere nimia per naturam oblectat, Scolastica longo tēpore sunt: si a magistro enī non deseruntur: si nō nimia fastidia sibi ipsis dant, Quæ discūt bene retinēt: ea enī prius q̄ sciant: sæpenumero legunt, Ex liberalibus disciplinis grāmaticam melius ediscūt, Ex scientiis uero quācunq; quæ longo idigeat habitu, Inter manuū artifices mensarios: trapezitas sutoresq; esse: & in reliquis istiusmodi generis rebus quæ quiete potius q̄ motu indigent: præstant,

strenuitas atq; iracundia tarde illis eueniunt: eos attamen quauis non nimio cum furore multum detinent: tum cibo tum potu mediocri per naturam contenti sunt: quanuis contra edulia in gluue quadam saepe per consuetudinem magis quam oporteret: armari assuescunt: qua cuncta ferula facillime uincunt. At hunc habitum ab istiusmodi hominibus libentia ratio uendicari solere: ob hanc causam merito arbitramur: quum in hac ipsa re sine magna artuum defatigatione exerceri queant. Cum satis opportuno moderamine conuersantur: quanquam ob nimium lentorem fastidium saepe generent. Si ab aliis non erudiuntur haud multum a seipsis cognoscunt. Quum deficiunt nimium sudant: coloremque rubeum efficiunt: quis ad albedinem semper declinent. Tunc & enim cum turpi aura & membrorum strage lassi consistunt. Quum flegmatici metuunt: excadescunt. melancholici uiolas in colore aemulantur. At colerici inter palorem cineremque reddi uidentur, qui quantum ad colorem minorum animam ceteris habere iudicantur. Sanguinei demum colorem rubeum incensum clarumque reddunt. E quibus aliqui turpi ac fastidiosa celeritate praediti exeunt. inter colericos frenetici (quos fantasticos & hispani & itali non iniuria dicunt) oriri experiuntur. Ex melancholicis attoniti prodeunt. Ex flegmaticis insulsi saepe nasci uidentur.

Prologium maxime aduertendum.

i Am de quatuor distinctis corporibus eo modo pertractatum est: ueluti si eorum singula ex unico tantum elemento materiam traherent: neque dispar similitudo illis data est. Restat autem per conuenientiam complexionum omnes adinuicem immiscendo differere: ut differentiam illam facilius cognoscamus: quam in actionibus corpora ipsa promotorum discriminibus agant. Nam si animantes iuxta unius complexionis naturam (ut latiusculo nomine utar) exercerentur: percepto principio: & medium & finem appropinquederemus: & hoc modo quatuor intelligere corpora: haud multum profecto sagacitatis esset: quis enim quid maius perfectionis minusue possiderent, quae quam qualitate non uariarent: firmum ordinem stabilire leue esset. Verum quum quodpiam huiusmodi corpus quatuor complexionibus constet, eorum quodque sui elementi qualitatem & sequi & ostendere necesse est: dum modo animal ipsum in finem usque sui roboris exerceretur. Incipiunt attamen corpora circa elementi illius proprietatem: ex quo maiorem portionem sortiuntur: quas quidem partes omnia gradatim per magnitudinem usque ad unam sequuntur. Quanquam illud minime negligendum sit: sanguinem (quanuis is tenuis magnitudine sit) primam aciem & quouis

TERTIVS

in corpore & quouis in genere instruere assuescere, qui tamen ubi ab alia complexione multitudine excellitur: nullo in tempore effectū sanguineis conuenientem efficit. Quam equidē ob rem nulli complexio num imperium damus: ubi ea illud prius magnitudine non occupa uerit. At nos a priori modo hoc quē statuimus: medendi initium fieri debere dicimus: in quibusuis temporis atq; ætatis partib; siue animalia ipsa ægra: sana: imbecillia: uel robore præstantia sint: uel hilaritate oblectētur uel mœrore afficiantur. Singulæ itaq; complexiones tāto ualidius imbecilliusq; resistunt: quāto maior minorq; ab illa ductrice relinquuntur: & ipsa posteriores supat: tantū & enim quæq; uberior est: quantū reliquæ minuuntur. Quum unica attamen complexio ceteras aliquo in corpore nimia magnitudine uicit: si ea deficit: reliquæ nihil pene resistunt: sed quum breuis excessus inter ipsas uersatur: quæq; per se aduersis obstare nititur: quanuis aliæ superatæ sint. At si certamen omnē nostri anhelitus patiētiam uicerit: omnes complexiones in actione patefcunt: & suas quæq; uires exercet. Id tamen quō dicimus: per naturam intelligi licet. Per frequentiam siquidem accidentales habitus intra paucos oīes acquirimus: i quibus uniuersa cognitio nequaquā depræhendi potest. It enim ire redireq; sine magno fū damento assuescunt. Dum uiuimus tamen tantum quandoq; per cōsuetudinem in flegmate agimus: ut id aliquibus in locis nonnunquā sanguinē celeritate æquiperet. Nam quum actionib; alimento sitūq; minori complexioi simillimis utimur: circa ipsam citius ægrotari: ratio timere iubet. Neq; caput semp lædi intelligēdū est: quanquā totius corporis præcipuū mēbrū sit. Neq; in certaminib; quis ensū numerus reliqua armoz genera multitudine supet: oīa uulnera ab illis cōfici experiūtur. Iam & enī nos a sagitta in minimo artu saucios uidi mus: quōuis id in maiorib; hoīs partib; crebrius accidere māifestū sit. Sed multo forti; certiusq; id ipsum a natura fit, quæ suum ordinem longe melius obseruare assuescit.

Corporum cōmixtionis discretio.

h Anc corporoz cōmixtionē in duas partes distribuemus: quaz; altera recte compacta corpora (ne permixta semper dicamus) amplectetur. Ast altera illa demum aget: quæ male cōlligata (ob complexionum iuncturarūq; raritatem) haud imerito dicimus. It quippe qui & suas complexiones & personas coniunctas possidēt: ad res corpore cōficiēdas habiles nascūt. ubi unū etenī uis itēdit reliquæ cū celeritate subuēiūt. At i disiūctis corporib; singulæ p se aggrediūt: quā

equidē ob rem ad magnū in ipsis actionib⁹ culmen puenire nequeūt. Quælibet enim ab aliis denudata minima est: neq; illam parē uti omnes potestātē fortiri: ratio permittit. Neq; aliter huiusmodi corpora se in actionibus habent: q̄ palata ac sine duce turba ubi nemo imperatoris aut militis officio probe fungitur: neq; quispiam uel ad parēdū uel ad imperandum idoneus est: neq; alii alius subuēire neq; semet te gere possunt. Quibus (quum soli consistant) e minimo labore maximum nocumentū euenit. At inter complexiones uel sanguinē uel colerā principatū possidere debere dicimus: ut corpora recte regantur. Et iunctura huiusmodi stricte pmixta: cūctis in quibus est corporib⁹: prodest. Exēplumq; de pāno dabimus: in quo plures colorū differētiæ sub aliqua præcipua eo modo tamen continentur: ut unicum tantū colorem conficiant.

Quū de priori parte dictum iam sit: secundam explicare merito decet: quæ raris dedicata est, eos quidem deserre tanq̄ si nulla illis conformia officia e quib⁹ iuari possent: inuenirētur: nequaq̄ existimauim⁹, horū enim hominum duas differētiās esse uidemus, quarū altera turbidos altera uero serēos continet isti⁹: itaq; postremæ partis corpus unum designabim⁹: qđ tum in discendis tū in litteris conseruādis cæteris longe antebit. In quo quidem corpore constituendo tres cōplexiones pari magnitudine diuisæ coire debēt: quarū singulæ distincte uideri queant: & reliquis inuicem caput esse appareāt. Inter eas dēntq; similitudo hæc obseruari debet: ut interual lum cum subsidiario ponte adiuicem possideri ab iisq; diuidi uideātur: ut quādo alia occupetur: alia expedite succedat: & ea quæ ad discēdi facultatem apta est: retinendi munere nequaq̄ impediāt: neq; hæc ambæ per longū studiū stomachentur. Sanguinē itaq; melancholiā flegmaq; has tres de quib⁹ loquimur cōplexiōes esse oportet. Quum colera quippe ostēditur: mēbra tanta separatione raritate ue prædita (quādo hoc nomine uti cepim⁹) nequaq̄ permittūtur. At corp⁹ istud ī reb⁹ agēdis male aptū admodū ē: ut nō min⁹ ad corporaliū uiriū usū ineptum sit: q̄ ad res per eruditionem capiendas aptum experitur.

Quæ inter oēs complexiones uel magis opaca uel deterrima sit.

Caput. vii.

a St alii nōnulli ex oīum elemētorū uirtute tā pares portiōes pene cōtrahūt: ut integri & satis cōiuncti appareāt: quæ eqdē demonstratio: quendā opacū hūorē appellam⁹: q̄ totas eorū psonas occupā po cōpræhēdit. quo fit: ut discēdi claritudie uacēt: & uires ad actiōes

TERTIVS

applicare non queant. At huiuscemodi ineptia in iis hoib? quos quatuor complexionib? constare tetigim?: multo crebrius (ne cōtinuo dixerim) q̄ in cæteris euenit, id attamē in trib? quādoq; accidit: si u præfertim parū coleræ sortiuntur: in reliquis aut rare contingit: materiei siquidē bonitas aduersis nocumētis & si omni in tēpore in illo generationis maxime obstat.

Cæterarum cōplexionum exordium.

In hac de qua p̄ successū agēdū est: cōplexionū diuisione: quatuor ducū uices gerētes semper præbūt. Cum quarū una capitali: nouem describem? corpora: cæteras tres cōplexiones p̄mutando: neq; sanguini p̄icipiū ut supiorem ordinē obseruem?: denegabim?: in quo diffusus scribere anim? est, quæ quidē pars de reliquis uberē cognitionē præbere sufficiet: quāuis de singulis portiunculā aliquam explicare: & earū cuiuspiam sua corpora nouem destinare nequaq; negligemus. Neq; hac in parte illud dicere nitemur: quonā pacto uidelicet singulæ complexionēs aliarum partes iam contineat: alia etenim in capite & alia in pedib? tantū nequaq; consistit: sed ex oēs per omnia mēbra cōmixtæ spargunt: neq; ipsas propterea differentes esse & dissimiles qualitates sorti ac possidere ignoramus.

De sanguineis colericis cū utriusq; complexionis discrimine.

Caput. viii.

f Anguinis & coleræ corpus quoddā describemus: cui cætera cedant: nullū quippe ex reliquis aliis cōplexionibus tam probe conditū prodire poterit: qd huic uel uiriū magnitudine uel corporis leuitate uel rectitudine formæ uel actionū aura æquiperet. Si æqua quidē istiusmodi corpori cū cæteris magnitudo conceditur: illis ipsū præstare nemo dubitet. Paucissimi attamen sunt: qui tantā habitudinis præstatiā quantā in hoc capite dicere existimam?: possideāt. Qui ad perfectionē tamē accedere debent: tum sanguinis tum coleræ magnas portiōes cōtinere & a flegmate & melancholia parū ifici debēt. Neq; istas duas cōplexiōes sine magna adinuicē differentia esse existimes. Nā uti sanguinei nōnullis in reb? excellunt: eodē modo aliis in locis colerici præstare aperte uidētur. Quū cite eni ac leuiter qdā agi debet: sanguinē anteire decet: quā ob rem actionū imperitam turbā sanguinei maxime oblectant: eiq; magis placent. Ii uero qui utranq; partem experti sunt: coleram tum in actu tum in aura magna ex parte præferunt. Tu autem ut cuiuspiam sibi decentem excellentiam assignes: sanguineos colericos i reb? parui laboris: colericos uero sanguineos

e cōtra præferes. Sed & illud animaduerte: ea agilia corpora esse in quibus utraq; cōplexio tanta paritate coerit: ut quæ nā præcipua sit: difficile iudicetur. Neq; dissimili modo corpus hoc qđ reliquis ante præposuimus: & explicare aggredimur: intelligimus: quāuis sanguineum colericū ipsum appellem? ab habitudine incipiētes quū signū id & agilitatis & ineptiæ præcipuū in omnib; corporibus sit. Nullum deniq; corpus uel absolutū uel expeditū uideamus dicimus: ne in eo colera principatū obtineat: neq; id sine cōditione hac nimā in actionibus substantiam habet. Sanguinei etenim a celeritate & pulchritudine iuuāt: quia pedes: crura: man; brachiaq; gracilia: faciē uero nitentem & carne uberē possidēt. Verū quū ipsi per oēs sui corporis partes circumspiciuntur: tam inuolutam auram sortiri uidētur: ut periti oēs illam infantum esse merito iudicent: quā ob rem a tergo & gratiæ & demonstrationis parū continēt: quod colerici minime agunt: quū illud sæpe accidat quū istiusmodi complexionis animalia a tergo uidentur: aspicientes ad reliqua conspicienda a uide moueāt: ob magnā eorū solutionē distinctionēq; quas undiq; ostendunt: in quorum nōnullis quum ad faciē deuenim?: magna in parte cōfundimur. Colerici nāq; faciē carne nudam & sæpenumero intra se sistentem sortiuntur, quos tamen qui cognoscere nouit cæteros parui pretii esse existimat.

a T huiusmodi hoīes pedes neq; longos neq; breues sed & graciles & media latitudine constitutos habent. Pedum anteriora extrema ad extra quoquo modulo tendētia: digiti quoq; satis longi neq; pares: sed gradatim longitudine sese uincētes porrigitur. Caro autem quæ pedis plantas efficit: quam in manibus pulpeculas appellauimus: plana cōsistere debet. partes autē easdem concauas esse debere manifestū est: quæ quū prodigæ sunt: deformitatem afferūt. talaria & plana esse & mediā magnitudinē possidere & æque ad utrāq; partē calcare recta formositas appetit. Maleoli cū breui nodo sint qui quū ad interius crurium latus exire uelle uisuntur: utilitatē deferunt. At quū pedes magnitudine excedunt: a corpore gestari nō posse facile iudicantur: si deficiunt uero dominum sustinere non posse: apparet: quāuis parui utiliores experiantur: grandes siquidem personam aggrauant detinentq;. Crura ad gracilitatem inclinata sortiuntur, quorū suræ auctæ & recte conditæ sistere debent: quæ quum uel ad extra uel ad intra inclinantur: turpitudinem causant. At tibiæ dū ad suras usq; perueniunt: rectitudinem obseruent: uerū inter suras & genua curuaturam quandam ad extra q̄maxime tenuem concludi:

TERTIVS

& formositas & utilitas appetunt, Et ingressum (ne ostiū illic dicam) supra locum hunc in cruris tamen sed in exteriori parte contentū & nimium erigi & breuem esse opus est. Nam quum is æque cum interiori fonte respondet: formationem hanc ineptam reddit: quum crura demum tota æqua atq; recta consistūt, eorum aura quietem postulat. Genua parua sint. Coxæ & grossitudine & breuitate præstent: si ad crurium gracilitatem & longitudinem comparentur: sed fœmorum grossitudinem in medio sui contrahi peropus est: illic enim & domino prodest: & intuentes oblectare assuescit. Et super genua toros quosdam ad intra prominentes (quos musculos communi nomine dicunt) fortiri decet. Clunes cum natibus neq; strictæ neq; crassæ sed expeditæ sint: a fœmorum quippe ortu & pulchritudo & icedēdi facilitas (quam solutionē aliunde cū auctore diximus) prouenit. Quæ quidem pars quū impedita est: eo modo totū corpus colligare uideēt ut id deambulantium anatū speciem per incessum gerere uideatur. At solutio hæc a nobis laudata colericis sanguineis prior cæteris est. Quū sāguis enim anteit: semper nates nimia carne uegetas reddit: neq; aliter coxarū altitudinem. In ea per quā cingimur parte: stricti sunt quæ res inter uelocitatis indicia summa est. Lumbi recti pulchritudinē iuuāt: curui enim aut gibbarosi & nocēt & deturpāt. Lata pectora quæ neq; prominent: neq; premuntur: tenent. ea quoq; longitudine cum uentris breuitate præstāt. A tergo aut clunes nimium in his ascendūt: quæ partes & ad robur & ad agilitatē mirandū in modum conferunt. Scapulas cū toto tergo rectas homo hic sortitur: & humeros ad uersus pectus parū inflexos, in quibus tum uirū osum munimētū tum præsiidū inhabitare expitur, qui quū recti sunt: paruo impulsu atq; conamine ad utrāq; partē inflectūtur. In collū rectū & mediocri longitudinē præditū tenēt: qđ etiā neq; subtilitatis neq; grossedinis medium usquā deserit. Facies inter utrāq; complexionē constituta istis inest: ut sanguinis corpulētiusculā colorēq; & ad pulchritudinē & ad celeritatē capiat: sed coleræ gracilitatē sortit: quæ res astutiā: tēperē & anhelitū patiētiā: uti efficit: ostēdere assuescit. At facies huiusmodi hispani aqlinas solēt appellare: quæ nulla in parte ossium prominentiam habent: sed æquæ atq; expeditæ omnes sui partes consistunt, satis quoq; carnis possident: neq; ob id tamen ad pinguedinem declinare uidentur. Nares graciles habere solent (quas a filadas hispani cōmuni nomine dicūt) neq; in inferiori sūmitate (ne cuspidem dixerim) acutas. Bucas nō nimia fissura uel multū strictas sortiūt. hūiles oculos

tenent: ii autem qui ad extra prominent: deformitatē semp̄ agere so-
 lent. Eorū humeri media latitudine gaudent: quorū longitudo uersus
 brachia porrecta corp̄ pornat, brachia recta sint: quæ neq; lōgitudine
 neq; breuitate peccēt: & grossitudinē sub hūerorū radicibus habeant:
 & huiusmodi cubitorū præstantia & pulchritudinē & utilitatem ma-
 ximā affert. At brachia ipsa ab inflexione deorsum intermediū & gra-
 cilitatē cōstituantur: quorū manicæ atq; lacerti subtilitate hilarētur.
 Neq; has manicās ferreas quispiam intelligat: pars & enim illa est: p̄
 quā manicis ipsis uincti arctantur (quā hispāi mugnecam haud im-
 merito nominant) Manus inter mediocres & longas suū effendi mo-
 dū in istis constituunt: quæ p̄ cōtactum oblectare assuescūt: quāq; ne-
 q; ad molliciem duriciemue declinēt: neq; aliter & latitudinis excessū
 & angustię defectū per mediū optimū diffugiūt. Digtōrū capita tū
 latitudine tum densitate inter sanguineos atq; colericos sita incedūt.
 Eodem quoq; modo per totam manum ipsam & in habitudine &
 in grossedine & neruorū carnisq; ostensione sese habeāt. Ad meliorem
 postremo habilitatem cruriū longitudine & breuitate toracis homi-
 nes isti præstant: quibus ad aliquem laborē impeditū ueluti sub ponde-
 re cōsistere: longa a pudibūdis seorsum corpora magnū in modū sub-
 stinent, uerum quū uim ad alios offendendos applicare nituntur: eā
 nulla in parte magnā ostendunt: ad id enim nimia solutione opus ē.
 At si persona cū facilitate (ne agilitatem semp̄ dicamus) moueri ne-
 quit: ut uim atq; impetū i alios faciam?: locus deest. Et quanto per le-
 uitatem animatiū corpora magis scandunt: tantū pro uirtū magnitu-
 dine in actionib; præstant. Ut istis deniq; hominibus nihil de corpo-
 ris donibus desit: ipsi inter proceros & mediocres statura magnitudi-
 nem sortiri debent: & colorē eo modo inter albedinē & rubedinē per-
 mixtū habeāt: ut is purpureus merito appelletur. G. Ayora. At quum
 modestia & cætera quæ de hoc corpore agēda præterea fuisse: nōnulli
 forte iudicabūt: nos ulterius p̄ ipsū procedere uentent: huic capiti cōclu-
 sione optima finem imponere libuit. Quisquis & enim cui ex quas
 pauloante tum complexionēs tum mēbroꝝ habitudines exposuim?:
 insint, eiusdem reliquas partes quanq̄ occultētur: elegātes per natu-
 ram esse nequicq; suspiceris. Horū hominū effectus in hūc modū
 erunt: si eandem præsertim quam descripsimus habitudinis bōitatē
 possident. Citi in principio sunt: & magna ex parte in usdem ridere
 assuescunt. Cæteris in cursu quouis in curriculo præstant: prius & eni-
 q; sanguinis uis deficiat: coleræ robur accedit. In quibuscūq; etiam

TERTIUS

iaciēdis missilib? excellūt. Bene luctantur: sanguis equidē coleræ uelamē sustinet: quæ corp? téperat. sed ut ultimū præstatiæ palæstræ gradū adipiscat: colerā anteire debere: necesse ē. In saliendo & giris pagēdis isti sanguineis præstant: non ob leuitatis excedētiā: sed ob temperiei: roboris atq; anhelitus nō exiguā præstantiā, in magnis rotationibus præsertim quæ his tribus quas memorauimus partibus idigēt. Cum celeritate discunt: & subtilem inuētionem possident. Bonæ cōuersationis sunt: neq; partem hāc aspectu denegāt. Acuti simul atq; sagaces nascūtur. Mediocrem modū in pangendo: & bonam in exprimendis uerbis facultatem sortiuntur. Satis quacunq; in re neq; hanc magis illa cum multo discrimine sentiunt. Ciborū temperie contenti sunt: cito fastidiri solēt: q̄ quum irascuntur nimiū sæuire assuescūt.

Sanguinei colerici & idem melancholici.

Caput. ix.

f Anguineus colericus & idem melācholicus satis ex superioris corporis bonitate demittit. Id & enim qd ab istis tribus cōstituitur & rigidius & intemperati? est: minus quoq; sentit & minorem prudentiæ portionem possidet. Satis in cōtinuo labore istiusmodi homines præstant: & si minus q̄ superiores discunt: fidelius tamen retinent. Neq; tantum in opere ueluti superiores excellunt: neq; tantum in ipsis actionibus sagacitatē demonstrāt tenētq;. Huiuscemodi corpus habitudines rotundiores curuatiores: breuiiores: crassioresq; q̄ superius tenet: quæ etiam duræ per contactum (uti sunt) sentiūtur. At istiusmodi hominum color ad rubedinem uolis permixtam tendere uidetur.

Sanguineus colericus atq; flegmaticus.

Caput. x.

f Anguineo colerico flegmatico tum molliciem tum tarditatē & in sanguie & in colera flegma supera ddit. Qui qdem homines geti sunt: & in longū quacunq; in re mediocri cum ui procedunt: quāq̄ inter unam & aliam complexionē nouitatē aliquā semper agere assuescant: neq; ii omnes sine discrimine hac in re peccant: id enim tum maiori tū minori in modo obseruāt: ueluti alii aliis compactiores alii uero rariores nascuntur. Illud tamen nequaq̄ negligendum ē: istiusmodi complexionis animantes (quāq̄ pmixti sint) ad lentorem semper per flegma deuehi solere. Omnibus demū in rebus principiū: mediū & finem cū mediocritate faciunt. Quonā modo attamen sese habeant: ex eorū cursu collige: ad centū etenim passus usq; cū furore dū sāguis p̄durat, eunt: iter quē quippe & colerā deturbationē quan

dam excipiunt: quæ illoꝝ actionem quoquo modulo extenuat: uerū si paululū post hoc (quod eis accidere docuim⁹) aquiescāt: diu defatigare pri⁹ q̄ iterū deficient: queunt. Neq; aliter in cæteris rebus agunt: colera namq; tantū per opus ipsum suffietur ut flegma opperiat: quæ postq̄ cōiungūtur: optio cū anhelitu ulterius quauis in re procedunt. At rātas circa unicam complexionē differentias in eadem tēporis breuitate facere: minime possumus. Quum istiusmodi homines permixti sunt: haud dissimilē colericis habitudinem sortiuntur: præter q̄ q̄ isti facies illis grossiores & carne uberiores possidēt. Man⁹ molles maxime in digitorū cacuminibus cōtinent, quarū atq; pedū longitudo par cū ea est: quæ a colencis obtineri assuescit, quibus isti personarū magnitudine certe præstant.

a T uero quū im permixti nascuntur: superiorū ordinem (quī remissius) obseruare solent. Proceriores corpore sunt: & pedes & manus prægrandes sortiūt: faciem quoquo modo graciliorem tenent, quā quū nimiū macram possiderent: multum prius q̄ deficerent: defatigare profecto possent. Duo equidem in anhelit⁹ patientia prænoscentia indicia præcipua habem⁹: quoz qd̄q; homines laborū patientes maxime agit. Facies scilicet tenui carnis uelamento inducta & minima magnitudie (aspectu præsertim) prædita, quæ coleræ copiam haud dubie ostēdit. Neq; cū huiuscemodi facieb⁹ reliqua i hisdem corporibus membra habitudinē possident: ex qua eadem cito defici: apprhēdi possit: quā rem etiā & si ostēdūt: prioriss signi adhuc bonitate laboriosa reddunt. At quū facies pinguis est, quæ corp⁹ nō posse diutius defatigare aperte demonstrat: si id pedes manusq; grandes & digitorū anteriores ptes latas possidet: satis patiens laboris erit: & priorem demōstrationē facile illudere poterit: quanq̄ in principio lassatione prematur. Ii bene discunt: si operā litteris dant: sed mediocri modo student: quū sanguis & enim ebullitionem feruoremue & colera sentiendi laborem illis dēt: & a flegmate (quia id in his haud multū exuperat) quietari omnino nequeant: multū studendo perdurare nō possūt. Isti præterea oēs uel maxia saltē ex pte (ut moderati⁹ dicā) & idoneam pulchritudinē & placidum conuersandi modū possident. Quibus etiam medendi habilitas excellenti dono a natura largitur (ne locū illis concedi largiori cum auctore uocabulo dicam) Neq; id contempnasu bicūq; humanum corpus ex us tribus complexionibus conditum est: quouis in modo uel sit: uel uarietur: ipsum ad medicinæ munera exercenda aptū esse: quāq̄ hic in quo nunc sumus de hac

TERTIVS

re præcipuus locus sit. Sanguis quippe delicatas: lenes: placidas & subtiles manus ad ægros pertangédos efficit: faciem quoq; hilarem ad ipsos oblectandos reddit. At colera sagacitatem ad inquirenda præsidia minime denegat, in quibus moderate applicádis flegma nimiú conferre experit: qđ etiá & maiestaté & grauitatem quâdam maximá in iis repræsentat.

De sanguine & melancholia, Caput. xi.

f Anguineus melancholicus curtis atq; in se contractus membris continet, quorú grossitudo in superiori parte cõsistit. Istius generis homines citi: rigidi rapidiq; sunt (nomen hispãtis multú assuetú) Paruæ quoq; considerationis esse solent. Satis elaborant: neq; multú id ipsum sentiút. Ná quanq̃ sanguis deficiat: melácholia defatigatione sētire: ab eade cõqueri nequaq̃ pmittit. Oia deniq; cū furore agūt & locoꝝ accliuatē diligūt. In iactu missilia dura breuiatq; appetiút. Multú ponderis & cum brachis diuoluere & sup humeros impõere queunt. Magná equidē tum uim tū carnis grossitudinē in ea radice tenent: in qua brachiorú toros uel cubitos (si dictú reppetere mauis) oriri superius ostendimus, quas demú partes armos apud nõnullos appellatas inuenimus. Currunt saluuntq; modo mediocri quous excedenti cum rigore. Et frigora & æstus parú sentiút. Periculosi in ægritudinibus sunt. Ab iisdem quippe sanguis facile deprauat: quas melácholia non prius sentire assuescit: donec nimium nocumenti capiat lædaturq; maxie, quanuis nõ crebro homines isti ab infirmitatibus uentur. Hi cæteris edaciores experiuntur. sanguis etenim supra cæteras cõplexiones digerit atq; cõcoquit. At melancholicus humor iuxta terræ ipsius portionē quã possidet: terrestria auide cupit: quã ob rē minima cū stomachatione multis cibis uti potest. Parú & maximo cū docētis labore discūt: quãuis fidam memoriã sortiãtur, cito petūt, tarde cõcipiunt: & quãpluriú rerú causas (quous non recte) requirūt: quas quous exposueris nihil apud ipsos dixisse uideris: tãtú in apprhensione rigescūt. Neq; illud negligas alterius compeliõis præceptores huiuscemodi discipulos diutius tolerare nõ posse: ex sua autē rarissimos esse, unde facile ē colligere: nõ multos peritos eruditosue hoies inter ipsos reperiri. Quous ad conserendas manus deueniunt: celeres atq; intemperati concurrūt. Membroꝝ artuúq; habitudines inter utranq; sui cõplexionē consitas habēt. Faciē rotúdam & osse & carne satis uberē possidēt. eorú collú grossitudine ac breuitate præstat, latos humeros & fortia brachia sortiuntur. Manus breues & duræ ubiq; iis sunt, quæ in

extrema summitate sanguineorum gracilitatem pene gerunt. In altera tamen parte ubi cum lacerto: artu uel cōpagine (ut ita loquar) colligantur: maiore tū latitudine tum grossedine possidere conspiciuntur. Multum huiusmodi homines manibus astringunt: dummodo earum breuitudo amplexum non prohibeat, cite apprehendunt: & prædas diutino tempore sustinent. Curtis atque latis pedibus innituntur. Istorum caro cæteris duricie exuperat, qui hac complexione proportionantur: crassiusculi dici possunt: adeo etiam eorum nonnulli quandoque pinguescunt: ut ex flegmate constitui primo aspectu demonstrent: quauis neque in actionibus neque in tactu neque in forma membrorum ordine permutet. Coloratiores cæteris sunt: quamquam obscura quadam rubedine inficiantur. Expressiuam audacem atque asperam uocem uero acutam atque duram tenent, quæ quauis sua uis non sit: multas armorum differentias cum celeritate agere potest

De sanguineis melancholicis colericis.

Caput. xii.

f Anguineus melancholicus idemque colericus non tam citus uti superior sed temperatior profecto est. Vires quoque pene æque diuisas possidet: & communem ad quauis actionem habilitatem sortitur. Neque aliter uel in disciplinarum militia sese gerunt. Nulla denique in re uel nimium præstant: uel multum deteriores esse assuescunt. Hac forma distinguuntur a cæteris: eorum capita mediocri magnitudine constant. Facies uero rotunda est & nimium os semper sortitur. Collum sufficienti longitudine porrigitur: dilatatur tamen ad latera. Humiliores humeros huiusmodi complexio quam uel sanguis uel melancholia conficit. Istorum manus duriores & magis consecutæ coæquæue & macilentæ quam in sanguineis sunt: & illas aliquantulum magnitudinis superant. At extrema ab articulis quæ in cubitu sunt & a genu deorsum scilicet: medium inter sanguineorum & melancholicorum habitudinem possident: uocem suauiore & quietiorem pronuntiationem habent. Et colore inter melancholicos & colericos infecto sparguntur.

De sanguinis cum melancholia & flegmate coniunctione.

Caput. xiii.

h I qui sanguinem melancholiam una cum flegmate pari fere modo sed in hunc ordinem contrahunt: quum bene mixta nascuntur: ea quæ discere debent: cito concipiunt: neque illud tamen multum esse assuevit. Quæ semel didicerunt: haud deteriori tenacitate conseruant. Quocumque in principio defectionem quadam sine anhelitu patientia (quamquam non magna instet causa) ostendunt, quo in tempore sudor ab eis aduenit.

TERTIVS

tare paulatimq; defluere incipit, quo procedente eo modo refrigera-
ri reficiq; & ulterius ire experiuntur: ut quis tanq; defessi anhelent:
tunc magis q̄ in principio in opere ualere aperte conspiciuntur, cui?
rei causa hūoris illi? expulsio ē: a quo art? ipediebāt cogebāturq; defi-
cere. At quū sudorē a calore & hūiditate prodire: manifestum sit:
inter corpulentos cōmunē comitē haberi necesse est: pinguedo siqui-
dem has ambas partes semp continet: quas tamē tū præcipue osten-
dit: quū uæhementer operatur: sed defectiōne pro mēbrorū laxatione
hoc in loco dicimus: quum ea labore grauante premuntur. Ast ner-
uosa & macilenta corpora nimiū laborem prius q̄ mollescant tolerāt:
carnem uero q̄ocissime resolui uidemus. Illuc autem uertimur,
huiusmodi quippe homines quanq; satis de rebus agant: id inepte fa-
cere uidentur. Et corpora quæ ex his tribus complexionib? cōficiun-
tur: miro modo pinguescūt: neq; istis adipe cæteri mortales parere re-
cusant: siue hæc siue illa complexio in ipsis præsit: tunc præsertim
quū eorū membra breuia sunt: quanq; mixtura quæ coniunctior est:
& auram & mundiciæ aptitudinē ubiq; ostendat: quāobrē qui ea sunt
præditi quū aliorū hominū actiones uel imitari uel edocere nituntur:
uel res alias istis similes aperire contendūt: habiliores sunt. Istis de-
mū quos hoc in capite rettulimus hominibus: artes nimiū subtiles
nequaq; conueniūt. Huiuscemodi deniq; habitudinib? secernun-
tur. Pedes in primis crassos: latos & satis longos possidēt. Crura tamē
istorū nullo nimiū excedēt modo cōstituūtur: quorū suræ tū grossitu-
dinētum altitudinē mediā obtinēt. fœmora crassa & ilia plena sūt: &
tota cingularis pars lata cōsistit. Hūeros latitudie exuperantes sortiū-
tur. Eorū facies magnitudinē a melancholia: mollicie uero & carnis co-
piā a sanguine atq; flegmate assumere uidētur. Man? & latitudine &
itemperie excedūt: quæ per cōtactū asperitatē ad mollicie inclinātem
offerunt. Digitorum capita cū melancholicis de duricie contēdere ui-
dentur: quibus carnosiora sint: & minus amplæ appareant. In reliquis
corporis partibus tam mollem carnem habent: ut quum illam tan-
geris trementem cœnum (si recte excogitas) tetigisse existimes.
Nō pauci eorū diuersis colorū notis maculant. Quū affligūtur (quāq;
e minima aduersitate) fumum cient: quē tamē breui momēto in ua-
ria atq; multū ambigua uerba permutant: quapropter & in longa &
in continua familiaritate fastidiosi sunt. Gulosi existunt: & plurima
eodē in momento appetūt. Verba libentissime spargūt spandūtq; ua-
lidam & satis bonā in exprimendis uerbis uim sortiūtur: sed uocem

magnā atq; dissolutā tenent.

Quod membrorū discrimen & raritatē & cōmixtionem cōtegere soleat: & quā ob causam nunq̄ de re ipsa & sine magna pitia & intuitione rectū iudiciū ab hominibus dari possit.

Caput, xiiii.

h Ac in parte materiē (pro rei portiūcula) dilatauim⁹: neq; multū dissimili modo de us quos raros appellauim⁹: qdpiā dicere cōuenit. Nulla equidē in cōplexiōe de ista re rectū iudiciū facile fit. Duo equidē uniusmet qualitatis spissitatisq; corpora esse possūt: quorū alterū si breuiora & curuatiōra mēbra sortitur: id multū cōiunctū strictūq; intra seipsum apparet. ast alterū hac sola dissimilitudine accedēte longi⁹ dispar esse uidetur: longa & enim membra quanq̄ eandē compactionē possideāt: magis aperta & apparent & extimantur.

De raris complexionē & quas differētias & in actionibus & circa studiū uagant: & quā ob causam istiusmodi homines reliquis in discendo præstare cognoscant.

Caput, xv.

h Oc in capite de us nobis agendū erit: quos in superiori parū mixtos uenturos esse docuimus, qui nulla fere in parte a superioribus discrepāt: quibus in corporis habitudie dissimiles; sint. Ex istis nōnulli cæteris mortalibus in discendo longe habiliores; experiuntur. Quā ob rem in cōcipiendis adipiscēdisq; litteris mirandiū in modum persæpe excellūt: quanq̄ nouarū rerū inuentionē illis natura negauerit. Vbi cunq; attamen disciplinas ab aliis traditas ediscere op⁹ est: ultra modum præstant. ab istiusmodi hominib⁹ conueniēs ad corporeas actiōes aptitudo longe abest: neq; ea quæ conficiūt: uel sale uel opportuna aura cōdunt, sed ineptiā certe p̄ motū deferūt: quum complexiōnū disgregationē aperte demōstrent, quarū singulæ dispartitæ procedere cernunt, quod a rebus agendis longe alienū esse debere (non iniuria) & alias dixim⁹ & nunc censem⁹. In usdem equidē illico quū una p̄gere incipit: cæteras simul secū citissime properare: q̄maxime necesse est. Nam si uel palatæ uel successiue in aciem descendūt: imbecilli modo proeliantur. Quā quoq; ob causam ad eas deuincendas nō multo robore aut pertinacia opus est. At uero in discendo alius exigēt ordo: neq; ab hac profecto necessitate ibidē detinemur. Nam uti in actionib⁹ complexionē coniuētā & aggredi & discedere oportere p̄ conueniētā ostendim⁹: ita in discēdo e contra fieri debere: haud multis uerbis demonstrabim⁹. Quæq; & enim complexiō ut in studio præstet: exēptionē ac libertatem particulatim requirit: ut suo munere cū

fufficientia facile fungi poffit. Nam fi ea cui concipiendi facultatem natura fancita eft: uel retinendi labore uel diutino ftudio uexaretur: haud multū profecto colligere potuiffet: quum aliena cura premeret. Neq; aliter de reliquis exiftimandū eft. Vt huiufcemodi attamen homines hanc difcēdi præftantiā rectius poffideant: cōplexiones omnes claras & fingulas diftinctas eo modo fortiri debent: ut separatæ ac difcretæ & minime continuæ uel in eodemet ortu cōmixtæ iudicētur. Quam in re unamquanq; complexionem fingulare fundamentum ex fe hēre requiritur: neq; alia alius præeffe fubeffe ue debet: fed tantū iter utranq; interuallū intercipi licet: ut nō nifi interposito ponte adinui cem cōmunicari uideantur. Quæ quidem conditio tum maxime accidit quū per fe quæpiam neq; alias fummitttere poffe: neq; ab illis fummitti pati demonftrat. At in iftis dicendi ratio huiufmodi ē: fanguis cum celeritate concipit: quā minimo onere alteretur. At melancholia tenaciffime retinet: quæ tamen cite colligere nequit. Flegma deniq; & fi longum ftudium tolerat: neq; præpitudine neq; mēoria præftat. Quū eæ tres itaq; diftinctæ cōplexiōes in eodē corpore continentur: fanguis cōcipit: & ad melācholiā tanq̄ ad publicū receptaculū æranū ue transfert: quo fit: ut fanguis expeditus ac liber maneat. At melancholia ea quæ recipit conferuat: neq; difcēdi cura premitur: quæ res ingentem laborem fibi attuliffet. Flegma uero & fanguinis alterationem mitigat: & melancholiæ rigorem lenit: & diutino tēpore ftudet. At reliquæ ftudiū sine flegmatis patiētia per longū tempus protrahere: minime poffent. Huiufmodi perfonæ neq; deterrimi neq; præftantes comites per naturā exiftunt. In opere tardiusculi funt: quanq̄ tempeftiue incipere foleant. In uerbis autē femp abundāt. u. illis pulchrior res funt: quos uel cōmixtos uel condensatos dixim⁹: fed in uoluptatibus appetendis haud diffimiles eis experiuntur. Locutionis fonum & modum exprimendi bonū poffident: uocē uero difgregatā fortiri affuefcunt. Hæc tam præftantia in difcendo corpora huiufcemodi habitudinum uarietatem tenent. Capita fcilicet magna: prægrādes ac rotundas frontes: quæ fupercilii uegetæ funt: poffident. Oculi magni diffolutiq; uti cæteræ corporis partes in iftis habentur. At humeri frontes & palmarum concauitates melancholiam in iftis corporibus aperte oftendunt. Color uero faciei tanta uiuacitate præftat: ut fanguineos æquiparare cernatur: cuius & magnitudo & laxitudo parum inferior eft: q̄ fi e flegmate proportionaretur. Brachia atq; crura longiora potius q̄ media recte dici debent.

assuescunt quoq; propter sui diffusionem longiora uideri q̄ esse: ea etiam pene æqua consistunt: & minimam ubiq; distinctionem obtinent. Longas: angustas durasq; manus sortiuntur, quarū concavitas & profunda & densissima est. At pulpeculæ & digitorum extremitates sanguinis similitimā speciē gerunt: quibus siccores sint: si digitorum duriciem præsertim existimaueris: quæ ad palmā usq; coextenditur. Crura atq; coxæ bonam proportionē rarissime cōtinēt, at pedes nihil a manibus pro sui generis differentia degenerare uidentur. In hūc demum modū operantur: citi congređi uti sanguinei cupiunt, quod apprehendunt melancholiæ duricie uexāt: in laxitudine uero ac tarditate flegmaticos eo imitari uidētur: ut illis esse germanos non imerito dixeris. Cito propter sanguinē defessi eueniunt, quos melancholicus humor quoquo modo duos suo rigore aliquātulū sustinet, p̄ flegma demū celeriter ab opere desistere uetantur: quanq̄ illius laxitudine laborent. Ex minima præterea ægritudine nimium ob suarum complexionum diuersitatē separationēq; læduntur.

De sanguineis flegmaticis.

Caput. xvi.

f Anguinei flegmatici bene discunt: mediocri modo & retinent: & studēdi laborē p̄ferunt. Singularē expressiuā teenent: sed uocem sine ulla gratia sortiūtur. Citi sunt in dicēdo sed in coepe lenti atq; graues, in rebūs agendis in quib; uel ui uel agilitate (nec totiens solutionē repetam?) opus sit: nemo eorum satis præstat: quibus in exprimēdis uerbis cūctos superēt, quā quidē locutionem media grossitudine præditā possident. Quietē cū excelsō ac uerborū optimo sono habent: unde illis in dicendi facultate cæteris excellere prouenit. Verba equidē tanta cū solutione exprimūt: & tam mira quadā dignitate sententias explicant: ut in hac ipsa parte reliquos merito superēt: quā i re a pulchritudine mirā quā possident: maxime iuuantur: in qua etiam cæteris excellunt: quæ tamē illis parū durat: uerū ad. xxx. quintum suæ ætatis annū usq; nimium nitore ostēdūt: & iuniores uideri q̄ esse assuescūt: quas ambas partes quū uersus quadragesimū annū inclinant: cite deserūt. Diutius itaq; uiuere nequaquā queunt: tum propter sanguinis celerem cursum tum ob flegmatis laxitudinē. Colorem iter rubedinē albedinēq; pulcherrimē mixtū hēnt. Magnitudinē iter proceros & statura mediocres sortiri solēt. Corporis hitudies i hūc modū habet: capita atq; eorū facies iter sāguinē & flegma cōstituūt. hūeros bono modo possidēt: at brachia ad lōgitudinē tēdere uident. Manuum

TERTIVS

forma inter colericos & sanguineos existit, quarū tamen magnitudo e flegmate potius q̄ sanguine prodire cōspicitur. Artus quibus brachia cum manibus colligantur: & eas brachiorū extrēas partes quas lacertos superi⁹ appellari docuimus: aliquali grossitudine excedentes tenent. Neq; aliter cruriū inferiores nodos cū poplitibus & toto ife riori prope pedes ambitu (ut facili⁹ intelligas) habent, quibus in locismaiorē q̄ aliunde deformitatē ostendūt, sed tunc præsertim quū membroꝝ longitudine excedunt: & recta cōmixtione indigent. Isti deniq; pedib⁹ minoribus aliquantulū: q̄ flegmatici sustinentur, quorū crura q̄ minimas suras possidēt. At brachia gracilia potius q̄ media dicenda sunt. Coxarum grossitudo cruribus cōformatur. paucissimi inter ipsos uel gibbarosi uel per cingulare locum subtiles nascuntur. Dum uestibus cooperiunt pulcherrimi apparent: quanq̄ neq; agiles neq; politi natura sint: neq; pulchritudinē hanc nudi obseruent.

Quænam complexio mulieribus decora sit.

Caput. xyii.

h Anc pro mulieribus non indecoram cōplexionem esse arbitramur: præsertim in amasus. In matrimonio siquidem & sanguineæ colericæ & colericæ sanguineæ cæteras superāt: immo & ad maiorem ueturæ sobolis utilitatem uiris colericis mulieres sanguineas sanguineis uero colericas coniugari debere peropportunum ē: ut medium optimum ad generetur. Sanguis equidem cito absumitur & colera sicca est. At ubi cūq; rector quispiā deligend⁹ esset: harū duarū cōplexionū altera principiū occupare deberet: imo & quum ab altera nō sequeretur: eūdem haud facile eligi debere cōsemus. Nam si flegma melancholiaue principium in corpore sortitur: quanq̄ uel colera uel sanguis subsequatur: & si bonæ conuersationis id fiat: nunq̄ ad magna recte gubernanda idoneum est: sed ubi huiuscemodi (quas ultimas atq; inferiores intelligimus) complexiones flegma siquidem aut melancholia ad alias regendas administradasq; imperium possidēt: semper terrestrib⁹ rebus nimium adhærēt. Quæ etiam ambæ quum principium pene pares obtinent: nullus regendi mod⁹ illis committendus est. Quicquid etenim huiusmodi homines boni peragunt: id uel iussi uel inuiti certe agunt, qui & si dignitatibus decorentur: potestatemq; adipiscantur: nulla ex parte propterea sapientiores redduntur: neq; scientiam cum imperandi modo consequi possunt. Persæpe etiam huiusmodi belluæ uel sua extimatione uel aliorum suasionem ipsi soli Rei Pu. rebus consulere deliberant: prædecessorum

exempla petentes qui ita facere assueuerunt: neque cum illa dignitatis similitudine sufficientiæ imparitatem diiudicare atque conferre adinuicem curant: quod ob rem magna ex parte in errores cum facilitate incidunt. Potest siquidem absque opportuna intelligenti præstantia ea quæ corpori molesta uidentur sumope fugiunt: imo & cum cibi atque potus nimium suæ qualitati conueniant: dum illis abutuntur rei. P. moderamè facillie negligunt. Illud at tamè fatendum est: & rationis & animi claritudinè in quouis mortali consistere posse: sed ab istis rarissime utitur. Quo fit ut quando ea uti debeant: ante aduentum præscire paruum nobis sit: quod ob rem iuxta naturalem proprietatem eligendum est: quæ magna ex parte ordinè obseruat, & quando aliqua in parte ob id mortales aberraret: non sibi ascribendum esset: quum per uirum rem gerere coacti sunt. A contrario quoque sensu aliquando bonum succedere posset: non recte tamè iuxta naturæ factiõnem eligere: adhuc error esset: quum & lubricis accidentibus & fortunæ ludibrio rem nostram commisimus.

Quis ordo in cuiuscumque generis uel rectoribus uel comitibus deligendis obseruari per naturam debeat. Caput. xviii.

hanc Anc quidem eligendi metam uniuersim statuimus: quam quod obseruare nolint: ob sui negligentiam posthac aberrabunt. Dum mortales uel coites uel alterius generis præditos eligere uelit, eo modo tamè quo nascuntur dicimus: per hitum quippe ingentia morum discrimina uendicantur: imo & partes ex quæ in natura ipsa particulari fundamentum non habent: haud multum perdurare queunt: si hæc a nimia ratione non sustententur. Quam quidem ob causam illud copertum habemus: rarissime accidere: ut placidi per longum tempus ii sint: qui male complexionati nascuntur. Quam rem uel summa cum diligentia aduertere debet: qui uxores ducere statuunt. Nam quum sensibus ducatum committimus: uel iuxta sua fatasmata eligunt: quæ a quocumque minimo obiecto continue dimoueri uidemus. Ultra naturæ uires equidem accidit: ut tanta inter duas personas dissimilitudo orta sit: quæ consuetudine & uoluptatum oblectamento conciliari non queat, quibus contentibus & aliqualem amorè gigni & conformitatis apparerent demonstrari necesse est: maxime quum ab aliis elegantioribus gentibus remotæ degunt. Verum si nos ratio deuehat: & hæc cognitionem obtineamus: neque habitudines neque complexionones nobis occultari queunt. Quo fiet ut uel pares uel præstantiores (si quæ sint) personas discernamus eligereque possimus: Immo & curam hanc quisquis cum ratione capere debet: a natura namque & politæ & agiles personæ oibus placent: quum difformes fastidium adgenerent: quibus illis qui maiori politie præstant obprobrium fiat: sed nobis ipsis imprimis imo & magis certe tenentur: dum modo itatio

TERTIVS

ad malā partē nō declinet: quāuis ob hāc causā magnæ iter cōiugatos
 seditiones oriri assuescāt: circa maritalē præcipue fidē, nō solū & enī
 u q̄ maioris meriti sese existimāt: alias iqrere p̄soas suo arbitratu nitū
 tur: cū qb? magis oblectari possint: & uehementiori uoluptate affician
 tur: sed ad id pagēdū plures alii alimētum suppeditāt. Vxorīs ma
 gnitudo uel media uel maior esse debet. Paruæ & enī & si foemineos
 labores tolerare queūt: ob eaz̄ paruitatē liberi lædūt̄, a minimis q̄dē
 atq; ibecillitate laborātib? uel uiris uel mulierib? sobolē proceritate
 ac rōbre præstātem spare: haud tenuis demētia est.

Quæ differentia inter sanguineos flegmaticos magis minusue mi
 xtos sit.

Caput, xix.

p Rorsus ad sanguineos flegmaticos tanq̄ ad oblitā materiē re
 uertimur: ut differentiā quæ iter ipsos mixtiōis discriminē oriṡ:
 ostēdam? Spissiores aspiciētes quū nudi adsunt: uehementi? oblectāt,
 at cōtra iduti rariore, qui ubiq; maiorē conspectū possidēt. Ii tamē
 q̄ cōiunctiores corpore sunt: magis e sanguīe sortiuntur. Nā si pares
 in utroq; cōplexiōes distributæ sūt: neq; in mixtione neq; i corporali
 forma multū discrepare queūt. Quapropter in istis quos spissiores na
 sci dicim?: sāguinē flegma multa magnitudīe excedere necesse ē: qui
 demū a sanguineis hītudinē p̄mutari uisūtur: quanq̄ & tardiores, &
 lētiores expiant. Eoz̄ q̄ plures pinguescere solēt, oculos prominētes
 atq; rubeos magna ex parte possidēt: neq; a lōge, p̄spicere possunt: sed
 q̄cquid oculis approximāt exq̄sitissime cernūt, nocturno quoq; tēpore
 niticoracis more uident. Postq̄ deficere incipiunt ad flegmaticorum
 qualitatem declinare uidentur.

A qb? corporib? mortales uæhementius circa uoluptates & capi &
 decipi soleant.

Caput, xx.

i N qbuis corporib? ubi & sanguinis & flegmatis cōplexionū
 nimiū cōtrahit: sapi? q̄ i aliis circa uoluptates mortales decipi
 solem?. Quæ res & grauior & nocētior p̄pea ē: q̄a nō solū hui? rei erro
 rē uiris uez̄ & mulierib? ipsis magnopere iesse uidēt, i qb? lōge peior p̄
 culdubio apparet. Nā ueluti mares ad foeminas q̄ ad masculinū gen?
 crebri? aiōs applicāt: mulieres ad uiros uertere debēt. At non solū hic
 cōmunis mod? obseruari assuet? ē: uerū & particulatim uehementius
 allicimur & eas mulieres ardenti? amare cogimur: quæ & magis hu
 miles & maiori simplicitate præditas esse iudicamus: quū partes eæ
 nimiū foeminis cōuenire uideātur: at si ex iis duob? cōplexiōib? pene
 pari quātitate diuisis ipsæ cōstituūt: quaz̄ altera quæque prædomi
 niū: altera uero subsidiū fortiaṡ: mulieres huiusmodi uerba ad aures

dēulcēdas atq; aīum ad uoluptates alliciēdū suauissimē explicāt: mur-
mure quodā dulcissimo ueluti quū fauoni? ipse flores ac teneras her-
bas tēui ac molli aura nulla iactura cōmouet. Furorē præterea ī actio-
nib? aut minādi modū ullū nequaq; promittūt: sed quacūq; in parte
dulcedinē mirū ī modū ostētant. at q̄uis multū sagaces minime sint:
eis tamē laxitudo ac noua mollicies uēustatē īpartiūt, quæ sensus nō
parū oblectat. Nulla deinde calliditate ea quæ sciūt dicere demōstrāt:
ueluti in minimis natu accidit, qui quāq; nō sentētiosa uerba profe-
rāt: ob simplicē īnocētiā eos laudib? extollim?. Quā ob causā ī nōnul-
lis regionib? alienigenarū mulierū locutio maxio habetur in pretio: il-
la aut cōiugū aspnat. Hæc demētia tamē illis præcipue iest, q; loquē-
di libidīe ad uaria sese applicātes partes quid dicturi sint neq; diuidi-
cant: neq; existiant: sed appetitu ducti garriūt, quæ dēiq; res hoīes
q; inter curiales faceti habētur: nō mediocri modo delectare assueuit.

Qua cōplexiōe uxores ducēdæ sint.

Caput. xxi.

a T uero quū uxorē ducere statuēdū sit: aut in lōgū tēp? ueneris
cōsortes quærēdæ erūt, alia op? est cōplexione: ut eæ sagaciter
respōdere sciāt: & ut uoluptati ipsi atq; afflictioib? (quæ amātes nō
parū torquere assuescūt) mediū īponi facile sit. At quū aliis præstan-
tiorib? corporib? affectioesa natura tributa a iaduertam?: nō parū mo-
lesta hæc de qua nūc agim? cōplexio nobis apparebit. Cui? corpora pa-
rū ampli? moueri queūt: q; ad mala pmittēda sufficere uideātur: neq;
eos; hitudo labores pferre potest: ubiq; enī carnib? abundāt: prægrā-
des facies sortiūtur. Albo nō parua rubedīe admixto colore spargūt.
Oculos nigros ingentesq; magna ex parte habēt. Tū hūeroꝝ tū clu-
niū corpulētia grossitudini sub cingulo cōtentæ haud exuperās esse
(q̄uis quoquo modo sit) cōspicit. eis quoq; coxæ: crura: cubiti atq; ul-
næ lōgitudine difformi insunt: neq; distinctā habitudinē continent:
uerū sine differētia prope pariter p oēs partes distēdūtur. Huiuscemo-
di deniq; & uiri & mulieres expansis pedib? ac magnitudīe exuperan-
tib? incedūt. Man? quoq; lōgas & hūore refertas sortiūtur.

An mares an foemīæ circa rē hæc magis desipiant.

Caput. xxii.

a T hoīes huiusmodi mulieres adamare: minie idissonū ē: quū u-
illas & ad breue tēp? & ad corporis tātū oblectamētū appetāt:
qa neq; illis uel muros scādere deceat: uel eas arma ad nos tutandos
capere oporteat. Foemīæ tamē siue ex ignorātia siue ex maxia malicia
prouēiat: quū ardentī? uoluptatē inhiātes expectēt: huiusmodi cōple-
xionis mares cupiunt, e quib? hoc solū cōmodum prouenit: ut carnis
exuperantiā amplecti osculariq; queant. Alios tamē agilitatis act? de

TERTIVS

fensionē ue hominibꝫ condecētem ab iis sperare nō licet. Neqꝫ ob hāc causam nimiū admiror: quū eos qui pictores laudare solent existimo. Ii enim maiore tēpestate nostra laudē adepti sunt: qꝫ artuū partes ali quas sub aliis cōtegūt, quorꝫ quēpiam hominū naturā in fingendis imaginibꝫ recte imitari non nouimus: sed id tantū existimāt quātum precii in figurā efficiēda expositū sit: & quales quātasqꝫ rugas uestes ipsæ pro tractibꝫ singulis contineāt, quas partes oīno redarguere uel laudare nequa qꝫ quimꝫ. Nā si patricio atqꝫ armorꝫ dedito uiro indumēta illa minime cōueniāt: mercatori alteriusue negociandi generis homini apta iudicari possunt. At si Itali eas uestes aut galli cōtemnunt: hispani: germani aliaue exera gens illas aut similes quādoqꝫ gestāt: qui quidē error nimiū excellens ī populo habetur. Maxima enim ex parte plebei amore uestium uariarū cisuusqꝫ aut ligamētis capiūtur. Quādoqꝫ etiā eos magnificiūt: qui crispos: solutos: nigros: rubeos: lōgos: breuesue capillos cōtinēt: aut qui perpolita cesarie cōpti fœminarū more nitēt. Rudes nāqꝫ cuiuspiā formositatē ī capillis uti uī Sāsoni īsitā arbitrātur. At qui rectā hāc aiāntiū cognitionē hēre cupiūt: non tātū mēbroꝫ habitudines īspicere debēt: uerū quantā uiuacitatē claritudinēqꝫ cōtineāt: & quō expediti consistant: aut qua obscuritate opacēt. Oculi qꝫppe albi parꝫ pulchritudis hēnt. at uero quū ii ipsi pminēt: aut expargūt qꝫmaxie deteriores sūt. et quū nigri pulchritudinē hēant: eorꝫ nōnullos bouios (ob similitudinē) appellamꝫ: tū quū uigenis palpebrisue aut supciliis cilisqꝫ exuperatibꝫ cōtegūt: uel quū sua opacitate p nubila dēsa semper īspicere uidētur: ex iis tamen qꝫ clara nigredie micāt & expediti sūt (quos morēos hispani dicimꝫ) cæteris pulchritudine præstāt. Nā uidendi perspicacitatem cesii oculi capriniqꝫ habere affuescūt.

De sanguineis flegmaticis colericis. Caput. xxiii.

f Anguineꝫ flegmaticꝫ colericꝫ bōæ cōpositiōis ē: laxitudinē ostēdit: neqꝫ eiꝫ oīno p naturā exps est. Satis tēperatꝫ moderatusqꝫ existit. hac cōplexiōe præditas haud plures psonas iuenies: quæ tamē in cōmunicatiōe nimiū oblectāt. huiuscemodi hoīes grauitatē cum qete demōstrāt. Ex iis medici præstātes fieri queūt: qꝫ tamē lōge pspicaciores reddūtur: quū colerā medio ī loco sitā habēt. Neqꝫ plures uires neqꝫ nimiā pnicitatē fortiūtur: sed bona tēperie præditi sunt: sufficientem expressiuam: uocem uero ad pangendum deterrimam tenēt. Horum hominum habitudines eæ sunt: facies minor qꝫ sanguineis flegmaticis istis inest: neque ea tanto rubore inficitur: immo &

eorū oīs caro ficior distinctiorq; in seipsa consistit: istorū manū minores q̄ flegmaticorū: sed longiores q̄ in colericis certe sunt: q̄uis neq; tam duræ: latæ: fortesue sint, quarū lenitas atq; color non multum a sanguineis flegmaticis degenerant. Coxæ atq; cubiti cū opportuna aptitudine extremis correspondent, pedes ueluti manus habent. Cru- ra a suris ad pedes usq; aliquali corpulentiuscula excedunt: neq; dissimili excessu lacerti suo modulo deturpātur. Quācunq; uel artem uel scientiā bene discūt, Mediū etiā in actionib; obseruant, in ægritudinibus tolerādis non multū præstant: q̄uis ad excipiēda remedia faciles sint. Parū in eiciendis missilibus ualent, mediocri modo defatigari queūt, cibū potūq; mensurate sumunt.

Quæ & qualia corpora ex sanguine flegmate & melancholia oriātur.

Caput, xxiiii.

f Anguineū flegmaticū melancholicū uel ad uerba uel ad actiones mediocri modo saltem idoneū nasci: pene impossibile est. Magno corpore isti ut plurimū sunt: colorē ab albedine: rubedie atq; nigredine confusum (ne distinctū dicam) habent. Vires & toti; corporis formā uti flegmatici tenent. Neq; in operandi modū melancholicis dissimiles sunt: sed aggrediendi auiditas sanguinis certe est, qui tamen tantū & a flegmate & melancholia premitur ut ipsi; solum de sideriū superesse uideat. Mediocrē uim ad sustinēda pondera sortiuntur, exiguā pernicitatē & pessimā temperiem possident. Loquelā atq; uocem expansam ac sine sale tenent, nimiū & crebro ab ægritudinib; uexari assuescūt: a quibus eos redimere perdifficile est. Plurimū cibi appetunt: q̄uis potu mediocri sustineri queāt. Hanc habitudinem sortiūtur, eorū facies maiori osse sed minori carne q̄ flegmaticorū constat. Brachia atq; crura unca quoquo modo cōsistūt. Manū crassæ uti flegmaticorū apparēt: sed strictiores ac duriores sunt. Neq; pedes manib; dispares habēt, in longū atq; léte defatigari possunt. Neq; a labore multū premūtur: neq; uires (q̄uis nimiū exerceātur) affligūt, nēo eorum in iaculatione ualet.

Prologus.

Iam late in sanguinis complexionē: de singulis corporib; quæ eoducēte constitui queūt: explicatum est. Neq; illis opportunam distinctionem denegauim; . at in tribus uenturis tantas diuisiones agere non penitus oportet. Eæ equidē per superioris ordinē haud magna cū difficultate appræhēdi poterūt. Quā quippe ob causam eas partes solum explicare conabimur: quæ a reliquis longo interuallo distant: & maximā actionum dissimilitudinem agunt. At eæ quæ superioribus

TERTIUS

quoquo modo cognatæ erunt: cum illis simul procedent, Vt res hæc tamen facilius percipi queat: uniuerfum ordinem in hunc modum statuemus. Speculandū quidem est: quis cuiusque complexionis locus per propriam magnitudinem sancitus sit: neq; bonitatem & uim cuiusque iuxta copiam illam quam rettulimus negligi licet: immo & corporis in quo constituuntur formationem extimari debere: per oportunitatem est. Et hoc modo ipsæ tum maioris tum minoris puritatis (uti erunt) iudicari manifeste poterūt, quas tunc meliores esse intelligimus: quando corpus perfectiores conformioresq; suæ complexionis habitudines possidet. Quo quidē itinere facile est appræhendere, quā tam portionem singula elemēta corpori impendāt: quibus eam summo pere abscondāt. Vox atq; melancholicorū expressio crassa ac rigida est. At quis homo qui multū melācholiæ fortitus est: aliarū complexionū participatione cū gracilitate loquatur: semper illi durities restat: neq; ipsius uerba ulla in parte conglutinari uident: sed omnes partes contingere indeq; reflecti apparent. Et quū coleræ uox uel flegmatis uel melancholiæ admixtione pinguescat: & ibecillitatē & lenitatē cū minima uerborū incisione obseruat. Ast sanguis uiuacitatē cū distinctio ne semp retinet. Flegma demū & si grauedinē & tarditatē dimittat: nō propterea laxitudinē uel expāsiōnē omnino eicit. Neq; aliter suas proprietates p corporis habitū formāue singulæ obseruāt: maxime in digitorū summitatib; & tactu: ueluti si e melancholia exemplū capere uelis: quæ manuū uolas duras solidas & aliquantulū cōcauas pro sui magnitudinis differētia semp efficit. Neq; frontes ad anteriore partē propensas unq̄ deserit: quæ adeo ursis similes sunt: ut eas si uelis ursinas non inmerito dicas. Immo & huiusce cōplexionis ossa nodosa cōsistunt: & mēbroꝝ habitudinē curuā possident. Singulas deniq; complexionēs illic inquirere licet: ubi eas suo modo simplices uel singulātim saltē ptractauim; & tūc iuxta similitudinē quā corpora circa quālibet earundē complexionū fortietur: ea nobis diuudicāda erunt.

Argumentū.

e Lementorū ordinē alia in parte exposuimus: ut complexionū qualitates ostenderem;. At illic colerā secundo in loco collocauimus. Quā attamē quū per præcipuā in præsentiaꝝ tractare tētem; ut eam rectius diuidamus: illā in prima frōte semper statuere: uti de sanguine suo loco fecimus: opus est.

De colericis sanguineis.

Caput. xxy.

c Olerici sanguinei poptime temperati & maximi anhelit; sunt

& neruis & ossibus q̄ bene cōmuniti nascuntur. Carnem etiā siccam: hūorisue carētem (ut strictius cū auctore dicam) pro sui magnitudinis differentia tenent (quæ ex nuda ab hispāis reſto uocabulo dicit̄) Apti ad oēs artes existunt: & in iis singulis multū elaborare queūt. In uentio illis familiaris est. in oibus suis actionib⁹ & si tardiores q̄ si a sanguine inciperēt: sint: id tamen patientiæ diuurnitate compētant: q̄uis min⁹ p̄nices & non tantū in iactu præstantes expiri soleant: præfertim in leuib⁹ rebus. in palæstra sunt constātiores: qui quū altas habitudines fortiuntur satis in motū ascendunt. Formā tanto coleræ similitimā cognatioreq; obtinent: quāto illius maiorē portionem q̄ sanguinis habēt. Mēbra bene per oēs partes diuisa tenent: quā ob rē quum nudi pateſcunt: cæteris excellūt. Pedes minimos pro corporis magnitudine possident. crurum poplites graciles: suræ uero rotūdæ atq; breues: minima quoq; genua sunt: et coxarum grossitudo in medio sui consistit, quæ ab ortu maxime expeditæ sunt. cingularem locū subtilem potius q̄ mediocrē fortiuntur: quē uegetiorem reddi neq; ullis uoluptatibus neq; tempore speres. lacerti graciles sunt: sed brachiorum partes illæ quas cubitorū nodis finitimas & tabulas appellari ostēdim⁹: rotūditate gaudēt. Ast tori suffarcinati & prope cubitū breui circulo cōclusi uisuntur. Facies aquilinæ & supra se cum sagacitate consistūt: neq; inde plures prospicere ac petere partes cum breui motu atq; momēto deserunt. nō tam suaves uultus q̄ si sanguis iniret: habent: quanq̄ per laborē solitā pulchritudinē augeant. Sanitate atq; constātia præstant. in uerbis explicādis mediū possident: sed præstantior loqueliæ uox illis inest: neq; in pangendo laborant. multi ex istis tanta cū mēbrorum oīum agilitate atq; solutione consistūt: ut conueniētia loca ex seipsis possidere cernantur: & circumstātib⁹ excellere iudicētur: q̄q̄ ex nulla alia actiōe (præter apparētā) id ipsū colligatur: ex qua huiusmodi animātes cæteros superare facile apparet. inter istos uel melancholia tertio in loco coniuncta homines illi sunt: qui reliquos tum in longo cursu: tum in ambulatione uincere possunt: e quib⁹ nōnulli etiam nimiū edaces experiuntur. Ad pristinos tamē uertimur ne istitutū deserere uideamur. Qui nō tam citō uti dixim⁹ uel discūt: uel res ad memoriā reuocāt: sed præteritorum locorum inquisitione tanta ad mentem reducunt: ut id qđ inquirebāt magna ex parte reperiant. Isti atq; illi quos tanq̄ solos colericos diximus inueniendi sufficientiam continent: & plures tum artes tum scientias innouare queunt. Ex reliquis & enim nōo profunde nisi iter ab aliis accipiat:

TERTIVS

progreditur nonnulli ex huiuscemodi hominib? sunt: qui sanguineo-
rū habitudinē habere uisuntur: præter facies lumbosq; qui in illis ad
huc coleræ speciem (uti habent) demonstrant: e quibus uel grauem
uel debile aliquē inuenire extra naturam quodāmodo est. Quo fit ut
reliquis oib? in rebus ab illis peragendis excellāt: in quib? ut: leuita-
te & nimiū cōcitato motu opus sit. Tantū attamen furorē habent: ut
distēperati quoquo modulo appareāt. Ingeniū eis uti huic complexio-
ni deberet: nequaquā iseruire assueuit. ipsi enim uel illud impetu inter-
rumpūt: uel expectare contēnunt.

De colericis sanguineis melancholicis.

Caput. xxyi.

q Vum melancholia iis duob? superiorib? complexionib? tertio
in loco applicatur: ambas & ad discendū & ad agendū minus
aptas efficit. Corpus enim id durius rudiufq; & laboris minus sensi-
bile illius aduentu redditur. Capita atq; humeros tū maiores tum ro-
tundiores possidēt. Satis distēperate appræhédūt. Pene omnes isti
fortes cōsistunt: & laboris nimiū tolerant: in quib? diutissime durant
Solet quoq; in istis laudabilis regnare memoria. inuentiōe equidē cū
celentate atq; retentiōe satis optima utunt. ex istis aliqui magnā pul-
chritudinē atq; aurā habent. Huiuscemodi corpora ex sanguinis & co-
leræ paribus portionib? constitui demonstrātur: immo & per tactū so-
lū recte appræhendunt diiudicanturq;: quanquā in omnib? suis actio-
nibus: & in ipsarū sentiendi modo duriciē detegant. Subtiles aspectu
apparent: qui quū aliquā petūt partem: toti simul conūcti uoluunt
& sese cōuertere solent: quæ res ad eorū aurā non parū cōfert: id enī
politie quadā agere uidentur. Neq; unquā uox in illis uel crassitudinē
uel asperitatem deferere assueuit.

De colera sanguine & flegmate.

Caput. xxyii.

f I melancholiā huic superiori corpori natura demerit: & in eius
locū flegma subsequatur: id humiliter obediētiusq; circa disci-
plinas redderet: quanquā minores corpus uires haberet: neq; illas quas
possidet nunc tanto cū robore utitur. Eorū caro satis leuis & tactu dul-
cis est: & si tarditatē semper habent: ea profecto non nimia est. In me-
dio ualent: sed in longū præstant. Maiorem carnis copiam a cingulo
deorsum quā seorsum possident. Neq; alio modo de brachis dixeris. Pe-
ctora eo modo rotunda tenent: ut pyramidis speciem gerere uideantur
Eorū capita sufficienti magnitudine constant. Viriū culmē quandoq;
obtinēt: sed pnicitatis præstantiam nunquā consequunt. Misilia me

diocri pondere ac mollicie prædita conuenienti modo iaculantur.

Colerici melancholici.

Caput. xxviii.

c Olerici melancholici fortissimæ complexionis sunt. Artus nimum collectos habent, quorum omnia membra magno ubique fundamento constare: ostenduntur: et ad oppugnandum & ad defendendum neque moderate neque subtiliter sed proprio robore pro uirium magnitudine ualent. Cæteris diutius uiuere per naturam queunt: tum propter coleræ temperiem tum etiam ob melancholice duriciem ac resistentiam. Quas quoque ob causas quæcumque laborem animali conuenientem multum tolerant. Inedia potissime sustinet: & ciborum copiam capere & sine stomachatione digerere possunt. Tam bonas pangendi uoces habent: ut eæ in altitudine feritate amœnitateque cum uariis huc atque illuc (uti opus est) in flexionibus cæteris præstare maxima ex parte experiantur. Colerici enim & si e gutture canunt: & uocem indefessam possident: ea nimum gracilis est. At melancholicis e contrario crassa: dura & magno cum robore & a capite uox est. Quam ob rem hoc in corpore organa ad huiusmodi facultatem conuenientia cum medio maxime opportuno ac temperato formantur. Ad xxxv. suæ ætatis annum maiores natum uideri quam esse assuescunt: indeque per longum temporis spacium sine apparentiæ discrimine sustinentur. Nimias uires habent cum quibus aduersarios (siqui sint) satis offendunt. Neque plices sunt: neque leuia iaculantur. Nam grauius commouere non parum est. Quam rem fortibus familiariter semper derelinquimus. Cum mediocritate discunt: eas res præsertim quæ ad actum spectant: & membris conueniunt. habitus non tam inferas quam colerici: neque tam superas aut latas uti melancholici tenent. semper equidem priori præcipue assimilantur: et osse & neruis abundant. Non alto pectore prominent: quamuis id optime conditum uegetumque sit. Ex istis fortes equorum agitatores expertuntur.

De colericis melancholicis admixto sanguine.

Caput. xxix.

q Vum coleram & melancholiam sanguis consequitur: homines celeriores: leuiiores & subtiliores redduntur. Meliorem expressionem habent: quamuis haud multum a sanguine dimoueri nequeant: qui illis tamen in discendo nimum prodest. Digitorum summitates duras & aliquatulum graciles supra superiores possident: sed uola manus semper latitudinem retinet. eorum color non tantum rubedinis quam sanguine continet: neque tam niger est: ut a melancholia petus prodire iudicetur. Horum plures a gressu collore quodam induuntur (quem ob nigredinis uicinitatem Itali brunum: nos uero

TERTIVS

morenum cōmūni uocabulo dicimus) Neq; huiuscemodi homines inepto corpore esse assueuere.

De colericis melancholicis flegmaticis.

Caput, xxx.

a T uero quū sanguinis locū flegma occupat: minus citi sunt: quanq̄ laborem patientius pferant: quē tamen lente quoquo modo consumunt, nullū attamē corpus hoc facilius in longū defatigari potest, res graues cū cōueniētia tractāt: leuitas qppe illis ubiq; deest. Hoꝝ facies longiores poti⁹ q̄ mediocres sunt: sed maiorem magnitudinē q̄ possident: certe demonstrāt Pedes atq; man⁹ inter colericos & flegmaticos tum magnitudine tum duricie fitas sortiūtur, Mēbra p oēs partes satis uegeta obtinēt: nimia ex pte proceritate præstāt: haud cum celeritate discūt: uerū quum diutino tempore studere possint: multū docti pertēpus fieri queunt, media temperie sunt præditi, expressione lenta & nō bona loquuntur, Vocē sublimem & crassā potius q̄ mediā tenent.

Colerici flegmatici.

Caput, xxxi.

c Olerici flegmatici ossis ac neruoz plurimū: carnis uero minimum tenēt: præter eam quā a genib⁹ cubitibusq; deorsum sortiuntur, Pedes ac man⁹ grandes habent: quæ iuxta ossium neruorūq; magnitudinē molles sunt, Facies graciles & longas possident, proceri statura multa ex parte erigūtur, Neq; prōpti neq; leues sunt: sed lētoꝝ in p̄cipiō manifeste laborant: tum propter coleræ assuetum impedimentū (ne uelamen iterū dicā) tum etiam propter grauedinem & tarditatem flegmatis, illud tamē uniuersim fieri scias: omnes eos tardos uideri solere: qui rem cum discretione ac prudentia aggrediunt̄, ipsos etenim cū temperie ac moderamine ingredi necesse est, quæ res rapidū motum prohibēt, Ast alii qui certamen sine consideratione cōmittunt: quīuis lentī per naturā sint: ueloces ab effectu apparēt, Neq; huiusmodi demōstratio procul & a demētib⁹ & a reliquis qui ob rationis inoptiā infreni iudicātur: abest: in quibus quanq̄ tēuis & soporata uis sit: quū eam rapide primo ip̄etu coniciant: uis qui illam sustinere non norunt: & magna & cita uidetur, Vt finem attamen coleræ flegmatiq; simul imponamus: illuc redire peropus est: ne longius q̄ oporteat uagari uideāur, At hoīes ex utraq; cōplexiōe cōfecti: in reb⁹ quæ & ad mētē & ad corpus spectāt: mediū obtinēt: q̄q̄ in discēdo magis præstēt: in agilib⁹ qppe non multā leuitatem adipiscuntur: sine qua oēs corporeæ actiōes minimā aurā sortiunt̄, neq; hos brachio ia

culatores dicas. Eiciendi enī facultas pernīcitatī cōformari expitur,

De colericis flegmaticis sanguineis.

Caput, xxxii.

c Olericus flegmaticus sanguineus leuior: temperatior & celerior nascitur, cuius habitudines altiores breuiioresq; sunt: in digitorū capitibus aliqualis duricies cōsistit. Facies minus longæ & quo modo carnosiores sunt, celerius colligunt: sed laboris impatiētiores sunt. Multo bonā apparentiā atq; cōuersationē habēt, circa uoluptates moderati sunt: easue moderate (ut uerū dicā) p naturā appetūt,

De colericis flegmaticis melancholicis.

Caput, xxxiii.

a T melācholia tertio ī loco pro sanguine subeūte: corpora omni ex parte duriora & membris uegetiora reddūtur: maxime ex aduerso. Minus tempati & ad disciplinā minus apti istiusmodi uiri cōsistunt. Tardiores quoq; sunt: & diutius laborare possunt, membrorū habitudines latiores curuatioreq; habent. Neq; leuitate: neq; iactu: neq; celeritate ualent: sed magno robore (ob personarū uastitatem) ut plurimū sunt: quanq̄ non tantum a suis uiribus uti alii faciunt: pro roboris copia iuuari queant.

Prologus.

In capitibus quæ ad sanguinem atq; colerā pertinebāt: & in earū uariis permutationib; dūmodo hæc antiret: corpora magnæ subtilitatis atq; industriæ tam in aduersā q̄ in bona parte ostendimus. Nam quanq̄ eorū aliqua p uoluptates degāt: ut iis cū sagacitate uti queant a natura iuuantur. Vterius autē materiē exasperare licebit: quum ad melancholiā & flegma nos descēdere oporteat. Inter quas quidem cōplexiones homines ad graues labores perferendos apte cōfectos & ad res pingues atq; crassas ptractādas & ad tolerādos maximos cuiuscūq; generis cruciatus minima cū tensatione idoneos inueniem;. Quāuis illud aīaduertas uolum: in quib; & sanguis & colera secundū ac tertiu locū quouis ordine pmutato sortiunt: homines satis idoneos nasci: ad res corporeas præsertim pertractādas: per intellectiōnē nāq; haud multū scandūt: neq; illic ubi pueniūt: magna cū subtilitate discernūt: neq; facultatē quā tractant clare explicant. At hac in parte ordini a nobis aliunde obseruato quo melācholicos flegmaticis præposuimus: minime derogare statuim;. Quanq̄ si eorū cōuersandi modū solum agere deberemus: flegma longo interuallo antiret.

De melancholicis sanguineis.

Caput, xxxiiii.

m Elancholicos sanguineos: prōptos atq; duros experimur. ma

TER TIVS

gnam iuncturam immo rigerē sine inflexiōe ac moderamine tenēt. Forti complexione cōstant: & sufficiētes uires possident. Frigora atq; æstus cum singulis tempoz affectionibus (ne mutationes dixerim) mirandū in modū sustinent, parū & sine ullo sale discūt. Plura equidem petūt: neq; qd illis cōuēiat considerāt. id enim solū animaduerunt quod prima fronte illis occurrit. Quā quippe eb rem fastidiosi discipuli sunt, laudabilem memoriam ob melācholiæ principatū ne quaq; possident: quanq; ei conseruatio atq; retentio appropriata sit, id tamen intelligēdū est: quando alia complexio præcedit: quæ ea quæ p cipit ipsi melancholiæ transfert. At sanguis in hoc corpore subsecuti? tantū prioris complexiōis fortitudie summittit: ut celeritatis portio nem tantū retineat: ab eaq; ex suis omnib? muneribus solū iuuetur: uerū solutione atq; subtilitate & ad recte discendū & ad pulchre operandū priuatur. Quācūq; ré actualem mediocri modo quanq; summa cū duricie agere queunt, mediū quoq; & in cursu & in rerū magni rigoris & ponderis iactu possident: quas res per accliuia loca meli? conficiūt. Vires altas (i imminētioribus mēbroz partib? dico) continent Cōmuni modo defatigant: temperiē namq; minime adipiscuntur, ni miā ciboz copiā appetunt: qua sine personarū grauedine abutuntur. Parū a siti uexantur: & quīs multum biberent uini exuperantia eorū cerebrū rarissime expugnat. Neq; propensi ad ægritudines sunt: neq; eas omnino uitare queunt, at medicinis male obtemperāt. Faciem minima cū molestia rotundā & osse & carne bene formatam habent. Neq; aliter per cætera corporis mēbra consistūt, latos humeros sortiuntur: quoz latitudo brachia fortificat. Eoz manus curtæ: latæ & durissimæ sunt. Digoz capita stricta quæ & asperitate & rigore multū excedunt, nimiū cum manib? astringunt ubi eæ amplecti possunt. Pedes breues atq; crassos rotundosue (ut planius intelligas) habent: quorū anteriores partes ad intra potius obcuruari q̄ medio modo consistere apertū est, locutiōem furibundā: & uocē temperatas aures offendentem fortiri solent.

De melancholicis sanguineis colericisq;.
 Caput, xxxv.

q Vando melācholiæ & sanguini colera comes inhæret: corpus ad maiorē tum temperiem tū uim reuocat, quod attamen semper insipidum remanet, longius isti defatigantur: ediscūtq; melius, in actionib? nō tam accliuia appetunt loca: neq; tam rigida arma illis cōueniunt, Fortiores sunt, Manus lōgiores æquioresq; tenent quas ob

suam grossedinis similitudinē cōsecutas non absq; iusta causa supius diximus) cū quib^{us} tamen minus q̄ superiores astringunt, cætera mēbra molliora possident, prononciationē minus asperā & uocē suauiorē sortiunt. Faciem neq; corpulentam neq; gracile tenent, Humeri mediocri latitudine constāt, Cubiti atq; coxæ & brachius & cruribus sufficienti proportione respōdent, Pedes atq; man^{us} opportuna longitudine porrigunt: q̄uis ad latitudinē declinare uideātur, Ex huiusce modi compositiōe homines cæteris sæuiores nascunt. Sanguis etenī semp commouet: & hoc ī corpore cū asperitate: sed melancholiæ duricies & inimicicias sustinet reseruatq;: & iniurias tam in longo q̄ in breui tempore recordatur: & colera quū incēdit excitaturq;: uindictā magnis cū ferocia atq; furore exequit, ast ubicunq; ex tres complexionēs simul sunt: dūmodo uel melancholia uel sanguis corporis imperū obtineat: crudelitatem hanc retinent, Colera quippe non tātam imperandi facultatem sortitur: ut uel iniurias obliuisci uel offensionē uel quāuis aliā acceptam imaginatiōem depellere faciat, At q̄uis melancholici sanguinei crudelius oprent: & sæuiorē nocendi animum habeant: nō facile suos affect^{us} explent: si coleræ præsi diū illis deest, G. A. neq; hunc crudelitatis excessum istorū cupiā (pro nostro ingenio) q̄uis nō sine discrimine deneges.

De melancholicis sanguineis flegmaticis.

Caput, xxxvi.

m Elancholicus sanguine^{us} flegmaticus nulla in parte rectā mēsuram obseruat, Duriciem quippe cū celeritate ac laxitudine possidet ubi tanta itaq; confusio regnat: quis agilitatis claritudinisue sufficiens locus usq; relinqui poterit? sæpe ægrotant & cū difficultate mederi possunt, duricie in actionib^{us} deturpant, quas cū uehementi impetu aggredi (q̄uis nequeant) cupiunt: eorū equidē effectū huic parti contrariū uidere solemus, Mēbra uasta ubiq; habent, neq; pernicitas neq; eiciendi facultas illis amica est, manibus tenacius cæters rigore quodā a temperie omnino alieno astringūt: tum propter melācholiæ duriciem & sanguinis celeritatē: tum etiā ob flegmatis ad amplectendū magnitudinē, lacertos crassos & magnas man^{us} possident, quæ & si longitudine nō tamen latitudine excedūt, quarū uolæ profundæ sunt: & exuperatē rigorē continēt, omnia quæ manuum uiribus fieri possunt: isti reliquis præstanti^{us} agūt, uti ligna rumpere: ferrū torquere: uel solo iacetē hastam a cōto subleuare: brachio pēit^{us} ante se porrecto: nam quū parū inferius caperet: id alii plures meli^{us} ipsi

TERTIVS

facere potuissent. Magna eorum pars pessimis signis iuxta uulgare disciplinam denotari assuescit: ueluti diffusos oculos: raros dentes: cotinua (imo cotinua saepe) supcilia aliaque huiusmodi idicia habere. Illud tamen animaduertendum est: illis oibus qui has tres complexiones pene pari mesura diuisas & nimia cum magnitudine: contrahunt: quam huiusmodi signa desint: non turpitudines desunt. Neque istiusmodi idiciorum uel possessio uel carentia illos deteriores melioresue reddit. Ii etenim maxima ex parte uarij sunt. At quando signorum istorum aliquid cuius bene complexionato homini inesset (quod raro accidit) non uitium sub illo denotari solitum is per naturam haberet. Istiusmodi compositionis homines trifariam diuidimus. Ii & enim qui melius discunt bonam faciem tenent: & parum comixti sunt: clarum colorem habent: & sufficienti in modo aut saltem quiete loquuntur. At permixti fortiores sunt: & magnas & crebras uoces imittere solent: duri etiam existunt: & parum discunt. Alia demum postrema uel pars uel cohors: quam opacam uel fuscam cum auctore diximus: mixtionem habere ostendit: quae non nisi membrorum artuumque oppressio est: quae & actionem & intellectionem impedit. quo fit ut ingenio hebetes: corpore uero ibecilles experiantur: ob quam quoque causam male atque haesitater loquuntur: operanturque. G. Ayora.

T si differentiam inter claros atque fuscis ostendimus: nodum plenum exposuimus ordinem: quo singuli adinuicem pro istiusmodi discriminis differentia cognosci debeant: quam huiusmodi re praecipua includere eaque litteris madare haud facile est. Verueni uero quam aliquot dies (quam paucos) in ipsius rei indagacionem intendimus assuescimusque adiuuere: impressionem ac similitudinem quamdam effingimus: quae nos circa quemlibet decipi uetat. Ut non sine aliquo documento tamen lectorem deseramus: exemplum hoc benigne excipe. Considerandum etenim est: uti quam duo eiusdem speciei atque qualitatibus ligna uidemus: quorum alterum sanum solidum & ex omni sui parte ualidum: alterum uero marcidum atque corruptum consistit, quorum etiam differentiam primo aspectu apprahedimus: non aliter animata claritudinem perspicacitatem: uel grauedinem cum laxitudine praeseferunt. Qua in parte tantam dissimilitudinem experimur: quanta ex disparibus complexionibus uix oriri potest. Neque quomodo id intelligi debeat penitus reticebimus. Duo equidem colerici esse possunt: quorum alter durus: fuscus: coclusus: & parum distinctus sit: at alter apertus & temperatus existit: quem melancholicus quispiam distincte longe magis comunicando oblectabit: si caeteras sui similes affectiones sortitur: quam oppressus ille colericus: quam illi praecipua in complexione conformetur.

De melancholicis colericis.

Caput. xxxvii.

m Elancholicos colericos fortē cōplexionē habere & magno cū robore resistere atq; offendere ex ante dictis patere potuit. Parum discunt: neq; memoria præstant: sed in actionibus secum concurrere durū est. Mediocrē inuentionē in rebus agendis sortiuntur. potētes palæstritæ non solutione aut corporis agilitate sed ob uirium copiam coniunctionēq; sunt. pernicitatē nequaquā adipiscuntur: sed ponderosas res ualide eiciūt. Omnia mēbra curta & magnis ossib; & neruis condita possidēt, quā rem attamē in facie: lacertis atq; poplitibus maxie ostēdunt. rotūda capita iter magna & media habēt. Faciē itra securuā (quā hispani chapadā uocant) sortiuntur, cui; magnitudo a capite degenerare minime uidet. Manus latæ atq; duræ & mediocrem longitudinē habētes sunt: & quicquid illis capiunt nimiū infestant. Magnū quauis in re laborē perferunt. neq; ulla in parte celeres sunt. Extra naturæ normam pene infirmantur: temporis tamē (quū id accidit) discursu mederi assuescunt. Istoz; uoces sonorores quā cæterorum hominū sunt. quicquid apprehendūt diutissimo tēpore retinēt: & ubi consistunt magna cum duricie perseuerant. Mediocri proceritate sūt: sed latitudie exuperāt. Magni canes quoq; (quos aprarios dicere possum;) istiusmodi cōplexionis meliores cæteris sunt: imo etiā & equi quib; in iusta pugna utimur eadē cōplexione præstant. ex aliis eteni ad id idonei rarissime prodeunt: quāuis quum colera ipsa anteit: præstantiores experiantur.

De melancholicis colericis sanguineis.

Caput. xxxviii.

q Vum sanguis his duab; complexionibus cōiungitur corpora quoquo modo celeriora: leuiora & in iactu ualētiora reddit. melius discunt: quāuis id neq; adhuc sūm opere agāt. huiusmodi hoīes & aptiores corpore sūt: & pulchriores in actiōib; apparēt. deteriorē uocē quā superiores sed expressiuā meliorē sortiūtur: ad ifirmitates propensiores nascūtur: & labores min; pferūt. Maiorē carnosiorēq; faciē habēt. pedes atq; man; curtas: uegetas & duras tenēt: sed digitor; ultia extrēa dura & gracilitate quoquo modo prædita obtinēt: manib; satis astrigunt. reliqua demū mēbra aliquantulum quā in melancholia & colera subtiliora sunt.

De melancholicis colericis flegmaticis.

Caput. xxxix.

m Elācholic; coleric; flegmatic; q; simul & si uegetis mēbris cōstat: id itruētib; denegare nō pōt. Ingētē ac pōderosā molē in se hēnt: cui uirū copia nequaquā deesse assueuit. & in discēdo & in agendo sunt tardi: quāq; personarū laxitudine minime laborent. Duricies

13

TERTIVS

siquidem ac réperies primarū cōplexionū flegmatis laxitudinē sustinent atq; cōtegere uidentur. Longū ac ualidum laborem nimum ferre queunt: quo quidē discursu nō minus ediscere possunt: q̄ alii quibus maior cōcipiendi celeritas sancita est, satis sani consistūt, loquelā atq; uocem aliquātulū diffusam possidēt, proceritate & ossium & carnis multitudine præstant. Eorū capita atq; facies a lōge uideri queūt. Crura atq; brachia crassa sūt: & æqua fere grossedine coextenduntur. Prægrandes manus nō multū duras tamē tenent.

De melancholicis flegmaticis.

Caput, xxxv.

m Melancholicus flegmaticus haud multo dissimilē marcidis in hūore & putridis lignis cōplexionē habet: quæ duriciem cū asperitate ostēdūt: & facili rūpuntur impulsu. Neq; aliter huiuscemodi cōplexionis corpora experiūtur, duriciē quippe ac molliciem cum laxitudine tenent: et inter hæc tanta mala: alio longe deterrimo premūtur: nec suos etenim defectū cum sufficientia cognoscunt. Ex his equidem quæpiam uel sapientē nasci uel fieri: quanq̄ diu studuisset: pene impossibile est: altera nāq; alteri cōplexioni tā nocua est: ut non solum illi fauorē deneget: sed eā quoquo modo conturbet, nimum graues sūt: & iaculari non queunt. Plurimi inter eos capitoes & duræ ceruicis sunt. Satis uirium quoq; ob personarū uastitatē quandoq; habent. At sua ut non nisi in infimis artibus uti (imo abuti) queunt. Pingues uoces atq; interruptas ubiq; possident, laborem haud æquo aīo capessūt. Nulla in actiōe tantū ualent: quantū in absumentis cibis aperte præstant. Eorū aspectus atq; familiaritas & horrorē iducūt: & nimum ruditis habet, infirmi p̄ naturā & tactu itēperati sunt. Eorū capita cætera magnitudine uincūt: neq; idipsum pedes manusq; agere negligunt. Reliqua mēbra nodosa sunt: quorū artus omni formolitate priuant.

De melancholicis flegmaticis sanguineis.

Caput, xli.

q Vum melancholiæ aut & flegmati sanguis superiorū corporū modo cōmiscetur: celiores omnib; in rebus homines reddit: q̄ & magis disciplinabiles sunt: & molestiores sanguinis aduentu fiunt: quū minus firmitudinis semp ad deteriorem partē confugiēdo teneāt. Pessimas huiuscēodi uiri tū habitudies tū aptitudinē sorte cepūt, fusco iter uiredinē & nigredinē colore ificiūt. Eorū cogitationes terrestres mirū in modū sunt: neq; istorū cursus aliorū hominū incessum supare uidetur. In palæstra atq; iactu nequaq̄ experiuntur:

huiusmodi quippe res illis nullo pacto cōueniūt. expressionem ualidam fatiq; distinctam quā quis quoquo modo raram fortiuntur.

De melancholicis flegmaticis colericis. Caput. xlii.

u Erū si pro sanguine colera subierit: paululū temperatiores redduntur: sed hanc affectionē nunq̄ cum opportunitate possidēt. sagaciores tamen omnimodo (quanq̄ haud inulte quū tardiores etiā experiantur) fiunt. ubentorem quēq; carnis copiam habent. Laxas uires tenent. in longum mediocri modo defatigari possunt: si eos a suo gressu nō impuleris. uocē meliorem sed deteriore loquelam possident. ægritudinibus minus obnoxii & ad disciplinā minus propensifascuntur: quanq̄ illius maiorem portionem labente tempore capere possint. Omnia mēbra uasta & uires cōæquas habēt. habitudines in feras tenent: colorem uero inter album cinereūq; cū nonnullis uiridibus uenis fortiuntur. Prologus in flegmate.

Melancholiā in nouem diuisiones uti cæteras cōplexiones discretam hæctenus p̄tractauim⁹. At in calce flegmaticos collocare mēs ē: quū eos semp̄ ultimos instruxerim⁹. in quibus magis bella corpora (ut eorum pulchritudinē nō sine aliquali irrisione dicā) describem⁹: q̄ in illis i qb⁹ melācholicā cōplexionē præposuim⁹. Quāq̄ illud (quū uerum sit) negare nō liceat: hæc uidelicet illis & ibecilliora & magis pigra experiri aialia. male se in actionibus iuuant: bonum tamē aspectū ad quiete manēdū habent. Eorū mouēdi se mod⁹ hic est: singula membra quasi irrita & sine cōmuni aliorū assensu incedere uidentur. Neq; subtile ingeniū possident: neq; multū discunt. industrii aut malitiosi nequaq̄ sunt. Vbi flegma etenim principatū obtinet corpora plane incedere maxima ex parte experimur: neq; id a propria uoluntate semp̄ procedit: uerū aptitudinis iopia p̄sæpe fieri aiaduertimus. Quum eorum quippe natura tam tarda sit: in postrema cōplexionū parte ipsorū affectus differere haud iniuria censuimus.

De flegmaticis sanguineis. Caput. xliii.

f Legmatici sanguinei & carnis copia ab ortu abūdāt: & eorū magna pars p̄ tēp⁹ pinguescit. Pulchri sunt uisui: quā neq; politi neq; ad ullā réa gilē apti expiātur. quū defatigāt: uberrim⁹ sudoribus defluere assuescit. laxitudinē cū uēustate possidēt. Quæ res mulieribus potius cōuenit. mediocri modo discūt: & quæ sciunt cum auaciac recēsent. hoc tamen non nisi in uerbosis rebus intelligas. nulla in re celeritatem habent. Boni comites experiantur: in unum fere modum semper consistunt. Neq; pernicitate neq; iactu ualent. Neq; ulla

TERTIVS

in actione excellere possunt. Bonam expressionē: uocem uero planam
 fortiuntur. Cibo atq; potu temperate utuntur: quanq̄ in ediam cum
 sufficientia tolerare non queant, ad id enim fortis complexio requiri
 tur. Nam quanq̄ aliqui existimēt eos qui celerius digerūt: famem
 min⁹ ferre posse: harū utrāq; partē bona aptitudo fortificat, ueluti in
 colera cōpertum est: quæ uehementi⁹ sanguine & sentit & laborem to
 lerat. Neq; aliter q̄ cibos deuincere nequeunt: in ediam ferre nō possunt.
 Immo & quū ab ægritudine euadim⁹? cibi auidi mirum in modū exi
 re solem⁹? exiguo attamē cibo stomachamur: neq; tūc propterea abs/
 q; crebro alimēto sustineri possum⁹. quo quidē ordine infirmos eos
 appellam⁹: qui plurimū cibi uno in pradio assumūt: si id non sine lon
 go temporis spacio digerunt. Neq; aliter de us censem⁹, qui nimiam
 ciborū copiam continue petunt, qui deniq; oēs dissoluti natura sunt.

Illuc autem redeundū est: illi nāq; quos superius agebamus: habi
 tudines bene distributas habent: & bona magnitudine nimia ex par
 te consistunt. Colorē ab albedine atq; rubedine cōmixtum tenent. Eo
 rum os nimia carne ubiq; tegitur, manus molles ac mediocres fortiū
 tur: quæ cū cæteris membris & uisum & tactū oblectant. Faciei ma
 gnitudo inter utranq; cōplexionē consistit. Longas atq; æquas suras
 tum crurium tum brachiorū (ut latiusculo nomine utar) possidēt. Eo
 rum plurimi pulchritudine præstāt: maxime mulieres. At quæq; fœ
 mina his duabus complexionib⁹ abundans multum lactis (quū ad
 id peruenit tempus) habet: & ciborum ubertatē appetit. Industria &
 enim carent: ut aspera loca uel ascēdere uel descēdere ut pabulū quæ
 rant. Ex se quoq; laxitudine laborant: quā ob rē eas uictu reficere oport
 et, huiuscemodi quoq; fœminæ facile concipiunt. At inter colericas
 steriles esse sæpe assuescūt: quæ etiam partu cæteris rariores nimia ex
 parte sunt.

De flegmaticis sanguineis colericis. Caput. xliiii.

q̄ Vum colera flegmati atq; sanguini coniungitur: personas for
 tiores: sagaciores & temperatiores reddit. Competētē uim istī⁹
 modi complexionis hoīes tenent: quæ satis æque distributa per toti⁹
 corporis partes est: quī possessores ea opportuna solutione uti non
 queant: quam ob rem neq; eiciendi neq; currendi aliāue istiusmodi
 generis facultatem adipisci nequeunt. In longum attamen sufficiētī
 modo defatigantur: quanq̄ in principio anhelitus patientia indigere
 appareant: uerum post illam suam priorem lassationem cito refocillā
 tur: & ulterius numeratis (ob lentorem sic nuncupatis) passibus ad

processū redeunt. Maiora ossa quā superiores obtinent: sed min⁹ carnis fortiuntur, quæ etiā durior est. Neq; istorum habitudines inferiores esse: occultantur. Facies longiores ac graciliores possidēt. Temper. ti circa infirmitates & medicinis satis obediētes sunt. Quādocūq; æ tres cōplexiones de paritate certantes in eodē corpore simul cōmicē tur: id pulchrum uisui redditur. At huiuscemodi cōplexiōis foeminae lacte abundant: quod tū filius tum quibuscūq; aliis id detur utile est.

De flegmaticis sanguineis melancholicis.

Caput. xly.

a T uero quum melancholia pro colera quā diximus: accedit duricies: asperitas atq; intēperies augentur. Nō bene discunt: ed magnam mēoriam obtinent. Neq; uis neq; solutio (quā pro agilitate superius posuimus) istis recte seruiunt: nam quanq̄ eorum nonnulli uegetum robur habeant: id ubi oporteret immittere nequeunt. Neq; leuitas neq; iaculatio istiusmodi hominib⁹ conueniunt: non nisi ad res equidē paruae subtilitatis tractādas idonei sunt. Magna capita cōtinent, quæ & ossium & carnis ubertate excedunt. Pedes atq; manus prægrandes & nimia lōgitudine coextēsas habēt. At manus satis duræ & tactu insipidæ imo odio quodā scalpentes sunt. Cætera mēbra pene æqualia consistūt: neq; suras uidelicet neq; toros uel in cubitis uel in brachiorū partibus (quas tabulas appellauiumus) tenent, cincturam: lacertos & poplites crassos possident.

De flegmaticis colericis.

Caput. xlyi.

f Legmatici colerici: tardi: lētiq; sūt: & ī p̄icipio quū uī imittere nequeant: deficiūt. multū tamen in longū conseruant. magno corpore cōstant: & proceres statura sunt: quas ob res hispāi istiusmodi homines (ob personæ magnitudinē) p̄sonatos cōmuni noīe dicūt. Bonum aspectū habent: & satis modesti in cōuersando expertūt: neq; sufficiens sagacitas ulla in parte illis deest, qui tantam apparentiam per naturam demonstrare assuescunt: ut multos ex iis uenerabiles appellem⁹. mediocrē uim propter colerae ad flegma cōmixtionem possident: quanq̄ eorum nimia pars multam ob corporis magnitudinem uim sortiatur. medio modo sani & omni in re temperati nascuntur. claram locutionem quā non ualidam: uocem uero competentem tenent. Neq; pernices sunt neq; in iactu ualent: habitudines qppe infimas habent, quæ in illis tantum actionibus bene operantur: in quibus celeritate nequaquā opus sit. Faciem longam & satis carnosam possident. Pedes cum manibus magni & modo mediocri duri subsistunt.

TER TIVS

Digitorum capita nimia latitudine excedunt: reliqua uero membra cum opportunitate mensurata correspondere uidentur. Horum non nulli quanq̄ in humana specie continentur: pulchri boues cognominari haud multum imerito possunt.

De flegmaticis colericis sanguineis.

Caput. xlyii.

f I sanguine post has duas coplexiones corpora proportionent̄.

Ea celeriora: leuiora & graciliora reddi manifestu est, quae etia in principio ualidiora q̄ uel in colera uel in flegmate tatu sunt: quis laborem non ta continue in longu perferant. Satis discunt: sed imbecillem memoriā tenent. Missilia longa: mollia: atq; graua mediocri modo iaculantur, leuitatis equidem semper paru continent, expressio ne meliore q̄ superiores, uocē uero deteriorē sortiuntur. Altiori sunt forma uel grossedine (ne semper habitudinē dixerim).

De flegmaticis colericis melancholicis.

Caput. xlyiii.

q V o deniq; in corpore si sanguine pro melancholia natura pmu tauerit: id tum rigore tum intēperie augetur. Minus q̄ cū sanguine discūt: sed maiori cū ubertate retinent: neq; cū leuitate neq; cū solutiōe mouētur: quatiūt ue (ut propri? in istis dicas) Magnas psoas possidet. Mediocres palæstritæ sunt: quanq̄ paru a uersutus iuuetur: eas equidē tarde afferūt. Iaculantur tractātq; res graues p cōformitatem. Capitones atq; psonati sunt, qb? in locis neq; magna ossa neq; carnis ubertas deesse uidetur. Pedes manusq; tū latitudine tum longitudine magnæ sunt: & satis duricie tenēt, uoces grandes expressio nem uero non bonam possident.

De flegmaticis melancholicis.

Caput. xlix.

f Legmatici melácholici laxi atq; rigidi sunt, male discūt: quāq̄ qcquid cōcipiūt: nō deterrime obseruēt: qđ insipide tamē recē sēt. ubicūq; nāq; harū altera coplexio iperū possidet: & altera collegæ officio fungit̄: aial igenio fuscū & tantū a recta corporis forma alienū cōdūt: ut id a seipso comitari nequaq̄ uideat̄: quā ob rē neq; in factis neq; in dictis eorū quēpiā sufficientiā possidere expitur. Minias uires pro corporū magnitudie possident: neq; eæ uti deberent: dominis præsidio sunt. Rudes comites & laborum parum patientes experiuntur: neq; in labore ob uehementem sensationem sed ob sui ineptiam deficiunt. Quum iubentur longum per tempus quanuis multum lente defatigātur, nullo in tēpore uel ipetū uel celeritatē hēnt, imania & penit? dissoluta mēbra tenēt: neq; dispares uoces emittūt, capita atq;

facies & magnitudine excedūt: & carnis copia exuperāt. Eorum colla non tantæ grossedinis uideri q̄ esse solent: ea etenim grossitudo & a colli ipsi? longitudine & a magnitudine capitis tegitur. Brachia parū magis huc q̄ illuc crassa sunt, lacerti tum longedine tum grossitudie prægrandes existunt. Manus magnas & nimium concauas fortiūtur: quæ asperæ sunt: & tumori quodam appræhendētibus cedenti maxime deturpantur: eæ attamen ad rumpenda ligna fortes experiuntur, eorum crura per gēua ipsa tortuosa magna ex parte nascuntur. At fœmina (ne poplites totiens improprie dicam) crassa sunt: & nodosos malleolos circūcludūt, pedes magnitudine iacent.

De flegmaticis melancholicis sanguineis.

Caput. l.

q̄ Vum flegmati & melancholiæ sanguis superadditur: & si celeriores aiantes reddantur: id ut bonis partibus conferāt: rarissime fit. Facilius si edocentur concipiunt: ignari attamen semper experiuntur. Nullam actionem quæ agilitatē appetat: summope conficiūt: neq; id minimū quod agere solēt: opportuna aura adornant. Secum diutino tempore permanere: non sine crebris molestiis fieri potest. Pessimas notas multa ex parte habent. Auctas habitudines fortiuntur, color nimiam rubedinem neq; absq; aliquali nigredie tamē tenent. Multum sese cibis dedunt: neq; amplius elaborare queunt: q̄ alimenti copia illis abundet. Corporis oblectamenta libenti animo sequuntur: quāuis in omni opere tardi procedant: sanguis tamen, circa appetitum sollicitos illos sæpe reddit. Manus duras & strictas (si longitudinem existimes) habent, lacerti grossedine excedunt: quo fit: ut magna pondera manibus subleuent: si reliquorū mēbrorū præsertim imbecillitatem excogitemus, faciem quoquo modo longiorem gracilioremq; q̄ flegmatici melācholici tenēt: sed locutionē meliorem: uocem uero magis caprosam.

De flegmaticis melancholicis colericis.

Caput. li.

a T uero si colera tertio annectitur loco & flegma & melancholiam quoquo modo temperat: corpusq; fortificat. Parū in discendo ualēt: neq; ea in re sufficientiā adipiscuntur: quum doctrinam ab aliis traditam ediscere oporteat: mediocrem tamē discretionē ex se habent, leuitatis atq; iaculandi munera eos a longe prospiciūt: parum & enim roboris pro sui corporis magnitudine possident, uocem atq; prononciationē tum dissolutā tum mediocrē fortiunt: quāq; uerba distincte secare non queāt, uires infimas inferasue habent. Facies ma/

TERTIVS

gno osse constât: & longæ sunt. Fœmora atq; cubiti gracilitate defice
re uident. Manus grandes & satis duræ sunt: cū quib? multū astrin
gerenullo pacto possunt.

Quas ob causas qui quatuor æque fere diuisis complexionibus
nascuntur: cæteris animâtib? deteriores sint: cum ipsius corporis
aliquali circumscriptione. Caput. lii.

f Atis hæctenus per superiora capita tum in una tū in duab? tū
in triplici complexiōe corpora uario modo statuendo differu
mus: ut ear? omniū qualitates p inde demonstrarem? neq; de quatuor
simul pari pene magnitudine cōmixtis mentionē ullā adhuc fecim?,
quæ quancūq; cū paritate in eodē corpore contrahunt: quæuis ea
rū antecedit: sem p parū colligant & cōtinua rixa affligunt: singula
& enim singularē locū appetūt: neq; illis unq; reb? applicant: quæ cō
muni omniū beneficio conueniūt. Qua quidē conditiōe quæq; sui ip
sius inimica ostenditur: immo & quando eandem omnes capescerēt
uiam: non multū adinuicem iuuari quissent: semper equidem huius
modi cōplexiōes eo modo disgregatæ sūt: ut quæq; tanq̄ sola in actu
procedat. Quā equidē ob rem ex minima aduersitate maximum nocu
mentum excipiunt. Nulla enim ear? uel probe regit uel regitur, quæ
quū per se singulæ consistunt: minimæ sunt: & ut actionē quampiam
sufficienti in modo peragant: tantū quæq; augeri debet: ut quatuor
simul iunctas & i eodē proposito intentas æquiperet, quod an difficil
limū (ne ipossibile dixerim) sit: tibi cōmittim?. Neq; aduersitatem hāc
anialia solū sed & ipsa elemēta (unde nobis origo est) lædere ai aduer
timus. Iam quippe expertum habemus: aer quum nimitā ex reliquis
elementis portionem concipit: eundem deprauari: & tantopere lædi
ut disrumpi aperte sentiat. At quando aqua calore & aeris & ter
ræ grossitudine pinguescit: maximam sui bonitatis partē certe amit
tit: & putrida redditur. Neq; aliter de terra censemus quū ab humore
atq; uentis magnopere occupatur. Calor quoq; tum pluuiis tū locor?
conditionib? & flatuū deturbationibus absumitur. id attamen uerū
est: elementor? singula reliquor? tēperamento indigere: sed hac profe
cto cū pactiōe ut id liberum relinquatur. Eodem quoq; modo ipsorū
elemētorum ordinem a complexionibus imo & a corporib? obseruari
debere peropportunū esse censemus. istiusmodi itaq; speciei similitu
dinē circa auram & aptitudinē ducere possumus. Pene equidē omniū
oculis clare patet: quum ligna igni cumulata & sine recto cōmentatio
nis ordine imponuntur: ea quandoq; in sūmitate quādoq; a laterib?

ardere solere: quarū pars altera alterā nequaquam incendit: neq; oportunū calorē astantibus impartitur: quæ etiā si nimīū depressa cōstringimus: eadē incendere perarduū ē: incensa uero intra se absq; ulla utilitate cremant̄. ut bonā aurā deniq; atq; splendorem habeat: ea coniuncta ac sup se manere oportet. Neq; aliter corporū cōditionem formationēue esse: merito decet.

Huiusmodi corporis habitus.

Habitudines quas quatuor pares cōplexiones ī eodē animali cōficiunt: diffuse narrare: nō nisi corpus informe describere profecto foret. Nōnulla tamen eorū signa dicemus: quæ ipsorū noticiā afferre poterunt. illudq; in primis notandum est: adeo enecti ac cōtusi apparēt ut eorū extrema mēbra semp frigore algere uideantur. Colorem inter uiolas & nigredinē tenent: neq; magni uel statura uel corporis fundatione consistunt. Faciem mediocrem: collū uero gracile sortiūtur. Eorū humeri aut quū aspiciuntur decidunt: aut iam decidisse uident̄. Cubitorū tori atq; foemora gracilitate laborant. Crura tortuosa crassa atq; pari grossedine prædita: & toti⁹ rectæ discretionis expertia tenēt. Quorum malleoli magni sunt. Pedes nimīū intorti (quī mediocres sint) consistunt: neq; minus cum plantis q̄ cum circumstantibus pulpeculis uestigia signant. Lacerti prælōgi atq; uberes. strictæ cum crassedine atq; rigore man⁹ sunt, quaz atq; cæterorū mēbroz tactus (quū ī temperatus sit) horrorē efficit. Eorū quēpiā ulla mortali eruditione sapientē fieri: pene impossibile est. Parū & enim discunt: & pessimā memoriā habent: breuē quietē & minimū patientiæ possident. Vis: leuitas & eiciendi facultas lōgissime a sua habilitate distāt. eorū expressio atq; uox tam crassa & pōderosa est: ut delicatas aures & occupet & nō sine magna molestia oneret: ī nimia ex pte pro familiari sermonemagnis uocibus sæpe utūtur. huiuscemodi demū in complexiōibus cōparationē adducimus: ueluti in præstanti & optime texto panno accidit: quē nō facile color penetrat & in oīb⁹ quidē partibus resistit. At rarus alius quāuis liquorē cito imbibit: qui tamē si uili materia cōstat: neq; laborē tolerare: neq; colorē excipere potest.

Quam ardua difficultas ut sese quispiā cognoscat: uersetur: cum optimo ad id agendū præsidio.

Caput. liii.

i Am de singulis complexionib⁹ atq; habitudinib⁹ per quas homines ipsos iuxta cuiuspiā naturam: cognoscere possimus: siue fortes siue debiles: sani: infirmi: habiles uel iēpti: leues grauesue atq;

TERTIVS

aliis huiusmodi affectōibꝫ præditi ii sint: quã equidẽ r̄lationi uerbo
 r̄ copia dilatar̄ & aliquali sententiã augmentatione uegetari haud
 difficile fore arbitramur. Verũ enim uero ut cõmuni utilitati potius
 q̄ magnifico uel apparatusi uel quæstui seruiremꝫ: id ipsũ paucis absol
 uere statuimus: ut breuiori in tempore ad m̄tẽ reduci possit. At ordo
 quem haftenus exposuimus: uniuersim ad aliena corpora dignoscẽ/
 da sancitus a nobis est. Neq; quonã pacto sese singuli cognoscere de
 beant: antehac diximus: neq; id sine aliqua maiori difficultate haberi
 posse ob triplicem causam negamus. Tria namq; mortali cupiã a na
 tura tributa sunt: quæ ipsum rectũ iudiciũ de se capere nõ parũ prohi
 bent. In primis & enim nos nobis ipsis cariores q̄ cæteris esse palã ẽ:
 quã ob rem bilancem in fauorẽ nostrum per sæpe incliamus: immo
 & quũ in errorẽ incidimus illũ minus grauare solemus: q̄ ratio ipsa
 exoptulare uidetur. at q̄ uis excessum defectũue nostrũ turpẽ esse ha/
 beamus: dum nostrũ corpus p̄ suppliciũ expurgare contendimꝫ: mi
 tiores (profectò) q̄ in aliis plectẽdis p̄sonis sumus. quæ quidẽ pœna
 amare mensurari assuescit. Secundũ uero in hac re impedimentũ
 illud q̄ maximũ occurrit: modũ quippe atq; aurã quibus in ipsis actio
 nibus exornamur: deturpamur uel nullo medio clare uidere possumꝫ.
 at alia corpora in propatulo conspiciamus. Quã ob rem quũ aliquos
 qui bonã auram atq; agitationẽ per motũ habent: uidemus: illis assi
 milari cupimus: dũmodo nos illas partes præstãtiori modo posside/
 re: alii fidedigni uiri nõ affirmant. Id postremo cõnotandũ super
 uenit: mortales scilicet haud recte appræhendere posse: quam nam for
 mam sua præcipua m̄bra sortiant̄: qui quum aliquo instrumento ea
 uideant: nunq̄ id tam clare faciunt: ut integra atq; quieta cognitio i
 a nõ sedeat, quod tunc m̄ifeste experitur quum alios nostris personis
 simillimos uidemus, quos primo aspectu nunq̄ alias uidisse existima
 mus: neq; illos nostrum corporis habitũ atq; similitudinem habere
 promere audemus. Vnde liquido apparet: nos nostri corporis formã
 non recte conceptam habere. Si mortales namq; se uti cæteros circun
 spicere possent: haud secus se q̄ alios iudicare quissent: neminẽ tam ẽ
 uidimus quẽ ueluti nos ipsos uidere solemus: uidere possumus. At i
 aliis plurimos tum similes tum longe in totũ dispares tũ parti simi
 les partim dissimiles appræhedimꝫ: in quibus dignoscendis maxie
 ab experientia iuuamur: quanq̄ si rationi imperium traditur: quem
 quam se cognoscere posse: non nimĩũ perarduũ est. M̄bra equidem
 quæ puplice conspiciamus & sui noticiam claram demonstrant: & de

aliis maxima indicia afferunt. Neq; illud a longe abest, qua complexionem proportionemur: & uti alii ex eadem confecti nos operari debere: inde colligere, qua quidem uia & ratione quum absentis hominis habitudines nobis rite narrant: quam complexionem is possideat & quam in illa perfectionem sortiatur: cognoscere possumus.

Totius discursus limitatio.

Magnam bonitatem nonnullis inesse corporibus satis ostendimus. Neque ullum propterea summam perfectionem habere intelligimus: dummodo id maris & foeminae coitu gignatur: & illi materiae elementa impartantur, quae etiam in seipsis per motum alterantur. Quam ob rem nullum aial uel temperatum uel intemperatum omnino sed per comparationem suam discrimina obseruare dicimus, ut propius tamen ad perfectionem hanc accedamus: eam in colera & sanguine pene pari magnitudine distributis inquirere: & a flegmate & melancholia aufugere per opportunum est, at quam duo corpora eadem complexionem absque magnitudinis differentia proportionentur: in ipsamet maximam discrimen ob plures causas ea sorti queunt: ueluti latius olim exposuimus. Verum siue id ab ortu siue a quocumque accideri proueniat: cuius elementi maxima materiae pars constat: & quam perfectionem laesionemue in praesentia possideat: per illam cum facilitate cognoscimus: quous causam ipsius originem ignoremus. At rei istius cognoscendi modus inter permixtos rarosque differta est. Neque perfectiora huiusmodi corpora uel tam probe confecta esse dicimus: ut illis uel labor uel corruptio ignoscere debeat. Neque ea quae deterrimam atque informem habitudinem sorti docuimus: medio ex omni parte carere intelligendum est. Immo hanc magnitudinis differentiam pluribus modis capere possumus: quaecumque itaque creatura iuxta ipsius speciem iudicanda est, in qua & bona & mala dici poterit. Nam si elementorum atque stellarum constantiam in sua simplicitate existimamus: indeque ad priorem illam rerum originem animo scandimus: hominum uitae cursum atque magnitudinem miserimam informemque iudicare licebit. At uero quum inferarum specierum corpora respicimus: nostra maxima excellentia praedita patefcunt. Quam equidem per uiam plures duplices quacumque in re quam tractamus agere possumus. Nam quum bifario: trifario: numerosiorue modo rem aliquam intelligi quispiam censeat: id ex quocumque loco uerificari potest: ueluti ubi bene condita corpora aduersa uehementer sentire & ab illis magis quam inepta affligi diximus: uerum quia contraria fortius depellere possunt: & ad beneficia concipienda aptiora sunt: illa meliora esse aperte fatemur: quous alia illis in illa uexatione minus sentire

TERTIVS

da præstantiora appellare possimus.

Quam ob causam & si cætera per naturã animantiũ corpora corruptioni subdita sint, Christi corpus incorruptum mansisset.

Caput. lliii.

i N superiori capite omnia ab elementis constituta animalia corruptioni subici demonstratũ est: neq; illud iuxta naturæ normam in præsentĩ denegamus. Dum elementa & enim per continuum motũ nunc ascendere nunc descendere & infirma esse & sanitate quãdoq; hilarari cogentur: ab ipsis ficta corpora uisdem uicissitudinibus affligi necesse ẽ. Nam si natura uniuersi quiescit ac sine ullo motu staret: ubicunq; materia quæuis consisteret: ea eundem modum statũq; uniformẽ seruare cogeret. Quã ob rem suprema omnĩ huiuscemodi rerũ finita die in quo mũdanus motus terminari debet: quũ animæ sua corpora iterũ resument: quibus nõ sanctificentur: ubicũq; manebũt: eandẽ ætatem atq; magnitudinẽ absq; ulla prorsus mutatiõẽ obseruabũt. De Christi corpore deinceps extra naturæ ordinẽ dicem? quæ maribus & fœminis & aliis uel putridis uel ab excessu productis rebus pro necessariis instrumentis ad ipsam generationẽ utitur. quẽ quidem modũ transcendere peropportunũ est: ut ad mēbra maioris excellētiæ deueniamus: ut illa christi uidelicet: quib; elementa tantã bõitatẽ quanta ab illis possidebatur tribuere: nullo pacto poterãt. Cælestia siquidẽ corpora atq; elementa ipsa tantã uim minime possidēt, qua corp; simile uel tantæ perfectionis edere possint. ubi huiuscemodi namq; res id maiori nixu perficere moluntur: animalĩũ adhuc conjunctione indigent. At uti christus materiam p suam solã uoluntatẽ potestatemq; assumpsit: neq; illam sibi elemēta ulla ex parte dedisset eandẽ quoq; ipsa neq; demere nec corrũpere posse manifestũ est. Quã quidem conditiõẽ ipsius separationẽ a sua uolũtate prodire (uti fuit) oportuit. & uti mundani cursus ipsum initiare corpus uetiti fuerũt id eor; ui finiri non posse & manifestũ & necessum ẽ: quanuis quãtũ ad materiam ipsã corruptibile esset: nõ autem quãtũ ad colligationem quam in illo corpore possidebat. Ast alii non ob hanc quã rettulim; causam: sed ob pares eiusdem corporis complexionẽ id extra mortis imperiũ manere debuisse asseuerant, quas in eadem mensura cõditas fuisse uolunt: ut eæ abinuicem nulla ex parte excederent. Quã ob causam eas cuiũq; aduenienti aduersitati resistere: & nullo modo intra se seditionẽ causare posse censent. Neq; huic difficultati longinquam responsionem assignabimus. Nullum equidem corpus ex quatuor

complexionū paritate recte confici potest: uti suo loco demonstratū
 est. Verū Christi corpus ea complexione (qua merito esse debuerat) cō
 stabat. Ea & enim sanguis & colera erat: tam æqua quātitate cōmixtæ
 ut sine magna difficultate qualis earū magnitudine præstaret: mini
 me cognosci posset. & tam paruas tum flegmatis tum melancholiæ
 portiones habebat: ut nullas (si liceret) esse dicerem: quæ res a sancta
 eius effigie quæ in sancti iohānis laterano tēplo romæ uidetur: apte
 confirmatur: & a reliquis duabus idem attestat: quæ altera in sancti
 petri, altera uero ī sancti siluestri basilicis in urbe sunt. Si aliqua & enī
 persona in orbe est: quæ sanguinea colerica: sine alterius cōplexionis
 excessu: & cū melancholiæ atq; flegmatis occultatiōe recte dici possit
 singulæ istæ figuræ usdem perfectionibus præditæ longe recti? dici
 debent. Neq; huic complexionī dissimilem mētionē epistola illa. Len
 tuli faciebat: quā a hierosolymis tunc romæ missam aiunt, in qua ip
 sius aliquæ habitudines circumscribentur. Neq; quū de corporib?
 in genere agimus: illud redemptoris nostri inter ipsa ullo pacto intel
 ligimus. Iuxta naturæ merita locuti sumus, at altius ulter? prose
 qui conuenit: ut ad illā quæ a Christo possidebatur ueniamus partē,
 cui naturā regere ab ea autem regi minime conuenit, unde ex sua tan
 tum uoluntate mori necesse fuit. Neq; ulla alia res ipsum premere po
 terat: præsertim quū illius caro tantæ excellentiæ extitisset: ut priori
 patri ante peccatū saltem æquiperaret, qui in illa prima innocētia ne
 quaq; mori (quantū ad corruptionem) debuerat: neq; eius mēbra ad
 putrefactionē peruenissent: quāuis somniantū more uectata fuisset:
 quæ nō oīno a passiōe erant aliena: quū nō penit? ab appetitu priuabā
 tur: & cibis sustineri debebāt. Forte tāen illi nostri priores protoplau
 sti p benedictiōe ab oī passiōe redēpti ac liberati fuisset: quanq; exter
 ræ fructibus uesci illis impatum esset. Quantū deniq; sanctificatio ī
 illis primis personis amplexa esset: nō recte scimus: aliæ attamē crea
 turæ quib? eandē gratiæ plenitudinē deus largitus est: nō omninola
 boris corporalis exptes uisæ sūt: quibus peccatum cōmittere nō possēt.
 Illud demū fateri oportet Christū plures soli hōinis partes sua uolū
 tate sumpsisse: quā ob rē eūdē ordinē & in sui conseruationem & in
 animæ corporisq; separationē obseruari necesse fuit. Referūt quoq;
 alii eundem quum mori nollet: ab arbore uitæ degustaturum fore
 quo mortem is uitare posset. Subtilissima profecto est opinio: ex qua
 insensibilem arborem maioris prærogatiuæ q̄ christū (qui de? & ho
 mo erat) fuisse: concluditur.

TERTIVS

Quonam pacto illi abiiciendi sint: qui leuibus signis mortaliū naturas dignoscere præsumūt: cū opportuna rei ipsius moderatiōe.

Caput. ij.

n Onnulli & enim arbitrantur: se hominum agilitatem ex parui momenti signis deprehendere: ueluti per colorū capillaturæ: setarumq; differētiās: quos nō recte in hac re instructōs esse mento existimamus: quū sententia suæ opinioni repugnans ab experientia ipsa colligatur. Quacūq; & enim in complexione homines usdem discriminibus differentes continue uidere solemus. Crispos in primis fortes esse asseuerant: quū breui momento ex iis & ualidos & debiles inuenimus. Neq; aliter de illis qui planā capillaturā sortiuntur: compertū est. in unica quoq; met complexione alia setosa animalia alia uero pilis carentia: alia demū pilos grossedine atq; rigore & alia lenitate & extēsiōe præstare: quæ res & pictoribus & lapidariis nocua est: eos & enim imaginē propria forma præditā effingere: miraculosum fere est: ni aliquid naturale corp⁹ ex quo simulachrū extrahāt: æmulentur. Qua in parte adhuc & maxime laborant: & ad sui artis finem peruenire non possunt: ubi omnia membra præsertim demonstrari debēt. eorūdem tamen errores passim demonstrare diffusum: in totū uero silere confusum esset: quā ob rem aliquos assignare: consiliū fuit. in hunc quippe modū præcipue aberrant. Capita sanguineis: crura atq; manus flegmaticis: coleræ uero cubitos: & pectora melancholiæ similia facere solent: neq; secus cætera deprauare membra assuescunt. Hæc partem prorsus dereliquim⁹: & ad signa deniq; redimus e quib⁹ illa quæ & a malis morib⁹ & a quocūq; alio accidētī oriūtur: excludim⁹: sed iuxta aptitudinē qua q̄sq; prædit⁹ nascit⁹ capim⁹. Crebro & enim interuēit: ut plures imbecilles uiros circa actiones uideam⁹: quorū complexio magni roboris erat: quæ a uoluptatibus deleta est: uel domini ignorātia sopita iacet: quia eam nunq̄ opportunis conuenientibusq; locis applicuerat. Ast alii contra, quibus & debilem & minimā materiē natura tribuerat: tantū quandoq; disciplina atq; solertia augeri experit⁹: ut fortes in opere equiperare uideantur. Quæ quidē pars a nobis sine experientia certe iudicari non potest: sed illud est, quod cognoscere docuimus: quis circa quamcūq; artem aptior per naturā sit. Quis etiā maiorem illius partem capere (quū id agere moliat⁹) possit: quāq; accidentia ipsa aliquod impedimētū in ista cognitiōe afferāt. ueluti quū rustici manus tetigeris: quæ ob callorū indumētū carnis temperiem per tactū ostēdere nequeunt: læsiones quoq; ac cicatrices & illic

& in cæteris mēbris notionē impedire quoquo modo possunt.

Quā ob rem hoīum cōplexiones nunq̄ immutari queant: & quid per complexiones intelligatur,

Caput. lyi.

i N præfēti capite uidebimus: an complexiones uel temporis discursu uel alio quopiā casu immutari aut aliæ in alias conuerti queant: qua in re nos plures p causas minorem tum robore tum magnitudine augeri: maiorē uero humiliari ac debilitari assuescere (quū experiamur) dicimus, ueluti fit, quū ægritudinib? mederi cupimus: quæ expulsiōni dulcia conuenire nonnūq̄ accidit, quæ in nonnullis minori complexioni conformari & maiori aduersari possunt: qua in parte illi fauere huic aduersari a ratione cogimur. Semper & enim ubi magis oppugnatur: subueniendū est, at maiorem continue laborem ob sanitatis q̄ propter uiriū inopiam sentire solem?. Quapropter pluribus rebus uti assuescim?: quæ iuxta naturæ nostræ proprietatē nobis nocuæ sunt. Neq; secus & de exercitationibus & de locorū in quibus degimus differētis censendū est. Quæ quidem atq; huiuscemodi q̄plura alia accidētia præcipuā complexionē non eodē modo uideri quo ea antea uidebatur: permittūt, ea & enim ob easdem causas a sui præteriti operis magnitudine longe distare poterit: quanq̄ operandi naturalem modū permutare non queat: quāuis quantitas ipsa nō tenuē differentiam pariat. Complexio quidem ultima uel prior uel secunda tertia uel saltem fieri nullo pacto potest: quanuis auctior & sit & uideatur, oēs quippe quātum ad hanc partē priorē ordinē a natura sancitū sequi coguntur. Illud tamen pro complexionib? capimus (ut de uocabuloꝝ differentia contēdere minime uideamur) quod elementa corporibus in prima sui constitutione impēdūt, quā quidē portionē & naturalem & uita manēte immutabilem dicimus. At forte aliqui tam ultra progredi ignari humorē pro complexione intelligunt: qui singulis accidentib? atq; momētis gigni potest: neq; eundē ab annitantū uicissitudinibus permutari experimur: sed & corporis repletione euacuatiōe uel per unius horæ interuallū is a sanguinea ad flegmaticam proprietatē dimoueri potent, quib? in locis mortales uel sanos uel ægros aut ab accidentib? expeditos aut circumuentos esse recte dicemus: non autē ob id in ipsis suæ naturæ fundamentū mutari fabulandum est. At quū nunc uinū nūc aquam aliquo in uase pōim?: quāuis in eo cōtent? liquor uarietur: ipsum diuersum natura reddi: quū eadē adhuc retineat: obseruetq; absurdū est dicere.

TERTIVS

n Eq; unde inuentio hæc defluerit: recte exploratum habem?:
 quū paruam erroris differentiam de hac re inter nōnullos ap
 præhēdam?: quoꝝ alii medicinæ alii uero astronomiæ peritos se esse
 præsumunt, illi namq; unicā complexionem quocunq; in corpore ad
 certam temporis uitæ metā ad octauū scilicet : exempli gratia uel ad
 .x. annū usq; imperiū possidere: indeq; aliā atq; aliā succedere cēsēt.
 At astrologi huiusmodi euentum a syderum ui profluere mentiri nō
 timent. Immo & medici calore: humiditate: siccitate atq; frigore uti
 corpora per ætatem au gentur: istiusmodi differentias oriri asseuerāt.
 Neq; nos discrimina in animantibus per ætates uariari atq; inesse ne
 gamus: sed ea uia qua isti uolunt euenire nequaq; fateri licet. Verum
 uti nos quatuor complexiones contrahimus: earum cuiuspiam demō
 strationem quauis in ætate atq; actione facere necesse ē. Qua in re sen
 sibilem comparationē adducemus. Veluti quū currimus: quo in pri
 cipio sanguinis ebullitionem & habemus & ostendimus. in medio au
 tem furorem coleræ possidemus. Et quū decliare deinceps incipim?
 laxitudinē cum tarditate flegmatis ostendimus. In fine demum me
 lancholiæ rigorem atq; intemperiem quisq; in nobis depræhendere
 potest. At q̄uis sanguis omnib? in corporibus antea assuescat: hoīem
 in quo reliquas complexiones quantitate nōn superat: sanguineum
 dici minime conuenit: quū is opus sibi cōueniens agere nequeat. Nā
 quanq̄ omnes promptiores in principio q̄ in fine simus: nulla in par
 te neq; tam breues: arguti atq; celeres melācholici uti sanguinei sunt
 Neq; in senectute sanguinei eandem duriciem atq; intemperiem cū
 melancholicis tenent. Verumenimvero quanq̄ complexiones haud
 imutentur : opera inter se differre & ætatibus conformari conuenit.

Si prima namq; hominum ætas sanguinea: ultima uero melācho
 lica recte dicitur: multum inter se paruuli a senibus in modo uiuen
 di differēt, cuius rei contrarium tum in omni uariatiōe tū in minia
 cōstantia compertū est. a uigesimo quidem ad .xl. ætatis annum mor
 tales quodā in culmīe uitam degere uidētur: quū ad nullā fere partē
 declinare ostendant. At dū ad .xy. ascēdimus annū: & quū a .ly. proni
 descēdim?: pricipii rationē cōtinem?: breui nāq; momēto utraq; ha
 rū in ætate crebras mutatiōes agere consueuim?. Celeres nāq; & icon
 stātes amores tūc mortales maxime agitāt, quib? leue odiū succedere
 solet. Cito cōcupim?: citi? cōtēnim?. Statim & animi magnitudinē &
 strēuitatē promittim?: sed nulla iēūte mora horrid? exurgit tior. sæpe
 appetit? accedit: disceditq;. Plura tētam?: paucis resistere (numidarū

n

incurfantium more) quimus: quanuis alia ex parte magnum inter has ætates discrimen experiatur. Alia quidem oblectamenta: ultima deniq; odium affert. Dum artus enim augentur ii recentes: teneri: atq; nitentes sunt, quæ res nos ad amoré alliciunt. At senum membra sicca: rugosa: putredine infecta: & semicorrupta atq; curua consistût. Mollia simul ac sicca: quarum altera pars (duriciem dico) terræ: altera uero flegmati ascribenda est. Dimouendi quidem appetitus sanguini tribui debent. Cum colera autem nullam similitudinem sortiunt. Ea namq; complexio constans: atq; modesta est: & fortitudinem continet: quâuis senes in silentio colericis quoquo modo similes reddantur: melancholici enim rarissime reticent: quanq̃ magna ex parte crasse & cum rigore loquantur.

Quæ ministeria singulas complexionēs adaugeant.

Caput. lyii.

q Væ exercitia cuiuspiam complexionī magis conueniant dicem?: humores namq; per ipsa augere & præcipuâ complexionem lædere & minori fauere possumus. Veluti si de studio loquamur qd sanguinem multiplicat: & tantam illius abundantiam affert: ut corpora celeriora ostendantur, quæ tamen propterea sanitatem: hilaritatem sanguineorumue deniq; leuitatē nequaq̃ habere dicimus. Istiusmodi namq; complexionis propria qualitas motum cum uarietate & rerum alternationem requirit: & quando homines quiete ac sine motu degunt: infirmum atq; impatientem habitum adgenerât. At huiusmodi homines melâcholicos esse plures referût: a qua parte ipsi lōgissime distant. Melancholicus quippe rigidus: fortis: rudis: tardus & sanus est. At qui per accidens habitum hunc uendicat: parum patiens: promptus: acutus: debilis atq; infirmus est. Sanguineus quippe ut sibi debitam aptitudinem conseruet: res subtiles & paruæ firmitudinis contrectare debet. Artes illæ quæ diuersa corporis exercitia & animi prouidentiam petunt coleram nimirum roborant. Ea etenim ut plura prouideat habilis est: quam ob rem huiuscemodi ministeria appetit: ueluti ea quæ ab imperatoribus: rectoribus: præpositis: uilicisq; haberi solent. Vbi graua ac terrestria tractantur: melâcholicam complexionem augent. Ea etenim sibi simillimas actiones exoptulat. Veluti fodere: subleuare pondera atq; onera gestare. At quieta & parui laboris & non multæ consideratiōis officia flegmaticos iuuant: uti mensarios: trapezitas: factores uel in similitum rerum apotecis supstantes esse.

TERTIVS

Cōplexiōes a cōformitate locoꝝ maxie iuuari: & ob quas eoꝝ diffe
 rētia a ialia maximis discriminibꝰ prædita nascāt. Caput. lyiii.
 q Vonā modo locoꝝ discrimina complexiōes p similitudinē au
 geāt: uel e cōtra p disparitatē debilitēt: deinceps dicendū erit.
 quū aliquā & enim rem diutius conseruarentimur: eādē simili sibi
 loco cōmittere debēus: calidæ scilicet in calidis: frigida in frigidis: du
 ræ deniq; in densis imponēdæ sunt. & sic de singulis: nā naturalia in
 naturalibus: & ea quæ ab arte suo modo prodeūt: cū aliquibus accidē
 talibus rebus consistere debēt. Nā quū aliqđ lignū scindimus: id hu
 morem expellere atq; siccarū incipit, quod tamē si sub diuo dimittimꝰ
 ubi & pluuiæ & uenti ipsum offendere possint: facile destruetur. E cō
 tra autem si in sicco atq; contecto loco illud collocamus per plures
 ānos p durat. nix quoq; quū super paleas descēdit: diutiꝰ q̄ sup aquā
 conseruatur: uerū id nō extra cōgelationē illā accidentalem fieri exi
 stimes. Ea etenim: natura liquor est: quā ob rem postq̄ dissolutus est:
 & suā pristinā (aquā uidelicet) reperit matrem: illic longissime durat.
 Quāuis nōnullis morbos per eoꝝ contraria medicari uideat: quid
 hac in re uerum sit paucis absoluemus. Illud autē manifestū est: tum
 ob tempoꝝ mutationes tū ob altay rerū uel excessum uel inopiā mor
 tales infirmari solere, at medicinæ pugnam cum infirmitatibus con
 ferere & confusione quadā secū certare uidētur: quo fit: ut eæ ambæ
 partes extra (quanq̄ non sine magnis corporis labore ac sensatiōe) de
 pellātur. Vnde māifestum apparet: huiuscemodi medicinas minime
 corpus curare uel illi fauere: sed euacuare assuescere. Si corpus quidē
 quodpiā continue purgaremus: id magis læderetur: q̄ si naturæ bene
 ficio desertū esset. Quā equidē ob causam quū personā in sanitate su
 stinere: uel postq̄ curata est: reficere uolumus: illi cibos uel uictū ali
 quem suæ naturæ cognatū merito applicamus. At quanq̄ aliquando
 uel natiuitate uel consuetudine habitū nostræ ueræ qualitati impro
 priū efficimꝰ: nunq̄ eundē tam familiarē uel domesticū nobis facimꝰ
 ut is uel satis utilis uel sanꝰ dominis reddi queat. Veluti quū ægris
 suadetur: suam patriam (si absunt) repetere: illic enim eos & propter
 ortum & educationem in sanitatem restitui debere: affirmatur, quæ
 coleræ fautrix: & infirma flegmaticis simul esse potest. At nos locum
 nostræ complexionis similem quærere debemus. Sanguineis itaq;
 sicca & calida patria utilis est, quæ tamē neq; subtilis neq; crassa sit:
 & in infero quoquo modo potius q̄ in medio situ consistat. Sanguini
 eos uero flegmaticos calida humida atq; demissa terra iuuat.

Colericos sublimia & ab aere subtili perlustrata loca iuuant. Colericis uero melancholicis montium radices & crassiusculus aer profunt. Quibus quidem in locis (si illic herbarum copia uiget) homines magni roboris nascuntur. Melancholici loca crassa & media altitudine praedita inhabitent, quae etiam ad siccitatem potius quam ad humorem declinent. Melancholicis sanguineis calidiores: inferiores: leuioresque paululum inhabitatioes conueniunt. Flegmaticis deterrima & paludosa loca conuenire experiuntur. Sed flegmatici melancholici humidum & magis crassum & non tam inferum locum appetunt. In locis humidis: crassis frigidisque homines magnitudine praestare assuescunt. In siccis uero atque calidis: graciles & mediocres nascuntur. At ubi terra sterilis est: & nimium erigitur: mortales & sicci & parui sunt. Neque aliter in locis saxosis experimur (quae attamen saxa latinis ignota nomine diximus: quibus & tophe similia sunt: & ab hispanis pizarra appellari docuimus) At in singulis istorum locorum differentius aer cuiuspiam terrae discrimini dum per eam transit: conformatur. Prouinciae subtiles demum salubriores quam crassae uniuersim experiantur: quibus minus feraces sint. Sed fructus illi quos edunt: & saniores & longe maioris substantiae sunt. in altis quoque atque infimis locis quicquid summitates procreant: siue animal siue planta id sit perfectius nasci solitum est.

Qua ob causam uti & calor & humor rerum multitudinem pariant: & frigus & siccitas conseruandi priuilegium obtineant: & quomodo nulla istarum rerum uel copia uel inopia mortem uitare possit.

Caput. lix.

Propter frigus & aestum tum temporum regionum apertam circa rerum ortum & uitam differentiam appropinquamus. Nam uti calor & humor cito generantur: & celerem auctorem animalibus dant. Frigidum & siccum & diutius & in maiori sanitate corpora sustinet. At quibus res illic numerosiores sunt: ubi citius adolescunt: ubi non tanto nutrimento luxuriant: diuturniores experiuntur. Cum calore & enim & humore aliquid corpus multum sustentari non posse: sufficientibus de causis fit. Quarum prima haec est. In huiusmodi quidem locis elementa conclusa: deturbata atque oppressa stant. Quam ob rem in eisdem sanguinea flegmatica uel flegmatica melancholica animalia oriri assuescunt. Vitae tamen longitudo temperatum medium quoddam & harum extremitatum quas superius assignauimus: nullam appetit, quam ad animantium generationem corruptionemque omnes concurrant cursus. Animalium equidem singula ex singulis elementis portione continent. Quam ob rem

TERTIVS

ea oia nostræ natiuitati fauorē ipēdere cōuēit. Neq; aliter quoq; quū nos debilitare: inclinare & dissoluere demū contendunt: conuenire so-
lent. Quum facultas nāq; ad ulterius progrediendū animalib? deest: ea ad cementū reduci cogūtur: ueluti iaculatus sursum lapis qui do-
nec uiribus comitatur ascendit: desertus uero ad suam propriam sta-
tionem unde digressus est: descēdit. Quo quippe modo de corporib? dicimus, quæ ad mediam sui usq; ætatem scandunt: indeq; min? fau-
trix nutrimentū (uel uegetationem si dicere malueris) sentiunt: & ad
originem regredi incipiunt: neq; id uel elemētōꝝ solo robore: uel ui-
siderū fieri apparet: sed creatoris oīum uoluntate & functione. Nam
si nostra conseruatio ab hūoris calorisq; copia & frigoris & siccitatis
fuga penderet: tantā idustriā facile attigeremus: ut hūana uita mul-
tum protraheretur: nam quīs opera tantæ durationis (uti naturalia
sunt) agere nequeam? eam plurib? in partibus imitari possum? quā
ob rem si calidum & humidum longitudinem uitæ dare possent: illā
breui labore comparare potuissēmus: quīs & frigidum & siccū uitari
oportuisset, quæ res tantopere fieri quisset: ut multi ex iis præsertim
qui diuitiis abundant: omnem sibi decentem partem (quū uellent)
caperent: neq; locū ullum cōtrarietati permitterēt. Neq; qđ dicimus
ab experiētia distat. Nam quum æstatis tempore calorem arcere cupi-
mus: si sup montes in bonis domib? habitare cōscēdim?: nullo pror-
sus calore afficimur. Neq; a frigore etiā infestamur si hyemis tempo-
re aprica: infima: maritima & quæ ad meridiē pertineant loca petim?:
in quibus neq; domicilia neq; ignis uel uestiū copia nobis desit. Ve-
rum quum ex nulla istarum rerum inopia animātium uera separatio
dissolutioe fiat: eam prohibere neq; scimus neq; possumus. Nā uti
hæc quatuor elementa materiem omnē generatiōi & corruptiōi sub-
ditā donāt: & eæ æquo modo adiuicē iuuātur: lædūturq;. Neq; id ob
inimiciā quā cōtra aīalia habeāt: faciunt: uerū quia elemēta ipsa na-
tura diuersa sunt: paria & ad resistendum & ad iuuādū esse debere cō-
uenit. Quā ob rem illis omnib? istiusmodi corporum cōstitutio atq;
dissolutio tribuenda est.

Quā grauiter aberrēt qui uel industria uel opib? ineptos homines
præstantes reddere contendunt.

Caput, lx.

q Vum nōnulloꝝ sensum (ne sentētiā dixeri) aīaduertim?: q
ob diuturnū studiū docti appellātur: & magnas demū absq;
opportuno fundamēto turres insurgere atq; facere posse existimant:
nihil ab ignorātia quæ cōmunē plebē alligat: admirādū esse remur.

Neq; hoc ob unicam sed per plures res profecto dicimus: ueluti quū hi qui ineptos filios habent: quos & magnos & sapientes ob litterarū ingentē eruditionem agere præsumunt. Ast alii qui uxorem ducere: uel mulieres (si quæ) uiros capere statuunt: dūmodo ii qui ducuntur ætate teneri sint: altera partem alterā & ad suam uoluntatem & similitudinē conducere nihil dubitat, cui huiusmodi error occultari poterit: si is in ipsa re cum ratione considerare uellet. Neq; i hac parte detinebimur: quū primā materiem atq; cōplexionem mortalib; a natura tributā imitari nō posse: alias probauerim?: quīs eā aliqua in parte uel tēperare uel dissimilē quoquo modo reddere possimus. Verū neq; cibi neq; opes neq; litteræ uel ullū aliud artificiū sufficientiam possident, qua qđpiam animal a natura abdicatū ad magnū culmen peruenire ibiq; sistere possit. Neq; ipsamet materies postq̄ prima forma constituta est: nos multū in habilitatē augere potest: sicuti nos a senectute ad iuuentutē reducere nequit. & quum graues atq; debiles nascimur: nullo cū tēporis lapsu uel magnas uires uel leuitatē nobis care potest. Quā quidē ob rem nos cū illa priori naturæ habilitate cōportari debere clare colligitur. Quis tunc ergo illos errare non dicet: quia ea parte ignota: illā per artem dimouere uolunt. Nam quum nostra agilitas bona est, singula nobis tēpora ad magnā quāuis doctrinā adipiscendā satis sufficit. Verū enim uero quanq̄ homo plures litteras recēfere nouerit: si is ineptus est: illas nimitū cōseruare nō potest. Neq; ab ipsis dū possidet: uti oporteret: iuuatur. Nam quū uel uestes uel delictos liquores i forma carētib; & sordidis uasis pōere uolum?: substantia tempus & labor perditū eunt: et quū in arenoso lapide preciosissimū simulachrū effingere nitimur: ingeniū atq; corp; defatigare possumus: sed nostrā fictionē designationēue lapis ille falsam reddet. Quā ob causam qui comitē aliquē capere uelit: illius naturā cognoscere nimum conuenit: quā neq; tempore neq; uerbis immutare potest: quāuis leuem aliquam accidentalem consuetudinem aliqua ex parte immutare assuescimus.

Petri montis philosophi de equorum natura & cognitione partícula a. G. Ayora cordubensi in latinum uersa.

Vm quia parum scribere in animo duximus habemusq; t tum quia reliquum non multum necessarium apparuit: in principaliori prioriq; prologo: hominum tantum naturam cognitionemq; tractare polliciti sumus: qua quidem in parte si bene studuerim?: cæterorum animalium noticiam facile adipiscemur.

TERTIVS

uerū quū mortalibus omnibꝫ facultas illa nō facile detur: quā quisqꝫ uel rerū uel artū nouitates ex se assequi possit: quanqꝫ eæ parux sint. De animalibus ratione carentibus aliquid differere mens est. De illis attamen solum dicemus: quæ apud nos præstantiora merito existimātur. At ipsa & mēbris & actionibꝫ eandē excellētiam ostendunt: quæ etiam a nobis succicte tangentur: neqꝫ diffuse profecto explicabūtur. Quatuor equidē distinctas cōplexiones tantum prætangemꝫ, quarum præcipuam cognitionē non amplius dicā: idqꝫ qꝫcissime potero absoluā. At si quispiā complexiones ipsas permiscere animalūqꝫ diuersitates cognoscere uelit: id facile assequetur: si is ad homines recursū fecerit. At in hac particula de eqꝫ tātū dicēdū ē. Qui quū sanguinea cōplexione proportionatur: citi quocūqꝫ in curriculo sunt: præsertim si id parūper accliuum est. Cæteris deliciores sunt: & frēi obedientiā supra cunctos possident. Breuem anhelitū habent: quā ob rē in longo cursu præstare non queunt: in breui tamen cito eunt: & cū pulchritudine transeunt: tum quia minutim & iūctim currunt. Ex his fere nullus alta uel longa uestigia facit: sed omnes penē crura anteriora in cursu implicant. Ad iaculandū ex eis nimiū præstant: & in giris huc atqꝫ illuc peragendis mirū in modū excellunt. Has habitudines tenent, pedes paruos & non crebro multa duricie præditos possident. Breues iuncturas articulosue (si dicere cupis) gracilia crura & media longitudine sita tenēt. Fœmora habēt crassa: quæ crura breuiora uideri qꝫ sunt: faciūt: multam & enim carnis copiam in natibus habent: & ea nimium deorsum descendit: neqꝫ aliter ea quæ a scapulis pendet: toros anteriorum crurum induit. Carne & super clunes & circum ilia abundant, crassi in posteriori parte sunt: in anteriori uero subtilitate hilarantur. Tergum & eius partem aduersam recte conditam habent. Clunes atqꝫ nates recte conditæ & optime distributæ sunt: quibus cruces apta æquitate respondent. Collum breue crassūqꝫ tenent. Quæ res simul cum copiosa cōditione posteriori ipsos freno parere efficiunt. Eorum capita parua atqꝫ breuia sunt, quæ inter corpulentiam & maciem medium sortiūtur. Minores huiuscemodi complexionis equi qꝫ ex cæteris sunt.

De equis colericis.

Caput. lxi.

Olerici neqꝫ celeritatem neqꝫ tarditatem habent: quāuis eorum plurimi tātā in exitu supbiā teneāt: ut sinistrū iter pæpe capiāt: neqꝫ id tamē in alterum magis qꝫ in alterum latus

fieri dicim? nimirum currunt: præsertim in longo cursu: anhelitus quæ patientiores cæteris sunt, quum currunt plurimum sese attollunt. Longi quoque passibus & nimirum apertis incedunt, eorum plurimi infreni sunt. Equi nimirum ueloces istius complexionis a sanguine subsecuti nascuntur, qui eis celeriores: freno obedientiores: pulchriores & preciosiores reddunt. In istis namque duabus complexionibus huiusmodi animantes nimiam ostentationem aptitudinemque cum uigore possident. Quocumque in terræ sui currunt: maxime ubi uiribus opus sit. At si flegma pro sanguine equitur: animalia tardiora & anhelitus patientiora & infreniora fieri solent, quæ melancholici aduentu semper durefcunt. Has autem similis habitudines possident. Mediocres pedes & satis ab ungulae getos habent, quæ inter duriciem & temperiem medium possidere experitur. iuncturæ curvæ atque fortes subsistunt. Eorum crura tam anteriora quam posteriora mediocriter tum longitudinem tum grossedinem habent: ea tamen nimio osse exuperant, quod undique maximum esse omnia membra demonstrant. Fœmora tantum seorsum eriguntur: ut reliqua longitudine excedere uideantur. Nates cum clunibus eorum strictæ & sicca potius quam uel latæ uel carne uberes dicendæ sunt: præsertim in summitate: illic & enim in pectoris uoluchrum modum reducuntur colligunturque. At ossa clunium nimio interuallo distant. groppa longa habet: quæ in parte posteriori contrahitur, quæ res eorum tergum breuem efficit. Illa adeo sursum eriguntur: ut pars illa in qua cluës natesque consistere consue dimus: altiore uideri (quam sit) faciât, at cruces inferiores habent. Supina pars prælonga est: quam magna ex parte & si longum pectus breuissimum uentre teneant (quem hispani hamelgum dicunt) pectora lata atque aperta possident: quibus ob acuitatem quam in fronte tenent: accipitres imitentur: & minorem latitudinem habere uideantur, quæ equidem res animalium uelocitatem præ cæteris indicat. Neque ullum adhuc pernicitate præstare nisi id aperte decurrat compertum habemus. Non sunt graues sed in anteriori parte nimium ossis neruorumque & possident & ostendunt. Crurium altitudine & corporis breuitate præstant: quod quidem signum singula animalia ut pernicitate excellant: habere debent: quibus minus (ob id) ponderis tollerent. Cursus & enim crurium expeditionem appetit. Huiusmodi equi quos colericos dicimus: colla satis longa atque gracilia sortiuntur. Quapropter & ob posteriorem leuitatem & currendi impetum freno inobedientes sunt. Capita mediocria siccaque tenent, quæ inter longitudinem & medium constituuntur: mauiuscula et colericis quam sanguineis insunt, quod in hominibus ob capillaturam nequa

TERTIVS

quã ostenditur: capillis tamen subcisís nõ minus in nobis q̃ in equis uti est: ostendi solet. Istiusmodi demũ equi multum sentiunt atq; elaborant: sed superbissimi sunt.

De melancholicis equis.

Caput. lxii.

m Elancholici citi uti colerici sunt: q̃uis & duri & intemperati cõsistat: & multũ celeritatis illis ut colericos æquipent: deest. Eorũ etenim nullus cum sufficientia currere experitur: immo & tam rotunde atq; implicate in cursum eunt: ut iter eorũ currendi atq; rotã di modũ nullũ fere discrimen (quanq̃ non cadãt) iudicetur. Magis saliendo q̃ in cursu ualent, quã quidẽ affectionẽ uniuersim a melancholicis animalib; obseruari uidem? os durũ possident: multum tamẽ in longum fugere nequaq̃ solent si eos frena coercet: crurib; quippe uti non magnopere cupiunt. Ingẽtes labores perferunt: in usq; tolerãdis præstant: præsertim quũ sarcinas deportare expedit. Omnes deniq; equi qui pedes atq; crura arcuata fortiuntur: & intemperati & paucissimi laboris sunt: debiles quoq; pro sui corporis magnitudie experiunt: uerũ q̃ melãcholici sũt: fortes esse ostendũt & magnos ict; ubi tagũt: dare uideũt. Pedũ cornua bene cõdita atq; fortia q̃uis nõ tepata fortiũt. Crura crassa curua atq; breuia possidet. Coxæ atq; clũes rotũdæ sunt. tergus media longitudie coextẽdit: quod sæpe curuũ ẽ (quem quidem defectũ pandũ hispani uocant) quam quidẽ ob rem & quia libenter stant: ad rotationes super ipsos peragendas optimi sunt. Pectus latũ: aptũ & tabulatũ (ob similem adæquationẽ dictũ) tenet. collum curtũ crassumq; illis tributũ est, cui diuersum caput minime sed simillimũ añectitur, quod magno osse constare usq; quaq; cõspicitur. in iusta pugna ualent. At quum colerã huic complexionĩ anteire natura uult: longe præstant. Canes quoq; huiuscemodi complexionis fortes sunt: & tenacissime mordent, qui polices magnos atq; adũcos in suffraginibus magna ex parte habet (quãobrem pesugados ipsos hispani appellant) Simi etiam esse consueuerũt, quæ res & in equis & in canibus dignoscendis cõmune indicũ est.

De flegmaticis equis.

Caput. lxiii.

f Legmatici lenti in principio sunt: neq; ulla tamen in toti? cursus parte laxitudinem deserũt: quanq̃ & in medio & in fine minorem lentorem retineant: præsertim si currẽdi spaciũ accliuũ ẽ: & nimium dilatatur: & aliorũ complexionũ defectionẽ existimes. Neq; eos ob id unq̃ leues esse sed uno fere modo in lógũ pergere dicim?: quã rem ii qui iunctim atq; celeriter uim imittũt: agere nõ possunt.

Parū saliant: & spaciose uoluūtur. Nō cito a cursu consistunt: quī & molli ore sint: & multū fugere nequaquā assuescāt. Laborū patientiores experiri quā uideri consueuerūt. Ex istis uel cū melancholico humore cōmixto multi resides eunt. Verū quū melancholia præcedit: flegmaque subsequitur iter pertinacius refutare: & ulterius nolle progredi pugnant. Horū pedes magnitudine spargūtur, quoꝝ cornua mollia iunt, articuli immo artus longi: crura uero atque fœmora lōga existūt. At sua fœmina (iteriores coxarū partes intelligas) nimīū carnosā & quoquo modo summissa iacent. Tergū atque ilia longa porriguntur. uēter propesus atque long⁹ est. Pectora curta nō lata sed nimia carnem ducta possident. Colla crassa longaque existūt: & plurima induunt carne. Quibus capita conformitate proculdubio correspondent.

Equoꝝ ambigua signa.

Latius in istis equoꝝ complexionibus scribi poterat: debueratque: plura etenim alia tum publica tum quoquo modo tecta sortiuntur. uerum quū hæc uniuersalia cognoscantur: cætera quæ restāt facile comprehendi poterūt. Magnitudinis atque colorū discrimina pro aliquali cognitionis parte: nō autem pro uniuersa infallibilie norma inferuntur. Singulæ quippe istiusmodi differentiæ in quauis complexionem & locū iueniūt & inesse experiunt. Sanguinei minores cæteris sunt quæ uel albū uel castaneū colorē (ob fructuū similitudinē a nobis ductū) sortiri assuescūt. Colerici inter mediā & procerā magnitudinē consistunt, at colorē ex circulis ex cinereo atque albo cum medio utriusque coloris p̄mixtis cōfectū habere solēt (qui color rutio ob rotarū discretionē ab hispanis dicitur) quū ex equis istis non pauci castanei sint: nomē iā desup̄ expositū. Melancholici mediocres & nigri sunt. Flegmatici magni: albi atque castanei esse assueuerunt. At in singulis prouincijs equoꝝ complexionem illis quæ hominibus insunt: conformari sunt solitæ: tunc præsertim quū nō delecti uel externi emissarii equas comprimerēt: sed quū tumultuatim ac permixtum ex his uti ex hominibus generatio fieret: id (quod rettulimus) longe certius obseruaretur.

Quonam pacto conditoris dei uoluntate non autē uel caloris uel humoris excessu species inter se differant.

Caput. lxxiii.

m Axima inter species differentia dissimilitudoque posita est: neque id ab exuperanti calore: frigore: siccitate uel humore prouenit. Singula & enī ab elementis constituta corpora: huiusmodi qualita

TERTIVS

tum omniū portionē habent. At quis humana quā equina species calidior esset: ita in equis ipsis quemadmodum inter nos: & sanguine & flegmate proportionata corpora experiuntur. Verū homo sanguineus ueloxque: nō uti flegmaticus grauisque caballus currere poterit. Ceruus præterea minorem certe quā ursus humorem continet: & illi uitæ longitudine præstat. At capras uris etiam sicciore esse quisquis intuetur quæ celerius tamen senescere solent. Quæ res non a complexionē proueniunt, maior equidem uelocitas in siccitate atque calore quā in frigidityte & humore manifeste consistit. Patet itaque nunquā per complexionum iter uel ueram cognitionē uel diffinitionē quæ cuiuspiam animalis in propria qualitate conueniat a nobis haberi posse. Si uni namque speciei omnes prærogatiuas assignaremus: haud tēuis sequeretur error: eas equidem diuidi conuenit: ueluti in animalibus: intellectū homini: cursum ceruo: tauro aut elephantū uim ascribere. In plantis uero fortitudinē taxo: pino uel palmæ pulchritudinē assignare: in metallorum autem genere duricies uel adamanti uel ferro: sed auro preciositas concedenda est. inter aues demū aquilæ temperamētū: struci aut grypho magnitudinis laudes attribuere decet. Quæ equidem partes atque aliæ istis cognatæ quæ iuxta speciei differētiā singulis conueniant, non autē quia uel colerici uel melancholici aut quia humidiores sicciore uel alii aliis sint.

Quæ differentia inter mares & foeminas per naturā sit: particula a Petro monte philosopho disserta. G. Ayora cordubensi interprete.

c Ommunis omniū uel eorum saltem qui nimia earū familiaritate utuntur: sententia est, mulieres uarias ac mutabiles esse. quæ res quū nobis quoquo modo discutienda declarandaque sit: id nō immerito demonstrare statuumus, quod magna ex parte cūctis animantibus pro sui cuiuspiam sexus discrimine natura sancita est: at quū aliis in partibus discrimiatas corporum aptitudines explicauerimus: in hoc primo capite tantum nonnulla cognomenta declarare nitentur, quibus per sæpe usi sumus: dum corporū agilitatem ostenderemus: quanuis ea aliis quam plurimis non ignota esse credamus. Politos eos natura edidisse non immerito diximus: quos & italo & hispano sermone tum ob artū gracilitatē ac delicatum & rigoris expertem consistēdi modum gentiles appellant. Pulchra illa corpora nominamus quæ & carne & proceritate & faciei magnitudine abundare uisuntur, quæ in hominibus colorem inter niueum sanguineūque constitutū cōtinēt

& quæta esse assuescunt. At eorū membra mollia ac longā neq; omni-
no laxa tamen: neq; ad agendū expedita solutaue esse debēt. At quīs
auctor in istis formoso nomine utatur: hispanorum potius q̄ romano-
rum more. Nos ut neq; latias aures nec auctoris mentē offenderem?
rem potius q̄ uerba exposuim?. Solutus expeditusq; is est, qui agi-
litate ac facili motu quodā nunc huc nunc illuc & accedit & (uti op?
est) reflectitur. Dissolutū uero animal nominam?, quod artus con-
fuse & absq; moderaminis modo agitat: cōmouetq; & eius membra
laxitudine oppressa neq; eundi neq; redeundi finē inelonga tēporis
mora ac loci ampla magnitudine consequi queunt. Et si reliqua
crebro nominata sint: apta longe propinquius dicere ac præferre sole-
mus, quæ medium tum longitudine tum grossedine sortiuntur:
& neruorum & ossium magnitudine præstant: & carnib? pene ubiq;
uacant: præsertim in facie. At singuli in his artus pro se expediti opti-
meq; diuisi consistunt: quanq̄ ad unicum finē concordēs & tendant
& tendere iudicentur, quos deniq; (ob maiorē sui pfectionem) abso-
lutos quādoq; dicere poterimus. Inter sanguineos de iis quos po-
litos appellauim?: uberior copia est: quāuis id ipsum in iuuentute in-
telligi liceat: nam quū ad uigesimū quintū suæ ætatis annū accedūt:
& pinguescere & pulchritudinē amittere assuescunt. Ex fleigma-
ticis aut non pauci pulchri prodeūt: sanguine tamē comite: & ut hac
in parte rectius præstant: coleram tertiam sedem occupare necessē est.
Tunc enim gracilitatem cum aptitudine una atq; pulchritudinē in ul-
lo cum furore ostendunt. In quoq; ab insidiis alieni & sunt & uident.

At colera apta efficit animalia, quæ accedente sanguine & perni-
ciora & uisui hilariora redduntur. Sanguis uero a colera subsecu-
tus per politos maxie constituit (quos hispani galæes recte nomināt)
nam inter politos gentilesue atq; aptos medio quodā gaudere uisun-
tur: quāuis eandē uim: agilitatē atq; anhelitus patientiā nequa q̄ possi-
deant: ueluti si ab ipsa colera ducerentur: neq; adeo isti uti illi perdura-
re queūt: minorē quoq; magnitudinē modestiāq; sanguinei ostēdūt.

Pulchrū deniq; uniuersim accipimus quocunq; in corpore uisui
placido: de reliquis uero corporibus quæ nō nimīā excellētiā sortiū-
tur: iam opportunis in locis (uti opus exegit) mētionē fecim?.

Per cōmunes omnib? partes iam satis discursum a nobis esse arbi-
tratur: nunc aut ad principium redeundum est: ut finis propositum
sequatur, in quo tum uirorum tum mulierum differentias pro sui
cuiusq; sexus discrimine explicare statuim?. Per singulas fere spe-

TERTIVS

cies foeminae q̄ mares uberioris sanguinis copia abundat: quam ob re promptiores maxima ex parte sunt: tum etiam id ipsum potius ostentant: quia virili gravitate minime confecta sunt. In seipsis & enim molliciem leuitatem q; & ostendunt & possident: neq; leuitatem hanc pro pernicitatis dote intelligas: uerum pro illa dedecorosa & quietis & firmitudinis & temperati modi in consistendo carentia. Neq; illud negligas: & eae & qui parum intelligunt: aliqua substantiosa uerba tunc proferre solere: quu super rem no longo consultata illis loqui contigit. Mares uero maiorem tu magnitudinem tum quietem possident: maiora quoq; ossa ac neruoru firmitudinem sortiunt, quorum artus & aptiores & forma distinctiores consistere solent. neq; uolucres ab hoc discrimine expertes esse natura uoluit: quauis earum membra contenta sint: pennaru namq; nitore mares praefecit: & foeminae ad unicam simplicem ac paru discretam formam tedere uisuntur: praesertim post q̄ coire ac concipere illis accidit. Quo quidem fit: ut earu mamae & ueter magnitudine augeantur: unde no tenuis deformitas prodire assuescit. At mulieres quas diximus partes uestibus tegunt: easq; tantu demonstrant: quae in omni aetate ac tempore maiori splendore micant: man? scilicet ac facies eae sunt, quae quidem membra quibus coeundi appetitus depositus sit: mulieres hominibus pulchriores reddere solent. in muliebri namq; potius q̄ in uirili sexu tu iuuetutis tu uiuacitatis multu maius apparet. Mulieres siquidem & tenerae sunt: & barba carent: & pilis ac fetis non parum ubiq; uacant: minoribus quoq; natu q̄ similitudine in uoce: & uerboru prolatioe: tum in corporis robore ac motib? existunt, quae quidem partes haud paruo illis fauore sut. Omnib? naq; res nuper productae placere assuescunt: & quauis mulieres aetate declinent: iuuentutis similitudine non tenuem retinet. At no paru aberrant: qui dicunt: ueluti manibus & dulces & delicatas foeminas placere: dispari argumento mulieres affici, quas robustos & grossedine exuperates homines adamare testantur: hac siquidem in parte & mares & foeminae parum dissidunt. Verum quis mulierum fidelem constantiam: pudiciam: perseuerantiam: quae in iis continue experiuntur: sine maxima admiratione narrare poterit? quu hac siquidem in parte tanta earu sit uirtus: ut de sanctis uiris eandem aut simile haberi posse perdifficile sit credere: si eamet pericula quae mulieres uexare solent: illos inuaderet: erga uenerea uoluptate praesertim: circa qua mirandu potius q̄ dicendu in modu mulieres a uiris & petuntur & prouocantur: neq; multae propterea inter ipsas defunt: quae amates strenue pro

pugnare atq; contēnere soleant: quibus ii maxime elegantes sint: recta præstent forma: & illi nō paruo tēpore iſeruerint: quæ quidē sanctiſſima pars rariffime ab hominibꝫ parta eſt: quāuis ſanctē uixiſſent. Ac dubitandū q̄ multum eſſet: quēpiam inter mares reperiri poſſe, qui ad peccādum non declinarent: ſi uariæ ac pulchræ mulieres & cōſuetudine & illicito amore illos beniuolos ſibi agere contenderent, quibus formoſa corpora ſimul obicerēt offerrentq;. At ſi mulieres a uere cūdia refrenari dicemus, qui ſanctē uiuunt: quāuis criminis culpam tolleremus: mori potius q̄ indignum facinus cōmittere maluiſſent: quanq̄ eiſdem nullum aliud periculum ex tali ſcelere prouēret: præter turpē recordationē obiectionēq;. Verum quia mulieres q̄oſſime mutabiles extimātur: illud uidendum eſt: quot inter ipſas ſcilicet tenaciſſimā circa homines fidem (ne p̄tinaciam dixerim) obſeruaerint. Neq; id reticēdū eſſe cenſemꝫ: qđ in ſœmia quadā Blanca nomine ante Lodouicū principē in Ticinenſi oppido noſiſi uidimus. Cuius corporis habitus admodū a natura politꝫ & non mediocri pulchritudine decorus erat, quæ deniq; iuuenis unius amore capta: qui & ſi opibus & familiæ nobilitate abundabat: & mediā corporis tum magnitudinē tum habilitatē poſſidebat: ipſiꝫ undiq; mores a ratioē omnino emācipati comperti ſunt, qđ an uerum an falſum ſit: ut probe diſcernere lector queas: liberi iudicis animū indue: & nos nihil uel cōmentantes uel minuētes ſed rem rite narrantes audi. Is enī poſt longam conſuetudinem multaq; uoluptatū oblectamenta adinuicē capta: illam e domo cōiugis uel māu uerbis ſaltem attraxit. Inde q; quū iuſſu principis nunq̄ rei ipſius arbitros ipunitos fore conclamātū eſſet: nī ad cæſarē ipſum per conſcios eoſdē res patefieret: mœchꝫ tanq̄ magna mercede ſolutus eiſdem criminis & reus & accuſator a ſilentio protinus emerſit: neq; carnificis munꝫ aſpernatꝫ eſt. Ut maiorem nāq; ſuæ ignominiaē fidem faceret: amantē ad magiſtratus cōduxit, cui deniq; ob immanius ſæuiuſq; ſcelus ultimum condignæ pœnæ nequaq; denegatæ ſunt. Neq; illud unq̄ credendum eſt: eundē in primo crimine depræhenſum tam acriter plecti: ſi illis fides largiri debet: qui Ludouici ipſius ſatellites fidiffimi ſunt, qui eundē ſimul cum duce ſuo multo acriter increpabant: & mulieris affectum circa ipſū tam male meritū pro magno dedecore offerebant. Neq; ipſiꝫ ſæuiciem cum tā infanda animi breuitudine reticebant: tunc præſertim quum ſœminæ ipſius conſtantiam intuebantur. Ea etenim iam quū mors imineret: uel hæc uel parū certe diſtancia uerba Lodouico iter

roganti respondebat. Petebat enim is natos diligis? adamo proculdubio aiebat. Vtrū eos an amantē præponis? iam semela me huius amore derelicti sunt, cuius quoque causa neque mortem neque uitam magni feci: & nullam usquā denique mihi huius amore dereliqui spem: ut ab incepto uerterē: & longe magis me: liberos: parentes: & mei nominis familiā totam euersam funditus uidere maluisse: quā quod hic unica mea spes minimā (quæ tenuem) læsionem acciperet: dum huiusmodi mala a me permutari quissent. Nec mihi est clamis in me totum suum animū atque amorē intendere: quāuis id ipsum fateri nō audeat. Verū quum oēs uno ore hanc redarguerent: tunc demisso ac mœsto uultu referebat: ut hæc uestra uerba cōfirmē, alterum de duobus necessū ē: aut deū cor meū in totum diuertere: aut nuper aliud mihi infundere: quāuis ob perpetratū scelus: manifeste uideam: me uel ultimū suppliitiū subiturā uel in perpetuis carceribus summis cruciatibus uitā acturam fore, quarū utrauis pœnarum longe mihi gratior profecto est: quā uel ad coniugem redire: uel hunc amore nō prosequi: quem a me exorsum haberi debere comētatis. Quāplurima alia uerba haud multum ab hoc sensu aliena protulit. Credo equidem mulierē hanc nequā quā illis prioribus inferiorem esse: quæ tum ob aliquā maximā affectionem tum ob alicuius rei excellentem, furorē celebrantur. Neque ullam hætenus personam præter hanc: in tanto discrimine intrepidā & mutationis expertem uidimus. Neque illud propterea negligendū esse ducimus, quod hac in ipsa de qua loquimur expertū est, quæ postquam se & a publico cœtu priuatā & a libertatis spe destitutā uidit: amāteque & morti destinatū esse & in carcere detineri certior facta esset: eadem palam fatebatur, nullum ipso inter mortales credere deterrimum habitare: tum ingenii hebetudine tum animi pusillanimitate. Nam dum pecuniarum portiūculam fortunæ ludibrio cōmittere recusat: uitam: honorem atque opes & neglexit & amisit. At si principis clementia uitā nostram per aliquot protrahit dies: aut in carceribus aut in perpetuo exilio cum angore: luctu: mœrore: solitudine: dolore: molestia: desperatione ac lamentationibus hanc culpā atque ignorationem expurgantes nos moriendo uiuere oportebit. Nonnullas mulierum partes iam explicasse existimam? nunc autē uidendum est an ne illas animi rationisue præstantia uendicent: an natura sic sanxerat: quæ quū affectiones nostras regeret: quāuis in eisdem non peccaremus, haud magno emolumēto essemus compensandi. Quis & enim negare audebit in quouis animantium genere: siue uerecūdiam siue instinctus occupatio

nem quandam naturam foeminae impartiri solere: quae illas a marium concubitu frenare assuescit: neque id solum in illis expit: quum ex illis imoderati caloris expeditae sunt: sed & illo aduertente stimulantemque per aliquot dies illas ob eandem causam contineri uidentur. Et quum calor ipse omnino & excedit & prorupit: adhuc foeminae ab ignotis comprimi quoquo modo recusant (quauis tunc easdem quam maxima turba petat) Neque magnitudinis neque formae aut dignitatis excellentiam praefertunt: discrimina siquidem inter aptos ineptosque consistentia aequo modo tractant. Nam si tempus patitur: cunctis in propatulo sese offerunt & blandicias ostentant. At quisquis earum maiori copia potiri uult: is aut uel aut diligentia illam parare debet. Verum mares econtra agere assuescunt. Nam dum illis eligendi facultas permittitur: aptiores praestantioresque magna ex parte capiunt. Neque foeminae sine iusta causa hanc partem in principio denegant. Omni siquidem in re ubi nos pati summittique oportet: quauis appetitus instet: aut natura refrenat aut timorem cum anxietate patientibus obicere solita est. At per contrarium ubi praesse & alios summittere negocia pollicentur: quauis neque utile neque honestum id appareat: proni decurrunt: & ueluti foeminae horridum & difforme huic petulantiae non repugnare uideretur: non aliter manibus contrarius est affectus. Quam ob rem uel quauis libidinis & appetitu & potentia uacent: foeminas insequi assuescunt. At quum huiusmodi rei silentium atque honestas tolluntur rupunturque: foeminae tum maiorem tum peiorem uoluptatum portionem capiunt.

¶ Quauis non negemus appetitum hunc diuersum cunctis aiantibus naturam idixisse: mulieres tamen rationis imperio ductae longe praestantius contineri posse manifestum est. Ratio siquidem diuicaciter discursus & frena turpi auaritati: & recto uiuendi modo calcana ponit: quauis mulieres maxima ex parte minima ratione & uti & omnibus fere in rebus ueluti earum sensus appetunt abhorrentue sese regere assuescant. Neque ab uis (sensibus dico) tum in gloria tum in uoluptate capessenda tum in poena uitanda deuiare solent: quam ob rem medium cum familiaribus minime obseruat. Nam defrenato impetu eos uel amore uel odio prosequuntur. Neque harum alteram quauis partem in longum tempus obseruant. Tantum siquidem uel in illa uel in hac redurant: quantum illam sensus retinere dicat. Quam plurimae huiusmodi sexus facile ad clementiam sunt commotae quod ex earum animi imbecillitate forte prouenit. At homines quam magis a ratione regantur minori uicissitudine uariare solent. Animi siquidem recta ra-

tio nullum permittit excessum defectumue: quæ quum quæpiã amõ
re odieuse dignum iudicat: neq; sine arduo conamine ac temporis ma
gna mora eiusdem abdicamus sententiam. O quot mulieres præstan
tes uiros contemnunt: quæ cum difformibus seruis aliusue tum natu
ra tum uiuendi ratione deterrimis personis sua turpia oblectamenta
captantes sæpe depræhensæ sunt: neq; illam hominum præstantiam
pro opibus tantum intelligas: uerum & pro pulchritudine ac policie
& corporis habitudine cum stirpis dignitate (ut fortius lector admi
reris) eam accipe. At quum ipsæ a ratione ducerentur præstatiores ho
mies delegisset. Neq; ab illis uereri licet, eos quos peteret habere nõ
posse. Impossibile & enim quodãmodo foret id ipsum denegari. At si
hunc ordinem pro honestate: aut quia earum scelera min? sciri queat
contemnunt: in illis infimis personis quæ res quæue archana conser
uari poterunt? forte mihi obicies: ab honestis hominibus eas maxime
præcauere ut magis pudicæ habeantur: quæ sic existimant non parũ
meo iudicio falluntur: singulæ enim apud singulos coniuges continē
tes existimantur. At uicini aliter sentiunt: quanuis certam earum ini
quitate non nouerint. Quid opus est aliud contra mulieres argumē
tum explicare q̃ id in medium adducere, quod inter ipsas continue
experiri cernitur. Earum siquidem amicicia tum leuium uerborum
tum breui interposita distantia soluitur atq; obliuiscitur. Et quum
ad suæ beniuolentiæ culmen accedunt: nunq̃ altera pro alterius salu
te multum disponit. Neq; unq̃ memoria proditum est: mulieres ad
inuicem plurimum adamari: quia inter se plenam corporeæ uolupta
tis copiam nequaq̃ capere queunt: at earum pene innumeræ tum fi
dem tum amiciciam amãtibus præstitere. homines autem quanuis
mulieres adament: eorum plurimi sunt qui amicorum hominum be
niuolentiam propterea minime deserunt. At quanuis non multi ex
mortalibus extiterint, qui hac fidei dignitate clari sint: nõnullos ho
mines apud maiores nostros celebratos inuenimus, qui propriam ut
amicorum uitam reuocarent: neglexerunt: uel ut officiosos sese illis:
& ueræ amiciciæ uinculum ostenderunt, neq; ab ipsius mortis terrore
amorem illum uirilem rumpi posse apud eosdem expertum est.

a Lias mulierum partes e quibus magna gloria sequatur, ua
cuum est memorare: earum namq; habitudo adeo ab agilita
tis atq; roboris præstantia est aliena: ut nullam partem magnæ

memoriæ dignam adipisci possint: propter uitæ sanctos mores. Ea & enim recte uiuendi uia & cõmunis & omnibus in propatulo sita est. Neq; quanuis inter mulieres plures sint qui coniugii fidem maritis obseruent q̄ e contra: nequaq̄ id illis ad religionis laudem ascribendum reor, quum præceptum illud nõ mœchaberis & coniugatis alienam uenerem non noscere nobis tantum christianis imperatum sit: quã ob rem a nostris tantum obseruari debuisset: & hæc pars non solum a nostris uerum & a mahumetanis fœminis haberi uisa est.

Alia & enim discrimina fœminæ sortiuntur: tum in concipiendo tum dum prolem in utero cū temporis differentia gestat: quarū siquidem rerum pars quæq; quum perutilis uideret̄ & plures in eius fauorem causæ adduci & probari facile possent. Verū quū huiusmodi res neq; magna neq; nimium subtilia archana contineant: haud magno cum periculo intactæ manere potuissent. At forsitan communis opinio hac i parte a nostro proposito longe mortales deuiat. Quam ob rem utne a simili dubitatione ambigui manerent aliquam portiuculam in medium adducere statuimus: quous illa nõ multum necessaria sit: usque priorem ordinem respexerint: quo deus ille rector cunctorūq; opifex a mudi origine singulas species distinguere uoluit, cuiuspiã siquidẽ generis differentia aperta atq; conueniens in propatulo conspici potest: nam singulæ species & forma & magnitudine: & robore dissident, differunt quoq; tum in celeri tum in lenta habitudine: nec secus in breui longoque uitæ cursu. Quã ob rem dissonū maxime fuerat oēs easdẽ affectiones: proprietates: appetitusue a natura contrahere. Canes siquidẽ a suo conceptu donec in lucẽ prodeunt parū ultra duos menses in utero cõmorantur: et postq̄ nati sunt per biennium omnem suam magnitudinem cõsequi solent. At equa pullum per annū gerit: qui postq̄ in lucem exiit prius q̄ ad sui augmenti culmen deueniat: quatuor aut̄ quinque annos præterire necesse est: quapropter maius nutrimentum exegit a matre: q̄ u qui ocius adolescunt. At quæuis animantia quæ ferius crescunt diutius uiuere solent. Quam ob rem nonnullæ fœminæ bis terue in anno queunt parere & singulatim plures edere filios. Alias uero non nisi semel tantum fœtum maturum in innoedere natura sinit. Et uti in concipiendi modo dissident non secus earum menstrua cum discrimine profluere debuerunt. Neq; eas pari cõeundi prurigine affectas esse ratio exigebat. Neq; illæ ipsæ æque concipere meruerunt. mulæ siquidem sese a maribus comprimi semper sinunt: neq; usquã concipere queunt, at columbæ atq; gallinæ cõtra

TER TIVS

maxima enim ex parte per totum fere circulum anni foetificant.
 At magna ex parte natura maioribus necessitatibus subuenit. Nam duo animalia in eadem specie contenta quum eorum alterum urbanum alterum agreste sit: magnam inter se differentiam sortiuntur. Domestica siquidem columba quouis in tempore foecunda est: quia accidentibus plus iuuatur. Siluestris quippe in iis tantum temporibus foetificat: in quibus proles rectius per naturam alii potest. Verum quale tempus convenientius mulieribus sit: nequaquam praescitur: sed ipsae viros continue appetere minime rationi alienum est: nam quum maximae opportunaer causae sic fieri debere exegerunt: nam si semel in anno tantum ab illa prurigne afficerent: & illa ipsis par cum caeteris animalibus sancita esset: & turpissimum & nocentissimum quod profecto esset: praesertim quum mariti uel abesset: uel aduersa ualitudine laborasset: tum siquidem uxores pudicitiam in propatulo haberent: & quum iniquitas atque probitas ex proprio arbitrio mortalibus comes sit: facultas haec hominibus dari maxime oportuit. At arbitrium illud latius alias exposuimus: quum potentia illa libera sit: quae & mala committere & bona peragere potest. Nam qui alterius harum partium expertus est: utriusque expertem esse necessario fit. Tunc etenim male agimus: quum recte posse quimus: & quum hoc uel illud inuiti ageremus: tum gloriam tum dedecus tolli necesse esset: & quum neque horum alterum plenam uim contineat nisi alterum spectet: quis negare audeat recte institutum esse: mortales omni tempore mereri ac demereri posse. Neque hanc partem brutis conuenire dicimus: sed mortalibus tantum sancitum esse cognoscimus: qui ratione ducti impetus moderantes gloriam immortalitatemque consequuntur. Quibus e contra euenire manifestum est quum a uoluptatibus sese agitari ac uinci sinunt: qui ut perfectiores (uti sunt) uiderentur, optime licuit: ut omnia tempora ac temporis momenta & ad corruptionem & ad conseruationem illis paterent. Nam si binos ternosue in anno dies designatos haberemus: in quibus scelera homines perpetrare possent: neque amplius nobis peccandi potestas concederetur: quis tam demens impotensue esset, qui ab illis abstinere & scire & posse non quisset: at ex leui certamine leuia prodire trophea: omnibus notum est. Neque id sine recta causa prouenire arbitreris: ut per aliquos annos uxor apud coniugem sine prole moretur: et mulierum inicium sui conceptus ignotius quam caeterarum foeminarum sit: quanuis omnibus aequa dentur menstrua pro sui cuiuspiam discrimine. Vnde manifestum apparet: alium nobis praestantiozem finem quam sobolis propagationem

destinatum esse. Quã ob rem illic ubi uiuendi immensa ac sine labe spacia uistoribus tribuuntur: attendendum potius est. Nam generare & ambiguum est: & prolis incertus numerus & ignotum generandi tempus hominib? est. Neq; in liberis habitis a nobis præcognosci pót an cito an sero ii educari debeát: & an boni maliue futuri sint: a re itaq; tâ dubia parú pfectionis fœlicitatisue prouêire debere credi par est. At si in hominib? idem qđ in cæteris animalib? eueniret: ut i certo tempore certú filioꝝ numerú ederét: tanta in sobolē spes ponerét: tanta deniq; auiditate afficeremur: ut hæredes dites relinquerentur: ut ratio sopita ac roboris expers derelicta maneret: & conditoré maximum nostrum sperneremus.

Caput sexagesimũquintũ non modo plebi sed & omnibus etiam maxima cum opportunitate iucundum.

q Vum de complexionibus ageretur: omnium hominũ proprietates (uti opus exegit) enarrauim?. At uero quia cõmunis gēs uel cõplexiões ipsas itelligere uel discernere aut recte cognoscere forte non poterit: aliquid illi cõueniēs singulatim succincteꝝ supra rem hanc in hoc capite dicere statuim?. Neq; hoc sine proposito nos agere quispiã cogitet. impita siquidē turba pulchra & bona aptitudie: prædita ea corpora appellare assuescit, quæ faciem omni dimensioē uegetam tenent: locutionem uero auctam & fortem: uocem demũ crassam atq; apertã possidēt, quib? oibus tenuis coleræ portio tributa ē. neq; istorũ huiusmodi quispiã uel in rebus quæ corpore fieri debent: uel ius quæ noua ingenii indagatioē iueniēdæ sūt: præstāt, qui quũ adhuc in huiusmodi rebus ab aliis imponuntur: neq; eas probe itelligūt: neq; (uti oporteret) cũ subtilitate disponūt: quĩs litteras satis multas diutino studio discere: & eas magno cum strepitu memoriter dicere queāt. Verũ illud aduertendũ est: hoies illos qui speculatiuas disciplinas iuenerunt: ex hac complexione nequaq̃ extitisse, quã quidem partem huiusmodi uim negare nõ possunt: nã quũ ad quĩs ab itinere manũ locũ uedeuiãtur (quũ a libris scilicet absunt) nõ pauci pastores sunt: qui lóge maioré uim in rationib? quas ex se singuli ducūt: ostēdūt. At pito uersatoꝝ in reb? creatis homini: huiuscẽodi magnitudinē repræstãtia & modo quo dixim? uegeta corpora nullo pene pacto placere possūt: ea enĩ crassæ ostetatiõis sūt. uerum illa huic placerent; quæ in se contrahi uidētur & temperato modo cõsistūt, quæ etiã sine motu atq; demõstratiõe undiq; circumspectiūt: propugnāt & singulis

TERTIVS,

partibus prouident. Personarum quippe actiones aliquas præcipuas partes appetunt: ut hilariores reddantur. Nam quum uel manus agitatione quempiam percutere minamur: corpus uel mouemus: uel quum saliendo: iaculandoq; aut quauis aliam exercitationem conficere intendimus: ut in ea præstemus pulchritudinemq; per ipsam obseruemus: omnia membra in unum conspirare: conuenire: concurrereq; in eodem loco simul necesse est. Nam si quando membrum unum extenditur: aliud curuatur flectiturq; & inepte operantur & id quod agere intendunt: non magnopere ab soluunt. At si uerborum sono alios ad religionem deuotionem uel deducere debemus: uel eorum beniuolentiam captare cupimus: ea ab intimis (profecto) præcordis scaturire debet: quæ etiam a corde ad labra usq; affectu suauissimo comitari debent. Hi & enim qui uocem a capite expediunt: indeq; locutionem furibundam: uel alio modo pinguem emittunt: eorum uerba per inuia saxa saltantia indeq; repercutientia ad audientium aures uenire uidentur: quæ ob rem quum ad eorum sententiam non attendimus (quæ semper expectanda est) haud dissimilem suæ asperitati saporem atq; amorem inducunt. Neq; aliter quum armorum quodpiam capimus (si forte unico exemplo quietescere nolueris) fieri licet: quod dum manu tenemus: tam iunctim comitateq; cum membris incedere debet: ut unum ex iis iudicari merito possit, quod si emiserint: ab illis productum esse uideatur: quæuis illud nimia cum agilitate depellant. At ii qui agiles non sunt: nimium furorè atq; discordiam in personis ostendunt. Disparatim iaculantur: neq; id longe sed asperitate quadam (quæ re broz nam hispani merito dicimus) neq; missile tantum alienum sibi esse patescit: uerum in suis met membris neq; ulla beniuolentia neq; agilitas apparet.

An maiores ætatis nostræ hominibus præstantiores natura ederet: & an ars aliqua plenam rerum scientiam mortalibus dare queat.

Caput. lxyi.

q Via longum iam de complexionibus discursum fecimus: illud rationi consonum est: uidere scilicet: an huiusmodi corporum discretionibus omnia temporum spacia (ætates uel si dicere mauis) firmæ atq; stabiles complectantur. Neq; id prætermittendum est: utrum ars aliqua plenam scientiam mortalibus dare possit. nonnulli & enim uana sibi inquirentes nomina fabulas scripsere: quibus stupidæ plebi suadet: naturam maiores nostros altiores præsentibus edidisse. Neq; unquam propterea dubitamus: iter illos nonnullos & habilitate & doctrina nostris

excellentes extitisse: qui uirtutes circa maxime insudabant: uicia
 q; summopere fugiebant. Quæ res ambæ mortales magni preti du
 bio procul agunt: agereq; poterant: quanq̄ natura quos nunc possi
 det limites haud excederet. Temporibus quidem nostris non pauci
 præteriere homines: qui a seipsis potius q̄ a naturæ cursibus si recte
 inspexissent: conqueri deberet. Non minori quippe cum difficultate
 fortem quempiã a natura uirum inueniemus: qui ea quæ ad robur
 pertinent moderetur: illisq; modeste utatur: q̄ dissolutum atq; turpẽ
 aliquem semper uictorem experiri. Nescimus & enim quem adhuc ui
 disse tantam mēbrorum habilitate præstantem: ut eorum ui ma
 gnam famam acquirere posset: huiusmodi nãq; homines a teneris
 annis: luxu: libidine: inertia: & ciborū ingluuie pditi & per uarias isti
 generis actiones personas exercēt: quæ & corpora ibecilla atq; ifirma
 reddunt: & dissolui ante tempus cogunt: & animã (qđ longe deterius
 est) obnubilāt: & perpetuæ noctis atq; caliginis carceribus obnoxiam
 faciunt. Illud deniq; fatemur: nonnullos ex antiquis extitisse quorū
 alii personarum magnitudine alii uero perspicacitate ingenii aliisq;
 præclarissimis muneribus excellerent. Non id tamen uniuersim neq;
 in singulis temporibus uel prouinciis accidebat: quæ quidem parti
 cularis fors eodem modo ætate nostra: quo in præteritis euenit.

Alæus siquidem Berdasinus siculus neq; minori robore (uti asseue
 rant) excelluit: phamaq; adhuc pollet: q̄ maiores illi qui historicorum
 ueritate celebrantur, quibus hunc non cedere debere: eius quæ narrã
 tur fortia facta facile demonstrant. Immo & alios illi uiribus haud de
 teriores nominare possem, qđ quum ex præsentibus exemplum assu
 mere uellem eos facillime inuenirem: quum phamosi illius sicut ui
 rum magnitudinem non confuso sed certo modo nouerim: quatuor
 populus multo ampliorem ipsius uim: q̄ illa ulla in re unquam ex
 perta est: decantet. Verum illud tamen est: eūdem eo modo astutum
 callidūq; fuisse: ut nunq̄ cum aliquo ad compensandas uires congre
 di uellet: nisi ut uictor uictum asperrime castigaret: quã ob rem: ma
 gni pretii habebatur. Is quoq; uoluntate propria rarissime ea tenta
 bat in quibus fors prædominare posset. Neq; cum hoc illi animi ma
 gnitudo (strenuitas scilicet) deerat.

Federicus etiam imperator
 quẽdam germanum militem habet: qui tam multa exuperat uasti
 tate ut duos mediocritate præditos homines magnitudine æquipe
 ret: quẽ mortales omnes qui nunc uiuunt: minie uiderunt: neq; illi
 pares proceritate sūt. Quã eqđẽ ob rẽ nequaq; hoc sufficiens argumētū

TERTIVS

est : ut apud nepotes nostros istius tēporis oīs homines plurima magnitudine nasci: constet. Sepulchra equidem nostra uti sua erunt: magna ex parte inuenient. Plures quoq; ingenio præstantes uiri transiere: quoꝝ nemo tamen per se tantum transcendere uisus est: ut alios similes edere naturæ esset difficile, qua in re eorū operibꝫ potiꝫ credendum est q̄ illis qui de ipsīs fabulas finxerunt: de nonnullis præsertim qui tanta de peritiā laudantur: ut imagines per astroꝝ mō mēta agere posse credantur: quæ auctoribꝫ singula uere dicere possēt: q̄ quis infortuniū aliqd̄ illis affuisse semp̄ affirmant: quod opꝫ ipsum absolui prohibuit, quæ res fabulā esse quā narrant: aperte ostendit. Neq; argumētū aliud maximū id ipsū confirmare desinit, huiusmodi namq; negotium singuli in suis regionibꝫ accidisse dicunt: neq; hūc errorem apud oēs uagari testamur. Li enim qui auctenticos auctores perlegunt: de tam ampla atq; magnifica inter mortales excellētia mē tionē factā nequaquā inueniunt. Neq; quispiam dignus ueritate historicus homines sui temporis uel maiores uel fortiores q̄ ex nostris experiuntur: fuisse memorat: ni munꝫ de super naturā nostram excellens a deo ipso imortali cuiusdam datum esset. Naturæ siquidem suprema mutatio in ascensu descensuq; solis consistit, qui integrū cursum in anno complet: & quum tam breuis terminus sit: is qui punctum illum (quem fortunatū appellat) a multis annis citra expectaret: proculdubio illuderetur: quanq̄ imaginatū opus ibidē applicaret. Neq; cursus illud cuiusdam dare uisi sunt: qđ pluribus omnino denegant. In singulis quippe annis homines diuersis staturis præditi nasci uident. Alii & enim proceres: alii nimia latitudine exupantes alii uero nani oriuntur: quo in tempore etiam alii mēbrorum confusione deturpantur: & alii artuum compactione præstant, quoꝝ nemo tamen tātum uel excedit uel deficit: quin pares pene sibi quosdam inuenire non possit. Neq; hoc tamen aut in singulis uillulis accidit uel uidetur: nunc etenim huc nunc illuc id interuenit. Quum nullum deniq; uidissemus qui tam fortis: pernix sciensq; esset: ut suæ speciei limites transgredere retur: ita sydera atq; astra constitutionem ab origine sibi sancitam dirumpere minime posse aperte conspicitur. At si quispiā statueret uoluisset tum corporis actiones: tum speculationes ingenii cum facilitate illum perficere posse: qui sub bona syderum temperie elementorumq; aptitudine gigneretur: nascereturq;: res hæc (profecto) sese e contra haberi per experientiam conspicitur. Corpora quippe quæ a sideribus atq; elementis tantummodo sine maris & fœminæ coitu

uitæ munera accipiūt: parui precii experiūtur. At quāquā oīa illis conuenientia darēt: nunquā animal plene pfectū ederent: eorūmet equidē opera abinuitē contradicūtur: confundunturq; sæpe. Quū ea & enim plenam firmitudinē nequaquā sortiuntur: illā rebꝰ alius dare nō possūt. Quā ob rem haud tenuis illos insequeretur error: qui astrorū uī atq; uia oīa arcana scire præsumerēt: uel imagines quæ illa declararēt: agere tentarent. Planetæ & enim quū nullum intellectū habeant: eūdem corporibus dare omnino nō possunt. Verū corpora ipsa agiliaora temperatioraq; reddere queūt: in quibus anima suis potētis partibusue (ut cum auctore dicam) melius utatur: quāuis nullus tam subtilis carcer esse possit: quin in eo retenti quoquo modo nō grauētur. Quā ob rem quāquā mēbra optime apta sint: aīam adhuc impediunt. Sed nunc manum liberius aperiāꝰ: & animā tanquā a corpore diuisā eo quo sibi conuenit modo uti sināꝰ: quæ tunc tantū ex rebus præsentibus cognitionē habebit: uel ex iis quas in præterito iam cognouerāt. Verum de futuris atq; absentibus nullam prorsus clarā cognitionē possidet: neq; altius ascendere potest: in opificis quippe præsentia creaturæ omnes & impedimētum & litem sortiuntur: neq; singula genera in sua specie obstaculū resistantiæue: sed & id in aduersa sæpe iueniūt. At quāquā aliqui fabularum figmentis commoti aīma inquirant: quæ cætera transfodiant: nemo tamen ferrū uidit: quā huiusmodi operationem conficeret: quā alius sibi similibus quoquo modulo præstaret.

a St quāquā imagines fabricēt: in quibus peruersi spiritꝰ responsa petentibus dent: ii omnino uocis expertes sunt: & quāuis aere per angustias atq; cauernas ipsius statuæ impulsu quodam agitent: ipsumq; mugire cogant: aliumue similem strepitum edant: nequaquā inde distincta uerba colligi poterunt: quæ quāuis etiam intelligerentur: ipsorum ut uerū sciri minime posset. Spiritꝰ equidē omnibus in locis simul esse non potest: neq; quid in singulis agatur dū abest: cognoscit, qui quum proprietatem sibi omnino impossibilem possideret (omnia scilicet cognoscere) neq; liber neq; potens ad ipsorum ueritatem aperiendam esset. Nam quāquā carnifex sceleratos cruciet: neq; is qua eos (si liberi sunt) capiat: uel e carcere (si capti) laxet: potestatem habet: nisi id nouo iudicis imperio fiat. & si diabolus ad damnatas animas torquendas facultatem accepit: non propterea ipsum illas uel absoluere uel illuminare uel requiem illis impartiri posse: intelligendū est. Quāquā deus ob malorū scelera quandoq; dæmones potēt

TERTIVS

tiores esse permittat: ut demonstrationes aliquas ii agere queant: quibus & facilius & plenius suos sequaces decipere ualeant.

Aurea huiusce capitis conclusio.

Quū omnia demū ut requiem adipiscantur: ea sua principia repetere necesse sit: q̄ stabilia itaq; firma atq; icorrupta sua opera agere optāt: ea omnium cratoris manibus credant: committantq;. Sydera equidē atq; elementa eandem nunc quam in suæ cōditionis principio uim obseruant: neq; ea temporis longitudine senescere queunt: quapropter singulæ huiusmodi nouæ creaturæ cū illa nouitate atq; elementorum uegetatione deueniunt, qua priores nascebantur. Nam quis planta aliqua senectute corrumpatur: ut in aliam conuerti queat: ad puritatem illam in qua ipsa orta est: redire oportet. Vnde manifestū apparet: neminem ætatem suam alius per naturā inferiorem appellare debere: uel nigromantiā ob id uel uaticinia alia inquirere. Nam qui recte se utetur: par erit antiquis. Altior equidem limes quē mortales adipisci possunt: hominibus uniuersus est. Quo fit: ut nullū uel genus uel species: totum alterius archanum atq; opificiū cōpræhendat. Primam equidem materiem atq; substātiā soli deo & creare & cognoscere conuenit: quanq̄ eas talibus in locis collocet: ut ipsis uti possimus. & si diceremus nos res ad sustentationem nostram conditas (quū inferiores sint) cognoscere debere: quisq; ex suoꝝ operum experimento huiusce rei ueritatem claram in contrarias partes habere poterit. Neq; illud denegamus: mortales ea quæ uerisimilia sunt scribere atq; disserere: nunq̄ tamē totam causam proprie transcendisse ipsamq; uere atq; strictē cognouisse existimamus. quū nimium & enī ultra procedimus uel ad principiū uel ad finem aliquē (si dicere ma uis) peruenimus: quem penitus determinare non quitmus. Si quis piā namq; animal quoddā facere: & materiam atq; substātiā quæ ad illius conditionem cōueniunt: denuo producere sciret: possetq; is illud proculdubio appræhenderet. Verum ab hac re multum distamus: nō solum namq; nostræ creationis partem ignoram⁹: & conditionis humanæ opificiū nescimus: uerum in fabrilibus uisibilibusq; rebus: singularū certitudinē magna cū difficultate determinam⁹. Quum in nobis ipsis igitur tantā in nostra cognitione difficultatem habeamus ea tunc multo maior iuste fiet: quādo nos eam ab aliis creaturis petere oporteat: præsertim si circa illas uersandi copia defuisset. non solū quippe cuiusuis rei archanū per cōuersationem nimia in parte depræhendimus: sed & rationis expertes animantes per huiusmodi habitū

& in nostris & in reliquorū animalū actionibus multū cognoscunt.
 At quanq̄ omnibus instinctus a natura insit, quo præsidem supremū
 aliquem superesse arbitremur: quod pluribus in locis apparet: uti in
 singulis animalibus compertū est, quæ omnia hominis quibus ignoti
 præsentiam fugiunt, quos nonnulla ecōtra agere suo robore possent:
 quæ res ex cōmunicatiōe quam secum habemus colligitur: nunq̄ ta-
 men illa per suam propriam naturam hominis imbecillitatem cogno-
 scere possent, neq; mortales propterea uel creaturas ullas ita apud de-
 um immortalem posse: quispiam existimet: uerū illud inde demōstre-
 tur: nobis instinctū quendā inesse: qui priorem unicam causam cæte-
 ris præsentē independentemq; semper esse admonet, qua quidem
 conditione ea per se sola & intelligitur & probatur: quibus comparatio-
 nes alicuæ ut loca aliqua nobis dilucidentur necesse sint: cætera tamē
 colligata sunt: & abinuicem tum in materia tum in substantia lædū-
 tur iuuanturq;. Verū quū ad unū principiū redditur: unicū primum
 esse necessario constat. Vnde nullū per se principium mortales
 probare posse: ostendimus: quū alia ex aliis præter unicum deum de-
 pēdeant: qui à nullo procedit: cuncta ministrat: regit: moderatur: om-
 niaq; uti ex nihilo creauit: cōtinet: processumq; infinitū uetat. Neq;
 id sanum est dicere: nos ex nihilo factos esse: sed de nouo creatos: quū
 e nihilo namq; facti essemus: illud nostrū esset principū, quod repe-
 tere deberemus: & non ad factorem (uti reuertimur) conuerteremur.
 Verum est nos iam non fuisse: sed paulo post: prioris causæ potestate
 productos esse. Ex nihilo & enī nihil formari potest. Verū dicemus ob
 id non esse creaturas: quas deus creauit & in esse constituit: quo qui-
 dem itiere per naturam primū principiū nostrū infinitā magnitudi-
 nem: bonitatem: sapientiamq; possidere speculari possumus, cuius pro-
 priam unionem tamen per uiam hanc & quomodo secum sese habeat
 nobis confusum est: nam uti is infinitus est: infinita ut recte intelli-
 gatur: intelligendi facultas necessario requirit. Quā ob rē ad se so-
 lum tantum & sui notionem habere: & reliqua cognoscere pertinet,
 quod ex utriusq; ptis ordine prouenit: is quippe quum uolet magnā
 alicui sui partem ostenderet. Nam quibus ad ipsum compræhendendū
 minime habiles simus: talem tamen aptitudinem nobis dedit: in qua
 ipse multa miracula & potest & assuescit ostendere. Lapis enim per se
 sursum moueri non potest: aptus tamen est: ut nostram uim atq;
 impulsū quibus ascendat: excipere queat: non tantum attamen nec-
 tanta cū facilitate sursum uti deorsum ob suæ naturæ proprietatem.

TER TIVS

ire solet. Eodē quoq; modo pro nostræ portionis differentia: quīs sciē-
 tiam aliquam medijs ante notis adipiscamur: semper cum labore pro-
 cedimus: neq; ad finem adhuc puenimus. Verum ut unde digressi su-
 mus redeamus: ubi neminem (præter in ea absolutū artificem) artē
 aliquam recte compræhendere posse: demonstrare cepimus: unde so-
 li deo omnia clara atq; perspicua patere: colligeretur. Nemo etenim
 alius uel magister uel discipulus est: qui substantiam aliquam de no-
 uo producere sciret: possetue. Creaturæ namq; omnes medio quodā
 indigent: ut rem aliquam ab uno ad aliud extremū transferant: & in-
 ter esse atq; non esse non momentanea sed infinita intercipitur distā-
 tia, uerum tamen dicere quispiā posset: tantum inter esse atq; nō esse
 interuallum concipi: quantum inter hominem esse & non esse homi-
 nem. Quæ res non ualidam rationē affert. Creaturæ siquidem portio-
 nem haud imēsam dicim?: sed uel distātia uel uia illa qua ea quæ nō
 sunt: inueniri immo produci debent: quū nō nisi ab infinito haberi
 possit. Quapropter ut infinitū uel materiæ uel substantiæ alicui limi-
 tatæ applicetur: infinita requiritur potestas. Secundæ equidem causæ
 tum propter libertatem tum ob facultatē, quā a pnmā receperūt: ac-
 cidentales effectus causare queunt: quibus tantā perfectionem nullo
 pacto condonare ualent: ut infinite perdurent: de animalū corporib?
 attamen illud intelligimus: quantū ad mēbroꝝ distinctionē: atq; sen-
 sibiles animas ibidem cōnutritas.

Quonam pacto & naturæ & uirtutis similitudinem ad uerā amici-
 ciam conuenire oportere: artium uero nequaquā intellexerimus.

Caput. lxxii.

i N complexionū descriptionibus quonam conuersandi modo
 mortales iuxta naturæ suæ cōformitatem uti assuescant: edo-
 cuimus: quīs non tam longam mentionem fecimus: quantam res ip-
 sa petere uidebatur. Neq; in præsentī capite latum discursum agere
 mens est: uerum portiuculā aliquam afferemus quæ necessaria fuisse
 ostendetur: quū ad ualidam amicitiam bonam naturæ compositio-
 nem oportere dixerimus: & inter amicos: & coniugem atq; uxorem cō-
 plexiōis similitudinem cōuenientem immo (suo modulo) necessariā
 statuerimus, Quam quippe partem denegare nequaquā uolumus: sed
 & illam aperire intendimus: unde aliqui decipi possent: si qui dicerēt:
 inter eiusdem opificii cultores magnas rixas atq; controuērsias expe-
 riri solere, quoz ratio maxime cōprobari potest: si experientia ipsa pe-
 tatur. Verum ego non tantum corporib? sed & uirtutibus similes uel

amicos uel socios statuebam. Nā inter quos uel opū uel inanis famæ uel turpis uoluptatis cuiuspiam cupiditas regnat: non solum obstātes odio habentur: uerum qui huiuscemodi falsa gaudia sequuntur: & corpora & animū sæpe perditū mittunt: ut ab illis liberentur expedianturq;. Sartori enim suū ministeriū placere: negare nō licet, quod etiam cum intelligentibus libenter cōmunicat: sed si quispiam illi lucrum tollit: ipsum facillime odit, quod non a personis sed ab artib? quas p accidens didicerunt: prouenit. Neq; aliter de animosis: amātib?: litteratis: & de iis qui uel pernicitate uel robore abinuicem terant: dicimus. Quisq; & enim præstantiā uel habere uel mereri præsumit, qui postq; examinatur & pares aut alter superior restant: plurima tūc & maxime diuturna inter ipsos amicitia uel sodalitas obseruatur. at si quandoq; ob diuersorū dominorū seruitutē post id simul congregari coguntur: tam rarenter alter alterum conuictus increpat: ut id (si liceret) miraculoso modo fieri dicerem, quæ res quū aduersariū & corporis habitudine & moribus dissidunt: longe econtra prouenit. In iurias equidem ob dissimilitudinem illā uehementius sentiunt: & alter alterū horridis atq; monstriferis nominibus interpellare solet: sed si eiusdem complexionis ambo sunt: quanq̄ non semp sese collaudēt: raro adinuicem uitupantur. Verum quādo semel concordati sunt: & lucrum æque inter ipsos diuidi sperant: bēuolentiam maximo cum fœdere saltem (si constantiā dicere nolueris) conseruant.

Quempiam quouis in certamine præcipue iuxta sui naturæ habilitatem & esse & fore existimandum.

Caput. lxxiii.

i In omnibus differentis prius ac præcipue agilitatem quam natura hominibus cum quibus decertandum est: dederit considerare conuenit. Ratio enim ipsos iuxta naturæ suæ habilitatem existimare dicitur: quæ quū a natiuitate deficit: ars illos magnum ad cūmen deuehere nequit: quo fit: ut contra imbecilles a natura atq; accidente ii solūmodo ualeant. Illud tamen nequaquā asperneris: eos cui discunt: cæteris qui sibi per naturā pares erant: præstare. Verum ad huiusmodi homines deuincendos: a rebus in quibus edocti sunt: ipsos deuiare fat erit: quous nimum in hunc modū eruditi sint: & mutas p diutinū habitū litteras memoriter retineant: ueluti ceci aliqui qui nō nullas orationes recensent: stratasq; aliquas ut ad templā deueriant: & prosecus casulasue repetant: norunt, quos quū ad agrū deueris: neq; itineris neq; montiū neq; conualliū rationem dicunt. Quam ob

TERTIVS

rem quāq̄ libri bonas materias contineant: semper defensorum sufficientia indigent: unde litteræ suas vires ostendere atq; applicari: & subsidium cōparare queant. Sæpe & enim auctoritates illis nocere solent: qui eas in suum fauorem adducere existimabant.

An per mores an per naturam nomina quibus usi sumus? hominibus magis conueniant.

Caput. lxxix.

q̄ Vum in præsentī uolumine nonnullas hominū conditiones tractauerimus: ueluti temperiem: temperantiamue (ut ipsū exemplar latine loqui uideatur) fortitudinem: sanitatem: discretionem atq; ignorantia & reliquas istius generis partes: quas quonā pacto intellexerim? differere per conuenientiam restat. Non quia hæ hominibus mediocriter eruditis obscuræ sint: uerū quia personæ cōmunes non stricte terminare scirēt: an huiusmodi noibus circa naturæ habilitatem: an circa morales habitus usi simus. Eadē quippe nomina alii quū de moribus loq̄tur: dicere assuescunt, quæ illic tamē minorem firmitudinem atq; constantiam (certe) possident. Vnde nomina ipsarum actionum sunt: & in personis nostris minime cōsistūt: quā ob rē quū ab illo deficimus opere: nomē ob id impositū nobis tollitur. Fortitudinem quippe dicimus (ut nō fictis ipsius rei exemplis utamur) quū uoluptatibus resistimus: ipsasq; arcendo sustinemus. At temperati illi dicuntur qui iuxta rationis normam uiuunt: dant: recipiunt: eunt: redeuntq; moderate. Magni animi qui grandia facinora recte aggrediuntur: dicti sunt. Sagaces uero prudentesq; illos merito appellamus: qui opera ad bonum finem determinare atq; dirigere sciunt. Iustitia ē uirtus illa quæ ueluti æqua lanx sine ipetu: tarditate: atq; priuato affectu determinat: ptesq; æquat: atq; distribuit. Abstinent qui per bonitatem ab illicitis rebus quas fitis sensuū appetitiua exoptulat: refrenatur. Amicū & bonæ conuersationis uirū illū intelligimus qui modeste ac sine malicia uiuit: quas quidem conditiones etiam circa socios obseruat: quæ demum partes atq; altæ sibi uel similes uel cognatæ a rationis moderamine oriuntur: quæ simul iunctæ in quouis uiro quāq̄ ineptus natura sit: consistere possunt: quas tamē qui possident illico quū ad uoluptates declinant: amittūt. Hominem liberalem appellamus quū uti & quando & ubi oportet: libere & sine impedimento atq; dubitatione donat. Verū quum is ubi dare oporteret: manum astringit: auarū illi in instanti cognomen est. At quū castus ad uenerem declinat: neq; nomen neq; præmiū tantæ uirtuti cōdignum illi datur: quia ei non a natura proueniunt: sed

ab actione accidentali in eadem comparabat: At ubi nos istiusmodi nomina scripsimus: contrariū omni ex parte sentimus. Nulla equidē uel fortunæ uis: uel casus aliquis uel diuersus uiuendi modus illa de mere potest: ni membra ipsa in quibus inserta sunt: dissoluūtur: cum eis & enim & partes & nomina quæ designauimus a natura stabili ratione coniuncta sunt. Vim uel fortitudinē tum in bona tū in aduersa parte intelligimus: siue eius possessor iuuenis sit: siue iam ætate grauescat. Sanū quoq; illū dicimus qui ægri tudinibus per naturam minime obnoxius natus est: & ab us rarissime inuadi (quāuis tunc infirmetur) debuerat. Temperatū eūdem recte nūcupamus qui nec tardus est neq; celeritate præstat: neq; durus neq; mollis experit: neq; quī flexatur facile rumpi uel ad quauis partem sine opportuna resistentia impelli possit: & postq̄ huc atq; illuc contortus defatigatusq; est: semp̄ integer & resistens maneat: neq; hoc in unico sed in pluribus ministeriis intelligendum est. Leuis uel pernix ipse est: cui eandem habitu dinē atq; complexionem natura tribuit: quāuis neq; unq̄ cucurrisset: neq; saltare & peraurizare nouisset. Astutos: discretos: sagaces uel eos intelligimus qui industria uel ualent: uel præstant: quanq̄ rapinis & grassationib; uiuant. Bonæ conuersationis eos intelligim;: qui suar; complexionū proprietate diutius una in constantia atq; proposito perdurare absq; grauitate uel leui mutatione possūt: & sua uites & modesti incedere assuescunt. In & enim q̄ per artem cite uoluūtur: si natura sunt graues: semper a nobis ponderosi dicuntur: et qui subditus ægri tudinibus est: quī neq; in lectulo iaceat: neq; dolore prematur: neq; aliqua præsentī infirmitate lægheat: omnino morbosus atq; æger est. Abstinentes uero eos appellamus: qui a uoluptatibus parū uexantur inuadunturq; quanq̄ aliquibus casib; in illis incidant: qui quum emergere uolunt: id breui cum labore atq; molestia consequentur. Semp̄ equidem illuc redimus ubi magis per naturā similes nati sumus. Illic equidem noster prior essendi modus cōsistit: atq; cōseruatur, quam rem attamen quantum ad propriā carnis & bonitatē & maliciam sic se habere: censemus. Neq; illud reticeam: in quib; corporibus uirtus iuxta eorūde naturam inesse assuescat: et tandem ad morales habitus redeam. Sæpe etenim uirtutem in medio consistere magnis uocibus intellexi, quod quū ulterius non explicatur: de quo loquatur medio ambiguum apparet. Extremū quippe in malam partem capere assuescimus: quod etiā quandoq; pro abundantī ac fructi fera reaccipimus, in aliis quoq; ex minima paruitate hoc nomen est.

TERTIVS

extrema etiam principium finisque: & medium quod intra iacet habetur. Cor in medio fere corporis sedet: quod bonum & magni precii membrum recte dicitur. At caput in ultima atque extrema personae parte consistit: quod praecipuum gubernaculum & est & habetur. Herbae nonnullae bonitatem in radicibus: aliae uero in saeminibus: & paucae in trunco: caudice uel caulice (si ampliori nomine uti concupieris) possident: quamuis haec duo extrema diuidat. At hominem mediocre iuste quantum ad utilitatem praeposimus: qui sine rationis offensa: atque aliqua enormitate cum magno atque paruulo concurrere potest: tum quia ipsum irridere explodereque a suis membris prohibemur. Mediocre tamen in proceritate & latitudine intelligimus. Verum sagacitatem: agilitatem: solutionem: leuitatem atque uim praegrandes & non mediocres esse conuenit. Quadraginta namque pedum spatium saltare maioris profecto uirtutis est: quam xxx. excedere non posse. Illud demum assignare conuenit: quod uirtutem esse intelligimus, quae bonitas quaedam est. Nam uti recte agentes boni dicuntur: eademmet conditione uirtutis nomen comparant, quas quidem actiones quam in uitia peruertunt: nullum eorum cognomentum eisdem conuenit: immo uel mali uel peruersi tunc appellatur. Verum naturae uirtus quantum ad se attinet: maiorem firmitudinem possidet. Creaturae quippe omnes quantum ad sui conditionem finemque ad quem sunt destinatae bonae sunt: quamuis turpis consuetudo saepe expetitum praemium gloriamque futuram tollit. Neque propterea tamen dicendum erit: hominis materiam: formam: atque substantiam non esse bonam. Sed hic de excellentia illa sermonem agimus: qua corpora corporibus praestant: & medium modum illum qui in actionibus obseruari debet: statuumque: siue in renaturali siue in morali sit. Ad exemplum attamen ante tactum redeundum est: ut quid de saltu illo ad hanc rem colligendum sit: pateat. Nam quam corporis materia bona est: quamquam id non multum (dum saltat) eleuetur distendaturque: si cum leuitate procedit: & cum temperie & sine sui periculo ubi cadit sistit: & bonam auram aspicientibus offert: tunc huiusmodi membra maiori uirtute praedita dicimus: quam illa quae maius roboris leuitatisque possiderent si cum furore atque strage eunt: & ubi percutiunt: rumpuntur: cadunt: ruinaque minantur: quae demum corpora & ordine & opportuno medio carere censemus. Ad moralem uirtutem denique ueniamus: quae nulla alia res est: quam uiuendi mensuratus mensuratusque modus: quo actio & intenditur & remittitur: uti tempora & rerum ipsarum necessitas appetit. Prodigium qui bona sua indebite sternit dicimus. Auarum uero

qui tam parce uiuit: ut neq; quidpiam aliis distribuere: neq; adhuc ne-
 cessaria sibi concedere audeat. Liberalis is est: qui portionem modera-
 te uti & quando oportet: largitur: & ut sese sustentet: conseruat. Qua
 in parte multi falluntur: liberalitas enim non in munerum magnitu-
 dine consistit: uerum quum quonam pacto & quem ad finem illa di-
 stribuimus: recte cōsideramus: quū quis etenim mortalis quispiam nihil
 daret: liberalis esse posset: dūmodo persōæ ægestate oppressæ minime
 fuissent. Eodem quoq; modo liberales & non prodigi essemus, quū
 uel propter parentes: patriam: aliamue honestam causam & maxime
 necessariam cunctas nostras opes dubio procul daremus, quæ longe
 minoris pretii certe sunt q̄ res illa quæ hoc pacto p̄ ipsas comparatur,
 cui etiam nos conuincti sumus. Vnde mortales quādoq; si omnia isti
 usmodi bona largiūtur deserantq;: eosdem perfectionem adipisci ma-
 nifeste patet: indeq; illud roboratur uirtutem in mediocri operandi
 modo nequaquā consistere: huiusmodi enim actiones malo animo fieri
 possunt, quarū auctor & auarus & prodigus dici poterit, quum suæ
 necessitatis causa & in temporibus ac locis indebitis donat. Medium
 uirtutis tamen intelligo: quū iusta bilance semper consistitur: ut præ-
 sidia atq; excusationes merito & uti a ratione cogimur fiant.

QVARTVS

G. AYORA CORDVBENSIS AD ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAM OPTIME MERITAM IN LIBRVM. IIII.
P. MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS HO
MINIBVS IMMO DE CHRISTIANA RELIGIONE PRO
HOEMIVM.

h Aud in merito præclarissima omnium Regi
na hoc a clarissimis christianis auctoribus ob
seruatum est: ut quum de hac sanctissima reli
gione loquerentur: nullo perpolitato atq; in sue
to loquendi modo sed plana faciliq; maiesta
te quadam scriberent, quod optime (meo inge
niolo) considerauerunt: tum quia res ipsa quæ
ad omnes pertineat: maxime patere debuit:
tum quia ipsius celsitudo artium adminiculis nequaquam indiget (quæ
non nisi ad defectiões supplendas inuentæ sunt) Nã in illis negociis
in quibus rei ipsius nerui non multam utilitatem studentibus de
dunt: hac industria opifices usi sunt: ut rerum uerborumq; dispositio
ne atq; artificio accedentes oblectarent: unde illis phama parari pos
set (tanta & enim gloriæ auuiditas mortales detinet) At & si nulla in par
te exemplar istud uel inane uel maximarum rerum ieiunum uideri
potuit: ipsum tamen uerborum elegantia quandoq; induere licuit: ut
nos omnino eloquentiæ expertes nequaquam iudicaremur. Qua re nunc
nullo pacto indigemus: si libri istius proprietatem recte existimemus.
Pulchræ & enim formosæ atq; honestæ mulieres (ut peculiare exem
plum maiestati tuæ afferam) neq; antinomio: purpurisa: cerusa: fuco
ue (quum nullo pacto indigeant) uti debent. Quam quippe ob rem
nos hac in parte rem potius explanare quam uel magnificare uel exorna
re intendemus. Vale.

P. MONTIS PHILOSOPHI IN LIBRVM .IIII. DE DIGNO
SCENDIS HOMINIBVS IMMO DE ORTHODOXA
FIDE PRAEFATIO .INTERPRETE. G. AYORA CORDV
BENSI.

In hoc libro quarto quædam religionis ac fidei no-
stræ uniuersalia tractare proposuimus: quæ aliqua
in parte per naturâ probare nitentur. Non pro illis
tamê hoc fiet qui iuxta militantis ecclesiæ imperiũ
ea tenêt: uerũ propter eos q̄ aliqua heresis specie di-
cūt: nos nullâ naturalê probationê adducere: ut in
nostris sacratissimis ministeris assêtere cogant. Neq; illud tamen de-
negam? huiuscemodi rei difficultatê plures auctores itellexisse requi-
rere: quâ partê mihi deesse quũ aptissima sit, fateri cõuincimur. Neq;
alioꝝ dictis auctoritatibusue (nomê iam disceptatib? notũ) intentum
nostrũ approbare pollicemur: & quũ aliqua isti? generis uerba te:ige-
rim?: ea & cõmũia & quæ a christiãis oib? sciri debeant: erũt. Opas
q̄ppe ac plures partes scire possumus: quanq̄ cũ litteratis uel cum ho-
minibus ingenio maxime præstantib? probeq; eruditis minime uer-
semur. In quippe qui ex religiosis matrib? oriuntur: satis bonam atq;
diuturnam ex huiusmodi rebus imbuitionem capere possunt, cuius
quippe eruditionis portiunculam forte in successu demonstrabõ. At
in principio libri istius de corporea substantia consultabim?: neq; spi-
ritali locus ibi denegatus erit: ut facilius de anima ipsa differatur.

Quæ differêtia & inter ipsas formas adinuicem & inter eas atq; ma-
teriem uersetur. Caput. i.

In Onnũ q̄ de forma atq; materia studêtes uiros loq̄ sêsim?: qui
eas (arbitrio nostro) nõ plene dilucidât: sensuũ equidê uarieta-
te sæpe & cõtrarietate quãdoq; uacillât. At nos substãtiã bifariã alte-
ram uidelicet corporeã alterã încorporeã dicim?. corporea êt in duplici
differêtia quãtũ ad nomê ipsũ ptinet: utimur. Sustãtiã & enim & ui-
gorê & pfectionê corpõꝝ dicim?: quæ nullo pacto tamê uel a genere
uel ab specie cũ materia degenerat. Iã equidê nõnulli ex iis q̄ metalla
diuidũt: atq; depurât: substãtiã ex argêto (quã aiã appellât) extrahe-
re assuescũt: q̄ digniorê partê a crassiorib? segregât: quæ ob id tamen
materia esse nõ desinit. Et quũ ex uno lógo capite decem præcipua uer-
ba colligũtur: ea toti? substãtia esse dicũt. quũ ad subiectũ aut̄ deuẽi-
m?: id ps illa ê: quæ cemêti uicê gerit, i qua cætera colligũt & ultimã.

sui quietem inueniunt, omnes demum diuisiones differētiaeque quas hactenus tractauimus: materiales sunt: neque earum aliquā formam per rationem appellare possumus: si eam a materiae speciebus alienare uolumus: quis si eam formā quae cōmuni modo intelligitur: capimus: nulla res quae terminatā magnitudinem sortiatur: illa carere potest, istius generis quidem formam corporis finē atque diuisionē dicimus, ob quā priorem differētiam & inter singulas species & inter ipsa membra cognoscimus. Manus siquidem habitudo longe diuersam agilitatē aptitudinēque a capite aspicientibus praebet, quā tempore procedente certius experimur: & si istiusmodi formae uel habitudinis disparitas tolleretur: confuso uiueremus modo, singula quippe animalia per plures dies experiri oporteret: prius quā illius qualitatem cognosceremus: imo magna ex parte non satis eius cognitionē adipisceremur. At quā clara atque diuisa forma inter ipsas species nobis est: quum animalium qualitates scriptas inuenimus: & eorum cuiusque habitudinē intuemur: satis sufficit: ut de quibus speciatim auctores scripserint: cognoscamus. Neque illud denegandū est: huiuscemodi (de qua loquimur) formā a materia causari solitam, neque e contra unquam fieri solere. Hanc tamē formā diuisionē illam cū toto suo ambitu intelligimus: quae corpora adinuitem uel secando uel discriminando diuidit, quae quidem forma materiam in hunc modū sequitur. cruris enim petaso minori carne quā sura indui solet, at femora cruribus crassiora esse assuescere manifestū est: & peccus collum grossedine superare: qui uident: attestant. quae res oēs auctione minutione uel materiae aperte proueniunt. Quā quidem formā uel habitudinē non minus in arte confectis quā in rebus a natura uel ortis uel corruptis dicimus: quis formam in duplici differētia intelligamus: quarum altera ea est: quae corporum magnitudinē statuit: finit: atque conterminat, altera uero quae docentis officio fungitur: dicimus equidem ab illis rebus quas agere debemus informari: quo quippe modo anima ratione praedita humanum corpus informat: illud equidem edocet: quonā pacto gubernari debeat, cui tamen qualitatem aliquā (de genere materiae) uel personae habitudinē illa minime impartitur. Prius equidem quā anima in ipso corpore infundatur: iam illud organizatum est: quam quidem habitudinē dum uiuit: obseruat. Carnis siquidem augmentum non ab istiusmodi prouenit anima, illa & enim eandem metipsam quantitatem semper obseruat: neque ullam usquā in corporibus uel implet uel replet partem: quanquam animae ipsae adinuitem repugnentur.

animā aliam in eodem corpore consistere ibiq; simul per omnes partes æque diuidi uetat, eodem quoq; modo de corporibus censendū ē: nullam equidem animabus mansionem impediunt: et quanuis forma illa de qua superius mentionē fecimus: diuersis modis discurrat: prima adhuc corporā non illius expertia sunt: sed aliquam ei? speciē qua terminant̄ diuidunturq; ab inuicē: sortiuntur. Terreū siquidem elementum cum ignis spera: neq; complexum neq; cōmixtum est.

Quū i hāc rē inciderim?: unde color procedat: tractare licite uidetur. Nōnulli & enim cōtendere audent: nos materiā ullam uidere non posse, quos aberrare clare patet, nam uti materies aliqua ē formam a natura sortitur: non aliter colorem aliquē tenet, qui sibi conaturalis est: neq; aliunde q̄ a quatuor elemētis prouēire potest: unde ea portio nem ex iis quas possident: dare colligitur. At quum quispiā diceret: mortales simplicia uel singula per se distincta nequa q̄ uidere: hoc nihil nobis repugnat. Albedo equidē neq; nigredo neq; rubedo est: iis tribus tamen inuicē cōmixtis color alius omnīū particeps illisq; conueniens prodit. Quo quippe modo ipsa elementa sese habent: iā equidem terra inuisibilis nostris oculis est: & aer coloris causa esse minie uidetur: sed alterius corpulentia & alteri? raritate mediū quoddā ad generatur. Sed quū corp? corrūpitur: & ab una in aliam formam trāsmutatur: eodem quoq; modo color crebro pmutari solet: non tamen qđ ullum corpus eo omnino carere possit: illi namq; cōnaturalis est. Quapropter uarios iuxta complexionū discrimina colores assignam?. Colerici & enim nō tam rubei uti sanguinei sunt, qđ ex suoꝝ elementoz qualitatib? prouēit. Nā si color superficies quædam esse dicitur: hoc modo omnis materia in se esset color: quū omnibus in partibus huiuscemodi cōditionē possideat: præsertim q̄ colorē uti alias materix portioēs ponim?: quas quādoq; in laterib? cōiungimus: & quādoq; undiq; pmiscem?. At quanq̄ color aliquādo supra uel i superficie (ut certius dicam) sistat: neq; totū corpus penetret: quis lac quantū suum corpus dilateť: albedinē retinere: negare sine irrisione poterit? imo & cælū atq; ipsi planetæ quæ & simplicia sunt: & unica tantum materia constant: & nullam externam impressionem recipere queūt: quæ nam causa est? ut colorata a nobis uideri queant? unde omnem materiam colorem in se habere probam?: neq; rem aliquam sine materia posse uideri dicimus: neq; colorem sine materia neq; materiā sine ipso colore uidere possumus: quia unius qualitatis & simul coniuncta creata sunt.

Quē deus optimus maxim⁹ ordinē uniuersi præcipuis partibus pro
sui cuiusq; generis discrimine sancitus sit. Caput, ii.

h Ominū ptes p accidēs tū augeri tū cōminui nō sec⁹ solēt: q̄ a iā
ipsa mēbroꝝ habilitate atq; usu. Eodē quoq; modo materia: cla
rior: obtusior: frigidior: calidior: grauior: leuiorq; breui momēto red
dit. Immo & iter dissimiles species diuersitas hæc maxime experitur.
singulis & enim particulares prærogatiuæ eo modo sancitæ sunt: ut
quæq; a reliquis manifeste diuidi iudicetur. Et uti imperator optim⁹
officia ueluti stationes appetunt: distribuit: & milites collocat: eodem
fere modo ille mundi opifex rerumq; creator omnium nō solum dif
ferentiam inter dispares species inesse constituit: sed in eadēmet dissi
militudinis aliquid esse uoluit. Angeli siquidem officiorum dispari
tate sese adinuicem intelligendo superant. Animæ itidem nostræ illa
eorum metipsa substantia constant: & multum in operationibus di
screpant. Cælum atq; sydera ex unius generis materia condita sunt:
quam ob rem abinuicem corrumpi nequeunt: in aliis attamen qua
litatibus quæ suo moderamini coniunctæ sunt: uel sese repugnant:
uel non æqua saltem conformitate semper influunt. At quanuis om
nia composita corpora uniusmet rationis materiæ sint: quantum ad
ipsam ex quatuor elementis contrahendam: ea ipsa elementa dico &
materia & substantia contraria sunt. Quam ob causam dissimilitudi
nem inter ipsos animantes oriri (quanq̄ in eadem consistent specie)
neesse est. Quapropter ea illic longē rectius ac fortius regnare de
buit: ubi genera differunt.

At non tantum deus membrorum uel forma uel habitu (si dice
re malueris) diuersis animalibus differentiam facere iuxta corporum
discrimina uoluit. Verum & ipsa natura illa longē dissimilia pro ma
teriei conuenientia plasmat: in qua equidem materie & ægritudines
& beneficia quamplurima euenire posse: manifestum est: uti in secū
do libro latius demonstraui. At quum in principio materia si
mul iuncta creata testet: id nihil repugnat. Ea & enim ex aliquo alio
corpore substantiaue nequaquā assumpta fuit: quam equidem ob
causam unum elementum ab alio minime successit. Quando deus
quippe aqua a terra diuisit: eas tunc de nouo fecisse non dicit: uerum
ipsas ad rerum cultum atq; habitationem separauisse docuit. Quum
omnia namq; elementa unicam possiderent naturam: & leuia & uisi
bilia essēt: & æque librari uiderēt. at q̄uis in principio i chaos cōiūcta
creata fuerit: id i tali forma discretiōeq; secatū ē: ut nullū pristinæ cō

mixtionis uestigium manserit: et elementa suas eo modo suscep-
runt partes: quo cepissent: si eo tunc creata essent: nulla etenim ex par-
te uel obnoxia opacitatis illius primæ uel illam imitãtia manserunt.

Quam equidem ad rem singulis elementi portiones conceden-
tes ab initio dare iustius congruebat: q̄ massam prius construere: un-
de illis nouam creationem dari oporteret: et quanuis complexa ab
origine constiterant: diuersa adhuc esse poterant. Sæpe etenim nos re-
pugnantes species in eodem uase coniungimus: easq; pro arbitrato
diuidimus. At deus in eodem instanti plures animantes dissimiles
creabat. Quum quispiam attamen diceret: nos animam possidere:
qua inter species differentia notetur: ea tantum inter longe genere di-
spares creaturas id ipsum agere potest. In ipsa namq; metipsa specie
tenuem differentiam indicat. Plures equidem in plantarum genere di-
uersæ species continentur: eas tamen unico modo uegetalis anima in-
format: regit atq; illis prouidet: quanuis uberiores nutrimenti por-
tionem huic magis q̄ illi suggerat: quoda speciei arboris illius habi-
litate prouenit. Sensibilem quoq; animam animalia obtinent (inde
nomen istud sibi tribui maioribus placuit) Verumenim uero prius
q̄ ipsa forma in illis introducatur: eorum corpora ad illam excipien-
dam disponuntur aptanturq;: quæ non aliter & hic & alibi suis par-
tibus cum discrimine utitur: q̄ rerum species appetunt: neq; id uni-
formiter sed cum complexionum differentiis uariatur. Colericum
quippe animal subtilius sensibus q̄ melancholicum erit: quæ qui-
dem pars corpori omnino conuenit. Et quanq̄ ceruus tauro pernici-
tate præstet: & ab eo robore superetur: sensibus tamen minima cum
differentia utuntur. At solus homo animam ratione præditam obti-
net: is quippe solus ad illius usus confectus est: et quia non omnes
unica complexione constant: in us operationibus quæ ad animum
spectant: magna distantia intercipitur. uerum quantum ad uegeta-
tionem a reliquis animalibus nequaquã differimus: neq; ea a plantis
degenerant. Et in anima sensibili conformitatem cum belluis possi-
demus: quas attamen intellectualis animæ excellentia atq; possessio-
ne longe superamus. Neq; illud denegandum est: si animam portio-
nem illam præcipuam sublimioremq; quæ in singulis rebus creatis
inest: accipim?: hominem tres animas possidere nequaquã dici par est.
sed elemétorū nutrimentū: & sentiēdi facultatē aialib? spiritib? simul
cōiūctā habere. ratiōalis nāq; aia ptes has i se minie tenet: quas si pos-
sideret: illico cū corp? i grederet: apfū plene nutriret: uegetaretq; q̄uis

elementa deessent: qđ falsum ē, ea enim non amplius in corpore stare potest: q̄ persona elementorum inspirationem assumere possit. At uis uitaq; animantium neq; in intellectuali neq; in sensibili forma consistunt: sed in complexionum subtiliori portioe, quæ q̄uis materialis sit: tantū subtilitatis obtinet: ut tanq̄ spiritus operet: & corpori uiuacitatem cōdonet. Quapropter iuxta carnis augmentū sanitatemq; & augeri & minui usa est. Corporum siquidem ibecillitate anima rationali uti nequaq̄ desimus. Verū uitales spiritus motū nō secus minuūt: q̄ imbecillitati uel affectioni aduersæ quibus corpus affligitur: conuenit. Id tamen (quum uerum sit) fateri cogimur: animā scilicet iradolore & somni grauedine ciborūq; grauitate aliisq; istiusmodi generis excessu defectuq; non recte uti eidem conuenit: discernere sole re: quanq̄ uiuacitas omne suum robur reseruet: sed alteratio eo tunc sensibus anteponitur. At si homo animæ rationalis nutrimento uiueret: quum ipsa immortalis & sit & a nobis probetur alia: mortales uitam interitu carentem possiderent. Verum ipsa non amplius corpus comitare potest: q̄ illius spiritus uiuant: qui & a carne penitus oriuntur: & nō nisi in corpore ad animā uel sensibile uel itelligibile capiendam apto uenire possunt. At iis dissolutis anima cōmeat: quæ (ratioalem dico) a mēbroꝝ uiuacitate quoquo modo uocari atq; adduci uideatur. Vnde illud ostenditur: aiām corporis corruptione discedere: non autē illud ob illius digressum dissolui apparet. Huiusmodi q̄ppe ægritudines non in anima sed in membris euenire assuescunt.

De anima uniuersim cū uegetantis exemplo.

Caput. iiii.

a Nimā trifariam diuidimus: uel substantias tres in ipso homine simul coniunctas hoc unico uniuerso nomine appellamus. At elementorū portio quæ a nobis habet hæc corporalis sensibilisq; materia cum sola anima uegetanti est, quæ non nisi uel ispiratio uel nutrimentum illud est: qđ ab elementis suggeri solet: dum ipsa corpora ad id excipiendum idonea sunt: & secum non frustra cōmunicandi facultatem possident. uerum quum istiusmodiabilitas membra defert: illis uegetatio tollitur: & ea alterari dissoluiq; ut in aliam uel figuram uel speciem (si dicere mauis) transmulentur: uel ut eandē de nouo repetant: incipiunt. Sed huiuscemodi uegetatio quanq̄ cunctis quæ uidemus corporibus augmentum in præsentia nequaquā dare uideatur: iā alias illis id ipsū cū ubertate largita ē, quæ et nūc eadē cōseruare cōspicit: ut nō tā ipetuose dissoluatur. uerū illud concedere

licet: nonnullorum naturam ad id quod semel susceperit: diutino tempore conseruandum aptam experiri: quibus per singula momenta minui cogatur. Quam ad rem exemplum a lapidibus sumpsimus: qui quamquam neque nascatur: neque de nouo augeri conspiciantur: per istius formae tamen portionem quae ab origine illis sancita est: & sustententur & duritiam conseruare iuuantur: quibus temporis successu dissolui: & materiem prioribus originibus restituere (uti singula ad id aptiora corpora) cogantur. Ita equidem nos terram concoquimus: quae nimium ob id a corruptione defeditur: quanto fortius ergo & lapides & reliqua metallorum genera quae a natura tum duritiam tum siccitatem susceperunt: perdurare poterunt. At reliquae creatae res quibus animam uegetam inesse palam dicimus: neque aequo modo neque pari temporis discursu uiuunt: nam quibus materies una sit: species ad uarias tendere partes manifeste uidentur. Ilex enim per mille annos uitam protrahit: at pinus, xxx. annum uix peragit. ceruus quoque diutina uita concessa est. & gallinae uiuendi celerem cursum possident. Neque aliter in corporum perfectione quam in uitae muneribus discrimina inuenimus. Nonnulla namque & si celerius occidant: quam plurimis aliis praestare experiantur: quibus longe diutius permanendi potestas data est.

Quid sensibilis anima sit: quasque potentias fortiatur. Caput. iiii.

a Nima sensibilis instrumentum quoddam est: quod mem-

bra organizato per uegetalem formam corpore nutrit. Non ea omnia tamen quae hanc possident: illam consequuntur: uti arbores atque herbae sunt: quae habilitate & ornamento uacant: quibus eandem nutrire possint. At animalia in quibus anima haec sensibilis oritur: duobus modis accipimus: quibus nimia inter easdemmet differentias uarietas sit. At in priori discrimine species illas intelligimus quae non nisi maris & foeminae coitu gignuntur: uelut homo: equus: aquila & reliqua iis similia: quorum origo a mundi principio diuina gratia & bonitate creata fuit. Quo fieret ut quam istiusmodi generationis principia deessent: neque elementa neque ipsa sidera corpus tantae perfectionis quibus procreare. isti quippe generis animantes non solum cursuum naturalium potestate facti sunt: quamuis ab iisdem materiem sumpserunt: cum qua longe superiorem uim concurrere oportuit. At partem alteram creaturarum dicimus: quae ab elementorum excessu solisque influxu formantur: qui quidem animantes tam sui etiam quam aliorum materiae gigni queunt: uti muscae facere solent: quam uulnus quodpiam contingunt: quae illico per eundem contactum uermes longe sibi dissimiles

ad generant: qui etiam ex putrido corpore nascuntur. Verū tamen hu-
iusmodi species: muscæ uidelicet: pulices: cichadæ: ranæq; nō omnes
huic animæ partes conuenientes obtinent: sed illius portiunculā ali-
quā tenuē sortiuntur. Alia & enim istarum specierū uisu, alia uero au-
ditu priuatur. Immo & uisdemmet quos retinent sensus: non magno
pere fungūtur. Hæc nāq; anima nihil ex se est: sed corpore interempto
ipsa interire atq; euanescere cogitur: & uti per se substantiā non possi-
det: quū subiectū atq; causa tollitur: affectum ipsum perire & in nihi-
lum redigi necesse est: quū nullam a se originem nullūq; fundamen-
tum habeat: sed uti aqua quæ uase aliquo mediante suspenso conti-
netur ibiq; flamas suscipit: quibus durātibus feruere solet: finitis ue-
ro feruor ille euanescit in nihilūq; redigitur. Ebulitio & enim illa in-
strumētū inter illa duo extrēa coortū tatūmodo erat: quū quis neq; ignis
neq; aqua potestate post id adhuc careāt: qua eūdemmet effectū si cōiū-
gātur reficere queāt. Neq; aliter mēbra cōiūcta uegetataq; sensibilē
animam coad generant: quæ quum corrumpūtur: ipsam dissolui atq;
perire necesse est. Quāplures alias particulas in aīa sensibili posse da-
ri manifestū est, quæ omnibus tamen cōmunes sunt. Iam equidem
ex pluribus rebus aduersis illud experitur: ut nō pauca ex animalium
numero sentiendi parte aliqua uisu priuentur. Quū hoc attamen par-
ticulatim accidat: non speciei defectus hic ascribendus est: sed uel na-
turæ uel artificii nocuum casum incusare debemus. Iam equidem in
ipsis hominibus alii uisu alii auditu priuati nascuntur, alii postquā
educati sunt: longissime speculantur: alii uero non nisi obiecta prope
accessa discernere ualent. Quod de hac anima hactēus dictum est: sa-
tis esse arbitramur. Quā ob rem huic capiti sine imposito: de ipsi⁹ ani-
mæ ratiocinantis natura aliquid nunc differere tentandū est:

Quanta excellentia anima humana inter reliquas præstare sētiat
& quibus argumentis eadem sine carere probetur.

Caput. y.

r Ationalis anima intellectualis atq; spiritualis substantia est:
quæ in mēbris humanis tunc infunditur: quū ea organizata
habilitataq; per uegetationem & sensationem sunt: infunditur. Neq;
eam tamen coniungi uel in singulis inhabitare rebus posse quispiam
existimet. Nā uti aliqua ad sensum recipiendū capaces nequāq; sunt:
eodem modo non oibus sensu præditis animā rationalem concipere
conuenit: & ueluti superi cursus & inferiora elementa sensibilem ani-
mā plene perfectam sine maris & fœminæ coitu generare nō queunt:

haud aliter hæc omnia animã rationalem procreare nõ possunt: neq; ea ipsa in corpore inepto (alterius uidelicet speciei) infundi potest, in quo suis potentiis saltem quoquo modulo uti nequeat, in eo quippe puncto quo huiuscemodi anima in humano corpore introducit: & easdem partes & eandemmet perfectionem possidet: quas post longã ibi temporis moram habere conspicitur, a quibus tamen parum iuuatur: donec corpus domet & ad suũ deducat usum. Quod quidẽ dũ fit: non parum neq; æque in omnibus temporis spacium consumit, quæ quidẽ discrimina non ab animarũ natura prodeunt. Eæ quippe animæ non multam inter se differentiam sortiuntur: quanq̃ nõ omnino æquales sint. In deo namq; solo summa æquitas consistit, in cæteris quippe creatis rebus siue genera siue species statueris: differentiæ continentur. Verum quia istiusmodi animæ neq; ex se neq; aliorum corporũ dispositione corrumpi queunt: nimium paritatis adinuitem habent. Verum quũ membris implicantur: miram uarietatem i suæ potestatis usum efficiunt. Quũ in hominibus itaq; qui intra eandem speciem continentur: tantã hæ animæ dissimilitudinem faciant: quãto longiorem disparitatem in diuersissimis atq; ineptis corporibus (si introduceretur) efficerent: quã quidẽ ob rem nulla sufficiens occurrit causa quæ ipsas illis coniungi debere indicet: quũ nullus usus nullaq; utilitas inde sequi posse appareat. Et uti anima neq; intra membra neq; eorum uti creatur: ubi suas potentias ostendere nequeat: infundi ingredire nequaq̃ potest: quæ quũ ingreditur: per totũ coextendit corpus: neq; in particularibus artibus concluditur: & ubi tota non consistit illius pars aliqua inesse nõ potest: et quẽadmodũ nec secari nec diuidi patitur: tota simul & cum totis suis partibus humanũ corpus ingreditur: quo corrupto cum illismet adhuc integris discedit.

Quonã pacto & animæ etiam nostræ per corporis actiones doctiores euadant.

Caput. yi.

n Onnullas condiciones quæ aiæ nostræ corpori mortali coniunctæ sunt: aperire licuit. Ea namq; quanq̃ sciendi desiderũ absolute teneat: in principio a mēbris duci indiget. Ea quippe si secũ non consultat: tenuem cognitionem attingere potest. Quã ob rē sciendi disparitas quam inter ipsos homines experimur: ab animabus minime prouenit: sed a materie atq; corporũ habilitate diuersa oriri conspicit. Iuxta ipsorum namq; aptitudinem anima actus quos conficit determinare ualet: & ipsa diuersa ministeria sectantur. In omnibus deniq; partibus corporis experimenta iter aperire incipere conuenit: atq;

oportet: quibus paulo post subeunte tempore ipsorum claritudinem anima longe rectius adipiscatur. Cuius rei exemplum euidentius illud est: quo nullus homo tanta ingenii perspicacitate excellere experitur: qui illius opera tantum sine corporis labore magna scientiæ copia præstet. Libros siquidē studere: plura regna explorare: aliaque istiusmodi generis experimenta ad corporis defatigationem spectant. Quæ quū cupiā desunt: neque ab eo uel recte intelliguntur: uel plene determinantur.

Quis ordo inter ipsos sensus adinuicem obseruetur.

Caput. vii.

Non aliter sensus adinuicem sese inspiciunt quàm cætera uisibilia patentiaque membra. Nam quāuis dextra manus sinistra præstantior sit: non semper anteire in opere assuescit: et quū pes quidquid cōtangit: rei pertactæ cognitionem reliquis mēbris affert: quæ quidē res & a manu & a cæteris corporis particulis fit, quæ non solum cæteris sibi similibus artubus ea quæ inueniunt: declarāt: sed & sensus & animæ potentias (nomen iā latinis peculiare) excitant. Sæpe & enī intellectus: ratio: atque uolūtas quiete ac sine consideratione cōsistūt: & propter manus alteriusue corporis partis collisionem singulæ sua officia exercere incipiunt. At alius in locis propter intellectus discursum uoluntas optat: & ratio determinare nititur: & ob id quod uisus intuetur omnes sensus attentum redduntur: ut claram cognitionem adipisci queant, quū aliquid quoque audimus an illud uidere possimus circumspicimus: quod quidem iter omnia membra pro sui muneris differentia sequuntur: quæ nullū tamen propterea ordinem habent: quo uel in fronte uel a tergo uel in medio eorum mūera expresse collocentur. Odor quippe atque tactus satis curti (ne breues sensus dicam) sunt: sed aliquando notionis principia pariunt. Parum equidem uel scandere uel descendere mortales possent: si huiuscemodi media tollerentur: immo & post archanum aliquod inuentum: id intra nostras personas determinare necesse est: & illud aliis rebus in nobis præteritis comparare. Si equum namque uidemus: eundem nullo in tempore recte comprehendimus: si illius imaginem cordi non figimus. Quam quippe ob rem nemo bene scribere potest: nisi multarum rerum peritus sit: quas quum inquirere uelit: ipsas in suis uisceribus & effingat & depuret. Huiuscemodi demū fata smata, quibus magis intrinsece atque occulte utimur: ueluti excogitare: imaginari: & reminisci: in communi sensu recipi dicimus.

Quis & sensuum & aīæ facultas præstantior esse appareat: cū ali
quali pro utriusq; partis difficultate. Caput. viii.

¶ Vum de sensibus tractare cœperimus: conueniēter apparet: ut
quis eorū & præstantior sit: & maiorem utilitatem possidētib?
afferat: & magis quū deficiat: lædat: differamus, at a uisus sensu inci
piemus: qui auditū & magnitudine & perfectione iure ipso excellere
uidetur: quāuis quū ambo desunt: surdi cecis & hebetiores & min?
habiles reddantur. gustus atq; tactus sensus breuissimi experiūtur:
neq; boni exploratores in longa distantia unq̄ sunt. Quā ob rem quū
ipsum prima in fronte uel in longum consideramus: ipsorum possessio
non nimis ampla uideri solet: neq; ipsos perdere magna iactura iudi
catur. Verū quū id strictē discernere nitimur: homo qui per contactū
sentire non posset: neq; ciborū saporem cum discriminata substantia
cognosceret: haud multum extimaretur. Qua quidem in parte qui ui
su audituue carerent: istis præstantiores adhuc manere iudicari potuis
sent. Neq; dissimili uia rōnalis aīæ potentias exponem?. Nā quanq̄ in
tellectui discursus tribuatur: is sæpe quiesceret nisi a ratione suū offi
cium exercere instigaretur: quæ res etiam a uoluntate quandoq; ob
seruat. Ea etenim quietem ex se semp appetit: unde necessum est: ut
quid ipsa optat, ab intellectu inquirat: quod etiam ratio determina
re moliatur. Quo quippe in modo alia pars alterius ope indigere pro
batur: q̄uis quantum ad officiorum dignitatem intellectus ampliorē
dignitatem sortiri conspiciatur. Verū is in quo ratio deficeret: si solo
intellectu uteretur: fatuus saltem in sui minori dedecoris gradu dice
retur. Ast si homo quidam intellectus rationisq; possessor uoluntate
priuaretur: o q̄ parui momenti illius actiones extimarentur: quū non
minus turpes q̄ honestæ haberentur essentq;: neq; is illis actib? me
reri aut demereri posset: qui sine uolūtate & determinatione illa com
mitteret. Iā satis probatū esse arbitramur: quis sensus quæue facultas
in homine præstantior atq; honestior sit: non facile ab hominibus in
hac luce apprehendi posse.

Quo in corpore maiorem sibi quisq; & conuenientiam & oppor
tunitatem inueniat. Caput. viii.

¶ In tertio huiusce uoluminis libro iuxta complexionum differē
tias tum numerum tum dissimilitudinem ingentem ipsorum
corporū demonstraui: nūc autem hoc in loco & de libero arbitrio
scribere conuenit: & in qua persona de iis quas uidimus: uel utilitatis
uel nocuenti inueniem?: inuestigādū est: ut & illis singulis resistere

ipsasq; temperata regere manu quoq; discamus. Si fantasie namq; nostrae uel infrenatae extimationi (ut latinas aures min⁹ offendere uidear) curam hanc committimus: ea semper ut optatum a nobis corpus inueniat: ex illis & ostendit & aliquod eligere atq; capere uult, quae a nobis remotissima sunt: in quibus & maiorem foelicitatem & longe maiores cruciatus inesse nobis suadet, quae res multum e contra experitur. Singula namq; quanto magis accedunt: tum iuandi tum laedendi ampliore potestate tenent. Quum nemo itaq; tam propius cupiam alteri quam sibi sit: in nobis ipsis nostram utilitatem inquirere maxime conuenit. Quum saepe etenim uel uincimur uel laedimur: id ob nostram negligentiam & inanimaduersionem nimia ex parte fit. At quum contra euenit & uti licet praestamus: nulla re id magis quam nostris bonis moribus effici solet, quum aduersarii quippe discordia lacerantur: & nos eam affligimur: & si altera pars uincatur: altera uictrix recte dici non potest. At hi qui iuste degunt: longe aliter hac in re sese habent: qui quauis uel corporis robore uel ingenii subtilitate superentur: dedecorosi nec sunt: neq; a probis uiris habentur: quam rem omnibus claram experientia efficit. Vnde liberum arbitrium nostrum minimo labore probamus: quom creaturae aliae: neq; nos foelices neq; miseros agere queant.

Quid liberum arbitrium sit: quasq; uires habeat.

Caput. x.

U T per ordinem procedamus: quid liberum arbitrium sit: in principio diffiniam. Forte etenim aliqui hac in re decipiunt: quia nomen ipsum odio prosequuntur, qui alii nouo benignius forte consuetent, libertatem demum hanc potentiam quandam a natura & corporibus & rationali animae insitam esse dicimus. At facultas haec quam corpoream dicimus: omnes animantes qui sensibilem animam sortiuntur: includit, huiusmodi namq; animalia tanto hac in re augentur: minuunturq; quanto uel aptiora uel hebetiora corpore atq; specie sunt. iuxta quas condiciones diuersas affectiones sectantur. Hac tamen libertate quae ad carnem spectat: nihil uel praemii uel punitiois mereri potest, & hoc in fine concedimus: & potestate & appetitu corporis bruta sine rationis moderamine posse uti: qua & actionum malicia & bonitas cognoscitur: in hac tamen parte quae communis est consistere nolumus: quia mens nostra de homine consultare intendit, qui animam ratione praeditam continet, neq; is propterea omnibus in temporibus atq; partibus cogitur: uti in teneris annis & in iis aegritudinibus quae a natura oriuntur

immo & in nonnullis quod fortius est quæ casu accidunt. Verum in illis quæ culpa nostra committuntur: nō penitus liberi uel sine noxia manemus. Neq; aliter in rebus iisdem non posse cogi dicimus: quas uel humanus intellectus concipere uel rationis discursus discernere nequit. Verum de partibus illis differendū nobis est: quas & corpore conficere & ratione determinare possumus: de quibus sermo oriet̃.

Quum liberum arbitriū a nobis diffinitū limitatumq; sit: iam de ipso quantū ad uerborū dilatationem minutionem uel absolute loqui possumus. ilico itaq; liberam potestatem concedimus: dum potentia atq; habilitatem ad quidq̃ conficiendum mortales possidere cognoscimus, quæ res ab omnibus uerissima experitur: quāuis non unico homini huiuscemodi potestate uti: sed pluribus concessum sit. Si ad uersandi enim communis modus deesset: non liberi essemus: altera equidem harum partiū ab altera in nobis pendere uidetur: libertatē quippe quā ad hominem alium lædendum possidemus: is in nostrum nocumentum fortitur: quæ quippe ambæ partes merito nobis sanctitæ sunt. omnibus equidem odiosus est: & parui precii homo ille existimatur: qui uel natura uel accidente colligatus afficit: si is præsertim ab eadem seruitute redimi non potest. libertatis si quidem sonus singulorū aures demulcet: animūq; oblectat. At hi qui mala tantum quia uinculis artantur patrare desinunt: parui precii profecto (quū sint) existimantur: neq; inde illis bona sperare licet: dummodo ea nocendi abstinentia ab ipsa regina animi haud oriatur: quæ quidem uoluntas longe aliter ad quamcunq; electionem sese habet: neq; ullis carceribus detineri potest. Quo fit ut retento corpore ipsa eo coniuncto mereri non desinat. Nam ii quos a libertate priuari diximus: utraq; parte priuari intelligendi sunt, qui uel libertatē amisisse uel nunq̃ suscepisse dicuntur. Verum adhuc in illis a quibus libertas hæc haberi manifeste conspicitur: ea mēsuranda est: sibiq; uti cæteris hominis potētis metam imponere decet. Quarum singulæ quæ quis condecentem portionem contineant: easdem sine carere nequaquā conuenit. ueluti uisus qui & si usq; ad cētū uerbi gratia miliaria uidēdi potestatem habet: nō propterea uel ad mille uel amplius explorandi facultas illi concessa ē: neq; sensus hic ita (profecto) a longe uti prope uel minimam æque ueluti magnam rem discernit. Neq; huiuscemodi discrimina a uisibiliū corporum magnitudine uaria oriuntur: sed ab ipsius sensus limitatione prouenit. Nec secus de auditu & reliquis uel sensibus uel potētis differere licet: dūmodo ex limitatæ sint: quod in oibus creaturis

QVARTVS

obseruari apertum est. At quãuis rationalis anima sensus ipsos lō
 ge undiq; superet: dum mortali corpori adiuncta est: non penitus cla
 re discernit. Neq; huiusmodi difficultas in inuisibilibus uerum in re
 bus iis quas sensu appræhendimus inesse uidet. Sæpe & enim & ua
 rias artes & diuersa instruméta uidemus: quæ & esse & formam for
 tiri manifeste apprehendimus. Verum humana ratio modū atq; opi
 ficium quibus ea facta sint: haud sine magna difficultate determinat.
 Quem quidem finem per se adhuc rarissime adipiscitur. Aliorū equi
 dem præceptorū doctrina & nostris experimentis semper indigemus.
 At quanq̄ intellectus uel altissima uel profundissima loca petat: oia
 compræhendere nequit: immo & rarissime ad eam partem tendere ui
 detur: qnam sensu aliquo quoquo modo non prius exceperit. Quã plu
 rimæ itaq; res in hoc orbe cōsistunt: quæ neq; ad aures neq; ad oculos
 nostros deuenient. In illis attamen rebus in quibus imperati sumus:
 & potestas & habilitas nobis sunt: quibus & intra nos & extra ea quo
 rum ope egemus: inquiram⁹. Libertas q̄ppe potestatem nunq̄ excedit.
 Si ad. xxx. itaq; pedum spaciū saltandum (ut sensibile exemplum præ
 beam) potentes sumus: ad eundem numerum usq; liberum arbitriū
 nostrum coextenditur: quo mediante uel illic usq; peruenire uel non
 incipere: aut in principio uel in qua uis media parte consistere possu
 mus. Si intellectus itaq; noster ad euangelia intelligenda aptum est:
 ad ipsa studenda sciendæq; uel dimittenda si placet libertatē habem⁹.
 Iam nostrum liberum arbitrium satis per naturam probauim⁹: quã
 q̄ illud neq; sine aduersitatib⁹ neq; ab illis oīno exēptū astruxerim⁹.

De dei præscientia Caput undecimū cū toto sui corpore aureū.

u Erumenim uero talibus argumentis superiori sententiæ quif
 piã aduersari posset. Quum is scilicet quæq; contingunt deū
 præscire diceret: cuius quidem scientiæ a mortalibus nullo pacto cō
 tradici potest: quibus conditionibus adstantibus nostram libertatē
 dei præscientia tolli autumaret, cui quidem obiectioni aduersariorū
 ordīe obseruato hoc modo disserētes facile respōdebim⁹: hoc unū pri⁹
 uidelicet statuēdo. Mūdi siquidē opifex quū hoiem semel liberū crea
 uerit: si eundē sua sapiētia cōstringere uoluisset: eorū qui sapientes ha
 bentur normam offenderet: qui quum alleuari possunt: nunq̄ onus
 suscipere uolunt. An forte illud nobis occurreret: dominum tantas pro
 spicere ac moderare partes: arduum esse: cui omnino tandē id possibi
 le esse concedetur: quum homines similia agere opera uideantur: quã
 uis magnitudine cedant. Iam quippe principes infimos alumnos ad

magnum fastigiū euexisse constat : qui plura ob eandem potestatem
 mala commiserunt : quæ aliter minime patrauissent, si tanta rerum
 copia illis denegata fuisset: nec princeps propterea aberrauisse dicitur:
 sed ille qui bonis prerogatiuis & bono fine concessis abutitur: dete-
 standus est. At quis nos hominem in foro: uel in agro conspiciamus: ne-
 que noster uisus eundem illic uel uenire uel manere effecit: neque ipse ocu-
 lis nostris lumen tribuit. Itaque equidem ad uisibilia quæ medio aliquo lu-
 minoso in conspectu consistunt uidentur: habilitatem continent. Si nos
 itaque corpora atque actiones eodem instanti quo illa inspicimus: uide-
 mus: neque ea propterea cogimus uel augemus: id a deo optimo maxi-
 mo possideri haud multum est concedere. præteritū siquidē: præsens
 atque futurū ad ea quæ sub tempore cadunt: non autem ad deum spe-
 ctant, qui æternus undique est: & principio: medio & fine externo caret:
 quum has demum partes possideat: oia semper eundem in præsentia ui-
 dere necesse est. Quauis non pauci prædicatores hoc in loco mul-
 tum detineri & parum audientibus satisfacere assuescant: quum de-
 clarare nesciāt: an huiuscemodi dei præscientia aīas uel ad gloriā uel
 ad poenā coacte destinet: cui? quidē rei argumētū atque uis summa illic
 absoluitur: quum quid nos præsentis uel sancto petro uel michaeli
 archangelo qui in gloria sunt: uel satanæ atque iudæ qui miro modo in infe-
 ris cruciantur: ad eosdem obtinendos fines facimus. Nam quauis lo-
 ca ubi singuli collocati sunt: cognoscamus: uel rem aliquam nobis
 præsentem uideamus: neque fauorem propterea uel necessitatem ullam
 illis dedimus: damus uel: quis nos ueram rei ipsius contingentiam no-
 uerimus: a qua etiam totius noxiæ experti in eam: dum modo neque
 consiliū neque malicia nostra quidquid illis conferat: præter quod ipsi?
 uel criminis uel uirtutis cognitionem & finis præscientiā habeamus?
 Neque alter omnia diuinæ præscientiæ sunt quātum ad ipsa constrin-
 genda quæ nobis & præsentia & futura esse ostendimus. Deus equidem
 non solum actiones nostras & quomodo per instantia procedant: ui-
 det: cognoscitque: uerum ipsas ante mundi conditionem aperte intue-
 tur. At si quispiam diceret deum illis prouidere debere qui ad dāna-
 tionē ire uidebantur: quis tūc ea quæ in tali re recte fieri debere oport-
 terent: deum ipsum fecisse negare audebit: quum is singula bona fe-
 cisset. Discrimina quippe illa quæ mortalium alios ad superos aliosque
 ad tartara mittunt: e nostris actionibus prodeunt: neque id uel uolūta-
 te uel creatoris nostris sapientia fit: qui nos liberos effecit & in bono
 statu constituit. Verum illud nequaquam intelligimus ipsum uenturos

QVARTVS

effectus tanq̄ res materiales iam in actibus existentes prospicere: qđ quū fieret non aliter poena ante noxiam q̄ post ppetrata scelera mortalib? deberetur. Verū enim uero diuina sapientia ad oēs partes absolute coextenditur: neq; earū ullam propterea cogit: neq; quo tēpore eā accidere debeant: determinat: hanc & enim partem uniuerso modo naturæ gubernādā cōmisit: supra quā quum quidpiā agere uult: tunc determinatio suæ uoluntati executio uero potētiae restat. Quā ob rem plura quæ nunq̄ fient: a deo ante mūdi principiū præscita: cōmemorare licet. quū mortales equidē aliter uitā degissent: alioq; uiuēdi itinere procederēt: id ēt a deo præsciri necesse esset. At quis oīa quæ nobis placeant: agam? nō propterea nobis a diuino conspectu ante quē omnia clare distincta consistunt: effugiendi facultas datur. Vnde partē hanc omnia scilicet apprhēdere: fateri cogimur: quā & æternitas & ineffabilis atq; infinita potentia probant. Ad aliam attamen cohortē orationem dirigere decet: ut dubiū qđdam perarduū qđ tetigim? mederi possit. Solet equidē uel istis uel similib? uerbis interrogari: cur quum deus humanā iacturam anteuideret: male agendi libertatē mortalib? non detraxit, quo quippe in loco talia exempla adducere existimo: ut tota quæstio paucis absoluat. Iam equidē inter oēs illud cōmune habetur: singula scilicet & depurari & ualidiora reddi solere: quū contraria contrariis examinātur: & ad primā hoīs cōditionē recurrem? in qua deus hoīem ipsū bonū formauit: quē tamē i tali statu collocare oportuit: unde is perfectior reddi posset. Si coactus enī benefecisset: & excedendi deficiēdiq; facultate priuaretur: nihil ipse mereri supra priorem creationē potuisset: & ut scādere posset: descēdēdi etiā potestatem hēre ipsum licuit. Quo fieret ut nulla harū partiū nobis cōmitteret: quo etiā statuto & præmiū & poena inde oriētia minima fuissent: necesse est: quæ res plurib? in locis obseruatiōe ostenditur. Vti de seruis exēplum est: qui quanq̄ semp & seruiāt & defatigēt: nunq̄ ob id multo in pretio habētur: quia illud coacte pagunt. Quā ob rem uel nulla uel minima mercede cōpensant: qui etiam quis inobediētes atq; turpes sint: raro perpetuum comeatū: nisi per uenditionem illis heri donant: neq; etiā capitali poena multari assuescunt. At liberi cōtra quāq̄ nec tantopere neq; tam cōtinue laborēt: magnam accipiūt mercedem: eodē quoq; modo plectuntur si a recta uia declināt: & id qđ illis commissū ē negligūt. Vnde illud clare cōspicit: præcipuū meritū nostrū a libertate hūano generi cōcessa prodire. sed lōge maior a iarū pfecto nūer? cælū teneret: si hac mortales priuati essēt: carerētue: quo i loco

melior pars facile patet, quum res equidē quæ magnā excellētiā possident: consideram? illæ quæ numerosiores sunt: contēnūtur. Quum aliqd̄ enim perfectū instrumentum agere cupimus: corpus de quo id cōdere itēndim? haud in eadē magnitudine in fine restat: quā illud continebat: quum ipsum aptare ac perpolire cœpim?. Vt bōa siquidē ferrea instrumenta fabricemus: ferrum ipsum prius in ignē expurgare expedit: ubi plurimā magnitudinis portionē dimittit: sed quū op? aberratur: id minus q̄ materia simplex ante in cœptū laborē ualet: uerum illa quæ depurata & cū præstantia pficiūt: artificis laborē cōpē sant: & totā massam primā unde collecta sunt: pretiositate excellunt.

Nullā usquā tam atrocē pugnā q̄ intra nos ipsos posse iueniri.

Caput, xii.

Post hac uero illuc redeundū est: ut illud uideamus: an singuli intra se ipsos obstaculū suæ libertati repugnās inueniāt: quæ res ab oib? manifeste experit̄: quibus sane manifestū est: ingentē pugnam in rebus quas cōficere uolum?: inter ipsā animi rationē & corporis sensus cōmitti solere: q̄uis illud dici assuetū sit: quū aliquē nos nobis ipsis finē terminate statuum?: ad quē ratioē penitus abiecta de uenire uoluntate nostra dicim?: uerū prius q̄ ad tam horridā determinationē ueniam?: iam uel oēs sensus uel eorū pars moderatiōre uia nos capere per pœnarum recordationē suadent: quæ a scelestib? operibus prodire assueuerunt. Nā q̄uis hominem occidere i manu nostra consistat: non propterea nostra libertas ad totum orbem deuincendū coextēdit: neq; illū unū iterficere possum?: si aliqd̄ mediū qd̄ & uolūtate & actionē adiuuet: nō inq̄rim?. In & enī q̄ insidus anteuidēt: fēper hostiū uictoriā interrūpunt. At ubi rationē negligim? & libertate absolute utimur: semper nos aberrare itelligēdū ē, sæpiēt quū nōnullorū sensus uel occupati uel alterati sūt: eorū dē possessores extra libertatē cōsistere dicūtur: quū tunc magis ad illā accedāt: & a ratioē reotissimi sint. Eodē quoq; modo quū honestā aliquā cōficere uel pficere (ut meli? dicam) nequim? uoluntatē: tunc sufficere dicim?: quæ hoc in loco pro sana itētiōe atq; diligentia ad opus cōuenienti capit. At quanq̄ oib? in partib? resistētiā inueniam?: satis est nobis: habilitatē habere qua & aias & corpora remediare possim?. Qui uis nō æque ad uersitates singulis occurrāt: alii equidē sub una religioe alii uero sub uariis erroribus nascuntur: & alio etiam non solum inter bonos comites nasci sed & educari contingit: & e contra. Quas quē ob res habit? quidam ad generatur: qui non nisi magna cum difficultate tollitur:

QVARTVS

sed ubiq; duæ uiæ sunt: quæ sese adinuicem aperte repugnant: quas non tantum a nobis ipsis cognoscere quim?: sed eæ a q̄ plurimis probis sanctisq; uiris determinatæ sunt. Ast quum unicum tantum iter haberemus: ad uoluptates declinare nequaq̄ libere determinaremus: sed illas solum sequi cogeremur. Verum quum duæ partes maxime aduersæ nobis obiciantur: in quauis earum contrarietatem quâ altera sibi infert inueniri necesse est. Quam ob rem & hanc obseruare & illam dirrumpere posse: ex liberi arbitrii facultate prouenire dicim?.

An ad malam an ad bonam partem habilis humanû genus sit.

Caput. xiii.

p Er plures partes: & iuxta naturam & consuetudinem liberum hominis arbitrium hæten? cum sufficientia probatum est: reliquum est ut discutiamus: an ad bene maleq; agendum illud coextendatur: quam equidẽ ob rem ad quem finem deus hominem effinxerit: cognoscere maxime cõuenit: & an deus ut cælestem gloriam repereremus nos in mundum posuerit. nam si conditionem hanc possideremus: & propinquiores & propensiores ad beatitudinẽ per naturam essemus: sed si is ut nos ad tartara descenderem? fecisset: huiusmodi uia appeterem?. Et si a casu neq; ad bonũ neq; ad malũ creati essem?: neq; bõa opa sine benedictiõe nououe fauore: neq; aduersa sine maledictiõe agere potuissim?. quũ deũ eqdẽ oia bõa & ad bonũ finẽ creasse cõstet: patet nos ad uerã gloriã fabricatos fuisse: & in potestate nostra op? qd nobis ipe ratũ ẽ: derelictũ. Cõcedim? attamẽ nos absq; diuina prouidentia moueri non posse: cuius quidẽ prouisio nobis facultatẽ dõat: qua nostris psonis quẽadmodũ desu? nam?: uti possim?. At quũ q̄spriã dicere uellet: tantã bonũ sublimitatẽ pfectionẽq; i se possidere: ob quas nos q̄ minimi illud attingere non posse affirmaret: ad mala autem cõmittenda quia deterrima sunt: potentes esse: huic profecto parti consentire: si præmium a nobis speratũ nostris operib? par esset: sed illud non hoc modo sed iuxta diuinam uoluntatem atq; potentiã opperitur. homo nãq; atq; eius opera quũ finẽ habeant: imensam gloriã mereri nequeũt: neq; aliter de pœna differendũ est.

Quonã modo neq; ob ea adhuc quæ desup probata sunt: homo absq; diuinis numinibus atq; præsidio absolui atq; crimina uitare ne queat.

Caput. xiiii.

n Eq; propterea nos peccata uitare sine diuino lumine posse dicimus: quãq̄ minime ad id peragendũ facultas p naturã deest: si quid nobis faciendum esset: pateret. Verum enim uero ut pars hæc

explanaretur: & opacitas quæ post primâ noxiam euenit tolleretur: præcepta cōueniebāt: quæ & iacturâ repararet & mortales gloria dignos redderet. At nonnulli tamē decē religiōis nostræ mādāta naturalia esse fabulantur: quanq̄ ipsa rei ipsius similitudinem non tenuem gerant: quum & iusta sint: & multum a ratione comitentur: non autem quia præcepta ipsa natura sancierat, quam quidem rem sine disputatione cognoscere possumus. Iam equidem per plures partes deum supra omnia mortale genus amare colereq; debere ostenditur: eodem quoq; modo ratione patescit: nos tali circa proximos medio uti debere: quem illos erga nosmetipsos habere cupim⁹. At uero alia ex parte non solum contrarium sentiremus: si uitam sine diuina eruditione faceremus: quæ & rationibus & miraculis q̄ plurimis roborata adhuc a sensu sæpenumero contemnitur. Cognoscimus quoq; a deo & esse cœpisse: & ab ipso continue conseruari, qui & si rationem beneficii tolleremus (quum summa is sit bonitas) supra cætera a nobis adhuc amari debere colligitur: multi tamen uel filios uel uxores uel parentes maiori prosequuntur amore. Experientia quoq; nos edocuit: ut non offendamur: alios minime lædere debere: in sensualitate tamen nostra longe aliter sentimus: semper enim aliena usurpare nō autem e contra cupimus. p̄ uenerē quoq; atq; gulam hoies errores cōmittunt: qđ ratio determinare sine experientia non posset: quæ huiusmodi res & habilitati & diuinæ legi quæ sobrie casteq; uiuere imperat: nimium cōtradecere testatur. Quum per naturam itaq; omnes partes in quibus error cōmittitur cognosci a mortalibus nequeant: deum & actiones suæ uoluntati gratas & odio etiā dignas nobis manifestare licuit, quæ res ad bene agendum sine alio nouo auxilio sufficit. Aliter equidem non tenuis male degentium excusatio inde oritur: si diuinas sanctiones male degendo transire potuissem⁹: & ubi de⁹ ipse iussit opera nostra applicare nequissim⁹: unde etiam illud concluderetur maiorem uim in deteriori parte consistere. At q̄ omnibus recte agere & peccata odio habere possibile sit: plurima exempla indicant: crebro equidem in hominibus (quanuis u peruersi sint) uidere solemus: ut & malos odio habeant: & eos quandoq; depellant: neq; omnes propterea hoc facientes gratiam attingere intelligas: ipsi & enim non tantum ad illam accedunt: neq; tantum per uirtutis iter experiuntur: ut ea illis largiat̄. Verū quū in bonis morib⁹ p̄seueram⁹: uel ad gratiā ascēdere (uel ipsā ad nos iqrēdos deuenire) in māu nostra ē: quā attamē postq̄ i hac luce adipiscitur: mortales i ipsa diuitio

QVARTVS.

tempore absq; diuino numine cōseruari perdifficile est: tum propter minimā firmitudinē nostrā: tum propter nimis auctā nostri corporis maliciā: & maximas alior; circumstantiū occasiones: sed non aliter de his qui male uiuunt censendū erit: quos aliquo in momēto saltem ad bonū propositū non redire pene īpossibile est. At si quispiā dicere uellet: eodem instāti quo uitia depellimus & præcepta obseruam?: gratiā nobis cōiungi solere: eodē quoq; met tēporis spacio & error nos inuadit: & noxia appræhendit. Aliqui hac in parte dicere solent: non secus mortales sese habere assuescere: q̄ uti illi faciunt qui aliqua ī camera clausa consistunt: in qua nulla claritas fulget: q̄ quis nos fenestras aperire posse: quib; sol recipi queat: attestantur: quas nostro iudicio nō min; ad aurā q̄ ad solis radios recipiendos aperire uel ad utrāq; partē eas claudere possum;. De quo demū usq; mentio est: qui uel peccaret uel mereretur: ni ipsiusmet consensus ad actionem accederet: unde bene agendi potestatem absq; alio aliquo singulari auxilio omnibus christianis cōmunē esse probam;, quæ quidem æqualitas in supremo uitæ momēto patescit: in quo potu; quēpiam uirū haften; sanctū dānari posse: q̄ scelestū non posse saluari dicendū dubitandumue est. Nam quanq; uir ille innumera peregisset bona: a tanta in illo instanti superbia ingratitude uel inuadi ac uinci posset: ut diuinus suæ uitæ labor irritus periret. Ecōtra aut; flagitiosus: quanq; nimia uoluptate iuolutus illuc usq; puenisset: illic & cōtritione & tanto cordis dolore aptari potest: ut & gratiā & medelā recipere in illo tā minutissimo instāti queat. Quid p naturam possum?: quid quoq; agere deberem?: ostēdimus: ab ea & enī æque ad utrāq; partē depēdim?: quāuis ab eo loco (quē p accidens habere uidemur) proniores ad malū q̄ fortes ad bonū simus: qđ de duab; præcipuis causis pcedit, quarū altera priorū parentū inobediētia est: ob quā melior pars in nobis debilitata & uoluptatum affectus auctus est. At secunda pars in qua sæpe peccare solemus: a præceptorum transgressione prouenit, quæ deus in primam noxiam tanq; medicam etūm remediumq; opportunum dedit. Nam si mortales a priori innocentia non cecidissent: haud huiusmodi præcepta necessaria fuerant: non ultra equidem eo tunc desideraretur: q̄ ad hominis uitam generationemq; sustinendam oportuerat: quæ uti lis sanctio (nostro iudicio) esset. Nam quanuis medicamenta ægris corporibus conferant: bonaq; experiantur: homines non ægrotari longe melius esset, nam quanuis medicinæ huiuscemodi hūorē eiciant: nunq; corpus tantopere roborant: quin ei non infirmari salubrius

esset. Infirmitas & enim semper ægrum quoquo modo repetere reiniscit. Quam ob rem illud nequaquam intelligimus: eos qui diuina mandata per aliquot dies obseruat: carnis affectum omnino sedare petuntque dælere, uerum quomodo ex iisdem sanctiōibus omnium nostrarum culparum remedium atque solutionem speremus? ea negligere uel non obseruare: peccatum esse manifeste liquet: quamquam aliqui suum errorem augentes sese defendere præsumunt. Dicunt equidem nos plures leges atque instituta ad corpora affligenda nunc nos habere: quæ a deo ipso nequaquam imperata sunt. At istiusmodi homines satis cum minima bonitate rem hanc circūspiciunt: huiusmodi siquidem sanctiōes a probis personis & diuinæ uoluntati conformatis ordinatæ sunt. Et quum nocentes homines plecti debere: nonnulli scripserint: nemini huiusmodi lex deformis apparet nisi cui patiendum est. Verum & adhuc illis qui hoc infortunium incurrunt: ratio indicat a se non autem legibus conqueri debere.

De aîæ immortalitate.

Membrum. xy.

c Aput hoc de aîæ rationalis immortalitate agitur: in quo tam est sublimis causas inuestigare nequaquam nitentur: uerum de his quæ omnibus communes sunt: nonnullas in medium adducere curabimus: ut materiam ipsam tam difficilem singulis arbitrari solitam explanemus. At nonnulli rem hanc per corporum dissimilem habitudine comprobare moliuntur: quæ quidem & tenuem uiam & nimiam disparitatem in hoc negotio sortiri uident. Neque formam humanam prope cæteris corruptibilibus præstare negamus: sed & cætera pene animalia quomodo sæuiunt: erigunt: subleuantque caput attollunt: & quomodo humiliantur propter naturam consistunt. Nam quomodo nos subleuantur caput habere dicitur: ut cælum quod supra nos est: pro pediculum aspicere possimus: pro lubos maxime inflecti & caput pro uiribus super spinam dimittere necesse est, quam rem equum recto collo pagit. Verum non sine causa animalia uegetabile arboribus: sensibile autem leoni concedimus, quas quidem differentias minime nobis natura sed experientia profecto ostendit. Nam iuxta eorundem operationes ita animalia eorum singulis conuenientem assignamus. quomodo tantam denique bestias supra plantas excellentiam circa animalia habere a ueritate ipsa coacti fateamur: quis tam demens erit: ut homines aliam longe maiorem supra pecora sortitos esse negare audeat? Sed si animalia hos quos solo sensu ductos esse diximus: artes: instrumenta ædificiaque fabricare: bellaque seriatim conficere & sua facta litteris mandare uidissemus: maxima cum difficultate humanum genus illis præstare probaretur: nam uti nobis hominum habitudo magis placet: ita sua sensibiles animalia magis oblectat, uerum quia opera quæ istius generis animalia uita manente conficiunt: ad mortale corpus tantum conueniunt: cum eodem tempore ipsa animalia simul mori affirmamus. At quis huiusmodi animalia sensum aliquem nobis præstantiorē

QVARTVS

fortiāt: illū ipsum profecto nō nisi magna necessitatis causa ut corpo-
ri subueniāt: possidēt. Aquila equidē atq; ceruari? lupus nimia uiden-
di claritudine micant: uultur uero odore & aper auditu præstant: quo-
rū singuli attamen alius in sensib? deficiunt: sed natura sagax illā par-
tem eisdē animalib? iuxta habilitatē atq; inclinationē quas illis dede-
rat: opportuniorē maiori præsidio tutata est. Vrsi siquidem natura ea
est: ut non nisi raptu uiuat: & sibi necessaria uirib? uendicer: quāobrē
illas exuperātes habere licuit, cui? rei excessus & uidendi hebetudine
& leuitatis defectu cōpensatur: & hoc modo in uariis uel cōtrariis spe-
cieb? naturā alia in parte supplere: qđ in alia deest: admittim?. Verū
quū aliqua in specie particulari aliqđ mancū corpus parit: cætera mē-
bra ipsius detrimētū non participare pene ipossibile ē. At huiusmodi
partes quas supra cōmemorauim?: in prima specierū diuisione distri-
butæ fuere, & uti animalib? reliquis extremitates aliquæ nōnullis in-
potentis (quādo sic auctori dicere libuit) datæ sunt: homini mediū
ubiq; tributū est. Verum quia gen? humanū ad infinitū tendere uide-
mus: ipsum aiām huic desiderio atq; operi similē habere: negare non
possum?. Non solum equidē imensā uitā probam?: cupimusq;: sed &
scripturis & dignis actionib? ipsā ostēdim?. Sēper quippe discurrim?:
neq; ratio discernere: itellect? inquirere: uolūtas præterea optare desi-
nūt, quum qđem portioēs istū? aiæ esse plurima experimēta indicant:
nā quis sitis illa quæ quū magis nostris psonis dam? uæhementi? ap-
petere sentit?: ab ipsis sensib? oriri iudicet: iudiciū id nunq̄ ueritatem
iōffensā deserit. Mēbra nāq; supplemētū illis opportunū capere que-
unt: & quicqd naturæ suæ materiali cōuēit: illis facile dare possum?,
quā quidē partē quū possidēt: dūmodo noua alia necessitas nō occur-
rat: nihil appetūt. At in nobis e cōtra inuenim?. Quū maiores & enim
opes hēm?: lōge ampliores appetim?: quæ res ab animi anxietate uolū-
tateq; puēit: cui? finē quū magis ipedim?: is forti? angit?: qđ sancti
fane ostēderūt: nihil eni qđ ad corp? ptieret hebāt: & contētū uiuebāt.
E cōtra at q corporis uoluptates secuti sūt: q quū carnē ipsā delicatio-
ri modo fouebāt: tūc ampli? uexabāt: agitabāt q; uehementi?. Nō pau-
ci qppe ex iis q scītate præstarūt: nōnunq̄ ob pecūias acqredas mole-
stati sūt: quas quū ex puro corde dimittebāt: q̄tē adipisci expiebāt.

INTERPRES

Postq̄ noster auctor hierosolymā uisere destinauit: particulā hanc
ad me mittere dignat? ē: ex qua mihi ampla scribēdi materies pateret.
At ego rei ipsi? magnitudinē cōtēplat?: & mei igēiū ibecillitatē metit?

illius interpres poti⁹ q̄ auctor appellari malui: ne ex illis esse uiderer, qui dum gloriā comparare nitunt: neq; suas uires metiri: neq; modū neq; modestiā ulla ex parte obseruare curant. Vnde illis dedec⁹ pro decoret: urpitudine uero pro gloria insequitur: quorū quoq; ob id spiritus magni potius q̄ utiles iudicantur.

Petrus montis philosophus: G. Ayora cordubēsi, S. P. D. Eodem Ayora interprete.

q̄ Vū hierosolymā ire decreuerim: nōnulli labores qui iter a gentib⁹ (q̄uis ordinē nulla ex parte prætereit) facile euēire queūt: menti occurrerūt. Neq; id tantū pro longitudine uia existimauim⁹: uerum quia a paucis diebus citra me aliqua infirmitates crebro ifestare sunt solitæ: quæ quū neq; amici adsint: neq; præsidia contra eas inuenire locus ille patiatur: ut suum intentū adipiscantur potētiores certe erūt. Non quia mors mihi molesta sit: quādo deo me ab hac luce migrare libuerit: uerū quia forte meū reditū impedit: quo fiet ut litteris incūbere nequeā: quā rem quidem exopto simul atq; uenturā spero. Nā quanq̄ iam ætas mēbra induruerit: desiderandi adhuc facultatē liberā reliq̄t. At uerū quū huiusmodi materies litteris idigere aperte uideatur: memoriale q̄dā tantū ad te scribere anim⁹ fuit: unde latioris operis principium assumere possis, quā equidem rem in te facile fore: tum natura tua tum quia nihil ex his quæ compertis sum antehac a me tibi denegatū est. Reticui tamē apud te de re ista uenturi temporis spe fretus: i quo eandē copiosius explanare sæpe credidi. Verū quia nōnulli suæ pessimæ uitæ errores tegere uolētes: sanctissimā religionē christianā ualidis rationibus probari fundariq; nō possē mentiuntur: ut confusionē hanc nostrū uterq; tolleret: nōnulla deus scribere destinaui: quæ oibus communia sunt: q̄uis a paucis in clarum conspiciant. Sed quanq̄ fides illic sistat: quum illa credunt scilicet: quæ neq; sentim⁹ neq; determinare ualemus: hoc sane uerum est: si legem ipsam ubi decet: capimus. At iactis cōstructisq; fundamentis eandem ratione probare nihil sane nocere solet: imo cunctis bōis partibus fauet. Vale.

An mundus a se sit: an a quopiā aliquo dependeat: & initium aliquādo sortitus sit.

Caput. xvi.

u T portiuunculā aliquā Christianæ religionis iuxta naturā ostēdam⁹: fundamentum a prima origine capere oportet: & eodem itinere quo lex uenit: ipsam defendere necesse erit. Qua equidē in re illud in primis uidere sane cōuenit: an mūdus æternus & per se fact⁹

QVARTVS

fit: an ab alio dependeat & ceperit quãdoq;: qui quidẽ supernũ aliũ conditorem habere necessario ostendit: quum ipse non nisi cõtrarius substantiis diuersisq; materiẽbus constet. At principiũ undiq; æquũ iustum & ab omni controuersia penitus alienum necessariũ fuit: ut reliquis creatis rebus ordinẽ atq; cõcordiam iponeret: quæ ex se adin uicem repugnari manifeste uidentur: quæ etiam quũ rectore carerẽt: nunq̃ alia alterius creationem admisisset: & postq̃ omnes adhuc educatæ fuissent: eæ quæ fortiori qualitate uel ampliori magnitudine cõsisterent: cæteras ibecilles minoresq; labente tẽpore corrũperent: interimerentq;: quo fieret ut minimæ pene obrutæ occultarentur. Et si tantã deniq; potestatẽ sortitæ fuissent: ut sese creare quissent: tantam etiam libertatẽ possiderent: ut ordinẽ quem obseruant: quandoq; negligenter: & concordia qua colligantur desererent: præsertim quum dissimili materia constare experiantur. Vnde necessario ostendũt: ab unica sola atq; priori substãtia fuisse creatas: neq; substantias materiae sue propterea tẽporis successu uel ortas uel educatas sed in instanti productas fuisse intelligim?. In quo singulæ qualitatẽ atq; officia sibi conuenientia sortitæ sunt, qd ab ipsa experientia manifestatur. Alii equidem uel noui fontes minime fiunt: uel noua producunt maria: uel aliud elementorũ siderumue augmentũ oritur: præter subiectum illud qd ab origine conditũ est. Quæ equidẽ res pdurabiles esse: eorũ constantia & medio quæ quãtũ ad se tenent: manifestantur. nullo quippe in tempore detrimenta patiuntur: quanq̃ ipsorũ opera nõ semper paria sint. Omnia tamen quæ diuina potestate omni alio medio prorsus amoto creantur: sine diuturnitatis respectu habito carẽt. Prima siquidẽ causa idem medium atq; constantiam semp obseruat: quã ob rem opus agere & idem annihilare nequaq̃ sibi cõuenit: uerũ creatis rebus & durationẽ & locum opportunũ in quo ipsæ conseruentur: dare deum decet. At corpora quæ per cursuum influxũ gignũtur formaturue: uti cõiunctionẽ illã a cursib? coepunt: cum ipsis etiã eandem derelinquere cogunt: & sua pristina principia in quib? sine fine conseruabuntur: repetunt.

Quonã pacto animæ humanæ iteritu careãt: quarum quoq; substantia omnis ab origine simul creata probatur.

Caput. xyii.

q Vm oĩbus itaq; mundũ sine carere debere: apertum sit: aĩarũ rationalium immortalitas facilius probari potest: quum ipsarum substantiam in principio creatam fuisse constet: quãuis nonnulli

dicant: ad singulariū hominum productionē nouam deum substan-
 tiam concreare: quod uel contrarium uel minime uerisimile est. Nam
 uti corporū materies ab elementis prouēit: neq; ea corpora sicut: for-
 mationem: habitudinem: sensationemq; quas postea recipiunt: addu-
 cunt: neq; aliter de ipsius animæ substantia prius q̄ ad ipsum corpus
 gubernandū intrōmittatur: dicimus: quū easdem quæ animæ conue-
 niunt potentias nondum habeat: quæ illi in ipsa infusione tribuūtur.
 Quāq; etiā ipsa corpora quia contrariis materiis constant: dissoluun-
 tur & illam formationem deserūt: q̄uis esse non perdāt: sed ad sua ele-
 menta redeunt. At anima ratione prædita quū unica substātia statua-
 tur: nec corrumpi potest: neq; ullam partem quæ sibi semel tributa ē:
 deserit. At uero quū istiusmodi animæ substantia post organiza-
 tum corpus crearetur iter illud quod in omnibus speciebus obser-
 uatum est: offenderetur. Singulæ equidem iam a mundi origine pote-
 statem qua conseruarentur acceperunt. Neq; id tamē sine diuinæ pro-
 uidentia atq; ipsius naturæ medio fieri dicimus: quæquidē partes
 cōmunes omnibus & sunt: & esse debent: q̄uis nōnulli q̄ in rei istius
 ueritate nondū certi sunt: quum fortunæ sæuiciem in suis prædiis &
 circumstantia quiescere uident: deū ibi grandines: alibi uero pluiam
 distribuere: & alio in loco ipsum fulgura iaculari: in alio uero clarum
 ac sine nubibus solem spargere dicūt. Neq; illud dēnegam⁹: magna
 signa uidelicet supra naturæ cursum quandoq; uenire: quæ tamē ra-
 ro accidunt. At quū anima rationalis principiū non haberet: unde ad
 humani corporis coniunctionē ueniret: solus homo aliud sibi simile
 animal iuxta naturæ leges generare non posset: si organizato corpore
 noua substantiæ spiritualis creatio spectaretur. Quā quippe ob rem
 satis admiramur: quū in hac unica parte diuina uoluntas atq; potētia
 tam facile cogatur: quū mortalium quispiam dum suis uoluptatibus
 utitur: corpus generare potest: cui deus aiam cōcreare teneatur. Verū
 hoc cōuenientius occurrit: uti corpora alia ex aliis prodeunt: & eorū
 omnium materia elementorū sit: dicim⁹ itaq; quū mēbra idonea sūt:
 ea spiritū ad se p̄ naturā posse cōuocare: quando ab hoīe q̄ & aīa & cor-
 pore cōstat: generata sunt. Si de nouo quoq; aīarū substantia produci-
 tur earundem qualitatem per naturam cognoscereminime potuisse-
 mus: opus & enim quod futurū est: semper in ambiguo a nobis cōspi-
 ci solet: illic præsertim ubi nouum principium sumidebet. At uerū
 nos animarum cognitionē habere præsumim⁹: quæ ab ipsius mūdi
 principio quem ordinem atq; uim quibus suam speciem regerent:

QVARTVS

receperunt: speculamur, quæ si de nouo crearentur: uel difficillimum uel maxime ambiguum id scire fuisset: uenturos hoies scilicet per prætorum exempla antenoscere. Ea demum omnia quæ ab unica priori causa esse sumpserunt: sine fine perdurare debere satis probauisse existimam? Verum illud agere cōuenit: differere scilicet quonam pacto aiam a carnis natura alienam mortales sortiri cognoscendum sit: quæ pars etiam non solū tractanda sed ad experiētiā deducenda nobis uidetur. Corpora namq; quū materialia corruptibiliaq; sint: alia sibi haud dissimilia appetunt. Ast quū uenter tantū cibi capit: ut non ulterius ab inedia uexari queat: ilico corporio ostendit: illic se fore quieturū sedaturūq; ubi ueneris copia illi daretur: & a frigore atq; æstu esset alienū: quæ res quantū ad ipsius corporis appetitū uerissima est: quanuis nonnulli res has (quas tam paulo altius retulimus) eodemmet tempore possideant: & tranquillitatē maiori cū anxietate inquirere soleant, quæ quidē sitis propterea auget: quia quū uæhementiori ægritudine uexamur: illam euadere ardentius cōcupimus. Quā ob rem anima ipsa quum corp? (quod sibi inimicū ē) magis fouemus: maxime aggrauat: & uarias undiq; (ut libertatē uēdicet) partes inquirat: quā rem dum agere itendit: ad plurima loca & scādit & descendit: quæ corporis nostri speciem longe superāt. Caro siquidē ex elemētis constat: quo fit: ut neq; maius aliqd neq; sibi conformius appetere queat. At intellect? humanus non ea trāsiedo penetrat: sed & cælos ipsos trāscēdit: & ad mūdī rerūq; oīum principiū & diuinitatē (quæ æterna ē) peruenit. Vnde illud necessario ostendit: nos substātiā præstantiorē sublimiorēq; q̄ ipsa elementa dare queant: possidere. Illis equidem discursus similis nequaquā conuenit: anima nāq; quā elemētōꝝ uirtute sortimur: absq; alioꝝ corpōꝝ mediatione minime uti possum? ut audiam? enim sono ab aere ad ipsas aures deducto idigemus: neq; gustare sine cibis: neq; tangere nisi corpus adsit: q̄mus. Neq; aliter de reliquis sensib? censendum est: at a iā de qua sermonē agimus: absq; huiuscemodi medius suis muneribus fungitur.

At quāuis nos aiam ratione ornatam habere cognoscamus fateāur: quis nobis ostendit: mortales peccatū ipsi humanitati coniunctum trahere? uel in ipsum incidere posse: quam quidem imbecillitatem nemo suis sensibus atq; rationi denegare potest. Omnes siquidem inter mala & bona opera discrimen cognoscimus. Quum ignorantia namq; intellectionem nobis tolleret: qua actiones determinare deberemus: quāuis inter se differrent: si incognitæ essent: auctores uel ad eā

dem quietem uel anxietatem conducerent: sed quum ad bonum malumq; discernendū apti simus: præmium actiones non sequitur: quā uis omnis homines eundem unicum finem per nauam adipisci debere: negare non liceat: uerū tunc omnes in uita cōormari debuisse adiungendū est. Quum partes has itaq; e cōtrario uideamus: nos manuum nostrarū beneficio derelinqui: sane colligitur: e modo quo conscientias reseruabimus: eodē ad cælum scandēdū uel gloria fruamur expediti erimus: uel e cōtra grauati ut apud inferos ele gemur: ibiq; loca perhorrida incolentes cruciēur. At quanq̄ animæ iniuria fieri a nonnullis existimetur: quū mundanæ uoluptates id ipsum corpus tantum spectent: sanctio attamen iusta est. nam qui ipsa anima consensum denegat: carnes nullum crimen cōmittere possunt: & uti corpus absq; anima errare nequit: eodem quoq; modo in corpore spiritus ipse mereri non potest. Coniuncta & enim ac colligata in eodem cōmerto ad id ipsum agendū sunt: quam quidem ob rem alterū alteri? uel meritum uel demeritum eorundē operibus conueniens fugere nequit: quæ res in ipsis animabus aperte experitur. Quæ quū recte uiuunt: & corpora sub uirtutum legibus conuincunt & exemptionem & libertatem ostendunt: & ascensum ad superos cōsequi posse demonstrant. E contra autem quū uoluptatū retinaculis detinētur: sentiūt. At si aliqui differentiam hanc gloriæ atq; punitionis inter iustos prauosq; negauerunt: ut suam uitam nō tam bene (profec̄to) disposuerūt ut illis merito credi debeat. Nam quū quis trutix officium cuiusq; pti quæ conueniūt: distribuere sit: ipsam iustificare musitareq; prius decet: quā iudicandi mūs illi detur. Neq; dissimile exemplum de his hominibus damus: qui nulla uirtute redimuntur a uiciis immo a flagitiis: quū nihil extra ortū & occasum nobis eueire mentiantur. quā ob rem nihil in uita mortalium præter corporis oblectamenta inquirendum esse edocent, quā equidem ad rem construendam dicere solent: nullam adhuc animam e corpore digressam hanc iterū repetisse: quæ alterius uitæ uel libertatē uel ligameita narraret, quæ res fieri nequi cū facilitate cognoscitur. Anima nanq; & inuisibilis & ab omni sensu remota ē: neq; uocem habet: quibus partibus quū careat: quanuis internos redeundo pererret: nihil a ipsa intelligere possumus: eodem quoq; modo per dissimiles errores discurrunt, qua quippe in re suæ pessimæ consuetudini nequaquam contradicunt: quū quis perfæpe excitentur & ad se redire cogātur. Anima equidem alia præter ea quæ ipsimet statuūt: esse dicat. At ut quibus ob morum

QVARTVS

probitatem fides danda est: omnes e contra censuerunt.

An peccatum per naturam an ob priorū parētū errorem mortales ab origine trahant.

Caput. xyiii.

n Vnc autem ad id deueniendū est: an peccatum per naturā an propter negligentiam nobis euenerit? quod quidem dubiū ī prima fronte difficile occurrere uidetur: quum tractatur aut id facile inuenimus: obligatio equidem in illius iactura consistere debuit: quod errorem cōmisit: & medela demum per ipsius petitionem euenire cōueniebat, quū tanta itaq; ignorantia in ipsa humanitate regnauerit: quis nostram fuisse culpam negare poterit? præsertim si mortales ipsi sese maculatos esse cognoscerent: qui plenū præsidiū comparare neq; poterant neq; sciebant. At si a natura huiusmodi infirmitas eueniret medela ad eandem curandam ægritudinem parari posset, quod quū sic non esset: magnum sequeretur inconueniēs: quū duas certe partes a recta creatione longe alienas haberemus: quorum altera cōditio nostra in peccato esset: altera uero præsidiū occultatio: quod omni opifici odiosum est: qui sua opera ut laudata sint: efficiunt: non autem ut damnata abiciantur: quādo fortius hac in re igitur lex ista obseruanda est. Diuina siquidem bonitas cuncta quæ fecerat: bona cōstituit, quæ etiam a iusticia diuina ista cōditione prædita petebantur: et magnam hominibus excellētiā cōdonauit. Et si nos deus imperfectos fecisset: non ut nos a peccato redimeret: curaret: sed ut suamet ipsi? opera corrigeret: uenisset. Vnde manifeste ostenditur hominem per se & in ptea creatore uetita peccauisse. Si is quippe illic ceciderat: uel ubi non prohibitū fuerat: uel ubi erroris noticiam non habuerat: defacili ac iuste remissiōem adeptus esset. Verum propter ingratitudinē atq; inobedientiam deus tam diutino tempore pœnā protraxit.

A quo potissimum humanum genus redimi debuit.

Caput. xyiiii.

a T quum noxia per diuinæ sanctiōis transgressionē orta sit: ab ipso solo ea redimi potuit. Vnius siquidem hominis potestas non parū si se ipsum saluaret: ageret: quanq̄ sine peccato conciperet: & magnæ sanctitatis esset: neq; reliquos mortales proprerea sub se cōcluderet: pars enim hæc adæ conueniebat: qui quū multū remediabat: nihil extra id quod ad ipsam naturam humanam attinebat: coextēderetur: uerū ad eā partem quæ sub præcepti transgressionē concludebat: uris neq; posteritati parcere: neq; illi toti mediū dare potuisset.

Quam quidem ob rem diuinam personam ad humanam redemptionem: euenire: necesse erat: quæ & omnes sub se contineret: & errorem in se commissum relaxaret: & suam nobis uoluntatem ostenderet: quarum quippe partium nulla solo homini conueniebat.

An semel an amplius nos redimi oportuisset.

Caput, xx.

i Am clarum est: solum deum humanum genus posse redimere: uerum illud discutiendum est: an sæpe an semel is ut nos saluaret: uenire debuisset, quod ex se patere uideretur: quum in eadem hora sola peccatum commissum sit: neque amplius quam unicus mundus est. Quam ob rem unica redemptio & conueniens & satis erat. uerum quoniam pacto deus carnis debitum iuxta ipsius corporis proprietatem atque naturam persoluere potuisset: nam quantum ad deitatem neque ipse patri: neque a nobis quem ueniret uideri potuisset. Quapropter humanam carnem assumere conueniebat: ut utilitatem per ipsius naturam uiam daret. Aliter equidem maxima cum facilitate si suam potestatem ibi ostendere uoluisset: mortales omnes liberare potuisset: poenam autem (sine istiusmodi conjunctione) minime: unde deum & hominem redemptorem esse debuisset: manifestatur: ut ipsius opera utriusque naturae conueniret: quæ neque tam clara esse debuerunt: ut solæ diuinitati nequaquam ascriberentur: neque tam occulta ut qui recte inturberetur: diuinitatem inde se manifestam esse cognosceret. Solum quippe hominis actionibus atque potestati non plena exhiberetur fides. At si hæc duæ partes diuinæ omnino fuissent: longe magis (perfecto) paterent: quam nostræ redemptioni conueniret: quem libertatem nostram aperte tollerent.

Quibus fundamentis Christum & dei uerum unigenitum & uerum humanæ salutis præsidium esse constat.

Caput, xxi.

p At et itaque ut mortales absoluti essent: ipsos a persona diuina curari debuisset. Nam quum christus omnia hæc signa in se ostenderit: quis ipsum deum & hominem & humanitatis præsidium fuisse uel denegare poterit: uel sufficientem rationem aliquam saltem qua in contraria parte tueatur: adducere ualebit. mortuos siquidem suscitare: & alia quæ faciebat: mirabilia conficere: solum diuinæ potentiae conueniebat: & cæteris creaturis omnibus impossibile erat. At quum nonnulli tam perfidi sint: ut christum diabolicis uel uerbis uel caracteribus ægritudines sanare dicant: hoc falsissimum est: quum dæmon ipse huiusmodi potestatem nequaquam possideat: uti in penultimo tertii libri capite late

probatū est : neq; ulla præterea est scientia: quæ tantæ perfectionis effectū causare possit. Quū christus itaq; sese dei filiū & se & patrē unū esse palam fatebat̃: si Iesus is seductor fuisset: nihil a deo sibi concedi debuerat: quāuis deum patrem sanctis uerbis interpellauisset: eūdem quippe plecti iustius fuerat, nō tantū enī ipse sed & apostoli i sui nomine infirmos curabant. Et si aliqui garritent : non omnia ab ipso facta esse, quæ a prophetis de saluatore prædicta sunt: suam iacturam profecto inuestigant, impossibile quidē esset: duo contraria tam similia esse: q̃ christus & is de quo tanta dicebantur: si ismet non esset. Præsertim quū deum prophetias nobis mittere propterea habeamus ut mortaliū ignorantia tolleretur. Quo fieret ut si christus uerus redemptor non extitisset: diuinæ præmonitiones ad maiorē cōfusionē nostram certe fuissent. Nescimus equidē quis differentiā illam inter hos (de quibus dicim⁹) duos determinare potuisset. At quum iudei & animarū quietem & corporis imperiū ab ipso recipere debuissent: præsumāt: pars hæc & imbecilem rationem & ualidissimas contrarietates habet. Nam si redemptor ad eosdem hebræos absolute saluandos uenire debuerat: quid oportuerat : prophetas studuisse ut ipsius cognitionem populo darent: eidemq; perditionē minarentur: si illū non benigne ac fideliter reciperent. Nonnulli ex illis ēt peritis iudeis filiorū congregatione facta: illis cōmemorabant: quāta obprobria saluatori fieri deberent: quāta quoq; iactura & tantorū scelerū auctorib⁹ & eorū posteritati ob id euenire deberet: denunciabāt. Si christus itaq; illis necessario remediare debuerat: siue ei ipsi suas uoluntates conformauissent : siue ipsum denegauissent : eundem omnino fecisset effectū: unde patrum uerba irrita atq; inania fuissent. Quīd quū præfidiū hoc inter ipsos consistere debuisse dicunt: indeq; conquerūtur: ut ad alios transmutatū sit: hāc rem profecto quū æquis oculis inspicerent: nihil ab eo lamentari sed in ipsum credere eūdēq; cognoscere deberent. Princeps equidē qui a suis denegatur: si externos non accipit: neq; iustus neq; rationalis habetur: maxime si illos qui ipsum custodire debuerant: impunitos deserit: quod quidem archanum israelitico populo nequa q̃ denegatū erat: is equidem a quo salutē sperabant: illis quum aberrabant: ingentes plagas mittebat. At uerū quū istius gētis maliciæ: ingritudinis iniquitatisq; quibus cōtra moysen suæ legis latorem atq; in aaron iterpretem optimum utebantur: meminimus: & quantū summi dei præcepta ubiq; contemnebant intuemur : quis tam demens lunæue mutationibus obnoxius esse

poterit: ut ipsos hebræos uarietati atq; incōstantiæ redat: eodem in tempore tanta tamq; ampla miracula deus ut illis fuere: pene cōtinue faciebat: quos quoq; tam acerrime quum aberabant, castigabat: ut ipsum omnes summū olympi rectorem esse facile atq; aperte cognoscerent: quem tamen per unius horæ spaciū dnegabāt: eiq; execrationes mitebant: si illis quicquid iuxta sui appetū placeret: subito non daret, ueram siquidē gloriā neq; ipsi tenebat: neq; deus illis pollicitabatur: immo & ea quæ ad corpus spectabant: absq; ullo labore uolebant: unde prouerbiū illud contra ignauos derelictum ē: eos & enim māna forte posse uiuere præsumere atq; excogitare dicimus. Neq; inter reliqua exemplū illud ad iudeos leuitatem ostendendam: adducere est alienū: quū exploratoribus ad promissionis terrā speculādam missis: usq; reuersis nunciantibusq; singula de ipsa tellure dicta uerissima esse: quā tamen postq̄ ipsi nō sine difficultate adipisci posse nunciarunt: iniquus atq; anceps populus in seruitutē redire atq; in egypto uiuere potius q̄ eandē inquirere aperte maleat. Quā quidem ob rem ipsi per quadraginta annos spaciū in deserto manere ibiq; satis multis plagis atq; miseris percuti coacti sunt: donec illi qui conspirauerunt: consumpti sunt. Neq; longe dissimiles profecto errores gēs hæc peruersa contra Christum totius humani generis redēptorē obseruauerunt: retinentq;: qui quū aliter fecissent: suos ritus & iudaiam prauitatem (ne consuetudinem dicā) eosdem dnegare atq; deponere necesse esset. At quū ipsi diu diuq; suas scripturas studebunt: neminem in mundū præter Christū: uenisse iueniēt: qui deo illi in actionibus & uerbis assimiletur: qui eos deducebat: quē quoq; ipsi deum Iacob: Abrahā atq; Isaac: appellabant: inuocabantq;: neq; alia in ipso differentia difficilis erit cognitu: q̄ eundē uerbum esse incarnatū itueri: credere atq; fateri. Restat autem dicere ingresso peccato: quonā modo curari debuimus: quæ res quū aliunde a nobis explicata sit: nō multam diffundemus orationē, noxia namq; uti corporis oblectamēto causata est: carnis tormētis atq; laboribus depellē debet, quas quū uoluptatib; expleremus: onus grauari potiq; leuiā certū esset: præsertim quū ipsæ aiæ leues undiq; ex sua natura expriāt: quæ aggrauatæ ad suum principiū redire nequeunt.

Quā maxime aberrent: qui Christi religioni assentire recusant: antichristi aduentum opperiri facile credi possunt: & q̄ manifeste demonstratur: seductorem illū nullā sibi creditibus utilitatem dare quisse.

Caput, xxi.

QVARTVS

a T forte qui uerā redēptionē nostrā denegant: salutem ab anti christi aduentu sperant, quos ipsius doctrinā suscepturos fore facile credim⁹. Ea & enim mirum in modū illis cōformatur, q̄ ueram gloriā in corporis uoluptatib⁹ statuūt. At uerū q̄ rē hanc absq; priuata factione intueri uelīt: ex seipsis ueritatē aperte cognoscēt. Nō parū equidē ueritati repugnat: si quū uestē aliquā ab hūiditate redimere cupim⁹: eandē in hūore demittim⁹: si macula itaq; nostra ob uoluptatē ingressa ē: quonā pacto hanc augēdo illa exhibit⁹. At quū antichristus idē uenenū dare debeat: ex quo ægrotudo causata ē: q̄ illud profecto excipient: ifanabiles q̄ocissime fient: quū nulli præsertim præsi diū huiusmodi coacte cōueniat: id & enī & primæ cōditiōi nostræ & rectæ rationi atq; cōsuetudini repugnat: quū is demū atroces pœnas ipsū fugiētib⁹: opes uero sectātib⁹ det: ipsū liberū arbitriū tollere uelle: manifestū est. Nullā clariorē huic repugnātiā inuenim⁹: q̄ seipsū filiū dei aperte appellare: & oēm suā uolūtātē atq; uim illic intēdere ut creaturas uel cruciatuū timore uel corporis uoluptatib⁹ ad se cōuocet: & suā semp uoluntātē explere nō posse. Verā equidē potentiam ne qua q̄ habebit: ut firmā credulitatē in cordib⁹ collocet: qua ipse uero amore nō aut psecutiōe uer⁹ dei nūci⁹ esse credat. Vnde ipse neq; bonitātē neq; potestātē diuinā hēre apte probatur: quas si possideret tāto sui terrore deposito creaturis oīb⁹ ueritatē maxima cū facilitate ostēderet: qui tamē ea quæ agere dimittet: non ob aliquā dissimulationē sed ob potestatis iōpiam deseret. Neq; iste alien⁹ est mod⁹: ut leges (quādo eas sic dici placuit) adinuicē cōparētur: q̄ uis præteriti tēporis exēplū adducam⁹. iā equidē oīb⁹ sine ulla cōtradictiōe notū restat: errorē ob corporis uoluptatē atq; iordinatū appetitū ingressum esse: quā ob rē penitētā cū martirio & ipsi⁹ carnis abstinētiam agere decet. Si lex itaq; iudeorū mauroꝝq; illis & mulierū & filiorū & ciborū aliarū q; isti⁹ generis opū copiā promittit: quō eos a prima grauedie alleuiare poterit: q̄ uis iter illas duas leges differētia sit: mahūeticā equidē prauitatē sectātib⁹: tātas mulieres hēre pmittit: q̄ tū ad eas sustinendas ipsi facultatē hēant. Armis quoq; sese atq; suū errorē defendere illis i peratū ē. At q̄ uis hebræi mai⁹ meliusq; fundamētū habuerint: non ppea patet: ubi deus a iarū gloriā illis apte promiserit: ueluti bōa corporis quæ crebro illis sese daturum pollicebat. qua in parte æque pro singulis loqmur. uer⁹ q̄s tā ignar⁹ erit: q̄ harū duarū legū expressū errorē aīaduertere nequeat: quæ nō solū aīarum seuentati atq; tēperiei aperte repugnāt: uerum nondū conuenientem modū ad ipsum corp⁹

conseruandū sequuntur. Quum homo nāq; uel aliquo uulnere uel aliqua ægritudine in lecto iacere cogitur: eundē prius per inediam agi & humores extenuare atq; expellere necesse est. Nā ex iis qui dissolute mulierib?: cibis: rixis belloq; utūtur: pene neminē sanum per multos annos uitam protrahere: & a pluribus personis diligi: experti sumus. At ii qui quiete degerūt: inter oēs sine malicia sunt habiti: quibus corporis uoluptates neglexissent. Et non solū hoc inter homines: sed & ipsa ratiois expertia animalia naturæ instinctu ducta: ea quæ raptu uiuunt: odio quodā prosequuntur: torueq; inspiciunt: quā nunq; cōtra innocua obseruare solent: quibus ea dimicandi robore careant: quū bruta demū uitiosa sui generis animalia abhorreant: quāto id dedecorosius inter hoīes haberi debet: qui dū implentur uoluptatib? & animū obnubilant: & corp? præmature interimūt. Si libidini enī & cæteris corporis uoluptatib? inseruire deberem? non nos ratioe præditos animantes dicere licet: quū pars hæc brutis conueniat.

Quāmaximū argumentū ad christianā fidem roborandā ex cæteris legibus oriatur. Caput, xxiii.

In leges iterum repetantur: magnā in illis sufficientiam inuenimus: quo nostræ sanctissimæ religiōis bonitatē cōprobem?. Dicendum ergo erit: experientiam illam quam multi & sancti & digni uiri: nobis ostēderūt: siue ex nostri siue ex antiqui teemporis hoīb? & ex quauis lege ii ipsi sint: qua in re illud abiicimus: quod cōmuni modo Christiani agere solem?: uerū de illis partib? mentionē facim? quæ a nobis obseruari iperatæ sunt. Si i lege nāq; naturæ uir quispia iust? uel habebat uel dicebat: is ordini nobis tradito cōiunct? uitā agebat: neq; aliter apud hebræos mos hic obseruat? est: oēs namq; prophetæ & opes & sobolē numerosā dum corpora coercerēt: & aias expurgarent: contēnebāt. Neq; secus de mahumeticis dicim?: quando eorū quispiā tam prospera sorte ducit ut uel iust? habeat: uel sancte ab iis uiuere existimetur: quāuis ultra sui erroris statuta coerceat. At i nostra religione quū multū iquirim?: nunq; tātā aspitatē corpori iponere possum?: quod i ipsū mortalib? iperatū nō sit: sempq; ipsas aias fouere corp? uero castigare iubemur, animis tamē nostris summa gloria præposita atq; promissa est.

An nos primis parētibus an ipsos nobis dignitate præstare probabilius constet. Caput, xxiiii.

Illuc prorsus ibimus ubi nonnulli dicere solent: saluatorem noxiam abstergere debuisse nobisque talem conditionem

donare ut iterū infirmari nullo pacto mortales possent: qđ suam primā factiōnem maxime offendisset: satis & enim fecit quū nos prioribus parentib⁹ pares cōstituit: quū illis superiores nos nequaquā absoluisset: illi equidē lamentari queunt: quum in suæ pulchritudinis: sapientiæ atq; quietis compensationē: nos præsidii facilitatē habere uideāt: qđ ilico quū inquirim⁹: adipiscimur, quæ res a primis parentib⁹ longe aliena erat: qui quū magnā perfectionē haberent: beatitudinē sine aliquali merito cōsequi nequibat. Non aliter equidē liberum arbitrium quo quicquid mallent: eligerent: quā nunc retinem⁹, hēbant. At quanquā intellect⁹ illis magnopere seruiret: nunquā id tantopere speculabatur ut uel clara nocumēta uentura uel futurum utile aperte discerneret: si quas poenas equidem humanitas ob sui scelus perpetrātū pati debuerat: præscissent: non tam faciliter uetitum fructū manducassent. Verum illud est: qđ si præceptū obseruassēt: & factificati illis exhibita eēt: & totā posteritatem extra periculū fecissent. Sed uti utilitatem sperabamus nos poenæ quoq; obnoxios fuisse opportunū fuit: ueluti fit quū duorum populorū imperium duobus ex utroq; exercitu delectis uel ducib⁹ uel militibus in mediū cōmittitur: ut quorū alter præesse debeat: per eosdem ferro decernat. Vnde illud sequit⁹: ut uterq; ea iura legesq; obseruet quæ a sui uel uictō impositæ uel uictore partæ sint. Neq; pactiōnes hæc illius gentis stirpem tantum amplectūtur: sed & alienigenas aliquos qui illic ut inhabitent: ueniunt: quāuis nonnulli tempore procedēte uel iacturam illam a suis maioribus impositā recuperare: uel æquiperantiā aliis ex rebus comparare soleant. Quū primæ igitur creationi lex in qua creaturæ per se quoquo modo mereri possent: data sit: non recte de ea quā nunc habem⁹: conqueri possum⁹: confirmatio equidem nondū amissa est: quāuis protracta sit: sed ea in extrema die iudicii iis omnib⁹ simul dabitur: qui recte uitā degerūt: quorum animæ atq; corpora immensa fruentur gloria. Maius autem nocumentū qđ ex hac re humano generi euenit: illud fuit: quū homines illi priores gratiam non expectauerūt: quā breui in tempore & minimo cū labore cœpissent. Nā quū corpora maiorib⁹ laboribus quā tunc subdita sint: semp nobis modus restat: quo aīas ad uerā beatitudinē immittere possim⁹: præsertim postquā Christus in hunc mūdū uenit: imo & boni ex antiquorib⁹ gloriam expectabant: quū ilico capere non possent. At forte nōn tanta iniuria nobis facta est: quam illam nonnulli statuunt. Adam enim nōdum beatitudinē merit⁹ fuit: quā nō sine legis sibi ipositæ obseruatiōe uti nūc nostro modo facim⁹

ad pisci poterat: quæ uaq̃ & magnâ corporis quiete & gaudia possideret: cum quibus etiam ab appetitu & tentabatur & iestabat. At uerû postq̃ iter illud dimisit: in quo & remunerari & sanctificari posset: aliam nouâ sâctione a sui opifice ipõ necesse fuit: error equidẽ esset: ad priorẽ illâ innocentia quæ oio deleta est: redire sperare. Quã ob rem tũ pp̃ exiliũ tũ propter ingentes corporis labores ipsi? animi intellect? obnubilatus est: qui nõ eo modo nunc quo ante solebat: diuina ministeria speculat. At uerû propter primũ peccatũ nemo apud inferos condẽnatus est. Oes etenim qui uitam sancte fecerunt: in limbo Christi aduentum expectauerunt: qui quis nõ uti nũc in cælo in gloria tunc consisteret: minime in dãnatiõẽ erant: dũmodo ipsi ob propriã uoluntate non peccassent quã inde ostẽditur: quũ illã iæqualitate uel pœnæ uel pẽitẽtiæ intuemur qua homines ante Iesu Christi passionẽ expurgabantur: quæ an dispar extiterit: facile est colligere. Alii enim in limbo extiterunt: alii in inferno ab omni redemptionis spe destituti relegati sũt: quæ quidẽ differẽtia nõ primi erroris est: quũ successores & in maiore gloriã ascenderet: & ad immaniore pœnã descenderet: uel uti singulorũ actionibus conueniebat. At quis baptismũ ad primũ crimẽ abstergendũ habeam? id exiliũ tantum nobis tollit: mortalesq; ut i gratiæ legẽ ingredientẽ aptat (imo itromittit ut rectius dicam) nam uti i illa priori inocẽtia (ne simplicitatẽ dixerim) propter præcepti, quo fructũ illũ uesci uetabatur: obseruatiam hoies in cælũ transportati fuisset: illo ingrediendi tramite amisso: aliud iter cũ baptisimo atq; præceptis deus aperuit. Verũ si de priori lege loquimur: nemõ sine laboris degustatione & appetit? refrẽatiõẽ, qua de arbore uetita edi prohiberetur: gloriam consequeretur: nisi prius seruitus illa cum generali sanctificatione tolleretur. Mansissent enim uti paruuli nũc ante baptismatis lauacrũ. Vnde facile probatur: nos neq; ob maiorum nostrorũ uel amicorum uel sociorum errorem in animarum damnationẽ posse uenire: quanuis corpora maiores subeant cruciatus. Non propter omnium peccata tamẽ uni? innocẽtis anima damnabit: quanq̃ illud negare non liceat: nonnũquã dũ sociorũ errores atq; uoluptates insequimur: conscientias maxime aggrauam?. Verũ hoc non quia socii peccent: fit: sed quia nos & mente & corpore eorum actiones imitamur: illisq; assentimus. At quanuis illi qui uel recte uel peruerse nos erudiunt: uiam nobis aperiant: nunq̃ sine nostro consensu nos uel ad pœnam uel ad gloriã destinare queunt: quanq̃ aliqui sanctitate & q̃ plurimi iniquitate ob suorum præceptorum imitationẽ præstiterint:

qui tamē quīuis habilitatem ad id peragendū nobis dent: nunquā nostri arbitriū libertatē tollūt. At quīuis euae atq; adae peccatū tā graue esset: ut eiusdē auctores nisi penitentia expurgarentur: apud iferos relegari deberēt: non propterea intelligitur illud: eorum filios illuc deportaturū fore. Nam uti nec pares in ipsi? praecepti transgressione: neq; in maledictione poenaeq; obligatiōe esse debuerunt. Neq; solum in animabus sed & in corporib? maxima iter liberos & genitores discrimīa saepissime uidem?. Iam equidē parētes magno cum dedecore uiuere atq; mori quorū sobolem in honore haberi: experimur. At si priores patres nostri cōfirmationē excepissent eorū posteri maiorē & quietem & securitatē quā ipsimet iuxta suā primā creationē possedissent. Ast uti maledictio in contrariū pro scificatione uenit: conueniēs fuit: ut illā priorē inocentiam laborib? uinceremus.

Quā facile cōprobetur: diuina uerba panē atq; uinū in uerū Christi corp? atq; sanguinē posse permutare.

Caput. xxy.

q Vum huiusmodi uiae quā ostēdim?: meminim?: Christū deū & hominē fuisse clarū atq; cū facilitate apparet: quae ps quū firma sit: ceteris illi? miraculis ampla fides sine difficultate praestari merito debet: quā rem nos agere procul dubio tenemur. Verum tamen illud est: nonnullos ob sui ingenii hebetudinē & tenuem considerationem dubitare solere: quonam pacto Christi uerba tantum robur in se sortiri queant: ut panē in carnem & uinum in sanguinē immutent: ubi illud fateri oportet rem hanc iuxta naturae cōstitutionē fieri non posse: uerū creatori oīa tēpora ut suā uolūtātē expleat: aequa sunt. Nā quīuis hostia eundē colorē saporēq; post cōsecrationē quos ante tenebat: retineat: nihil id ad propriū illius esse cōfert. Rerū equidē omnīū uis in substātia cōsistit panis enī oīs neq; eūdē colorē, neq; idifferentē saporē possidet: neq; a proprio esse propterea deficit. Carnes quoq; diuersas similitudīes sortiūtur: aliae nāq; piscis aliae herbarū radicū specimen in cōspectu praese ferūt: neq; aliter in sapore uariari sentiuntur: quīuis carnis substātia restet, aliqui quoq; pisces postquā conditi sunt: & oculis & gustui carne constare ostēdūt: quanquā certitudo in contraria parte assistat. Per artē etiā eo modo lignū aliqdē depingere possum? ut carnis similitudinē uidētib? offerat. At in aqua talē diffundere liquorē quom? : ut illā ad sanguinis colorē ducat: quanquā uerā ac propria substātiā minime imutem?. Color & enī nihil ueritati in hac uel in simili pte tenet: ea nāq; iuxta diuinā tū uolūtātē tū ordinationē uēit. ex

herbis enī quas comedim⁹: iā pars aliqua per digestiōē in carnē conuertitur: quæ res quū ad nostrū opificiū reliqueret: neq; eandē causare scirem⁹: neq; ad id mortaliū aliud per iter sufficeret facultas: nisi hac digestiōē nobis a natura sancita mediāte qua uentrē cibare concupimus: & ipsū alimētum digerimus: uerū modū illū quo singulæ ipsi⁹ nutrimenti portiōes per uarias partes distribuūtur: penit⁹ fere ignoramus. Quū huiusmodi itaq; conuersio creatoris sanctiōe proueniat: & hæc & aliæ q̄ plurimæ quum ipsi libebit facile fieri poterunt. Quo quidē in modo de Christo intelligim⁹ qui quum deus & homo esset: panē in propriā carnē uerbis cōverti uoluit: neq; id tamē ob corporū oblectamentū sed ob ipsarū animarū salutem: quā ob rem carnis substantiam in hostiā intrmittere sine ipsi⁹ coloris saporisq; imutatione satis est. Quum Christus itaq; consecrationem hāc iusserit: magno i⁹ subiiciunt⁹ periculo qui eandē cōtemnunt: illiusq; fidem extenuant: quū ipsi⁹ esse præsertim iuxta diuinā uolūtātē ordinationēq; nō autē in mortaliū cōspectu determinatiōē uel consistere clare cognoscatur. Immo & i ista (de qua loquimur) sanctissima cōsecratione adhuc post ipsi⁹ mortē inenarrabilē amorē, quo gen⁹ humanū persecut⁹ est: ostendere uoluit: post redēptionē & enim modum nobis reliquere dignat⁹ est: quo ipsi⁹ sacratissimo corpore in hunc mundū frueremur.

Quib⁹ argumētis hūana ratio quietetur: quū trinitas psonarū in unica diuina natura credat⁹: & quā nā ob causā i neq; plures neq; pauciores deū habere cōueniētī⁹ appareat.

Caput. xxyi.

q Vum redēptionē nostrā per deū & hominē fieri oportere ostenderem⁹: illud discutere restat: quonam pacto & ad signa & ad uerba qb⁹ Christ⁹ in plebē uti debebat: & ut nostræ uilitati recti⁹ cōfuleretur: diuinā naturā psonæ unitatē excedere nobis utile fuit. Aliiter equidē ipsum redēptorem esse: quū uenisset: oib⁹ apte cōstitisset. Neq; illic detinebimur: dū quonā pacto deus ad intra sese habeat uel in tres distinguatur personas. Verū illud reticere non licet: an id iuxta sanam rationem fieri debuisset: qua in re ab illo ordine exordium assumemus: quem deus in ipsis suis reb⁹ creandis obseruauit: omnes enim creaturas ab aliis sui generis comitatas produxit: siue in angelis siue in cælestibus corporibus siue in elementis: siue in ipsis animātib⁹ id ipsum inspexeris: qui quidem & comertium & concordiam ex propria sui natura appetere uidentur. Et quanq̄ pax non tam æqua atq; coniuncta in nobis sit: ut seditiones aduersitatesq; penitus

QVARTVS

arceat: ad unicū principiū ubi uirtus hæc pfectissime fit: unde huius
 modi orit̄ affectio: deueniēdū est. Nā quū eorūdem aialium singulas
 intuemur species: easdē copulatas esse uidem?: & lex qua multiplicare
 iperentur a deo illis supposita ē: imo coniugē & uxore tanta unitate
 copulari deus uoluit: ut ex duab? psonis & una uoluntas & una caro
 ambo diceretur. unde illud sane colligi potuit: deū huiusmodi par
 tes si eæ a se alienæ essēt: nequaquā iperauisse: uerū ipsum easdē i sūma
 pfectiōe possidere itelligim?. Is & enī distinct? comitatu sq; in psonis:
 in substātia aut uolūtate atq; potentia unitus manifestatus est. At si
 cur in trib? psonis quispiā iterroget: illi deū ipsū pfectissimū etiā nu
 merū uti cæteras partes habere: necesse esse respōdeo: iam equidē iter
 nos si numerus hic exceditur: cōfusionis specimen esse pene apparet.
 neq; istius rei effect? multū ab hac opiniōe quū ad res particulares de
 scēditur: discrepare assuescit. Ast unū: imo & duos quādoq; in solitu
 dine manere dicim?: neq; id iter mortales imerito: plura equidē offi
 cia sunt: quæ a duab? personis iunctis geri requirūt: quarū altera quā
 doq; uel ifirmať: uel aliunde pro utriusq; salute diuertit: uel ambo, et
 dum alteri? necessitudini subueniāt: concurrūt. Qđ si nō recte pro
 priā diuinitatis unionē distinctionē atq; cōcordiā discernimus: nihil
 (si nostram imbecillitatē metimur) admirandum erit: cui omnis spe
 ciei principium obscurum est. Quatuor quippe elementa (ut nō sine
 peculiaribus exemplis lectorē deferam?) corpus constituunt, qđ attā
 men medium in ipsius productionē obseruent: nō parum a nobis di
 stat: quis effectū illum ab iisdem causari & ea elemēta scilicet uarias
 qualitates fortiri sciamus: quāto minus ergo diuinū archanum intel
 ligere poterim?: quāuis & suam potestatem & operam nobis ostēdat.
 In nobis etiam memoriā: uoluntatē atq; intellectum esse experitur:
 quonā modo tamen cōsistāt: collocenturq; minime a mortalib? clare
 determinat̄: nō q; huiusmodi potentix (quando sic eas appellare pla
 cuit) uel ordine uacent: uel suo creatori obscuræ sunt. In nostrax ma
 nuum equidem operibus qđ opificium in ipsis imponimus: satis sci
 mus: quas si animal rationis expers intelligere niteretur: frustra pro
 fecto laboraret: quāuis & instrumentum uideret: & opus ab eodem
 causatum obnixē intueretur. neq; aliter nobis euenit: quum ad illum
 respectum habemus: qui longe maius mortales excedit. Et quia deus
 omnium suorū operum portionem humanæ naturæ cōmunicare uo
 luit: ut ad ea animū inclinarem?. Is etiam in se tale medium habere
 ostendit: ut minori cum labore cognitionem nobis conuenientem

ab eo caperemus: nam uti rationalis anima in una substantia tres potentias continet: diuinitas etiam in unica & eadem substantia in tres personas distinguitur: & uti ratio medium inter ipsum intellectū & uoluntatē est: spiritus amor inter ipsum omnipotentē patrem filiūq; eodē munere fungitur.

Petri montis philosophi ad serenissimā illustrissimāq; Elisabeth hispaniarū reginam benemeritam in corpusculum de cōceptione uirginis præfatio: interprete, G. Ayora cordubensi.

Consideranti mihi quātum amoris fauorisq; tua regia maie-
 c stas christianæ religioni semp obtulerit: hāc ob tuam deuotionē: recordationē tibi mittere censeui: quā attamē excellen-
 tiæ perspicacitatiq; tuæ necessariam esse nequaquā arbitratus sū. Verum quia mediū christianis uis imponere noscas eosq; ad cōcordiā reducere scias: qui nos pauci supra uirginæ cōceptionis modū diuersa sentiētes disceptare assuescunt: quanq̄ disputatio hęc magis inter religiosos pererret: qui maiorū uolumina cōtinue diuoluunt: sed tanta seditione: inuidia atq; maliuolentia hac in parte iā premūtur: ut quis uerū inueniant: uel id cognoscere nesciant uel fateri nolint. Quā equidem ob causam quum de hac re sermonē abinuicem incipiunt: breui momento ratioē neglecta iniuriis atq; nefandis cōuiciis eo modo decertāt: ut quæstio hęc ab eis determinari perdifficile (cquū sit) appareat. Quā ob rem ad liberas psonas eandem dereliquere cōdecet. Quæ equidem libertas simul cū potestate maxima tantū in maiestate tua cōtinue splēdet: quæ quū alias etiā longe maiores uigorosioresq; dissēsiones sanasti: huic facile mederi poteris. Quanq̄ ad huiuscemodi rei iudiciū exhibendum causamq; explorandā sufficientiā mea longe maiore necessariā esse palam est. At uero tū tua uoluntas: tum mos: quibꝰ cūctos bēigne audire assueuisti: animū robore firmatū reddiderūt: ut in hac facultate scribere auderem: quā multam orationem minime diffundā: dum quanta cum facilitate rem ipsam intelliges explicem: tum quia id haud necessariū est: tum quia dum illud efficio ne de illis esse uidear: qui uel uiuis uel scriptis uerbis principes adulterinis laudibꝰ extollunt: quosꝰ fallacia uerba ueri scriptoris fidē persæpe extenuant. quapropter nihil aliud de te exponā: q̄ rerum earum portiunculam aliquā quæ in te clare ab omnibꝰ experitur: meq; hæsitare cogūt. Quā & enim ad partē declinem: haud probe dignosco: quum facilitatem illā altera in parte animaduerto: qua te nimīū arduas causas decidere atq; explicare uidi, qui quum alteram considero: illud qđ om/

QVARTVS

nibus uidetur in promptu nobis occurrit. Existimant enim cūcti nō parū ascēdere: qui sub tuo moderamine reguntur. Quā equidē ad rē nōnullorū animalū quibꝫ in uenatione uti solemus: exemplū afferā: quorū nōnulla tanta pnicitate præstant ut feras adiungant: quas attamen uiriū inopia retinere nequeūt. Ast alia robore excedunt: sed aprū detinere colligareq; oportet: ut eundē appræhendere queant: quē illic miro cum ipetu lacerāt. At huiusmodi canes haud multo in precio habentur: sed ii qui animalia capiunt cōseruantq;. Neq; multum dissimilis excessus defectusue duces atq; iperatores sequuntur: qui uel uincere nequeūt: uel quū regionem aliquā debellant: eandem aut longa obsidione aut sūma imanitate tantopere uastare assuescunt: ut per plures ānos utilitatis ab ea nihil capi possit. Nā per temperiē qua tua maiestas uti assueuit: omnī sentētia constat: tantū animi uigorē a deo tibi sancitū esse: ut corporis robore demonstrato neq; multū defatigato extenuatoq; eos qui tibi aduersi ostendebantur: sub tua ditione ducas: qui quū suis erroribꝫ te facile ignoscere promissaq; obseruare uident: neq; iniuriari neq; sūmitti: sed a labore atq; anxietate quibꝫ premebantur liberari ac redimi & ad quietē transtuli existimant. quū externis itaq; tuæ celsitudinis amicitia tantū iuuare aperte cernatur pene ipossibile esset: a te mihi corrigi non suaue uideri. Et quum in hoc cōpendiolo de uirginis conceptione acturi simus: plures tum a natura tum a casu res exortas pertangere oportebit: ut uerum a falso rectū diuidi queat. Vale.

Petri mōtis philosophi supra uirginis cōceptionē particula a .G.
Ayora cordubensī in latinum uersa.

Vum nimiū p orbē mortales crimen originis conquerātur: eorumq; lamentatio per omnes fere ptes uulgata sit: a necessitudine ipsius causam iquirere multi impellūtur.

At uero quū res hæc discutiēda tractādaq; sit: illud ī primis inuestigare cōuenienter apparet: an huiusmodi noxia uel innata uel cū corporibus a natura sancita sit: an nos per inobedientiā manu nostra in errorem deuēimꝫ. Qui quidē casus magnum archanū possidere cum experimento ostēdit: ob quā quidem conditionē ad eundē probe exponendum maiores meis uires necessarias cognosco: quāq; si id de quo agemꝫ silētio præterirē: mœsticia certe afficerer: qui quū reticere nolim, temeritatis nomē apud aliquos forte cōparabo. Maxime quū quæstio hæc a nōnullis præstātibꝫ uiris & tractata & disputata sit. At quāuis nos extra eorum numerū simus: portiunculam ali

quam plano modo dicere statuimus: de iis multis quæ tum per naturam tum per consuetudinem ostenduntur.

Dum primæ institutionis nostræ libertatem mundiciæq; cōprobe mus: hoc in loco detineri minime speramus: quū aliunde id ipsum cōuenientius suppetat: quāuis quonam modo peccatū istud intenda mus: determinandū est. Nonnulli enim illud diuinorū munerum prius homini largitorū carentiā esse arbitrant. At nos huiuscemodi qd ipsi dicunt infortunū: expoliationē appellarem us. Nam quāuis togam æstatis tēpore cuiusdam detrahas: eundē ob id frigore opprimi nequa quā intelligi licet: si illum ipsum uel in humore uel in alia intemperata parte manere non cogeris. Pro primæ quidem uestis priuationē: is in medio quodam derelinquitur. Neq; aliter de crimine originis dicimus. Nam uti deus per præcepti sui obseruantiam magnas prærogatiuas promiserat: non aliter per oppositū aduersa minatus est. Non etenim munerum illoꝝ tantum spoliati mansimus: sed & dei maledictio nos coercet. aliter enim locū modūue adhuc possideremus: quo boni maliq; extremitatē hanc nequaquā sentiremus. Quā ob rē illud fateri necesse est: nos pœnæ obnoxios māsisse (uel exili si dicere ma uis) ultra nuditatem illam: quā paulo altius rettulimus. At uero quū huiuscemodi afflictionem iusticiæ priuationē dicemus: haud recte loquemur. homicidā quippe multari debere per iusticiam habemus: quanq̄ in scelere perpetrando iustum illesum minime deseruit: iuste autem plectitur.

Nunc autē de prærogatiuis hominis prius q̄ is peccasset cōditionibus uidendū est: ut an aīa supra corpus imperium penitus possideret: an de paritate aliqua i parte certarent: cognoscam? Iam humanū genus liberū creatū fuisse certe hēmus. quæ equidē libertas quū repugnari uetetur: eandē tum ad rectam tum ad obliquā partē æque pēdere: & inter bonū malūq; pari modo librari necesse est: quanq̄ spiritus bonorū operū præmio sanctificatione roborari sperabat: ut corpori absolute imperaret: idq; omnino regeret. Verū postq̄ ab eo medio qd possidebāt lapsi sunt: sensus supra animā regnauere: quīs in illo priori statu anima tanq̄ a corpore disiuncta neq; a membris oppressa impeditaue suis potentiis utebatur. Artus etiam ipsi maiori subtilitate exquisiti sue (ut melius loquar) suo munere fungebant. Neq; ad istius rei probationē alio argumento indigēmus præter ipsam experientiam: qua eua in edendo fructu usa est: quæ quum solum a serpente incitaret & quia arboris pulchritudo appetitui placuit: ad fructum

QVARTVS

comedendum facile declinavit: quãq̃ diuinæ sanctionis meminisset: cuius rei indicio certo sua uerba sunt: quibus serpenti respondisse testatur: de? iussit nobis ne de hac arbore edereus: ne forte moriamur.

At quum quispiam hominis pfectionẽ ultra naturam tributã diceret: non aliter de cæteris animantibus intelligendũ est: ubi elementa siquidem & lationes cælestes concurrunt: ea quæ ex eorũ concursu solũ oriuntur animalia: paruo quidem precio prodeunt. Bõitatẽ siquidem atq; magnitudinẽ quam alia super aliam speciem fortitur: simul cum conditiõẽ sua a summo omniũ creatore cœpit: neq; secus de homine intelligimus.

Verũ quũ gratiã post hominis plasmatiõem largiri debere necessario inferre uelint: id falsum esse notum est: quũ ipsa a nullis temporis partibus præseti. i. præterito atq; futuro neq; indigeat neq; astringatur neq; discursus aliqua longitudine breuitudineue egeat. immo & in principibus sæpe uidemus subditis pro liberis nascituris gratiã largiri. quãdoq; etiam & nepotes & filios ob parentũ merita: quãuis tunc defũctorũ muneribus condonari. alios etiam pro locis in quib? omnes uectigalia soluunt: liberos agunt. quæ res a uero domino nostro pluribus in partibus tum noui tum ueteris testamenti prodita est: ubi & seruis suis & eorum uenturæ soboli opes atq; imperia pollicebat. At quũ deus: faciamus hominem qui cunctis præsit animantibus dixisset: eundem perfectũ eodemmet priuilegio confirmauit: quo etiam i modo quum ipsum in terrestri paradiso constituit: de reliquis illis fructib? uti uesciq; iussit præter multisciam arborẽ (quã boni & mali scientiæ apud plures dictam inuenimus) Cuius fructũ itidem quauis in die ederent: eos morte mori fanciuit. qua equidem meripsa maledictione illos post peccatum profecutus ẽ.

At quum morte moriemini dicitur illud uidendũ est: an corporis interitum an animi mortem an utriusq; intelligi liceat. Quo equidem in loco de corpore prius differere mihi uideat: quæ nihil aliud profecto est: q̃ corporis & animæ separatio. Nam si iuxta naturam loquẽur cunctorũ animantium corpora ad solutionem separationemue unam deuenire (quã mortẽ appellamus) necessario coguntur. Materies siquidem ex qua eadem coaceruantur formaturæ (ut cum auctore dicam) in sua propria natura corruptibilis est: secundũ quam sine alia potentia ipsam aliquo in loco constitui: ubi incorruptibilis reddatur impossibile est. Et quantũ ad ipsa corpora hominib? singulis in ægritudines dolores & putredinem deniq; incidere conuenit: neq; in

istaz partium aliqua peccatum est: quas natura necessario modo cōducit. At nos per præcepti inobseruatiã cursuũ beneficio uti cætera animalia relicti sumus: quanuis & ad prospera concipienda & ad arceda aduersã maiorem habilitatem possideamus. Nam quãuis priã innocentia hominibus largita gratia nos ab huiuscemodi affectionibus expeditos reddere debuerat: neq; talem propterea adepti essemus conditionem ut cælum scandere uita manente potuissemus: cū iisdẽ affectibus quibus hic uitã degimus: quos quoq; mundus iste appetere cernitur. Ad id enim peragendum simplici quadã separatione operat: quæ carnem uitalẽ uigorẽ amittere appetebat: uel uires eas quæ huiuscemodi materiã consequunt: sibiue coniunctæ esse solent. Iam quippe non suo proprio robore ascendere debebant: sed per nouũ animabus a deo summissum mûus: uel angelis ut easdem coadiuuarẽt. animæ siquidem ratione præditæ atq; angeli omnes ex natura sua aliquod corpus (quãuis minimum id esset) agitare: dimouere & multo minus gestare nequeunt. quæ res a nobis aliunde satis probata est: & ad deuehẽdum corpus quoddã huiusmodi spiritus ipsum extra suos sensus alteratum raptumq; (ne alienatũ dicam) esse debet. Quos equidem affectus sancti aliqui uiri dum e terris raperent subleuarenturq; ostenderunt. Neq; aliter de separatione quam diximus intelligendum est: quãuis homo minime peccasset. Discessum siquidem suum p aliquot ante dies præscisset: caroq; dissolui & uires derelinquere coepisset: ut animæ rectius cederet: & in tempore discessionis a uisu euanescere & inuisibiliter transportari debuerant. neq; discessus noster iterq; uersus cælum omnibus pateret ueluti terrestris uia: quãq; corpora ad corruptionẽ putrefactionẽq; minie puenissent. huiuscemodi quippe detrimentum homini uti labores cæteri creuit. At quãuis nimia foelicitas tũc esset: prius quã primi parẽtes peccassent: si propterea ab oĩ contradicçãoe nequaquã uacabãt: quãdo tãtopere i ipsi ostẽdi potuit.

Quã iam de corporis interitu dixerimus: ad eam quam secundam statuimus mortem deueniendũ est: quam pro obscuritate in qua aia obligata incedere debebat: capim?. Tunc & enim quãuis luminosam remori dicimus: quũ eidem lucem subtrahimus: eamq; opacam dereliquim?. At quãuis animæ apud inferos non relegent: dummodo ad ueram gloriam deuenire uetent: semp in obscuritate dicetur: quũ illis & quies & splendor quos p naturã appetũt: desit.

Peccatũ autem originale ob minorẽ errorem & prope ad remissionem uicinius nominamus. illud autem quod asperius est: mortale di

QVARTVS

cim? quia lōgior illi pōena debet: remotiusq; a remedio distet: qđ uis attamē peccatū uēiale si pōenitētiā demeris: pōt appellari lōetale: quū animū in tenebris detinere possit. Neq; a iam equidem interire quantū ad sui corruptionē: substantiā ue deserēdā intelligimus: quanq̄ ad infērū locum eat. Illic autē haud aliter sine carebit: q̄ quum in purgatoria parte uel in cælesti mansione durabit. Verū uitam pro claritudine beatitudineq; & mortē per cruciatu & opacitatem dicim?: uel quum plenā quietē sortiri prohibemur. At quanq̄ in primo parētē lōetalis error fuerit: quum tādiu uiueret pōenitētiā egit: unde ad limbū (a theologis dictū) ire cōmeruit: sed in nobis originalis culpa nō tantī oneris est: quā ob rem nō nisi ad limbū nos obligare potest.

At si originis peccatū p̄ baptismū abluimus: cur corpoream necē arcere nequimus: quū iam crimine illo expurgati simus: & Christus corporea morte iteruit: qui homo absq; aliqua noxia extitit: & tenet ecclēsia ipsum ut nos a morte redimeret: mortuum fuisse: & ut mortalibus uitam daret. Vnde illud sane concludim?: morte mortemini: pro animæ obligatiōe: non autē pro corporis exanimatiōe expiratiōeq; itelligi: a qua minime liberamur. Nā Christus naturali modo generatus atq; natus fuit: id attamē iuxta naturam propriā suam intelligimus: uti in matris uirginitate tractabim?: mūdum quoq; introiuit is: atq; exitū uti singuli nostrū expectauit.

At priori amissa gratia quieteq; in principio nostrorū laborum: adæ dixerat deus: in sudore uultus tui uesceris pane tuo: & puluis es & in puluere reuerteris. huiusmodi tamen corruptionē (ne maledictionem dicam) non mortē appellam?: sed membrorū dissolutionem dicimus. quæ equidē ambæ partes ad corporis laborē & ad animi expurgationē (ne saluationē dixerim) spectare uidentur. Qđ quum aliter sese haberet: deus non utiq; ipse faciebat: ad necem nosmetipsos offerri iusserat: neq; sobrie uiuere iperauerat: neq; sancti atq; prophete qui illum secuti sunt: tanta cum asperitate corpus coercuerant. hi enim nō solum fatigationē quā omnib? a natura cōmunem iuenim?: æquo! animo sustinebant: uerū ipsi sponēte maiorē aliam capescebant: ob idq; illud agere dictitabāt: ut aias alleuiarent: easq; de creatore benemeritas redderent. Adæ equidē atq; euæ mediū quoddā datū erat: quo gloriam mereri potuissent. qđ illud. s. esse dicimus: appetitum ab arboris uetitæ degustatione cōtinere. ob id ipsum et condēnati sunt: quoniā corporeos sensus refrenare neglexerunt. Qua quidem amissa uia: aliam nobis ostendi conueniens fuit: quā legis præcepta esse itel

ligimus: quæ omnia pene siquidem corporis uexatiōem intendūt: ueluti in primis parētibus fuisse docuim⁹. Christ⁹ enī apostolis aiebat: si mundus uos odert: prius me odio habuit. neq; id uel quia is nō sanctus esset: uel quia aliquantulam maculā haberet: uerū quia sancte & contra sensuum oblectamentū uiuebat.

Quum de primo statu satis hactenus dictū sit: reliquū ē ut uideamus: quonā pacto legis nostræ initium capere iussi sumus, in qua illa pars prior necessaria occurrit quæ ægritudinem abstergit: uel exiliū (si dicere mauis) tunc attamē baptismū remissio: uel redeundi ad patriam facultas dicendum erit: & eodem puncto id genus homines habilitantur: ut gratiam recipere possint. Nam quū sacramenti istius munus suscipim⁹: neq; in uestibus neq; in mundanis diuitiis inuoluiumur: sed aqua abluimur: ut nos maculam habere uel partē aliquā naturæ nostræ alienam possidere: argumento sit. At quanq̄ baptismatis aliis modis uti nonnullæ gentes assuescant: singulæ eius species, corpus aliquali cruciatu afficiunt. uerū postq̄ per huiusce sacramētū ad bonorū operū uel præmium uel beneficium sumendū aptamur: catholicæ fidei firmiter assentire necesse ē: indeq; cætera imperia obseruare. Et q̄ quis mortaliū quispiā peccatum nō haberet: eūdem baptizari necessum est: quū hoc christiānitatis sit ostiū, & uti aliqua præcepta nos agere uolunt: alia mortales sub freno coercent. deum & enim supra omnia colere: proximūq; uti temetipsum diligere: parentum quoq; ueneratio executionem petunt. alia attamen quæ disparem qualitatem possident sunt: ueluti non occides: non concupisces rem proximi tui: & aliena minime usurpabis: & sic de reliquis. uerum ad beatitudinem consequendā: istis omnibus quoad fieri possit uti oportet: quāuis in malam partem usum hunc laborem illum appellamus: quo corpus dum sensus cohibemus affligitur.

Haud aliter de prima innocentia institutione uel dicimus: q̄ quis illis neq; deū neq; proximum amare īperatū esset: aia siquidē in suis potentis ut edis tanta libertate præstabat: quæ sine aliquo alio duce hæc duo præcepta obseruāda & esse & fore ex seipsa cognoscebat. illū uerum eis cōmissum fuit cunctis uiuentib⁹ animantib⁹ præesse & crescere & multiplicare & ut uir uxore pro comite sibi æqua; duceret. qđ quidem priuilegium ex maledictiōe quia noxiæ initium fuit: amisit, quibus quidem partibus uti: easq; suo modo exercere in prima lege poterāt: sed alio præcepto sensus illis frenare impatū erat: unde utrāq; partē obseruare oportebat: a personarū attamē uoluptate i primis

QVARTVS

abstinere conueniebat.

Et uti lex hæc expirauit : quantum ad nos in ipsa saluari posse: dominus illâ moysi in subsidiû multo cum uberiori præceptorû copia misit: neq; in hac prioré non fuisse bonam usquâ legitur: immo uero eandem pro uiribus obseruare iubebat, quonam pacto nos christiâi etiam illam prioré adæ datâ legem tenemus & scriptam uel moysaycam: quæ magnam præceptorû cateruâ cõtinebat: quæ nõ omnia ad religionem nostrâ translata sunt: uerum præcipua atq; utiliora. Illa tamen omnia bona fuisse approbam?: prius q̄ gratiosa (ob largientis liberalitatem dicta) cum maiori perfectiõe ueniret, sed in istarum quacûq; homines tum sanctiões tum uoluntatem domini obseruantes saluari potuisse manifestum est: q̄ uis post peccatum gloriâ opperiri oportebat: donec christus eandem aperiret. At quanq̄ religio nostra maxima cum asperitate seruet: celerrimam cum cadimus medelâ inuenim?: quæ quidem prærogatiua a prima institutione lõge aberat.

Longius q̄ existimabam in us cõprobandis principiis diffusus sum: ea at tamen sequenti materiæ ualida fundamenta erunt: quam ob rem ipsam facile pertractare poterimus: quû singuloꝝ locorû uigorẽ tam cognoscamus: quâ quoq; medelam appetant nouerim?: prius q̄ aliquid de maledictionibus illis pro peccato impositis dicam?: an hæc omnis homines de necessitate apprehendant: uidendum est: qua in parte nonnullos singulares excludi aperte ostẽdemus. Quû in sudore uultus tui uesceris pane tuo dicit, quot ex alioꝝ laboribus pasci uidemus? Puluis es & in puluerẽ reuerteris: sancti illi quos ecclesia antichristo contradicuros sperat tenetq; qui quû enecati fuerint: suscitabuntur ut cælum petant & eoꝝ corpora minime putrescent. Mulieres subditas esse uiris: ex maledictione prouenire debuit, nõnullas tamen maritis imperare percutereq; ipsos interdû uidem?. In dolore paries, non omnes propterea mulieres filios procreare intelligendum est, & beata uirgo sine dolore peperit: & eodem modo in sua conceptione præseruata ẽ, quæ quidẽ uia gradatim explanabit.

Iam absq; ullo dubio cõstat mortales gratiâ amisisse: permansisse q; in tenebris ob diuinæ sanctionis contemptum transgressionem q; quum eodem deniq; modo culpa ingressa sit: quis negare audebit de aliquo qui præceptû obseruaret: eũdem exemptû & sine peccato esse? aliter enim rationis ordo offenderet: nosq; iniuria afficeremur: quum maior nobis, ob mala pœna q̄ propter bona gloria condonaret. Quæ equidẽ repugnancia in creaturis odio digna & imanis est: unde a deo

simili asperitate uti nequaquam credi par est. Per quod quidem iter ad uirginis conceptionem deueniemus: quæ absque aliqua obligatione euenisse ostenditur: quum angelus Ioachim & annæ ad uirginis generationem coniungi iheraret: eis benedictionis filiam promittens, & uti miraculum hoc: tum diuino iussu tum dei uoluntate extitit: peccatum ibidem iterponi minime poterat: causa & enim ois profus aberat: tum quia id speciei contrarium est. Aliter autem & boni senes & gloriosissima filia secum a domino iuste conquererent: si suo obedienter præcepto seruato demum in uirginem macula ingrederetur.

Ab ineunte ætate legationem per angelum Ioachim & annæ habitam: adeo diuulgatam patetque uidi: ut nullum mihi accideret dubium quin ipsa maxima cum auctoritate teneretur: & ab omnibus confirmata doctoribus esset. Verum postquam super hanc partem scribere decreui: illud conueniens uisum fuit huiusmodi materiei originem petere: qui quis non eademmet Hieronymi uerba adducam: sensum tamen sequar: is enim rei istius fidelis interpretes ut uiam abstergat: causas pro utraque parte adducit: quis historiam istius exemplar a sancto Mattheo scriptum non neget: uerum quum is libellum secreto reliquerit: neque ipsum euangelistis coniunxerit: Beato hieronymo uidetur id ab apostolo non ut omnibus manifestaretur editum: ne quicquid in ipso contineretur clare perciperetur: quibus obiectionibus respondeo: conuenientius esse euangelistæ scripta liquidam tenere: quam ob ipsorum non rectam terminationem confundi & in opacitate manere: quæ res scriptoris uoluntate haud sic mansisse facile ostenditur. Nam ueluti mali interpretes libellum ipsum habere potuerunt: illud auctoris determinatione bonis denegari nequaquam estimare licet. At si eundem ob multorum fidem ac deuotionem incertam scripsisse quispiam dixerit: semper amicis in secreto meliora & quæ maioris substantiæ sunt (quum inuenimus) tradi uidemus. Neque hac in re negligendum est: quantum falsæ scripturæ historicis noceant quantumque eorum fidem inbecillum reddant. Præcipua siquidem atque communis poena qua i qui falsa dicunt puniuntur: ea profecto esse assueuit: non credi quum uera recenseant. Et euangelistæ non inter communes fidem exhibere debemus: uerum uti sancto ac ueracissimo uiro: qui per sancti spiritus gratiam scribebat.

Et si doctores rem aliquam lubricam & quam in itinere certo non inueniunt: scribere noluerunt: quanto id minus euangelistæ fecerant: quorum tota uita atque actiones ueritati erant coniunctæ: sic equidem mentis haud adducendum est: ipsos doctrinam a Christo datam confundere:

QVARTVS

quã ipsimet tanta cū seueritate obseruabāt. Quã ob rem i exponētis iudicio haud magriū fundamētū collocare debem⁹: q facultati uim: uigorem uel substantiã ipartiri nequit, quū is ipsam de nouo nō constituit: sed ad auctore concurrendū est: cui eo modo credēdū ē: quo il lius & bonitas & sufficientia exoptulāt: præsertim q̄ diuus Hierony mus hanc rem teneri istis uerbis consulit. Credit enim partim hanc a fideiū nemine negari: & oēs eam sine periculo tenere posse affirmat: neq; cōtrarium usq; dicit: & in ea parte id solum conuertere pollicet⁹: qđ a sancto Matheo scriptū inuenit, qđ tamen quum alio in tempore se legisse dicat: non eadem uerba: sed quid cōtinent transcribere affir mat. Nā quum seleuchus nonnullas partes futiles atq; inanes (quas apocriphas imitatione græcorum nostri dixere) scripsisse dicitur: Hieronymus illas inter scripturas cāonicas minime habendas censet, ue rum ut nonnullorū hæreticorū fallacias detegat: sancti Mathei uerba interpretatur. Simili quoq; modo quum de beatæ Mariæ assumptio ne loquitur: omnē gratiæ plenitudinē quæ in Christo est: in uirginē deuenisse ab ipsaq; matre contineri fatetur.

At uerba illa a Hieronymo cōuersa ad nostrā approbādā partē suffi ciunt: quīs nouum argumentū minime adducam⁹. uerū ut illis defen sionē tollam⁹: q per allegatiōes ut uerā conclusionē capere nequeant: disputādo pererrāt: uerā declarationē in natura quærere statuim⁹ ubi ordinē firmū inueniemus. Nā quū iuxta auctorū uerba silētiū ue & sensus uarios uerbis applicando certatur semp in longa confusio ne sine ueritatis terminatione manemus. Quapropter prudenter con sultum est ad naturæ normam deuenire: quæ æqua mensura uti utri/ q; parti conuenit: diuidit: inchoabimusq; ex illo principio qđ sum/ psimus hoc modo probando. Quomodo peccatum in creatura mi nime ingreditur: quia ea ex uiro & muliere generetur. Verum enim quocūq; in modo quū uel ex utroq; uel ipsorū altero materies capere tur: quīs capillū tantū assumerem⁹: si ex ea homo formaretur hæc ori ginis macula in ipsum itroiret: quū obligationē hanc propter priorū parētū lapsū in hūanitas trāhat: nā quisq; ad speciē nostram reducit⁹: eundē & nostris priuilegijs gaudere: & nostris aduersis affligi necesse est: ex quo liquet Christum etiam contaminatum fuisse debere: nisi aliā reseruādi potestātē habuisset: q̄ p uirile sæmen non gigni. Adam quippe parentū coitu nequaquā genitus est: neq; ipsum generando peccauisse habet⁹. Vnde deducimus quū uir atq; mulier sæmē ad so bolis propagationē emittūt: nullum in ipso crimē iponūt. hoc & enim

tūc īgredit̃: postq̃ organizato & disposito corpore nostro ad aīam cōcipiendā: quū ipsa infundit̃. aīa siquidem atq; corpus diuisim nihil meriti siue in bōa siue in aduersa pte acquirere queūt. Nam quando Eua peccauit: appetitus e sensib? cōsensus uero a ratioālī aīa produit. & eodē modo quo error in ipsis prioribus parentibus euenit: posteritati quoq; succedere cōueniebat. Nā quū caro ante spirit? receptionē maculare: magna aīæ iniuria fieret: ea enī pœnam illam pati cōstringeretur ob culpam ante sui aduentus corpori impositam.

Satis probatū ē quando originis obligatio in p̃sona ponat̃. unde dominæ nostræ libertas necessario apparet: quū illi? corp? iam organizatū eēt: eādē quoq; formā habitudinēue sortitū erat: quā quū dei filius ex ea carnē humanā assūpsit: continebat. Et quantū ad hanc mēbroꝝ distinctionē habitudinēq; prius q̃ illis aīa infunderetur: iam ea met Christū in utero gestarūt: illiusq; mater erāt: sic & enim corp? sub diuino moderamine ac protectiōe māebat: uti pars quæ ad deū ipsū spectabat. Nam quæuis obligatio quæ tunc accidisset quū gloriosissima aīa uirginis in carnis illius sacratæ cōmertio cōmunicata fuit: filio ascribenda erat: qui & potēs erat & matri gratiam agere debuerat: maxime q̃ eam iam in actū præsentem habebat. At quū quispiā dicere uellet: peccatū in instanti quo aīa infunditur iutromitti: iā primi parentes cum aīabus corporibusq; p̃ aliqđ spactiū prius q̃ peccarent steterūt. Et diluuiō præterito quādo Noe cū suis liberis exiuit ab archa: eis ex oib? de? benedixit: & crescere & multiplicare iussit. Vnde manifestū apparet q̃ quanuis obligatio aliqua mortales detinisset: quia ex uiris mulieribusq; gignerentur: ex hoc loco absoluti & liberi essent: præsertim quum nulla in parte matrimonium deus exercere uetauit: neq; ob ipsius consumationem error ingressus est: qđ quidem præceptū in initio datū erat: neq; ueneri ad sensuum uoluptatem explendam cum frequentia uti: neq; ad plurimas mulieres discurrere debere intelligimus. Vnicā enim de? nobis comitē dedit: cui tantum adhæredū esse iussit: quātū ad propagādā sobolē oporteret. Et quādo deus circūcisionē pro pacto iter se & hominē cōstituit: neq; determinabat neq; uerisimilitudinē afferebat: ut omnes peccauissent. Distincte & enim de maribus sermonē agebat: neq; de fœminis mētionē ullā fecit: neq; adhuc oēs uiros suum dissipauisse testamētū pronūciat: præter eos qui non circunciderentur. Verū est q̃ de præterito loquit̃: sed illud respectu pœnæ transgressione facta intelligit̃: ueluti dicendo: aīa peccat quæ impenū præteribit. Iā enī domin? a principio orationem ad

QVARTVS

futurū direxit: & de iis loqui cœpit quæ uētura erant. Ast ali magnū fundamentū esse existimant dauid uerba dicentis: in peccatis cōcepit me mater mea, quo in loco is uniuerso modo minime loquit̃: sed confitẽ & de suo ibecilli ortu queritur: neq; illic de originali culpa agit, peccatū & enim singulatim non aut̃ peccata in multitudine dixisset, qui q̃uis sanct̃? esset: ipsum aliis in errorib? præter illum priorū parentum incidisse tenemus, neq; aliter suorū maiorū quispiā agere poterat: de quo ipse loqui ostēdit, quā ob rē ipsum pro oib? uniuersim fuisse locutum: nulla uera similitudo idē deducta probat.

At nūc ad historiā redeam? in qua honestior disputatio esset: excellentiā aliquā sacratæ uirginis cōceptioni supra priorū parentū creationē concedere: q̃ ipsam illis inferiorē appellare præsumere, aliter quippe non tenue inconueniens sequeretur: quū gratia a deo matri pro præstantia largita : ea quæ tantum de natura est; de paritate contendere posset, Homo quippe sine peccato formatus est: quanq̃ se in obedientia tantū cōseruare nesciuit: quātū ad sanctificationē a suo creatore accipiendā oportebat, quæ quidē sanctificatio eundē ab omni seruitute liberasset, Quo quidē modo de domina nostra dicimus: quæ & cōcepta fuit & aīa corpori cōiuncta absq; aliqua macula: & eodēmet pūcto sanctificata ut errare nequisset.

Nā quū beatissima mater excellētiā hāc minie adeptā esset: haud multomin? iniuriari uideremur: quū a nostrorū æqualiū manu liberemur: q̃ si uel in pœna uel in carcere derelicti essemus: maxime si huiusmodi psonæ cōmuni effēdi modo nostro quo iuxta naturā esse debueram? inferiores essent, q̃ si aīæ humanæ eadē substantia cū angelis constāt: quō illas redimere: eisq; beatitudinē ipendere possent: neq; ipsæ redēptionē cū opportuno ordine factā existimarēt: ut uel uti animabus p præstantiorē substantiam potentiāq; sua altiorē liberari cōueniebat: haud aliter corpora eundē ordinē appetebant, non solū equidem aīarum beatitudinē amissimus: uerum & corporum gloriā quietēq; nam uti uno in cōsortio ad delictū ppetrandum extiterunt: eodē modo medelā quærere licebat, At quū corpora per solius hoīs naturā absq; alia prærogatiua sanata essēt: q̃uis is Adæ ante peccatū par eēt: ī die extremi iudicii facili corporib? glorificatis redēptio appareret: quū ab aliis sibi simillimis eā cape uiderēt, & ut oīa p naturā parerēt: contentaq; essēt absq; aliqua alia gratia atq; potentia necesse erat: ut caro Christi illam adæ sine cōparatiōe excederet: & illa beatæ uirginis. Eux corpori longe præstaret.

Neq; adhuc quēpiam tā pertinacē:
f ii

tāq; rationi aduersum scim? qui difformitatem illam negare possit? quæ tunc ostenderet: quū tanta cū excellētia primi parentes q̄ nos in feruitute atq; discordia posuerūt creati essent: ueluti humanitatis domini repatores redemptoresq; qui nos liberarunt: quum probemus & necessario appareat matrē uirginē Euam excedere debere: qđ quū in effectu non esset: creatorē a primis operib? defessum mansisse ostēderetur: uel in ipsis saltem omnē sui potētiam posuisse (ne cōsūpsisse dicam) quæ res longe contraria est. Nam q̄uis cuiuspiam creaturæ tātum is dederit: quantū eidem conuenire uidebatur: non propterea ipse astringebatur: uel ad suæ potētiae finē deueniebat.

Vt quātū attamē originale peccatū hoc ī hūanitate cōpræhēdere coextēdiue potuit: cognoscatur: necesse est uideam? an natura in accidēs idue in ipsam cōverti queat? quāq; hac ī parte satis cum leuitate transibimus: quia id ipsum in īpressionib? elementorumq; cōmixtionib? ptractatū sit: aliqd tamē adducem? hoc modo differentes. Naturā nos p artem imitari nitimur: eaq; quādoq; ordinem aliquibus cum turbib? transgreditur: quas pene accidērales dicere possum? quum raro cōtingāt. Verū hæc cito trāseunt dissoluunturq; & sua p̄cipia repetunt: quāto nos min? naturam p accidēs a nostris psonis causatū dimouere possum?. Iam aīa per societate sensus imitatur & hi ipsam quoq; sequuntur: nullo propterea in tēpore earū pars altera in alteri? uerā ac propriā qualitate cōuertit: uerū quū separent ad suū p̄prium p̄cipiū singula redeūt. Nā quū a parētib? fortib? sanis: leuib? q; gignimur: illis similes p naturā nascimur: qui si debiles & graues sint: q̄uis uel petaurizare uel leuitatis gen? aliud didicerint: nos eorū priorē originē repetimus. Et quanq; parentib? membrū aliqd abscondamus: soboles in eadem parte manca nequaquā prodire assueuit. At rex filium sibi simile generat: non propterea illi opes per naturā euenire intelligimus (q̄uis pater eas ei cōmittere assuescat) quas tamen ipse pdere & cū corpore qđ sibi propriū est manere potest: quæ res in cōtrariū accidere minime pōt. Si priorū siquidē parētū substantia atq; materia illic data est: unde nostra prouēit: oēs ad unamet p̄cipia redibim?. Nā q̄uis Adā atq; Eua ante nos fuissent: nos aīas & corpora ad ipsos reddere haud recte dicimur. Et quando priores parentes formati fuerūt: materia nostra iam in elementis creata erat: & aīæ in spiritali substantia: & mūda istarū quæq; pars. & si priorū parentū negli-gētia quib? primū īperiū ducatūue ad aīas corporaq; coniungēda cōmissū fuit: error patrat? ē: naturā propterea maculare nequerunt: quæ

QVARTVS

illis prior libera creata erat: qui quū tam egeni dicuntur ut uēturam progeniem induere nequaquā possent: sæpe ex diuitibus parentibus liberos pauperes uidemus: & ex infimis progēitoribus posteritatē opibus excedentem experimur.

At quanquā nōnullis appareat: mortales sic erga parentes e quibus descendunt sese habere ueluti mēbra in corpore: hæc extra similitudinem comparatio est. Manus siquidem sine totius corporis sensatione cōsensuque nihil agere potest: quā ob rem omnis artus & pœnæ & gloriæ partem cōmerentur: sed is maxime qui præcipuus in actione extitit. Aliæ attamen personæ magnis detrimētis affligi & in errores incidere quissent: & nos sine aliquo dolore quiescere: quanquā iusti pro sceleribus quandoque pœnas dent: nonnullis equidem in locis deus populum ob principis delictum punire iussit: quāuis is absque illa præcipua noxia consisteret. Quū Adam itaque peccauit: nos omnes uti ipsius membrorum partes consensisse minime intelligendum est. nos & enim nostrorum auorum carnem esse nequaquā dicimus, uti a nobis alias latius explicatum est: quāuis ipsi nostros parentes eis materiem impartiendo genuerint: ex qua uas quoddam conficitur: quā tempore procedente facultatem (ne potentiam dixerim) ad liberos procreandos cōcipit ad se uel adducit: ueluti in ipsis sui parentes fecerunt. At quanquā creatura quum nascitur parentum sāmē genitale per omnia membra conuersum deducat: infans tamen nullum sperma generandiue potestatem habet: hæc enim illi cum temporis discursu & elemētorum uegetatione & ciborum alimento substantiaue prouenit (ut ne exemplar peruertere uidear) Sed nos auorum similitudinem propterea gerimus: quia hi nostris parentibus & ipsi nobis formam impartiuūt: quā habitudinem cōmuni nōmine appellatam inuenimus: & sic per successum discurrentes: quum iisdem quoque modo & loci aptitudine educamur multum similitudinis contrahimus. Nam quanquā unius regionis homines hæud cōsanguinitati coniuncti sint omnes ad unā auram per terræ qualitatē diuertunt: unde ostenditur materiam atque substantiā nostram ut fructus uetitus ederetur: minime consensisse: Adæ equidem aut Euxæ membra nequaquā erant: quis per eorum iobedienciā omnes in labore atque anxietate deuenimus. Quum prima siquidem præfectura illis commissa fuit: si exercitui detrimētī pars nō eueniret: ratio ipsa lædi uideretur: maxime quod in eo cōtenti milites præmium adepti fuissent: si duces illi recte uixissent: quum ab illis succederent. Angeli & enim quum per se singuli creati sint: neque alii ex

aliis per generationem propagati: tum malignitas tum cuiuspiam inobedientia semetipsum auctorem maculauit. Qua quidem in parte non multis argumentis egemus: quum omnibus clare liqueat: postquam homo & anima & corpore organizato consistit: noxiā ingressam fuisse. Quam ob rem omnes Adæ causa aberrauisse: quā nos simul cum ipso peccauisse: sanius esset dicere. At si Eua tantum peccauerat: diuortium factum fuerat: gratiæ siquidem pulchritudo peccati deformitati minime consenserat. Eodem quoque modo differentiam aliam inter angelicam humanamque naturā a deo positam absoluemus. Angeli & enim uniusmet substantiæ sunt: circa quā & in rectam & in obliquā partē regi debent: quā ob rem mali sola uoluntate peccauerunt: quum corporalis materiæ omnino expertes essent: cum qua uel commūicare uel ad peccandum allici per uoluptatem possent. Ast quum mortales consideremus: homo non solo corpore conficitur: sed ipsum animæ ratione præditæ coniungi necessarium est: quæ etiam anima artuum carnisue eandem necessitatem haberet, unde probamus si anima tantum aberrauerat: falsum esset dicere primum hominē peccauisse: quando illa per se eum constituere omnino nequit, quia in re haud multis uerbis opus est: quum materia hæc extra contradictionē sit. Iam quippe clarum est: membrorum excellentiam in animæ coniunctione consistere: cui in ipsa infusione potentiæ tres tributæ sunt: sine quibus haud multum estimaretur, & uti animæ & corpora seeparatim magni precii opus conficere nequeunt: neque etiam simul coniuncta si ambo non conuenirent: quanuis aliquando anima ipsa per se discursus aliquos inhiat: neque aliter quādoque corpus agere experitur, uerum enim ad conclusionem ambas partes coire & in unum cōsentire necesse est: ut opus utriusque conueniat: & uel gloriæ uel poenæ dignum fiat. Et si error in naturam conuersus esset: postquam baptizamur e diuersa specie cum paganis (nomen iam latinis auribus tritum) redderemur: qui quāuis non unicum præceptum neque gratiam secum habeamus: non illis in natura diuersi sumus, & uti maledictio eos apprehendit qui hoc in tempore producantur: & alios qui in posterum nascituri sunt: non nullū similiter ante quam Adam formaretur prærogari licebat.

Iam uirginis libertatē per naturā satis probauimus: quātū quoque iuste gratia illi pro oēs partes cōueniat. Nūc autē ad cognoscendū redibimus: quonā pacto auctoritates intelligi debeant: & a priā maledictione incipimus, uocē quippe cōtra omnes sonare minime negamus, uerum intentio uniuerso modo uti in cæteris legibus sanctionibusque intelligit

QVARTVS

ubicunq; etenim multitudo compræhenditur: pro uno qui extra sit: statutum frangi nequaquã dicimus, tanto id minus intelligi licet: quum necessitas occurrit: quas ambas partes simul coextēdi debere ratio dicit, cui rei peculiare exemplum aliquod afferemus, princeps scilicet (exempli gratia) legem statuit: ut nemo suum penetrale ingredi audeat, uerum quum uel regina uel filius ad ostiũ ueniunt: eosdē introire debere omnibus constat, Nullus quippe statutum contra illos intellexerat: maxime si ipsos rex accersire iuberet: quos quũ subdiao pati sineret: non solum uxor filiusq; lamentarentur: sed & ii qui spectarent immanitatem fuscãq; rationē illam: qua tam crudeliter sæuiret principi obiicerent, At si rex aulam amisisset neminem intrmittere posset, Neq; aliter quando homo peccauit itelligimus: ob quam causam neq; adhuc deus gratiam aut potentiam perdidit: quibus illum ad pristinum statum reducere: uel ad sublimiorem (si libitum esset) quempiam erigere posset, Et si mater Christi una cum filio ad ostium pro gratia petenda uenit maius inconueniens appareret: legem pro filio intromittendo matre extra relicta transgredi: q̄ utrunq; simul conducere.

Christus quantum ad humanitatem in omnium numero cõpræhenditur: ueluti de matre itelligim?: qui quum in gratia reseruat: ubinam ratio illa est: quæ inde matrem excludat secumq; esse prohibeat, Nam si iuxta humanitatē tantum rem hanc existimemus natura atq; consuetudo demonstrant: longe magis parentibus qui nos genuerunt teneri: q̄ liberis a nobismetipsis pcreatis, neq; dominam nostram matrem fuisse Christi: in ambiguo est: qui & deus & homo ē quãq; in parte ista filio maior q̄ matri perfectio conueniat.

Illud demum consentimus: eos qui legem statuunt: quandoq; laborare detrimentaq; pati: ut eos subleuent qui in errorem incidunt: id tamen odiosum est dicere: dominum suos proprios artus maculare uelle propter subditorum noxiam: maxime quum eorũ inobedientia solũ deum offēderit: neq; quispiã alius lamērari aut cõtra hominē iusticiã uel uindictam petere poterat: quã ob rem si matrē nõ saluam fecerat: i illoꝝ numero is cõcludi uideretur: quos ob id iniquos appellare solem?: qui se altero oculo diuelli permittunt: ut comitum quispiã utroq; priuetur, At si ob Adæ culpã imēsus labor tãtum psonarũ numerũ exercuit afflixitq;: quænã causa ratione ipediat: ut diuina bonitas eos q̄ apud se sunt remediare non queat, Deus equidem haud semp hoies tanq̄ Adæ filios obseruat: sed tãq̄ creaturas q̄s ipse

sua uoluntate atq; potētia operat⁹ est. Et si omniū propriū esse essen/
diue modū a creatore tributū est: non longe abest: imorem ipsam cō/
sequitur: nos illi proximiores & magis subditos atq; obligatos q̄ Adæ/
esse. Quanto id forti⁹ particulatim in uirginē euenisse arbitrādū est:
quæ & mater & propria caro ei & priorib⁹ parentibus nimium remo/
ta extitit. At si breuis origo illa maiorē ad maculandū uim licentiāq;
fortiretur: q̄ intema deitatis societas atq; affinitas erga uirginem ad
ipsam protegendā possideret: neq; iusticia neq; ratio iōffensa māeret.

Fortē personæ aliquæ uerū determinare nesciētēs aliter sentient:
auctoritatēq; capere ex sanctis nōnullis contendēt: qui Christū extol/
lentes dicere poterant: tu solus omni peccato cares & totius culpæ ex/
pers es, quā equidē partem plurib⁹ modis saluam⁹: ecclesia siquidem
de Christo decantat: tu solus sanctus: tu solus domin⁹ neq; ī istis uer/
bis uel de patre uel de spiritu sancto mentionē facere uidetur: quanq̄
paulo inferius utrūq; coniungat, similiter & ecclesia magnū sanctorū
numerū celebrat: sed in iis tu solus intelligi potest respectu ad infini/
tam Christi sanctitatem habito: qua considerata cæterorū breuis est
pars: non propterea reliqui sanctitate priuantur. & mater filii pars ē:
& sic ei gratia debebatur. Nam quū suas maiores partes dicimus mīo/
res includi certū est, haud uerisimile & enim est: parentes ob liberorū
laudem dedecorosos haberi, oībus cōmune ē & crebro accidere expe/
ritur: quū quēpiam laudam⁹ qui reliquos pene excellit ī modo loquē/
di neminē illi excipere: dūmodo ipsū ad illum non cōferam⁹ quem ra/
tio inde excludi diiudicat. Nam quū de sancto Ioanne singulatim lo/
quimur: ei supra sanctos excellētiam dare solem⁹, neq; aliter a postolo
petro: quū ambos attamē cōiungim⁹ & utriusq; dignitatem explicare
cōtendim⁹: habenas laxare minime licet: sed cōdecētem portionē cui/
piam præbere necesse est, quā rem plures auctoritates declarant.

Deus quippe aiebat: quando peccator domine domine clamauerit: fa/
ciem ad parietem uertam & nō audiam. Aliunde attamē quādo pec/
catorem pœnitebit & ad me reuertetur: prius q̄ clamet exaudiam &
audiam quū uocauerit. Et aperte alias fatetur: qui crediderit & ba/
ptizatus fuerit hic saluus erit: cū quo quippe habem⁹ fidem sine ope/
ribus mortuā esse. Similiter & in dei dilectiōe & proximi uita æter/
na nobis promissa est. In tempore quoq; diluuii mortalium uitā
cxx. annorū spacium transire nō posse a deo ipso sancitū est: ast Helias
& Enoch qui uiuūt: minie ab hoc ordine icludunt⁹: & nōnulli alii he/
bræi creatoris serui ad cētū q̄nquaginta ānos puenerūt. At non

QVARTVS

solū uniuersim sed & particularim deum sentētiā mutauisse sacris litteris proditum est, ueluti quum Ezechiaē dicere iussit: in breui tempore morieris & non uiues: cui per obedientiam poenitentiamq; quā fecerat: uitam per aliquot annos protraxit. Alio etiam in loco in inferno null esse redēptionem affirmatur: sed ecclesia Traianū sancti Gregorii precibus ide redēptū tenet. Christ⁹ et apostolis dicebat quicquid a patre meo in meo nomine petieritis: dabitur uobis, quod quum iuste peterent intelligitur. Plures namq; supra id nomen aliqua petierunt: quæ non uti desiderabant receperunt. Neq; huiusmodi necessitas permutatione: minime ex parte domini sed peccatoris prouenit. Deus siquidem non semper uti sibi soli conueniebat: locutus est: sed humanitatis nostræ necessitati consulebat cōformabaturq;. At singulæ harum partiū proprium aliquem sibi singularē sensum possidēt: qui iuxta temporis loci personarūq; discrimen cōueniebat. Quāuis equidem baptizaremur crederemusq;: nisi præcepta obseruarem non dū penitus liberaremur: neq; ea sine fide & baptismo expleta nos saluos facerent. Omnes prophetæ & sancti doctores quū de domina nostra loquebantur: ipsam immaculatam appellabant, quā quū angel⁹ salutauit: gratia plenam illā dixit: quonā modo duo angeli uerba uera essent si ipsa aliquod peccatum usq; habuisset. Nam quanuis multa certamina uincamus: si semel superamur: nobis nomen semper uictrice imponere haud recte se haberet. At quum uirgo gratia plena dicit: clare patet eādem peccato nunquā subditam fuisse. Et si quispiam Christum collaudās matris excellentiā non scripsit: haud propterea intelligendum est: illū ipsam imperfectā in anio habuisse: quū alius in locis de ipsa sermonem agens eandem summā in perfectionē extolleret.

Et q; aliquæ personæ beatæ huic sententiæ contrariā opinionem capiant: quia aliorū sanctorū magnorūq; doctorum scripturas non probe intelligant: huiusmodi moderni uiri uel simplices erant: uel melancholica cōplexiōe proportiōabant: quū rem semel appræhensam aut fantasiā aut prædam si dicere uis (ne exemplar deprauare uidearis) appella: imutare neq; sciuerūt neq; consenserunt. Nam si per plures partes discursum fecerant: pene impossibile fuerat: ex seipsis non nouisse falsum qd defendere excogitabant. quū enim istorum nonnulli ab ecclesia sancti habeātur: dum homo uiuit peccare potest: quæ res in personis sancte uiuentibus experta est: quāuis propter poenitentiam peccatorumq; expiationē eorū aīæ expurgatæ ad gloriā aduolauerūt.

At exemplum non nimium inusitatum super hanc rem afferam. accidit enim crebro uel in patroni uel in artificis cuiuspiam domo: quod crassos ingenio alūnos quandoque tenent: qui dum operantur limesque operum illis impōitur: recte & bona cum diligentia seruiunt. in ducis tamen absentia siue famulus rem designet: siue se ex sua sententia regat semper opus aberratum exit: quod dissoluere & ab initio ordiri necesse est. Eodem modo illis contigit: qui opinionem contra uirginis gratiam conceptionemque sumpserunt. Nam aliis in locis dum maiorum textum rerūue seriem secuti sunt: utiles sequaces laboratoresque experiebantur: sed quum hoc in loco dispergi & ex se materiam disponere & sententiam proferre uoluerunt: ceciderunt: ubi nonnulli adhuc restant qui surgere nesciunt: & aliorum hominum auxilio adhuc in fine egebunt. Deus cunctis animalibus ratione carentibus instinctum indixit: quo ex sua natura uoluntateque parentibus prona pareat inclinaturque. At hominibus eandem naturalem obedientiam sancierat: eosque parentes honorare praecepto coercuerat. in parte siquidem a deo digna non rationi consonum uideret: ipsum eandem cunctis obseruare iubere: & is solus ipsam dirumpere. Plures equidem beatæ uirginis personæ deuotæ extiterunt: quibus si facultas data esset: illam ab omni macula liberam fecissent: quāto id magis de summa trinitate existimandum est: quæ tantam portionem (ne societatem dicam) ex ea cepit: quam liberando ordinem & potentiam dominicam sed amorem & uenerationem filialem ostendit.

Verū quū omnes redemptore egere dicitur: ad hoc respondemus: christum non ut iustos redimeret: uenisse: sed ut illos illuminaret & gloriam elargiretur & peccatoribus redemptionem afferret: quāuis eundem pro omnibus mori conueniebat: ut paradisi ianua referaret. Nā quū sanctus Ioannes baptista obiit: originale: ueniale: mortaleque peccatum non habebat. iam antea quippe depuratus erat per sanctificationem: baptismum: expurgationemque (quā poenitentiam nostri communi uocabulo dicunt) ad limbum attamen iuit cum pluribus sanctis patribus: qui ibi Christi passionem oppertebantur: qui etiam neque in damnatione neque in poena erant: sed gloriam expectabant: ad quā quū introire deberet: Christus tāquā antesignanus uictoriaeque dux: in ipsius triumpho iudicium anteire conueniebat. Et uti ii qui nunc in fide & ui passionis: atque Christi aduentu liberantur a poena: in iismet illi priores patres liberabantur. At si neminem beneficium hoc prius quam is in errorem incidisset: capere posse dicant: falso pronunciant. Nam si quando homi

nem ruentis modo declinantem: a ruina continem?: ipsumq; cadere
 uetam?: eundem perfectius liberum reddim?: q̄ si illum lapsum sub
 leuemus: quæ & cōmunis & facilis opera in hominib? est, quāto q̄ppe
 leuius & cōuenienti? potentix ac bonitati diuinæ erit. Quāuis ali
 qui dū breuē portiunculam aliquā quærant: e qua suspendi queant:
 cuiue adhærere possint: p̄tinacia quadam contendūt: culpam in uno
 celerrimo instanti uirginē contegisse. Ridendum sane existiusmodi
 uerbis est: quæ dum sentio hebræusculos quosdā mihi uidere uideor:
 quia turpi quadam atq; subita acuitate tenētur: eo ī tempore attamē
 semp̄ ueniunt in quo nihil uulitatis afferre queunt. Nam si mater se
 mel maculata erat: quænam necessitas instigabat eandem in instanti
 sanctificare: uel per aliquot dies derelinquere. At quum beneficiū
 ignotum fuisse asseritur: ni prius se in carcere detineri cognouisset:
 hæc pars profecto in nobis: q̄uis raro: contingere posset: quia propriā
 uoluntatem cordaq; adinuicē ignoram?: & rerum successus nescim?:
 sed Christus cū matre non ab hac profecto opacitate impediabatur.
 Appræhendebant se quidem tū spiritu tum corpore: quapropter uir
 ginem ante ruinam ab originis crimine eripi licebat: quia nostræ re
 demptionis ostium erat: qd̄ pluribus in partibus ostendit, in tribus
 præsertim quando symeon illi prophetizauit: eandem cum filio im
 mense dolore pati debere: & in egypti fuga: & quando Christ? in ma
 iori suæ passionis angustia matrē prope se habere uoluit: ut portionē
 suam ferret. Sed q̄ ad gloriæ referationē & limbi euitationē (nomē
 iam Christianis multū assuetum) filium prius mori conueniebat: ra
 tio indixit: ut matris uita per dies aliquot protraheretur. At quū
 pro maiori priuilegio Christum partem hanc totius criminis scilicet
 expertem esse: sibi soli reseruauisse: asseueratur: sequeretur hoc modo
 diuinam uirtutem ob humanā culpam auxisse. Nondum recte explo
 ratum habemus: quo aīo illi ad scribendū ueniebant: qui a tā crassis
 fātasmatib? detinebātur: & tam hebetem breuēq; uisum possidebāt.
 huiuscemodi siquidē pars atq; conditio corporibus materialibus & re
 bus finitis conuenit: istiusmodi generis siquidem singula tantæ ex
 cellentiæ esse dicimus: quanto alius præstant. Non autem q̄ aliqua ra
 tione probare possimus an. xx. uel centum pedes potius saltare debea
 mus. q̄ si perniciores tres transire nequissent: qui ad tres cum di
 midio perueniret: magnum huiusce muneris nomen uendicaret &
 magni precii haberetur. Et si centum aureos cupiam damus: totidē
 ex nostris opibus minuere certum est. At Christus neq; uirtuté neq;

magnitudinem ob nostrā infimam conditionē possidet: uerū quia is ex se excellentissimus summa bōitas & fons uberrimus est: qui omnibus sine aliquo sui defectu ubertatem diffundit: quod i omnib⁹ suis operibus sane ostendit: ea quippe bona fecit: neq; a seipso quicq̄ ut in ipsis poneret dēpsit. quū in hac demum parte liber sit: quod impedimentum illi occurrerit nescio: quo matrem non integre perfectam fecisset. semp & enim artifices ab opes dignitate laudatur: amplioresq; habent: neq; alius non bonus habendus est: quā alius illi præstet: neq; non malus quispiam diceſ: quia deteriores alii sint. Iam equidē minus malum & non tam bonum appellabimus. Bonitas autem in iniquitatem uerti: uel malicia uirt⁹ ob magnitudinis differentiā fieri omnino nequit: quā quantam quātulācūq; ue magnitudinem fortiantur. Sic equidem quanq̄ omnes creaturæ bonæ essent: quā cōtrarietatem uirtuti a qua dependent afferrent: immo aptitudinem potius ad auctorem collaudandū deferrēt. Nam si miracula & beneficia quæ de⁹ in reb⁹ creatis ostēdit abessent: is circa ipsas nō ito pe estimaret.

Christus & enim apostolis respondit se cecum a iatiuitate illuminasse: ut nomen dei magnifieret: manifestareturq;. At quū hāc maiorem hominis excellentiam quispiam esse existimer: eundem ab hac macula liberari uidelicet: id profecto lōge a re alienū ē. nōnullæ equidem maioris prærogatiuæ partes hoibus tributæ sunt. esse equidem nostrū a natura hēmus: at peccatum accidentis est: maxie q̄ de⁹ nos ad suā imaginē creauit: & hoies uti Christ⁹ sum⁹: & ipse suos fratres & dei filios hoies pro bōis operibus appellabat. neq; propterea substantia nostra eiusdē pfectionis cum illa summi rectoris olimpi essentia deitate ue esse debet: neq; mortaliū aias & carnes tātæ dignitatis præstatiæq; sunt: ueluti hæ quas Christ⁹ contraxerat. Et quādo i istis reb⁹ quæ longe maioris excellentiæ ac magnitudinis sunt: nos omnes sibi similes agere uoluit: quis dubitat ipsum aliā in particulari leuiorē prærogatiuam cuipiā largiri? Neq; hūc dissimile exemplum Christ⁹ edocuit: quū dixit: quid facilius est dicere: remittunt tibi peccata: an surge & ambula. incedere equidem publicū omnium sensui miraculū erat: sed peccatorū remissio occultabat hominibus. At quum uirginē matrem suam fecisset in tanti muneris conspectu & facilis & parua gratia erat: ipsam totius maculæ expertem agere.

Iam probatum est in creaturis & bonum & melius esse: & ecōtra malum peiusq;: neq; per bonitatis augmentum maliciā aliquam abstergi intelligit: uirginis siquidē purificatio non ad ipsam ab aliquo

QVARTVS

crimine expurgandam facta fuit: sed ut illam puriorem & maioris prærogatiuæ redderet: neq; id ratio permittit corpora perfectiora dici: quã ab aliquo errore expurgant: sed tunc licet: quum melius supra bonũ imponit. At quum dies partus expleti sunt: tunc beatæ uirginis purificationem factam fuisse dicimus: non quia in ea uel macula uel ineptia aliqua esset: sed ut legis cerimoniam per obedientiam expleret: merereturq; ob id: uti negligẽtia atq; ignauia & crimẽ demũ esset illã cõtẽnere. Christus ætate & sapientia crescere dicebat: non quia nouas disceret scientias: sed quia suam magnitudinẽ apertius demonstrabat. Baptismũ ad primum peccatũ abluendum uniuersim intelligitur: & christus non ut ab aliqua noxia abstergeret̃ baptizatus fuit: neq; aliter sanctus Ioãnes. & si homo præceptum obseruauerat: a scelereq; abstinerat: confirmatus in gratia fuerat. & boni angeli nullo in loco peccauerunt: neq; in ipsis ulla macula ingressa est: qui tamen sanctificati fuerunt. & quia ueræ dominæ nihil deesset: in quocũq; præcipuo passu in dignitatem ascendit.

Vt materiam tamen hanc celerius expediam? : breuis aliqua portiuncula tractanda est: de prærogatiuis illis quæ homini a natura in sua prima formatione tributæ fuerunt. In prima innocentia huiuscemodi temperies humanitati concessa erat: qua sine incensa sulfurea q; corporis uoluptate mortales generarent: & mulieres sine dolore parerent: non attamen ut omnino a sensatione essent alienæ. corpora enim subtiliora & depuriora erant & in uita pacifica: & in istius lucis discessu sopore quodã dormitiũ more transportata fuerat: quas quidem omnes partes uirgo ostendit: ueluti in matris utero sanctificationẽ excipere ut in posterũ peccare nequisset: quod priuilegiũ priores parentes suorũ operæ præmio expectabãt: quibus prius ab omni peccato expertes creati essent. At dolores quas beata mater passa est: nõ ob suam causam sed propter nostram medelã tollerauit. nam quũ per uirum mulierẽq; noxia ingressa est: eodẽ modo eam exire cõueniebat: quibus hi qui ueritatẽ & beatæ uirginis prærogatiuã negant: hoc in loco ad meliorem partem capescendam a sacris litteris non cogi dicãt: satis imbecillis in iis fides est: quæ ei sola auctoritate credere solent eã uel sequunt̃. Fortius quidem esset: eandem pro suomet uigore tenere. scriptores equidem ipsam minime constituunt: illiue essendi modũ præbent: quanquã ab iis declaretur. bona profecto est auctoritas ut nos in uiam mittat: e somnoq; quum dormim? excitet: & contra infidos fidei fauorem afferat: & nos contra insidiantes spiritus ualentiores reddat. sed

in animo talem fidei firmū conceptum habere debemus: uti de uera
 cissimo fundamēto teneri debet, & id ex se: neq; semper quis eam scri
 pserit: aut quanto cū uigore illam disputat perquirere, qui intellectu
 siquidē uel doctrina proprius diuinum archanum determinare præsu
 meret: quanto magis ulterius pergeret: maiori confusione premeret:
 & minorē rei quæsitæ certitudinē adipisceretur. Hæc autē minime
 uia est per quā illud attingi debeat: quanq̄ non pauci ex litteratis ho
 minib; partes quas non intelligunt: diuinæ potestati impossibiles pōe
 re uolunt: neq; se homūculos esse recordantur, & uti sæpe iuxta eadē
 imbecillitatem alii sibi similes plura eis aperuerunt determinarūtq;
 quæ ipsi animo aliter sentiebant, neq; aliter in suis disputationibus
 ueritatis contrariū approbare præsumunt: uel id qđ omnibus obscu
 rum est clarum reddere. At quando pars ista tam communis inter ho
 mines habetur: quanto id certius faciliusq; in diuina sapiētia ostēde
 tur: quando suæ uoluntati libebit.

Creatorē oīpotentē incōpræhensibilēq; esse fatent: ast alia in par
 te & sua opa intelligere: & illis limitē iponere præsumūt, sic equidem
 de aliquib; sanctis doctorib; apparet: qui uel ex se ipsis uel e scientis
 quas didicerunt fidentes se adinuicē in præsentia contradicebant, &
 q̄ pars a singulis scripta & laudabilis & ad bonū finem fundata esset:
 oēs propriā ueritatē habere impossibile est, in illis rebus uerum dico in
 quibus alter alterius sentētiā expugnare disputando contendebat.

Et ubi argumenta quærentes suam intentionem approbare neq;
 uerunt: quū utiliore quietioreq; rationem & in recto proposito si
 tam inuenimus: eam capescere sine onere possumus. Eorū uia pro
 securo itinere habemus: qui contentionib; & argumentis derelictis
 in illius manibus sese crediderūt: qui eis sui archani clara ministeria
 ostendere poterat, quod & prophetæ & apostoli ostenderunt: qui non
 nimias litteras magna ex parte didicerūt: sed sua bōitate & recte uiuē
 di meritis altissimas causas explicabant. Alii plures sancti cōtempla
 tiui transierunt: quorū dicta haud minoris auctōritatis erant: q̄ ea lit
 teratorū, diuinum quippe secretū nemo per disputationē adiungere po
 test: sed p̄ ipsiusmet reuelationē. At si doctores q̄ magna uoluntate fe
 cerūt: oēm uirginis excellētiā præstatiāq; uel scribere noluerūt: uel qa
 id nō necessarium fuit, ratio sufficit quæ eas modo quo potest demō
 strat: & plures beati contemplatiui qui ipsas confirmāt.

Satis auctenticus est qui recte & in bona materia scribit: quī nō
 nullorum ignorantia ut fidem exhibeat: longinquam auctōritatem

QVARTVS

& quæ inter multos diuulgata sit: petit. At deus neq; potentiam neq; uoluntatem amisit: ut secretor; portiõem præsentibus reuelat: ut antiquis agere assueuit. Ad finem demũ cum inferiorib; exemplis ueniamus & uarietatem illam explicemus: quam inter scholasticos uidere solem; , quorum alii ex solis prouerbis discunt: & huiusmodi præstãtes discipuli sunt. Ast alii cõmentata capita requirũt. Alia deniq; fors a longe tamẽ subsequit; : cui neq; libri neq; expositiones ullæ aut exempla sufficiunt: & ii qui in hac ultima parte continent; & tempus & pecũias frustra cõsumũt: & se in studio diu stetitisse: cõfenuisseq; dicere sciunt. Quam quidẽ disparitatẽ inter religionis nostræ cultores damus, bonis siquidem Christiãe militiæ seruis paucæ auctoritates & miracula sufficiunt: ut q̃ pluribus aliis in lege contentis fidem præbeant: siue ea iam euenerint: siue futura sint: sed & alios inuenim; qui neq; ex semetipsis neq; per scripturas neq; q̃ quis illis uerum declaratur: nondum attamen summitti uolũt ut fidem exhibeãt: ubi ratione deberet: ni singulas partes distinctas fundatasq; per se tangant: & ab illis expositoribus comprobatas quales ipsi petere uolunt. Ex similibus tamen haud multi cælestes cathedras occupant: & hoc tum in ueteri tum in nouo testamẽto habemus. Deus quippe ab israhelitico populo querebat; : minabaturq; illi quia præsetibus & futuris in præteritorum uigore credere nolebat. Christus etiam benedict; es Thoma dixerat: qui uidisti me & credidisti: sed beati qui non uiderunt & crediderunt, neq; plenam deuotionẽ neq; fidem diuinæ bõitatis ostẽdunt ii qui ipsum aliqua in macula matrem cadere sinere existimant creduntq;. Maiorem feruorẽ quippe aliqui demonstrabãt: qui a Christo uel sanitatem uel ut suos suscitaret affines petebant, quã ob rem is illis respondebat, eosdem in sua fide saluos esse, & ii qui deuotionem & seruitutẽ ostendere cupiunt: contra perfidos disputare debent, nõ enim boni sagitari habent; qui suos feriunt, natura & consuetudo nobis demonstrant amicos in præsentia exhortari repræhẽdereq; in absẽtia uerõ laudare debere: & eor; bonas partes defendere: extraneasq; silere, immo & mortalib; proximum in occulto redarguere a deo ipso imperatũ est. At hi qui dominæ nostræ libertatem increpant: nullam harum partiũ a nobis expositam certe obseruant: quum in eo itaq; quod præcipuum est: tã clare aberrare conspiciãt: qua in parte quũ de hac materia agant: uerum dicere queant: nescimus?

Virginitas.

d Ominæ nostræ uirginitas paucis uerbis probari absolui
 q; potest, deus & enim hac in parte naturalem ordinē po-
 tius q̄ domini uim ostēdit, quanq̄ magisteriū penitus co-
 gnoscere declarare ue mortales nequeant: quæ res nō sine
 iusta de causa fit, nam quū instrumēta artifices eo modo cognoscerēt
 quo cognoscunt ab illis: parum ipsis inferiora essent: & pugna quan-
 doq; abinuicē conserere potuissent, quapropter magistro omni ex par-
 te excellens magnitudo debetur: ei præsertim qui materiā formam/
 q; simul donat.

Sed ad uirginitatem redeamus de qua hoc modo dicimus: ad hu-
 manam generationē uirilis atq; fœminea materia concurrit: quæ in-
 tra nostrammet naturam atq; speciem cōtinet, & eodē modo domi-
 nus noster carnem uti naturæ suæ conueniebat assumpsit: quæ neq;
 corporea neq; ullo pacto materialis est, quapropter materialis coniun-
 ctio illi haud propria sed uere uoluntaria erat, & uti is substantia est,
 ex ea immo eam dare oportebat: cui uirginis uoluntas cōformari de-
 bebat, & quum unius uoluntatis consensusq; essent: conceptionē in-
 corruptā fuisse necesse est: quū de specie a corpore aliena esset, At pater
 filium ad carnem assumendam qui substantia ē misit: cui sine aliqua
 corruptione omnia transire & singulis cōsistere in partibus conuenit:
 unde matris uirginitas in propatulo cōspici potest, diuinitas siquidē
 minime materia est: quæ locum in ingressum ageret: uel loci laxatiōe
 indigeret: omnes quippe illi partes apertæ sunt, neq; aliter de partu di-
 cemus: nā quanq̄ Christi caro quicq̄ uoluminis ostēderet: quid diffi-
 cile illi esse poterat: dum deus in ea inuolutus erat: quā rem Christ?
 ipse optime declarauit: quum super aquas siccis uestigiis incederet: &
 sese offerēdo arripiēdoq; tū in apertis tū in clausis locis uti ipsi libebat.

De uirginis translatione assumptioneq; dicendum nunc est quū
 a nonnullis anceps habeatur: quia non ab apostolis illam scriptam in-
 ueniunt: quam partem satis ualidam fundare queant: qui hanc tam
 claram cognoscere nequeunt nō prompte inuenimus: quanq̄ propter
 animæ meritum & ut ordinem filii obseruaret: aliquem tēuem labo-
 rem uirgo degustauit in animæ corporisq; separatione: quæ quicq̄ in
 sepulchro posita esset: iam nonnullos exanimatos nondū tamen exani-
 mes uidimus: qui ab hac luce penitus migrauisse non recte existiman-
 tur: immo & eos ipsos per aliquas horas manere experti sumus: prius q̄
 uitæ munera resumere queant: qui quandoq; ad sepulchrum deportā-
 tur, neq; istis dissimilis uirgo fuit: uel q; resuscitauit: uti plures san-

QVARTVS

cti patres in Christi resurrectione fecerunt. Verum est quod non clare ante omnium conspectum uentari debuerat: sed eo modo transfigurata ut a nemine per se discessus ipsius archana discerni possent: nisi deus ea reuelare uoluisset: & hac in parte non aliter quam plerisque aliis in locis sese habuit: nam postquam uiam ingressi sumus: nos in manu nostra dereliquit. Plura equidem singularia miracula fecit quae minime scripta habemus. at si sua esset uoluntas ea aperire illi facillimum fuisset: uti se summam potentiam esse omnibus ostendere. aliquid attamen labori & libertati nostrae commisit: ut ab iis meriti partem extrahamus. Magna ex parte artificis qui uas quoddam conficit: auctoritatem exhibere uidemus ut is alia agere queat: si in illis maxime minori industria opus sit. cunctis quippe clarum est: qui inter saxa rupesque & per asperrimos montes decurrunt: illis ipsis per planiciem ingredi esse facile: & qui supra aquas pergeret: eundem in continenti terra sustineri posse: si in christi denique uirtute mater in fortioribus locis liberata est: minora leuia atque libera esse intuentibus omnibus notum est. At quum domina nostra concepit: non solum primae matris ante peccatum gratiam ostendit: quae sine delectatione concipere erat: sed sine uiri commixtione & omni prorsus corruptione inde semota. & in partu neque dolorem habuit: neque laxatio ibi interfuit. At Eua sine uiro generare & post conceptum & partum uirginem manere nequaquam poterat. quum tantam si quidem supra mulieres praestantiam ostenderit: quis a peccato abstinuerant: quis eam illis parem saltem in sui conceptu & ad gloriae assumptionem negare poterit audebitue? Aliter & enim magna illius corporis perfectioni contradictio esset: si id ad commune deformitatem putrefactionemque ueniret: neque etiam credendum a filii carne corpus illud tantum a se absens pati: neque eam contentam esse estimare licet: dum uas illud praestantissimum in quo ipsa plasmata fuit: resolui ac corrupti uiderent. neque solum auctoritatis uiri sed & paruuli magna iniuria afficiuntur: quum in suis matribus imperfectionem aliquam fuisse illis obicitur. quo fit ut tantum aliis respondere soleant: ut suas magis contegant protegantue: alius suas adhuc non integras esse suadentes. Forte aliqui Christum tanquam purum hominem in mundum ingredi uoluisse asseuerabunt: hanc partem quantum ad humanitatem bene fatemur: non autem quod ueniret uti peccator neque in communi matre: quod in ipsius uteri ingressu discessuque sane ostendit. Huiusmodi quippe excellentia solae diuinae gratiae congruebat. illud tamen adde quod propria hominis natura peccatum non habet: id & enim per accidens ingressum

est: & Christ? quātū ad hūanitatē de iis primæ inocētix itelligēd? est.

Vt ne multū in huiusce historix principis detinerer: aliquas ad finē partes trāstulim?: ubi aliqua de præteritis explanāda sūt, nōnulli & enī fortassis aut tenuē aut nullā differentiā iter priorē hoium statū ad eū q per gratiæ cōfirmationē sperabatur: esse cognoscunt: tunc quippe caro non ultra appetiisset: q̄ ratio ipsa desiderandum esse dicatasset imperassetq;: Adam attamē atq; Eua perfectionem hāc nequaquam obtinuissent: ut eorū corpora toto appetitu contētiōeq; priuata fuissent, caro eqdem ultra quinq; cōmūes sensus situm affectumq; quēdā: quē prope cōmunē sensum appellatum inuenim?: fortit̄: quo aliqua neq; inuisa neq; adhuc delibata appetit, qđ in oib? aialibus rationis expertibus aperte probamus: quæ & frigida & aprica ubi pasci queant loca iuxta tēporū discrimina inquirunt, uoluntatem præterea quandā possident: qua uolūt nolūtq; amat atq; odio hēnt, qb? in reb? alia mitiora: sæuioraq; alia sunt: & maiori & minori bonitate cū differentia: uti mortales utuntur, Neq; dissimili modo q̄uis Eua nondum fructū gustauerat: sitis illa atq; carnis uoluntas ipsa incitauit: & per uoluptatem gestire fecit, At si sensus rationi penitus obtemperabant: nomen illud eidem iponere minime cōueniret quum tam facile aberrauerit, Rationē siquidē nihil aliud esse compertum est: q̄ facultatem potentiæ quādā quæ semper ueritatem inuestigat atq; determinat, Nam si ea absolutum supra corpus imperiū possederat: suum uerum propriumq; iter secuta fuerat, illud aut quū uerum sit: negare non licet: consensum atq; determinationē ab aīa rationali produisse, Verū in principio corporeis sensib? appetituiq; uerba illa obiecta fuisse palam est, quā ob rem primū Eux responsum ipsam a ratione astrigi accusariq; ostendit: quum dixisset: dominus iussit nobis ne ex hoc edemus fructu: ne forte multaremur morte, Verū quū fructum bonum gustui delectabilem & uisui pulchrū uideret: præceptum transgressa est, At hæc oblectatio appetitusq; quib? fructum circūspectabat: animæ rationalis minime erant, huiuscemodi quippe actiōes corpori cōueniunt: q̄uis anima in eadem sententia destinatiōe uesecum fuit, & ut caro ex parte sua mereri potuisset: portionem ad hominē moderandum sortiri debuit, requiem quidem expectabat & in laborem rediit, quā ob rē quæ recte uiuunt corpora: quietem tempore procedente adipiscuntur: at mala econtra cruciabūtur, Et quū adæ & Eux perfectionē aliquā supra naturā tributam esse quispiam censeat: eam naturam dico p seiplos formare nō posse certū ē: neq; iisdē formatis perfectio/

QVARTVS

ne quā possidebāt: illis ipsa dare poterat. Vex naturā ppriā creaturæ cuiuspiā illud esse dicim⁹: qđ a priā sui creatiōe ab illo oium rectore ei dē sancitū ē. cū tenui siquidē differētia illi⁹ suæ priæ cōditiōis speciē semp obseruat. quos limites quū excedit uel miraculū uel mun⁹ natura ipsā excellētem dicim⁹: quā rē prim⁹ hō bonorū operū cōpensatione expectabat: uti in sua formatiōe illi concessum erat. Præcipua siquidē sanctificationis gratia ea fuerat: ut corpora animabus omnino subicerētur & hominem a quibusuis aduersis redimere.

Eodē quoq; modo de sui ascēsiōe sentim⁹: aliquā eqđē qualitatis trāsmutationē mortales ut cælū scāderēt: agere debuerant. neq; illud plurib⁹ rationib⁹ indiget: hāc de qua loqmur uerā gloriā cūctos ipsius participes & sedare & beatos efficere: ad quā attamē adipiscēdam affectiones corporeosq; appetit⁹ deponere oino necesse est: neq; in illa ultima foelicitate uel cibos appetere uel fame uel siti premi liceret: sed corpora depurata & omni prorsus necessitate atq; sensibili fātasia dēpta illic habitare decet. Cōuenit & enī & necessariū quodāmodo est ut animæ corporaq; distincte cognoscant: nā aliter semp anxietatis portuū cula aliqua angerent. At dū homo animā in hac luce detinuerat: quis is non peccauerat: non clare sese cognouerat: neq; sui singulas partes modo quo in gloria appræhēderat.

u T breuiori in cōpendiolo quicqđ de domina nostra ante absolutū op⁹ excerpem⁹: ederēusq; nonnullas lōgiōres partes ut lectorū aures minime obtūderem⁹ prætermisim⁹ quæ in hoc āpliori cāpo expositæ tanq̄ instructæ atq; inuictæ phalanges (quū oportuerit) patere poterūt. Quū de xpi itaq; matre tractauerim⁹: quā & si excellentissimā esse & supra reliquas creaturas gratiā apud filiū cæpisse satis manifestauerim⁹: ut id tamē qđ ab aliqb⁹ p̄difficile arbitratū ē: facili⁹ reddam⁹: uet⁹ testamētū exq̄siti⁹ q̄ desuper petere oportebit, qđ quīs minorē religiōe nostra p̄fectionē possideret: quū in ipso & scī patres & pphetæ degissēt: iter ipsos aliquē oi peccato carētem fuisse nequaq̄ negare licet. Daud siquidē beat⁹ uir cui non iputauerit dominus peccatū & in spū ei⁹ nō erit dol⁹: apte pronūciat: qui huiuscēodi mūdiciē & si p̄difficile possibilē tamē esse cēset. Aliter eqđē ueluti ī dōi ni seruoꝝq; explosiōe sua uerba sonarēt. Isaach quoq; spiritu genitus haud ambigue tenet. De⁹ siquidē Abraham Sarram cognoscere ad illius propagationem iussit. Neq; id paulus (ille rei publicæ Christiāe uti alias exitium ita post præsidium) neglexit. Quū duos filios Abraham procreasse dicat: alterum de ancilla alterum uero de libera uxore: quorū illū secūdū carnē hūc secūdū spiritū natos esse p̄seq

tur, fratres præterea apostolus audiētes iterpellat dicēs: iā ex matre libera nati sumus? a Christo nāq; liberati sumus? p regenerationē at̄ intelligim? & filii dei p baptisimū facti i quo qdē ortu neq; carnalis uoluptas neq; sāguinolēta malicia sed diuina factio cōcurrit, qd̄ de Isaac itelligere oportet: q̄ secūdū spiritū & nō uoluptate carnis nec iuxta cōmunē modū nat? ē: quū ex diuina promissioē uenerit. At si q̄ sp̄iā Isaac post sui cōceptū gratiā hāc cōpisse dicat: ipsi? opinio facile soluetur: si ueteris legis subsecuta notabim? nullā eqdē sarrā a deo dū filiū i utero gestaret: scificationē datā inuēiem? ut soboles tūca peccato redimi dici queat: unde ipsā ante cōceptū prærogatā esse uidet̄. Sed quū iuxta spiritū nat? ille sit: de eo uti de xp̄ianis nequaquā itelligere decet. In Isaac nāq; prim? ort? capitur: i nobis uero secūd? itelligitur: nā renasci p baptisimū dicimur: neq; id de eo p circūcisionē comētandū ē. Ea & enī oib? uniuersim̄ missa ē, unde reliq; singuli p sp̄m uti Isaac nati dici potuissēt. Verū i ipso & per igressū & exitū uteri matris accipit̄. Illud tamē dicere nefas eēt: hoc mortalib? cōmune iter esse: quū iā i tali exilio derelicti sim? ut diuina ope a patriā gratiāq; repetēdā manifeste idigeam?, quā qppe ob rē naturā nostrā diuersā esse dicim?. Verū naturā plurib? modis itelligim?. Eā & enī p lōgā cōsuetudinē quādoq; capim?: alias attamē non nisi p propriā qualitātē quā de? ab initio ipsis speciebus distribuit: quū ipsa ueritate cēsēm? neq; partē hāc sine exēplo præterire placet. Nā quū q̄ sp̄iā in secessu atq; solitudine maxia ex parte habitat: illi? naturā ut is claustra appetat: esse dicim?: quū nō nūq; extra exeat. Verū quū propriā naturā rectū strictiusq; capim?: eā aliter definire solem?: neq; aliter de hūanitate nostra loqmur, propria siquidē natura ea ē: quæ i illo inocētiae statu hōini data fuit. At quū nūc p habitū cōclusi quodāmodo sim? nōnullos extra cōmunē hāc cōsuetudinē (noxiaue si dicere malueris) exire naturæ minie repugnat. Tūc præfertī quū ratio ipsa atq; necessitas idē exposulāt. Si ytra helitico itaq; populo tāta gratia supra cæteros tributa ē: quā is p rectū iter uēire debebat: quāto ea pleni? cōueniētiusq; matri dei & hūani generis præsidio debebat, quæ a singulis ob id mater dici pōt: lucē qdē atq; oīum repationē enixa ē. Nō matrē tamē cōmunē atq; carnalē sed sp̄ualē illā nobis esse attamē dicim?: qd̄ nomē ei a scis uiris oib? q̄ eā pia deuotioē secuti sūt (quū illi? laudes promere nitebāt) datū ē: quā nullo pacto illi creaturæ parē sed supra scōrū āgelorūq; choros iminere uolebāt: cui? quoq; aspectu beati oēs lætari & sacra cāere cēsuerūt, quū tantū deiq; reliq; in gloria præstet: q̄ ipsā dignis atq; itegris a sui originis principio prærogatiuis fraudare audeat: quū nihil noui

QVARTVS

addi uideat: q̄q̄ in trito itiere mortales aberrēt: ueluti quū Christ⁹ apo-
 los redarguebat: qa anxietate solliciti ob panis inopiā erāt, iter se equi
 dē affligebātur quia nō nisi panē unicū hēbāt: quā quippe ob rē co-
 gnitiōis ac fidei defectū & cæcitat̄ caliginē de? ipsis obiecit, Oculos
 inquit atq; aures habetis quib⁹ eorū dē sensuū munerib⁹ abunde fun-
 gi potestis: & nōdū memoriæ hētis quū quiq; panes a me diuisi tam
 nūerosæ turbæ famē sedarūt, Neq; hæc uerba aliud sibi petere profe-
 cto uidētur: q̄ eorū increpationē q̄ futuris reb⁹ in uirtute miraculoꝝ
 præteritoꝝ nondū plenā fidē dabāt: quia Christ⁹ & eiUSDē & præstatio-
 nis generis opa sēper agere ualebat, Si Isach itaq; tāta beniuolentia
 profecut⁹ est de? q̄s rigor quæue cæcitas eos detinet? qui beneficiū
 hūc a matre uirgine subtrahūt? Nullā mētionē in ueteri testamē-
 to scriptā iuenies: ex qua isaach uel gignii uel nasci in peccato colligi
 possit: q̄uis is ob legis obseruatiā circūcisus fuent: obediētiā nāq; tā
 in ueteri q̄ in reliquis religionib⁹ deus semp uoluit, ipsi⁹ q̄ppe sanctio-
 nib⁹ mortales parere stricte uult, Quā ob rē nullā legē sine præceptis
 nobis dedit, Nā quāq; hoīem ab oī peccato expertē creauerit: eundem
 suis iussis parere instituit, Et q̄uis Adā nullā in se tūc maculā hēret:
 mulierē ī comitē hēre tenebat, quā partē quū obseruare noluisset: &
 scel⁹ ppetraisset: & is deo odio dign⁹ redderet: neq; aliter & de circunci-
 sioē & de baptisate reliq;sq; præceptis p tēporū discriminib⁹ dicim⁹,
 quorū obseruatiā q̄ neglexerit q̄uis nullū aliud crimē hēant: ob id ipsū
 rei mortis erūt, At si uel aliqua ignorātia uel ptinacia baptisatis la-
 uacro q̄spiā caret: is illis priuilegiis gaudere neq; quæ idē baptisū
 hūanis aīs dat, qua qdē in re ægroti cuiuspiā exēplū ī mediū (ut quæ
 dicim⁹ ab oib⁹ māifestius cōspici queant) adducem⁹, quū q̄spiā nāq;
 aliquo morbo laborat: ut medicinæ is remediū cōsequat⁹: illā cape ne-
 cesse ē: si medelam nāq; nō cœperit: nihil ab ea profecto iuuabit: q̄q̄
 optiā ipsa sit, ab aliquo tamē dici nō dubito: & si ifirmi hac necessita-
 te premāt⁹: nulla sanos isti⁹ generis ope idigere, quorū opinio facile sol-
 uet, medicinæ nāq; atq; ipsi diuersitatē in se māifeste cōcipiūt, Aliæ
 nāq; ad ægri tudines dissoluēdas propulsādasq; sua uis itēta est: neq;
 id tamē sine corporis debilitate ac læsiōe quodāmodo & capitis uerti-
 gie faciūt: quā ob rē nūq; huiusce generis poculū sine instātī necessitu-
 diē magna haurire debem⁹, uerū alia lōge aliēa ī aliis cibis qualitas ē:
 q̄ oib⁹ fere gētib⁹ & singulis ī tēporib⁹ utilitatē maxia ex pte afferūt,
 nā quū ifirmamur nos protegere solēt: & postq̄ ægri tudinē euadim⁹
 uires nostras & augēt & roborāt, quæ qdē medicīæ (hoc nomē & enī
 huiusce cibi optie merentur) oib⁹ hoīb⁹ maxie cōueniūt, Neq; aliter

profecto de baptisate cēsendū ē: qđ maculatos expirgat: sanos uero
 disponit ac roborat: ut facili⁹ ad supos iter habeāt. Qua in parte ultia
 præceptū oēs cōpræhendere cōcedim⁹: qđ id non nisi in bōa parte in
 telligitur, cuius generis normā neq; is deus unq; ripit: neq; rūpere
 iussit. in illis reb⁹ tamē dicim⁹: pro quib⁹ bona promisit: & ob eas nun
 q̄ mala dedit: sed sæpe malos miserat⁹ ē: q̄uis eos minis paulo ante ter
 reret. At de⁹ ipse oibus bona nūq; uero mala iperat: imo mortales oēs
 & uniuersim & particulatim saluos fieri uult: neq; quēpiā condēnari
 appetit. Vnde clare illud qđ superi⁹ dictū est: apparet oīa uidelicet præ
 cepta unde præmiū sperari decet: cūctis hoib⁹ nullaprorfus exceptiōe
 facta cōuenire. At uero maledictio oibus p propria naturā & diuinam
 uolūtātē aliena est: quāuis male degentes oēs cōpræhēdat: & q̄plures
 alios q̄ illis adhærēt: affligat. Ratio attamē nonullos ide excludi nō so
 lū cōsentire sed & appetere: manifeste uidet̄. An forte legē a Traia
 no sancitā aliqui cōtra sentētiam hāc allegabūt: ob cui⁹ trāsgressiōne
 filiū occidi iubebat, cui⁹ quidē demētia inter q̄plures alias ab antiq; s
 factas cōnotari debet: n̄ & eni huiuscēodi facinora ut sua corpora pha
 ma extollerēt: faciebāt. At q̄uis Traianū bonū iustūq; fuisse mēoriæ
 proditū sit: ipsi⁹ rei cōtrarium ostēdere: haud pdifficile erit: si quātos
 Christianorū sanctos trucidare iusserit: nūerabim⁹: q̄ quāq; nō plures
 uti ipse adoraret deos: id eundē nequaq; excusat. Nam tā recti uiri cu
 iuscūq; religiōis esset: fauore a iusto uiro prosequi merebātur, uerū si
 traian⁹ ipse sol⁹ mūdi domin⁹ esse præsupsit: quonā pacto eos q̄ deorū
 multitudinē redarguebāt: recte repræhēdere potuit: uerū ad ipsi⁹ isti
 tutionē redire licet: quæ si cōtra ei⁹ filiū p rationē iuehebat: nō ita po
 pul⁹ ro. tā crebras aliorū parētū i liberos ob senatus decreta trāsgressa
 mortes oblatas æquo a iō uidere assuet⁹: profecto admirat⁹ fuisse: uti
 de sūmo atq; ihūano parētis rigore fecit. neq; eo tēpore præfētes sed
 & posteri ab illi⁹ feritate merito mirāur: q̄uis is excusationē secū hēret:
 quū uana corporis noīa inq;reret: & plebis bēiuolētā captare niteret:
 nō diuti⁹ qđ ē iperū possidere a subditisue saltē bene uideri poterat: q̄
 is se illis parē fecisset: q̄ eūdē se superiorē esse uoluerūt. q̄ quū filiū tamē
 in ppetuā dānationē ire cognouisset: q; ipsū omni uirtētaturū ut illū
 ab eadē noxa redieret negabit⁹: uerū qđ a iam simul cū ipso corpore
 interire credebāt. qđ multū fuit decē. xx. ue ānos futuræ uitæ contē
 nere: ut imortalē sibi famā acq;reret. At i deo nulla neq; isti⁹ neq; alte
 ri⁹ generis affectio (ut exēplar i meli⁹ augeam⁹) unq; fuit, q̄ nulli crea
 turæ rationē usquā datur⁹ est: neq; hūan⁹ error aliū præter ipsi⁹ sūmi
 dei leges offendit: quā ob rē sua mēbra a cōmuni legē a plebe trāgressa

QVARTVS

cōpræhendi nequaquã sinere debebat, quis dicere præterea poterit: deũ & suæ bonitati & angelicæ & humanæ naturæ contumeliã facere? quia quẽpiam sibi gratũ a cõmuni obligatiõe referuasset, Deũ deniq; qui aliũ enecauerit: & ipse per iustitiã morte punietur: dixisse: stabili mēoriæ proditũ est: & nemo ambigit: deũ ipsum inumeros mortales ab hac luce imature discedere: ioperare. Quãuis hac i parte hoies ipsos a iusticia punitos esse: recte dici queat: neq; id ipsum quũ de domina nostra loquimur: ullo pacto excludi potest: quã diuina iusticia iustissimis de causis ab originis culpa infici uetuit.

Neq; sancti doctiq; hoies q; sacras scripturas comentati sunt: suis laudib; fraudari debēt, q̃q̃ eor; aliq; oēs absq; ulla exceptione in priorum crimine cõceptos esse senserūt: q; neq; id recte probare neq; i ea parte reticere probe nouerunt. Nam si seclusis argumētis aperto ac simplici uerbo ab ea noxia oēs præter Christũ maculatos fuisse: esse: & fore dixissent: q̃uis immaculatam uirginẽ iter ægros ipsos aperte adiunxisset: tunc ipsos diuina uolūtate atq; ispiratiõe locutos arbitrari potuisset. Verũ id ipsi q; partẽ hanc senserūt: ratiõe probare nõ satis apte nixi sũt. Nã ab illis locis fundamētũ capere nituntur: quæ neq; uim ad id agẽdũ habēt: imo nihil qđ forti; ē: ad rẽ eadẽ cõferre uidetur, quæ demũ eosdẽ in ipsa pte aberrare manifeste indicat, an forte ipsos eadẽ argumēta tanta cũ celeritate fecisse dicem;? ut tẽporis breuitudo eadẽ roborare nõ sineret: quã ob rẽ & si intentionẽ suã nõ apte ostēderūt: excusandi sint: imo ab hac parte nihil excusari queunt: longiores siquidẽ ac difficiliõres res sub pauciorib; uerbis probare debuerāt, quo certe factũ esset: ut q̃uis minora eor; uolumina fuissent: longe ampliorẽ utilitatẽ posteris attulisset. Modo hanc modo illã partem p̃scrutando principũ lōge recessisse uisũ ē: uerũ ad apostoli uerba redeã, q; ubicũq; qđpiã secũdũ spiritũ esse dicit: id a peccato alienũ esse intelligit: uti ex suis epistolis facile colligi p̃t: illic præsertim ubi de Christi doctria loquit̃: ubi & enĩ & crebrũ & clarũ res ipsa nulla ambiguitate excipi p̃t. uerũ quũ de ipso tãq; de uniuersali hũani generis redẽptore agat: oēs prærogatiuas quæ hũanæ restauratiõi cõueniebāt: eidẽ assignare merito decuit, q; nõ solum nos a peccato rediere uoluit: uerũ & gloriã nobis dare instituit. At q̃q; aliqua creatura immaculata sit: ut uerã ea consequatur gloriã Christi subsidio indiget. Dicit præterea uti peccatũ in hunc mundũ p unũ hominẽ igressũ est: & p peccatũ mors aduenit: ita & interitus ipse ad omnes homines traductus est, quem non nisi pro corporum nece manifeste intelligit: quum eundẽ a peccato nasci

aperte pronúciat. Nam quū animi mortē dicim⁹: noxiam cū ipsa anima simul stare recte existimam⁹. Verū hoc in loco paulus de alia re diuisa loquitur: quæ pro corporis nece oīno intelligenda est: quū ipsam a peccato ortum ducere assignet. At postmodū in successu in eadem culpa oēs in adam peccauerunt dicit, quæ quidē uerba totū humanū genus nequaquā includere uident⁹: nā si sic esset: oēs in adā peccauim⁹ non peccauere dixisset: ibi & enī se saltem extra reliquit: quonā modo & alios sub eadem exceptione intelligere potuit, qđ anterus etiam confirmare uidetur: quū referat: uti ob unius delictū plures mortuos esse testetur: multo id efficacius in contrariā partem diuinā gratiam posse agere censet: & unius hominis Christi scilicet gratiā in multis abundare. neq; illud negligendū ē: paulū imbecillitatē humanā uniuersim quādoq; acusare: quādoq; detestari suā: quas ad res redarguēdas iuste duab⁹ de causis profecto mouebat: tum quia maxime omnes imbecilles sum⁹: si cōditoris nostri bōitatem atq; cōstantiam existimam⁹, cuius cōtinua gratia opeue (si elegantius dicere uelis) indigem⁹. Sine qua mortales mala perpetrare nulli experto dubiū est. At altera causa quæ ipsius apostoli uerba sanctissima reddunt: Christi decretū est: qui ut sublimi⁹ ascenderemus: nos hūiliari debere docuit: qđ noster redēptor nō tantū uerbis ipsis ostēdit: uerū quū suorū artuum examine id ipsum nobis publicum esse uoluit. Quāā quippe ob rem & quāq; optimus maximusq; Christi seru⁹ esset paul⁹: & minimū & indignū sese ostēdere licuit, qui quidē apostolus alias de peccato alias de corporis interitu loquitur: neq; id ambigū illis est: qui ei⁹ exhortationē supra resurrectionē ultimā mentis oculis ituetur. Nam si Christus resurrexit: nos oēs surrecturos fore illic dicit: & e contra si deus ipse a mortuis nondū surrexit: fidem nostrā uanā esse affirmat: & uti mors per hominē ingressa est: per hominē etiam mortuorū resurrectionem euenire debere censuit: & uti oēs in adam moriuntur: oēs eodem modo uiuificandos in Christo fore suadet: uerum hac in parte tū de morte tū de restauratiōe corporū intelligit. Nā quū dicit ueluti oēs in adam moriūtur: ita in Christo reuiuiscēt: nam si de animab⁹ dixisset: ingentē hominū turbam nequaquā peccauisse: esset intelligēdū: omnis namq; mortales saluos in Christo fieri uel aliquos sine ipso posse saluari nefas esset dicere. Nā quāuis uerba ita sonent: omnes in adā moriuntur: oēs in Christo reuiuiscēt. Minime propterea dicendum est: nos omnes in Christo resurrecturos uel uicturos: uerum quod ipse animæ sua corpora resument. At si modo quo in altero mor

QVARTVS

tui sumus: eodemmet in altero nos uiuificari debere dicatur: nos tūc per adam nunq̄ aut̄ in ipsomet nos mori recte dici poterit, illius quippe corpus q̄ multa tempora transierūt: postq̄ id in puluerē dissolutū est: quanq̄ eius anima uera fruatur gloria. Sed nos tunc morimur quum nos moriendi necessitas cogit: neq; unq̄ tunc adam ut in ipso moriamur: ueluti qui patriā ante obitū repetere appetunt: inquirim⁹, quem adhuc reditum & si longe facilius sit: nondum omnes adipiscuntur. Quā ob rem quū omnes in adam peccauere Apostolus ait: ipsos adæ causa aberrare intelligimus: nam in Adam uti ipsius mēbra nequa / q̄ mortale genus assistebat: uti alias latius a nobis explicatum est. Iam equidē idēq; paulus nos oēs Christi mēbra esse dixit uerū is id propterea attulit: quia ille tanq̄ uerum caput & præcipuus & dux optimus nobis est: qui omnino a nobis ut recte operemur: imitandus est. Quā quidē ob rem ipsius artus ueluti pedes, manusq; minime sum⁹: neq; secū omnes i cruce affixi fuim⁹: si id equidē uerū esset: iam q̄sq; suā culpā probe expiatā hēret, qđ e contra manifeste uidetur: cū quibusnam conditionib⁹ nos adæ membra esse dici possim⁹: quia is & maior & primus parens nobis fuit: sed si mortales cuncti adæ membra fuisset: is profecto uastissima corporis mole excederet: neq; ipsos nunc in præsentia gigni sed nutui & eo tunc natos fuisse recte dicerem⁹. Verba etiā beati Pauli appetere quodāmodo uidēt: ut prior maledictionem quæ morte moriemini constat: repetamus, quæ pro ipsius animæ obnubilatione & clare & necessario intelligitur: sic enim præceptū manifeste sonat: nam quauis in die ex hac arbore cōedatis morte moriemini dicit: neq; ab ipsa re quidq̄ detractum est: sed ea hora qua uetitū fructū primi parentes gustauerunt: ii a præcipuis diuinæ largitionis munerib⁹ expoliati fuere. Vnde suæ animæ obscuratæ sunt. Iam & enim non secundū deū uiuebant: quæ res mors animi dicitur, qui quidē intentus nostros primos parentes illico quum præceptū transgressi sunt: oppressit. At si de corporis nece dictū esset: eademmet hora qua peccatum ab eis cōmissū est: eorū corpora dissolui conueniret, quæ res ipsas animas compræhēdisse: haud ambigue conspicitur: quæ eodem in puncto obnubilatæ sūt: & earum corpora uitam diu protraxere. Neq; propria corporū corruptio hac in parte reticenda est: quæ quicquid propter peccatū aduenerit: deus eam in eadem maledictione contineri uoluit. in hominē namq; conuersus puluis es & in puluerem reuerteris dixit, quo quidem etiā i loco hominis labores incussit: in sudore namq; tui uultus tuo pane uesceris: illi minat⁹

est: quæ quidem maledictiões post peccatum ipsum datae sunt: unde primum præceptū non nisi quo ad animā intelligitur, At quantū corpora in hac luce habitare debeāt: minime ob id ostenditur: nam iuxta naturam ipsam corpora labente tempore dissolui omnino deberent: imo & iuxta ueteris testamenti uerba hominem secundum propriam naturam mori debere: apparet: nisi præsidium illi p̄ donū dei datum esset, nā ex uitæ arbore edendi facultas homini a deo concessa est: quæ quippe arbor ut id ageret: potestatem etiam ab ipso cōditore suscepit neq; id ambiguū est, quū ab ipso deo dictū esse sentiat: ne forte manum mittat: & ex ligno uitæ comedat: & in æternū uiuat, quapropter eosdem primos parentes a paradiso deiecit, hæc itaq; uita nō animæ sed corporis intelligēda est: homo & enim iam in peccato detinebat̄.

a D aliud præterea caput cursus uertēdus est: ut dum nepos an aui caro sit: inuestigatur: demonstrationem aliquā adducam?, uerum quū res ipsa difficilis (ne stricta dicam) sit: quonā pacto eam explicabimus: haud aperte pollicemur sed exemplum hoc in primis adducemus. Vas siquidem quoddam ut decem uini mensuras in se simul contineat: aptū est, quas tamen id neq; in se habet: neq; potens ut eas det est: nisi prius ab ipsius uel domino uel alio aliquo ipsæ ibi intromittant̄: neq; aliter quum infantes nascuntur uel sæmen habēt uel potētes ut sobolē generent esse experiūtur: quī: sapti sint ut & elementorū augmentationē & ciborū nutrimentū capere queant: e quib; excedens quædam materies quæ sperma dicitur: adgeneratur: quæ quum nati fuimus nequaquā in nobis erat, herbarū quoq; portio in carnem per digestionē conuertit̄: quas tamen per plures quadragēsimas absq; ullius sanctiōis læsione comedimus: carnes uero pro sui speciei discrimine nobis uetitæ sunt: quī plantis ipsis quantū ad ipsam simplicem cōmunem uel materiem conformes sumus: ab illis tamen nō parum per hanc tam dissimilem constitutionem discrepamus. Ad hominem ipsum præterea redibimus: quem quā pluribus modis considerare ualemus: ut quod inquirimus facilius exponamus: quæ res ut manifestius appareat: quod inter materiem: carnem & speciem discriminis sit: dicemus. Nam quū iuxta materiā loquimur omnes ex unica quam ex quatuor elementis constitui dicimus: massa constamus qua in parte haud secus uel cum plantis uel cum reliquis animalib; complexi quā cum ipsis hominibus sumus: neq; hac in ipsa re genitoribus nostris potius quā externis hominibus coniungi uidemur. Hæc compago tamen uel linea (si dicere mauis) non propterea obseruari

QVARTVS

cōspiciē: quia ex adæ familia ortum trahamus: uerum quia omnia ex elementis condita corpora & sibi inuicem & elementorū corporibus ī materia colligata sunt. Ad speciem præterea properemus ī qua ad similitudinem quandam (quā remota & in consanguinitate & in patria simus) reduci uidemur, quæ demū species figuram a conditore sibi sancitam retinet. Quum materiā itaq; atq; speciem hæcenus atingerimus: quid caro sit demū paucis absoluere enitemur, eandem enim uel aquam uel aerem uel quodpiam reliquū elemētōrū dicere ne quaquā conuenit: quā eorū singula portiones in singulis animantium corporibus contribuunt, quæ tamen dū illa quibus cōstant retinent mēbra: & ipsorū elementorū transmutationē in carnem obseruāt: ea & elementis simplicibus & eorum primæ cōiunctioni longe dissimilis est, de qua quidem differentia tunc intelligimus: quum filium auorū carnem esse negamus: quā ipsius materia cum ea quæ ab auo cōtinebatur: coniuncta sit, omnibus quidem clarū est: auū uel in carne uel ī sæmine uel in sanguine nepotis carnem minime possidere: quā eadē materia utriq; sit per hoc iter amplius procedere supuacaneū est: quū aperte id ipsum a natura probet. Verū ad parētem nostrū redeam⁹, qui duas sæminis uncias in suorū liberorū propagationem (exempli causa) dare potuit: neq; hoc denego sæmen illud multiplicari posse. uerū ut nos in priō patre (modo quo dicunt) cōtēti fuisse probemur: eundem portiunculam aliquam ex illis duabus uncis cunctis mortilibus tam natis quā nascituris impartiri necessitas flagitaret, quod ex sæminis paucitate & hominū multitudine satis impossibile constat. Animæ quoq; omnes & si unius substantiæ sint: in eua eas cōstitisse: quātum ad hæc tria ministeria intellectiōne: rationem: & uoluntatem. uidelicet (quas partes iam potētias trito nomine appellari uideo) absurdū est dicere: quā cōiunctæ tunc etiā in eadem substantia essent, quum deus præterea adæ costam detraxit: eamq; ut euam conderet: carne repleuit: quam quū coniūx uidisset nō sui carnē sed carnem de carne sua illam nominauit: aliam siquidem illa cōuersionem habebat: quā ex eamet materia quā ipse constabat: assumpta fuisset.

a Talii nōnulli tantū in ambiguitate protegi existimāt: ut si adā adhuc uiueret: uxorem sibi defuturā fore (ob sanguinis finitimā parentelam) dicere audeant, quod an ioco dictū sit: non facile discernitur: quū ad huiusce rei plenam exterminationē haud nimis longo discursu indigeamus, quæ & enim usq; tam sibi consanguinitate adiuncta uxor dari posset: ut ea ipsa euæ non cederet: loth suis filiab⁹

matrimonio cōiunctū fuisse nequaquā dico: sed ipsas ab eo concepisse nondū in sacris litteris detestatum inuēitur. Neq; illud propterea de negandum est: eas & a penuria gentis & a propagationis egestate plenam excusationem assumere posse. In scripta itidē lege & patruis fratru filias & patruelib; i eodē gradu sibi adiūctas uxores ducere: pmittebatur. Neq; licentia hæc a Christianorum principib; negligi uideatur, qđ pluribus aliis id ipsum agere ecclesia quandoq; permittit: dū modo uel legitima uel rationi consona sit aliqua de causa: qđ tūc prætipue ab ea cōcedi solet: quū dissensiones ob id sedari arbitrat̃. Inter parentes demū matrimonia cōtrahi ab ecclesia uetitū esse propterea existimamus: ut familiæ diuisim adinuicem & tanq; factiones constitutæ nō degerent: unde haud contēnendi errores prodire possent: nā quanq; summopere adinuicem commixti simus nondum quis a rectori progenie oriatur explorare desinim?: imo & pluribus in partibus uxoris affines pro hostibus a cognatis habentur: ueluti in pompētis cæsarianisq; factiōib;: uel in ipsis guelphis & gebellinis quæ tantum adhuc italos uexant: uel eæ quæ in cantabror; finib; cognæ & gamboa ab hispanis dictæ regnant. Quas discordias dum Christianorum senatus sedare intendit: matrimonia cū affinibus prohibet: licet tamen uxores ex quauis gente ortas ducere (dūmodo fideles eæ sint) Multo magis siquidē ad legis conseruationē q̃ ad propagationē sobolis tenemur. At si maiorib; nati cum suis successoribus maritali uinculo ligari non conuenire quispiam diceret: id sane māifestū ē: q̃uis id diuina religio nequaquā prohibeat. Senes siquidem cū paruulis coniugari ratio & uetat & abhorret. At quāuis eodem nitore ī senectute qua in iuuentute caro ipsa splendeat: semper debita reuerentia prædecessoribus nostris præponēda est: sed coniugiū æquitatem appetit. Iam in principio tractauim?: an sensus i prima lege rationi penitus subiciebantur, quā partem duobus cum discriminib; ītel ligimus. Nam absolutā facultatem qua sensus a uoluptate cessarent rationiq; oīno parerent: eam ipsam usquā i hominib; puris habuisse negam;. Verū illa in parte & in priori innocētia & i nostra lege rationem plenissimū imperiū sortiri dicim?: quo scilicet sensus ulterius appetere nequeunt: q̃ ipsa ratio ad meritū nostrū augēdū eosdem frenare potest, quæ ratio itaq; si ab hūana uoluntate fauorem acceperit: & uoluptatis sitim opprimere uoluerimus, optimum atq; sufficiens totius uitæ moderamen esse poterit: quanuis & anima ipsa iam quidpiā appetere experitur: ubi freno potius q̃ calcaribus uti decet.

QVARTVS

G. Ayoræ cordubésis supra presentem additionē excusatio.

h Esitavi prius ut silentio potius q̄ maledicendi impetu gloriã compararem; uerũ quũ auctorem (cui tantũ me debuissē op? undiq; ostēdere poterit) eo modo desinatũ uidissē: ut ab hac ultiã hu iusce rei portiuncula abstineri nollet: quæ & si ab aliis interpretari rē tata sit: ab us non tantũ uel peruersa uel imperfecta deserta est: uerũ & eo modo ab spe destituta ut intra latinor̄ portũ illam nusq̄ recipi posse quisquis intueret̄: facile crederet: si in ipso toti? operis uolumi ne tanq̄ in oneraria naue ueluti scapha obligata a nobis deduceret̄. Accedebant tamen ad id maximæ (pro tātulæ rei portiūcula) difficultates, me equidem in primis italia discedētem: & nihil in ea ultra scribere uolentem pars hæc inuēit: & curis & egestate semiobrutũ: & in ipsius opis fragmētis atq; additiūculis adeo implicitũ atq; imersum ut animi poti? q̄ corporis uires me incolumem euasur̄ confirmarēt: neq; impressor̄ sollicitudo remissionem patit̄: quibus uel igni torridas litteras uel humatas protinus dare me conuenit, uerum ut quantas & uerus amor & reipublicæ mihi innata cura uires possideant: ostendam, tanq̄ si per ociũ uagaremur: rem ipsam aggredimur.

P. MONTIS INTERPRETE G. AYORA COR.

q Vum iam nihil ampli? supra rem hanc scribere existimarem: libell? qdam mediolani ipressus in man? incidit, qui auctoris sui nomē palã proferre minie audet: qua sola in parte sagacitatis spe ciunculam retinere uidetur, qui tam manifeste namq; & in tanti momēti negotio aberrat: uel audiri uel inter homines nominari saltem nequaq̄ (quisquis is sit) dignus apparet. Neq; usq̄ alias inter tot tantarum gentium turbas quas me sensisse memini quēpiam tam profane locutum audiui: qui huic & uerbor̄ & sentētiarũ procacitate: petulãtia ac turpitudine nõ facile cederet. Hic & enim & si religiosũ fuisse haud uno indicio colligatur: nemo usq̄ aduersam sui istius generis partem ad tantam stragem internitionēq; cupiuit. Qui qdem & si plura alior̄ dicta tangere uideatur: in iis omnib? imbecillia principia sũmatim (immo tumultuatim) præponit: quanuis hac in parte ab illis degenerare nequaq̄ uideatur, qui sancti Thomæ aqnatis partem hac in ipsa re tueri præsumunt: neq; nos ultra ad eosdem conuincendos procedere oportet. Ducem quippe suũ non a nimium recta uolũtate in hunc modũ protegere moluntur. Pollicentur enim in primis alios

redarguere uelle: neq; id uel planis rationib; uel multū speculatiuis argumentis agere dicunt: sed auctoritatibus tantū freti se certaturos fore promittūt. At dicta illa quibus & muniuntur & alios expugnare: suosq; propugnare arbitrant: uniuersa sunt, quæ ipsi & tanq̄ uniuersalia & particularia nihilomin; (uti eorum necessitudo exigere uidetur) exponere solent, quæ res neq; a natura neq; ab ulla uel ratioe uel sanctioe recta permittitur. Nolūt præterea isti illuc deuenire (ubi maxime conuenit) ad ea loca scilicet ubi auctores illi quos memorant stricte ac particulatim loquebantur: quū illa uerba scripserunt, quib; thomæ satellites circūligari uidentur, quos de hac materia loquētes dominicos appellari nequaq̄ conuenit: quū illius opusculū supra uirginis conceptionē aperte denegent. G. A. Sanctissimū quoq; & hæresiarcharū acerrimū hostem & toti; demū reipublicæ christianæ propugnatorem inuictū Ambrosiū ad gabaonitas loquētem contemnūt. Asperrant quoq; christianos illum argum æranūq; tot linguis atq; oculis in cōmune bonū uigilem Hieronymū interpretū omniū & auctoritate patrem & utilitate supremū, quem illic tamē ab his negligi intelligas ubi de Ioachim & anna differuit (ne maiora illis a nobis facinora q̄ ab iis perpetrari solent: obici uideātur) Anselmū quoq; de conceptōe epistolam uel humanæ uitæ (ut rectius loquar) exordiū & falsū & ab aliquo irrito auctore conscriptum esse proclamant. Cōceptionis etiam opusculū ab anselmū manibus detrahunt atq; surripiunt. Nam ilico cum sanctus aliquis a sua uoluntate declinat: illius opera adulterina esse mentiri ac comentari nō timent: sed eos qui se cum assennunt: amplissimis laudibus ad cælū usq; extollere summo perentuntur, quæ res an ab illis propterea fiat: nundum liquido cōstat ut sanctū Thomam magis æmulētur, cui; natura si suis uel imaginib; uel simulachris uti pictores fictoresq; ostendunt: similis erat semel appræhensa pertinacia quadam diutissime retinere illi alienū nequaq̄ erat. Neq; Thomas ipse in suis scripturis partem hanc denegare uoluit: in quib; ipsum ingentem habuisse memoriam quæ duram complexionem ostendit: sane constat, quem ob alia probatissima opera sanctū fuisse fatemur: propter hanc partem attamen ueram sibi gloriam uendicauisse: priusq̄ confirmes: & hoc & illud recte excogita: inde maiorib; nostris scilicet atq; nobis ipsis e tranquilla pace ad Christianæ reipublicæ ciuilia bella nō solū amplū atq; procliuū iter patuisse: uerū & prōptissimos duces undiq; emeruisse. At si quispiam diceret sanctum Thomam partem hanc ante abstrusam aggregatam

QVARTVS

patefecisse: inde auctoris audacia atq; imodestia (ne inuerecū diū dixerim) potiꝰ q̄ ulla uel sanctitas uel religio colligi potest. Nos præterea auctoritates quas ipsi adducunt negandas esse minime censemus: sed partes illas repetere consulimꝰ: supra quas auctores ipsi quum uerba illa protulere: loquebantur.

P Ost Christi itaq; aduētum a paulo orietur exordiū: quum solꝰ is inter apostolos de originis noxia māifeste tractauerit: neq; id alias fuit: nisi quū eūde uel disputare uel ad eos scribere oportuit, qui nos uniuersim sub eodem crimine ortos esse: negabant. At originis peccatum non concedere nefas manifestū est. Verum apostolꝰ ipse nunq̄ illuc descendere uisus est: ut sacratissimā dei matrē uel sanctos patres particulares aliquos in peccato conceptos esse diceret: quo quidē in modo reliquæ sanctorꝰ auctoritates dictæ sunt: ut eorum hæresim expugnarent: qui infantes absq; ullo originis reatu oriāstruere contendebant. Neq; ob id sane colligitur hos sanctos auctores personas aliquas ab hac culpa liberas esse nō posse asserere. At sanctꝰ Thōas & ii qui illū secuti sunt: sensū dictis illis dare uolentes: statutū quoddam absq; fundamento & proposito finxerunt: nam unde ipsi suæ reicementū atq; præsidium cōparare præsumunt: maiores nostri supra rem quā ipsi falso arbitrantur: nequa q̄ locuti sūt. Aliam præterea uel natura uel consuetudine ualidā rationē ab ipsis dari sperare nō licet: quum illam neq; hactenꝰ neq; in præsentia habere uisi sint. Quorum demum maior duricies intellectioisq; obligatio acrius repræhendēda est: q̄ eorum insania qui uirginis libertatem extenuant: & dū ipsiꝰ priuilegiis quidquā derogetur sūmopere moliuntur, cuius inenarranda miracula undiq; affluere conspiciuntur, quā quoq; aliæ scripturæ quāplurimæ non solū cunctos mortales præter filiū excellentem celebrant: sed & supra angelicas dignitates extollūt, quod quidē priuilegiū peccata omnia longe arcet. Angeli siquidem boni nullam usq; contraxere maculam: quā ob rem ad eos præcedēdos illis saltem æqui perari in principio ortuue conuenit: at aliqui cum sillogisticis argumentis omni timore ac uerecundia calcatis illam condemnare uolunt. Quid præterea ad rem cōfert: dicere scilicet si domina nostra huiusce criminis expers fuit: Christus uniuersalis redemptor nequa q̄ extitit. q̄ maxime uellem: ut istiusmodi cauillatores quempiā nobis ostēderent: qui a deo uniuersas suas leges sanciret: ut exceptionem omnē propellerent: quanuis in hac ipsa petitione deum: naturā: & genꝰ mortale deniq; totum includeremꝰ. At ipsimet fratres & si non quotidie

sæpe saltem leges statuunt, quas facile rumpunt: quibus dum consultat: haud parua temporis momenta labuntur: quanquam sanctiones huiusmodi contra suos antistites uel præfectos conditæ minime uideant: in illis attamen rebus intelligas: in quibus legumlatorum quidpiam interest. Verum in diuina lege haud aliter omnes uniuersim quam minimi particulatim obligati sunt: nec namque legem præter ipsius auctore dominum recte solvere potest: si religiosi itaque libertate hac potiuntur qua sanctiones & premere & laxare possint: in gens profecto eorum uesania est: qui deum istius generis priuilegio gaudere negant: quo propria matrem liberam per rationis conuenientiam faceret.

I. Longitudinem uerborumque diffusionem uitare mens est: illud quippe sufficere arbitror: iter illis demonstrauisse, qui illud capescere uoluerint: præsertim quum iam de iis rebus quæ in præsentia succedere possent: satis opportunam mentionem desuper fecimus: ut quam tenuem tamen uim opusculi illius argumenta cum suis satellitibus habeant: ostendemus: illius nonnullis præpositionibus respondebimus: ut ordine quo illud procedit eiusdem solutiones quisquis inquirere uelit: facilius inueniat. In primo itaque congressu asserit ille: si beata mater absque peccato concepta fuisset: deus iniquus esset: quum illam mori permisisset. Hic profecto quæ uel distinctio uel differentia inter unam & aliam legem sit: minime sentit, quam in hunc modum manifeste probamus. Ut homo namque quispiam mortem omnino uetaret: quamuis nullam in sui conceptus maculam contraxisset: necesse adhuc est: a deo ipsum in paradiso terrestri intromitti ut ab arbore uitæ cibaret: & illa haberet præcepta quæ primo mortalium parenti imposita fuere: aliter equidem iuxta naturam ipsam omnis homo corpoream necesse pati cogeret: conditio quoque alia ad id ipsum opportuna concurrat: conueniret enim ut creator a uetitæ arboris degustatione eundem abstinere imperaret: cum subiunctione illa, quamuis in die scilicet ex ea comederis: morte morieris. At si homo hic sanctionem illam abruperet: fructumque comederet: Christum iterum ad mundum ut carnem resumeret: & mortem subiret: ut hominis illius progeniem redimeret, ob quam ad primam legem redire nequaquam licuisset.

Copiose hæcenus probatum est: ob quanta inconuenientia mortales ad primam legem redire nequeant: unde necessario restat: ut constitutionibus aliis obligemur: quum illa prior manifeste perierit. Sed uti de innocentiae lege desuper diximus: in succedenti capite de ea quam gratiosam (iuxta de causa aliunde nominauimus) mentionem faciemus. Iam patet: nos in illa priori lege corporum corruptionem ob arboris uitæ cibum

QVARTVS

uitare debuisse, quæ res nunc quum haberi nequeat: mori quantum ad corpus conuenit: siue sub peccato siue eiusdem expertes nascamur. Nullo namque medio (uti latius alias exposuimus) ad innocentiam legem redire possumus. Quam quippe ob causam in hac nostra christiana cum sui preceptorum obseruatione: nos saluos fieri oportet: quorum primum ut baptizemur est (quantum ad paruulos attamen dico) in maioribus natum namque fides precellere iussa est: baptisma namque ad puritatem illam mortales reducere credimus: quam parentes nostri priusquam aberraret: possidebant: uerum corpora in fine demum in omni hac puritate dissoluuntur: unde liquido constat nos quia in peccato concepti sumus minime mori: sed quia uitali arbore per arbitrio nostro uti non quimus, quod inde sane atque apte colligitur: quum deus adam cum coniuge in exilium e paradiso dicens emisit: ne adhuc forte ex arbore uitæ maducet: & in æternum euadat. Nam quis iam adam peccauisset: illum adhuc semper si uitali fructu sustentaretur: posse durare: deus iacebat. Videtur etiam eundem sæpenumero ab arbore uitæ cibari oportuisse: nam quum dicitur: ne est manum mittat: & comedat: apparet: ipsum ab eadem arbore alias comedisse, quod ad æternam uitam adipiscendam: nequaquam sufficere uidebatur: nisi certis in temporibus fructu illo uesceretur. Satis super demonstrauimus: quod tenuis eorum consideratio sit qui deum iniquum fore: pronuntiare non timet: quum matrem corpoream mortem incurrere permiserit. At illud peius fuisset: si eandem aliqua in animæ macula infici: consentiret, quam tanta cum facilitate & sine tantis mediis præferuare potuit: quanta ad corporum corruptionem uitandam necessaria fore docuimus. Forte tamen isti illam iniquitatem esse arbitrantur, quia minorem illis quam uirgini prærogatiuam deus largitus sit: quanuis Christus illis materiam similem illic declarauerit: ubi de uinæ cultoribus comparationem adduxit. Quo quidem in loco herum conquerentibus operariis loquentem instituit: illi namque sibi iniuriam fieri propterea dicebant: quia æqua mercede secum posteriores persolutos dimitti uidebant, quam rem neminem offendisse domini responsio docet: quum illis pactam mercedem protinus daret: quanuis cui sibi placeret: maiora munera largiret. Quoniam pacto & si deus uirginem ab omni peccato præseruauerit: quæ iniuria nobis ob id fieri uidetur: quibus optimum in baptismo præsidium cum reliquis conuenientis dedit. Concludebatur præterea in secunda particula: si beata uirgo ab omni peccato fuisset præseruata illa peccatorum redemptione nequaquam indignisset. Quis hoc non uidet: eadem huiusmodi restoratione egere non posse: quæ nullius generis usque peccatum habuit.

Cupiebat deinde libellus ille falso astruere: Si uirgo maria absq; peccato fuisset: ipsa p uirile sœmē nequaq̄ esset cōcepta, quæ res satis cū facilitate alias a nobis probata ē: quonā pacto scilicet origiale peccatū ob id nequaq̄ accidere q̄a ex uiro & muliere gignāur. Quapp mētionē aliquā hoc in loco facere: minime negligem⁹: q̄a oēs q̄ pro aduersa parte quicq̄ cōscripsere hoc in principio sua mœnia fundare præfūpserūt, qui quū oēs unicū iter agant: siue plures siue unus sit: haud multū refert: quū unicūmet cemētū & hic & illi capiant. Verū hac in parte saltē (ni fallimur) nō recte senserūt: illic & enī præcipuū fundamentū statuūt: quo xpm originis peccatū nequaq̄ cōtraxisse pbēt: q̄a is uidelicet ab hoīe & muliere minie cōcept⁹ fuit: quæ pars nihil ad rē eandē conferre uidetur: uti desuper probatū est & i posterū ostendetur. Mihi uidetur oīs illū sequi uoluisse qui in priō argumēto aberrauit: neq; quantā uim rationis illud haberet cōsiderare curarūt: neq; multū illi profecto uel in philosophia præstabāt: uel in reꝝ generatiōne satis periti dicēdi sūt. Sanct⁹ bernard⁹ epistolā quādā supra rem hanc ordine retrogrado in primis cōposuisse uidet. Virginē nāq; ab illi⁹ assumptiōe exordiū capiēs eandē ad cōceptionē usq; per singulos passus sūmis laudibus prosequitur: sed quū illuc peruentū ē: eiusdē uirginis conceptionē absq; peccato fuisse nullo modo arbitratur. Cuius dentq; auctoris & si sanctitatē sūmo affectu ac deuotione probemus, argumēta tamen nondum nihil probare uideētur: uerum neq; ad propositū conuenire recte uideri poterunt. Nam quum ostendere uult uirginem ante sui conceptionē gratiā recipere minime potuisse: illam prius q̄ esset: sanctificatam esse non posse asserit: neq; in ipsius conceptionis instanti diuinum munus illud (quā gratiam sæpe diximus) propter peccatū posse recipere censuit: quarum partium nullā intelligere nouit, quod faciliter demonstrabitur. Iam quippe nos ipsi uirginem prius q̄ ea esset: sanctificatam fuisse minime tenemus: quāuis multum ante temporis priuilegiū illud exemptionis sibi erogatum esset: quo antea q̄ uēiret præseruaretur. Neq; originale peccatum ipsum prius q̄ simus accedere potest: neq; adhuc post aliquot dies ab ipsius sœminis emissionē superuenit: tunc saltem ab infantibus abstinet: quantū sperma quo ipsi constare debent: coagulandi ac se in carnē transmutandi cursum in utero peragit, per quod quidem spacium quum nondum animam ratione præditam nascituri infantes possideant: ipsi prius q̄ peccatum intromittatur: queunt sanctificari, qui & si in existentia consistant: a peccato nequaquā maculati

QVARTVS

sunt. Verū quū illud dicere q̄spiam uellet: noxiā illic iuolutā euenire: cū ipsomet s̄æmine a progenitorib? emisso id falsū esse: aperte cōstat. Postq̄ baptizāur siq̄dē nullū originis crimē nobis sup̄ esse: nefas eēt dicere, quod in h̄æbreis etiā p̄ circūcisionē penit? expiabat: uerū tunc culpa h̄æc euenit quū diuina aīa illa mortali corpori adiungit̄. Se cūdo præterea ī loco beat? bernard? ipse dū quonā pacto beatā uirginē in ipsi? generatiōis instāti p̄ peccatū sc̄ificari nō posse ostēderet: detinet. Scire uellē qb? argumētus p̄baret: ut mai? roboris peccatū hēret q̄ ille iēffabilis atq; icōpr̄hēnsibilis sanct? sp̄s quo ī ipsā uirginē præuēret: qd̄ qdē incōuēiēs nō parū rationē ipsā expugnare (imo fūdit? dele re) uidet. Is tamē suū intētū fundare excogitat existimās: nūdū ī ipsā illū sc̄issimū spiratū amorē inesse: quia quum salutare ab angelo spirit? sanct? sup̄ueniet. ī te dictū sibi ē: hēm? tamē nōnullis in locis spiritū sanctū affuisse: a qb? ēt quātū ad sui p̄sonā discessisse: q̄uis iuxta diuinitatē is ubiq; fuisset. Tenet itidē ecclesia diuinū ipsum sp̄m quater qn̄quiesue ad dominā nostrā uenisse: ueluti in ipsi? cōceptiōis in utero matris sc̄ificatiōe: in xp̄i icarnatiōe: in uirginis partu: in apostolor? cōgregatiōe: & ī ipsi? uirginis demū uel assūptiōe: uel in huiusce uitæ meta (si dicere mauis) Vnde clare itū ētib? liq̄do cōstat: recte uirgini ab angelo sp̄s sanct? sup̄ueniet ī te dici potuisse: q̄uis in ipsi? cōceptiōe p̄sonaliter adesset: imo tūc ab eodē diuino nūcio ipsā plēa gratia uocata ē: cui domin? tecū ē: angel? de præsentī locut? applicuit: quā ob rē futurā gratiā per ipsi? almi spirit? aduētum illi uēturam fore: ne quaq̄ credēdū ē: quaq̄ in dignissimis & magni misterii op̄ibus de? al mū sp̄m demittebat: uti in xp̄i baptismo fecit: in quo nullā tamē iperfectionē inesse dicere sine mortifero scelere possum?. Verū sanctū sp̄m propterea illic affuisse dicēdū ē: qa in huiusmodi op̄ib? ipsū interesse: maxie cōuenit. It̄ deinde q̄ sub hac catholica religiōe pugnam?: eā dē aut similit̄ habilitatē quā Adā habuit (quātū ad peccatū & puritatē) hēm?. In p̄ncipio siquidē post ipsū Adā de limo terræ cōditū: neq; satis amplas prærogatiuas pri? q̄ aīat? esset: hēbat: q̄ qdē cōditiōe mēbra nostra anteq̄ rationalē aīam recipiāt: cōsistūt. Deinde attamē magna cū ipsis nostris parētib? discrimina sortiri solem?: illi nāq; īgētī puntate atq; excellentia præditi quum aīas recepissent facti sunt. At nos contra eo tūc maculati sumus, qui per baptismum tamen ad innocentiam puritatemq; (uti primi protoplauisti per morulam illam extitere) restitui mur. Sed hac præterea originis macula depulsa nusq̄ ea hominem repetere potest: quanq̄ ingentes errores is cōmittat:

quã quippe ob causã nullã is noxiam sæmini quo soboles gigni debet i partiri põt. Vex tũc obligatio i singulis euẽit: quũ ratioãlis aia ipsa i corpore recipit. Adducũt demũ q aduersã ptẽ sectantẽ tres quatuor ue auctores: q xpi carnẽ i uirgĩe maculatã fuisse (uti isti asserũt) scrip sere. quoz auctoz noia silere nõ placet: illis & eni ea sunt: Iohãnes gri soffhom? Vgo de scõ uictore: Petri? lóbard? ná nõ parũ ad rẽ nrã cõ probãdã, illud satisfacere arbitrãur: quũ ipsi affirmet: christi carnẽ si mul cũ illa uirginis i generatiõis momẽto affuisse. Vnde ipossibile re stat i ea peccatũ ullũ igredi posse: quũ ad hũanã redẽptionẽ ea iã destia ta eẽt: & ueluti aliũ de mẽtionẽ fecim? maior filii error q̃ matri ascribi deberet: si seipsũ semp ab oĩ culpa præseruare neglexisset: q̃uis eo tũc illi matrẽ eo modo fuisse dicãus, quo & ad hitudinẽ: & corporis liẽãen ta alias ptinere docuim?. Quũ dicit deinde si uirgo origĩale pecca tũ nequa q̃ contraxit: eãdẽ a filii sanguie redimi minie oportere. Hoc sane mãifestũ est: xps nãq; nõ ut iustos uocaret: sed ut peccatores redi meret i hũc mũdũ uẽisse: apte cõfessus ẽ. Neq; id aliũde neglexit: quũ sanos nihil medicis idigere: cõsuisset. Iohãne quoq; baptistã xpi sãgui ne ab hac de qua loqmur macula fuisse redẽptũ: haud recte dicere pos sum? is & eni ante illi? passionẽ purgat? ab oĩ crimie fuit. q̃ quũ nulla captiuitate obligaret: nullo pacto redimi poterat: q̃uis per ipsius præ ciosissimũ xpi sanguinẽ gloria illi pateret. Quũ diues nãq; q̃ spĩa pro prietatẽ aliquã cõparat: illãq; alicui pauperi doãt: illũ beneficiũ alteri dare dicim?: sed ditẽ ob id egenũ uel e seruitute uel e carcere rediere: nequa q̃ fateri licet. Plures nãq; pauperes in libertate uidemus: q̃uis rerũ penuria sæpe laborẽt, quo qdẽ in modo scissim? Iohãnes extitit: q̃ & sanctificatus baptizatusq; cuiuscũq; criminis nexus euasit: illiusq; ambagibus expeditus atq; absolutus progrediebatur: Christi tamen passionem cum sanguine opperiebat: quib? ad cœli ianuas referãdas tantũ facultas inerat: quũ tantã itaq; munerũ largitatẽ Iohannes re cepisset: dominã nostram redẽptam fuisse: nequa q̃ dicere conuenit. Ea quippe neq; aliquo in carcere uel peccati uinculo obligabat: sed ob id gratis liberata est: ut neq; hac neq; illa passioẽ premieret.

G. Ayora. Si singulis opusculi hui? portuunculis (ne conclusiões tam ineptas partes dixerim) successiu? numer? applicandus esset: fa stidium lectoribus haud tenue fore credẽtes ulterius musitate poti? (ne tumultuatum intelligas) sed per ordinẽ in reliquis procedemus.

Si gloriosa uirgo haud maculã cõtraxisset: Christ? nõ oĩum media tor extitisset. Nos atram ẽ ipsũ longe præstãti? mediũ matri q̃ cæteris

QVARTVS

hominib? fuisse dicim?: quia nos non nisi post lapsu redimit. Si uirgo maria absq; peccato fuit xps p ipsa haud equide passus esset: neq; id ambiguu e: quu is illa ante passionem uti matrem no aut uti comunem personam liberauerit: q;uis christi passio (uti desup demonstratu e) coueniens oibus fuit: ut illis gloria apiret: qua q; eor; aliqui nondu peccatu herent. Ia & eni neo in illa prioris inocetiae lege saluari pot: & uti in illa certas coditiones seruare oportebat: ut uera gloria adipisci posset: haud aliter sanctioes alias in nostra religione obseruare: necesse e.

Cu alia deide noui fantasmatismati exiimatioue pugna aggredit. Afferit naq;: si domina nostra macula nuq; sensit: neq; p sanguine filii uel reconciliata uel iustificata fuit. Quis tam ignar? (in huiusce generis rebus uersat?) esse poterit: ut illa prius q; de sanguine haberet: & conciliata & sanctificata diuinæ amicitiae patris scilicet filiiq; atq; spiritus sancti fuisse dubitet? Vbi arguit praeterea: uirginem maria per baptismu renasci si peccatu non habuisset: nequaquam couenire. Iam christus & sanctus iohannes quauis sine peccato essent: ut legis praecpta obseruaret: fuerunt baptizati, quod ubi licuit: copiose demonstratu est. Sinistrulo & si alteri? generis ad eandem rem adducit (delirat eni) Si uirgo maria se absq; ullo peccato fuisse dixisset: merito filio suo heret ingrata. Nunq; eandem huiusmodi uerba fuisse locuta memorae pditu e: quae quu ab ea dicta pmitteretur: quu uerissima sint: nihil xpi uoluntatem offedisset. Ea deiq; filio ingrata esse nequaquam poterat: cognoscebat eadem manifeste illu ipsu unigenitu summi dei esse: quae q; de pars cu oi generis ipsi? uirginis pfectione huiusmodi uel excessu uel defectu (si dicere cupis) pcul arcebat. Vex hic patriti? uir (quado sibi nonen uel turpe uel honestu uedicare no ausus e) se uel iter tyranos uel puerfos hoies loq; arbitrabat. Qui uirginem absq; ullo peccato sep fuisse: proere audet: xpi dignitate facinorose uel tollit uel extenuat. Quis ta demes est: q; deum uel minore uel iperfectiore propterea esse existimet: quia cuncta quae fecerat boitate sint praedita: neq; ulla usq; is adeo rem digna agere pot: ut quidq; a sua bonitate demat: ut portionem illa rei creatae condonet. G. Ayora. Is & eni haud aliter indiuisibilis e: q; ifinit?: & i sua plenissima substatia cotetus & pfectione & moderame oib? largitur. Veru hic detieri no licet: sed uirginem uti alias proculdubio demonstratu est: longe maiorib? praerogatiuis esse peromatam nunc recesere. Alio in mebro asseritur: Si uirgo maria omni peccato uacaret: pari puritate aequaretur xpo. Eandem illi parem quantum ad partem hanc attinere in comuni uidetur, no demissa sed spectanda uoce canim?: uex puritas

excellēs illa alia profecto res ē: quæ p accidēs fere saltē ī cōparatiōe uenire cōspicit̄. Christū nāq; puriorē q̄ adā esse dicem⁹: nos ēt hoies ueluti uterq; sum⁹: tātæ uero puritatis minie. Illud deide ad hāc rē roborandā experiētiā suppetit: quū tres quattuorue annulos aureos ī qb⁹ nihil reliquosꝝ metalloꝝ cōmixtū sit capim⁹: quosꝝ aliq; uel. xxiii. uel xxiiii (quando ita maiores nostri statuere uoluerūt) pfectionis gradū hēre sētūt: reliq; uero ad eādē pfectionē: usq; uēire: accidētia uetere: quos ob id tamē aureos nō esse: īfalsū esset affirmare: neq; duo sāguinea aīalia æqua magnitudie cōstituta: pfectiōe uaria iter se differētia idipsū occultāt: quo discrimie adhuc manēte utrūq; sanguineū cōueniēter dicim⁹. Eodē quoq; modo de sacratissima uirgie loqmur: quā absq; originali peccato uti filiū esse: apte affirmam⁹: q̄ quis illi puritate cederet. Si dōina nostra toti⁹ peccati exps fuerat: scā Anna in illi⁹ cōceptiōe uirgo fuisset: qđ aliūde diffuse pbatū ē: quonā pacto scilicet matrimoniū cessare a deo iperātū nūq̄ sit: cui⁹ recta cōsūatiōe nullū peccatū cōtrahit̄. Virginē sine peccato fuisse dicere: a ueritate alienū ē. q̄ hęc & enī uel huiusmodi garriūt: extra belli leges ob suæ demētiae licentiā hēri solēt (quā ob rē istiusmodi generis hoies atreguados hispāi appellāt) Virginē absq; peccato fuisse tenere sacræ scripturæ cōtradidere ē: nulla fama dign⁹ ille dicere ausit. qđ falsissimū ē: sacra nāq; uel eloquia uel monumēta nūq̄ tale aliquid affirmasse: auditū ē: ut uirginē uidelicet: cuiuspiā generis crimine macullā usq; eā cōtraxisse affirmarēt. Xpi matrē peccati cōtagionē nūq̄ fēssisse affirmare: legi est obnixē resistere. Nō min⁹ profecto dei filio saluatoris q̄ redēptoris nomē cōuenire cōspicit̄: quā ob rē uirginē ante lapsum saluā facere iuste dignat⁹ ē. At xpm oīs saluare astruere: ueritati māifeste repugnat: p̄fidus nāq; atq; īfidus saluos minie facit: q̄q̄ id eosꝝ culpa prouēiat. ueꝝ dū id sit: quouis modo id cōtigat: ptē nostrā roborat. At xpm uniuersū eosꝝ redēptorē intelligim⁹: & q̄a is ut nos saluos faceret: in mūdū uēit: & q̄a mortale gen⁹ absq; ipsi⁹ ope cælestē repetere patriā nulla cōditiōe poterat, neq; aliter qui ipsi⁹ doctrinā secuti sunt: & ipsa redemptiōe idigebāt. ut māifesti⁹ tamē nos ante peccatū posse liberari: ostendam⁹ haud hūanū aliquē uel q̄ errare posset: auctoreū ullū sed īfallibilē sapientiā illā adducem⁹: quæ dū nos ad patrē orare doceret: ne nos in ducas in tētationem sed libera nos a malo aperta uoce locutus ē. ubi non solum in mala nō incidere: sed nondū ab illis nos tentari diuina patiatur clemētia: supplices Christiani precamur.

Hęc uerba præterea addere: haud icōueniēter nobis apparuit: ut qb⁹ in locis hęc & huiusmodi capitati tractēt: q̄ iuestigare uelint: fa

QVARTVS

cili? inueniāt: imo & opusculū illud hinc conuiciis aptius atq; ipetuo si? in modestiā tanq̄ in acerrimū hostē iuehitur: neq; hoc irritū a nobis dictū arbitret: dicim? enī id q̄a nūdū i Christiana religiōe nostratā horridū execrādūq; peccatū mortale tenem?: q̄tū ab istoz nonnullis origiale in uirginē fuisse: ritu poti? q̄ ore proclamatū ē, qua in parte illud isti agere apparēt: pōderatos pugnos scilicet adiucē cōgestos atq; structos totius corporis incubitu premere: ut macula hæc a longe in uirgine uideri possit. Aiunt siquidem nō solum de debito sed & de facto mariā peccauisse: neq; eā peccatū i corpore tātū radicit? sed & formaliter i aiām cōtraxisse: asseuerāt. Addūt deide imo replicāt: xpī matre nō solū origiale peccatū in aiām habuisse: sed illud et formalem essēdi modū ibidē possedisse, q̄ hoc tumultu atq; defrēato ipetu pcedit: q̄s tā uecors esse poterit: siue xpian? siue mosaich? siue mahumetan? is sit: ut scriptoris isti? iniquitatē discernere nequeat: quū tā turpia i debite obuiat: quod nūdū illic liceret: quū de ihoēstis atq; inimicis psonis ageret. Virgini se deide cōmēdare delirat: cui? honore ueritatē scribere dicit: quæ res haud aliter de eo itelligēda ē: q̄ crucis signa illa capi debēt: quæ ab illis tartareis nichromāticis quū demōes iuocāt agi solēt: q̄bus & bonitatē simulare & facili? decipe queāt. Subiūgit demū libellū q̄maxie utile & de uirginis cōceptiōe uerissimū finē facit. Incipit post id auctoz dicta coaceruare (quas iā auctoritates ab oib? appellari sētio) quā ob rē ipso noīe uti quādoq; licebit. Adducit itaq; duas Aristotelis: & aliū quēuis augustini nūerū: neq; aliter de singulis quos adducere uult: facit, neq; inde sacrā scripturā excludit: quod tamē nullo i ipsi? loco reperit: præter q̄ id quod ab huiusmodi nuper iuētis auctoz suo arbitrato expōi assuescit. Veluti si sic ē & sic erit (exēpli gratia) necesse ē, sed nō q̄ litteræ sacræ dominānostrā i peccato origiali cōceptā usq; esse dicāt: q̄uis nō parū præsidū q̄ uirginis libertatē denegāt: illic sibi iuēire præsumāt: quū totū hūanū gen? in adā peccauisse ab apostolo dictū adducāt: uerū is oēs peccauerūt dicit: & uti iā pbatū ē: de oib? minie dicit quū seipsū extra māifeste dimittat, quonā pacto uerbū id de illis itelligerelicet: quos peccatū sub se cōtiuit: uerū quouis pacto qua dētq; cōsideratiōe pauli capiam? uerba ea largo modo dicta sūt: si illa præserti recēsem?: qb? de? ipse uniuersim aiantib? usus ē, dicit eqdē: delebo mortale gen? quod creauī a facie terræ ab hoīe usq; ad aīalia & reptilia & usq; ad cæli uolucres. At uerū Noe non solum pro se filiis atq; nuribus sed & pro binis singularium specierum animalibus: immo & de nonnullis bis septem sexu

differentes secum in archam mittere gratiam apud deū inuenit: quū tam ampla liberalitate cū tot tantisq; animatibus usus ē: & in loco ubi tā stricte angustiae nos oēs strangulari debuisse: credi par fuit: Quis nā dubitare poterit: eundem sui unigeniti matrem ab originali peccato non liberare, quū id longe iustius esse māifestet. Immō deus ipse nō tam aperte oīs homines peccare debuisse affirmauit: uti quū mortale gen⁹ sub undis perdere minatus est. Angelus quoq; quū uirginē salutauerit dixit: ne timeas maria inuenisti enim gratiam apud dominū: quo ī passu ea nihil prāter peccatū timere poterat: cui angelus ilico denunciauit illam intrepidam manere debere: ipsam uidelicet a peccato prāseruatam affirmans: quum gratiam illi apud dominū inuenisse dixisset. At ubi paul⁹ omnes quū causati sum⁹: esse sub peccato tam iudaeos q̄ grācos dixisset: epistolam illā ut malignātes nonnullos reprāhenderet describebat: tū etiā ut concordia benignolentiaq; gentilib⁹ cum iudeis posset suadere, facilius. Harū siquidē utraq; parte stirpis dignitate excellere existimabat: alteram uero tā q̄ probrosam aspernabatur. Vt omnes itaq; imbecilles a natura esse ostenderet: eosdem peccati uinculo obligari assererat. Apostolus tamen nūdum in peccato sed sub eo nos esse affirmat: unde auctoritas hāc nihil nos astrigere uidetur. Iam quippe & si mos sub cælo sum⁹: in ipso nequa q̄ sistimus: neq; adhuc peruersi homines ad tantā sublimitatem scandent. Quo quidē in modo hac in re dicendū est: Nā q̄uis peccandi ibecillitate atq; inclinatione subditi sumus: nonnullos ide & excipi & reseruari sane constat. Verū quia diuina lex nos ī liberi arbitrii balance suspendit: ut bonū malūq; agere possim⁹: intelligimus etiam non min⁹ & sub gratia q̄ sub peccato mortales oīs cōcausatos esse quia sanctio ipsa quæ nos cōprāhendit: haud dissimiles conditiones sortitur. Obligatio enī hāc eodē modo ad Adā atq; Euā prius q̄ aberrarēt: ueluti ad nos qui post geniti sum⁹: attinere uidetur: suo tēpore attinuit. Illi namq; facultatem atq; aptitudinem quib⁹ peccare possent: cū instigāti appetitu qui eos ipsos ad ueritū fructū edendum incitabat: plenissime continebāt: prāsertim q̄ Paul⁹ de originali peccato hac in epistola nequa q̄ loquebat⁹: uerū de actualib⁹ erroribus manifeste ibidem locutus ē. Talis siquidē hebræorū ac romanorū controversia erat: quā ob rem illos docere uolebat: ne alii aliorū ibecillitate admirarētur. Et in processu psalmistæ scripturā adducit: in qua & uoluptatib⁹ & blasphemis coinquinati homines redarguuntur: dicitur namq; ibi oēs declinauerūt: & inutiles facti sunt, quod de illis oib⁹

manifeste intelligitur: qui a uitæ rectitudine emancipati atq; peruer-
si omnino erāt. At nō est qui faciat bonū: non est: usq; ad unū: uerba
ista sane intelligere quim? non est qui faciat bonū usq; uel ad Christi
aduentum uel ad ipsius religionē gratiā ue (si dicere magis optas) Ve-
rū etiam quēpiam perfectū uirū capiamus: quia iam multi prophetæ
aliqua bona opera faciebant: & sanctā uitam obnixē colere moliebā-
tur: sed quia in nondū plenū præsidium habere: uel ad superos salire:
absq; Christi meritis nequaquā poterant: apparet clare psalmistā ob id
dixisse: non est qui perfectū bonum faciat usq; ad unū.

Per plures demū partes constat: Dauid atq; paulū illos tantū hoc
in loco repræhendisse qui mala suo arbitratu cōmittebāt: propter ori-
ginalē noxiam namq; nemo de us qui post priores parētes nostros ue-
nit uel execrandus uel redarguēdus est: quū huiusmodi culpæ nihil
in nobis sit: quāuis rationi cōueniens apparet: sortem in qua nos eo-
rum nepotes derelicti sumus: conqueri, dicim? tamen hoc uniuersim
post primum peccatum fieri debere.

Vt literalis sensus auctoritatis illi? qua nō est qui faciat bonum
non ē usq; ad unū dicebatur: apertius pateat: quid latinorum nōnulli
de re ipsa sentiant: in mediū adducere placet. Volunt siquidem illi us-
q; ad unū: omnes concludere: quæ res si sono capitur: aures offendere
quoquo modo uidet. Oratio tamen hæc omnes tunc circūuallare ap-
pareret: si omnes enecati usq; ad unū fuerūt: diceretur, quāto magis
qd usq; nō nisi ad metā quādā uel loci uel tēporis uel psonæ intelligi
magna ex parte assuescit: & uti ampliorē alias mentionē fecim? q; bo-
num aliqd facerēt: semp extitere: quibus nō oīno pfecti essent: quāuis
id ipsū non nisi ante Christi aduētū dicendum sit: materno præterea
sermōe dicere assuetū est: omnes uel saguntini uel mutinēses deleti
usq; ad bruta aīalia fuere: qua in parte intelligimus nullū ipsius gē-
tis hominē ab ipsa clade euasisse: sed quouis modo uerba illa intelli-
gantur propheta illic de certa ac discreta generatione locutus est.

Mihi uidetur hos per rationem nequaquā considerare: quid uel
deus uel eius potentia aut bonitas sit: quum eundem astringere atq;
tractare modo infimo uolunt. Quam ad rem hæc uerba uniuersim ad-
ducimus: quia hominū singuli suos parentes atq; filios ab omni ma-
culæ contagione absolutos facerent: si potestaté atq; licentiā ad id
peragendum haberēt: cū quo tamen quispiam admiratur: quonam pa-
cto deus matri suæ simile beneficiū dare uoluit. At nos longe rectius
atq; facilius id ipsum factum esse existimamus: quū nullus inde na-

turæ ordo abrumpi uideatur: & accidentia ipsa non omnibus necessario euenire manifestum sit: ea & enim neq; certam normâ neq; penitus terminatâ habent. At si iuxta naturæ merita loquamur: nullâ cuiuspiam speciei naturâ ut in aliam transmutetur dirumpi apparebit: præter aliquas eiusdem portiones: sed semper atq; cõtinue uel fundamentum uel origo aliqua illius prioris speciei restat: uerum neq; experientia neq; ratio id permittit: ut quoduis accidens omnes totaliter absq; cuiuspiam exclusione compræhenderet: ob has itaq; ac similes causas pars nostra a ualidissima ratione sustineri nitide constat: at ad uersarij argumentis ex rebus accidetalibus constructis armati pugnam fidèter aggrediuntur. Nam secundû creatione & naturæ statuta atq; omnium ratione sine peccato esse debueram? Et quis propter inobedientiam hominibus maledictio superuenerit: id contra propriâ naturam est. Vnde diuinâ sanctione deprauatâ propterea haberi: quia non nullas personas inde is uel eximere: uel præseruare uoluisset: nequaquã licet. Ob eadem quippe causam ipsius naturæ ordo longe rectius obseruatur. Et quid originale peccatum sit: & quantas qualesq; uires contineat: aliunde minutim tractare speramus: si tantum uitæ terminum deus dare mihi sua clementia dignabitur: quãuis hoc in fine neminè ob istiusmodi criminis reatum apud inferos relegari dicam?: neq; adhuc quum nascimur Adæ similes facti sumus: postq; is diuinû imperiû trãsgressus est: post id namq; mortalis peccati uiculo obligatus fuit: at nos in exilium tatum deuenim?: quod baptismatis almo lauacro tollere possum?: qui quãuis nequaquã baptizemur: apud inferos propter illâ priorè culpam nemo usq; condénat? est. Illud præterea nequaquã dicere conuenit: tantam in illis nostris prioribus parentibus uim inesse: ut toti? humani generis uel saluatione uel cõdemnatione ipsi habere credantur: sine ipsis quippe iam & multi gloriâ consecuti sût: & alii ob sua nefaria scelera debitas pœnas apud manes persoluunt: unde clare probatur non oēs peccatû necessario ob Adæ culpâ cõtrahere debuisse: præfertim q; plures deus uias habere speculatur: quibus homines saluare põt: nam quis lex nostra uniuersalior cæteris sit: & maius atq; ualidius fundamētû possideat: iam nonnullæ psonæ naturæ lege absq; baptismo saluatæ sunt: ueluti Noe atq; alii sancti patres. Eodem quoq; modo plures circûcisi iuxta scriptæ legis statuta a pœna uel ab omni periculo prius q; Christus ueniret liberati fuere: quis ut ueram gloriâ consequi possent: illum in hunc mundû uenturû opperiebantur immo & in præsentî tempore illi saluabuntur: qui ad

QVARTVS

sanctā religionē nostrā uenire cōtendētes uolentesq; ab hac luce præmatura atq; impediēte morte migrabūt: quāuis nequaquā baptizent̄. Vnde omnes eadem mensura metiri uel idem iter agere cogi ut diuinam gratiam consequant̄ minime dici par est, modo quo nulla dominica consuetudo propterea abrupta est: quia deus illam non uti communem populi multitudinē saluam fecit: Præsertim quum nō dissimili prærogatiua eandem peromare oportuit: si cætera ipsius excellētia supra reliquas personas munera existimemus: quæ illi apertissime concessa sunt. Nimiū equidem illud dissonaret: alienūq; a re ipsa uideretur: si dei matrem & totiū humani generis aduocatā & post partū uirginē maculatā dicere conueniret: quāq; huiusmodi quas ultimas diximus prærogatiuas a multis quæ maxime dubitari posse: facile esset: si eas experientia non satis ualide probauisset: probaretq; neq; id sine aliquali de causa quum nulli alteri creaturæ ulla istius generis priuilegia concessa sint: uerū sine peccato uenire: neq; noua neq; cōtra naturam ipsam res est: Prærogatiuā siquidē hāc deus adæ cū coniuge simul dedit. Vnde deum sui matrem minori quā priores parentes excellētia præditam facere nequaquā conuenire uidetur: maxime quum ipsam aliis multo sublimioribus locis supra eosdem longe præfecit.

Quid & de ifero loco & de ipsiū cruciatib; haud imerito arbitrēur.

Caput. xxvi.

q Vū cōmunis gens uarias & de inferni loco & de pœnis quæ illic uel dari uel recipi credantur: opiniones habeat. Quid supra rem ipsam sentiamus: iuxta naturam explicabitur: neq; demōstrationem illam quam deus humano generi circa archanū hoc dare uoluit reticebimus: in hunc ergo modum exordiemur. Mundū scilicet non omnes sui partes æquas atq; unius conditionis habere. Aliæ equidē sublimes: subtiles calidæq; sunt. Ast aliæ contra deteriores: corpulētæ: inferæ: humidæ atq; frigidæ: sed quis deum ubiq; stare dicamus eundem in cælo præcipue consistere dicimus: quū locus ille & altior & domini dignitati conuenientior sit. At quanquā gloria illic esset: ubi is eandem cōmunicare uellet: iam a principio locum unū destinauit: ad quem omnes humanæ animæ scādere per naturā appetunt, a quo quidem situ priuatæ aliqualem adhuc anxietatem retinēt. illis & enim portio aliqua suo fini iuxta naturam debito deest quem ipsæ cōtinue proculdubio optare experiuntur: & uti benedictio animas in sublimitatem atq; quietem dirigit: turpis uitæ maledictionem eas in contrarium ad inferiorem scilicet atq; inquietiorem partem iaculari debere

necesse est: & uti diuinitas lōge altior cæteris rebus est: creaturæ quæ
 illi magis approximant: maiori beatitudine fruuntur. Quam ob rem
 luciferum (quando sic spiritū illum prauum per oppositū nominare
 libuit) remotior undiq; a cælo & inferiori terræ loco coniunctū esse
 debere: manifestū est. At cæteri spiritus qui maiori peccatorū grauedi
 ne prementur gradatim ipsi centro proximi erunt: pœnamq; e contra
 rio modo q̄ gloria datur: recipient. In beata uita namq; neq; animas
 igne calefieri uel alio in frigidari elemento uel sole illuminari: uel ci
 bis materialib; aut uesci aut sustineri dicim;: uerū una ienarrabili di
 uina uisione: quæ ea oia quæ a quouis optantur intellectu cōtinet: at
 q; amplectitur: maximo cum oblectamēto frui illis speculamur: quæ
 etiam partes eidem excogitanti itellectui fautrices undiq; neq; ullæ
 unq; aduersæ occurrunt. Eodem quoq; modo inferni loci pœnæ nō il
 lius generis sunt: ueluti a nonnullis differuntur. Spiritus quidem a
 materia separar; a nullo corpore uel detineri uel trāqueri potest: quāq;
 ob comertium quod cū corpore habuerit: fastiditur. Anima quippe
 non aliter ingentia mœnia q̄ tenuissima uel aeris uel bombicini uela
 mina transit, quod apte experimur: rationalis animæ namq; potētus
 in multorū corporū spissorū transgressionem utimur: quæ a nullo eo
 rum uel impediuntur uel occupantur: neq; nostra quous & humāi cor
 poris actus & secū maxime coniuncta sit: unq; uulnera quæ membris
 infliguntur: recipit. Verum doloris illius uel repræsentationem uel
 imaginem (si dicere malueris) qua affligitur: concipit. At quous corpo
 ra & sana sint: & uoluptatibus plene fruuntur: animæ illis insertæ nō
 plenum in hoc orbe gaudium inueniūt. Si in membroꝝ demum co
 merciū: qd' loc; præstantior in hoc sæculo illis est: quū coniuncta ad
 utranq; partem beandā sint: quanto ipsæ animæ unce minus conten
 tæ & longe magis afflictæ erunt: quū a corpore inde immēsam sibi
 gloriam cōparare existimabant: separantur: si se u abissum inter acer
 rimos ac truces hostes deportari ac relegari uideant. unde illis mœro
 rem pœnam & cruciatū admirabilem euenire neesse est: immo tunc
 maxime quū & redemptionis spe priuantur. Qui existimāt enim cru
 ciatus illos sine carere: & uoluptates ob quas illiælegant; mentuer
 fant: nullam ad partem damnatus intellectus diuertere potest: ubi cō
 trarium sui siue frigoris siue caloris siue sici siue humidi siue alte
 rius generis excessus defectus uenō inueniat. occurrit quoq; illi undi
 q; relegatio illa in tam horrido loco. ueræ gloriæ: arentia etiam ei re
 præsentatur: & priuatio tanti conspect; creatoris: & delictet sui uisiois.

QVARTVS

semper cum maxio dānati hoīs mœrore istat, ad quæ tãta tamq; ito-
leranda atq; horrida mala conspectus atq; comercium illius horridi
squalentisq; satanæ accedit, At ultra illius loci fœditatē formidinēq;
atq; alia istius generis non solū quæ dixim⁹: sed & plurima infāda
interesse mala: super infligi adhuc innumerabiles substātales pœnas
minime dubitandum est, quæ an imensæ sint? tu ipse diiudica, quū
corruptio illic interesse nequeat: & grauedo absq; ullo temperato me-
dio semp̄ insistat: atq; opprimat. De illis demū mētione faciem⁹,
qui uel per ætatis imperfectionē uel ob aliam sufficientē ignorantia
quæ non propter sui culpam causetur: nondū bonū a malo determi-
nare potuerunt: quā ob rē ipsis ab hac luce migratis nunquā pœna
aperta erit. At loc⁹ huiusmodi ad quē istius generis homines (qui in
nocentes sine baptisate cōmuni nomie dicuntur) post obitū eunt:
limbus appellatur, qui quidē homines quum peccati causa non exti-
terint: neq; a gratia per sacri baptisatis lauacrū remediati sint: illic i
chaos absq; gloriæ & pœnæ & opacitatis & luminis clara determina-
tione semp̄ detinentur: neq; huiusmodi uel claritudo uel tenebra pro-
luce corporea sed pro spiritali intelligitur. Animabus equidem nul-
la inter noctem diemq; differētia est: quanq̄ post ultimā atq; uniuersa-
sam resurrectionē si quibus pœnæ decretæ erunt: eas & in anima & in
corpore sentient: imo & dolores longe auctiores erunt. Animæ eteni-
tanq̄ separatæ & intelligent & uexabuntur: & corporis afflictiones in
ipsa redundabūt, quo quidem in tēpore & spiritales & corporeas pœ-
nas apud inferos dari manifeste constat: unde & suspiria & gemitus
& lachrymæ & stridores sentiri poterūt. At animas separatæ neq; ui-
dere neq; ulla ex parte sentire possumus: quum neq; tactum neq; or-
gana neq; materiam aliquā possideant: in quibus ipsæ uel sentiri uel
sensuum munerib⁹ fungi possint: non q̄ illæ uel loci breuitate astringantur:
uel diffusionē uagentur, uerū quodā pondere oppressæ cælū
scandere prohibentur: quæ quanto magis ac turpiter onerantur: tãto
magis defiguntur in imū, quæ quidē res inter maiorem minoremq;
pœnam mensura est. Illud attamen uerum est: animas in hunc mun-
dum defatigari: dūmodo terrestrem paradisum (nomen iam cōmune
latinis) nequaquā inhabitent, illic nāq; quanuis non plena gloria sit: &
sufficiens quies & rerum optatarū sedatio est. Nam uti angelorū rui-
na nihil a cælestis mansionis gloria minuit: uerum ipsi maledictione
coacti in abissum descenderunt. At quum quispiam cælum scādit &
beatitudinem illic uti in principio erat: inuenit: & illa postq̄ adest:

frui potest. Neq; aliter de Adam dicendū est: qui ob propriā culpā in exiliū missus ē: non autem propterea locus ille quidpiam ami sit: sed in sua prima prærogatiua relictus ē, quo fit ut quū quispiā ad ipsum per gratiā rediret: eodem uti posset: ueluti nos omnes fecissemus: si nostri primi parētes nō peccauissent. Nam si locus ille per tot stadios ut nōnulli dicunt: in aere suspenderetur: non recte terrestris diceret, quo nomine ipsum appellari crebro sentimus: neq; humana corpora naturali uia in ipso sustineri possent: neq; animæ ibi retentæ uti ī cætro terræ summerisæ ob maiore ipsius elementi disparitatē affli gerentur. Quū de anima iam tractauerimus: quonā pacto illius substātia sese habeat: dicere cōuenit, qua in re planis exemplis utemur: ut ea pluribus patere queat, in plantis nāq; & cibus exordiū assumemus: eos; siquidem puriore subtiliorēq; partem substantiam nominare solem?: quū ea haud sine materia restet: uerū uel fauor uel uigor quos in corporibus ponunt: palpabilis materia nequaquā sunt: quanq̄ ab illa causentur. Partem hanc tamen derelinqui & ad ipsa animalia quæ se sus sortiuntur: deuenire decet, in quibus & clarior & uerisimilior noticia ad propositū nostrū dari potest. membra hominis omnibus & uisibilia sunt: & tactu manifeste appræhédūtur: uerū uitales spiritus qui illis ipsis inserti atq; coniuncti sunt: intraq; includūtur: nullo pacto a nobis uideri queūt, q̄ subtiliorem adhuc partem aliam & absq; corpore & sine omni illius habitudie quæ nullo modo etiā sentiri potest: adgenerant. Quanq̄ nihil cōmuni? experiamur: q̄ substātiā illā quam uim cōmuni nomine dicimus: neq; ea ipsa pedes manusue neq; caput habere intelligitur: quanq̄ certam magnitudinis mensuram ad corporis usum regimenq; accōmodatam illā sortiri cognoscām?. At quū quispiā nos ipsam uel tangere uel alio appræhendere sensu diceret: ueritatem profecto offenderet: quū illius actiones & uideamus & determinemus: nam quū alius manū nostram astringit sua: iam nihil aliud præter materiale membrū quod uidemus: ibidem sentire solemus: uerum ratio atq; experientia nobis ostendunt: an illud uel magnam uel debile uim possideat: quanq̄ non semper ab ipsius corporis magnitudine iudicium sumant: uerū iuxta illius proprietatem sæpe diiudicat: & uti disparitatem tum in perfectione tum in corruptione materię uidemus: haud aliter inter ipsas substātiās fieri intelligēdum est. Lactuca namq; quanq̄ in plantarū genere contineatur: eadē breuiorē uitæ terminū piro sortiri manifestum est, quo quidē in mune piri ipsam taxo cedere nemo ambigit. Canem quoq; homo ui

QVARTVS

uendo superat. At flegmatica corpora a colericis uitæ longitudine superari aperte conspiciamus: ipsa quoq; elementorū corpora disparē bonitatem sanitatemq; sortiri manifestū est, quæ nullo pacto cælestibus corporibus in bonitate materiæ posse æquiparari omnes cum ratione fatentur quum elementa ipsa interrumpi abinuicem sentiuntur: & cælum planetæq; eandem uim conseruationeq; obseruent. Et quis oēs materies aliqualem perfectionem bonitatemq; habeant: eandem digniorem portionem substantiam dicimus, quæ operationes dispōit. Iam & enim cōmuni modo loquendi: quū aliquem paruo corpore cōstitutū laudare sentit: eundē quis totus uis sit non multū uel offendere uel defendi posse respondet. unde uim ipsam corporali materie longe præponi manifestatur. Neq; aliter q̄ de corporib; diximus: de ipsis substantiis agendum erit. Nam uti rationalis anima fundamentum ab omniū principio sibi concessum absq; omni alio uel accidenti uel corporis fauore habet: dissolui & in nihilum reddi nequaq; potest, uerum sensibilis anima e contra cogitur: quæ quia in mēbroꝝ robore atq; ui generatur: illis deficientibus eandē corrumpi atq; euanescere necesse est: artibus siquidē atq; uitalibus spiritib; (quādo sic eos medicis appellari placuit) morietibus: anima hæc in nihilū redigit, eorum nāq; habilitate creata est: & uti uirtū clarā cognitionē p̄ ipsas effect; (quanq̄ ipsas nequaq; uideamus) possidemus, eodem quoq; modo animas cum suis potētis atq; angelos cognoscimus immo & tantum hoc itinere scandere possumus, ut ad ipsam diuinitatē e bono ad perfectissimum ascendentes deueniam;: nō propterea easdem quas diximus naturas corpora uel materiem aliquam sortiri necesse est. At quū quispiam illud interroget quonam pacto scilicet hæc iter se cognosci atq; conuersari queant: hoc munere profecto suo splendore: potentia: atq; uiuacitate facillime fungunt: ueluti uires aliorū mēbroꝝ circa alia facere assuescunt: quæ quāuis ad extra oculis nequaq; pateant: quū easdem coniungere uel opponere nobis placet: & determinantur & cognoscuntur adinuicem.

q̄ Via aliis in capitibus deum cūcta bona fecisse diximus: illud nunc discutere licet: quia talia in primo sui esse prioriq; conditione illa fuisse conser: an eorū peruersus usus tantū augeri possit: ut excellentiā ab origine illis tributam æquiperet & cū eorū uel fine uel cōstituentis intētionē de paritate certare queat. At quū pessimis hominibus pro contraria parte non nasci utilius esse asserat: nos non esse neq; bonum neq; malum habere respondem;. Sed esse quū bonū

fit: & non esse nihil cōtineat: illud huic præstare manifestū est: quum
 id neq; bonā neq; aduersam partē habeat, qđ in prima naturæ ta-
 mē simplicitate intelligimus. Sed quantū ad ipsos homines spectat:
 nōnulli in mūdo sunt: quibus neq; adhuc in utero concipi longe cō-
 modius fuerat. Nam uti ii qui boni sunt: suū corpus elementis e qui-
 bus constat: præstātius ad bene actæ uitæ præmia recipienda reddūt:
 eodē quoq; modo rationalis anima substantiā unde prouenit: p̄ mora-
 les habitus superat. At malus homo pœnæ obnoxius est: a qua & cor-
 poris & animæ naturæ liberæ atq; absolutæ erant: qui postq̄ nat⁹ ē:
 quis turpis & pessimus sit: non tantum ob id nocumētū insequitur:
 quantum si is ab esse defuisset. Iam & enim deus ois in bono statu cō-
 stituit: quo fit: ut quanq̄ nonnullus puersus sit: nunq̄ creatoris op⁹
 non fuisse bonū agere potest: præsertim quū ii qui iniqui redduntur
 non nisi per accidens & particulatim fiant. Quā ob rem non tāta ide
 aduersitas quātum a naturæ defectione oriri potest: quæ omnia ratio-
 ni cōueniētia possidet. nā quū creaturæ cuiuspiā esse tolleretur: idem
 defectus in natura fieret: eademq; substantia illi deesset: atq; uniuersalis
 iniuria fieret. Verum quid de plurimis censendum erit: qui
 quum per uoluptates proni degant: a deo si cōdēnari debent: conque-
 runtur: quem iis uerbis fædo ritu increpare præsumunt, quā & enim
 ob rem illos ad unum finē fecit: & eos postea uel aliūde obligauit: uel
 eos ad infernū diuertere permisit: qua in re magnam contumeliam
 ab omnium conditore sibi inferri dicunt. At uero: cum brutorum ani-
 malium corporibus animas quoq; interire bene concedunt: neq; eas
 ullam unq̄ gloriam recipere debere concedunt: sed quū q̄ tenuis diffe-
 rentia inter homines & ipsa pecora est: animaduertent: si illius sum-
 mi dei excellentiā ad hominū paruitatē considerarēt: non magis iniu-
 rari q̄ pecudes uideremur: quum deus nos coacte ad cælum porta-
 ret: Immo illi etiam sine hoc longe magis tenemur: quia nos & præ-
 stantiores & habiliores sponte & absq; ulla obligatione fecerit. Inter
 reliquas & enim prærogatiuas libertatē illam promaxima (quum ue-
 re sit) mortalium generi dedit, quæ & hilaris & delectabilis creaturis
 omnib⁹ ē: sine qua & miseri & mœsti efficimur. Quum deus itaq; ul-
 tra p̄stātē nostrā cōditionē meliorē reliqs uia in qua & mæri & p̄fe-
 ctiores reddi potuissē: nobis dederit: haud recte cōqueri possum⁹:
 q̄ re nimiū supra natiuitatē augeri quim⁹. Et quū nos ipsi post omnia
 hæc beneficia recepta a nostris actionibus pessimi reddimur: a nemi-
 ne præter q̄ a nobis cum ratione conqueri debemus: quo quidem in

negocio parentum exemplū capiēm? , qui ut probe morigeratos filios educant: summa ope moliūtur: & illos ætate iam integra constitutos eo modo opib? ditant: ut sustineri queant: eosq; a multoꝝ amore circūplexos quū e uita discedunt: relinquunt. Verū si inde posteritas degenerat: & in per? ruit: ei? parentes nō recte ob id redarguūtur: sed eorū optima facta in filiorū dedecus recensere iuuat.

Quid inclinationis nomen uere importet. Caput. xxyii.

t Am uniuersū nomē hoc inclinationis habetur: ut quonā pacto id intelligere debeam?: absoluere placeat. Illudq; in primis animaduertendū est: an nomē ipsum scilicet iuxta eas partes quas nobis ab ortu natura sancita est: uel secundū eas quas mortales per actionū frequētiam acquirūt: uel per illas quæ repentino casu accidūt: intelligendū sit. Neq; supra diffinitionē quæ huic nomini dari solet: ambigimus, ea & enim nullo pacto recta est: quū suas uires multū excedat: ad ea nāq; omnia quæ appetitui placent: mortales inclinatos esse asserit: quibus illa ipsi ob aliquam ægritudinis causam appetant: qua eodē instanti uexentur. At nos ut ambiguitatē hanc uitemus: secundum ipsius naturæ institutionē loquemur. Inclinationē equidem ueram affectum atq; appetitū ipsis animæ atq; corpori tributas esse intelligim?: quas utraq; pars necessario & exoptat & appetit, sine quib? nullo modo sustineri queunt: tali nāq; affectione atq; spe cōiuncta sunt. uerū harū partiū utraq; affectū iuxta naturā unde procedit: īsequitur. Aiam & enī tantū augeri præesse atq; excellere corpori uel id supra ipsā dōinare dicim?: quāto nobis uel huic uel illi parti p accidētia fauere placet. Sed caro in suo regno cōmorans pluria suæ factioni fauētia īuenit: uti aīa si ī cælo esset hēret, harū partiū q̄ppe singulæ quū a suo proprio loco diuiduntur: imbecilliores reddi assuescunt. Necessariam itaq; corporis iclinationē illā esse apte sētim?: cibos uidelicet: sōnum aliaq; ad uitā ipsius opportūa appetere: & sui similia procreare. At aīa cōtra ut finē ad quē creata fuit (q̄ gloria ē) repetat & sitit & stīulat, q̄ quidē gemini affectus duplicē uiam nobis aperiūt: quæ altera nos bonū admōet: altera autē ad malū inuitat. Sed iis duab? partib? derelictis ceteræ artes accidētales hominib? sūt: quum neq; ab illis procremur: neq; ad ipsas repetendas educati simus, quam quidē obrem ita singula alten? generis officia eligere poterimus: uti nobis deliberare placebit: nō autē qđ id agere coacti sim?, quæ qđē res hoc modo sane experi poterit. Si in altera capsā aurū in altera uero ferrū cōdim?: easq; nōnullis psonis ut quā malint: eligant: obūcim?, quibus eademmet diuisa metalla illic contegi dicemus, non minus profecto hanc q̄ illā

eligere ipsis ignavis accidet: quauis & iuxta preciositatem & per habitum a nobis obseruari solitum: omnes aurum potius quàm ferrum appetamus. Vnde ab occultatione mortales iuxta suam intrinsecam uoluntatem eligere nescire: aperte colligitur. Quum omnia denique futura nobis abscondita sint: & quod ab illis succedet non clare cognoscam: nos in usdem a natura non cogi aperte constat: quum tanta etiam cum facilitate partem quam malimus capimus. Naturalem siquidem inclinationem nunquam hac uita manere abolere possumus: quousque supra partes has ratio ipsa tanquam moderamen quod utriusque impetus frenat: accedit, quæ quicquid nobis melius est: & quibus in rebus mortales aptiores sint: magna ex parte indicat. Illius equidem officium inter bonum malumque proprium atque improprium discernere & quamnam uia nobis conuenientior sit ostendere: & nos a contraria retrahere: est. Verum homo sua utens libertate uti illi placet: disponit. At affectionem hanc circa artem causatam quam inclinationem communem (non autem proprio) modo appellant: habitus quidam est: quem per consuetudinem a teneris annis adgeneramus illis partibus per quas iersati sumus inherentes: siue nos eadem officia exercuerim: siue a iostriis maioribus uel ab us quibus amore coniuncti simus: frequentata sit. At quanquam procedente tempore res quas scimus: affectione prosequamur: non semper sponte discimus: quando quippe id agere cogimur. Hac namque in parte non magnum inter ratione prædita & illius expertia animalia discrimen est. Neque illud tamen negare licet: nos ministeriis fauorem iuxta aptitudinem nobis a natura tributam uel dare uel denegare solere, nemo & enim magis aliqua in arte est: quam in ipsa alteri præstat: neque rei istius probatio longe abest: si quispiam namque uel in una uel in pluribus rebus sufficientiam aut haberet: aut esset adeptus: si eundem reliqui anteirent: quousque illi nihil tolleretur: & ignavis & ipotentibus: is comparandus esset, quo fieret: ut ille ipse affectum illum quem in illis metibus obseruabat: defereret, quem illic facile transferret: ubi ipse excelleret: quousque negocii ipsius subiectum deterius esset. Duas demum mortales aptitudines possidere dicimus: quarum alteram agendi alteram uero discendi officium sorti ri expimur, quæ in eodem subiecto sæpe discrepare experiuntur: quousque per affectum sese adinuicem iuuent: ueluti quousque intellectus uel ipsius rationis discursus (si partem hanc magis existimare uelis) artem quam exercere uolumus: bene comprehendit: tunc corporis habilitas ut idem per ipsam intellectio nem ad memoriam adductum est: conficiat: maxime nititur. Eodem quoque modo quum quidpiam cum præstantia ab ipso corpore conicit: ratio diligenter

attendit: dum quænam causa sit: determinet: ob quã minora membra & alius in partibus imbecilliora iudicata maioribus uariis in rebus sæpe præsentent, quo quidẽ in modo & discendi & agendi habilitates coadiu uari uidentur: quanquã desuper facultates easdẽ differẽtes esse statuerimus. Nam uti agendi artes quæ plurimæ sunt: plurimã membrorum dissimilitudinẽ appetunt: ut recte singulæ perficiantur, nõ equidẽ qui sudem prospe eiciunt: eos breue ac leue missile multum iaculari debere intelligimus, illud enim a cubiti nodo deorsum: hoc uero seorsum uim possidere desiderat. Neque illum qui in istis duabus partibus præstat: magnũ subleuare pondus manu posse cõpertũ est: neque æqua ipsius manus apprehensione facta nimium astringere: experitur. Neque aliter per cætera corporis membra discurrere potuissẽ: nisi loquacitatis timor habenas stringeret. At in ipsa discendi facultate: per hanc intellectuũ uarietatẽ discurrere non recte dicere possumus: singuli & enim hoies a singulis intellectibus comitati sũt: quibus haud aliter utimur: quã qui nimium in manibus roboris possideret: qui omnia quæ illius impulsu fieri deberent: optime perageret, in quibus reliquis inferioribus præstaret: quanuis alius in locis ipsum illi uiribus uincerent. Quum intellectus itaque una sola potentia est: quando nos ipsum aptari uolumus: non minus ad graues quã ad leues artes discẽdas idoneus atque apertus is est: qui quantum ad earundem apprehensionem pertinet: tenuem inter has & illas differentiam facit. At uerũ in modo quo ipsas uel insequimur: uel conseruamus: longe ampliorẽ dissimilitudinẽ sentimus. Magnam & enim ut fiant: habilitatis disparitatẽ appetunt, ueluti uas ali quod ad liquorẽ aliquẽ continendũ bene conditum: quod ad reliquos etiam continẽdos aptum expentur: uerũ sæpe euenit: ut qui celerius concipit: minori tempore conseruet: Immo & illud quod iuxta cuiuspiam liquoris naturam melius perfectum est: eundẽ recte conseruare assuescit.

G. AYORÆ CORDVBENSIS AD ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAM OPTIME MERITAM IN LIBRVM. V.
PETRI MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS
HOMINIBVS PROHOEMIVM.

T si antehac nō parū & aduersis flatibus & cimbæ meæ
e imbecillitate in nostra interpretādi nauigatione laboraue/
rim? nunc ea pene quassata longe magis & æst uosū ma/
re ascēdere: & resides undas secare cogimur: ubi si illa tū
rerū magnitudinetum nouitate minus rite atq; solute decurrerit:
tuum erit præclarissima regina me .xxvi. anno natū procul a patria
morantem egentēq; tironem potius q̄ scriptorem defendere. mœsto
siquidē animo: corpore lasso fessq; dū minus mediam mei fortunā
considero: & incertos uenturarū rerum exitus metior: libros hos non
sine magno animi mœrore edere potius q̄ recte cōuertere me fors coe
git. In eis & enim interpretandis parum amplius profecto temporis
exposui: q̄ ad idem opus satis celeri calamo transcribendū necesse ha
buissem: cuius siquidem magnitudo ac difficultas an maiora spacia
ad rectam su(ne elegantem dixerim) conuersionem exegennt: & tibi
& doctis hominibus haud perdifficile erit iudicare. Neq; ob hanc cau
sam mea celeritate ista eam gloriam petere uelle existimes: quæ maio
res loquendi maiestate consecuta est. Sed ut mihi facilius indulgea
tur: illam a me cōmemoratam esse cognoscas.

P. MONTIS PHILOSOPHI IN. V. LIBRVM DE DIGNO
SCENDIS HOMINIBVS AD ILLUSTRSSIMVM. IO.
HISPANIAE PRINCIPEM PRAEFATIO INTERPRETE
G. AYORÆ CORDVBENSI.

N præcedēbus libris materiam atis honestā tracta/
uim?. At in successu forte a nonnullis increpabimur:
i quū ea quæ restant: non multū ad ipsarū aiarū meritū
uel spectare uel iuuare uideātur: q̄uis nostra intentio ut
ipsæ usq; quaq; iuuētur: semp sit, quā equidē ob causā
aliqua tātū exercitia itromitem?: per quæ corpora ipsa exercitata a fla
gitis uitisq; abstineāt: & illa iconuenientia e quibus errores sæpius
oriuntur: uetent. Non nos equidem iaculari: luctari: uel iustam pu
gnam exercere i se meritorium esse asserimus. uerum hæc atq; huius/
modi satis sufficientiæ possidēt: si dum in rebus ipsis præstemus pec
cata quæ animum obnubilant: & corpus absument: uitamus: & uo/
luptates e quib? ea nascūtur: effugim?, quapp illud ab exordio oib?

notum facim?: neminem uel malignū uel uoluptuosum diutina gaudere uictoria posse. Satis & enim expugnantur qui per factionem iter suū corpus atq; animam ciuili bello uastantur, quo fit: ut a seipsis facile uincantur, qđ longe tamen facili? euēit: quū externus hostis accedit. Neq; illud deniq; reticere licet libros hos quos in calce collocauim? a nobis pri? fuisse cōscriptos: aliter & enī huiusmodi materiam a me nunc edi satis dubitarem.

In hoc itaq; quinto libro quonā pacto uires atq; uersutix (quas hispani magnas cōmuni noie dicunt) exerceri debeant: agetur. Quāq; mod? in ipsis intelligēdis utē difq; in tertio uolumine q̄ maxime contineatur. Is & enim qui sui atq; hostiū qualitates ignorāt: dāna facile eueniūt. Natura nāq; plures habilitate pares cōstituit: quo fieret ut si ab ea tātū præsidia opperirēt: q̄ a contrariis accidentib? rēotiores essent: sæpius uincerent: tum etiā quia naturalis agilitas sæpe artibus subicitur easdē scire iuuat, q̄b? tamen iuxta utilitatē quā nobis afferunt: uti debemus: quæ quidem norma pro minus nocua certe (quū sit) habenda est, quæ namq; semper bona futura erunt: haud mortalibus notum est, apud quos nihil perfectum est. Si id quidem esset: nihil nobis nocere posset: Immo neq; ullū tam friuolū atq; inutile stratagema est: quin aliquādo uel casu uel aliquo infurtiō iuuare nō queat: at uero quū rerū successus hominib? incerti sint, eas partes merito insequi debem?: quæ magna ex parte & iuuare: & aduersitatem arcere assuescūt.

Et ob quā causam primus locus iter ipsas corporis actiōes palæstræ detur: & q̄s mod? per ipsā obseruari debeat. Particula prima

a T palæstræ principium tanq̄ omnium huiuscemodi rerū magistræ atq; præstantiori parti merito dedimus, quam quidē facultatē duriciem atq; asperitatē illam a maiorib? obseruari solitā minime intelligas: nos & enim partem hanc temperiem quæ a nobis in successu assignabitur: dicimus, qua auctores maxime circūspectiores reddūtur, & si cæteris sua omittam: ego uero quum aliquid siue corpus siue animū spectans indagare uolui: hāc ipsam de qua loquar: peritiam ducissam optimā secutus sum. Quā quoq; ob rem reliquas corporis actiones a me comptas ad eandem ipsam facultatem reduxi quarū oīum fundamētum non nisi tēperies est: quæ alias a nobis diffinita est: quæ ipsius obseruantes & supra se cōsistere efficit: & nihil eos ulla in parte ipetuose cōari finit: recta quoq; passuū incedere mēsurā efficit: & lōgū uel breue (uti op? ē) pcutere idicat, nos quoq; cōtrarias hostiū ptes antecape: & eorū aduētib? aduerso trāite obstare

poptie docet: neq; eorū propēiores ad periculū ptes & quæ a nobis fa-
 cili? offendi queant: reticere solita est: nostra quoq; ut sese cognoscāt:
 recte instruit membra. Quo fit ut ipsa occurrentia damna arcere sole-
 ant: neq; laborē hunc itellectui dimittūt. is & enī ubi ea offendere pos-
 sent: solum dicitaret. At de iactu: de cursu: de saltu reliquisq; istiusmo-
 di generis reb? hęc uel huiusmodi recte dici minime possunt. in usdē
 nihil & enim siue aduersarii industria calleant: siue illius expertes sint?
 nihil rei nostræ cōferūt. Neq; eorū uel robur uel imbecillitas nos ma-
 gis minusue impediūt: neq; is qui in cursu sese nimīū attollit: uel sū-
 misse decurrit differentiā nobis affert. si utriq; nāq; minima pnicitas
 est: nullo nobis eorūdem discrimina impedimento adiumētoue sūt.
 quas quidē condiciones per omnes eas artes obseruari uidemus. per
 concertantiū uires simul congregari atq; concurrere nequaq; oportet.
 Singuli quippe diuisim: & modo quo; sua quisq; libertate uti queat:
 procedunt: qđ quidē aperte undiq; experiri potest. Cui nāq; dubium
 accidere potest: qđ eundem rem hanc intueri uetet: illū uidelicet qui
 ex omni hominū nūero præstatiorem cursorem deuinceret: illum ipsū
 reliquos mortales cursu superare debere: dūmodo is & recte ualeat: &
 illis currendi locus nequaq; pmutetur. Neq; aliter de iactu censendū
 est: nisi uel missile uel solū uel utrunq; uariantur. Qui quidem ordo
 ī palæstra nullo modo seruari potest. q̄ plurimos & enim ualidissimos
 palæstritas cōsternere: & a nōnullis imbecillitate notandis cōsterni
 eidem homini contingit: q̄uis is æqua cum utrisq; & ualitudine & sa-
 nitate congressus sit. Neq; id clam oculis ē. Quū luctatur siquidem
 membra mēbris concurrere atq; diuersis implicari modis māifestū
 est: quæ longe dispares uires sortiri solent: tum propter eorundem di-
 scriminatam corpulentā maciem: magnitudinē: exiguitatem: imbe-
 cillitatem: robur: tarditatem & celeritatem: immo & quanq; pares ui-
 res in tota sui mole concertantibus datæ sint: quum ex non æquo
 modo in utroq; diuiduntur dissimiles actiones inde prodire manife-
 stum est: quam rē late superius demonstraui. Neq; illud negligē-
 dū ē: quū uariis in locis appræhensiones fiant: alteri? ualidiora mem-
 bra cū alterius imbecillioribus sæpe concurrere, quo fit ut illa istis
 uictoriæ longe propinquiora sint: quanuis huic & illi corpori æqua
 uis in toto sui uolumine detur. Alia quoq; in hac arte non tenuis dif-
 ferentia oritur: in ea enim pluribus uersutus uti artifices possunt:
 quorū singuli illis lōge ampliorem fidē exhibere assuescūt: ob quas
 maiorē crebrioreq; utilitatē consequuntur. At alii uno alii uero altero

anteposito latere ad pugnam expeditiores sunt. Quã ob rem non uulgarẽ cognitionẽ atq; industriã cum uirium per omnes artus diuisione ut in hac ipsa facultate præstetur: habere peropportunũ est: aliter equidẽ quãdoq; affligi ac uinci necesse est. At reliquæ istius generis actiones nõnullosq; mēbrorũ particulariũ habilitate fieri queunt: sed facultas hæc diuisionẽ per omnes corporis partes appetit, quã ob rem nulli in hac arte sine ui atq; industria sufficenti præstare poterit: uersutia nãq; solum uel robore nõnullos consternere possumus: uerũ quũ plures & in uariis regionib; inquirendi essent: nõnulli & robore præstantes & arte ualidi iuenirentur: quos non tantũ sũmittere difficile est: uerũ ab iis supari potius sperare liceret, quapropter magis q̃ uellẽ: in palæstra scribẽdo (quũ oporteat) detinebimur: quã in tres partes diuidem; quarũ prior quẽnã modũ in principio obseruare debeam; cõtinebit. Secũda uero: quonã pacto corpora constituenda atq; portãda sint: edocebit. At in postrẽa uersutias p se singulas iuxta locorũ e quibus appræhendim; differentias differem;. Neq; quid uniuersim agere deinde cõueniat: posteris denegabim;. INTERPRES: Irrita profecto cuiusuis alteri; scriptoris i his quæ succedere debẽt partib; præter nostrã interpretatio esset: quarũ noĩa non solũ conuertenda sunt: sed res ipsæ explicadæ & quonã modo fiant: differẽdũ sit. Nã huiusce modi particulæ quũ nudis hispãor; imo ipsiusmet auctoris noib; tactæ sint: nõ solũ a doctis hominib; ab usdẽ rebus remotis uerum ab ab omni pene hispanor; gẽte abesse atq; ignorari poterũt. At ego si re hanc eadẽ cõditione præterirẽ uel nihil uel parũ aliis prodesse ratus: illam ipsam eo modo dilatare atq; depingere statui: ut cũ tẽui eruditẽtis adiuuẽto totius rei utilitatẽ docti uiri intelligere possint.

¶ Vum luctationem incipimus: summisse & supra genua æque incurue inchoandum est. Ad quamuis aliam siquidem partem ihærere periculosum est, membra cum simulatione quadam temperata non tamen inopinate congrēdi debẽt. Vim in pectore unitã unde singulis laborantib; partib; facili; prouideat: ducere oportet, breues passus agere conuenit: & pedum sũmitates aliquãtulũ ad extra tẽdere debẽt, quas quidem partes in hoste cum diligentia obseruare debemus. In paruo siquidem earundem extremitatum discrimine & propensitas ad ruinã & præsidium cõtra expugnationẽ cõsistere expitur, ab aduersarior; quoq; impetu nos aliquãtulũ cõtineri atq; retrahi decet: neq; id unquã minus agendum est ut eorundem affectus quo quo modo manifestetur: satis sit: Immo & iis superuenientibus

atq; instantib; non multum lædi possumus: eos & enim qui insequuntur: sua damna magna ex parte inquirere haud uno exemplo comperitum est: quanq̄ ipsi aduersariis robore præstent. At latus nostrũ qđ alter expugnare contendit: summa celeritate detrahendum est. pro uiribus quoq; enitendum est: ut is sua brachia sub nostra haud immitat: præsertim si cum proceritate præstantibus hominibus concertandum sit: qui quanuis tenuem industriam possideant: eorum & proceritas & pondus inferioribus nimium aduersa sunt. Tunc etiam armare & ad extra retrahi debemus: ii namq; qui intemperate atq; impetuose concurrunt: a suomet furor ruina puniuntur. G. Ayora.

Quum uero armare adoptiuum ab hispano sermone uerbum inter reliqua latina a nobis paulo altius insertũ sit: quid sub ipso intelligatur: ut lectorib; & auctoris sensus & mei excusatio pateat: explicari decet. Armare & enim tam cõmũe uerbum hispanis est: ut & ii qui alios armis induunt: ipsi eosdem armare dicantur: & qui uel retia tendunt: uel insidias alias siue feris siue contra homines ipsos disponunt: atq; collocant: etiam armare dicuntur. At hoc in loco non solum insidias tendere: uerum iis eodem in instanti expositis hostes ut in ipsis incidant: atq; corruant: obnixè compellere: debemus. Hacten; de uerbo: & ad inceptum redeo. Pedes pares ducere: paritatem enĩ hanc ut ne alter alterum antecedit: dicimus. Manus per controuersiam dare: dextram scilicet dextræ uel sinistram sinistræ coniungere minime decet: inde namq; brachia rumpi queunt: si appræhensa manu præsertim cubitus aduersis artibus supra humerum cum giro imponitur: uel aliis etiam modis id ipsum idẽ fieri potest. Quum ex hac quoq; appræhensione anteri; trahimur tergum nobis capi potest. Sed quum manus nostra modo quo diximus capitur: nos illi alia cum celeritate subuenire debemus. Qđ duplici uia fieri potest: uel ea nostra scilicet suã oppriere uel eiusdẽ palmã supra hostis pect; mature iponere: neq; tũc lat; qđ ipse cape molit; immobile cõsistere: sed retro cõtineri debet: imo & de hac seruitute q̄ documẽta; nostra recte inspexerint: quĩs capiãtur: suam pristinã libertatem facile repetere poterũt: neq; tũc appræhensum brachium ad nos per rectã lineam reuocare licet: quũ & turpe & periculosum esse si alter tunc nos armauerit manifestũ sit. Verum pugnos astringere eosq; & per inferiorem locũ magna ex pte ad nos conuertere debemus, quo quidẽ obseruato modo & sine labore incedere quimus: & nemo nos inde lædere potest. At uerum quũ modo qui superius a nobis detestatus est: proceditur: inuiti teneri saltẽ

iudicamur.

a Ppræhensioe præterea facta ex omnibus fere partibus recte incedendum est: nos scilicet erecti luctari debemus, quū uel per manus exempli gratia uel alternis brachiis uel a gagate diplodis superioriori parte appræhensa luctatur: uel quū latus aut tergū capim?: cōditionē hanc obseruare nos utilitas docet. per Brachiorū equidē diuisionem tantū demissius incedere magis iuuat. quū nostrū quoq; uel latus uel tergū ab hoste occupatur corpus inclinare debem?. Neq; id unq̄ quū nobis e quibusuis locis armatur omittendū est. & quando nos uel uim immittimus: uel aliquas insidias tendimus: pro uirib; erigendū est. At si quū per frontē dimicatur: & nostrū caput sub alterius alis deprimitur: tunc erigi & nostros pedes suis cōiungere debemus, quod si e contra acciderit hostem nostro pectore cum nimia inclinatione supra nos retrorsum ambulantes opprimemus: immo & uires nostræ supra hostis collum dirigendæ sunt. Supra nos incedendū: neq; ad aliquā partem inclinandū est, qua in re hostes præcipue ut minus decipi possim?: uitandi sunt. Aduersariū etiam ubicūq; is ierit consequi iuuat: neq; pars illa unq̄ petenda est: ad quam ipse nos conducere uel uult: uel nititur. is enim non nisi ut cadamus locū nobis dat, id tamen postq̄ uterq; concertando appræhensus est: intelligi debet. A longe namq; uel cum armis huius rei obseruatio periculosa est. Sæpe & enim in principio e contra q̄ optant: periti hostes temptant, quo fit ut qui partem nō uere aggressam uel muniunt: uel cōtrahunt: facilius decipiātur: uti quum aduersum per Sacalignam cōsternerē cupimus: quem pri; ad nos contrahimus: ut illius repulsa nostrū intentū iuuet. Ayora Cor. At Sacaligna uersutia illa ab hispanis dicta ē: qua alter pes noster intra sua crura eorū alterū uel per poplitē bucamue uel surā saltem ad unce ad exteriorē pedis ipsius partē alligat: quo fit ut homines u q ab ea appræhēdūt uersutia si aduersariorū corporib; recte & cū opportūa celeritate onerētur: resupini eadāt.

Pedes cū leuitate inniti debent: quū rigidi nāq; uel defixi i terra consistunt: nos ut facilius subleuari possimus: reddunt, uti fit quum duo æqua magnitudine prædita corpora gestare molimur, quorū alteri ferrea materies alteri uero nō nisi expēnarū uel lanæ uel bombicini alteriusue istius generis rerum congeries sit: e quibus ob hanc eandem differentiā: rigidum illud tum propter duriciem tum propter nimiam iūcturā sui longe facilius laxiori eleuari experit: cuius solutio ac laxitudo non parū huic rei obstāt: quā quidem ob rem & tēperate

consistere & manus sine rigore superponere: necesse est: ut quum ipse nos ducere uelit: unde nos ipsum per se ruere dimittere possimus: quum obnixa siquidem firmitudine aduersos tenemus non minus nostra quã sua apprehensione lædi quimus: immo & manuũ laxatione haud tenue præsidium sæpe nobis comparari solet: uim siquidẽ atq; ordinẽ alterius ob id interrompimus. At alia maxima nocumẽta quũ nimium astringimus nobis eueniunt: cito namq; deficere cogimur: & quidnam aggredi moliamur ante aduentũ ipsũ indicat: neq; quẽ ad locũ hostis pergere inclinet ob eandem rẽ cognoscere quimus, tantũ quippe ubi uim atq; animũ intendimus occupamur: ut plura hostis prius quã nos opportuna præsidia paremus conficere queat, quod in hunc modũ sane experitur: si alterius siquidem manũ altera nostra summopere astringimus: & altera pulsum (ægritudinum indicẽ) inquirim?: eundem tunc recte determinare haud satis quimus. Neq; solut? omnino tamen lucteris, ab extrẽo & enim ad extremũ omni prorsus medio neglecto traduci id profecto esset. Nam si aliũ quippe contingere in hac facultate negligimus eundẽ intelligere nequimus. At quũ impetuose apprehensionem facere cupimus: si tunc uel pes uel mãs defuerit: qualiscunq; tenuis oppugnatio nos expugnare ualet. Pro maiori itaq; securitate dum alii contra nos armant: illud mature agendum est: manũ scilicet a loco quẽ tenem? soluere: eamq; in hostis pectore uti superius ostendimus firmare, hæc & enim sola uersutia contra reliquas sufficit: cæteræ namq; siue ad offensionem siue ad defensionem officium fortiantur: unã uel roborant: uel fortificant partem: & quãplures alias præsidii nudas deserunt.

r Otationib? sæpius quã cæteris istius artis uersutiis & maiori cũ securitate uti possumus: immo & ex undiq; reliquæ uero non nisi in determinata parte fieri possunt. G. Ayora. Rotationẽ uero: uersutiam illam esse dicimus: uel magnam (si cõmuni hispanor; nomie eandem appellare malueris) quæ hoc modo fieri solita est: altero scilicet pede nostro pene iter suos cõstituto altero præterea hostis crus unũ obuiatur, cuius dominũ brachia nostra supra eundẽ obstantẽ pedem usq; ad ruinam cum ingenti undatiõẽ deportant. Pedes medio quodam distantes inniti debent: eos namq; iunctos uel nimium separatos consistere: nocuũ est, quũ superiorẽ namq; modũ obseruant: & ingredi & exire & sine mora & prius quã sentiamur: quũ armare uolumus quimus. At quum dispalati solo figuntur: duo tempora siue ad expugnãdum siue ad protegẽdum fieri necesse ẽ. Cum celeritate etiam &

siue uiriū demonstratiōe ingredi conuenit: si eas namq; cum robore
 hosti obicimus: noster effectus ipedit. Is equidē minime in ingressu
 sed in discessu superandus est, quapropter tunc robur quoad fieri po-
 terit mittendū est, eodem quidē in tempore quōuis sentiamur: semp præ-
 sidiū tarde superuenit. Omnis pene armandi modus adeo altus esse
 debet: ut expugnantis pedes alterius fœmina saltem superent: & ad ti-
 biæ partem qua suræ terminatur: siue in fronte siue ex aduerso deue-
 niat. *G. Ayora* Immo & Sacalignā magnā quæ a nobis superi-
 us diffinita est: & clūleuum per buccā fere uel ī ipsa poni debent, ma-
 gnæ ab hispāis cuiuscunq; generis agibiles uersutiæ dexteritate sue
 hoc nomine appellantur, quū alte præterea armatur: suprafaltari non
 queunt: & modum quo aliū deflectere incipiamus: inuenimus. Cluni-
 leuum uero hoc modo fieri assuetum est: quū decertantium alter al-
 teri dorsum pene obiectū anteponitur: & eius remotus crus cum suo
 etiam distantiori crure atq; pede ad bucham imposito obligat, at ide
 supra eundem locū hostem clune atq; brachiis cum reuolutione sub-
 leuat: atq; in tergū cōsternit, quæ quidē magna descaderada a nostris
 dicta est. Quū nobis rotationes obiciuntur: corpus supra genua in-
 clinare & supra ea consistere bonū est, contra Sacalignā uero atq; me-
 dianam erigi conuenit. Medianam itaq; magnam illā hispāni di-
 cunt: quando alterū crus alterū sibi aduersum serpētis more per inte-
 riorem partē implicat: quam ob rem eandem si uelis anguigerā nō in-
 iuria dixeris. Hactenus interpres. Cum solutiōe & omni nostra ui-
 atq; celeritate armandum est: absq; quibus tribus partibus nemo tam
 dexter esse poterit: ut magnum effectū faciat: neq; quispiam tā crassa
 uel minima industria uti poterit: ut si has tres obseruauerit: quin is
 non multā operationem saltē ostendat, cōtra celerē siquidē magnam
 nunq̄ præsidium in tempore occurrit, quū armam? deinde tota no-
 stra persona supra pedem qui solo innititur superponenda est, nam si
 supra reliquum (quōuis paululū) inclinemus: & uis amittitur: & caden-
 di piculo subicimur. At si noster aduersari? iustos duxerit passus: is
 ad tantas partes agitari atq; impelli debet: ut ordinem permutare co-
 gatur: quo facto animo iam uictrici inuadi debet: neq; ad eam partē
 passum aliquem saltem agere licet: in qua ille nobis armatur? est: sed
 ecōtra ut rē nostram iuueamus: uim per illā lineam qua armam? in re-
 ctum ponere debemus. pedum siquidem obiectio non nisi obuiatio
 quædam est (quam hispāni extropiezo nominant) nam uti quandoq;
 dum fixis lapidibus in itinere obuiamus: impetus noster ultra proce-

dens cū pedū retentione nos cadere cogit, eodē modo in palæstra & aduersum robur & pes obiectus eandē uiam tenere debēt: præter quā pedem consistere: & brachia uel impellere uel contrahere oportet. Aliqua in parte crura manibus appræhendūt: at nos tunc cū ipso quod ab hostibus subleuatur: armare oportet.

h Viuscemodi uel industriæ uel insidiæ ex utroq; latere fieri possunt: neq; quantū ad eas attinet: ullā hic q̄ alibi difformitatē maiorem habēt: q̄ quis per habitū ex altero brachio luctari nonnullis placeat: ex altero uero id ipsum agere molestū sit. Omnia demū quæ i hac arte fieri possent: enarrare: opus id (profecto) quod breuiare malimus: dilatare esset. Verum maior insidiarū numerus & eæ quæ multa ex parte auctoribus prodesse assuescunt: scribentur. At uero in præsi/ diis (quæ desfechas hispāi nominant) haud multū detineri speram?: præter q̄ in illis quæ necessario occurrent.

q Vum manus capiuntur: uel eæ coniungi uolunt: altera nostra in hostis altera firmari & reliqua nostra libera sub appræhēso brachio immitti debet: indeq; rotationem armare: altero pede nostro inter suos solo collocato: & eundē ad suæ faciei partē tunc celeriter deducere decet, quod omnib; in locis cum hac industria obseruandum est: præter q̄ quū de collo capimus: inde & eni e contra fieri licet: Tūc namq; hostis per locū ipsum deducendus est: in quo iminētior manus nostra consistit, cui; siquidē uersutiæ contrariū eadēmet ex aduerso tamen rotatio est: cū facaligna contra sui sustinētem pedē posita: uel tunc illud maxime prodest: pedē illū quo is nos alligat: super salire & illum nostro desuper appræhendere, hostem quoq; concutere atq; in/ undare ei; facalignā cum puncta pedis imittere: & nostro corpore inclinato ipsum obnixē supra pectus altera manu impellente uti superius demonstratū est: percutere: ut ipse retro redire cogatur: haud tēuis industria ē, cuius uersutiæ siquidē nō tēuis solutio rotatio ē: uel ipsum per firmū latus retrorsum eicere. G. Ayora. Furtadā hispani appellāt: quū ab altero brachio hominē contrahimus: & eundē per tergū accipimus cuius rei præsi/ diū imo nocumētū facaligna uel manū supra pectus imponere est: transpedē sic etiam hispani dicere solemus: altera sicte aggreditēda scilicet ē pars: quæ quū fugit: alterū pedem inuadiatq; depræhendi cū nostra puncta pedis p petasum conuenit. Sed quando nobis undiq; armatur: supra genua flecti: & manu nostra hostis cincturæ loco in ipsomet corpore sito: occurrere popportunū est.

Quum ab ea præterea diploidis parte quæ supra collum ē: appræ

QVINTVS

henditur rotatio ad utrunq; pedem fieri potest: quous ut ea in illo late
 re in quo manus nostra demissior est: ponatur: superiorem altera a col
 lo sub hostis uicinior em alam mutare: necesse e, contra quas res praes
 fidia in sacaligna atq; ipsa rotatione consistunt. Ab eodem quoq; lo
 co sacaligna poptime fit: quous aduersariou per concitatum giru detra
 himus & ipsius pes ille capitur : in quo no adultera rotationem armari
 debere ostendimus : sed ad meliore huiusce uersutiae solutione ipsu
 contrahentem sequi qui experiri uelint: aperte cognoscent. Traspede
 itide no inutilem inde etiam facere possumus, qui tamen ut praestet:
 conditiones has sortiri debet: puncta pedis scilicet nostra hostis calca
 neum per exteriorem superioremq; parte obligare & ipsius cruris ge
 nu suo aliquantulum inferius obnixi obici: ut hostem in tergum agat:
 debet, qua magnam ut soluamus: manus superior nostra per illi? pe
 ctus usq; ad cinctura non sine ui maxime in extremo situ uerranda est:
 pedemq; prope huiusce actionis finem extra contrahere. Veru tunc il
 lud nimitu cauedu e: ne uel rotatio uel deuiatio ilico nobis fiant.

G. Cor. At uera deuiatio (quam desuio nostri dixere) ex hac sola parte
 fit: & hoc modo praestatur quous per rotationem uidelicet: hostem ter
 tamus: ilico cum saltu quodam leuissimo atq; celerrimo exterior pes
 noster maxime fugit: & alter eo modo inter suos collocatur: ut cluis
 nostra contra sua pudibuda assistat: supra qua ipse ad solum deduce
 dus e, quod sine satis magna ui utriusq; man? nostrae fit. Contra hac
 uero astutiam: magna ista qui offenduntur muniendi sunt: inclinari
 quippe & hostis latus capere cite debet: uel eundem mau ut retrouer
 tat: impellere: superiore quoq; man? soluere qua suo brachio apprae
 hensio rotationem ponere iuuat. Ayora. Oneratio quam hispani car
 go appellant, quonam modo fiat: accipe. lumbos auctores ad hostem
 uertunt: quo in tempore eius brachium quod supra collu est: capiunt,
 quod tunc rumpi posse uerendu e, uel idem supra caput uertere corru
 pereq; etiam possunt, contra quos cum puncta pedis sacalignam age
 re eandem man? inclinantes maxime decet.

q Vum per brachio: aequam diuisionem mediis scilicet corpo
 ribus pari modo appraehensis istius generis pugna cofertur:
 iisdemmet expugnandi atq; protegendi uersutis quas superius i col
 li appraehensione diximus: utendu est. Rotatione uidelicet agere: & sa
 caligna ponere: quous hinc non nisi ad remotiore pedem ea fieri solet.
 Mediam etiam magna quam anguigeram appellari per conuenientia
 & posse & debere docuimus: eode in crure quandoq; fieri licet: cui?

soluendi modus multiplex est: hosti enim uel facalignā armare uel illius corpus impellere: uel nostrum supra alterū solutū pedem deducere & cum obligato suum in solo nitentem a tergo percutere, quo fit: ut dominus in tergū cadat. Contra omnem quoq; rotationem maximum facaligna præsi diū est. Hoc quoq; in loco inscia quædam nō iā uersutia dicta (netia etenim ab hispanis ob sui similitudinem cognominata est) fieri etiam solet, a qua non nisi suæ proprietati cognati homines cadere assuescunt. præcipuū equidem ab ea periculū auctoribus est. At quum nos a solo leuare nituntur: uel postq̄ iam eleuati sumus ilico amplam magnam mittere (quæ ancha a nostris dicta est) cōuēit. Fit enim ea quū altero crure nostro suorum alterū nimium subleuato: hostem in tergū uertimus, eūdem quoq; supra latus depellere prodest: uel quū per lumbos flecti per anguigerā in hostem uertimus. Ab hac demū uersutia magnæ staturæ homines summopere iuuari queunt.

INTERPRES. Quonam modo uel conuersiones: uel uortices (si aliter dicere concupieris) quas hispani bueltas nominant: fiant: paucis ab soluā: altera manus quippe super alia altera uero super lumbos imponenda est: ideq; remotiorem pedē iter aduersarios auctore cum celeri saltu maximaq; inundatione collocare in solo conuenit & aduersarium suo tergo inflexo super se accipere decet: neq; ibi consistendum est: sed inceptum iter donec hostis iterū atq; iterum rotet: insequi oportet. Neq; aliter huiusmodi conuersiones aduersantē q̄ fiunt: quū hostis namq; nos ut uoluit incipit: is a nobis eadē ratione subleuandus est: uel facalignā ei cum talari armare debemus.

Quum e singulis præterea luctat brachus (mos palæstris satis assuetus) optimum rotationes locum habent: immo quandoq; pes qui minus propior periculo stat: minitandus ē: quā rem in omni istius generis industria obseruare iuuat. At contra rotationes has aliæ sibi similes ex aduerso latere tamen contrariæ sunt: quibus præterea omnibus nimium facaligna in utroq; pede posita contradicere solet. uerū quū pedem illum quo ipse nos offendit: capere uolumus: super salire necesse est: transpedē etiam iisdē conditionibus hinc q̄ a collo facere possumus. Insicia quoq; atq; oneratio inde fiunt: magna deinde illa quam furtadā ab hispanis non iniuria appellari docuimus: nusq̄ alibi præstantius q̄ ab hoc loco fieri assuescit: quū aduersarii brachiū nāq; cū celeri impetu anteducitur: tergum facile capi potest: uel in eo saltem altera offendentis manu posita ampla ponitur quæ ibi hoc modo retius fit: crure nostro in suo scemore iter utraq; crura collocato: & eū

dem ad eam anteriore tamē partem in qua reliquū crus suū sistit: con-
ducere. Si ex hac appræhensione demum caput nobis capitur: ut
uel rotationem uel anguigerā magnā agere possimus: collū inter sca-
pulas contrahere & hosti eundem subleuando magnopere inhærere
oportet. At manus nostræ tunc ei? cincturā amplectere debent: & nos
inde rotationem uel scalignā per cruris ipsius bucham pōere: is quo-
q; deinde insequendus retrorsum est: quīs in primo ictu non caderet.

Ayora. A latere clunileuū fit, quod ut bonū sit per poplitē agen-
dū est: neq; absq; magno impetu pōi debet: ut bucham ipsam flecte-
re queat, cuius uersutiæ cōtrarium & supsaltare & transpedē in suo
fixo pede ponere ē. Mediana quoq; (quā totiens anguigerā dixim?) in
de optime fit quū saltatur & maximo cū rigore retrorsū uertitur & ho-
stis supra clunē leuatur. Contraria autem (quæ præsidia sæpe di-
ximus) plura fieri posse non dubites: at tu meliora collige. cum appræ-

henso itaq; pede suo in terra sistenti per calcaneū tempore quo saltat
in primis armare debes. at nos tūc supra reliquū latus sistere ut nos
protegere & hostem ferire possimus: conuenit: sed si nobis in hūc mo-
dum magna hæc impugnatur: ī scalignā cum pūcta pedis maxima
cum celeritate uertendū est: neq; aliter in clunileuio agere decet. quū
ab hac præterea parte scalignam absolute agere uolumus: hostis ad
nos nimia cum inundatione trahendus est: & uersutia uti superius
ostendimus facta super ipsum ut in tergum cadat: quoad fieri pote-
rit incumbere debemus. Contra quam aduersitatem hostis subleuan-
dus est: cui ilico: noster inter suos pedes armare debet: quem quīs
depellamus: nunq̄ uel sine aliqua uersus nos rotatione faciendum ē.

Ampla non aliter hinc q̄ e singulis brachiis fit. G. Ayora. Ea
postmodū astutia quæ lūbos semp affligere & quādoq; rūpere solet
(ob quā causā delumbata ab hispanis dicit) capite appræhēso & sal-
tu ulterius facto si aduersari? post nos ducitur: fit. At quū ipsū hostē
in illa parte uel īfringere uel laxare saltem (quod nunq̄ in ludo fieri de-
bet) oportuerit: uis nostra supra illius scapulas dirigenda atq; impo-
nenda ad summum est. Et quum quempiam (qui mala mereatur) mā-
le tractare uel attōitū pro eo tunc saltē reddere cupieris: hæc appræ-
hensio firmiter tenēda est: & nos ad extra deambulantes tēpus terere
debem?: sed ut illam priorem: immanē scilicet quā delumbatā appel-
lari docuimus: interrumpamus: ad partem qua sistimus cite fugien-
dum & hostis ab omni sustentaculo nudandus est: quo fit, ut is in
tergum sine ulla ui cadat, uerū si nostrū collū postq̄ ceperit: firmiter

tenerē decreuerit: nostra manus supra suū humerū poni & ab illius facie ea conditione capere debet: ut uel dirumpatur uel uertatur i tergum. At si facalignam nobis posuerit: ilico pro uiribus erigi & eūdē in rectū subleuare oportet: ut illius uis uel penitus tollatur uel nimia ex parte saltem extenuetur. sed quando anguigerā nobis posuerit: supra absolutum latus incedendū est: & ipsum ad eandē partē conduce re: in qua contra clunileuū inclinatione protegimur: nonnūq̄ etiam inundationibus quæ rotationū modum aliqua ex parte habent: iuuamur. At quum nostrum latus ab hoste tenetur: ut libertatem saltem recuperemus: manū nostram quæ superius est: tollere debemus: & reliquū brachiū nostrum sub illius ala mittendum est: indeq; clunileuium ponendū est: quo fiet, ut is & cadendi periculū subeat: & prope sui brachii corruptionē accedat. Verum quū nos inferiorē partem occupamus: iunctim incedere procurandū est: & alterum cū rotatione subleuare: quū securius & minus laboriosum sit ad præsidia potius quā ad expugnationes intendere. In istius demum apprehensionis initio tantū qui inferius est: aduersariū rotare & propriū caput continere debet: ut tergum capere possit. Sed quæ hostis tergū occupant: brachia ad anteriorem partem transmitti nequaquā debent: sed manus in suis lateribus habendæ sunt: indeq; ad quam partē ipse uerti intenderit: uigilanter prospicere contra quā ilico armari debemus. Et si eadē aduersitate laboramus: ut suas manus antè habere possimus nitendum est: ut is nobis proximus fiat: quo factō inclinari & onerationem (astutiā a nobis superius expositā) agere uelle demonstrandū ē, quam tamē in crudelē quā delumbatā ab hispanis appellari dictū ē: repētino atq; ipetuoso motu pmutare debem⁹: hostis quoq; ad anteriorem partem deducend⁹ ē: indeq; in facalignā per pedē illū qui nos insequabatur celerrime conuertendū est. At si nos hinc a solo subleuat: altero pede nostro alterum ipsius crus per exteriorē partem colligare peropportunū erit: ut quū nos ad terram reducere cū ruina uelit: non nisi pedibus cadam⁹, uel ille saltem qui liber manserit: terram repetat.

¶ Quum homines qui dextero latere sinistro præstantius utuntur (uti omnes fere mortales agere solent) si p aliquot dies exercentur: & rotationes & deuiationes longe melius supra sinistram quā supra dexteram manum peragūt. At sinidextri (ne ambidextros dicam) quibus altera manus æque in usu hac dextra est: e contra p consuetudinē illam uertendi se in aliud latus agūt: sed in facaligna oppositū

QVINTVS

aperte experitur: ob maiorem ad contrahendum ipsius prosperi lateris uim: neq; hoc tamen a natura sed per habitū fieri sensui patet. Si minimos natu namq; suo arbitrio uti parentes dereliquerent: quo brachio maior mortalium numerus uteretur: ignotum est: neq; minorē sinistri dextris uim in suo latere pro sui corporis discrimine possidere experiuntur. Omnis præterea industria postquā excogitata immo cōsulta est: mature exequi debet: neq; illi celeritas: uis: atq; animi strenuitas denegandæ sunt. At tunc harum partium nihil si fieri possit: in nobis reseruare debemus: uerum omnia in discrimine mittenda sunt: non minus equidem si fortunæ uices secluduntur: ad nouum præsidium si eo tunc aduersamur: restamus: q̄ fortes ad expugnationem ingressi sumus, qua quidem met conditione in nostra defensione sine differentia uti debemus. Nam quanuis caput nostrum iam terram contingere uideatur: nunquā propterea corpus remittendum est: uerum hostem subtus reuertere semper inniti debemus: ut si fortuna nobis quandoq; aduersetur: ruina utriq; saltem ascribatur: immo & inde sæpe qui animi magnitudine præstant: non semel incolumes remanent, qđ demum iter in omnibus actionibus obseruandū est. Nunquā & enim uel inclinari uel remitti ulla ex parte debemus: donec ad statutum deueniamus finem uel eundem saltē non nostra culpa omississe iudicemur.

a Liq̄a deinde præsidia adducemus, quibus & contra personarum magnitudinem industriæ: locorum complexionumq; uarietates protegi possimus: leges quoq; nōnullas quæ in ipsa palæstra obseruandæ sunt: adiciemus.

Quum iis itaq; qui robore præstant hominibus solutis uestibus caligis uidelicet toracibusq; luctari utile est: omnis & enim persona solutior eo modo redditur: ut si trahitur hostium impetum uel uita re uel effugere rectius possit: neq; quispiam nos sine ingenti difficultate cum hac conditione capere ualet. Sed cum illis qui imbecillitate laborant: & arte atq; industria præstant: oppositum capescere oportet: quicquid namq; appræhendimus: id firmum est: & quando huiusmodi aduersarii nos fugiunt: isequendi donec uel ad parietē uel extremum circuli perueniant: sunt, quo in loco secum q̄ stricte coniungendum est. Tunc quippe quanuis armēt (qđ rarissime agere queūt)

y

nunquā nos tantum adducere ualent: ut manus uel quoduis aliud membrum nostrum in ipsa pariete situm praesidium inuenire uetetur: neque nos multo piculo subici finit.

Sed si nos ad idem periculi genus conducere moliuntur: super aliud latere uel deambulare uel diffugere debemus: & quomodo aduersari? hanc partem petierit: tu illam obserua: & manus & caput illius pectori obice: & tempore quo is suas uires supra nos imponit inuadendum est. Alterum quidem duorum extremorum cum fortioribus capefcendum est: uel omnia ut eos superemus fortunam tentantes experiri: uel illud opperire tempus, in quo is dum nos insequitur in insidias cadat: quæ res omni in loco ubi deteriore partem habere per rationem iudicamur: obseruanda est. Cum proceribus coniungendum & a cinctura capiendum est. Eorum quippe & brachia & crura longitudine praestant: quo fit: ut quomodo separatim incedunt: & armare & appropinquare suo modo possint: cum minimis uero remote quantum fieri posset luctandum est: ipsi & enim inde neque appropinquare neque pedibus offendere ualent, qui si coniungi pugnant: corpus nostrum deuiandum & suum aliquacum industria ad solum contrahendum est. Magnitudine & grossitudine exuperantes homines nudi commodius luctari assuescunt. gracillia siquidem corpora manibus cingunt, quod contra fieri omnino nequit: sed quum uestibus tegimur & ab eis capi & contra hi possumus. Nunquā cum fortioribus parumque in hac re instructis in solo molli luctandum est. Illic enim & pedes ultra modum defiguntur: & is qui in terra manet: quum armatur labi solet. At grauis hostis in huiusce modi locis adeo plantari uidetur: ut nunquā inde sine magno robore euelli posse iudicetur, quæ res ignaris quibus uirium copia tributa est: maxime fauet: & illis qui industria atque arte uictoriam potius quam robore quaerunt: quoniam nimium aduersa est. Nam si qui uim atque ingenium possident: illic ubi fortuna minus regnare possit: martem committere debent: uel in solo scilicet coctis lapidibus contacto: uel si minus in terra dura ut hostem in summitate inueniamus: & pedes nostri quomodo armarum? magnam firmitudinem inueniant, in istis siquidem atque huiuscemodi locis cite atque sine impedimento ingredi potest: sed in molli loco neque fugere neque nos protegere neque cum industria offendere quimus, quia quippe ob rem ad rudem modum deueniendum est. In udo uel irrigato loco luctari periculosum est: tunc praesertim quum marmoreis solidis uel lapidibus solum tegitur. Ibi & enim pedes maxime offendetis facile labuntur. is namque alterum subleuat: at alter huc atque illuc saepissime fugit. In

QVINTVS

inæquali præterea loco is qui desuper est: satis sine proposito armare ui
 detur: ab eodē siquidem loco hostē attrahere nequim?: quē ab inferio
 ri parte facillime cōtrahim?. Prope gentem etiam uel aliqd̄ aliud
 sustentaculū hostisue adminiculū armare non licet, quū sacalignam
 namq; ibi ponim? aduersarius tergo illic collocato nostrū caput cape
 re atq; premere potest: nos nāq; demissi manemus. At uerum si rota/
 tionē facim? quīs is ignarus sit: alter aduersarii quum eleuatur pes in
 pariete firmatur & nos ad ruinā in tergū compellit. Proceres in/
 firmis & a loco quodā æque diuiso & ad eiciendū: & cōuoluēdū uti i
 palæstra quādo fieri assuesci supius demonstratū est: & ad quæcūq;
 alia e terra subleuanda præstantiores sunt: tunc præsertim quū æqua
 appræhensio utriq; cōceditur: & pari diuisione rem eādē aggrediū
 tur. Nam quū quisq; suo arbitrio prædam uti fieri debet: inquit: suā
 conuententiā singuli inuestigant: & quum æqua brachiorum lumbo
 rumq; diuisione congregiūtur: quādo auctior sese erigit: haud aliter
 minorem subleuat: q̄ eundem proceritate deuincit. At minor quāuis
 in tergum flectatur caputq; prope terrā ducat: nōdum maioris pedes
 dimouere potest. Quādo ab æqua brachiorum diuisione luctatur:
 magn? quidam (sed a paucis animaduersus) excessus fieri potest. Ma
 nū scilicet quā alter sub nostro brachio mittit capere: illāq; in sua cin
 ctura collocādo deprimere, tunc & enim si secū coniungimur: neq; is
 multam resistentiā agere: neq; a nobis ut non facile eleuetur sese defē
 dere pōt: si uel sacalignā uel rotationē armauerim?. Aliā quoq; q̄ lon
 ge meliorem astutiam hæc appræhensio nobis ostendit: brachium si/
 quidem in quo hostis arma gerat: capere & ipsimet adhærere parti ne
 is ictū agere possit: edocet. Et quum hinc hostis extermendus est: nūq;
 id nisi per rotationem uel transpedē fieri decet. Huiusmodi nāq; ma/
 gnæ & in principio & per certaminis successū & si ob alias causas ob
 hanc cæteris longe præstantiorē maxime excellunt: quia illis nos ite
 gri aduersarios solo cœquamus, cū quib? nunq̄ inuoluti cadendū ē.
 Reliquæ attamen industriæ & tarde ueniunt: & dānum æque ferē di
 uidūt. At armoz; præceptores illi qui ensē in ipso uel certamine uel lu
 do capere præsumūt: ad nostrū brachiū deuēire permittēdi sunt: quo
 ilico sub suo mutato & rotationē opposita & a sua ui atq; ipetu facile
 ruūt. Quū ali? præterea uel armat uel ictū cū robore facit: nūq; eo
 modo quo stabam? opperied? ē: sed p oppositū uel ab ifra fursū uel e
 cōtra uel pmutatis laterib? moueri debēus. Is & enim uim i eā ptē q̄ nos
 cōsedim? instructā directāq; ducit, quā eqdē ob rē si illa uariat a nobis

& eius ars remittitur & uis magnopere extenuatur. Si oēs equidē ictus exciperem? & cum multis decertandū nobis esset: facile læderemur: & corpus nostrū corrūperetur: & quandoq; uinci necesse esset. Verum uti uim nostrā & ad tēpora & ad opportūa loca cōseruam? eodē modo hostiū ictus irriti deludendi frustra; deferendi sunt: dūmodo eis resistere nos necessitas haud cogat. Nimum aut iram aut furorem cū his qui sese defendunt: tēperare ac mitigare debem? maius equidem periculū sequi solet: si hostē in quouis corporis actu mediocri ui præditū magnopere expugnam? q̄ cū ualido: si quando is detegatur nostros ictus agere expectam? Is & enim qui sola sui præsidia quærit: adeo prouidetur: ut secum nō nisi per stricta ac multū periculosa loca congregari necesse sit: per quæ & a nostra ui & falsa extimatione ad hostis optatum sæpe ducimur. Illud tamen negare non licet: eos qui ut protegantur effugiunt: difformes uideri solere: neq; ex seipsis magnā operationē agere ualere: præter q̄ quū hostes aliquo ifortūio quādoq; affliguntur, qui tunc etiā deuicti fere succubuisse iudicantur.

At uerum bona defensio aliud iter habere debet: nēo & enim multū resistere: si continue cōtra hitur: potest. Sed aut expectare aut tantā saltem moram agere debet: ut hostem deturbato ordie aggrediatur, extemplo itaq; aduersarius determinato animo & sine ullo uel impedimento uel mora inuadendus est. Si semper quippe retro fugerem? quicquid a nobis possideretur: facile amitteremus: idq; in hostiū potestatem deueniret. Is demū qui coniungi & strictiorē pugnam desiderat: multum moderari debet. Sæpe & enim uel uoluntas uel appetitus adeo rationem obcecant: ut membra abiecto ordine ea loca petāt: in quibus damnum non sine maxima ignominia accipiatur.

p Ropugnādi mod? hic est: solutis uestibus in primis indui: & temperate & supra genua inclinate paululū incedere: & passus uel retrorsum uel in alterū latus saltem facere (antē? siquidē pergere offēnsiōis est) Manus & caput in pectore mittere perutile ē: & si locus in quo nos hostis astringere possit: adsit: in girum deambulādū est: & rotationē deuiationemue illi ponere quū uim ipsus emisit: nimum iuuat. difficilior equidē ad eundem consternendū tunc labor est: nostram psonam scilicet deuiare subtrahereue (si ornati? dicere cupieris) Sed qui offēdunt minutis passibus incedere & pedes ante corpus ducere debēt: illis nāq; qui antē eunt: ne retro cadant prouidere haud multum necessarium est. Satis etiam inclinate eundem neq; alicui parti ihæredū est. Brachia curta dare: ut q̄ primū apprhē

damus: hosti proximi stemus uel eundem si oportuerit dimittere in manu nostra sit. Verum illud ubiq; siue oppugnadi siue prohibendi officio utendum sit: animaduertendum est: manibus scilicet mensuram quandam deberi: qua utraq; idem regimen petere atq; obseruare uideatur, cui rei præcipua cõditio alia inhæret: corpus uidelicet supra pedes recte impositum semper conducere, ueluti fit quũ arundo supra manũ uel digitorum aliquẽ erecta ducitur, qđ nunq̃ bene fieri potest: nisi ad eas partes ad quas arundo ipsa uel inclinare uel defecere uideatur: pars illa gestans celerrime sustinendo adsit. Quũ manus siquidem consistit uirgam ilico cadere eiusdem rei expertis hominibus manifestũ est.

Quibus conditionib; pro hostiũ diuersis habitudinibus in palæstra procedendũ sit. Membrũ secundũ.

q Vonã pacto circa complexionum uarietates luctandum sit: quo magis a nobis eruditi præstent: adducendũ est: ut ubi nostra membra uel defecerint: uel magnã difficultatem inuenerint: aut ea protegendo aut euigorando roborent: uel illa subtrahendo in iisdẽ periculis incidere imorariue minime sinant: & hostium fortiores partes effugere imbecilliores uero expugnare cognoscãt. Sanguineus furorem in principio ducit: cito tamen & deficit: & uires reitit. Quã ob rem magna cum solertia illi in principio resistendum est: & eius impetus tolerandus donec ipsemet disrumpatur. Breui siquidẽ in spacio extenuatur: minuiturq; & per totam demum personam q̃ celerrime deficit. Secum quoq; coniungi magnopere iuuat: tenuem & enim & in lũbis & in crurib; uim possidet. At ii qui robur in pectore: coxis: cubitisq; fortiuntur nimium e longinquo offendere possunt. Cũ sanguineo flegmatico coniungendum est: isq; sanguinis impetu finito prius q̃ flegma ad certamen accedat: inuadendũ est, quanq̃ illud ignorare non liceat: in iisdẽmet complexionibus & uirium & anhelit; differentiam icludi posse: quãuis eadẽ quãtitas cum hitudine utriq; data sit, quibus attamen conditionibus assistentibus tenue discrimẽ omnia assuescit: idq; inde prouenit: quia alii aliquali corpulentiuscula excedunt: alii uero depuratione & ossis & neruorũ magnitudine præstant. Alimenti quoq; atq; locorum & habituum discrimina satis ad rem hanc conferre experiuntur. Carnis itaq; copia nimiam uim atq; celeritatem in principio tenet, quæ tamen eadem hora deficit atq; soluitur. Sed qui ossium neruorumq; robur fortiuntur: neq; celeres sunt: neq; eandem fortitudinem prima in fronte demon-

strant: quibus magnitudinē ac molē quandā non facile tractabilē atq; uertibilem repræsentent, quam etiam ob rem magna cū anhelitus p̄tinacia (ne patientiā dixerī) p̄ actiōes augent̄. At quū hæc tā disperata ossium neruorū atq; carniū dissimilitudo iter hoies datur: rarissime easdē habitudines atq; complexionēs possident. Cum colericis se iunctim hac in re decertandū est. In lumbis siquidem cruribus atq; ulnis fortitudinē habent: quā ob rem quū prope assistunt: & utilitati sibi & hosti nocumento sunt. His equidem mēbris ex hac parte utūtur: quæ in illis fortiores sūt. Cum hac complexiōe tempus uel accelerare uel cōmorare non amplius prodest: q̄ eorū uel remissio uel ordinis negligentia ostenderit: quibus minorem natura sui in principio uim immittere soleant: non tamē ut prope piculum accedant. Colericus melancholicus fortior quū inceperit erit: & maiorem omni in tempore duriciem demōstrabit, quā equidē ob causam secum astringi non decet: id & enim suis artibus conuenit, q̄ quū quidq̄ appræhēdūt: illud deserere nunq̄ uolūt. Quā quippe partem ex huiuscemodi locis tenacius cōseruare queūt: sed illis qui permutationes adamāt: modus hic nimis nocet. Melancholici quibus non citi in opandi modo sint: celeritatē ostendunt, semp̄ equidē excedenti cū duricie consistunt: quapropter tēperie expugnādi sūt. Ea & enim maius contrariū q̄ in ipsos inueniri potest: est. Secū coniungi ob rigorē nō decet: imo & quia pluri inter eos nimia uim tenēt: & artē uel solutionē quibus eam iuuēt: illaue recte utātur nequaquā habēt. At quū prope adstāt: minima industria sufficere uideretur, ex hac nāq; appræhēsiōe cum agilitate luctari nequaquā potest: quā ob rē istius generis hominibus propria est. Elōgin quo nāq; maiori sciētia atq; dexteritate (quæ ab eorū qualitate nō parum distare uidentur) opus est. Quum quidpiam namq; agere tentant: tantum tardare solent: ut aduersario eo modo cognitiōem dent: ut non sine magna difficultate sui conatus ad finem perueniant. Hæc suæ qualitatis natura est: cui per artem rarissime contradicūt. Neq; citi enim in discendo neq; habiles in agēdo sunt, quam ob causam quū integris uiribus homines sint: non nisi imbecilles superare queunt. At leues atq; agiles melius quācunq; rem discunt: & cum solutione opant̄, eunt quippe redeūtq; & sine multo sui labore: & sine hostiū cognitiōe imo & quibus uictoria potiāt̄: nihil ab iis demōstratū uel cōfectū esse uictis appet, q̄ qdē homines cū mediocri uim itegras actiones p̄ficiūt. At robusti e cōtra agere expit̄: sed quū leuitate præditi sum: si hostes supare neq; ab us saltē p̄ regi ualēus, quā ob rē si sciētia

admisceatur eos quos leues gentilesue alias appellauim⁹: meliorē partem tenere dicimus: quāuis iter ignaros robustus atq; pōderosus homo fortior sentiatur. Omnia nāq; iter eos rustice agenda sūt, quibus melancholicus longe propior quā leuis est: neq; aliter in cæteris laborib⁹ illis contingit. Alter & enim laborē quia illū non sentit: alter uero ob rationem tolerat, a qua quū deseritur laborē fugit. Si æqua uiriū copia tamē utriq; detur: leuis lōge præstabit. Flegmatici & debiles & tardi quū incipiūt: uēiūt. Neq; dissimiles affectiōes illis ostēdere debem⁹: ut eos inopinate inuadere possim⁹, quū eis præterea armam⁹ celerissime & cū omni nostra uī ingredi debem⁹. Laxitudo siquidē absq; sēsatione terrā facile hoc modo petit: neq; eosdē hoies tētare prodest, eorū si quidem uires per agitationē augeri solent: & parua temporis succedēte mora non tā facile uenū in illis inuenimus uti antea ostendebatur: meliores siquidē in longū redduntur, cum quib⁹ coniungi ob duplicē causam prodest, quarū altera quia altitudine excedunt est, reliqua uero quia quū iclinari uolūt: sup hostē magna ex parte icūbere solēt.

Flegmaticus melancholicus & si fortior & durior sit: min⁹ tamen temperiei sortitur: quibus quum ad aliquam partem iclinant: ruina certissima est. At cum illis qui nostram et complexione proportionantur: ad artem confugere cōuenienti⁹ profecto est: quā naturā utriq; fautricem insequi. Ille equidem quanuis parum sciret: nimium illic ob ipsi⁹ naturæ similitudinē agere posset. Nā ars non ab oibus quibus in sub unica cōplexione consistāt: cōmunis habetur: præsertim quum ipsa idustria diuersimode p accidēs mortales uti soleāt. Eæ quas disseruim⁹ cognitiōes præcipuæ ac præstātiores in ipsa palæstra sunt: quibus aliæ satis multæ scribi possēt, quæ tamē nec facile itelligi quisset: neq; earū noticia multū prodesset. At quū quāspiā ulterius in hac arte procedere uellet, hanc uiam obseruare pene cogeretur.

Quæ leges in palæstra cōuenienti⁹ obseruari debeāt. Membrū. iiii.

I Vctandi leges diuersimode habētur, quisq; & enī iuxta suæ patriæ morē arbitriū ue illis uti assuecit. At nos normam quamdam hic statuemus: quæ ab omnibus uniuersim recte obseruari poterit. Nec minor nec maior quā duæ ruinæ numerus in primis esse debet. Vna equidem ob infortunium aliqū dari poterit: unde uictoria nequaquā recte colligetur: & quū ultra duas transgreditur: alter ob anhelit⁹ defectionē amittere uictoriam poterit. Quam quippe ob rem & celer terminus & ad quem cite deuenire possimus: statui debet, qui etiam non prius quā omnium uires ad pugnam accedant: finiatur.

Vestēs in quibus luctandum ē: neq; omnino solutæ neq; obligatæ esse debent: quibus nonnullis in locis nudi luctentur, quod non recte ob duplicem causam fit, altera quia id indecorum atq; inhonestum est: reliqua præterea quia luctandi facultas sæpe armis coniuncta & semper cognata est. At in tempore quo uera pugna committitur: nude præliare minime utile est: eodem quippe modo multum periculo pateremur. Nam si quispiam uestes dimittere uellet: aduersari forte id agere nequaquam permetteret. Quam ob rem cum caligis diploidibusq; luctandum est: neq; ex uestes adinuicem colligandæ sunt: quibus torax aluta quadam per cincturam coniungi debet: ut medium undiq; obseruetur, quum obligamur namq; habitus tollitur: illis præsertim qui uel curtas caligas ducerent: uel ipsis indui insueti essent. Cadendi modus hic est: quando ambo eodem instanti terram contingunt: is qui armat certe præstat: quanuis illi pretium decerni minime debeat, uerum si qualeuis præter pedes alterius membrum prius solum peteret: ille uictor hic superatus iudicandus est: neq; semper is qui uidetur ignorantium præsertim extimatione ad terram prius deuenit. Nonnulli quidem cum armant: tantum quandoq; in tergum inflectuntur: ut ilico quum hostis manibus cadit: ipsi super suum tergum decadat, quatinus in re e contra quod deberet iudicium proferri solitum est, cum namq; qui offedit: superatum quod e contra est autumant. Quum alter quippe alteri anguigeram uel trans bucatam magnam ponit: & supra illius corpus cadit: quibus manus subtus ducat: recte uictor appellatur. Neq; ipse adhuc suam præstantiam postquam in terra sunt: deserit. Interpret. At trans bucatam & si hætenus a nobis neglecta est: eorum sui ineptiam id profecto factum est. Fit etenim hoc modo magna hæc quum æqua brachiorum diuisione præsertim certatur; ducitur quippe tunc ad nos hostis eo brachio quod subtus implicatur: subitoq; eius uicinius crus a nostro per bucam atq; exteriorem partem adunce depræhenditur: quo fit ut nostri corporis supra suum pectus subita oneratione imposita: ille si ignarus sit: uel non in tempore prouidet: in tergum ruat. At periti hoc in loco depræhensi in magna illam quam medianam ab his spatis appellari docuimus: nulla ineunte mora conuertitur & nimium in tergum illud latus inclinari ut hostem conuertere atq; extemere subtus queant debent. Ad rem redeo. Si cuncti denique qui hac in parte aberrant: puniendi essent: pauci admodum innoxii manerent. Tenuis siquidem inter communem gentem differentia animaduertitur, siue quispiam uirtute & excellentia: an fortuna uicerit. At infortunia uel huiusmodi impedimenta ut non sine exemplis lectorem deseramus: in uisdem locis

QVINTVS

maxime fieri assuescunt: quum pedes scilicet uel loci uel alterius rei inconstantia labuntur: uel quum capsæ uel sedilia uel alia istius generis impedimenta locum in quo decertat: impediunt, qua quidem in re eos maiori cum ratione uehementius increpamus, qui aliquid se scire præsumunt: quæ ignaros ipsos quibus & si uictorem uidet causa latet. At uero quâdo illud iudicare intendimus, quod natura in nos animos suppetit: meliorem partem ut plurimum sequimur, quum quispianam nãq; ob aliquod simile infortuniû in discrimen incidit: si eundem clare ac recte uictum appellamus: ratioem offedere uidetur. Semper & enim in successu illa eius aduersa fortuna nobis occurrit. Nã quum retrahimur: uel ad aliquã partem uertimur: si calcaneis cuiuspiam obstaculo obuiamus: ob idq; confedimus: dummodo sedile ipsam palmarem magnitudinem altitudine superet: haud æque ruina appellanda est, nondum quippe in maiori parte uicti sumus: neq; tota ea pars in qua superati uidemur: hostis ui fieri assuescit. Verum quum pedes a sedilibus seiuncti sunt: si ab aduersarij impetu ruimus: quanuis in ipso successu obstaculum pedibus tãgam? summitti recte dicimur.

Quisq; & pro arbitrio & pro potestate sua appræhendere debet: dummodo & a pudibundis & piculosis abstineat locis ueluti gentialia sunt: os: nares: oculi: capilli: guttur, nam quum a iugulo uel ab alia simili parte constingitur: expirare uetamur, cæterum uero sua libertate singuli utantur. Crura quoq; cruribus adinuicem suam pugnam conferere debent: neq; a manibus ulla in illis adulteratio permittenda est: quãquæ & in germania: pannonia: bohemia: pollonia: alijsq; istis cognatis regionibus crura manibus appræhendere soleat: neq; id sine aliquali quibus falsa coloratione agunt: censent & enim omnia ut hostem superent: licere, neq; illud denegare auderem: si hac appræhensione aduersarij succumberet. Verum uti superius dictum est: quæadmodum luctandi facultas & armorum certaminibus fauet: & similis est: ut in contrarium casum non incidat: eorum normam obseruare debet, nam quâdo quisquis ferro decernens si superiores appræhensiones ut infimas petat: deserit, quum is iam uictus magna in parte per conuenientiam appellari possit: quis homines hos hac in parte errare non dicat? At non solum in istis quas memorauimus regionibus hoc fieri solitum est: uerum & pedibus & manibus solo innitentibus quadrupedum deambulantium more luctantur. Quum natura demum nos erectos icedere sanxit: & binis pedibus mortales recte inniti (ut si sublime caput duceret) uoluit: quæ res etiam a ratione post longam explorationem excellens iudicatur, q

præstantiorem & a natura & a ratione iudicatam partē ut deteriorem sequatur: contemnunt: an ipsi contemnendi sint? qui nondum intelligendi uim obnubilatā habent: iudicent.

In utraq; britannia præterea nisi in tergum qui luctantur cadāt: ruinam nequaquā nominant, quod dum ipsi efficere tentant: plurima sui in terra deponūt membra, idq; propterea se agere dicunt: ut a se prius hostibus uinci sit, quod nequaquā licitum est, iam & enim ipsi semel uicti ostenduntur: & quādo suus aduersarius eodem periculo quod illi subeunt: subici uellet: nunquā illos tranquillo portu recipi sineret. At qui reliquos præter illum suum cadendi modos a ruinarū genere excludunt aperte aberrant, quandoquē quippe siue deambuletur: cur ratur: saltetur: petaurizeturue: uel alio motu exerceamur: quouis modo homo ad solum ruat: is cadere dicitur: quæ res primum dici solet: indeq; quæ membra prius uel quæ cum grauitate solum petierit peti assuescit: & quantum ad ruinā ipsam statuendam non minorem uim minimū quā maius membrum sortiri uidetur: quous ictus impar fiat.

Interpres, Neq; domos præterea: rupes: arbores: columnasq; lapsas non cecidisse propterea dicimus: quia earum aliæ in latera aliæ uel pronæ ceciderūt: sed ex omnes postquā id quous diuerso modo efficiant: ruinam contraxisse cum ueritate dicuntur. Hispani quoq; illi qui eam lusitaniam partem habitant: quæ nuper portugallia dicitur: si quispiā genua manusq; in terra sua uoluntate mittit: eūdem non cadere affirmant: quem tunc cecidisse fatentur: quous is rem eadē coacte faceret: quod ob narrata inconuenientia nequaquā permittendū est: tum etiam ut scādalum uitet. Is & enim qui genibus terram cōtingeret: id sua sponte fecisse: ast alius cōtra certe diceret, quous nēini in illo discrimine plēna fides exhibenda ē. Quas equidem ob causas: hispaniæ: siciliæ: & magna ex parte italiæ hac in rem ob seruādu est: in quibus scilicet regionibus seclusis pedibus nullum mēbrum sine ruinæ nomine in terrā cadit: quous in nōnullis italiæ partibus atq; in tota gallia morē hunc contraria cōmixtione adulterare homines soleant. At dementiā illam demū qua non nisi resupini cadere iudicant: inter demētes uinolētosq; passim ubiq; perrare uidebis. In gallia cisalpia siue cispadana siue traspadana cuius caput Mediolanū cū tota insubria est: grauissimo reuicti balteo (equino scilicet stasilo ut eorū nomine utar) luctantur: neq; multam uel astutiam uel dexteritatē adhibēt. Solū & enim illud agere & animi & corporis uiribus contendūt: quonam pacto alter alterum gestet: & a solo subleuet: genu quoq; atq; cluni tantum id pfi/

QVINTVS

cere conantur: forte rem hanc secuti sunt: quia ea illis haud parū conuenit. Carnis siquidem atq; ossium magnitudine abundant: temperati tamen nequaquā sunt. In terra græcia & si crura non capiunt: nolunt quempiā ruinari nisi is solo coæquetur & in humo mensura sui distē datur. In maiori uero britānia: quam angliam appellari in præsentia uidemus: linteis uelaminibus per collum circumligatis palæstram exercent: quæ postquā manibus appræhédunt: tantopere inuoluunt: ut quandoq; ob spiritus reclusionē cadant.

Quod inter pernicitatis genera excellat: & quibus uersutis magis in ipsa re iuueúr.

Particula. iiii.

q Vū inter oīa pnicitatis genera: currēdi facultas utilitate præstare uideat: & in ipsa mortales (quāuis maiori hoīum nūero id ignotum sit) satis ars iuuet, illi aciem hanc dare ratio dicitauit. At homines hac in re ab industria iuuari: omnes fere dubitant: neq; rem aliam præter leuitatem a natura sancitam ad hanc exercitationem cōferre concedunt, quam alii in lumbis atq; cruribus esse uolunt, quod huic rei minime (quāuis consonū uideat) conuenit. istorū siquidem mēbroꝝ uis maiori profecto impedimento quā utilitati esset: quāuis apparētia rationem aliā præ se ferre uideatur, nam uti cursus cruribus fit: & ipsa inde labore premuntur: uim quoq; adesse debere nō iniuria ostēditur, quod tunc certe affirmarem quū crurium tātum habilitate curreretur, uti manu clauū torquere: ferrūue aperire. Verū in cursu crura corpus sustinet: eaq; ab ipso cite: tarde: longe: breueq; mouentur quæ quū graciliora sunt: illa corpus longe facilius gestat. Neq; experientia quæ idem testetur: longe abest. Nam si singulis cruribus ponderis librā unā alligamus: & decem alia in parte humeris superponimus: leuius uehemētiusq; ob locorū differentias cum maiori pōdere quā cū mīori decurrem. Nam si uis in cruribus adsit: pōdus illis inesse necesse est. Ea & enim maiori grossedini semp adhæret. Nā qui pondus seorsum fortiunt: quū currere innituntur: cadere sæpius solent. At grossa crura non solū personā sustinere desinunt: uerū eandem tolerare nequeunt: præsertim tamē damnū hoc per decliua deferūt: & per accliuia non sine magno labore & difficultate deportant. quā ob rē nemo ex iis qui infimas habitudines habent: præstās cursor experitur, quā equidem ob causam grossedinem desuper per naturā quā per artem habere longe utilius est: quanquā uim ad eadem loca per idustriam cōducamus. leuitas enim uel in ascensu uel in aeris sustentatione depræhenditur. At si duo homines in aliquo excelso loco ponuntur quorū

alter grauis alter leuis corpore sint: si uterq; eodem in tempore uel saluerint: uel ceciderint: ponderosus celeriter terram petet. At si scâdere coguntur: e contra sequetur. Si uero ambo æque ueloces sint: is qui uim ad humeros deferret: diutius cū descenderent: per auram moraret. Nā is qui formationē auctam possidet: iam itineris partē peregit & qui uim ab inferiori parte extrahere debet: & maiori mora idiget: & nunq̄ satis amplam perfectionē in ipsa facultate consequit̄. uerum hic ipsius naturæ defectibus magna in parte prouidere edocetur.

Quum currere itaq; uolumus: uis in pectore atq; humeris pro posse deducenda est. Corpus propterea rectum habere decet. Brachia parum per curuata: apertæ manus: coniuncti & nimio rigore distenti digiti per cursum ire debēt. Nā quū pugnos claudimus uis inferius descendere aperte cognoscitur. At hoc modo manibus instructis desuper cōseruat̄. quam dum illic diutius retinere concupimus: cingulū quoddam per lumbos nimium astrictum habere opus est: quæ res personā in altum sustinet. neq; eandem quiescētis modo anhelare permittit. At in cursu utq; anhelem? an spiritū minime trahamus? nequaquā sentiri debet. Verū in competētī cursu lapillū fluuiatilē quēdam q̄maxime solidum ducere iuuat: qui & linguam quoquo modo infrigidet: & ipsā palato cōglutuari non sinat. Crura adeo aperta ire debent: ut eorū singula iter per se agere uideat̄: quæ quū alterum super alterum glomerantiū more implicantur: & si ornatiōra uidentur: tarde transire asuescūt. Punctæ pedū parum ad extra ducendæ sunt: neq; aliæ eorū partes præter polices terram contingere debent. Magni quoq; passus faciendi sunt. At quū singulis passibus singuli brachiorū ictus applicadi sunt: neq; brachia cruris alternari sed unūquodq; sui lateris crus comitare debent. aerem etiam longe quāuis alte atq; cōiuncte brachiis secare decet. Pedes alte leuare: & crura per bucas non negligēter inflectere: ut in posteriori extensione haud tempus amittant. quū in hūc itaq; modum decurrit̄: magni passus æqua pene celeritate uti minimi fiunt. uerum ut anhelitū diutius retinere possimus: corpus ad sexagesimum: septuagesimumue passum usq; rectum ducere: indeq; uel ad .x. uel ad .xy. usq; nō id incuruum aut aliqua ex parte inflexum sed antè propensū gestare licet: quo fit ut quū erigimur renouari cursūq; nobis incipere appareat. Confert quoq; aliquantulū brachiorum colligare toros. Hæc deniq; ante dicta norma in quouis teræ situ & prodest: & optima ē. Vt cū celeritate præterea quando signodat̄ exeamus pedes & si separati pares tamen in ipsa meta consistere

QVINTVS

debent quum alterū nāq; retro stat: totū illud interceptū spaciū amit-
 ti solet. Si cum sanguineo currendū erit: longū atq; decliue curri-
 culum eligēdū est. is & enim in breui atq; accliuo cursu nimium præ-
 staret. At si flegma hanc complexionē subsequitur: quia sanguis ad
 centesimū in altū it: & si inde cursus deorsum protrahitur flegma in-
 cipit: & illi huiusmodi loci differentia conuenit, quo quidem in mo-
 do cæteræ complexiões sese habēt. quū ad suam magnitudinē enim
 quæq; peruēit: iuxta eādē simul cū natura sua agit: neq; quidq; ex
 aliis sapit. Colerici mediocri modo quocunq; in spacio currūt: ne-
 q; in aliquo nimīū excellunt: præter q; cursum multum tolerant: &
 per plana loca præstantius eunt, neq; ullū illis hac in re maius cōtra-
 rium compertū habemus: q̄ breue & decliue curriculum, quod prius q̄
 ipsi solui & ardorē excipere incipiunt: finitū est. hoc tamen iuxta suæ
 naturæ terminos & tempus in quo meliores reperiuntur: intelligen-
 dū est: in anhelitus patientia namq; reliquos superāt. Melanholi-
 ci magno cum furore per locū aliquantulū scandentē decurrunt qui
 si pondus supra se gestare deberent: cæteros uincerent. Quū at descē-
 ditur sæpe & manibus & pedibus innitunt: uel uerti saltem more pi-
 læ tum ob furorē rigoremq; atq; intemperie solēt. nimium laborem
 huiusmodi animantes tolerant. quū istiusmodi tamen complexionis
 multum quispiā capit: eidem per naturā pnicitas denegata ē, tūc præ-
 fertim quū uel p plana uel nimīū inclinātia loca currēdū ē, quo q̄ppe
 in loco carnis moliciē nō autē intemperie opus ē, quæ res illis e cōtra-
 rio sunt. & quum caro a natura rigida ē: eandē lassare moderareq; p
 industriā cōuenit. Flegmatici parū in breui curriculo currūt. quū
 uis & enim illis euenit iam ad terminū peruentū ē. ascensus huic com-
 plexioni haud parum repugnat, ipsius namq; uires sui corporis molē
 superare nō possūt, quā ob rem illam per accliuia loca portare nō sine
 magna difficultate ac tēporis mora queunt. Mediocriter p decliuem
 locum decurrūt: proceritate nāq; huiuscemodi homines præstare ma-
 gna ex pte solent, quā q̄ppe ob causam magnos passus agere possunt
 uerum quum descenditur: hanc passuum dilatationē tenuis uis tole-
 rat: si ascendit uero nequaq; longe maior & enim ad id roboris copia
 requirit, ueluti quum scalā scandimus, quam tam cito pene transire
 solemus: si singulos gradus q̄ si binos in singulis passibus intercapi-
 mus, quod in descensu e conuerso expit. tunc & enim haud aliter no-
 strum robur longū q̄ breuē passum tolerat. quo fit, ut tanto celerius
 quis descēdat: quanto magis elongatur. At ascensus: mēbroꝝ duricie

ut uehementior repcussio fiat: desiderat. descēsus uero moliciē p op
positū appetit, quæ pedū ictus ad fœmora atq; lumbos cedendo pue
nire non sinit. flegmatici itaq; in longū (uti pluribus in locis demon
stratum est) eunt: neq; ulla tamen in parte celeritatē habēt: sed paruo
cum discrimine ubiq; procedunt.

Cursorū pactiones.

Caput. y.

q Visnam ordo in currendi certamine obseruari debeat: profe
quēur. Cursus inter homines longitudo centum quinquagita
passuum spaciū cōtinere debet, quæ quidē magnitudo inter omnes
complexiones mediū possidere conspiciť: & in maiori uel minori nu/
mero aliis excellens utilitas: aliis maximū nocumētum esset. sed ad
hoc deniq; mediū omnes cōueniētia quadā (quā quis nō æque singulis
ea sit) deuenire queunt. Ii etenim qui magnam anhelitus patriētiam
fortiunt: parū hinc transire possent: & qui hac anhelandi imbecillita/
te laborarent: non multo ante deficerēt. Verū cursus cum ea uehemē
tia intelligēdus est: ut finis principio correspōdere iudicēť: neq; defe
ctus uel excessus in ipso curriculo depræhēdi possit, quo quidē in mo
do pauci mortales in orbe sunt, qui metam hanc transgredi queant.
At si impet? hic atq; celeritas ab ipso cursu demant: iam non cursus
sed celer incessus dicēdus est. Qui discedendi signū currentibus
dare præterea debet: uel baculū in utriusq; cōspectu ad solum laxatio
ne quadā absq; aliquo impetu dimittat: uel ad tertiā uocē sine aliquo
motu eosdē ad certamē inuitet: isq; nimium intueri debet: an ambo
eodē in tēpore an successiue a meta discedant. inter homines namq;
pnicitate præstantes humerū ante mittere non tenue lucrum ē. At si
p manus adinuicē appræhēsi exire cursores uelint: ligno quodam q̄te
nui potius q̄ manibus abinuicē colligari conuenit. sæpe & enim quū
p manus capiunt: & illas astringunt: & alter alterū detinet, qđ nulla ī
ipsius cursus parte fieri debet. Si id nāq; uel iustum esset: uel pmitte
ret: nēo debilis cursu præstaret: & currēdi facultas palæstram ipsam
sequi uideret, qđ non tēue incōueniens foret. opus quidē hoc ab illo
maxime differt, quam quippe ob rē neq; manibus neq; brachiis a cu
bito deorsum impediri adinuicē qui currunt debēt. & ea conditione
currēdum ē: ut qui id per maliciā fecerit (qđ sane appræhēdi poterit)
precium perdat: nec secus si uel pedē uel crus anteposuerit: a cubitis
uero seorsum tactus minime prohibēdus ē. quum iunctum & enim ho
mines decurrunt: nemo id sine magna currendi remissione prohibere
potent, quod quidē inconueniēs ab anterioribus partibus nequaq; se

quid: sed si ambo demum æque cursum peragunt: quis ei qui signum prius caperet: precium traderet: eundem aliqua in re excelluisse haud recte iudicari poterit.

Quibus conditionibus homines cum ipsis equis cursu quandoque contendere queant.

Caput. vi.

Nonnullis personis uideatur: saltē uel dicere placet: nam sese homines uidisse qui equis cursu æquarent: quod inter pernicem uirum & sarciosum equum fieri posset. At uero quum leues leuibus & graues grauibus applicarem: nemo mortalium iuxta naturæ institutionem ultra triginta passus equum consequeretur. Illud tamen negare non licet: aliqua pacto concessa homines cum ipsis uelocissimis equis cursu quandoque contendere. Veluti si equus corpore in contrariam partem quam currere debet: permutatum habet: qui tunc conuerti debeat: quum eius clunibus a currentis hominis manu percutitur: sed si equus peritus in ipsa conuersione est: & is & homo nimia pernicitate præstant: utriusque est terminus satis æque diuisus prope sexagesimum quintum passum: quantum cum nonnullis uelocissimis equis ad centesimum decimum usque peruenire quæpiam posset: quia multum dum uoluuntur in experti equi tardare solent: qui quum celerem conuersionem haberet: & in sibi uel familiari uel noto saltē loco curreret: quemquam ante sexagesimum passum contingerent.

Quum a caudæ pilis caput: sexagesimus passus conueniens terminus est: huiusmodi namque apprehensione homo haud multum iuuari potest, si parum & enim equi cursus nostrorum crurum eundem facultatem superat: uel apprehensionem deserere uel cadere uel utrumque simul præsertim per accliuia loca facere: hominem cogit: neque id quidpiam equo nocet: dum modo is non trahatur in latus, ipse equidem antea cum furore currit: & nullam uim retro ponere potest. At nulla ex parte tantum spacium homo cum equo currere posset: quam si ex stase apprehenderet: super quam inniteretur: sed corpus ante equitis crura ducendum est: ut equi uis pedibus brachium impellat: & hominem anterius conducat. quum aliquatim per namque retro restamus: nos uel prædam deserere uel cadere celerrime facit. Ut hoc tamē præstantius fieri queat: crura ut longos passus faciamus nimium eleuanda sunt, quæ quum in alto reperiuntur: equi uis ea distendere facit: sed si paruus passus fieret: ulterius ire nequaquam permitteretur. Ex hac denique apprehensione ceteris passibus ambobus equo scilicet atque homini conueniret, illud demum animaduertendum est: huiusmodi equos illarum regionum esse debere: in quibus eiusdem animantes uelocissimi nasci soleant: homines uero uniuersim capi possunt: quis non

nullis in prouinciis pauci ueloces oriuntur.

INTERPRES.

n Vnc me q̄ plurima noua atq; incognita nomina dicere: exemplar imperat, quorū nōnulla explanabimus: sed reliqua quum non nisi in ipsa arte uersatis hominibus cōueniant: sine quibus litterati hoīes p̄ticulā hāc itelligere oīno dubito omitterem, quā q̄ppe ob rem multū ibi uel tēporis uel laboris consumere dum illa dilucido: nequa q̄ spero. Quapropter etiā nomē nostrum ibi crebro intromittere minime curabimus.

Nonnulla uelocitatis genera cum aliis ad id pertinētibus causis explicantur.

Caput. vii.

u Oltear atq; trepar illa exercitia in primis hispani appellāt: quorum illud diuersas conuersiones superequum uel mulā a gere istud uero aut in terra aut sup funem facere docet. Quæ quidem exercitia non parum grauedini nostræ repugnare uidētur: præsertim quū illa ipsa minimā industriā requirāt: quīs q̄ multum assiduam cōsuetudinem appetant ut utrūq; attamē uel eorū alterum probe consequatur uires altas habere popus est: sed quanq̄ non tam præstans naturæ habilitas sit: uis ad opportuna loca per assuefactionē deueit. Fere equidem extra naturæ ordinē est: hominē tam roboratum uidere: qui nisi brachia prius aptet: super ea ambulare possit: neq; quispiam tam debilis nisi per accidens est: qui si ea exerceat: eūdem in eadē facultate illa non tolerēt. ad recte uero uolteādum (ut hispanorū nominē iterum repetam) & cum aura atq; gratia quæ requiritur: pauci sunt. Quū in ipsa præterea trepatiōe (cuius artifices petauros apud maiores appellatos iuenio) saltare oportet: sāguineis: colericis: melancholicis uis non cōtemnenda inest. sed quādo in flecti opus est: colera cum flegmate præstare assueuit: temperiem quidē qua sustineri & moliciem qua inflecti possit: habet. In rotatiōibus autem quæ sup equū mulamue fiunt: sanguinei colerici: uel colera anteposita multū excellunt. citi & enim ac temperati transeunt, hæc & enim ars uim quæ corporis magnitudinem superet appetit. Nam quanuis tantum robur quispiam possideret: ut ingentia pondera gestare quisset: si sui corporis molem sua uis non facile uinceret: nihil hac in re peragere posset. Ad eūdū super funem & temperies & attētio maxima (quam tiento cū ampliori significatione hispani dicūt) requirunt. Sed ut in sella ingrediatur gracilitate indigem: uis eq̄dem q̄ ipsi? sellæ extremos muros (arzōes scilicet) in ipsi? giris tāgit: quīs ob natiū grossedinem id fiat: semper

QVINTVS

illud leuitatis inopiæ ab aspicientibus ascribitur, qua quidē in parte & optima gratia & mediocri statura qua equus prædominetur: conuenit, ut cum opportuna aura demum ubiq; confedeamus leuitas requiritur, quas demum ob causas huiuscemodi artifices sanguinei colerici esse merito debent. Neq; causas ob quas nulla ex cæterarū complexionum numero hac in re nimium ualere queat: silere uolumus. Sanguineus eni tā cite transit: ut itēpenem necessario ostēdat, cite quoq; deficit atq; laxatur, quæ res haud tenuem turpitudinem causat, plures etiam rotationes eas scilicet in quibus attritione illa quam superius diximus: opus est: perficere nequeunt. At colerici quum infimas habitudines habeant: ut eas erigant: eo modo inniti debent: ut res deformis intuentibus appareat. Melancholici præterea & modice & multo cum furore atq; rigore assurgūt: & magnos ictus ubi consistunt: faciunt. Flegmatici demum neq; sese attollere queunt: immo & quum quoquo modulo eleuantur: haud tantū super brachia sustineri ualent: quantū corp⁹ in ipso transitu tardat.

Quæ præcipuæ rotationes a mortalibus fieri queant.

Caput. vii.

i Sti demum uel alii haud multum ipsis dissimiles giri conuersiões: rotationes uel (si dicere malueris) super equum ab hominibus fieri queunt, in primis scilicet pedibus equitare, equū saltare, cui perchada sequitur: quæ tamen per dexteram equi partem præstatius fit, tunc & eni sinistra artificis manus super equi clunes consistere: at dextera posteriorem arzonem petere & ipse desuper recte equitare debet. Illico gallardescam facere: & ea quæ a niso aue nomen accipit, Eo & eni sinistra in manu sedente cum altera anteriorē arzonem tenere: indeq; supra sellam equitatis modo super manum nostram saltare. Ea præterea quæ a cauda fit: accedit. Dimidia quoq; pomata eademq; met integra ab utroq; arzone fieri solet. At feuerina a Galeazio feuerinate auctore cognominata has prætereundo superat, per totā scilicet pomatā transiens in ipsomet giro cū facie ad postremam equi partē facie directā actor confedit. Maura quoq; per eandem uia ab eodē Galeazio a nobisq; & facta & adita est (quam ipsæ ob sui mauri amorē sic noīari instituit) finit & eni utroq; pede ad alterū equilat? unica rotatione traducto. Quū aliquis sup equi clunes assistit: rotationes (quæ pulchris delicatisq; mulierib? ascribuntur) fiūt, ex qdē oēs de la dama dicuntur, altero nāq; pede eqtare priorē ob sui facilitatē obtinet locū. Ambos præterea pedes sedētis more traducere secūda ē, at

mediã pomatã ilico periti faciunt, quibus adhuc illa restat: quæ passa uolta a nobis uti facta ita dicta est, quæ non nisi tota pomata est: sed ob sedentis obstaculum longe laboriosior hoc in loco redditur. Arzona duobus modis fit: quorum alter est quum cursus præcedit: alter uero quando prope equum statur, in utraq; tamẽ arzones mâib? capiendi sunt: iter quos & brachia siue fixis siue solutis mâib? (utroq; nãq; modo fieri assuescit) transeundum est. Ab eadem quoq; apprehensione & semipomata & integra non sine labore fiunt. Rotationem a loro quo staffa depêdet: uel unica uel duabus manibus agere: non parum est (quam de staffa itali: hispã del ation appellat) Onerata non nisi ea superior est: quanuis diuerso modo & fiat & nominet. Eadem namq; met rotatio manibus firmis positis agenda est, fit etiã hæc ab equitantis crure: unde nomen accipit. Ab staffa etiam ipsa longiori ad equi uentrem scilicet derelicta intra ea quæ manu cõmissa nonnulli faciunt. Rotationem ad solum deuenientes e singulis arzonibus periti conficiunt, quibus illam quãuis periculosior sit cõiungimus: quæ a pugno dicta est: eo & enim in sellæ latere imposito desuper ad terram uertimur. A crinibus etiam circulus alius istis similis agitur: setis namq; q̃ paucissimis apprehensis supra manum ad solum pedibus conuertimur. Illa tunc de medina accedit. Illius et enim auctor hoc cognomine dictus in hispania uir celeberrimus est: Ipsam namq; rotationem manu dextera tantum apprehensa: uti alii modo dextero sic ipse sinistro peragebat: neq; ulla in parte cū sinistra tangebatur manu.

At remontadam illam cognominauim?: quæ uti a loro solum alii repetentes a nobis sella eodem in tẽpore tota reuolutiõe peracta equitat: neq; aliter ab ipso anteriori arzone atq; posteriori super ipsas clunes equitando redire solemus.

At longe asperior montesina succedit (immo præcedit) si dignitatem inspexeris: quã totius operis auctor & nomine & re sibi soli uen dicare uoluit. Hoc etiam itinere præter quod longius fit, nihil enim nostri exceptis manibus tangere debet: & ad aliud equi latus traducendum est. Requiritur tamẽ ad id ut sinistrum brachium semper firmum maneat. Auctor. Hãc quandoq; fecimus non autem pro arbitrio nostro eandem facere facultas erat, quam si quispiam alius forte fecit: quid senserit: ignoramus.

Edextera parte istis conuersionibus communi modo uti isti rei artifices solent. Rodadilla scilicet utraq; manu anteriori arzone capto:

QVINTVS

& supra equi collum ueniendo unde discedimus redire. Bardasi/na ab Aleo siculo dicta: quæ non nisi media mania est: laboriosior ta men. sinistra nãq; manus in posteriori arzone & dextra super antero rem ponũtur. In gropada uti in ea quæ a loro fit deuẽdũ ẽ sed pedes supra clunes iponẽdi sunt. Aliæ satis multæ rotationes agi queũt: quæ non nisi uti eæ quas exposuim⁹ sunt. In bastarda genu dextrum in dextra equi parte ponere: & cum sinistro crure supra anteriorem ar zonem equitare. Rotata etiam fit inde: quæ nonnullis in locis media mania dicitur. Cimata a posteriori sellæ parte capere & erectus in ipsa pedibus consistere super posteriorem arzonem deueniens auctor debet. Capriola ab eodem loco sed diuerso modo fit. pedes namq; uel inter ipsos arzones in sella ponendi sunt: uel tam altius traducẽdi ut ad pomatam deueniant. Leuis recte dicta est: quum non absq; exu peranti leuitate perfici queat. sed in modo rotatæ orbiculatæ ue con uersionis deueniendum est: & pedes in ipsa sella constituendi sunt. Tota mania ilico sequitur. ea & enim est: quum ambos pedes per rotatam traducimus & in dextero equi latere consedimus. Peregrina itidem eadem est: præter quod in aliud latus sine ipsius sellæ con tactu saliendum est. Sforzada: conataue (ut non semper a latinita te discedamus) per hũc iter procedere donẽc cum sinistro crure recte equitemus. Galeazia ab eodem met Galeazio sfortiaco seuerinate ue dicta ilico facienda (si poterit) est. Dimidiam scilicet maniam cũ italis uel rotatam cum hispanis bis eodem impetu facere. Cõrri da (quæ cursoria haud indecenter appellari potest) hæc est: per poste riorem equi partem deuenire & pedibus unico saltu supra sellam scã dere. Reuersada manus supra clunes mittere & inde uel equitare: uel pedes super sellam imponere. Bilanzada sellam in manibus por tare: eamq; eodem in instanti supra equum per posteriorem partem po nere & in ipsa pedibus salire. Periculosa non min⁹ ab asperitate uidẽ di q̃ a periculo dicitur: quæ ab italo sermõẽ schiauonesca (ne iliricam dicam) appellari potest: hoc modo fit, quidam uidelicet in ipsa nostra sella recte equitat. At nos tunc currimus & manibus & capite sup clu nes collocatis & crura supra ipsum equitis hũeros eo modo ponam⁹ ut illis ab ipso appræhensis sup eius collũ sedeam⁹. Posteriorẽ illã cui ab hũeris nomẽ dedimus collocare uoluim⁹: pedib⁹ pri⁹ supra clu nes saltare: indeq; equitis humeros alio saltu pedibus etiam conscen dere: & postremo ad terram deuenirẽ.

Qua idustria magis hac ipsa in re iuuemur. Caput. viii.

n Eq; ullis industriis quantū ab istis in hac facultate iuuamur: pedes scilicet parū in solo firmare: & totā uim in brachijs ponere: leuariq; sine motu: & tam alte ire quanto ipsorum brachioꝝ longitudo toleret. Quum ea & enim flectuntur plures rotationes infectæ deseruntur: & nulla uel polite: laute uel aucte fieri potest. Pedes etiam æquā cum capite altitudinem portare debēt: & corpus collectum duci oportet: quanuis in ipsius sellæ ingressione coextendi debet. Verū ad terram illo & eodem modo deueniendū est. Manu sinistra scilicet: nimium firmata: nosq; supra eūdem brachium in rectum rotari ut id corpus gubernare queat. Nam quum ad aliquam inclinarem partem illud nos cadere sineret.

Quæ calliditas in saltendi facultate maiorem utilitatem afferat.

Caput. ix.

n Vllam saltendi facultas maiorem huic industriam possidet: omni ui scilicet atq; impulsu sursum eleuari: qui distēdi & eni in longum cupiunt: neq; sese in altum attollere curant: haud multū ire possunt, qđ in omnibus saltandi modis obseruandum est. At in duobus tribusue saltibus si u adiuuctis pedibus fieri debent: lapides (quos alteres antiqui dicebant) in manibus ducere: & eas in saltu ultimo cū celeritate atq; furore in rectū ad terram demittere iuuat. Ii & enim locū in quo uim imittam? & dāt & dare uidetur, quo quidē i modo & corp? attollitur: & nobis pulchritudo in ipsa actione nō deest. Sed si alteres retro eiciuntur: corpus inflectitur & ad terram celerius q̄ debuerat redire cogitur. Duobus in hunc modū factis saltibus a uigesimo nono ad. xxx. pedem mensura est. In tribus uero inter trigessimū nonum & quadragesimū tertiuū limes assistit. Ii pedes tamen mediocres intelligendi sunt: ex iis namq; qui eos magnos sortiuntur neminem hac in re excellentem uidimus. In æquo loco atq; campestri etiam id intelligendum est: ubi nullum istius ad illam partem discrimen cognoscatur. Verum in solo quod coctis tegatur lapidibus uigesimū septimū uel octauū pedem salire haud parum est. Illud præterea animaduertere licet, qui saltum hunc recte perficiunt: eundē cæteros saltēdi modos parua succedēte assuefactioe facile cōsequi posse. Salt? ille. q. cursus ob præcedētia appellat? i hūc modū recti? fit, ad signū uidelicet nimio cū furore ac uelocitate ueniendū ē. indeq; totā psonā p uirib? i aurā collectā q̄tū fieri poterit: eleuare: uerū pedes p aerē ipsum quoquo modo præmittere: caput uero retro dimittere debem?: sed quū terra petēda fuerit: subito erigēdū ē, hui? saltatiōis nūe

QVINTVS

rus in plano loco uel decimus nonus: uel uigesimus pes est. At uero quum a lapide qui cubitariam altitudinem habeat: discedimus uel concauitas aliqua ibi intercipitur: quanuis extrema adinuicem conueniant ad uigesimum secundum pedem non semel perueniri solet. Aer namque ibidem interceptus nos longe habiliores reddere assuescit. Tres saltus etiam quorum priores unico pede postremus uero utroque saluntur: eandem industriam appetunt. Pes enim qui diutius per aerem decurrit: nimium eleuandus est: ut reliquum deportare iuuet. Hunc saltum sanguinei flegmatici satis bene iuxta suam tenuem leuitatem facere queunt. Si enim & si parum sese attollere possint: quia crurium longitudine praestant: longum inter ipsos passus spacium accipiunt, istius saltus numerusa quadragesimo sexto ad quadragesimum octauum usque pedem per planum locum continere assueuit. Non tamen quum huiusmodi complexionis homines salunt: ad id namque sanguis: colera & melancholia quouis modo abinuicem commisceatur: requiritur: ut celeritatem: duriciem atque temperiem salienti corpori dent.

Cum ligno quodam tres saltus agi assuescunt, quorum industria haec est. Ad metam cum furore deuenire ibique brachiorum uires supra baculum ipsum firmare: ut inde assurgamus. Et in ultimo saltu baculum ter quaterue per solum moueri potest: quam ad rem faciendam corpus pro uiribus desuper colligendum est. non minus tamen si bis quater lignum illud mouemus saltari solet. Saltatur denique in hunc modum a quinquagesimo quinto ad sexagesimum pedem. At in unico cum hoc adminiculo si cursus praecesserit: ad uigesimum octauum usque pedem deuenire uelox atque peritus homo poterit.

Quisque quater in quouis saltandi genere dum contenditur: salire debet.

Quod iaculandi genus praestantius sit: & magis a uersutis iuuetur.

Caput. x.

Inter ea omnia quae brachio iaculari solemus: hasta hispana (quae lancea per totam fere europam communi nomine dicitur) maiorem artem exoptulat. At quanuis multi sint qui eam bene iaculentur: uel qui rem ipsam intelligant: qui edocere nouent: quae piam inuenire pene prodigiosum est. Maximam quippe in omnibus artibus attentionem illam quam (tiento) ab hispanis dici docuimus: ars ipsa requirit. hoc modo attamen iaculanda est: ad signum magno cum impetu deuenire: & ad ultimum illum saltum quem iam in ipsa meta facimus in sinistra parte conuerti debemus. At corpus rectum consistere & uis

quanto sublimius possit attolli debet: sed humeri æque ad anteriore partem propensi ducendi sunt: & tempore quo hasta torquetur corpus supra pedem dextrū multū inniti debet cū quo magna diligētia antea post ipsam hastā exeundum est. Superior tamen ipsius pedis pars illa uidelicet neruosa quæ uolam tegit (quā empeine hispani nominant) solū uerrat. Si is namq; attolleretur corp⁹ supra sinistrū conuerti atq; inclinari necesse esset. unde & uis amittitur & hasta inclinatur & rectitudinem deserit. Vt rectius tamen eat ilico quum dexter discedit pes is a sinistro consequi debet. Quum ipse namq; in meta restat: lancea etiam obliquū iter magna ex parte agere solet. quam quidem ob rem qui magnam undam in ipso iactu falciferorum more faciunt: in sinistrum iaculari assuescunt. At quanquā nimium conuertamur si in rectum eximus: nunquā missile a recto proposito fugit. Quum hasta deīq; a manu depellitur: tota ipsius uel defectio uel profectio in illo tam breuissimo instanti consistit: indeq; impulsū quo bene uel male: longe uel breue eat accipit. Brachium præterea nimium alte atq; rigide & in rectum supra suum humerum neq; supra caput neq; antea neq; in sinistrum neq; in dextrum latus sed illic a toto corpore consecutum manere debet, unde ipsius hastæ expeditio contorsioe (ut latinitatem non sponte fugere uidear) optima ē. Sed tūc iaculatoris facies cælum prospicere debet: & lancea manu multum astringenda est: & minimus digitus sub illa collocandus. At pollex hastam pro posse cingere debet: nam quanuis dum capimus non tanta uis ostendatur: quum eiicimus: utilitatem cognoscim⁹. Et is qui uim immittere non potest: hastam inter indicem atq; impudicum digitos capiat: extrema deniq; depulsio magna cum solutione agenda ē: sed si hasta rigida est: nimium quum illi uim damus astringi debet: si tenera uero mollisue fuerit: manus admodum temperanda est.

c Cognitionem quæ cum quibus iaculandum est: haberi debeat: exponemus. illi qui magno cursu ad metam deuenit: ideq; magno impetu exit: ea illi cum suo exitu accliuis danda est: ut is per suū contrarium facilius deuincatur. Si cursus namq; planus pateret: & loci exitus dependeret: illi conformarentur: & illis rebus maxime uti ab eisq; multum iuari posset. At qui medium obtinent: per planum præstantius eiiciunt, quorū contraria & accliuia & decliuia sūt.

Si quispiam præterea uel lente uel ad consistendū in ipso signo deuenit: illud cum suo exitu decliue illi anteponendū est, cui quū præsi

QVINTVS

diū illud in quo firmari possit: deest: parum iaculari potest, qui per contrarium certe iuuatur. Sanguinei melancholici cum hasta rigida & per locum scandentem multum proicere solent, nimiam siquidem duriciem in manibus possident, qua uim in ipsa lācea nō min⁹ q̄ si ea amentum haberet: immittūt. Missilia nimium uibrare cogūt: quam ob rem parum minus per ascendentem q̄ per descendētē uel planum locum iaculari sunt soliti, hastam breuem atq; duram optāt: in qua & totam uim imittunt & aliquem adhuc saporem inueniunt. At si illis cū longa atq; molli lancea eicere accidit: & tantum illam uibrare faciūt & inter manus hærētem detinent: ut eam nullo pacto lōge mandare queant.

Sanguinei uel in bino uel in terno iactu totam sui summā perficiūt, maiorem namq; processum nō nisi ad ipsorum minutionē fieri sperandū est, qui demū missilia breuitate: rigore ac leuitate prædita cupiunt. Melancholici grauem hastam densissimā atq; breuem appetunt: locūq; accliuem desiderant. Tern⁹ etiā quartusq; ictus illis conueniunt, quorū repugnantia lancea lōga mollis leuisq; & decliuis locus est. Colerici medium undiq; pondere scilicet mensura atq; qualitate uolunt, qui suo contrario quū oportuerit repugnandi sunt. Longa namq; molli uel nimium densa atq; breui hasta aduersantur, locus quoq; uel sublimis uel inferus illis repugnat. Ad septimum ictum usq; sua uis per augmentum deuenit, a quo nūero uel detrahare uel illi augere nihil illis (profecto) prodest.

Flegmaticorum proprietas semper decliua præfecit loca: & molliciem cum longitudine appetiuit: neq; hac in re easdem affectiones negligit. In hasta siquidem longa atq; cedenti quāuis non multas immittant uires ea iter duas auras pergens nimium remote cadit. In & enī neq; illam uibrare faciunt: neq; deprimūt. At si ea & breuis & dura ē: illam insipidam inueniunt: & uim immittere nequeunt. Parum sursum iaculantur: qua quidem in re magna uis requiritur: qua ipsi uti non possunt. In breui quoq; ictuum numero parum faciunt: sed donec ad octauum & decimum ictum perueniunt: augeri assuescunt.

At si cum multis eodem in tempore iaculandū est: & meta & hasta nobis conuenientes capiendæ sunt.

Qualiter & minora tæla & uirgulæ præstantius eiici debeant.

Caput. xi.

t ælū atq; uirga minimā industriā possidēt: nā quīs iaculatores multū in lat⁹ uertatur: & missilia ipsa quoquo modo obliqua e manu mittat: eametsipsa dirigi & ict⁹ ob anterioris ptis pondus recte

difformis apparet: & ab equo quandoq; ruit.

Qui equi & ad iaculationem & iustam pugnam deligēdi sint.

Caput. xy.

e Quum præterea super quem uel iaculari uel iustare debeam? & plane & longe currere necesse est: nam quis minus hastæ uibrentur: & non tā formosæ uideant: longissime tamē eunt: q̄ si equ? curte: alte & cum furore decurreret. huiuscemodi & enim equi semp cum lumbis feriunt: & hastam nimium trementem & sese cū furore implicantem reddunt, quæ tamē longum transuolare spacium ob easdem causas nequit.

Quod iaculandi genus actores uæhementius lædat.

Caput. xvi.

c Vius rei iaculatio brachio nocentior experiatur: ea & enī profecto est: in qua & tota uis immitti & brachiū nimium concuti: potest in leuib; namq; missilib; & si brachium uibramus non tamen totam uim immittimus: & in nimium ponderosis & si totū defatigat robur: brachium integrū absq; cōtorsione restat. uerū in lapidib; armisq; leuitate præditis & si uiriū pars non totū tamen robur imponit: quam ob rem ea brachiū multū lædere non queūt. At si ictus irrit? omnino fieret: ueluti quū missile nobis inuictis ignarisq; subterfugit: brachium dirumpi posset: sed in nimium onerosis reb; labor ad lumbos & scapulas spectat. Lapis uero qui pugnum implet: qui apud nos eodem nomine dicit̄ uel hasta, uel sudes breuis si medium ī pondere & excessum rigore habuerint: brachium omnino uel extrahūt uel destruunt, id namq; totam suam uim immittit: & ictum in se ipso facit, missilia & enim huiusmodi nihil cedunt: & impetum quem excipere debuerant: ad brachium non sine maximo sui nocumento remittunt, ueluti quū saltus cursus fit: post quem mollis nos excipit locus, cui? successiua laxitudo nostra crura offendi uetat. At de loco duro contrariū censere quū experiat̄: decet, qui quū nihil cedat: laborem illum ad salientis personam p reflexionem remittit. Quā quidem ob causam ii quibus brachia semel dirupta sunt: missilia longa molliaq; iaculari: rigida uero minime queunt.

Quantum in singulis eiiciendi generibus iaculari soleat.

Caput. xvii.

m Edium iuxta longitudinem ad quam, in singulis iaculandi modis deueniri poterit: assignabimus: si mēsurā in æquo campo & sine ullis concauitatibus capiatur, cū sude quæ triginta possideat.

QVINTVS

libras quarū quælibet sedecim unciis constet (ut auctoris ordinem sequar) iētuum summus a .xxxiii. ad .xxxv. pedē habere poterit. Verū cū ea quæ .xx. isti? generis libras heat. a .xlyii. ad quinquagesimū pedem haud uulgaris mensura est: sed libras has bilance non autem aspicientiū iudiciū determinare debet. Cum iaculatoria præterea ha/ ista quæ tertiā decimā palmarem magnitudinē contineat: cui cōueni/ ens grossitudo respondeat: & media materia consistat: ut mediū etiā in pondere habeat. a .lxy. ad .lxx. passum iaculari potest: quīs ab equo ad nonagesimum sæpe peruentū sit. Cum lācea uero quæ per .xy. palmos distendatur: & reliquas sibi condecētes portiones contineat: ad .l. quintū passum usq; iaculatio protendit̄. sed si .x. & .vii. palmos ha/ bet uel ad .xly. uel parū amplius torqueri solet. At passus isti ex il/ lis qui a nostris sagittarius uti solent: intelligendi sunt: nā si eos iuxta cōmunem mensurandi modū uel uti ratio dicit̄: caperemus: minus numerosi profecto redderentur. si eos & enim ita coextensos uti quū inceditur ageremus: quādo ad .lxx. passum quispiam pueniret: satis in ipsa re ualeret: quīs ab equo iacularet̄. peditib? uero a .ly. ad .lx. ī de me/ ta est. Cum iaculo uero qui octo palmos habeat: cuius ferrū atq; amentum medium obtineant. ad .cxxx. minimos passus peruenitur ex longiorib? autem a nonagesimo ad centesimū satis longus termi/ nus adest. Aliis quoq; minorib? tælis & longioribus colligatis liga/ minibus nonnulli utunt̄: quæ fundatorū more uibrantur: & longa spacia transire solent: quibus numerū assignare superuacaneū est: illis & enim mortales haud frequenter utunt̄: neq; ea utentib? mediocrem adhuc utilitatē afferūt: tum etiā quia raro dominis obtēperant: neq; crebro uti deberent: aduolāt.

Quis ordo in capiendis mensuris obseruandus sit.

Caput. xviii.

P Ropter uarietatē quæ in capiendis mensuris passibusq; cōpu/ tandis uti assuescit: ut confusionē ipsam saltem extenuemus: aliquid super ea re dicere placuit: ut quantū terræ spacium quispiam uel currat uel iaculetur cognoscām? quū ipsius actiones nobis p pas/ sus ostendent̄. antiquū itaq; qđdam principiū ob id ipsum repetem? ubi herculē miliaria per passuū numerū statuisse uolūt: eaq; in stadia diuississe etiam censent, quoꝝ unū eūdem herculem absq; anhelitus/ respiratione cucurrisse memorāt, qđ quidē stadiū centū. xxy. passus cōtinet. At passus singuli quinq; eiusdē herculis pedes & mediocris nostri temporis hominis sex cum duobus tertius habet: & octo itaq;

stadia mille passus sunt: qui milliare quoddam complēt. At si quaedam statua quæ i capitolio romæ est: herculi uere correspondet: alci des ipse p tertiam magnitudinis partem huic mediocri nostri temporis homini in singulis mēbris utraq; dimensione præstabat: uerum iuxta figuram hanc & nostrū ordinē passuum nomen permutatum est: quicquid namq; cruribus maxime expansis intercipit (quod tráco ab hispanis dicit) unicum passum esse uolebant. Neq; id successiue adhuc fieri potest: nisi uel in singulis consistat extensionib?: uel saltatiōes pro ipsis passibus fiāt: sine quibus passus ad tres pedes perueniūt. Nā primus & ultim? tres cum dimidio continent, qui quidē incedendi modus mediū iter ambulare atq; currere obtinet. Personæ equidē omnes tres pedes in singulis passibus magna ex parte capiūt. At qui sufficiētiam in cursu tenent, septē uel octo pedes per singulos trancos dispensant: quæ alia trancorū species sit: quæ nō nisi saltibus super alterū pedem fieri solet: quæ a .xy. ad .xvii. pedes peruenire assuescit. Verū mille passus iuxta incedendi morē unū milliare adimplere dicit: qui quidem non nisi gigantis cuiuspiam cuius adhuc nomen inauditū sit esse possent. Neq; adhuc ratio uel urnæ aliquæ in proceritate communem uirū usq; talem fuisse demonstrant. At herculē uel p trancos uel passadas (ut duplici hispanorū pro eadē re nomine utar) quæ quæpiam quinq; suos pedes haberet: numerare: facile ex suæ statuæ coniectura colligi potest, quæ mediocrē hominē nostrū per quartam partem uti diximus: superat, quam quidē uirium, excedentē portionē si eadem utriq; complexio sancita esset: eundem habuisse cōstat. Hercules nāq; si illi simulachro credēdū ē: optimā colerichā uidelicet atq; sanguineam complexionē sortiebatur, cui si numē aliquod supra naturam ipsam non inerat: haud magis q̄ in hac quarta roboris parte nostris in mediō constitutis hominibus excellebat, quæ quidem norma in omnibus animantibus obseruari uidetur: dummodo ea ipsa eandē complexionē cum temperie habeant, quæ tunc tantum sese adinuicē superant: quantū ipsius magnitudinis excessus concedit, unde illud nequaquā uerisimile apparet: herculē unum stadium quod ducentos septuaginta duos de nostris passibus iuxta ambulādi modū cū dimidio tenet: sine anhelitus laxatione currendo peragere. In nostra siquidē ætate nemo compertus est, qui huiusce lōgitudinis medietatem sine respiratione decurrere posset: quæ plures cōtrarium dicant, uerū huiusmodi quam isti dicunt: anhelandi abstinētia: non aliter est: q̄ quū ipsius aeris agitatio eo modo undiq; cessat: ut nullum aerem adesse

QVINTVS

appareat: quod quū uere esset : aliud (profecto) no documentū celerrime
sentiremus , quo quidē in modo iudicium facere solent: qui ore atq;
naribus sua libertate solutis: quū anhelitu suspenso decurrunt, qui
quū eadem expiramina non libere laxant : illis nihil auræ capere ui/
detur, quæ quidē organa si penitus clauderent nemo ad. c. passum cū
uere currentis impetu deueniret. At homines tantæ proceritatis uti fi
gura illa é: nonnullos tempore nostro uidimus, cui tamen in recta cō
page atq; formatione facile cedebant. Verū si cōmunia miliaria capi
mus & conuenientem mensurā illis damus, eorū quōdlibet mille octi
gētos herculis passus ex nostris uero duo mille quadringentos habet
At leguæ singulæ (ut aliarū gētū etiam maiora spacia non neglexisse
uideamur) septem millibus & ducentis passibus nostris. y. milib? ue
ro & quadringentis herculeis certe constant. plura equidē & miliaria
& leguas alias mensurauerā: quorū uel medium semp cepi uel ad ma
gnitudinis extremū quoquo modo incliare uisus fui: quā quippe ob
causam herculis illud simulachrū libenti animo circumspectauī, cui?
habitus per singula mēbra adeo mihi simillima erat: ut si magnitu
dinis excessus abfuisset: me illic rectissime fictū esse dicere posses (qd
interpreti qui utrunq; & mēsurauit & sæpe uidit lector facile crede)
præter qd statua ipsa non minorem magnitudinē triplici multiplici
tate q̄ ego quarta attingebat: immo & me tūc tantopere superabat: ut i
unica legua me p quadringentos pedes excederet. Hac differentia ta
mē non ampli? agitata mediū illud qd a principio capitis proposuim?
assignandū est: ut qui excessum uel dare uel accipere uelint: qua mēsu
ra per conuenientiā regi debeant: sciant. & ut uera spacia quæ p actio
nes successiuis temporibus agūt: mente retineant: quam ob rē oppor
tunū in primis mediū dandū est. Magna equidem differentia orit̄: dū
quant? pedum numer? in singulis passibus contineri debeat: agitāt.
qui quidem pedes a mediocri homine mensurandi sunt: is & enim &
cum procerib? & cum minimis statura cōmunicare uidet̄. At per reli
quos nō mediū sed alterū extremorū sequi uideret̄. Nā quū mediocris
hic mensurandi officio fungit̄: itinerandi mediū obseruare debet. tūc
equidem neq; currendū neq; deambulandū est. illud enim passus ul
tra modū dilatare: hoc uero breuiare assuescit. In ipsa uero itineratiōe
tātū discrimen nequaquā fit, quā ob rem ipsius itineratiōis passus præ
facim? quorū prior per quattuor pedes coextendi debet: inter utrunq;
namq; pedem duo includunt̄: cū quibus duo qui extrema iungunt:
annumerati quattuor faciunt. At uero quū ulterius procedit̄ & primus

& ultimus passus dimidiū pedem pro se quisq; dimittit. unū quippe pedē cuiusdam passus dare debem⁹: at pes alter extrem⁹ inter duos passus quos coniungit: diuidi debet. quo fit ut singuli mediū passus præter priorem & posteriorē uidelicet tres pedes habeant, e quibus roma a porta quæ uel exquilina uel tyburtina olim dicebatur nūc uero a sancto laurētio nomē tenet: ad murū illū usq; qui supra uaticanū montē est cui sancti petri templum adiacet 7643. A porta uero flumentana quæ nunc populi nomē retinet: ad hostiēsem quæ sanctissimi mo paulo nunc dari uidetur 9033.

Quonam pacto iaculatores metam obseruare debeant: & quotiēs iaculandum ioco sit: & qualis ictus ualidus numeretur.

Caput. xix.

q Visnam ordo dū iaculando contendit̄ haberi debeat: nequaquā reticendus est. illudq; in primis uidere licet: an cū dextro pede missile tū consequi a iaculatoribus possit: quum id a manu uibratur: neq; hæc facultas cuiusdam deneganda est. prius & enim q̄ idē pes solum contingat: iam missile iactum est, qđ cum sinistro ob aduersam causam fieri minime licet. prius & enim q̄ missile uibretur pes ipse in terra consistit. quā ob rem ab eodem loco mensura capienda ē. totum namq; illud qđ pes ille ante iaculi emissionē signū transgredit̄: in sui beneficio cōnumerandū ē. Quis præterea numerus ictibus impleri debeat: subiungend⁹ est, qui recte quinque emissionibus apud singulos iaculatores constare debet: nonnulli namq; ilico quū incipiunt: qđ qđ suis uiribus conuenit: iaculantur. ast alii contra prius q̄ uim applicare queant: non semel defectū patiunt̄. quam equidē ob rem in quito iactu meta constituenda est, quæ omnibus media & satis cōueniens occurrit: neq; ulli nimium aduersa est: quanq̄ ea non in omnibus eueniendi generibus par sit: æqueue respondeat. Nō tā cite namq; iaculū uti hasta recte mittit̄: neq; ferrea sudes illa quā totiēns dixim⁹ uti onerosus lapis obediēs est: uerū discrimen hoc longe maius q̄ est certe apparet. quanto longius equidē cum ista missiliū diuersitate iaculamur: tanto maius temporis spaciū in ipsa iaculatione consumimus, quo fit: ut si simplici extimatiōi iudiciū cōmittit̄: ea in illis quæ remotius eunt: maiore fuisse numerū iudicat. At uerū quū recte consideratur: non multum neq; inter laborē neq; inter molestiā discrimen ab hoc missile ad illud per ipsum numerum ē: quāto iaculum namq; leuius ipsa hasta ē: tanto magis in ipso reditu tardari solet. & quanto lancea ipsa minus telluris peruolat: tanto mai⁹ ponderis continet: neq;

QVINTVS

aliter de cæteris istiusmodi generis rebus iudiciũ promas. Missi/ lia præterea cū anteriori sui parte terrã prius ferre debent: neq; aliter ictus ualidus est: aliter namq; plura inconuenientia occurrere solent, quæ partẽ prius tactam cognoscere sæpissime prohibet, quam ob re pretiũ illi qui huiuscemodi excessum commiserunt: tolli debet, uerum si solam excellentiã inter iaculatores animaduertere uelles: qui lógi? iaculat̃ siue cuspidẽ siue alia hastæ parte percusserit: certe præstat, nõ semper etenim & in plano loco & pro pretio eiciẽdum est. Sæpe nãq; contra hostes & quãdoq; sursum iaculandũ est: quib? in rebus ea mis silia quæ inter duas auras (ut cõmunẽ hispanorũ loquẽdi modũ ad la tium transferã) procedunt: & nullũ in terrã ictum faciunt: præstatio/ ra sunt, quæ solũ equidem cuspidib? petunt: innocentiora aduersarius esse solent. Et si longũ demum eiciẽdi discursum uterq; faceret: qui longi? proiiceret: certe uinceret, parũ namq; si breuiare uellet: ict? pro be perficeret.

Quibus indiciis & qui periti & qui istarũ ignari rerum sint: ante congressum cognosci queant.

Caput, xx.

f Aepe quum in actionibus quæ corpore fiunt: loquitur: nisi qui uerba facit: multa doctrina præstat quam industriam in re de qua loquit̃ habeat: per eiusdem motus depræhendere possumus q̃q̃ aliquis id ipsum fingere posset, illis attamen qui naturalẽ portionem cognoscent: accidentia non multũ obscura erunt. Quũ de palæstra exẽ pli gratia confabulatur, qui parũ sciunt: semper pedẽ cum quo arma/ re assuescunt: præmittere solent: & latus in illa parte inclinãt, in qua appræhendere cõsueuerũt: & manũ quæ super stare solet: alia auctio/ rem faciunt. Nã si non confedit: sæpe cum eo pede cum quo armare ẽ assuetus tanq̃ si hostis adesset per aduentantẽ astutiã illi minãt neq; stabile corpus tenet: sed per undationẽ assuetã agit. At quũ quispiã sufficienter hac in ipsa re loquit̃: & personã rectam & pares pedes ha/ bet: quos quum moueret: ad suum ilico ordinem reduceret: satis am/ plam in hac facultate peritiã habere ostendit. Et qui uel iaculum uel hastam nimiũ anteri? posteri? caperet: & lente aut in latus uersus ad metã deueniret: uel in exitu supra sinistrũ pedem penderet: uel quũ missile non rectum esset uel aliquid humi in conto uel cuspidẽ habe ret: quod si iaculator non dirigeret abstergeretq; & pondus illud tolle ret: ipsum illius rei ignarum esse facile existima. E contra autem peri tus ille arbitrãdus est: qui ea omnia recte fecerit. Si quispiã præterea

uirgulā quandā per mediū capiet: neq; ipsam uibrare fecerit: uel corp⁹ erectū habuerit: nihil in ipsa re uerendus est. At si alius quum illam ceperit: eandē tremere soluta manu corpus in tergū flectens fecerit: sciendi indicium affert, qui eam etiam e conto eiiciunt: quū illam capiunt: supra locum ipsum indicem ponunt: ipsamq; sub sella conuertunt: eandemq; ipsi brachio copulatam recte contegunt. Quū sudes ferrea illa quam diximus: manu capitur: si qui eam ceperit: sinistra pedem multo post dexterū collocauerit: & supra humerū prouicere uelle ostenderit: nullū is periti artificis indicium dat, qui suam ignorantiam tunc apertius ostenderet: quando missile ipsum uel retro uel ante præter ordinem caperet, sed qui eam per medium cepisset: & pedibus paribus solo inniteretur: & per dextrum latus flecti inciperet: haud ignorantiam signa daret, quæ tunc manifeste in quouis iaculandi genere deprehendunt, quū q̄ eicit: missile uel obliquū mittit: uel nō cuspide ferit: præsertim si supra sinistrum pedem exierit. Periti demū per oppositū certe faciunt. Qui magnū præterea lapidē supra caput imponūt quo superposito signum recte inuenire nō possunt: illum multū emittere haud sperandū est. Verū qui manū supra humerū ponunt: & pares pedes in signo collocant: re saltem intelligere ostendunt, quæ quidem tunc in omnibus actionibus uniuersim capienda ē, quum homines ipsi inopinate loquunt: neq; easdem res eo tunc curare intendunt.

Quibus indicis seductores nimia in parte cognosci possint: & qua uersutia eorum fallaciæ q̄ maxime caueri debeant.

Caput. xxi.

o Steditur etiam qualis uis ab iisdem hominib⁹ immitti solet ueluti nautæ faciunt: quum ipsam anchoram ad nauem e mari extrahentes reducunt, qui omnes signum unicū ut concordēs uno in tempore conueniant: dant, uerū is qui ante stat: priorēq; uocē mittit: & magis q̄ cæteri singuli suam uim affligere uidetur: qui reliqui præterea quanto remotius elongantur tanto sese quietius adinuicem uocant. Neq; illud attamen denegamus: nonnullos omnes has partes posse adulterare atq; confingere, quorum tamē simulationes nō difficilius cognosci queunt, q̄ eorum ignorantia depræheditur quialiter agere non norunt: q̄ uis huiuscemodi seductores ignaros decipiāt. Verum quādo cum sagacibus uiris concurrunt paucis in uerbis magnā de se suspicionem haberi debere ostendūt. Ii namq; hanc uiam semp obseruant. Ad omnes uidelicet partes tēdere & omnium sese ignaros esse simulant, nulli & enim partī uel pētus adhærēt: uel ab ea omnino

QVINTVS

diffugiūt, quā quippe ob rē quāuis sibi familiarē artē nō clare cogno-
 scam?: haud parū est nobis eosdē seductores esse cognoscere: & se do-
 lis undiq; fundare: scire, quos etiā & in uerbis & in actionib? per sin-
 gula momenta uariare sentimus. Neq; res hęc una in parte sed in q̄
 plurimis obseruari uidetur, ueluti in negociationib?: corporis actib?:
 ludis: atq; armorū certaminib?, in qb? qui decipere uult aperte cōspi-
 cit: aliqd̄ enī mēbrū qđ hostē iuuet: detectū deserit. At qđ offēdere de-
 bet nō dissimili simulatiōe dissimulatiōe ueluti in ipso aduētū debet:
 donec callidi hostis insidias nudet, in quib? aduersari? eundē opprime-
 re sperabat: quanq̄ similis industria nō oib? cōueniat. Ad id eqđē & ma-
 gna dexteritas & excellens corporis habilitas requirūtur: quāuis nēo
 cōtēnēd? sit, saepe enī ob magnā solertiā a piculosissimis passib? liberi
 euadim? atq; eripiur, & ecōtra ob negligētiā ī plāis locis cadere solēus.

Quē modum ante singulas actiones ut probe præstemus obser-
 uare debeamus.

Caput, xxii.

u. T pudorē uitem? iacturāq; cū ignōinia fugiam?: pri? q̄ actiōes
 ī publicū faciam?: psoas p aliquot dies tēpare exercitareq; op?
 ē, uerū quū magna differētia iter ipsas artes cōtineat: haud aliter ut
 illas præstātū pficiam?: regi debem?. At qđq; eæ oēs ordinē appetāt eū
 dē haud æqua cū leuitate desiderāt: sine qua rectē qđq; siue agēdi siue
 dicēdi generis id sit: pfici nō posse māifestū ē: uerū ī corpulētorib? re-
 b? uti pōdera uel gestare uel subleuare nō nimia tēpene op? ē: quīs in
 ipsis adhuc corp? pēit? grauare nō licet. Præterea & luctādi & euiciēdi
 facultates & magni roboris & satis āplæ q̄titatis alimētū appetūt, ue-
 rū p tres aut q̄tuor dies ante certamē cibos mīuere iuuat: sed ī ipsa de-
 stiata die & si parū edēdū multo min? pfecto bibēdū ē. Quāto min? si
 qđē hūoris assumim?: tāto ampliōrē utilitatē in quīq; præserti ptib?
 fētim?: in his uidelicet: sanitate: robore: anhelit? patiētia: leuitateq;: tū-
 tēt (qđ nō parū ē) rari? fastidiri solem?. Oīa leuitatis demū genera & pa-
 rū & tenuē & aridū exoptāt cibū: uerū eoz oīum singula ī eo loco corp?
 exerceri idiget: ut quū ad p̄cipuū piculū deuētām? nobis facile & nō
 multū laboriosū appareat, quā q̄ppe ad rē faciēdā norma hęc obser-
 uāda ē. Si cētū exēpli causa passus per planū locū & nullis uestib? curre-
 re debueris: p aliquot ante dies ducētos per accliuia loca pōderosis ue-
 stib? idut? p curre. Si duo uel tres præterea salt? (uti cōmūis mos ē) ī
 publicū agēdi sunt: corp? per aspera loca decem duodecim uel sine inter-
 missione prius salire assuesce, per altum siquidem frequenter saltare:
 nos uelociōres deorsum uerō solutiōra corpora reddit. In ipsis de-
 mum supra equum giris agendis (quod uoltear ab hispāis appellari

&

docuim?) postq̄ conuersiones agere scim?: in alta bellua exercendū ē: ut quum ad mediū locum deueniam?: ascēsus tam facilis nobis sit: ut ad rotatiōes tātū aīum itēdam?. Verū donec act⁹ ipsos facere periti si mus: in humili loco exercendū est: aliter & enim multum ediscere per difficile est. Quū ad actū præterea deueniēdum est: satis multa ueste undiq; tegi atq; onerari debem⁹, a qua nudata mēbra & leuia & hilaritate lustrata resurgant, brachijs quoq; frequēter uti per opportunū est: ut corp⁹ in ipsis conuersionib⁹ cum facilitate sustineant: tum etiā id agere necessitas i perat: quia quū ultra girum unū adhuc procedendum sit: supra brachia initi (ut noua fiat uis) oportet. Aliter si quidem nemo tam leuis est: ut ultra rotationē unam transire possit. At in armis alia multo grauiora q̄ ea cum quib⁹ dimicandū est: contrectare licet. Et quum ad palæstrā aptari uolum⁹: cum hominib⁹ qui multū roboris hēant: corp⁹ nostrū experiri nimium prodest, a quib⁹ ex omni parte appræhendi (q̄ uis non sine nostro nocumēto id fiat) permittendum est: ut ipsi nos a solo subleuare & per auras rotare & ad plures deniq; partes ipellere possint, unde nos præsiidiū ad necessitatis tempus iuenire docemur: q̄ uis nos & in ipsa palæstra & in quouis corporis experimento imbecilles aduersariorum partes inquirere: & illis nostras ualidiores obticere debeam⁹. Cōuenit etiam ut plena habilitate ualeamus: magna cū quiete non alterari sed eleuati ad actiōes deuenire ante quas multis uestib⁹ contecti paululū dormire nimium iuuat.

Quā ob causam plurima ac maximæ calliditatis i armis archana huic uolumini subtraxerimus. Excusatio.

n Onnulla alia exercitia istis applicuissim: ni cōscientiam grauari timerē: uti qua idustria & pedites & eqtes ferro & uera pugna dimicare deberēt, quā rē iam penit⁹ silere nequim⁹: neq; pandere i totū profecto uolum⁹: q̄ uis id ad aliud trāsferam⁹ tēp⁹. Scripsi & eni atq; copulaui alias harū rerum opusculū q̄ddam: quod nemo nisi u qui nobis præsentibus uel ab alio a nobis edocto eadem doctrina imbuti fuerint: intelligere poterit. Immo & nostrum desiderium est: ut u soli rem hanc adipisci queant: qui ea non nisi summā per necessitudinem utantur.

An quopiam exercitandi genere quantum homo homini robore præstet: cognosci queat. Caput. xxiii.

i Ntelligēdū nunc est: an aliq̄d exercitiū aliquisue exercitatiōis mod⁹ sit: cū quo quis nā de duob⁹ adinuicē cōgrediētib⁹ hoīb⁹ fortior sit: cognoscam⁹. De uis tamē qui æquis pene uirib⁹ contendere

QVINTVS

uidetur dicim?, de illis naq; q; alios lōgo interuallo pluribus in reb;is
 supant: rectū iudiciū quisq; (si expiūtur) dare poterit: uerū de eis ser
 mo ē, q; quū pan fere robore cōstēt: hanc uel illā rem agere cōtendūt:
 ut q; maiorē uiriū copiā possideat: apte cognoscat, qđ tūc nulla exer
 citatiōe fieri posse nō solū arbitramur: sed & ostēdem?. Quum hoies
 & enī diuersissimis modis constēt: & eor; quisq; illic meli? applicetur:
 & ubi itendit & in reb; quas iam itelligit in quibusq; uersatus ē: prae
 fertī quū a natura uis i illis mēbris sancita est: quæ in ipsis actionib;
 præcipua sunt: magis præstēt. alii nāq; & hilitatē & hitū currēdi: alii
 uero saltādi: alii uolteādi: alii nō nisi eniēdi uel luctādi alteriusue qđ
 uis generis aliā facultatē adamāt. oīa præterea quæ ad iaculationē ue
 locitatēq; spectant: uim sublimē desiderare māifeste sentiūt. At pōde
 rū eleuatio i inferiore robore præsertim in lūbis idiger: sed ut hastam e
 cōtoleuem?: alteriusue brachiū inuito domino cōuertam?: & ut cæte
 ra quæ in hūc modū manib; cōfici debēt: p ficiamus: uires a cubitis
 deorsum habere p cōueniētiā necesse ē. Cætera quoq; quæ ad ipsum
 corp; spectāt: nō nisi determinata mēbro; habilitate perficiunt. Quā
 quidē ob rē q; in ea parte hilitate nō præstat: quā ars illa reqrit: q;uis
 in tota sui mole uirib; excedat: facile superari poterit: neq; quacūq; in
 re is reqrat cōcurrere illi cōueniet. Aiunt præterea nōnulli leuia missi
 lia uti uirgæ cæteraq; minia tæla non nisi sola dexteritate iaculari: qđ
 falsū aperte ē. Nā q;uis alio; nōnullos; robur nostris uirib; præstet: id
 totū propterea in iaculū immittere nequa q; itelligi licet. iā eqdē sæpe se
 cū iaculaur: & oīum iudicio haud minori illi cū idustria metā petūt:
 idēq; missile mittūt: cōsequūturq; q; nos ipsi facim?: qui in fine demū
 superatur a nobis, unde eos minorē uim q; nos ad rē eandē applicare
 aperte colligit: q;uis ad plures alias actiōes peragēdas ipsi nobis robo
 re præstent, qđ tamen in mēbris huic facultati conueniētib; nequa q;
 possidēt. Vt rem hanc attamē non sine optiā cōclusionē deserat
 mus: quonam pacto uires quoquo modo mensurari queant: dicem?.
 Eæ etenim neq; graues neq; leues sunt: neq; scandere neq; descende
 re uidentur si in quiete dimittuntur: neq; locum in corporibus occu
 pant. At quantam quisq; possideat uim facile est scire: quanuis ali
 quantula portiuncula ob membrorum uarietatem tegetur: uti de su
 per dictum est. Rem tamen quam proposuim; exponere aggredimur:
 homo quidam centum libras ponderis cōtinet: dūmodo is neq; one
 retur neq; leuietur studio: illic uis nihil agere apte experit, cui tamē
 possessor si ea uti uult: multo grauiorē molem secum adducere potest

Verū ut hominis uis terminata habeatur: ea profecto eius mensura est: quātas uestes suo corpori undiq; iuctas atq; æque p̄ oēs sui partes distributas a terra subleuare poterit, qua quidem in parte non minus suæ propriæ uestes q̄ externū pondus extimādæ sunt. Posset quoq; hominū uis aliter suo modo comēsurari: balista scilicet ab staffa suspēsa a cuius funiculo tantū pōderis cū eo artificio suspēdatur cū quonōs eā tēdere solem?: at pōderis illi? magnitudo qđ idem faceret: nostrū metiretur robur: quāq; nos aliqua industria utilūborū & crurū uibratiōe iuuari possim?. At nōnulli mechāici ob hunc ingentē numerum qui a nobis gestari potest: mortaliū uim infinitā esse garritando astruere uolūt, quā ēt ob rem talia quoq; eosdē hoīes opera posse p̄ficere affirmāt, qui ista tamē dicūt: nondum mediocres philosophi profecto sunt. Nā si alteri? rationis corpora considerētur: minimā magnitudinē aīalia continent: præsertim q̄ illud necesse accidit: in fixis scilicet corporib? inniti ut uirib? uti possim?, dum in aere equidem suspendimur: non multū corporis robore conficere possumus: nisi id ut in altū saltemus pedibus prius in terra capiamus: sed quum q̄spiā postq̄ in aere est: nouā ī ipso uim facere: nisi solū repeteret: & inde iterū atq; iterū sursum resurgeret: id nullo pacto assequi posset: præter q̄ uel erigi uel iflecti quisset: semp̄ tamen descenderet. Memini me præterea ab uno de uis qui hac ifania uexabātur: audisse: iā per artē totā terræ molē a nobis cōuerti posse: quū uires quæ in toto orbe icludūtur: tria terræ miliaria utraq; dimēsiōe accepta cōmouere nō possent, unde magnos hoīes ingentes uires habere manifeste probat: quum se ipsos gestare quant.

Quæ discrimina iter maiora minoraq; animātiū corpora magna ex parte sint.

Caput. xxiiii.

m In ora corpora maiorib? agilitate præstare maxia ex parte dicitur: quā rē etiā nos ī ipsa uniuersitate minime denegam?. Ea & enī istis & meli? cōposita & cōpactiora oriri assuescūt: ex magnis uero nō nisi paucissimi q̄ bōa materia cōstēt: exeūt. At is eorū qui prodit: nō minorē quauis in re exuperantiā supra minorē sibi habere experit q̄ suæ p̄sonæ magnitudo excedit. imo & magis aliqd illi præstat: uti desup aliquib? in capitib? tactū est: & nūc diffusi? pandem?. oīa nāq; quæ uirib? agūtur exercitia quādā magnitudinis maiestātē dū fieri debēt necessario desiderāt: neq; paruitas eorū ulli (nisi miraculose quodā mō id accidat) cōuēit. Magno tamē corpore hoīes laxi habent: neq; eadē sentētia ipsoꝝ naturæ cōditiōne aliena ē. Eorū quoq; famæ

QVINTVS

proceritas aliqua non parum obstare uiderur: quis & enim minimos superet: neq; ipsi honore acquirere conspiciuntur: neq; rei ipsi? Spectator aliquis idipsum magnificare solet: neq; postquam casus huiusmodi praetereunt: eos quispiam meminisse curat: nihil namq; illi qui tantam magnitudinem possident: agunt: quod sibi non conuenire uideatur. At minimi contra quicquid agunt illis igentes laudes afferre solet. modus quippe dicendi est. Hem homuncul? ille quem ego alium instar turris coster nere uidi. Et quam comparatio minime uera sit: ostendit saltem minimum illum maius confecisse quam a suo corpusculo sperare licebat. Vulgus praeterea partem quam accipit: semper auget: siue uiuendi siue moriendi uoce quem profsequatur: quo fit ut ii qui fama praestant: non nisi materiam dant: caeterum ipsa in populum habitat. Videtur mihi de muni: ubi uirium certamen committendum est: eos qui minimis corporibus constant: non bonam portionem habere quam coniungi & enim aduersariis uolunt: apprehensiones deserere opus est: quo quidem in tempore si illis armatur: non longe a cadendi periculo absunt: quam ad re agendam & ad sui ingressum impediendum haud multus labor requiritur. Nam quis multo robore abundet & brachia & crura breuia sortiuntur: quae eosdem uel elongari uel proximari sine sui nocumento brachia scilicet minime sinunt. crura et quam armare opus est: idem prohibet. parum deinde poderis habet: quam ob rem quauis difficiles ad occasum sint: facile tamen a solo leuatur, qui postquam in aere sunt: nimiam resistentiam agere nullo pacto queunt. At magni contra brachia atq; crura multa longitudie praedita sortiri assuescunt. quapropter & accedere & discedere & procul & prope armare pro suo arbitrio queunt: Immo & quod fortius est: quis tenuem possideant uim: propter sui ponderis magnitudinem non sine maxima difficultate a nobis more nostro agitari queunt. illud tamen adiuge quod si in bona complexione proportionatur: uires corporis magnitudinem consequuntur. Huiuscemodi tamen graues res illis praestantius conueniunt: sude uidelicet & magnam lapidem iaculare: pondus eleuare. In longo cursu etiam satis ualere possent. si tantum eadem spacium quantum in duobus passibus concipimus in unico tranco concluderemus: & celerius & minori cum labore currere finire faceremus. maior quippe mora quam in hac arte fieri solet: pedes in terram mittere est. si namque parum in aere morantur. Et quis per extremum laborem crura breuia id in. c. l. passibus quod longa conficiat: ea longe magis defessa (profecto) restat: quam uel per partem uel coacte illud fecerit. At magnus homo maiorem per naturam terrae portionem in ipsis passibus consumit: quam ob rem in ipso itinere laborat.

Alias nonnullas partes ostēdere possem in quibꝰ magni paruis excedūt: si utriusq; tamē & bona materies & æqua scientia concederetur: præsertim si in rebus quæ ad corpus spectant: concertatio esset. Si & magnus & minimus enī parum scirent: semper ad partē minori cor/pori conuenientem uenirent. Ignari equidem semp in primo cōgressu coniungi solent: unde minor conuenientiore appræhensionem ha/ bet. At uerum si artifices sunt: quisq; extra moraretur: imo & magnꝰ libentius quum magis id ille sibi conuenire cognosceret: quāuis ego eorū neminem adhuc uidi: qui sua conuenientia intelligeret. Immo contrarium capessunt. Nam uti distantes atq; erecti esse deberent: ipsi & accedunt & inclinantur: quibus in rebus & in earum singulis nimium perdunt. Quum arbor namq; scinditur: si ea ad partem ali/ quam pēdet: prius q̄ ipsius mediam magnitudinem secemus: cadit, quæ quum recte erigitur & si in totum scissa est: supra sui truncū quā doq; firmatur, quā ob rem magnus homo rectus incedere debet, quū inclinatur enim suæ iacturæ iter ingreditur. Nā quū inclinatione quā doq; indiget: nunquā id nisi super genua agere debet: neq; inclinatio ad aliquam partem illum iuuat. At ipsi pedes remotius q̄ possunt: eo modo mittunt: ut quum ad ruinam eunt: nihil ab eis iuari queant: nec multo magis cadere tardant: q̄ a contrario deferātur. non quippe in seipsis sed in aduersariis tenētur: quā ob rem maior labor ut eos prosternas corpus subterfugere est. qui & quum illo modo proce/ dunt: hostes iacturæ securos pene reddunt, qui pedes uel distātes uel nimium adinuicem exparsi ducunt: & cum labore & sine utilitate ar/ mant: quāuis sui aduersarii ut illos adiūgant: a se ipsis cadere queūt. Neq; tunc tamen illi qui supra pedes restat: uictoria ascribenda est: non aliter equidem aliquo in cespite obstante cadere solemus. Magni præterea damnum nimia in parte ob id recipiunt: quia elationē pro/ ceritati æquare sæpe contendunt, quum aliquem equidem paruum qui aliqua in repræstet: uident: eundem ilico non nisi per artem ua/ lere dicunt: cui quoq; & cum artis negligentia & coniunctione se/ cum: minant quod illis uti superius demonstratum est: maxime no/ cet uti: quum de brachijs uel de collo exempli causa luctatur: in qui/ bus appræhensionibꝰ magni prædā ab imo capiūt: & eā prope se ele/ uare possunt. At minimus quauis multum inflectatur: alium e solo leuare sua membrorum pusillitas uetat: neq; illum super brachia de/ portare potest: ad id quippe magis q̄ duplex uis certe requiritur: & e longinquo non nisi brachius eleuatur, quæ res illi qui auctius

QVINTVS

incedit: multo magis conuenit. At e proximo humeris subleuamus qđ illi qui subtus stat aperte prodest: & ad hanc ultimam partem minores habiliores manifeste sunt: & ab hoc loco si hostem aliter qđ cum humero eleuare molitur: semper armare periculosum est, nos equidē in altum ascendimus: & aduersarij humeri ad nostram cincturam de ueniunt: ubi suis uiribus recte uti & ab illis maxie iuuari potest: qđ si si magni scirent: ueluti paruuli inclinari & utroq; modo exerceri ac cōtrastare possent. ifim? nāq; maiori æquari (si ambo erigātur) nullo pacto potest: si eius pedes prius solum non deserūt. Vnde illud præterea ortum duxerit: disputare nō curo: sed id qđ pluribus in partibus dici solet: recensere libet: in quibus magnitudinis genus pro bono habetur: quāq; id nobis nocuum quādoq; sit: uti cū magno uulnere qđ spiā læditur: qđ bonum ob eandem magnitudinē appellat̃. Omnes præterea personæ & corporis & potestatis & opum aliarūq; huiuscemodi rerum magnitudinem optant. At minimos circa has affectiones red/ di: paucissimi profecto mortales appetunt.

Quā ob causā alij ab ipsarū rerum frequētia iuuari alij uero lædi experiantur. Caput. xxy.

qđ Vum tā longū iam in huiuscēodi reb? discursū fecerim?: non alienū nobis apparet: cur nōnulli ea quæ discūt frequēter alij uero nō nisi rare exerceri debeāt: pertractare. Sanguinei postqđ rem aliā quā sciūt eādē post aliquot dies leuiter recēdere satis est. Illā nāq; quū uolūt: inueniūt. Suas uires nāq; promptas cōtinue habēt. neq; etiam uel p̃ laborē uel per longum discursum res quas semel sciunt: augere possūt. At ubi luctrū dene gatū est: iacturā timere licet: immo & istius modi cōplexionis hoies totam suam uim in quauis re quā aggrediūtur immittūt: & id qđ ad sui extremum periculum sæpe accedit quandoq; rūpi lædiue posse & uerisimile est: & sperare licet: quū uires itaq; suas multiplicare nequeāt: eas p̃ frequētē usum extenuare atq; dissol uere necesse ē. quā ob rem qđ citi natura sūt: ediscere sed nō frequēter exerceri: lēti uero & hoc & illđ agere certe debēt. Colericis & doctria & medi? usus cōuēit: ī principio nāq; aliqua deturbatiōis speciūcula (quā si haud multa sit) īpediūtur: quā ob ré quousq; uelamē illud difrūpāt: eosdē exercitatio iuuat. Melācholicī præterea parum sciūt: etiam si diutio studeāt tēpore. quā quippe ob rem an u sine solertia sapientes esse possint: iudicium tibi remitto. At huiusce generis homines nun/ quā tantum aliqua in re quā exercent: intendi possunt: ut magnum ob id detrimentum accipiant. Immo & quāq; ad culmen sui roboris

usq; sæpe uires astringāt: eorum duricies ut disrumpantur prohibet. Quapropter diuturno studio uti per conuententiam debent: quanuis circa ea quæ corpore fiunt: satis prompti sint. Flegmatici aliquam artem cum sufficientia si ea frequenter exercent: agere solent. Quam etsi nimium insequantur nequaquã affligi possunt: uires & enim nunquã multũ astringūt: quæ quũ neglectæ consistunt: adeo disgregantur: ut minima illarum magnitudo rebꝫ applicari possit. Immo & flegmatici quanto magis elaborant: tanto præstantiores reoduntur, qui quũ laxi: lenti: exparsiq; sint: & quoquo modo iuncti: celeres atq; uniti redderentur. quam quippe ob causam istis uti reliquis ediscere prodest: & rem quã norunt: semper isti supra cæteros assuetam habere debēt.

Qua uia & ratione cuiuscũq; complexionis homines reliquos imitari ualeant.

Caput. xxyi.

a T cuiuspiam habitudinis hoies cæteros mortales i ipsi actiõibus æmulari posse tunc dicimus: quum suas ipsi uires extra affectionẽ illam quam per naturã appetunt: detraxerint: quanquã in corporis actibus neminem adhuc uidimus: qui tantum adhuc sagacitatis possideret: quanuis & in uerbis & demonstratione id sæpe experti in pluribus simus: quanquã eosdem in breui tempore suæ naturæ originem repetere haud semel uidimus. Sanguineorum uis celerrime solui cupit: quam ipsi in sua libertate semper dimittunt: quã si aliqua tarditate temperarent: actiões uti flegmatici qui sibi reotissimi sunt: conficere possent: neq; illi qualitati solum conformari quissent: uerum magnam in se ipsis utilitatem inuenirent. Quum quispiã & eni superandus est: id non ictuum multo numero fieri intelligendum ẽ: qui tunc magni esse nullo pacto possent: immo cognitionem potius aduersario darent. quum paucis itaq; ictibus hostis superandus est: quæ necessitas sanguineo occurrit: ut cum celeritate atq; furore aggrediatur. Is & enim minimum per naturam anhelitum habet: quem quum calefacit: breuiorem proculdubio reddit: quum uim præterea quãdo uult: habet: ad extra ire & laxitudinẽ cum tarditate ostendere deberet: ut inopiantẽ hostem facilius opprimere possent: immo & magis cum sua ui quia eãdem quietã habet: operaret: & quũ ad aliquod destinatum præpositumq; exercitiũ deueniendũ est: & si nõnullis uel uestibus uel armis tegi debent: ea neq; numerosa neq; multũ graua sint: ne membra ultra modũ calefaciant. eosdem præterea quietes mirũ in modum iuuat. Parũ equidẽ quã elaborent: eorũ uis atq; habilitas ultra quã credi par sit: extenuatur, qui si hunc ordinẽ demum obseruarent

QVINTVS

& tarditatem & duriciem cū uiuacitate ostenderent. Colerici len-
 tiusculi in principio sunt: quam ob rem quoquo modo ante certamē
 ipsū illis exerceri conuenit: possentq; tūc uti sanguiei facere. At uero
 quū melancholicos imitari uelint: & membra nimīū cum rigore ponie-
 re & eadem duricie apprehendere & industriam non multū extimare
 debent: & si aliqua magna quandoq; utatur: nunq̄ illi multa solutio
 applicanda est. Vt flegmaticis demum assimilentur: animū in primis
 laxare debēt: neq; uires exercere curent: si uattamen boues (si nō ho-
 mines ipsos dicere malueris) in his partibus imitandi a nobis essent:
 huiusce rei ignorantia peritiæ longe excelleret. Excedenti melācho-
 lici rigore spasmani solēt: quem cum flegmatis molicie temperare de-
 berent: neq; tunc tantū deficerent: uel illam complexionem saltem ali-
 qua ex parte imitarent: & cum duriciem cōmittere oporteret: ea cum
 maiori robore experiret. artem præterea tūc magis sequerent. quum
 coleræ similes reddi contenderēt. melancholici equidē haud multum
 ab industria iuuari assuescunt: qui deniq; a sanguineis nihil indigere
 uidentur, eorum siquidem rigor sanguinis uices in celeritate suppe-
 tit. Flegmatici & si leni omni in tempore sunt: eādē qualitatem
 longe magis cum incipiunt: obseruare experiuntur. tunc equidē uim
 ubi ab ea iuuari possint: nullo fere pacto immittere queunt. At quum
 sanguineis assimilari cupierint: cōtinue exerceri & ab inopinato certa-
 mie nimīū præcauere deberēt. Sed eo p uideant modo ut eā uim quū
 incipiunt in promptu habeant: quæ sæpe illis post stragem acceptam
 euenire solet. eis siquidē cuiuscūq; generis principia aduersaria sunt:
 & quum flegma furorem excipit: quanuis non citum aliquo in tem-
 pore sit: sufficiētē tamē uim tūc tenet: neq; ea sine magno hostis labo-
 re subiici posset. At quū suam qualitātē hoīes isti obseruare uelint: la-
 borē scilicet libēter uitare: tam lente postea quū oportuerit: agent ut
 prope dānū semp assistāt. nisi tātū tēporis illis ab hostib; cōcederet:
 ut eorum uis quicqd sibi per naturam conuenit inueniret: qđ non ni-
 si rarissime permittit: si ipsi ab aliis qui priores impet; sustineant co-
 mitati non sint. quū isti demum & scirent & uellent: tum per modera-
 mē tum per assuefactionē multū a colericor; temperie sapere possēt:
 potuissentq; etiam si respectus undiq; abicerēt: rigoremq; amplecte-
 rentur: melancholix duriciem sibi aliqua ex parte uendicare.

An robur p cōtinuū exercitiū augeri an debilitari pot; dicēdū sit.
 Caput. xxvii.

u Idēdumq; præterea est: an usus uires augeat: an uia per assue-

factionem iueniamus qua robur ubi opus est: applicemus: nonnulli & enim exercitationē uires augere uolunt. At nos illas potius destrui quā multiplicari ab eodem met labore proculdubio dicim⁹, quas tamē quū rectius ubi uolumus immittimus: eæ auctiores esse ostēduntur neq; id profecto sine causa apparet: quū easdem maiores operationes perficere uideamus. uerū res hæc haud aliter sese habet: quā si rotundū undiq; lapidē caperemus: cui quū unde māus appræhendere possint: conuenientia loca desint: illum nullo modo leuare possumus: quem sine ulla diminutione: sed additione potius in qua manus capiant facta facile gestamus. Non quia uel lapis minutus uel nostra uis aucta sit: uerum quia ad applicandas uires uiam modūq; inuenimus.

An ira fortiores homines an quoquo modo uiolētus similes reddat.

Caput. xxyiii.

m Axima mortaliū pars sibi suadere assuescit: tunc homines fortiores esse quū ab ira oppressi sunt: quā quū uel patientia uel mā suetudine quiescunt: quæ quidem extimatio in paucissimis uera est: in multitudine uero ob triplicem causam multum euariat, quarū prior hæc est, alii & enim non tam cito uti alii suis uiribus ualent: in celeribus uero uel parū uel nihil irritatio uim augere potest. Secūda uero hoc modo procedit: quia semper cōtra aliquem fastidimur: & qui nō magno animo sunt: nocumētī timore imbecilliores reddunt. Tertia uero proprietas ea est: quæ iræ ex natura sua inesse solet, quæ præ cæteris rebus mentem obnubilare: sensus hebetare: & omnia deniq; mēbra ordinem adeo deferere facit: ut ex solo illius impedimēto ea sæpe externantur. Ad robur tamen augendū membra ante ipsum certamē alterari debere: satis aperte desuper constare fecimus: uerum in ipsis actionibus etiam illa nimia ratione temperari debere nequaquā occulta uimus: qui hac equidem fastidium non mitigant: tanta opacitate fuscantur: tam tenuemq; habilitatem elantudinemq; possident: ut imbecilibus hostibus succumbere queant. At alii per contrarias causas robur per furorem magnopere adaugent: quia non celeres circa eas sunt: quas ut præstantius habeant ab aliis prouocari indigēt: quū tardi præterea sint: nunquā tanto cum impetu inuadunt ab ira: ut multum ab illa impediri possint. Quantum ad animi magnitudinem de inde spectat: qui strenui sunt: quāuis non nimia fortitudine præstent: ob audaciam atq; solutionem cum quibus pericula aggrediunt: magnas actiones peragunt. Postremo uero qui multa rationis claritudine micant: magis quū iniuste offenduntur fastidiri solent, quē quippe

QVINTVS

furorem ilico in temperiem & optimam considerationē uertunt, quo quidem in modo illud quod a nobis propositum est: sane concludit: huiusce generis alterationem scilicet: paucis utilem multitudini uero nocuam esse experiri.

Qua nam in ætate homines robore magis p naturā præstent.

Caput, xxix.

Iuxta naturæ cursum cōsideremus: & magnitudinem & uiriū firmitudinem homines per trigessimum annum possident: quæ non omnibus æque uel eueniant uel discedant: hic tamen culmē sistere: minimo cum discrimine cognoscitur: quæuis alii ad .xviii. alii ad uigessimum suæ ætatis annum totum sui roboris augmētū accepisse dicant, quam partē etiam alii ad quadragessimum protrahunt, quorū singulos suo modo uerū posse dicere demonstrabimus. illi namq; q in ætate tenera uires cepisse dixerunt: in ea a uoluptatibus abstinuisse potuerunt: qua prætereunte per turpitudines uitam egerunt: quæ nō solum uim quæ sperabatur euenire prohibent: sed eā minimam eius partem quæ possidetur tollunt: ast alii qui ad quartum annum augēdo peruenerunt: uel propter ægritudines uel labores aliaue aduersa accidētia quæ membra extenuant: uim antea excipere nequuerunt: & in illa quam dicunt ætate quum ab huiusmodi aduersitatibus liberi sint: eos tunc maiores quā antea uires habere bene conceditur: quanquā nostrum propositum firmum stet: uiriū siquidem temperies: uiuacitasq; cum sui culminis robore a .xxviii. ad .xxx. annū consistere apte experiūt. Dum ad .xx. annū præterea mortales perueniunt: haud multa differentia inter ualidos imbecillesq; cognosci solet. Si uero & enī quibus mior uiriū copia a natura sancita est: per aliquantulum prouertiores ætatem alios superat: suæ imbecillitatis indicium contegūt atq; supplant: & fortioribus æquiperari uidentur. nō sufficit autem ante quintumdecimū annū nisi per bienniū excedere: inde uero ad .xx. minima temporis differentia satis amplum discrimen demonstrare solet: in hac quippe ætate membra maxime roborant. At quū .xx. transgreditur annus pugna desentur: illic nāq; inepti restare & statum quodā modo recipere: agiles uero nimium per ipsum successum robur capere uidentur. Neq; in paruulis donec duodecimum .xii. ue annum uisuperent: habilis clare depræhenditur: nondum enim eorum membra recte diuisa sunt. At in hominū ætate quæ a .vii. ad .xy. annum usq; percurrit: non multam inter mortales differentiā facim: omnes & enī paruuli adolescentuliue esse apparent a .xvi. tamen ad .xx. magnam

differentiam cum minimo temporis excessu facere assuescunt: quis si similem demonstrationem afferant: & sub iuuentute includant (& mā cebos ab auctore hyspāorū more appellāt) uult quoq; Petr^{us} ipse iuuetutem a. xx. ad. xxiii. annum usq; protendi: neq; eos quempiam extra bonam prosperamq; ad robur ætatem consistere dicimus. a. xxxv. ad. l. præterea magna & in uigore & in corporis nitore ostendit differentia, quo quidem tempore præterito parum melior complexio & x. & xy. quandoq; præteritos annos occultat, quanuis omnes in senium numero cōnumerari queant: debeantq; in qua quidem ætate ni naturæ cursus computetur recteq; animaduertatur: colerici? melācholic? per. xxy. annum sanguineum flegmaticum superat.

G. AYORAE CORDVBENSIS: PRAEFATIO IN LIBRVM. VI.
PETRI MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS
HOMINIBVS AD ELISABETH HYSANIAE DECVS
REGINAMq; OPTIMAM MAXIMAMq;.

T si uires desint: optima mihi regina & languor iā
e assiduo labore membra lassauerit: quū ipsius opere
ris finem cōsidero: & redeundi ad sacrum aspectū tuū
& ad patriam parentesq; spem prope ipsum aduen
tum uideam: laborem qui superest: facile contēno,
quem & dum tibi rem gratam agerem: & Rei publi
cæ utile afferrem non multum existimaui. At si forte neq; hoc neq;
illud recte p̄fecerim: non nisi bona tētare & circa ea elaborare nostrū
est: cæterum uero optima scilicet rerum absolutio non nisi a deo opti
mo maximo dari potest, cui grates nō immortales sed pro uiribus agi
mus, qui nos inter tanta aduersa huic tam laboriosæ rei finem impo
nere facilis permisit, qui deus etiam te uti magno animo innumeris
q; uirtutibus & amplissimis regnis & generosissimis. hominibus regi
nam dedit: haud aliter post longos ac fœlices tui temporis annos pro
pe cæli reginam collocet. Vale.

SEXTVS

PETRI MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS
HOMINIBVS AD ILLVSTRISSIMVM IOHANNEM
HISPANIAE PRINCIPEM LIBER .VI. INTERPRETE
.G. AYORA CORDVBENSI.

q Vum iam in superiori uolumine quonam modo uires rebus uariis applicare: illisue uti iuxta temporis uel necessitatem uel conuenientiam mortales debeant explicauerimus: Reliquum est: in hoc posteriori uniuersum & omnibus necessarium praescriptum assignare: crebrae namque controuersiae ob haec quas proposuimus rerum negligentiam euenire solent. At quum ipsa materies non paucis communis sit, eandem haud dissimilibus uel conditionibus uel uerbis quae superioris libri exponere mens est. Quum plures itaque exercitationis partes in quinto uolumine tetigerimus: neque hic sextus liber dissimilem materiam continebit, quam ob rem medium quoddam assignandum esse nobis apparet: quod in omnibus tam animi quam corporis certaminibus obseruari debeat. Plures equidem ob huiusce rei ignorantiam damnum ac non sine dedecore accipiunt, illudque in primis dicendum est: quoniam pacto actiones incipere debeamus: praesertim si cum pluribus uel uerbis disceptandum uel corpore discernendum erit, quibus in rebus hoc unum pro uniuersa norma institui uolumus. In principio sese parumper ad extra cum breuibus uel passibus uel uerbis huc uel illuc uti (oportuerit) contineri debemus, omnibus equidem rem magno impetu & cum familiaribus sibi astutis uel ictibus aggredi: datum est, quae quanuis haud magna cum excellentia dispositae sint ob ingentem tamen audaciam furoremque multum nocere possunt: ictus quoque ob eandem causam si nos detectos inueniunt: trucidare queunt, quod tunc pene necesse fit, si undique & ab hostibus & a nobis incosiderate concurrunt, quos quis feriamus: ab illis quoque uulnerari timendum est: uti inter eos fieri solet: qui iustam pugnam committunt: quis imbecillior uel externatur uel grauiorem ictum & in periculosiori loco saepe excipiat. Iusta & eni modum hunc appetit: in qua & aegida & galea tanto robore constant: ut aduenientibus hastis resistere queant: uerum quum nullis armis tegeremur: alterius ictum uitare hastamque arcere: & eundem succedente tempore ut ferire possimus eniti longe utilius est: quam si uterque fortunae ludibrio committatur. At si homines non nisi lintea tunica induunt: & solis ensibus pugnam committunt: ut alter alterum occidere possit: tenues uires sufficiunt:

quibus quum in destinato loco adsunt: sese sibi maximo cum impetu obuiare contendant: ictusque quos dexteros in principio libri appellauimus uel a capite ad pedes uel ut medium hostem abscindat: magna ex parte agant: uti si fortissimis lorice totum induerentur, qui profecto e contra agere deberent: ille saltem qui maior est sagacitatem utilitatemque sibi comparare uoluisset, quem quoque minus signarum saltem ob id iudicarem? qui suos ictus agere & retrorsum uel in circulum contineri ac circumire debet: donec hostis impetus uel inclinet: uel ipse aduersarius quod scit declarat: ut eundem uel in aperto uel ubi minus tegitur feriamus, in primo namque concursu ubi alter fundetur cognoscere per difficile est.

Normam hanc attamen in determinatis locis semper damus: siue manibus siue uerbis concertandum sit. At uero quum hostes uel inopinati dispartitue atque ordine neglecto sunt: eosdem maximo cum impetu inuadere iuuat: dummodo ad limites littoraue (si dicere malueris) cum celeritate retrahamur, aduersarii & enim eodem in tempore quod agendum sit: nequaquam excogitant: neque quanta hostium manus eos inuadat sciunt: neque qua preparatione ab illis expugnari debeant: uident.

Quoniam moderamine & si semper in corporis actionibus praesertim humanus animus nostras uires regere debeat.

Caput. i.

a Lia praeterea particula declaranda est: homo & enim duabus praecipuis partibus anima scilicet & corpore constat. Quam ob rem illud ratio dicere uidetur: ut continuo utranque recte gubernemus: intellectum praesertim cuius obsequium magis utile negligentia uero longe maius nocumentum nobis afferre solet, quae res tamen ut omnibus notior sit: communem comparisonem quae illam declarat: adducemus quum equum quippe qui crebro lapidibus uel ipsi solo obuiare solet: aequitamus: quantum calcaribus ad iter instigemus: manus quae habenas regit: firma est: neque eas laxare ut ruinam uetet: audet, quam magis quam moram nobis nocere posse praeuident, at si per agrum decurramus: qui fissuris: foueis: monticulis & aliis huiusmodi inconuenientibus obstaculis maculatus est: quamquam equum currere sinamus: nos undique circumspicimus: & qui id negligit: neque recto iudicio ualere neque recta ratione uti iudicatur, haud aliter profecto de intellectu nostro circa corporis uires dicimus: quae quis circa aliquam actionem magno cum impetu intendantur: illis tanquam calcaribus: sed intellectu tanquam manu quae frenum regit: uti debemus, aliter enim si animus etiam furorem illum insequitur: & ruimus & magna ex parte disrumpi solemus, quae quidem pars

SEXTVS

præcipua causa est: ut homines qui & animo & corpore res aggrediuntur: cito deficient, quos continua cōsideratio nequaquã regit: & eorũ ad ministrat iter: ut in singulis ualleculis cadere uententur.

Quantum etiam & ad corporeas actiones uel uoluptates deponere uel nunquã (si fieri poterit) delibare: necesse sit.

Caput.ii.

q Vum uires siue animi siue corporis exercendæ sunt: nosa qui buscũq; uoluptatibus in quibus peccatũ est: nudari oportet: ueluti libido est: deglutiendi ingluuies: superbia cæteraq; istius generis scelera: quæ uti animũ poenæ obnoxium reddunt: ita corporis habilitatem destruunt: quibus nonnullæ etiam uoluptatibus deditæ personæ magnas aliquas operationes ob ingentem naturæ fortitudinem cōficiant, quæ tamen si rationis moderatã sequerentur: longe magis proculdubio præstarent. Huiuscemodi quippe homines nõ nisi rem naturæ suæ multũ familiarẽ efficere queunt: in qua etiam nimum uersati sunt, uerum neq; plures res peragunt: neq; illa quã faciunt: eosdẽ diutino tempore sequi solet: ad id quippe homo liber certe requiritur. At nos eos qui uitis inseruiunt: non immerito colligatos esse (quũ sint) dicimus. Immo & ii qui rem aliquam quibus uoluptatibus sint dediti conficiunt: naturam ad eandẽ peragendam nimum fauoricẽ habere aperte demonstrant, qui quidẽ quum ad plures res pficiendas aptitudinem habere ostendant: & aliquam tantũ sequantur: nunquã ob eadem laudẽ merentur: neq; ea tẽuis pars quæ illis restat: in uirtutis numero admitenda est: quum ea certe in ipsis non nisi contra suam uoluntatem retineri a bonitate naturæ uideatur: neq; ii ab ea parte quam tunc possident: fauorem uel petere uel sibi comparare: neq; ab aliis sed a seipsis conqueri debent: quũ tanta naturæ munera non recte cõseruauerint. E contra uero alii maximis laudibus extollẽdi sunt: qui debiles oriuntur: sed studio & diligẽtia nonnullis in partibus excellere nituntur: neq; in illis pluribus inferiores sunt: neq; etiam reliquæ sibi deficientes suæ ignauitæ ascribi debent: quũ ipsi ea per rationem supplere moliantur: quæ ob materiei ineptiam illis denegatæ sunt.

Qui cibi & humanæ saluti & uiribus cognatiores sint.

Caput.iii.

q Via sanitas prima corporis magistra est: normam uniuersam aliquam circa uictũ dabimus: non tamen nisi cibos eos cõsumemus qui uires tum augere tum cõseruare magna ex parte solent: & medio magis proximi & leuiores & maioris substantiæ parũ humi/

di & gustui boni sunt: dummodo cū aliis suæ naturæ contrariis reb?
 nequaquā conditi sint: uerum quū cibariæ res has quas rettulimus af-
 fectiones in se habent: substantiam sine stomachatione impedimēto
 ue dant. Quam ob rem qui huiuscemodi cibus alunt: & animi claritu-
 dine & corporis robore libere uti queunt. cibi equidē graues duræ di-
 gestionis semper sunt: & magnam fumositatem habent: & crassos hu-
 mores adgenerant: quam quippe ob causam uires nō parū impeditæ
 sunt: dum confusionem quæ ab illis oritur: sustinent. cibi tamē & bo-
 næ ualitudini & robori conformes si uidelicet sunt. Magna in primis
 autū pars: uti perdices: fassiani: cothurnices: capōes: aliæq; q̄ plurimæ
 minutæ alites: uitellina quoq; caro: & caprarū hedi & aliæ istis haud
 dissimiles carnes præstantiores sunt: q̄uis nōnullis appareat: hirci &
 ueteris uaccæ & porciæ carnē allea quoq; & cepas reliquaq; isti? ge-
 neris alimenta quæ corpulētos humores adgenerāt: edere: nimia uim
 dare solere. Prodest etiam florem panis eligere qui recte temperatus le-
 uis & spōgiosus sit. uinū quoq; mediæ magnitudinis esse debet: ma-
 gnum namq; impedit: & infimū imbecillis substantiæ est. Cuiuspiā
 tamē materiæ sit temperari debet. Parum comedere neq; id uel nimium
uel parum assum: at uinum neq; merū neq; multa aqua admixtum. bi-
bere decet. At q̄uis horū ciborū aliquis hominem ab aliqua ægitudine
 redimere posset: id namq; quod multitudini aduersum ē: uni esse pro-
 pitium posset: q̄uis per confusionē eūdem effectū uti medicinæ agunt:
 conficeret. Verum uel ante ægitudinē uel ea depulsa paucis confor-
 maretur neq; tantā substantiam daret uti alimenta illa quæ leuiora &
 subtilioris humoris sunt: quæ etiam modeste coq̄untur: quorū quidem
 defectū non aliter imbecillitatem agunt: q̄ excessus uel morbum uel
 laborē atq; æstuationem afferre solet. Fructus pene omnes no-
cui sunt: & anhelitū mirandū in modum minuunt: quāuis a lumnos
pinguēscere faciunt: & eorū carnes molles atq; spōgiosas reddūt. mul-
tas etiam ægitudines inducūt: in æstate præsertim: ob corporū imbe-
cillitatem: immo & quū magis contrarii sunt: maior eorum copia ap-
paret: & homines ad huiuscemodi cibos edendos tunc audiores
sunt: reliqua alimēta uero & hilitati & saluti cōformia odio fere quo-
dam prosequunt. At ex fructibus: nuces solummodo: auelāæ: amigda-
 læq; anhelitum contra quemuis aliū cibum adiuuant: neq; ipsæ mul-
 tum ex se impediunt: pomarangula quoq; satis bona sunt. Potus
cuiuscūq; qualitatis is sit: quanto breuior tanto utilior esse experitur
nēni & nēni qui diffusa potioe utatur: uel uires uel sanitas uel diuitia

Qualis quid quibus debet

SEXTVS

uita esse assuescit: imo semp is & anhelit? impatiens est: & personam distemperatam possidet. Cibi praeterea acetosi corpora colligunt: quae a dulcibus & implentur & laxa aperte redduntur: quae ob rem in aestate illis uti debemus: qui ad membra excitanda uiuaciora q; reddenda uim possident: ista uero in hyeme assumenda sunt: ut ea aperiendo dilatent: ammorunc dulcibus maxime utendum est: si aliquis dolor nos uexauerit.

Quonam pacto copiosus potus: crebra uenus: & recentes fructus nocendi inter reliqua imperium sortiantur.

Caput. iiii.

i Nter reliqua: quae corporibus saepe per naturam nocere solent: tria praecipua sunt: quorum singula diutinam sanitatem certe prohibet. Sunt & enim ea diffusa potio: uirides fructus: & ueneris uoluptas: quae non solum per ipsius actionis frequentiam immo per assiduam cogitationem nimium nobis aduersa est: & uti appetitus per uoluptatem quae cum mulieribus capitur sedari debuit: ardentius incitari assuescit. Immo & tanto pe in id corpora oblectantur: ut sua sensualitate ducente nihil ab eodem excessu laedi arbitretur. Neq; unquam ob eas res quae appetitui infestae atq; alienae sunt: morbi committuntur: easdem namq; libenter fugimus. At quanuis haec tres quas assignauimus partes: nobis noceant: hic foeminarum usus longe nocentior est: ob quas & membra consumuntur & sensus hebetantur & quod uis foelicitatis impeditur iter. Neq; solum propter illas qd praecipuum est obliuiscitur: uerum & in somniis & in uigilia & in crapulis & per inedia in labore atq; quiete semper in animarum perniciem corporumq; iacturam: dum quis modus circa amasias haberi debeat: excogitatur. Ast alias moesticia ob ignauiam in ea re superuenit. Et dum illas quas amore prosequimur: laudamus: e somnio excitamur: quas in instanti execrari solemus: quanuis aliter interior affectus sentiat: & eas auiditas prope amplectatur: a quibus quum amamur ardentiores reddimur. At si nos abhorrent: amantes ad iram atq; frenesim prouocant, si alios praeterea inquirunt: illis maxime iniuriantur. Et si a nullo requiruntur nullius meriti iudicantur. Sed si ea demum quae dare possunt: largiuntur: in deterio rem errorem deueniunt: quae res maribus omnibus uniuersa est: corpora cum ipsis foeminis delere, quae sua uoluptate plenius uti cum minori labore atq; carnis detrimento queunt: quanuis carnem ob nimiam ueneris frequentiam aliqua quandoq; laxent: aliae etiam per eundem excessum pinguescunt, qui

Quae nocent sanitati

Potus quatenus sit nocentior

maribus omnibus semper aduersus experitur. Ii & eni nō solum maiorem & uirium & sanitatis portionem ob id amittunt: uerum pars ea quæ illis supest: neq; uiuacitatē neq; anhelitū sibi cōdecentes retinet fōtes itaq; unde tāta oriuntur mala merito fugiendi sunt. Verū quū earū expugnatio & prope & a longe istare uideat: null? usq; hic loc? occurrit: ubi ab eis securi & oīno protecti manere possim?: uerū ea pars capescenda est: in qua min? lædi queamus: neq; ulla tamē simplici obliuioni præstātor in præsentia occurrit: nam si cū impetu fugere uolumus retenta fantasmata amorē adaugēt: at si prope eas secure stare & oblectamēta ex honesta cōmunicatiōe ab illis capere existimam?: quū earū melliflua distillatio sæpe gustatur: ratio quādoq; euanescere cogitur, unde maior forte error comittitur. At quis nostrā extimationē nō tantū separare ualeam? ut aliquādo nō excitetur: dum illi per hāc uiam mederemur: haud aliter nobis eueniret: q̄ qui per uana somnia fontes quibus sitim leniant: inquirūt, qui nihil præterea quāuis quoquo modo elaborent: defatigari uidentur: si labor ille ad mentē reducatur: p̄ quē dū uigilam? exerceri solem?. Et uti supius dictū est: nō solū cū fœminis coire: sed secum ēt cōuersari nocētissimū est. uirile si quidē sēmē in corpore minime cōgelatū ē: donec ad generatiōis actū uēiat. Nā si multū cū mulierib? fabulatur aliquādo fantasia nostra tantum membra uexat: & uoluptatē illam incitat: ut ipsa materiā illā ad se spissando conuocent: quæ postq̄ habitu illo induitur uel per se exire cogit: uel ab urna uehitur. quæ quum maneret: putredinis causa esset. At quum huiusmodi sperma & subtilior ciborum portio & maioris substātiæ pars sit: si intra nos remanet: maximo mēbris præsidio est. quā quippe ob rem qui corpus sæpe exercere uelit: ab hoc errore nimium præcauere debet.

Quammaxime detestandi sint: qui humanum ualorem ab opum uel copia uel inopia existimant.

Caput. y.

2. Liquam honestam uiam in qua mortales personas exercere queant: assignauimus quia omnibus uniuersim apparet: homines ipsos reliquis animantibus præstare: quanuis iam nonnullos me uidisse memini qui eiusdem ualoris sese esse credebant: quanto suæ opes pretio habebātur: a quibus possideri ipsi uidentur (ne illos falso eas possidere arbitrentis) q̄ tamē eos nō errare dicere audebit. Si q̄dcūq; aial brutū quū suā speciē ut cū alia cōiungat deserit: cōtēnit: id maxime ab omnibus sperni solet: quāto id ergo difformius in ipso

hortene meti

libro

non p̄ opes quib? amandis

206

SEXTVS

homine uideri debet: qui ad nullū aliarū rerū usum natus est. Sed cæteræ mundanæ res ut illi inserviant: factæ sūt: et nos uolūtate praua contrarium factitamus. nam uti temporalia bona nostram uitam sustinere debuerant: & nos ea pro uirtutum ornamento possidere debemus: maximum sinistrum nobis afferunt. uidemus equidem tantum mortales in superbia atq; elatione augeri quātum suæ opes crescunt: quæ res manifesta fraus est. Si & enim nullo pacto spectem permutare neq; se in suas opes neq; illas in se conuertere queunt: quanq̃ illas magis seament. Ex huiuscemodi enī diuitem p̃sonis nō tāta extimatio quāta de suis opibus fieri solet, quæ res aperte probatur quum ante earū possessionē uel post illarū iacturam nemo illos salutare dignatur. At qui bonitatē possident: quanuis pecunia indigeant: semp̃ humane uidentur: uirtus quippe a deo nobis conformis ē ut nullo pacto discedere possit: nisi a nobis metipsis deleatur: neq; alius quispiā nos illa priuare potest. Quum sic itaq; sit: ut id qđ nobis proprium a natura est habeamus longe magis enitendū q̃ pro rebus illis elaborandum est: quæ fortunæ ludibrio eunt redeūtq;. Vestes siquidem quæ ineptum corpus induunt: haud aliter sunt: q̃ membra quæ a corrupto corde reguntur.

Quis modus circa cibos capiendos sanis hominibus esse debeat.

Caput. yi.

a Liqui cibi ob cōformitatē quā cū nostris cōplexionib? habent: & frigidas & calidas opatiōes faciūt: in æstate enī nos cōtra calorem protegūt: in hyeme uero frigori obstant: quāuis ferculū ipsū qualitātē p̃ tēporis discrimina nequa q̃ mutet, quæ res haud aliter se hēt: q̃ noster anhelit? cū quo & frigida & calida mitigare solem?, quæ qđē extrema sine suæ qualitatis mutatione tēperare ualet: immo & deambulatio ipsa mediū inter æstū & frigus possidet: quies nāq; ut hoc uel illud extremū nos nimium premat: conficit. At exuperās motus calorem ingentē tantūmodo efficit, quā quippe ob causam mediū omnibus in rebus (in quibus extremū haberi potest) obseruandū est. Vex de uirtute dicem?, circa cuius uiam mediū tātum obseruare debem? uex illi? maximā partē capere elaborādū ē, qua sola præposita (ne derelicta dicā) i cæteris reb? uel magis uel min? q̃ noster appetit? desiderat assumere debem?: ex quocūq; enī horū extremorū detrimētū atq; culpa seq̃ potest. Nam quū uel inedia uel uigilia uel nimia defatigatiōe præmur: uires aperte debilitantur. At per cuiuspiam istarum rerum excessum certe onerantur: hebetanturq;: neq; ob id nos damnū in

præsentia sed & in futurū sequitur: quanuis quantum ad ipsum cor-
 pus attinet: ciborū copiam potius q̄ in ediam præferimus. In nāq; qui
 sub stricta norma uiuunt: parum astringi si ægritudo illis euenerit:
 queunt. Immo & quū sani sunt: a minimo excessu nimium occupan-
 tur. Cibū ī mane capere (qđ meridiari dicitur) & ad habitatē & carnis
 temperiē mirandū in modum prodest: dūmodo tenuis sed substātiosa
 quātitas sit: post quē cibum uel parum uel nihil bibendum est. Tarde
 tentare haud parum nocet: membra equidē cibū p̄ assuetū temp̄ appe-
 tunt: qui quū illis denegat̄: illa cōcaua loca uētositate replētur: tēpesti-
 ue itaq; comedere magis p̄ ea prodest: quia aurora magis prope cor-
 poris præsiidiū est: qđ si tarde facim̄: tā deficere: ob longū post surre-
 ctionē discursum incipim̄. Tēporū discrimina uti nōnullæ alites cape-
 re bonū mortalib; esset. aprica scilicet in hyeme incolere loca: uere au-
 tem tēperata: æstate demū frigida. per autūnum uero medium primæ
 æstatis iterū repetere iuuat: q̄ uis uolucres ipsæ maiori necessitudine
 ob rerū iopiā cōtra naturæ uices premantur: quanq̄ nunq̄ tanta præsi-
 dia parare uel solertia uti possum;: quin de extremo ad extremū transi-
 re nobis non lædat. Quā equidē ob causam tanti in ipsorū temporū di-
 stinctiōe morbi oriri assuescunt. In uere namq; propterea ægrotare so-
 lemus: quia exacta hyems membra stricta contractaq; dereliquit: quæ
 adueniēs calor dilatare & nouitatē sentire efficit: tum etiam quia no-
 uorum fructuum auidi ingredimur: qui quū neq; curati neq; corpora
 ad eos edēdos idonea sint: ægritudines cū facilitate celeritateq; ad ge-
 nerantur. In æstate uero magn; cū exuperante siccitate istat calor:
 aer quoq; pinguis distēperatusq; ē: & nos ut laborē præsentē leuem;
 cōtrarias res capim;: ueluti uirides fruct; uina frigida atq; aquā ege-
 lidam sumere: membra quoq; detegim;: & in humidis locis consisti-
 mus. In autūno præterea mēbra aperta laxaq; ex præterito labore
 exeunt: quā ob rem a minimo frigore tunc penetrari queūt: & uti tūc
 corpora alleuari incipiunt: edendi auiditas q̄ maxime excitatur: & cibi
 ipsi oēs tunc ad putrefactionē redeunt, quapropter quum nimia eos;
 quantitas sumitur: maximā nocendi uim continet. At tunc corpora
 multa cū difficultate mederi assuescunt: tum propter ipsorum morbo-
 rum grauitatem tum etiam quia prope frigus assistimus: quanuis ip-
 sum malos humores uel ad salutem reducendo uel per dissolutionem
 (ne mortem dicam) depellere solet. Verum ab eo adiuti dolores pa-
 tientes mirum in modum affligunt, quos in frigido tempore eicere
 per arduum est.

SEXTVS

Quibusnā in locis propri? auctoꝝ sēsus capiendus sit: cū optimis ad rem eandem exēplis. Caput. vii.

p Roprius auctoꝝ sensus illic est: ubi sua ipsi opera limitare solent. Nam quū solute (ne modo longo cum ipso auctore dicā) loqūt: uel parū uel nihil ab illis uerbis substātiæ capere possum? neq; tunc magnitudinē terminare nobis licet: neq; a re distantē figurā dabimus: ueluti quū uer bonum esse dicim?: quod non nisi aliorum temporꝝ comparatione intelligēdū est, quoz singula proprietatē cæteris alienam possidere uidētur. Hyems corpora & per dentiu & neruorum & iuncturarū & ilium dolores uexat: qui dulcia & relaxationē requirunt. Nā frigus & membra strigere & dolorem excitare solet. Sed in priā æstate elemēta maxia uariatiōe ac repugnātia aduersant: quā ob re uariæ tūc ægrotudines oriūtur. Verꝝ q̄ causa minie firma atq; stabilis ē: cū facilitate curāt. tūc qppe morbi sāguinei magna ex pte sūt. in ultia uero æstate ob relaxationē & aeris corruptionē corporu lentiamq; corpora infirmantur. Eueniunt quoq; per id tempus maxime pestilentes febres: aliq; haud dissimiles morbi quia iuncturarum laxitudo crassis humorib? auia patet. Maxima demū ægrotudinū pars quæ in autumno eueniunt: a putrefactione ortum ducit, eodem namq; in tempore fructus omnes dissolui ac corrumpi propterea incipiunt: quia ad suæ perfectionis culmen iam peruenerūt. Ad experientiam præterea deueniam?: quæ satis aperte nobis demōstrat: plura in una æstate mortalium corpora q̄ per numerosas hyemes a naturæ ægrotudinibus iterire: quanuis quum calor adest: & uberiores ciborum copiam inueniam?: & non tantis tegumētis uti in hyeme homines idigeant: & cōtrarium p frigus sensui pateat. At uero si uel frigore uel fame aliqui intereunt: eisdem a natura cogi ac superari non autem ægros illos esse dicemus. Verum quū sufficientem medium & alimentū & uestium: ignis atq; domorum possidemus magna ualitudine in ipsa hyeme corpora præstant. Quam ob rem nimitū ab ægrotudinibus quæ nobis eodem tempore eueiunt: infestari solemus: quia membra pene oblita ab ipso morbo inopinate inuadūtur, quod non nisi illis quibus opportuna media defunt: magna ex parte euenit.

Quum ad senectutem ultime deuenitur: nō satis sufficientem calorem naturalem possidemus: neq; ii qui prope sui ortum sunt: opportunam adhuc duriciem receperunt: quam ob rem ex utraq; harum partium magnus numerus in hoc tempore periclitatur: quā illud nequaquam negligendum sit: in locis calidis nullos pene se

nes inuēiri solere: si eorū in gēs turba quæ in frigidis supesse solet: cōputerur. Sed in pedibus præterea montium ubi frigori proximi a caloreq; reotissimi sunt: & diuti⁹ & recti⁹ conseruātur. At si quispiam æstatis ægritudines ab hyeme materiem atq; causam portare: arguere uellet, eūdem confundere facillimū est, quouis & enī in tēpore minimū excedim⁹: si errores quæ æstiuo tempore agim⁹: annumerabim⁹: Præsertim quū tunc cibi & uirides & imperfecti sint, quorum ii qui in nostrū alimentū mansuri sunt: ilico quū frigus aduēit: & curari & fūdamentū capere incipiunt: neq; aliam maiorē probationē ad hanc rē facile inuenies: q̄ ea quæ ad sēsū ipsum prōptissime occurrit: quum demissa atq; calida loca mortales petūt: in quib⁹ facillime infirmari assuescūt. e cōtra aut in sublimib⁹ sane degim⁹: q̄uis & sæpius & maiores excessus cōmittam⁹. Nā si corpora per frigus celerrime astrigi ac cōdensari uideamus: id nō min⁹ ad salutē q̄ ad mortē conferre uidetur. Aialia siquidē ratiōis exptia si urbana præsertim quæ uti p̄sōas nostras coadiuuare possum⁹: exceperis: naturæ beneficio patent: quā quippe ob causam tunc habiliora experiuntur: quum ubera paschua per agros passim inueniunt. Illis namq; uel domus uel uestes nequa quā communes sunt. uerum simul cum illa ciborum copia nimium ab ægritudinibus infestantur: uti a sanguineolo morbo recte ab hispanis sic dicto: est siquidem herba sanguinaria cognominata qua pastæ oues toto uentre distendūtur: fit quoq; tunc in tēpore & bufilosa & suspiriosa ouis: a quib⁹ omnib⁹ morbis extēplo in ipsa hyeme (si p̄ueniūt) redimūtur: quāq; morbos eosdē ab æstate duxisse pecora ipsa aperte ostendant: quanuis inter ipsa animalia maxima differentia sit: uacca namq; multum humoris per ipsum calorem desiderat, qui quidem ab ouibus arcendus est: quanuis omnibus maxime noceat: si illis paludosa & grandinib⁹ percussa paschua pascere & cursu carentes aquas bibere acciderit, qđ quidem nocumentum non nisi in frigido tempore demonstrare assuescunt, quod traicere & ad calidum deuenire tempus in inime queunt. Verum si sani animantes huiuscemodi ab æstate exeunt: quanuis macilentū restent: hyemem cum tenui cibo sustinent: in qua certe rarissime obeunt: quāuis si malum aliquod patiant: id in æstate ob membrorum laxationem longe facilius curari potest, quæ res & quietem & sedatum animum & hilare corpus longe a nobis arcet: tunc quippe quum corpora disgregata circa se sūt: delectationem illam capere non queunt: quam cum leuitate & conjunctione longe præstantius adipisci solent. Neq; calorem tantum quem

SEXTVS

sol adducit sed & aeris impfectione iæstare haud sine nostro maximò nocum èto sentimus. Quã ob rem tunc quiete nulla in parte inuèim?: præsertim in caliginosis dieb? (quos caninosos nõ sine aliquo discrimine hispani nominât) in quib? quis solis uis non tã apte demonstratur: aeris nocumentũ longe magis sentiri solet. At i hyeme quãq̃ ueti nimio robore præstet: & expurgati sunt: & psonas ubiq; in quiete collocare possum?: quis illos nequaquã intelligi uolumus: qui nimia inopia premuntur. Sed quãuis in prima æstate hoies purgari cõueniat: quis unq̃ pugnam incipere uidit: in qua q̃ dimicare debent: quoquo modo non præparentur: quis id modo diuerso fieri deceat. Nã si ferro decernendum est: armis indui q̃m ultũ iuuat: sed quũ flumen transnatum dum est: uestes deponere multũ prodesse omnib? patet. quã ob rem in ægritudinũ congressu purgari potius q̃ in exitu conuenit.

Quib? horis diei & corpora ad sua exercitia magis ualeãt: & anim? ad sui generis actiones præstantior sit.

Caput. viii.

c Orporis uires & auctiores & habiliores uespertino poti? q̃ matutino tẽpore ob tres maximas causas apte experimur, quarũ prior ipsa natura est: secunda uero cibus: ultima non nisi exercendi assuefactio esse cognoscitur. Per naturã itaq; nos ualidiores eo tũc nostras uires sentire: propterea fit: quia tẽpus illud maiori robore manifeste præstat. Nam quanq̃ uel homo quispiam uel aliud quoduis animal ab ineũte ætate corp? a mediã nocte ad duas horas usq; diei exercere assuescat: neq; id multum in re qua laboraret agere posset: & ei? membra maximum detrimenti nimiumq; laboris & corruptionis caperent: quã quidem defatigationem si a meridiano tempore ad duas horas usq; incipientis noctis permutaret: quis assuetũ minime esset: & præstantius operaretur: & maiora cum minori sui detrimento perficeret opera. Maior nãq; corporũ uariatio tormentumq; in media nocte certe consistit: tunc & enim uespertinos humores disrũpere & ad auroræ imbecillitatem subtilitatemq; declinare incipimus: immo & in meridie inhabiles esse magna ex parte solem?: præsertim in æstate: tum propter solis uigorẽ tũ propter ipsi? aeris soporationem, quæ quidem & cum ægritudinib? & exercitatioẽ facile cognoscitur: sed quis ægri hoies a uespere ad mediã noctem magis q̃ alio in tẽpore cõqueri soleant: paucissimi tunc obeunt. nam quanquã dolores auctiores sint & corpus uehementius affligant: membrorum etiam robur longe ualidius resistit: & morbum sustinet. At in aurora & si quietem

quandā corpora accipiant: eo tunc magis mori solent: non ob doloris augmentū sed ob uiriū defectionē: quī ad intellectiōnis partē tunc clariōres propterea sumus: quia carnis uis illi minus tunc repugnat. eae namq; tunc & afflictæ & laxæ ob noctis humiditatē solisq; absentiam iacent. Ciboz; præterea substantia eodem in tempore remāet quoz; impedimētū atq; repletio iā depulsa sunt. At si prandio sumpto exercemur maius ab ipso cibo impedimētū q̄ robur prodire sentim? uerum quum cibi corpulentia digesta atq; depulsa est: & ipsius alimēti recēs atq; ualida substātia in nobis restat: nos ad quantum corporis actionem nimīū adiuuat. Dicendūq; est postremo: quonam pacto per exercitationem habitū quēdam uendicamus: qui naturā multū imitari uidetur: quī non tantā constantiam firmitudinemq; possidere experiatur. Quum maior siquidem ex parte maiores ac præstantiores corporis actiones in uespere a nobis agi soleant: tunc uires ex se aptari sentiunt: neq; tunc ignauiam solū odere uidentur: uerū omnia membra ad sui exercitationem incitant atq; prouocant: uti fit quum clarum fontem uidemus, qui bibendi auiditatē nobis augere solet: & recte constructa domus: quæ nos illic protinus habitādi cupidos reddit. At quum aurora aduentare incipit: membra fumosos humores disrumpere & quietem præsentem & præteritum laborem ostendere incipiunt: ueluti quū feбри uexamur: i cuius discessu maiorem q̄ alias imbecillitatem ostendimus: quāq̄ in præterito tempore nos fortius uexauerit.

Quis modus circa prænoscentā strenuitatem uerus sit: quis quoq; fallax sæpius experiatur.

Caput. ix.

d Eoz; opinione præterea dicemus: qui audaciæ magnitudinē iuxta cuiuspiam hominis complexionem terminatā esse uolūt: quæ res si uera esset: quū homines qui aliorum qualitates dignoscūt: sint: strenuitatis nostræ copiam nobis ostenderent: quī cætera experimēta abiiceremus: neq; pugnam uel expugnationem aliquā cōmitteremus. Nā quanq̄ in prælio cōgrederemur: immo & in hostiū fronte (uti sæpe inquitur) si complexio id agere denegaret: auctōrū præmium ad temporis lociq; conuenientiam assignaretur: quū nos tunc nihil nobis conueniens fecissemus. Et qui strenuam complexionē sortirentur: quī pugnam nequaq̄ cōmitterent: præmiū illud eis decerneretur: quod & magno animo & manu promptis uiris dari solet: quū semper uideam? singulos homines hac i parte ita haberi atq; extimari:

SEXTVS.

uti locus quem occupant: requirit. Si alia præterea cõplexio animi magnitudinem alia uero pusillã imitatem facit: quonam pacto ipsæ imutabiles sunt: & strenuitas per singula minuta moueri uidetur? Nã quum complexionis fundamentũ illud fortitudo haberet: ubi semel perueniret illic etiam minimo cum discrimine sæpe rediret: præsertim quũ eũdem procedendi modũ necessario obseruaret. At si ab ortu semper ulterius ire acciperet: nunq̃ fugiendo reuerteretur: nisi magnũ nocumentũ prius exciperet: cuius rei experientia contrarium idicat: alia & enim hora nimiũ antere: alia uero multũ uel aufugere uel retro stare solemus.

Quæ præcipua strenuitatis causa existat.

Caput. x.

q Vum satis hætenus opinio hæc quam in principio introduxi mus repræhensa sit: restat ut præcipuã strenuitatis causam atq; fundamentũ disseramus. Cui certas causas assignabim?: quæ pluribus aliis actionibus etiam conueniunt: quod quidem fundamentũ rationem atq; constantiã esse dicimus. quam ob rẽ qui constantiores sunt: & rationem magis capessunt: maiorem animũ semper ostendũt quibus ob hanc moderationem magna laus semper debetur. illi nãq; qui a ratione duci negligunt: nimium semper uariant: excedunt enim uel deficiunt: neq; unq̃ modum obseruant, qui quidem altera die timidi altera uero temerarii recte dicendi sunt. quũ rationis itaq; claritudo in singulis cõplexionibus habitare possit: in singulis etiã & strenuos & timidos hoies includi manifestũ est. Sæpe nãq; accidit ob periculi timorem aliqua tentare nequaq̃ audere quæ tempus fieri permitteret: si auctores rationi conformarentur: quod in hunc modum sane probatur: si hominem namq; supra lapidẽ sui ipsius altitudinẽ possidentẽ iponimus: qui cũ facilitate & alterum pedem & maiorem sui corporis partem extra pendentẽ sine ullo timore quia periculũ abest: facile mitteret. at ismet si supra turrim ascenderet: ibiq; pedem extra mitteret: nisi nimiũ assuetus esset: ilico caderet: neq; id ob aliã causam nisi propter sui comitẽ timorem: & quia ratio ibi adesse desinit. a qua si homo duceretur: non minus illic q̃ in infimo loco consistere potuisset: q̃uis longe maior error est: tunc præsiidiũ min⁹ inquirere quũ eo magis indigemus: eodẽ siquidem i tempore maius beneficium ab audacia prodire solet. Periculosa accidentia uitare optimum est: quæ tamen postq̃ nos circumueniũt: nullo pacto tam secure q̃ cum nimia strenuitate uitantur.

Quales affectiones circa rem ipsam mortales pro sui cuiuspiam complexione discriminem obseruent: & quonam ordine in aciebus ob eandem causam debeant collocari.

Caput, xi.

a Tueri si operandi modus noster circa ipsam audaciam petat: id sciri etiam per ipsarum complexionum conformitatem potest.

Sanguinei namque in principio suae strenuitatis magnitudinem exerce re solent: tantum quippe tunc a celeritate iuuantur ut si animi fortitudinem possident: nullo modo ab aliis inopinate inuadi queunt. Suam plenam equidem habilitatem quum aliquid inchoant habent. At quum alios prius pugnare uident: eorum audacia nequequam augetur: immo minui certe experitur: quia ipsorum uires tunc extenuantur. Quae quidem in re melancholici in secunda acie annuerandi sunt: qui quis non multum citi sint: sua durities cum illa breui temporis morula eorum uirtute hac in parte auget: neque illam tantopere alio in tempore habere possent. Nam ueluti durities solutionis partem istis demit: ita eis in principio ad iumento est, ob eam enim maiores operationes quam aliqua alia ratione agere solent, quum in principio itaque rigor auctior sit: secundus locus merito melancholicis dari debet. At colerici in tertio loco accedunt: in principio namque facilius laederentur: nam quamquam agiles sint: occupatione aliqua in principio impediuntur: qui quum aliquantulum in ipsorum hostium conspectu morantur: longe magis quam caeterarum complexionum homines eos fortitudo atque ratio augeri solita est. Quum flegmaticorum uis tarda sit: ipsi ultimo in loco disponendi sunt: audacia siquidem tunc omnibus euenit: quum maior etiam uirtutum copia accedit: sine qua semper corpus afflictum est: neque per ordinem procedere potest, quum non id omne quod sibi uel conuenit uel alias habere solet: possideat: ueluti uas quoddam in quo duas liquoris mensuras ponere possumus: si una tantum in illo mittitur: humor illic facile corrumpitur. Si uero non maius esset: quam ubi una stare posset: illam diutius conseruaret, quod tunc sane apparet: quum homo quispiam qui uirtutum multitudine praestat: aegrotatur: qui quum imbecillior redditur dum modo sentiendi munera retineat: non minore adhuc ad unicum impetum uim retinet: quam homo mediocrius alius: qui sane incederet, neque ipsi tantum qui aliquam roboris sufficientiam sortiuntur: uerum & ipsi paruuli currunt: deambulant: & quamplures alias actiones cum hilaritate agunt: qui id quod illis in praesentia conuenit: habent. At fortis ille qui aeger iacet: quamuis imbecilles adhuc a natura superet: sufficienti motu carens in lecto stare cogitur, neque ulla ex parte gaudere potest:

SEXTVS

quum sese ab illis muneribus quæ sæpe habere solebat : expoliatum uideat. Quam ob rem & si flegmatici ipsi sanguineos in principio roboris copia uincerent: non tam é uel rem cū ordine aggredi : uel recte ualere queunt: quā quippe ob causam prius q̄ certamen ineant: exerce ri debent: & alios ante sepugnare uidere eosdem adiuuat: illud enī sua membra excitat atq; uiuaciora eo modo reddit: ut sanguineos in longum superarēt, quæ quid é norma in proelius obseruāda est: neq; aliū de huiuscemodi ordo negligend⁹ est: quū in omnibus artibus quātū ad ipsam naturam attinet conseruari uideatur, q̄uis ab industria regi ignoremus.

Quantū ante aggredienda pericula timor iuuet : q̄tumq; in ipsis trepidare nocere soleat.

Caput. xii.

q̄ Vamcūq; creaturā exercitiūue qđ aggredi uolumus nos timere: debere ratio uel saltem experientia nobis ostendit: ii & enim qui ante congressum nihil timét: aduersariorūq; magnitudinē: robur scientiamq; existimare nō curant: neq; ab ifortūniis quæ accidere possunt: dubitant: neq; ipsi terrorē hostib⁹ inuicere: neq; eos multū preme re uel ab eis plenā uictoriā acquirere queunt. Qua quid é in re illud cōnotandum est: singulis hominibus timoris portiunculas saltem pertinere: quæ aliis ante certamen: alius uero nō nisi in ipsis periculis eueniunt: quanuis prior illa trepidatio: timor dici haud recte potest. Cōsideratio namq; quædam est: quæ membra alterando dilucidat: eaq; eo modo contemperat : ut neq; dictis neq; factis uel excedat: uel deficiat: quæ etiam loca & tempora in quibus & utile & damnū nobis euenire possint: metiatur, quas quid é partes quū recte consideram⁹: qđ enim nobis deest: ut negocium nō bono animo aggrediamur persequamurq;: si quū manus conserendæ sunt: nihil præter ordinem uel fecimus uel dixim⁹: neq; ob id cum furore ire debemus: is nāq; ubiq; nocuus est: mēbra abscindit: obcecaturq;: & uires occupat: & nos nostra industria uti prohibet: neq; aliorū insidias probe cauere sinit. At quū hostibus proximi sumus: quæ nam necessitas nos semper ab ira detineri cogit: Eodem equidē in tempore nō si opus pro muro habetur: & hostem punit, qđ cum ira nō nisi minimū est. Quam quippe ob rem tūc mēbra dilucidāda sunt: & alteratio in uim atq; tēperē permutāda

Quam ob causam pusillanimes min⁹ ante pericula timeāt: at magnanimi contra.

Caput. xiii.

a Tū qui in p̄cipio immo ante periculū (ut rectius dicam) nō

timent: cogitationē rei ipsi minime applicāt: neq; quoniam pacto pro
 regi uel offendere debeant: inuestigare curant: quam ob causam ne/
 glecta ratione semp uel deficiūt uel excedunt: & ea cōmittūt quæ stre
 nuis uiris nullo modo cōueniunt: ueneris equidē atq; edēdi uoluptati
 bus ultra suas uires implentur. Talia quoq; ac tanta uerba dicunt: ut
 nūq; actiones cū necessitudo instat: illis correspondere possint: a quib?
 nocuentis aduersari eos dē non recta habilitate ualere clarū est, quo
 fit: ut neq; alios offēdere neq; se a maximo timore excusare possint,
 eos nāq; qui cōtra hostes imbecilles sunt: ab illis affligi debere timē
 dum est. Vnde illud puēire solet: præterea dicemus: quapropter
 strenui in principio uerbis saltē magis q̄ timidi trepidare ostendant,
 quod non sine sufficienti causa prouenit: illi namq; qui dicta factis
 pro uirib? (dum uita duret) quāuis nocentissimū id illis sit prosequi
 deliberatū habent: uerbis excedere magis uerent̄ qui quū semel per
 rationē ipsam pugnare statuunt: nunq; ab eodē proposito discedūt: q̄/
 uis in certamen descendere prohibeant̄, quæ taciturnitatis conditio
 tamen illis magis inesse uidetur: qui uictoria aliqua potiti sunt: iis eq̄
 dem qui propiores culmini sunt: fœdiorē ruinā fore māifeste arbitra
 tur. At timidi contra ubi non nisi uel honoris uel uerecundiæ iactu
 ra occurrit: periculum libenter uitant: & dum extra contrahunt: an il
 lis iniuria fiat: nihil curāt: q̄ quis multa de se supra eadēre polliciti sint:
 quam ob rem huiuscemodi homines nō timent: nā si pericula subire
 certe arbitrarent̄: nūq; similem laborem capescere promitterēt, q̄ uis
 hac semp i pte expediti maneāt, nihil eni ulterius aggrediunt̄: q̄ quū si
 ne periculo posse exire credant, q̄ uis aliter promiserint. At si in pugnā
 se descensuros esse dicant: a deo inter ultimos eunt: ut ab ipsis leuissi
 mis iaculis adhuc attingi non queant, qui postq̄ uel in prælio sunt:
 uel capti habentur mirandū in modum timēt: quū loca illa neq; suis
 animis conueniant: neq; ipsi illic posse uenire existimabant: tantum
 extra rationem bonitatemq; undiq; uiuūt.

Nūq; ueræ uirtutis alūnos ultra q̄ ratio imperet timere solere: cū
 timoris ipsius atq; strenuitatis diffinitione.

Caput. xiiii.

a **T**homies uirtutibus dediti nūq; rem agunt: in qua timiditas
 annotari possit: tunc & enim uirtute carerent. At quanq̄ non
 multam strenuitatē eorū nonnulli ostendant: neq; in periculis tamen
 fugiūt. Neq; illud propterea denegamus aliquos ex iis qui turpiter de
 gunt: tanto cum rumore quicq; quandoq; aggredi ut populū terreāt,

qui haud minori cum furore terga uertūt: si uel resistentiā in hostib? inueniunt: uel eorū falsa imaginatio euanuerit. Boni autem uiri neq; uulnēꝝ foeditatē neq; mortis terrōrē abhorrēt: dū uictoriæ & strēuitatis nomen amittere posse excogitant: q̄uis eorū timor nō nisi in ingresſu ipsi? certaminis sit. Verū quū quidq̄ illis inopināte accidit: nihil tūc timent: quia excogitandi tempus defuit: & quū manibus proeliū inīrtū est: & periculū adest: timorē oēm deponunt. At timidi e cōtra penitus agunt. Et q̄uis tumultuatim procedere uideamur: quid timor ipse sit (ut ordinē ubiq; obseruemus) determinādū est. Timor nō nisi rapida excogitatioq; subita est: quæ mēbra per nocuenti repræsentationē soluere atq; obscurare solet, siue ipsius damni imago auribus: oculis: extimatiōe: alio uel sensu mūnere ad animū usq; peruēiat. Strenuitas præterea (quādo aliud cōuenienti? nomē ad hanc uirtutē declarandā haud prompte nobis occurrat & celeritate magis q̄ uerborum elegantia in præsentia indigeamus) uoluntatis affectus quidā est: quæ mēbra & incitat: & ad aliquam terminatā partem tendere & cætera postponere appetere facit: illis tamen suadēdo ut omnia aduersa ab ipsis superari: & suam intentionē deniq; explere debere.

Quā clare aberrent: qui nos & timorē & audaciam a natura trahere astruere uolūt: & qualē timoris speciē a uerecūdia obtici solear.

Caput. xy.

a Liqui etiā supra rē hāc dicere assuescūt: nos & timorē & strēuitatē a natura trahere, quod in hunc modū defendere arbitrantur: quū infans scilicet: qui nōdū ullam periculi cognitionē habet: quē ingens sonitus tamen terret, quod quidē argumentū nihil pro se concludere uidetur: quū uitrū qd̄ sensu omnino caret: ipsa horrifona tonitrua rumpere soleant, quo quidem in modo paruulus ille alterari ob impressionem in suis mēbris factam posset: eundē tamē uel anteire uel ob timorem retrahi nō recte dicemus, ad id enim cognitio quædā manifeste requiritur, nā quū illū tam tenellum infantem supra turri imponderemus: haud cum miori audacia sese inde cadere sineret: q̄ uel in eodem uel in plano loco consisteret. Quod maior deniq; illius uirtutis pars: quam uel fortitudinē uel strenuitatē (nō indecenter appellari posse ostendimus) habitu paretur: haud multum intuentib? occultum est quū natura alios bonos: alios demū prauos esse nequa q̄ prouideat. At qui iuxta rationis normā degunt: longe magis noctu q̄ interdū timent: tum quia ita oculi loca ubi nocuenta uel insidiæ prodire possent: discernere nequeunt, tum quia illis præsidium illud

(si oportuerit) denegatur: quod in die promptū eis esse assuevit: iniquo uero contra: quod quū diurna pericula metuuntur: tenebræ illos multū iuuant: neque eosdem tantā cum facilitate: cognosci: capi que sinunt, quibus aduenientia præsidia maxima ex parte nocentissima sunt: neque in de illis aliud quā suplicium prodire solet: quo fit ut horum quisque habitum quod sibi a natura inesse apparet: possideat, a qua si tota strenuitas prodiret: non minori profecto & agricolæ & mercatores quā milites atque nobiles uiri audacia præstarent. Alia præterea pars in nobis est: quæ nos aliquando alterare: aliquando uero occupare assuescit: quā alii metum appellant: alii uero eandem sine terminato nomine deserunt: quia nullū in ea periculum esse demonstratur, quā quidē nos contractionē atque doctrinā quādam a uerecundia procedentē esse arbitramur: ob quā plura factu facillima agere ueremur: malimus etiā ob hanc noceri potius quā uerecundari, neque id immerito quū sæpe propter pericula quæ capessere solemus: homines longe magnifici assuescant. At que uerecundiæ leges dirumpunt: dedecorosi haberi solent. Timent itaque uirtute fortes & pericula & uerecundiæ iacturā maxime: timidi uero non nisi in periculis trepidant. Quidnam pars hæc sit: quæ tantū laudatur timerique: dicere non iniuria placet. Ea & enim miranda quædam lex est: inter ipsa membra sancita: qua adinuicem quū aberrant: puniri solent, quæ etiā loca iuxta nostra merita conuenientia nobis ostendit, quā ob causam quū apud maiores nobis (quouis modo uis sint) assistim: ea occupatio nem atque humilitatem quādam per ipsa membra diffundere solet: qua nos illis impares esse iudicamus: quam equidem ob rem ut ab hac seruitute redimi queant recte uiuere sæpe moluntur, fit siquidem ob istam causam ut pene nulla uerecundia astricti simus: coram eis qui nobis uere inferiores sunt: nisi a nostris uitiis tunc illic oriatur: imo & ab ea uerecundiæ parte quæ non nisi intra nos nobiscumque manet: sæpius iuuari possumus: quā qui negligunt: sæpe aberrare experiuntur. Verecundia namque tunc suo munere rectius fungitur: quū sensus illic sese conuertere ubi minime liceat: deliberant: quos quū uerecundia regnat: & frenare solet: & alterationē illā deponere facit, neque eos solū ob illum appetitum punit, uerū illos uti si iam scelus comississent: per dedecoris repræsentationem excruciat.

Quæ denique conditio obseruanda sit: ut animi magnitudine præstare possimus.

Caput. xvi.

u Idetur mihi supra rem hanc demum: neminē magnum opus uel quidquid nimia cum strenuitate posse perficere, si is postquam in ipso

SEXTVS

certamine siue manibus siue uerbis concursum est: hostis partē ualidam existimat. At considerationē hanc superbā esse nonnulli iudicabunt, quā nos magnanimitatē & certe & recte dicimus: quæ nos & necessitudini & tēpori conformari iubet. Tūc & enī superbix uel uix gloriæ crimen cōmitti dicitur: quū ante ipsum certamē uel excedētia uerba dicimus: uel irritis actibus ut hostis terreatur plebsq; admiretur: utimur, ita etiam si postq̄ in proelio cōgredimur ordinem negligim⁹ merito increpandi sumus, uerum quū hostes offendere uolum⁹: non impediti sed soluti atq; expediti incedere profecto debemus, quā quīdem conditione aduersarii per rationē ipsam parui faciēdi sunt, quo fit ut sæpe in magnis periculis præsidia nobis comparemus: hæc eq̄ dē audētia in meliori parte & præstatori operādi modo intelligenda est. Nam quantum ad ipsius ordinis obseruantia: omnes multū extimare debemus. Verū in ipso opere audacia ostendenda est, quod tūc fortius exequimur quum rem nostrā arduā atq; præstantē statuim⁹: & partē illam quæ ab hostibus possidetur: non nisi fragilem atq; futilem arbitramur, qui e contrario quippe faciunt: nimirū aberrant: neq; ab illis multū pœna distat: nam si nos, xx, pedes saltare solemus: & cū alio qui ad, xxiii, peruenit: concurrimus: illius saltū magnū existimare non conuenit: sed nostri oculi tunc anterieus ponendi sunt: & in mēte omnino statuēdum est nos ultra limitem illū saltare assuescere. Nā quū aduersarii pars maxima existimatur: uires abscinduntur: immo non solū transitus tunc sed accessus prohibet. At uero quū ferro decernitur: quādo cūq; ictum facimus, quū quis supra toracem demus hostem uel externere uel ægre ferire credendū est. E contra autem ab eo tunicam nostrā trāsfodi abscindiq; nullo modo posse arbitrari debemus: sub qua tamen fidentia nullus intectus locus deserend⁹ est. Cōtempus siquidem hostis sæpe uel uicit: uel cruētum atq; luētiosum certamen edidit, timor & enī qui corpora temperat: optimus est: ille uero detestandus atq; miserrimus: qui laborem recte capeffendū arce re atq; uitare nititur.

Quonā pacto & procaces & maledici hoies nimirū cōtēnendi sint.

Caput, xvii.

H Omnes qui multa de se dicunt: diuinaq; execrant misteria: sociosq; contemnunt: quū multa corpora ui præstent: neq; timendi neq; multum existimandi sunt, maius siquidem eorū opus cū demonstratione in uerbis quæ non hostes sed se offendunt: magna ex parte transeunt: neq; huiuscemodi quidq̄ bono fine agere solent quibus

aliquando rem aliquã arduã casu quodã faciãt: neq; id tamen nisi pro
 suo magno dedecore fieri solet: illius siquidem compensatio ad tẽp?
 in quo magno cū cruciatu atq; dolore in quibus eandẽ persoluãt: re/
 seruatur, neq; unq; nisi uel nimiũ debiles uel aliquos sibi similes supe/
 rant. Nã quũ bonis atq; ordinẽ obseruantibus uiris obuiant: ab iis fa/
 cillime superãtur: in similibus siquidem temporib? deus seruis suis
 præfidiũ mittit, quem qui continue offendunt: neq; satis rationis ha/
 bent: neq; id recte petere sciũt: neq; fidem qua illud recipere possint:
 tenent: immo rarissime deus istius generis homines ultra naturã ui/
 res iuuare solet, quã ob rem uir bonus unico labore uexatur: iniqui ue/
 ro pluribus affliguntur aduersitatibus: quia nunq; loca in quib? sese
 ponunt: prudenter explorant: quã ob rem infortuniũ illis accidere ne/
 cesse est. Solent tamen isti quũ quẽpiã superant: cum suã uere/
 cundiã dissolutione qua huc atq; illuc magnis iactationibus impellũ/
 tur maximi apud plebem uideri. At quũ uetus ac uulgare prouerbiũ
 apud omnes sit: quo qui plura uerba dicunt: aberrare testantur. Solũ
 plebei id dicere norũt: quũ ipsius cognitio atq; executio inter eos qui
 ueri uiri dici possunt: restet. Huiusce quidem prouerbii & altarũ simi/
 lium rerũ inuentores haud multũ dum iuuebant: in populo existima/
 bantur, qui si ita in scribendo sicut in loquendo tacuissent: nomen in
 eosq; interitu cum corpore simul sepultũ certe fuisset: nõ parũ enim il/
 lud inter rudem plebẽ fauet: & plura loqui: & in multis locis sese itro/
 mittere. Ab iis præterea q; sagacitate nõ præstant: superari durissimũ
 est, qui tamen nunq; tantũ ordini adhærent: ut eos illi timere debeãt
 qui iuxta rationis normam incedunt: uoluptuosi namq; haud multũ
 uel uictoriã uel cuiuspiã generis honorẽ obseruant: immo & ab homi/
 nibus nimia imbecillitate laborantibus sæpe ingenti cum dedecore
 uincuntur: ipsi namq; quid suis hostib? agere cõueniat: semper negli/
 gũt: sed timoris portionem aliquam corpori repræsentare optimum
 est: ut id melius temperetur: nõ quia iniquosq; infortunia ignorem?
 ueq; illud uerẽdum est: illam posse esse diem i qua huiusmodi belluã
 uincere soleant. Quod præcipuum demum in hoc passu est: unde
 maius nocumẽtũ oriri soleat: disseram?. Deus namq; peccata corpo/
 rali pœna sæpe castigat. Verum adhuc iuxta naturã ipsam neminẽ uo/
 luptuosum ueram uictoriam acquirere posse: manifestum est: immo
 & quũ huiusmodi hies sæpe extra se sint: ad eos deuincendos nullo
 externo hoste tunc opus esse uidetur. In omnibus præterea rebus ui/
 tium cõmitti potest: quum nimia ex illis quantitas sumit: i sola dei

SEXTVS

demū seruitute id fieri nullo pacto pōt, cui magis q̄ tenet̄ nēo unq̄ seruire pōt: q̄uis id ipsum omni ui p̄ totā sui tēporis ætatē agere nitat̄.

Quātum illi aberrent: qui dū quidpiā uerbis explicatur: ibidem auctores diuersi s corporis motibus idigere garriūt. Caput. xyiii.

i Am in primo uolumine satis amplā mentionē fecim⁹: quonam modo iuuenes erudiri educariq; deberent, quonā modo quoq; actiōes dirigendæ essent: aliqua ex parte diximus. At uero quū hic de exercitiis agam⁹ præsidiū aliqd̄ illis dare proposuim⁹: qui & studēt: & ut plebē corrigant: determinati sunt, q̄ aliis mederi præsument: quū sese sufficienter nequaq̄ intelligere norint: neq; ii solū in opib⁹ errāt: uerū ea uerbis defendere cogitat̄, dicūt & enim corporis mot⁹ materiei de qua loquuntur conformari debere, quis apertiore errore unquā uidit: q̄ cum iisdem uitiiis ea quæ repræhendimus: corrigi debere existimare, solēt litterati nonnulli cathedras ascendere ut populo admirāte ipsi uociferent (quod uerbum prædicare iam latinis auribus familiare est) Et quum ad crimen iræ detestandū pueniūt: ilico furore icēduntur: & sudor undiq; ab illis defluit: uarias quoq; atq; horrifonas spargūt uoces. Et dum nos ad patientiā reducāt & iniurias remittere faciant: ipsi furibūdos atq; iratos se esse saltem ostendūt. Solēt quoq; plura signa assueti artificis facere: ignaris quoq; quis circa amorem captandum modus sit: indicant. At aliis præsentem somnolētiā aliis uel tardum aduētū: uel celerem discessū obiiciunt: quos multa plebs audire ut eos reliquos uicinos passim increpare uideant: festināt (tāta iam mortales inuidia premit) quanuis singulis ibi portio nequaq̄ de negetur: prædicatores enim ii quandoq; principes: quandoq; mercatores: ast alias agricolas: iuuenes: coniugatos reliquosq; uicissim non solum redarguunt: sed & acriter detestant̄, quæ quidē correctiōis uia nequaq̄ sed ignōinæ pfecto ē: neq; aliter apud oēs itelligit̄, q̄ partem illā iniuriosam tantū ab ipsa oratiōe capessunt: quā inter se postea nō sine irrisiōe cōmūicāt: dicūt q̄ppe adinuicē annotasti quonā pacto uel principem uel alios quibus fors cōtigit: noster orator detestatus est. At si aliqui inferre uelint: illis quos publice repræhenderūt correctiōnis causam a se datam esse, id nūq̄ uerū efficient: iam quippe uerecundia quā magis extiabam⁹: cōsūpta ē: nō parū & eni hoies a scelerib⁹ abstiēre solēt: ut sua flagitia alii ignorēt, quæ postq̄ ab ipso (nō iā spiritali fratre ut itēpres sine auctore loquar) patefacta sunt, qd̄ pei⁹ nobis i ea pte uetux̄ spare licet. Neq; ullā tā ipudicā mulierē esse arbitramur cui si suæ maculæ cū alteratis uerbis i foro obiiciūt qui ea peiores

alias increpanti non reddat: & lenoni suo non conqueratur. At quum aliqua matrōa potens caute atq; secrete & redargueretur & consulere-
tur: quibus cōsultor haud magni pretii esset: ea certe aut hūilior reddere-
tur: aut sua uerba saltem in bonā partē acciperet, quem quidem mo-
dum boni repræhensores in cathedra obseruare: & cum uerbis ea de-
terminare & dilucidare: quæ populo conueniunt: debent, neq; eos ge-
stus atq; motus agere licet: ut oratores ipsi præliū cōmittere uidean-
tur. Sed uoces eo modo eleuandæ sunt: ut pronūciantis uerba ipsius
animū affligere uideantur: ob mala ab illis quos redarguunt pepe-
trata. Quum in corporis deniq; actionibus quæ ipsis membris tantū
conueniunt: non satis ualere quimus: si magna ostentatione atq; agi-
tatione concutimur: quibus in rebus quum motus quidam pene na-
turalis & minime uolentus requiratur, quanto min⁹ itaq; in illis ne-
gociis quæ ad spiritum pertinent: per magnam agitationem demon-
strationemq; præstare poterimus, tunc præsertim quum nostra inten-
tio solis uerbis declarāda est. Quam ob rem talem temperiem in illis
pōere debemus: ut ea apud omnes cum ueræ amicitiaē indicio maxi-
mo personent: quæ etiam ob male degentiū scelera mœrore admixta
scaturire uideantur: neq; ea illos uel uituperare uel ui cōducere uelle
usquā iudicari queant.

Principum mores iterum repetuntur.

Caput. xix.

9 Vanq̄ late alias de principū moribus agerem⁹: eos interrogare
redibim⁹ quonā pacto legē quādam, qua sæpe uti affuescūt: uel
intelligāt uel ratioē defendant: illi⁹ & enī sufficiētē causā ex me solo ne
quaq̄ iuēio: si eā sua termiata uolūtate atq; potētia nō statuūt: imo &
quū ipsi in similib⁹ actionib⁹ hūanitatē denegāt: eos partē hāc sufficiē-
ti cū ratione fundare minime sperare licet: ut ad quæstionē attamen
deueniam: ambages cum ipso ingressu iam sequi nocet. Maxima
in nostris temporibus regnantium pars (forte auaricia ducta) statuere
solet: ut nullæ pecuniæ præter eas quæ sua insignia gerant: intra suā
ditionē recipi possint: imo & si quispiam alienigenos duxerit nūmos
& ab ipsis & a reliquis ob eandem causam eundem priuari atq; exui
imperant: quāuis ipse easdem pecunias alia in regione lucratus sit: &
per ipsam patriam non nisi transitum petat: & statuti ipsius ignarus
sit: qui quidem uel excessus uel defectus (si dicere malueris) si ubiq;
cōmitteret: neq; mortalibus uiuere neq; a suis domib⁹ unq̄ exire con-
ueniret. Alius huic præterea non tenuis accedit error: ut quum

SEXTVS

magnū unius generis nūmorū aggerem principes possident: nummos ipsos maxima pretiositate extollūt. At reliquos per subditos exparfos sub uili ualore pagrare donec ipsi ad suas manū redeāt: uolūt, quos ilico sua pretiositatis uicissitudine excellere impant. Neq; unq; huiusce modi legūlatores ab aliquo pecuniarū generis usu prohibētur. Et nō solū istis atq; similibus retib; pau perū sanguinem (ne sudorem dixerim) suggerere solent, uerū alius in locis plebem uita priuāt: ut suis uoluptatib; latius frui possint. Si quis piā nāq; uel leporē uel similem uenationē aliquā occiderit: eundē & fortunæ & naturæ bonis priuari (nullo præcedēte, pcessu) iubēt: uide & hic & illic maximis detrimētis pau peres affligi necesse est. uident quippe agricolæ īgentes & aprorū & ceruorū & huiusmodi aīalium cateryas: quæ oīum generum fructices cū ipso frumēto atq; ordeo destruunt: neq; illis minātia uerba saltem dicere audēt: nā crebri delatores sūt: q; aproꝝ iniurias ad cēsurā ptin; deferant: unde tetri carceres in brutorū aīantium tutelā & generis humani iacturā cum igēti cathenarū mole adsūt. Quū domini itaq; ob corporis pompā quā maximā habere solēt: uel quia sibi necessarias res deficere posse existimēt: amplas sibi ipsis iniurias facere solēt, quæ uanitas subditorū ergo est: iustas sentētias ab illis petere: uel ab eis qui suas uices gerunt: qui an bona intentione iudicent: unde cognosci poterit: quum eorum consuetudo peruersa esse assuescat. Illud tamē fatendum est: ignaros a malo ad pessimum semper descendere: quā ob rem quum aliquam differentiam habent: nihil a iudice nisi uerū iudicari credunt, in quo tunc a deo inspirationem ad id agendum existimant, quos tamen ob id parum scire dicim;. Sagaces namq; uiri maiorem fidem atq; spem quū litigantia fauore atq; pecuniis q̄ a iudicis rectitudine habere solent. Ast alias inter dominos atq; subditos litigare uidemus: unde rectores ipsos quid optant in fine consequi: si causā præsertim maxima est: experiuntur.

Quantum alienæ regiones exteris hominibus ibi decertaturis nocere soleant. Caput. xx.

i N hoc capite dicemus quidnam utilitatis nocumentiq; regiones uariæ illis hominibus afferant: qui cum pluribus personis uiribus decertare contendūt: quæq; & enim externos mortales & alterare & debiles reddere solet: at quī nō eos ad ifirmitatē cōpellat: a deo imbecilles reddit: ut membra non recte gubernari ualeāt, quæ qdem res ob plures causas euenire potest: tum ob frigoris tum ob caloris excessum: tum etiam quia terræ aliæ expeditæ aliæ oppressæ sunt: & in

aliis crassæ in aliis uero subtiles auræ expirare assuescunt: aquæ quoque atque cibi non parum ad id conferre experiuntur. At illis qui ibidem nati sunt: quis aliquibus non multum ob suæ complexionis dissimilitudine res ipsæ conformes sint: minus profecto ob consuetudinem nocere queunt. Immo illud non negligenter considerandum est: homines qui uarias regiones permittunt: diu uiuere non posse, quæ quis nobis similes sint: dum ibi corpora assuefacimus ab illis adhuc lædimur: quanto id ergo fortius in dissimilibus euenire debeat: facile est existimare. Accidentia quoque alienigenis nimium nocent: eorum namque dexteritas in ipso multorum congressu eo modo patescit: ut qui ultimi ueniunt: quoniam pacto regi debeat: noscant. At ipsos cum singulis aduersariis noua cognitione uti cum priori capere necesse est: quia eos nondum in actione conspexerunt. Terrere etiam quoquo modo solet: magnam multitudinem unanimem contra unicum externum uidere, quauis non illi hic terror eueniat: qui ratione regitur, cui singulos successiue pugnatorios esse manifestum est. Si uero eadem patria uterque congregentur natus esset: æquus labor ut sese adinuicem cognoscerent: ambobus esset.

Quanta ad diuersa regna peritæ sagacitate indigeam? Caput. xxi.

a Diuersa regna præterea inquirenda bonam sagacitatem habere necessum est, quis illud uerum sit: quod ad gentes aliquarum prouinciarum superandas sufficiens sit: dummodo eæ non multum debiles sint: eundem ulterius progredi posse manifestum est. paucos & enim tunc inueniet: quod ipsum per naturam superent. Ad hanc attamen certitudinem & experientiam & ratione oportet est: quæ illud indicet: naturam iuxta sui communem ordinem fortiores sibi homines nequaquam producere, in illis namque qui singularis naturæ ipsi limites transgrediuntur: uel a summo omnium rectore diuinis muneribus deornantur: normam uel certam magnitudinem minime statunt, qui pauci tamen per orbem repiri solent: qui quum sunt: non minus in minimo quam in maximo regno & in una domo quam in amplissima urbe esse possunt: quis non tam habiles in una prouincia uti in alia nasci assuescant. In alia namque fortiores: doctioresque in re qua exercentur forte sunt, in alia uero contra sæpe euenit. Nam in patria ubi homines bene apti atque agiles esse testantur: & nemo reliquis multum præponit: haud signum magnæ fortitudinis est. At ubi quidam longo intervallo supra cæteros celebrat: & aliunde eodem modo posse præstare credit: ille maxime timendus est.

Quibus hominibus super ea quæ narrat: plena fides sit exhibenda. Caput. xxii.

m Magna facinora ab hominibus facta fuisse contine sentire solemus: neque qui ea uidisse affirmant: abesse assuescunt: sed tunc fidem iuxta eorundem ueram loquendi

SEXTVS

consuetudinem cōformare debemus: Neq; ea pars plene sufficeret: si ipsi in eadē re periti artifices nō essent: aliter equidē quīs præsentes sint: quid fiat: determinare nō queūt: neq; quāquid id conciperent: illud in clarum explicare scirent: quod facile ostēdit: quū in arte aliqua homo per quindecim, xx. u. e. dierū spaciū edocetur, quē si ea quæ didicit: exequi iusseris contrariū magna in parte capeisset, quāto minus ergo is qui rem sibi ignotā semel & nimia cū celeritate uiderit: eam determinare ualebit, uidendi siquidē facultas nō cū tanta uelocitate discernit: uti aliquæ actiones a mortalibus fiunt. Iam enim ligno lignum percutere possumus: & eiusdem percussione sonum auribus excipimus: neq; ratio collisionē illam quā sensu accepit: ueram fuisse denegat: quāuis oculi eandē nequaquā uiderunt. Præstigiator etiā & oris & gutturis magnitudine in quibus instrumenta abscondere queat: indiget. Verum illic nostrum ingenium fraudatur in ludentis celeritate & uisus nostri crassitudine. Sed ab eo demū quæ narrāt: credenda sunt, qui post primæ conditionis obseruatiā quum alios incipere uiderit: quē finem petant: ilico cognoscit: quanquā de iis omnibus qui fama noti sunt: maiora dici quā agi siue in bona siue in mala parte sint: solent, quā quidē ob rem non uerba tantū audiēda sūt: sed narrātem cū ratione qua ipsa deferunt considerare licet, aliter quippe quum omnia & maiorem & minorem similitudinem habeant: haud perdifficile est: cum aliqua uerisimili ratione partem extollere: quā uolumus. At quanuis ea nostra ratio non multum roboris habeat: satis inter eos qui parum sciunt: sufficere uidetur: quanuis in præsentia peritorum hominum sæpe contrarium appareat. Nam quanquā uiridis color ab albo discrepat: magis huic niger repugnat, quā ob rem si nos necessitudo nō cogerit: eos audire ab illisquē ediscere debemus qui circa ueritatis signū ire uident, aliter quippe tempus sine nostræ doctrinæ auctione consumitur.

Quonā pacto & poetis & historicis credere debeamus.

Caput, xxiii.

Quonā pacto illis credēdū sit: nō reticēdū ē: qui dū de quauis persona scribūt: illam adeo uel laudāt: uel uituperāt: uti si ipsa reliquas aut uirtutibus aut sceleribus uinceret. At nos sæpe intenti audiuius & amantes circa res amatas & seruos circa dominos & reliquas istiusmodi personas apud eos loquentes de quibus uel utile uel uoluptatem aliquā expectabāt, qui oēs fere ecōtra quod dicunt: sentire solent, quā partē in absentia facile fatent. Eorum namque amasæ & uoluptuosæ & turpes mulieres sunt: & domini quādoque crudeles: & si per cætera

errorum genera pererrantes: quorum scripturas quum diligenter ituemur: quisnam locus amplius nobis restet: ut uirtutibus illustres homines laudemus: minime apparet. quum ob rem scriptores recte uiuere debet: ut debita fides illis adhibeatur. Nam quis inter historicos digni uiri extitisset: in aliqua suae scripturae parte maxime dubitari potest: quia id minime probant: neque quomodo id fiebat: uiderunt, qui quanuis tunc adessent: discreparent adhuc si plures essent. At uerum quum certamen aliquod per multos annos praecessit: si alterius exercitus imperator ut suorum animos ad pugnam incenderet: tria quatuorue uerba fecit: historicus loculentissimam atque amplam orationem componit, in qua forte imperatoris uerbum nullum refert. Immo magna ex parte scriptores uel regum uel successorum quorum gesta narrabant: mercede uiuebant, illos tamen secludimus: qui sacras religiones in lucem dederunt, qui neque pretio neque amore: odiose scripserunt.

Quam multum magni momenti negotia circumspectanda consulendaque sint.

Caput. xxiiii.

e A quae agenda sunt: nimium prius quam aggrediantur excogitari consultarique debent: praesertim si de rebus maximis agitur. plures enim danum cum dedecore ob aliquam praeteritam uictoriam receperunt, quae non tantum sua industria atque audacia quantum hostium negligentia illis parta est: neque hostium atque sui statum praeteritum praesentemque animaduertunt: neque iter tempora: loca: duces: gentemque discrimina esse arbitrantur: sed omnia aequa atque paria esse falso existimant: unde suae uel solertiae uel strenuitati atque argutiae uictoriam penitus ascribunt, qua in parte multum rationem offendunt. Iam quippe mortales & in temporibus & in locis sibi iuantibus hostium impetum sustinere & parua manu ingentes copias fudere ob sui pessimum ordinem possunt, quod ob plures diuersasque causas saepe prouenit. E contra quoque hostes nobis ob easdem causas praestantes esse possunt, quo quidem in tempore a certamine continere praesidiaque parare potius quam fortunae ludibrio se committere optimum consilium est. Sanius quippe illud esse ducimus intra uallum consistere: quam illuc ire ubi ratio tunc accedere prohibebat: nosque ibidem superari debere diiudicabat: quauis eodem in loco ruc uictoriam ob eandem dementiam (ne audaciam dixerim) consequamur, quae nunquam prudentiae aut fortitudini nostrae sed hostium infortunio negligentiaeue ascribi debet. Illos namque semper errare recte teneamus, qui sese fortunae committunt: ni necessitas id agere cogerit: quae legem minime rumpit: ea quippe simul cum aegestate dilatatur.

SEXTVS

Sæpe corporis prospera habilitas in disputatione possessorib? nõ cere experitur.

Caput, xxy.

Sæpe bona corporis ualitudo & nimium membrorum robur in disputationibus nocent, cuius quidem nonnulli possessores quum contra dicuntur: manibus potius q̄ ratione contendere malūt: de nonnullis attamen dico in quibus corporis uires animi rationem superant, quæ quidem pars eadem in re minime conuenit. At illi qui eo corporis munere carent: ut non tam prospere ad pugnos deueniāt, eos necessitas quietare solet: aliter namq; agere minime illis conueniret: quanuis omnibus in rebus strenuitas necessaria sit: quæ tunc tamen demens error esset: si rei de qua agitur substantiam dimoueremus. Quum ultra namq; eundem est: haud bonus anim? ille est: qui nos retro uertere imperat: neq; si nos spectare facit: quū uertere op? ē.

Quā manifeste & sagittari & iaculatores aberrent: qui a missilib? contacta corpora quanuis a cæteris sensibus absint: manu sentire garrunt.

Caput, xxyi.

Nonnulli qui uel arcu uel balista iaculantur: quanam in parte feriant: quanuis neq; audiant neq; uideant: in ipsa manu sentire cõmentari audent, id namq; tunc fieri posset: dum missile pugno teneretur, a quo quum discedit: ilico manus ipsa ab illa sensatiõe priuatur: qua si uel in durum uel in molle dederit sentiat. Neq; illud tamen denegamus quādo ictus auditur manui ueluti si tãgeret speciẽ aliquale ostẽtare solere: singula nãq; mēbra haud tantū ad sese regẽdū efficiū hẽnt: sed & ad reliquorũ cõuersionẽ (ne cõseruationẽ dixerim) mun? possidẽt, uisus equidẽ atq; audit? qd p̄ eos discurrat: menti offerũt, unde p̄ cætera mēbra illud repræsentat: quæ quidẽ organa simul unico cõsensu maiorẽ affectionis illi? portionẽ membro in ipsa actiõe præcipuo cõdonare assuescũt: ueluti inter hoies fieri solet: qui quum aliqua in re exercentur: illi qui in causa præstantior est: uel gloriæ uel pœnæ meritæ maiorẽ partẽ concedunt: quoniam equidẽ in modo ipsi artus ei qui in opere ducis mũere functus est: tantam uel hilaritatem uel mœsticiam repræsentant: ut is quid feceris sentire fere uideatur. Verum si missile qd̄ a nobis iaculatur tanto distanti? caderet: ut illi? ictū neq; oculi neq; aures sentirent: man? profecto nihil ab eadẽ re iudicaret: illa quippe haud aliter ea quæ prope assistũt q̄ quæ reotissima sũt: dũ modo utraq; nõ tãgat: sentire nõ põt: tectis nãq; oculis auribusq; obtusis quãq; in omne lat? iaculẽur an in molli duroue corpore missile feriat: nũq; iaculãtis man? determinare ualebit.

Quam inane solaciū sit: ut in præsentī mœrore solemur: præteri-
tam fœlicitatem recensere.

Caput. xxyii.

d Etestandū profecto remediū est in præsentī dāno præteritæ ui-
ctoriæ recordatio: plures namq; dū ignominiā uel extenuare
uel abscondere moliuntur: eandē grauare assuescunt, quod tunc cre-
bro accidit: quū ab aliis cōuincimur, dici tunc q̄ppe solet: q̄uis in præ-
sentia uincamur: sæpe & ipsi uictoria potiti sumus, qui in tali re itaq;
suæ iacturæ præsidium astruere contendunt: futili ratione certe mu-
niuntur. Nam quū sūmittimur minus dedecus nos insequeretur: si
nondum digni fama q̄ si alias præstantes extitissē, in hostiū siqui-
dem potestatem nihil aliud deuenire conspicitur: q̄ qd̄ sui aduersariū
amittunt, sæpe & enim præsiidiū illud uictis succurrit: quū semp se &
aduersam fortunā & pudibundā uictoriā comitem habuisse referūt,
quo fit ut uictor defessus absq; uera uictoria restet. At si uictoria quā
alias partam haberemus apud nos maneret, ea illi qui nos superat: da-
ri non posset.

Operis intentio roboratur.

i Am aliqualem normā dedimus: qua corporibus absq; anima-
rum iactura atq; dedecore uti possimus: & e contra animum
absq; nimia membrorum læsione fouere qui uellēt possent: quæ præ-
cipua totius uoluminis intentio fuit: quum plures uideremus: qui
dum corpus fouerent: animam negligebant: & e conuerso. Ut horū
utri itaq; optima mercede digni sint: & illi & huic parti iuxta reꝝ ipsa-
rū discrimina eos inseruire debere haud immerito cēsuim?: corporis
nāq; uel merita uel demerita & ad se & ad animā spectare uidētur, quo
corrupto haud aliter & id & anima restant: q̄ antea actæ uitæ actiones
expostulant.

Qua cōplexionum diuersitate singulæ gentes sint præditæ: & per
quas corporis actiones nimia ex parte exerceātur. Caput. xxyiii.

q Vum differentiā quæ inter uariarū regionū gentes inueniri so-
leat: ab oibus posse depræhendi dubitarem: aliquem discursu
supra eā ré nobis agere placuit, in quo prouinciarū quas pagra-
uim?: cōditionē aliquā dicem?. Neq; ibidē pfecto reticebim?: q̄cqd p
maximā reliquorū hoīum copiā collectū hēam?: q̄uis eorū patria nobis
iuisa sit, agem? itaq; i hac p̄ticipula quæ cōplexio ac magnitudo quæ ui-
res quæ exercitia singulis gētib? pluria ex pte (ne i genere dixerī) sint.
At exordiū ab ipsa nostra hispania haud sine ratione sūem?: quū ipsa

SEXTVS

uel principiū uel finis totius habitabilis terræ uel firmæ uel detectæ (si cum ipso auctore dicere cupieris) sit. Quæ quidem hispania mediores circa robur homines gignit: ii tamē ab ipsa mēdia corporum magnitudine declinare uidentur, omnes præterea ad hāc normam reduci experiuntur, eorū complexio uel coleræ uel sanguinis est: uel utriusq; cōmixtiōe magna ex parte præstare uidetur: immo & quæuis complexio excedat: māifestissime cognoscitur, quod in omnibus imminentibus: siccis atq; expeditis regionibus fieri conuenit. E contra autem in oppressis: humidis paludosisq;, in satis multa etiam hispāorū parte melancholia principiū occupat: quā ipse sanguis consequi ut plurimū solet. Hispani demū uirium multitudine minime præstant: Sed circa rerum agibilibum copiam cæteras orbis gentes facile superant: in reliquis nāq; regionibus circa duo uel tria exercitiōis genera uersant: sed in hispania omnia quæ ad hanc rem pertinere apud mortales noscuntur: cū tenuissimo discrimine amplecti experiūtur. Plurimi inter eos sunt: qui & iactu & pernitate non unico sed pluribus in modis maxime excellent.

In ea deniq; hispaniæ parte quæ castella apud nostros nominari solet: homines procera statura & auctioribus uiribus & qui in palæstra nimium exercentur: in illis montibus sunt: in quibus & hiberus & Durius amnes oriuntur.

In illa demū lusitaniæ portiōe quæ portugallia nuper uocitatur, homines melācholicos sāguineos magna ex parte nasci compertū ē, eorū plurimi satis amplis uiribus abundant: quibus ingenii perspicacitate non præstent. Magni luctatores inter eos sed cum crassis uersutis sunt, quas mira cum audacia obicere solent: neq; id profecto a sua cōplexione atq; consuetudine alienū est.

Siculi colerici melancholici sunt, quorū patria homines & corpore & robore bono procreare solita est. Palæstrā nimium exercent: quā ob rem artis ipsius satis peritos artifices habent: leues etiam sunt: & in giris peragendis quoquo modo ualent.

In italia medium nequaquā obseruāt: quibus magna ex parte debiles sint. Nonnulli namq; ex his (quāquā rarissimi) plurimo robore præstant: quos sanguinei flegmatici demū esse solēt, quorū sanguis fulgentissimo nitore micat, unde imitando potius quā inueniēdo præstare sunt soliti. Satis leues homines atq; palæstritas possident, quarum utraq; partē cum sufficienti industria exercent. inter proceres & mediocres statura & graciles sunt, præter mediolanenses insubresue (ut tu? sermo lati?)

sonet) immo & omnes eos (ut uerius dicas) excipe: qui a pado fluuii ex utraq; ripa non longe distant: ii & enim corporū uastitate excedunt. At quū flegmatici melancholici sint (haud immerito sarcinosi a nobis dicuntur) quibus eorū nonnulli qui recte conditi exeunt: auctas uires habere experiantur.

In neapolitāo præterea regno: in apulia melancholici colerici nascuntur & eorū plures & uiribus & palæstra ualent: cæterum uti superius dictū est: reliqua gens sese habet.

Galli flegmate atq; colera proportionari sunt soliti: gens minime continua sed multū obliqua & magna inter se distantia diuisa est: leniti & enim ac debiles nimia ex parte sunt: sed & aliqui eorū singulares longo interuallo reliquos superant, qui tamen & paucissimi sunt: & uiriū copiam tantū possident, quorū quempiā illis recte uti scire ultra gallicū morem profecto accidit.

In britannia quæ in continenti est pene mortales omnes melancholici sunt: & quāq; non proceres sint: nimia latitudine præstant: uiribus etiā excedūt & multū in palæstra uersantur, quam tamē pingui modo exercēt: & reliqua exercitationis genera negligunt.

At uero in ultramarina britannia: quæ nunc anglia insula dicitur: auctiores corpore & melancholici colerici sunt. nimiam uim quoq; possident & in palæstra & in iaculatione cū arcibus exercentur.

Germania multos flegmaticos gignit: qui suæ complexionis naturam aperte ostendunt: quos post flegma colera magna in parte consequi solet: eosdem etiam magnos atq; corpulētos esse sensus indicat: inter quos uel robore præstantes uel ad arduas actiones multū habiles uiros nequaquā inuenies: quibus in rebus quæ manibus effici debent: ingeniosi sint. Neq; id tamen uel in uestib? domibus aliisue ornamentis sed in lignis gladio diuidendis ostēdūt: in quibus cōtīuo exercentur.

In pannonia quā ungariam nuper appellari uidemus: homines bona proceritate & nimia latitudine oriūtur: qui uel colerici melancholici uel colerici flegmatici sunt, inter quos aliqui fortes corpore prodeunt: sed solutionis agilitatisq; exercitia minime excolunt. Interpretes. Neq; rebus agendis sed ignariæ potius atq; deglutendi ingluuiei sese dedunt.

Bohemi quasi eadem complexione cū superioribus sunt: præter quod plus coleræ quoquo modo sortiuntur. Magna statura eriguntur quæ & ossium & neruorū copia multum uegeta est. Palæstra nimium utuntur: quibus quadrupedum more in ea incedere assuescant. isti atq;

SEXTVS

britanni reliquos quos uidi uiriū copia magna ex parte superāt: quīs aliunde nōnullos particulares illis præstantes experti sumus.

In Pollonia: Tartaria: Rosia uel colera melancholiā uel e contrā sequi affuescit: oēs fere eandē magnitudinē obseruant: q̄ neq; magni neq; parui recte dicuntur: neq; aliter eorū uires sese habent: in quib; quidē & in cæteris illis finitimis regionib; suam habilitatem & in palæstra & in magni lapidis emissioē mortales exercent: cætera & enim & euiciendi & leuitatis & ludorū genera quæ apud alias gentes haberi uisuntur: ipsi facile contemnūt atq; irridēt. Crasso namq; modo incedere & appetitū quem natura trahit sequi potius maluit: q̄ artes eas excolere quas ingeni acuitate inuenire (quū niterent) quissent.

In græcia homines media statura sunt: hispanos nāq; magnitudine quoquo modo superant: quīs illis corporis leuitate inferiores sint: satis sufficientes uires possident: & bene habiles ad quacūq; rem agendam experiunt. colerici sanguinei magna ex parte sunt: quorū colera perfectissima est. Quā quippe ob causam in nouarū rerum inuentione plurimi inter eos uiri claruere, in palæstra aliquātulū exercentur: & arcu iaculātur. Quāq; scriptores principū imperia atq; potestātē semper secuti sint: & eis domi manentib; regionū qualitates copiosissime describerent: ipsi quoq; ibidē gentiū qualitates & uidēt & cognoscere possunt, quonā modo ad suorū regum magnitudinē extollendam & hostium aduersitatem detestandā scribendi locum faciliē habuerūt: sublimes materias perinde suscipere potuerunt: & ad earum ueritatē enarrandā multum iuuati sunt. Is namq; qui singulas ex se lustraret prouincias: in illis peragrandis quīs earūdem qualitates nequaquā scriberet: multū laboris profecto susciperet, quas etiam non recte quidem cognosceret: ueluti si earum cultores atq; periti homines simul in ipsius rei examine concertantes haberet, qua equidem in parte multum itali utilitatis ob romanā urbem capiunt. Pueri namq; non solū externas gentes ipso intuitu cognoscunt: sed & bruta animalia ilico quum uident: cum suis discriminib; dignoscere solent. At in hispania externos omnes gallos (immo franceses) ut suum nomē lector intelligas: dicunt. In pannomia uero quā ungarīā appellari ostendimus: cunctos quos extra suos confines ortos uident: italos appellant: neq; secus de singulis regionibus discursum age. Nos præterea in aliis prouinciis minimē stetimus: sed cæterarū nōnullos homines uidim;: cognouimusq; etiā alios qui ibidē immorati sunt, a quibus quā nā mortales habilitatem possideant: intellexim;, quam p naturæ rationē facile

(si oporteret) probare potuissimus.

In ea media Asiæ parte itaq; quæ ad septentrionē uergit: fortes homines nascuntur, nam quū ad meridiē quoquo modo declinare incipimus: mortales nulla in parte uiribus abundāt: quāq; inter meridiē ipsum & occasum aliquæ partes humidæ simul ac mōtuosæ sint: in quibus homines melancholici flegmatici nascuntur qui & si uinum copia & corporum uastitate ualeāt: non recte collecti (ne colligati dicam) sunt.

Quam imbecilli ratione illi fundentur qui stomachum in æstate frigidum in hyeme uero calidum esse: dicunt.

Caput. xxix.

Quum de dispositione habitateq; hominū alias scripserimus: hoc in loco causam aliquā assignabimus: ob quam in frigidis regiōibus fortiores homines nascantur: quorū pauci tamen doctrinæ dediti sunt: i calidis autem e cōtra corpore imbecilles sed & doctiores esse assuescunt. Qui gelidas igitur regiones incolunt: propterea fortiores sunt, quia ad corporis uires tam augendas q̄ cōseruandas ciborū copia requiritur: quam assumere atq; digerere procul ab ægritudinebus: ob aeris temperiem queunt: qui frigidā patriam inhabitant, quæ res etiam cōmunis in qua uis regione siue calida siue frigida ea sit habet: hyems namq; æstate salubrior ubiq; experitur: tunc quippe a nobis cibi melius stomacho teruntur: Neq; id ob eandē causam quam apud plures falso arbitratam sentimus: profecto fit, qui stomachi calorem auctiorē in hyeme q̄ in æstate esse fabulant. Nos uero ob auctā atq; tēperatiorē habitatem nostrā illud fieri recte arbitramur, quas quidē affectiones tunc præstantius habere solemus: quū propius frigori adhæremus: qui quū calorē uersus declinam? longe laxiores & cum minori agilitate certe reddimur. At si quū sol ad suam autionē peruenit: nondū tantā adipiscitur uim ut ad nostrū stomachū usq; permeare queat: longe humanū corpus penetrare est difficilius: q̄ uel triplici uel quadruplici recto atq; muro munita camera. Verum si æstatis tempore calor extra nos est: ea quæ remotiora sunt: uehementius profecto sentire solemus. Et si in huiusmodi temporibus nos poros reclusos habere dicunt: per quos auius exeundi usus calori patet: non aliter de eius ingressu q̄ de exitu censendū est. Præsertim quū pori ipsi semp aperti sint: neq; unq; sine magno corporis nocumēto cōmeādī aditū negent: qui quū ob aliquā ægritudinē quouis in tempore clauduntur: longe maiorem in æstate q̄ in hyeme calorem eadē ipsa infir-

SEXTVS

mitate atq; pororū strictione manente sentimus. Nā si dum temporis calor exuperat: stomachus frigidior est: quānā causa est? ob quā frigidæ res illi tantopere lædere assuescant: quū gustui sapidissimæ sint. At si quū frigora rigent: stomachus caliditate præstaret: min⁹ profecto a calidis rebus infestaretur: corrūpereturq; , quū rerū cōseruatio sibi si-
 militudinē confusio uero atq; corruptio contrarietatem appetat. Quā quippe ob rem quū frigus ab aliquo depellere cupim⁹: illud calidis rebus nō iniuria fouere solemus: & e contra merito fit quū calor alibi infestat, sed si stomachus frigidus consisteret: & illi frigida daremus: frigidus humor ultra modū excederet: & si particularis calor propterea a corporibus exiret: ut naturæ calori coniungeret: idem frigus suo ī tempore agere necesse esset, unde fontes in æstate calidiores in hyeme uero frigidiores experirent: fieret etiam ob eādē causam ut nimum in hyeme sudarem⁹: quia tunc & humiditate & frigiditate multum abundamus: quibus etiam tempus simillimū est: quanq̄ in calidis balneis potius q̄ in niuosis montibus eos immittere mos est: in quibus sudorem ciere uolumus. Neq; quū humorē ab herbis extrahere nitimur: illas cum rebus sibi simillimis eandē aquam dare cogimus: nam si ita aquam uti ignem summitterem⁹ nihil ex ipsis herbis profecto prodiret: immo humorem potius imbibendo suam humiditatem augerent: neq; quis uas illud in quo herbæ contingerentur: nimio ambiret igni: si illius pars aliqua caloris saltem ad intra non penetraret: nihil ab ipsis herbis humoris exiret. Eorū deniq; opinionē qui stomachicum in æstate frigidū in hyeme uero calidum esse garritabāt: falsam esse satis ostendimus: qua in re inter cætera illud (quū ab omnib⁹ sciri conueniat) nequaquā negligendū est: quū calida in æstate frigida uero in hyeme conuenientiora sint. Neq; ab istis superiorib⁹ quis satis aperte aberrant: multum admiramur: quū eorū dementiam existimamus qui hominū membra etiam ipso tactu in æstate frigidiora q̄ in hyeme sentiri solere: palā affirmare audent, cuius rei oppositū omnī etiam medendi arte semota cognosci potest. Naturales siquidem cursus & frigus & calorē nobis dare ac demere per singula minuta assuescunt, si natura itaq; frigida est: quōnam pacto calorem nobis impartiri poterit, si nos illū ob aliquam accidentalē confusionē non capim⁹? Iam & enim corpora quæ frigidis elementis constant: eādē conditionem obseruant, neq; aliter & temperata & rigida & lenia faciunt. At si in nobis & calor & frigus hoc eadem mensura semp̄ inesset quū ab aliquo auffugeret membro: ad aliud se transferret, quo fieret ut quod

reliquorum portiones conciperet: nō minus aduersa ualitudine ob excessum eūdē laboraret: q̄ ea quæ ob defectū affligerent: q̄ uis conuenientius apparet afflictis partibus subuenire: q̄ intra ipsum stomachum concludi: & cætera mēbra perire pati, quæ ē discordia si adesset: humanū corpus nō recte plasmatū esse sequeretur, quū illius partes sese adinuicem iuuare contemnerēt, immo & si rem hāc alia naturæ occultissima ratio non sustinet: experientia nimia in parte cōtrariū indicat, omnibus siquidem in rebus quas uel calefacimus uel in frigidamus: quū hęc uel illa pars siue frig? siue calorem excipere incipit: id undiq; quoquo modo sentire solet, quanq̄ nō sine discrimine id fiat, hęc præterea partem deseramus: & illuc redibimus: ut bonæ digestionis uerā causam inueniam?, quæ non nisi quū mēbra cōtenta atq; agilia sunt: debito in modo fieri solet: ualitudie quippe hac desinēte q̄ uis nimiū calorem habeam?: non solū min? noui cibi auidi reddimur: sed & ab eo quem accepimus nimiū impediri solemus.

Quapropter qui frigidā patriā incolunt: animosiores q̄ qui in calidis locis degunt: expiantur.

Caput. xxx.

i Iluc autem regredi opus est: ut rationes reddam?: ob quas q̄ frigidam patriam incolunt: animosiores per naturā sint: q̄ qui calidas regiones inhabitāt, Neq; ea in primis profecto est causa: quā nonnulli falso arbitrati sunt: qui sanguinis copiā illā esse dicunt. Cuius rei oppositū ipsa re adiuuante paucis ostendam. Quæcūq; & enim frigida regio homines colericos melācholicos magna ex parte gignit quam sanguineos procreare mōstruosum quodāmodo est: uti alias latius ostendimus. At in calidis regionibus magis ex sanguineis hominibus q̄ ex reliquis complexionibus nasci manifestū est, qui tamē ob id animosiores minime experiunt, in frigidis itaq; locis maiorem audaciā mortales ostendere satis notū est, quod propterea fit: quia roboris: habilitatis & salutis copia præstant, quæ quidem optimæ partes quū in calida patria desint: quanq̄ illius incolæ multū audaces per naturam nascant: parū fortitudinis ostēdere queunt, unde fiat etiā ut qui frigida atq; iminentia loca habitent: non nimum studio litterali sint dediti: plures ratiōes dari possent, sanitas namq; præcipua i ipsa uita mortali pars est: quam isti per naturæ uiam absq; alia accidentali medicina cōseruare queūt. G. Neq; qd̄ uel loci uel studii: uel corporis ratio detrahit: cura restituere indigēt. Cibi etiā copia intellectum præ cæteris rebus hebetem reddere solet. At si ii qui frigida regna icolūt:

[SEXTVS]

si modeste circa uictū uiuerent: & liberalibus studiis incūberent: melius quā in calidis ediscere ob aeris temperiē & ob ipsius studii cōueniētiā possent. quāuis sanguinis complexionī concipiēdi excellētia præsertim cū celeritate merito tributa sit. In feruidis præterea regionibꝫ homines corpore debiles sed doctiores quā in frigidis esse nō ab unica causa prouenire conspicitur: quāuis cōpositionē uel bonitatem cuiuspiam a natura sancitam hac in re minime consideremꝫ: illud namqꝫ multū difficillimū certe accideret: quī in nimīū æstuantibus locis habitaret multas uires cum agilitate possidere: quāuis bona complexiōe ad discendum sanguinea scilicet consent. sed nos prius de ipso robore agemꝫ. ad uinū siquidē augmentū cibi multitudo uti superius dictū est: requiritur: quos quāuis isti possideant: illis suo arbitrio uti: ob digestionis penuriā nequeunt. Plures etiam inde ipsos morbi infestarent, qui eis ex minimis excessibus sæpe accidunt: unde illis & suæ imbecillitatis maior pars & magis circa litteras insudare prouenit: neqꝫ istud incongruum accidit. nulla re namqꝫ magis quā salutis cōseruatione mortales indigere uidentur: qui quū in calida patria degant: sui medendi artē inquirere necessitate coguntur. At postquā disciplinæ iter ingressi sunt: per omnia scientiæ genera ingenii alas explicare & expedit & cōuēit.

Quæ sola conditio ad colonos ditandos sit satis.

Caput, xxxi.

i N quacūqꝫ demum parte ubi numerosæ ac peregrinæ gentes conuenire solent: homines & industria & opibus breui tempore ppollent: quāuis eorū ager sterilis sit. necessaria namqꝫ ab illis partibus depportant: in quibus uili comparantur pretio: quæ ipsi indigenis carissime itineris difficultate adita uendunt. At ubi minor hominū cōuentus est: quāuis solū ubertate præstet: nunquā multas opes ob uile rerū pretiū accumulare incolæ possunt.

Quā recte & si singulis creatis rebus portiōes aliquæ concedendæ sint: nulli tamē ob id totū tribuere deceat: cū totius operis exēplo.

Caput, xxxii.

i N hoc tā breui uolumine tum de natura tū de habilitate mortalium satis diffuse tractatum esse existimamus, quorū cuiuspiam ea quæ sibi proprius conuenire uidentur: pro uiribꝫ dedicauimꝫ: neqꝫ ubi partē assignauimus: ibi totū collocare uelle de mēte nostra quispiā dicat: quanquā aliqui dū disputant: eos qui portiōem aliquā concedūt: totum ipsum concessisse uelint. quæ quidem opinio non solum delerimēto debet: sed illius etiā defensores nimium increpandi sunt, qui

ad unius namq; aurei nūmi restitutionē teneri fatet̄: eundē in mille/
 simo eiusdem pecuniæ multiplicato numero teneri minime iudicādū
 est. Neq; eos qui uno pede dū saltant: reliquis præstant: per ceterum
 pedem illos ipsos superare haud recte dicerem? At uero qui huiusce
 generis sectantur opiniones decertandi p̄tinaciam adamare & sui er/
 rorem latissime expargere uelle solum ostendūt: eis equidem qui per
 bonū iter progrediuntur: uerū defendere satis sufficit: & rectæ rationi
 conformes partes cōstruere atq; approbare & eas quæ fraude pmixtæ
 sunt: uel delere uel saltē deferere debent. patrē præterea instrumentū
 proximamue causam in ipsi? filii generationē esse minime negamus:
 uerū si nullius alterius generis causa ad id accederet: is potestātē di/
 gnitatemq; qua sibi similit̄ sobolem procreare posset: nequaquā posside/
 ret: illi namq; tantū in totū subicimur qui mundū ex nihilo fecit, a
 cuius uoluntate atq; potentia omni ex parte p̄demus. quū rerū itaq;
 creatio ab unico tantū opifice constet: neq; creatura aliqua creādi po/
 testatem unde alia ortū cum ipsa substantia acciperet: habuit: uerum
 singulæ res simul cum sua specie prærogatiuas a cōditore gratis cepe/
 runt: neq; priores ultimarū dignitatem atq; potentiā demere extenua/
 reue potuerunt: quod quū ita fieret: non tenue inconueniens sequi ap/
 pareret: uideretur enim artificē in primis operib? potestate præstare:;
 in ultimis uero defecisse: quū & per rationem & humanam experien/
 tiam aliter potius fieri debere: manifestum sit. Illud attamen sem/
 per præponendum est: diuina pars (immo totum extra ipsum exēplar
 ne infinitam illam substantiam posse diuidi quis existimet) semp̄ eo/
 dem modo cōsistit: sed creaturarū discrimina illis tū ob sui necessitu/
 dinem tum quia maior ipsius artificis excellentia ostēderetur: esse san/
 cita merito arbitrandū est. At res singulæ priuilegia per se possident:
 neq; penitus abinuicem suppeditantur quibus propter cōmune comer/
 tium necessitatē quandam efficiant: unde subiectio quædam oriri cō/
 spicitur. in unico quidem corpore plurima stant membra: quorū sin/
 gula potestatem (habilitatemue ut cōtrouersiam uitemus) ad diuer/
 sum officium sortiūtur. quāuis oīa ad unicā cōseruationē creata sint:
 quū pes claudicaret: manū mancham ob id esse recte dici non poterit:
 quanq̄ ea etiam dolore aliquo afficeretur: neq; auricularis digitus pro/
 pollicis dolore deficeret, quæ quidem mēbra tamen a me uel pari ma/
 gnitudine constare uel æquam adinuicem iuandi nocendiue facul/
 tatem sortiri: existimare nemo credat. nullū quippe membrū iacturæ
 expers manere corrupto corde posset, qđ e contra non ex quouis alio

SEXTVS

artu necessario accideret: quanq̄ propter uni⁹ digiti uitiationem totū
 ipfū corp⁹ dissolui quādoq; uideatur: qđ tamen inconueniēs nō nisi in
 hac corporis unione accidit, quū illius namq; partes diuisæ atq; abso
 lutæ sunt: nō tantam habilitatē retinent: qua & lædi & iuari adinui
 cem possint. Elementa nāq; non ob id carnem nostram premunt: quia
 animata corpora sumus: sed tanq̄ materialem sui portionem nos affli
 gunt atq; iuuant: & uti nos a natura eorūde superiorū corporū ineptiā
 sentimus: haud aliter ipsa quum nos maculatos inueniunt: pro sui ge
 neris differentia facere uidetur: nam quāuis ab aliquo accidētī læsi
 simus: ea etiam nos constringere solent, unde aliqđ detrimentum ob
 nostrā læsionem in se (suo modo) sentire: patet. At quanq̄ per natu
 ram si prærogatiuæ atq; particularia accidentia delerentur: priora cor
 pora magis secundis q̄ e contra præstarent: sæpe & per accidens & uo
 luntate regentis paria esse posse minime negare licet. In specierū nāq;
 forma hominem ultime conditum fuisse legitur, qui reliquis longe
 præstantior factus experitur: per qđ quidem iter sæpe uulg⁹ aberrat:
 qui coniugium cæteris uiuendi sanctionibus ob primam sui consti
 tutionē præfert: neq; aliter præceptum in quo crescere & multiplica
 re mortalibus iperatū est: extollit, quæ qđē ptes tēporis illius inopiæ
 (ne necessitatem dixerim) cōformabatur. Neq; minus etiam belluis
 crescite & multiplicamini q̄ nobis a deo ipso imperatum est: quæ qui
 dem omnes generare procurant: qua in re tamē nihil ueræ gloriæ me
 rentur. Vnde maior uis ad generationis sustentaculum in ipsius con
 cubitus uoluptate q̄ in præcepto sita esse apparet, quum deus ipse op
 timus maximus libidinem uetuit: & plures ex adulterio nasci uidea
 rimus. Nā si nostram iniquitatem cum ipsarum uoluptatum obediē
 tia supra rem hanc consideremus: si ob aliam causam humana stirps
 non deficeret: quanuis & coniugium & multiplicandi præceptum
 deesset: adhuc nostra soboles propagaretur. At castitas breui licentia
 corrumperetur. In qua deus & maiorem asperitatem & laborem con
 stituit ut eandem obseruantibus maiora præmia merito tribueret.
 Nostris & enim tēporibus sanctitate potius q̄ multiplici personarum
 numero certe indigemus. Et quanq̄ supra rem hanc corporis uolupta
 tem sequeremur: eandem pro animarum salute coercere longe salu
 brius esset. Quam quippe satius illud omnib⁹ est: uerum ubi ignari su
 mus: fateri: q̄ ut partes nobis ignotas defendamus iniri. Nam q̄ ueri
 similem de iis quas dicit reb⁹ solū dare curaret: id tēui cū difficultate

faceret: omni nãq; in re utraq; pars repugnantes inuenit causas, quã quidẽ ob rẽ ad ueritatẽ magis q̃ ad argumẽtorũ nũerositatẽ ac quãtitatẽ quã scribere possum?: attẽdẽdũ ẽ, q̃ quis argumẽta ipsa aliquorũ aũtoritatẽ quorũ auctoritate approbarẽt: q̃ quonã pacto res nĩmiũ arduas quas scribere aggressi fuere: itelligant: nescio, quũ nondũ se ipsos recte cognoscere nouerint, quæ res & iminẽtiõr & utilior dubio pcul fuisset. At forte maiores nostri: aliter circa sui ipsi? cognitionẽ q̃ q̃ tẽpore nostro sunt, procedebãt. Iuniores nãq; nondũ tantũ uerum atq; opportunum iter ingressi sunt: sed & illi nondũ adhærent: & si semel mutationẽ temporis uident: id quonã modo gradatim procedat: narrant, neq; illud confutãdũ ab illis est: partes & enĩ aliquas in hoĩe dant: quæ nullo pacto negari possunt: ut quispiã & enim cursu præstet: eundem corporis leuitate & anhelitus patientia idigere dicũt, atletas præterea fortiores & magna dexteritate præditos præponũt, oratorẽ quoq; & pulchritudinem & faciei uenustatẽ cum bõa pronũciatiõẽ ac uoce habere debere per conuenientiã affirmant, in oĩbus deniq; ministeris bonã naturæ hilitatẽ cum arte atq; assuefactiõẽ oportere nõ negant: uerũ cuius cõplexionis corpora ipsa pro rerum discriminibus esse: & quonam modo exerceri debeant: & artis quam ediscere uolumus p̃fẽctionem uel quia id ipsum nesciant: uel quia dicere nolint: omnes circa rem ipsam ignari uidentur.

PETRI MONTIS PHILOSOPHI IN PARTICVLAM DE
REBUS ABDITIS PRAEFATIO INTERPRETE .G. AYO
RA CORDVBENSI.

Artis i superiorib? capitibus elaborauimus: ut rem aliquam
f quæ tum per naturam tum per experiẽtiam cognosci posset:
ostenderem?: in hac uero particula quã in ipsius operis calce
ponere aggredimur: id minime agetur: res & enim hæc uel permuta/
to uel multo difficiliõri ordine saltem apprhendi põt, nam q̃ quis ali
quas ratioẽs adducam?: eæ audientes nequa q̃ cogẽt: neq; ea parstan
tam profecto uim fortietur: quin repugnantes aliæ non illis substan
tia inferiores adduci queant: uerũ quia inter aliquos haud multũ me
doctrina excellentes uarias opiniones circa rem hanc sensimus: meã
ẽt, inter suas iſerere placuit: nõ tãtũ ut harũ aliquã ptẽ approbare de/
fẽderẽue: q̃tũ ut neminẽ p naturalẽ uel uiã uel disciplinã similiũ re/
rum certitudinẽ scire posse ostenderem, quarũ præterea rerũ scientia
nõdũ multũ utilitatis hoĩb? daret, uey q̃a nõnulli dũ p huiuscõdi

SEXTVS

discursū progrediūtur: tēpora satis inepte cōsumunt: illis haud tenue
īpedimētū paucis obiciā: quo eosdē errorib? teneri demōstremus: de
illis attamen dico qui circa elementorum syderumq; magnitudinem
aliāue istius generis eruditionē elaborant.

Quid circa rē hanc & ad aquā & ad humū spectet. Caput. xxxiiii.

a Qua atq; terra idem esse ex sua qualitate semp hēnt: q̄uis ma
gnā & frigoris & caloris differētiā tū ob supiorū tū ob reliquo
rū īferiorū corporū participationē sæpe ostēdant. At q̄q; aliq; totā hanc
causam nūc uicinitati nūc solis absentīæ ascribāt: hęc res in illis cor
porib? tantū obseruari possēt: quæ solo naturæ beneficio regūtur: cui
sēp ēt eo modo patere uidēt: quæ accedēte sole nimiū natura ipsa ca
lescit: discedēte uero ea multū frig? astringit: q̄uis istiusmodi & fri
goris & caloris discrimina: quæ aquæ ipsæ quū scaturiūt: possidēt: so
lis absētia causari possent: q̄a quū æstas supra nos est: hyems sub ipsa
terra rīget. q̄uis quātū ad ipsi? terræ corp? attinet: oēs extrīsecas partes
supra se habeat, quæ tamē ob id a facie atq; tergore nequaq; priuata
est. quā ob rē alia in parte nobis opposita scilicet: nulla fontū necessi
tudo urget: quū nihil illic eorū usus præstet: neq; res illic degāt quæ
eorū ope indigeant, qui quidē fontes quū oēs hic prorūpant: quū sol il
lic magis imoret: calorē illū quē rettulim? īde eos ad nos portare: fie
ri pōt: uti quū uas quoddā aquā cōtinens calefacim?: in quo q̄uis fla
mæ subt? ministrētur: calor celen? desuper ostēdi solet: quā ad rem ta
mē maxia difficultas accederet: si uti nōnulli dicūt: res ipsa sese hēret:
qui tūc ī meridie breuissimos dies esse aiunt: quū in septentrīōe lōgissi
mi sunt, qd̄ ēt nō tenue iconueniēs esset: sequerēt nāq; ex eo terrā in
hac supiori parte lōge latiorē q̄ in īferiori esse: nam in europa æstiuū
dies quīdecī lucis horas cōtinēt: unde si totidem p hyemem in africa
fortirētur: illud pateret: solē diuturniorē morā supra terræ hęc portio
nē q̄ subt? agere. Si terra præterea pilæ forma hītudineue constaret:
quū partē aliā sol radiaret: aliā e cōtra umbra protegeret: cui rei opposi
tū nō deesse māifestū apparet, tūc equidē æquales dies ubiq; uideren
tur, quas singulatim tūc sol uideret: quū ad eā partē in qua ipse sedēt:
ueniret. At q̄sq; ecōtra uidere aperte poterit: sol eqdē ab ortu ad occa
sū per ipsā meridiei plagā usq; quaq; excipit: fieret ēt ob illā quā isti
cōstruūt terræ rotunditatē: ut quū sol in ortu laborē excitaret: occidēs
sub nocte quiesceret, quæ nunq; a septentrione discederet: sed ea pla
ga potius perpetua nocte torperet. Quum illic nemo solē uideat nisi
iam illum sub ipso mari sūmersum quodāmodo prælagietur, quas

quidē ob causā terrā ueluti tabulā coextendi dici par est. Quum dies nāq; noctib; aliqua in regione præstant: eosdē idē in aliis conficere cōpertū est: quāuis alibi lōgiūsculi alibi breuiusculi sint: neq; id pfecto sine causa fit: differētia & enim hæc tū ob mōtiū oppositionē tū ob ipsarū regionū uel ad meridiē uel ad septētrionē accessū discessūq; pūit. At si pilæ modū terra obseruaret: ab illi; media sūmitate ad oceanum usq; ex omni parte prospicerem?: neq; ulla montium altitudo conspectum ipsū uetare quisset: ab iminentiori pfecto loco aspectus deorsū protēderet. & uti cælū quū suspicim; uidem?: ita infima a summitate uidentib; discernentur: quā in planicie fieri manifeste prohibet: nā quāuis terra quātū fieri posset: ad æquaret: nunq; uidēdi facultas nostra ad .l. passuum milia usq; peruenire posset, nisi aliquē excelsū locū cōscēderem?. Si experiētia præterea credendū est: plurimi montes in orbe sunt, q; terræ ipsi; mediū (ne culmē dicā) altitudine superant. Qui quidem mōtes instrumēta esse expiuntur: tū ad aquas ad se deuehendas tum ut illis ad mare repetēdū iter dent: quar; alias a suis fontib; oceanū petere alias uero ab ipsius maris littorib; ad ipsam mediā terram decurrere cōspicim;, quā omnino ipossibile esset: si terra pilæ formā sortiretur, quæ etiā neq; ob id rotunditatē cū ipsa planicie deserit, quā ob rem solē per ipsi; strictiorē partē in hybernis dieb;: in noctib; uero p latiorē trāsire merito dicim;. in æstate aut ecōtra fieri cēsemus. Tyrrenū præterea æquor a littore terræ discēdere & ad ipsi; mediū usq; penetrare uidetur, quæ si formā illā quā antea cōfutam; possideret: illud nequaquā fieret: ni ea pars media in qua huerosolima urbs cōdita fuit: tantū iclinaret; ut gadiatō portui uel cederet: uel æqua altitudine saltē correspōderet, quod clare icōtrariū apparet aliter & enim si ab ipso solo supra quā aquæ sistūt: ad montiū apices mēsurā caperetur: illi; mōtes q; in ipsi; maris sine sunt: illos quos occasus possidet: lōga altitudine superaret, quā rē experiētia nequaquā indicat: aqua nāq; tā profūda in ipso igressu q; in fine mēsuratur. Neq; ad antich; mōs: atq; ille alter q; niuosus nup; dicitur ppe ipsā granatæ urbē (A. de qua alias lati; mentionē agere speram;) assurgēs atq; ipsi; pirenei atq; italor; alpes caucaso atq; hircanicis rifeisq; cū cæteris ear; regionū montib; altitudine nō cedere uidētur. At quāuis aliqui q; ab occasu ad ipsam ethiopiā ut aurū deuebant: nauigant: se per accliuē mare dū eūt: decurrere dicant: & ecōtra fieri icōtra redditu affirmēt: id nihil ad ppositam rē agere uidetur: quā sēper prope terræ littora nauigant, quæ si pilæ hīrudinē sortiretur: tam inferior occasus q; merides

SEXTVS

perfecto esset. At quū in rectum continentem undiq; fugiētes per descēsum nauigare? : eorū cōclusio haud parū roboris fortiri uideretur.

Quā maximæ difficultates elementorū magnitudines ab hoib? sciiri prohibeant.

Caput. xxxiiii.

q Vnum terra itaq; plana ostēdatur: illis qui elemēta & distantiā quæ inter nos & cælū est: mēsurare uolunt: haud multū fauet. At si terra formā illā quā ipsi dicūt: haberet, nō min? grossedinis q̄ lōgitudinis possideret, quo fieret ut cætera elemēta facili? diudicari potuissēt, q̄uis certitudinē scire difficillimū adhuc foret: nam uti ea uarias qualitates fortiūtur: dissimilib? et magnitudinib? ipsa cōstare necesse ē, imo & illis qui p sphaeras a seipsis suo modo cōstructas certā istarū rerū mensurā hēre præsūmūt suadentq;: long? atq; durissim? labor accederet: si rem ipsā per experiētiā defendere deberēt. Nā quū propi? foraminib? assistim? maiorē ex alio latere q̄ cū distātiōres sum?: spaciū magnitudinē uidere solem?. At ipsi in minimo orbe rotæ uel lateribus duo foramina figūt: unde arcton aliud ue sid? suspiciūt. Vnde per unicū discriminis gradū tot stadia quāta ipsi annumerare uolūt: uel augent uel minuūt: quū nō tenuis differentia ab ipsius rotæ magnitudine prouenire inspiciat: potest & enim ex minimo orbe lōge maius spaciū expeculari. Et q̄uis tēporis numerū quē ipsi planetæ dū signa pagrant: cōsumūt: annotatū hēamus: id nō nisi ob eorundem reiteratū cursū adipiscimur: neq; spaciū ipsi? quātitatē ppea uel passibus uel ulnis mēsurauim?. quā ob rē & si tēporis morā quā in ipso itinere tēterūt: certe sciam?: & qua celeritate decurrāt & quantā magnitudinem sfortiantur oīno nobis ignotum est. An fortassis id facile illis cognitum est: qui solē ab occasu in orientē pergere uidēt: q̄uis id ipsum a nobis p difficile iudicēt: quēpiā scilicet: dū is ultra procedit: retro uerti uideri, quod tamen si uerum est: nomina permutare non sine ratione cōuenit: unde ipsum occasum ortum merito appellabim?. At si sol qui in hunc modum coacte decurrens per. xxiiii. fere horarum spaciū girum unū peragit: cælum quod ipsum rapit: plures in eodem tempore conficere debet: sed eos qui talia dicunt: perspicua uidendi claritudie micare oportere maxie necesse ē. An forte id ppea finxerunt: quum nubes ad occasū ire inspexerūt, quo facto ipsæ stellæ ecōtra currere uisūt, uel qđ ea fortiora corpora sint: q̄ min? materiei cōtrahūt: & uti pōdere dissidūt: ita fortitudine: leuitate: tēpie atq; magnitudine differant. At si grauiora in ea corpora quæ leuiora conuerti deberent: illa

in maiorē quantitātē spargi debere dicant: id nō parū dubitari potest: si eorū dē perfectiōnē assumere debuissēt. Nam quū e magno flegmatico mediocrē colericū agere (cū ipsi naturæ permissiōe) niterēur: materīe potius deficere q̄ excedere credendum est: si hoc ad illius uigorem reducendum esset: quanuis nouum illud corp⁹ illi magno flegmatico temperie leuitateq; præstaret. quanq̄ dum repugnantes materiæ coniungūtur auctiōem ob mutuā pugnam capere uidetur: nā q̄ uis minime multiplicentur cōtradictiō illa ut suas uires singulæ ostēdāt: causa est. Veluti quum quempiam sōno oppressum uel uirga uel alia huiuscemodi re cedim⁹: qui ilico & cum furore expergiscitur: & cum celeritate mouetur: non quia cruciatus uel dolor uires augeat: uerum eas in eodem momento declarare efficit. Si canem præterea cum Fele sibi domestico hoste in una camera includimus: eos muros ubiq; inuenire & loc⁹ sibi angustus esse uidet. Eodē quoq; modo quum ignem in aridis & quæ celerrime ardere queunt rebus incendim⁹: ubi singulæ partes suum uitare hostem maximo ipetu moliantur: non q̄ ipsæ in suum contrarium imutantur: immo hic furor in omnibus materiis ostendi uidetur: in igne tamen maiori cum asperitate: ubi is namq; prædominatur elementata corpora breui momento dissoluit: consumitq; quæ quidem elementa in sua simplicitate æque se defendere & reliqua expugnare ualent.

a T quāuis terra uti ipsi uolunt esset: eamq; ad oceanum usq; quaq; mensuratā haberent: quis unq̄ tantū per mare nauigauit: ut terram subtus deficere experiretur? & ad ipsius mensuræ certitudinem totam terram siue tectam siue detectam includi necesse est, quam tunc ab alio præterq̄ ab ipsiusmet opifice mēsurari nequaq̄ potest. Et quanuis elementa ipsa in sua simplicitate rotunda sint: quid ipsum ad suam compositionem refert? ut eorum cuiuspiā certam mēsuram habeamus. Iam equidem in ipsa quamplurimas differentias tum montium tum concauitatum atq; planicie uidemus. In aqua quoq; flumina sunt: quæ suam latitudinem atq; profunditatem longitudine manifeste uincunt: plurima quoq; æquoris brachia per ipsius terræ uiscera diffunduntur. Aer itidem per uarias cauernas expargitur: quarum aliæ in lōgum aliæ deorsum aliæ uero uario modo constant: neq; horum elementorum aliquod rotundum penitus tractamus. At affricam calidiorē europæ experiri: propterea fit: quia sol per ipsum meridiem quum supra ipsius terræ faciem est: inclinatur: & quum subtus decurrit: septentrionem permeat: nō autem

SEXTVS

ut aliqui cēsent: q̄ solē eūdem æque ab oībus terræ partib⁹ semp di/ stare affirmant: qđ tunc fieret, quū in ipsi⁹ terræ cētro idiuisibilis pun/ ctus staret: qui quū corp⁹ esset: & maiorē magnitudinē occuparet, ali/ quæ sui partes nunc magis nunc min⁹ soli approximari necessario co/ gerētur. Neq; id obscurū est: nullo siquidē in tēpore sol tantū artois partib⁹ inhæret: ut ad cæli ipsi⁹ mediū usq; pueniat, quanq̄ in æstate cū nimia altitudine & ostendi & detegi assuescat (ne eundē oriri atq; occidi semp cū maiorib⁹ dicam) qui ē tunc cum sua rotatione maio rem terræ portionē ad aquilonem q̄ ad austrū semp dimittit, qđ sub tus e contrario certe agit, quā quippe ob causā in illis insulis quæ iter solis occasū & ipsā scythiam adiacēt: quia sol separat⁹ a terra discurret: in æstate p multū tēporis spaciū uidetur, in quib⁹ etiā minimū tēpus cū sua opposita uicissitudine conspicit: quapropter nulla in parte sem per equinoctium esse potest, tū ob terræ molem tum ob ipsi⁹ syderis ascensum descensum q̄.

Vnde fontiuū discrimina prouēire iudicanda sint. Caput. xxxv.

e T si longū ob ipsi⁹ materiei uarietate discursū fecimus: ad fon tiū dissimilitudinē explicandā redeundū est, quæ qđē differen tia magis ob tēporū uicissitudines q̄ alia ex re causari uidet: ueluti p pluuiarū: uentorū: niuium: cōgelationū & frugū quæ in ipsa terra imi xta sunt: excessū uel defectū. Quæ quidē rerū cōmixtio atq; repugnan tia calorē tūc efficiūt: dū coquunt atq; ad sibi cōuenientia loca distil lantur: qđ tunc uehementi⁹ fieri solet: quū stricti⁹ ab ipsa terra claudū tur. Neq; in prima die tamen qua frigus aduētare incipit: fontes cali di experiuntur: immo eorum aqua tūc frigidior sentiri solet, ut i ani matū corpus sumpto de recenti prandio agere solet: qđ donec cibum concoquere incipit: frigus sentire assuescit: sed tenui succedente mo ra æstuarē cognoscitur. At quum magis magisq; cibi copiam cape ret: maiori calore uexaretur, uuarum etiam multitudo in lacunari con gesta non ob sui calorem sed propter cōmunem cōmixtionem mustū ebullire efficit: quæ nūquā ab eodem proposito deficere experuntur, donec confusionem inde eiciant. Eodē quoq; modo terra atq; humor dū has diuersitates in se conceptas habent: calorem cōficere queunt, quanuis ea duo corpora id per se agere posse perdifficillimū appareat: alterum quippe humidū atq; frigidum: alterum uero siccum atq; fri gidum est: quam ob rem dissimili materia (uel externo nocumento si aliter dicerem alueris) ut id facere queant: indigent. Aqua namq; quanq̄ frigida est: tantum agitari potest: ut calorem excipiat.

Neq; isti rei tenuē idiciū ē: aquā ēt ex ipsis fontib; scaturientē tūc in hyeme quoquo modo ifrigidari solere: quū pluuiæ atq; niues desūt. At in æstate tāta uel cōfusio uel discordia causari propterea neq;: quia uis unde ipsa emanare solebat: & in fructib; & in uaporib; exhalauit.

An cælū stare an moueri dicere liceat. Caput. xxxvi.

a Lias præterea opiniōes istis haud dissimiles pertāgemus: petemusq; in primis an cæli mobiles fixiue sint: quæ pars nulla necessitatē ostendit: quāuis eos moueri ac circūuolui oēs fere dicāt. apparet attamē huiusce rei certitudinē ipsi; auctore suo pectori cōdidisse: quā q̄ppe ob causā eosdem & stare & posse moueri iuxta sūmi opificis uolūtatem credim;: q̄q; singulis isti; generis corporib; termiatū locū dederit: quē nullū unq; surripit: quāuis uel p accidēs uel per aliar; rerū cōiunctionē aliquātulū separari queāt. uer; natura singula & cōuocat & ad suā ppriā māsionem ubi diutius & maiori cū cōformitate atq; quiete cōseruātur: reuocat, qua ī re ab ipso; elemēto; ordie exordiemur, ī quo terrā iferi; cōsistere: ignem uero sūmā arcē occupare dicim;: quæ nunq; loca adinuicē permutare (nisi per accidēs) queūt. dicim; uero hoc q̄tū ad suos orbēs (ne sphaeras dicā) attinet. nā quū elemēta sint: per singula ipsi; generis corpora discurrere solēt: quo quidē ī modo cælū alti; cæteris istis corporib; stare fatēur, quæ quidē cōditio illi p naturā iest: nō quia id ipsū circūuoluat: uer; quia sic a maximo atq; oīum rectore statutū ē. imo & ea quæ stabilia sūt: diuturniora q̄ quæ mouentur: merito existimant. Nā q̄q; ipsi cæli circūuoluerent: illud ambiguū restaret: an ipsi sydera mouerent: neq; id per circūuolutionē tantū quantū per planetarū ascensū descensūq; dubitandū est, quæ res eosdē itens; remissiusq; cōuolui facit. At nos terra stabili lege manente iter facere possum;: & ut nostra libertate ualeam; neq; p ipsam defixi neq; ab ea oīno semoti & per aerē suspēsi icedim;. nostro rū corpo; nāq; firmitudo firmamētūue (si cū auctore dicere uelis) & ubi ea redire solent: terra est: quam quippe ob rem si uel stellæ uel sydera in ipso cælo defixa manerēt: ea multam claritudinem dare posse minime credi par esset: quæ & libera manere & suū cursum illi cōiuncta peragere possunt. Quum stellarū natura præterea cælo inhærere fuisset: quando ab eo inclinarent atq; deficerent suspēderētur: quæ quū caderent (uti nos terram) cælum repeterent. At quanuis nonnulli dicant: si stella quædam caderet: eam maximam terræ portionem occupare debere: ab hoc profecto terrore discedendum est: nunquam & enim hæ tam inferius descendere ualebūt. illud dēiq; aiaduertēdū

SEXTVS

est: cōtrouersiam pro utraq; parte in huiuscēodi reb? perdifficilē iue/ niri. Et si maiorib? nostris auctoritatē dare debeam?: nunq̄ uerus rex ordo denegād? ē: q̄uis circa religionē nostrā primū ac præcipuū fūda/ mentū fides sit: cæteras uero partes nunq̄ sine ratione ac demonstra/ tione aliqua credere debemus.

An unicū an plures cælos poti? esse p rationē probet. Caput, xxxvii.

I fide unū ampli? cælū esse fatēdū ē: q̄s tā demēs ent: ut huic sē/ tētix parere recuset. At uerū si alia ratōe ipsi? rei certitudo iuesti gāda ē: cæloꝝ pluralitatē probare pdifficile ē, quū plurimæ ac ualidæ ratiōes id negare uideāt, q̄uis nōnulli per plætarū differētiā ac dissimilē cursū id ipsū pbare præsumūt, q̄ qdē parū i uelocitate dissidūt, imo & hoc tā tenue discrimē qa uaria itinera agūt: prouēit. Nā uti alii scādūt descēdūtq; uicissim: alii i rectū eūt. Et q̄uis p auctontatē cæ loꝝ nomē hēam?: haud aliter de ipsa terra dici assuetū ē, quæ auctori tatū si altera uel proprietate uel diuersitate uera ē: & alterā esse necesse est. At q̄uis terræ orbē & docti & periti hoīes dicere assuescant: non ampli? q̄ unū terræ corp? esse intelligunt: adde etiam rei huic q̄ non pauci agere assueuerūt: nōnullos siquidē elemētoꝝ orbēs cælos appel labāt. Neq; plures ēt cælos esse nobis ipossibile appet: q̄ attamē si sūt: satis de ea re admirāur: si oēs uni? materiæ sūt: ut unicū tā spissū atq; obscurū sit: ut cæteros uidere prohibeat: & alii a deo rari atq; subtiles sint: ut noster uisus eos facillie penetret, qd̄ mihi cōtra naturā uidere tur: quū ipsi & corpora & uisibilia sint: q̄s ptes si non hēnt: q̄s plures uno dicere audebit: at si iuisibiles essent: accideret uerisimile ut nos ad illud i quo stellæ defixæ dicūtur: aspectu puēirem?: q̄uis nos tātā differētiā i una sola natura cōsisterenequa q̄ cōcedim?: neq; hoc sine cā dicim?: nōnulli eqdē argumētū ab elemētis circa rē hāc cape poterūt: quū eoꝝ aliqua corpora uisibilia spissaq; alia uero tāta raritate prædi ta esse soleāt: ut ea uisus phēdere oīno nequeat: dicant, quæ qdē pars illis ppea cōuēit: qa diuersis materiēb? cōstāt, aerē qppe nō una i pte corpulētū atq; spissū uidem?: & in alia sui aspectū raritate phibet: sed ipsū nusq̄ uidere possum?: quia is unica sola materia cōstat. At aquā terrāq; qa crassiores materiæ sunt: uidem?: ūde illud pbatur: totū id qd̄ cælū dici pōt: æquo modo posse uideri: aliter nāq; cōtra oīum rex naturā esset, quū i hac dēiq; tā clara pte sese astronōi decipi sināt: quæ fides illis in obscurioribus locis danda est: at si dicitur exteriores res ad nostros oculos deuenire: & nostra uidendi facultas eas nō petere: eademmet contrarietas ut corpora penetrarent sequeretur, immo

aliud q̄ lucida corpora tantum & illuminādi & ad aspectū deueniendi uim possident: opaca uero non solū illuminare desinūt: uerum uisum impediūt, qđ tunc maxime apparet: quia non sine aliquo lūinoso medio uidere solemus: quo quidē noctibus dempto neq; alterius similis corporis iterpositiōe si id uel natura uel industria luminosum nō est: nihil uidere tunc possum⁹: qđ non aliter in ipso meridie fit: si aliqua in camera undiq; clausa concludimur: unde oīa corpora uisui fauere manifeste negatur. At quanquā uox quæ aliunde fit: ad nostras aures deueniat: est quia ipressio ab aere ad nos deuehitur: quā ob rem quū propius assistim⁹: clarius ac distincti⁹ audire solemus. A. Quia tunc son⁹ minus per aerē spargitur, qđ in uisu minime fit: nam si inter oculos & ea quæ uidenda sunt: opportunum spaciū non intercipitur: illa ipsi determinare nō queunt. At rez; radios per ipsa media diffusos ad oculos deuenire ipossibile est: nam magnū qđdam corpus intra ipsū oculum discerni omnino nō ualet. G. Sed ipsius uirtus aucta atq; diffusa res miræ magnitudinis explorare facile potest. Neq; uisi mōtes aliquid in spectantiū oculis ponere recte dicendum est: ueluti flatus qui sonum ad aures deferūt, quā ob rem uel nocte uel opacitate aliqua audiendi uti uidendi facultate nequaquā priuamur. Quum planeta præterea planetæ opponit̄: ipsius aspectū nobis apte tollit: splendore quoq; quē terris dare solebant: adinuicem demūt. At quum luna soli opponitur: is eandē penetrare nullo pacto pōt, qui si cælos ipsos interpositos penetrat: in minima profecto resistentia deficit. Quum planeta ēt ipsi eadem materia cū cælo sint: præter qđ illud luminis maius quod sortiti sunt. Et si cæli plures essent: ut diuersas animæ regiones colerent: earū naturæ haud parū repugnaret. Illis quidē oib⁹ eadē conuenientia cū unico naturali desiderio insunt: quæ quū ab illo loco ubi delecti angeli sunt: quib⁹ in substantia similes creatur: priuarent̄: nōdū plene contentæ starent: neq; aliter immo tunc acrius affligerentur: quum diuina præsentia cuius imagine factæ sunt: carerent. huiusce modi nāq; altitudo nō loci sed dignitatis & gloriæ ratione intelligēda est. quā ob rem oēs in eodē cælo uti singulis p̄ naturā cōueniet: & manere & meritorum sedes occupare poterunt: neq; aliter de naturæ cursibus dicim⁹: qui ut ordinē obseruent: eosdē propriū locū habere necesse ē. nā si plures terræ i ordine quē huiuscæodi sichophatæ dicūt: essēt. reliquæ præter unā uiolēter & cū labore manerēt: centrū nāq; petere cæteræ pugnarēt: quæ ut suā naturā cōseq̄ ualerēt: oēs simul descēderēt: & i unicū reducerētur corp⁹: ubi illis multitudo apte denega

SEXTVS

ret: neq; aliter si cælū unū sūmitatē possidēret: reliq; q; subiacerēt: sēp ut naturæ suæ adiūgerētur pugnā facerēt: at mūd? ipse sine sufficiēti causa ac ratioē minie fact? ē: & si hæc quæ dicit̃ iter cælos distātia uagaretur quū elemēta oīa sub prio cōdita sint: it̃er eosdē uacuū & ipsi? mūdi partem irritam dari: necesse esset.

Vnde lunæ mutationes prouenire uerisimili? sit. Caput. xxxviii.

f In gulis speciebus pro sui cuiusq; discrimine uariæ qualitates quæ sibi cōueniūt: tributæ sunt: quādoq; ut sese sustētēt: quādoq; uero ut alius utilitatē nocumētūue dare possint, qua in parte de lunæ augmēto ac minutiōe dicā, quæ ab aliquo alio planeta lædi apparet, illud quippe iā uniuersim habem? : qđ nos magis iuuare solet: maiorē etiam nobis (si cōtrarium reddit) aduersitatē dare. quum sol itaq; maximā lunæ utilitatē impertiatur. Ea & enī ut illuminare queat ab ipso quoquomodo habilitari uidet̃. Quā ob rē ab eo etiā ipsam lædi argumētum ē: uti ignis qui candelæ lumē tribuendo illā cōsumit, eodē quoq; modo dū luna sol ē sequit̃ & auget̃: & suā auctiōnē explet: quæ quū anteire incipit: eādē & uirib? & magnitudine minui uide/ m?. Neq; rē tātū hanc ob magnitudinis sed p proprietatis excessum in ipso sole sistentē prouēire arbitrādū est. Nā quū solis eclipsatio fit: si magnitudinē quæ in summū lunæ debetur: illa possideret: maximā terræ portionē lumine orbaret, quæ etiā q̃uis illi magnitudine æqui/ peraret: nūq̃ nos penit? ab illi? luce in ipsa eclipsatiōe priuaret: ipsius enī lateri inhæret: neq; secū amplexa ē: in qua cōiūctiōe minima quātitas maximū impedimētū efficit: tenuissimū siquidem corp? in ipso oculo inclusum: potētissimum (ne latissimū dicā) uisum ipsum hebe/ rat: atq; impedit. Cui si mōs opponeret̃: dūmodo spaciū interciperet̃: nō multū illū occuparet: si remanētē cōspectū existimarem?. in princi/ pio præterea atq; ipsi? lunæ sine: digressu uidelicet atq; accessu: maio/ ri p pterea detrimētō ipsa tūc afficit: q̃a soli magis proxima ē: & uti i reb? in qb? uoluptas captat̃: & p̃cipiū & finis iocūdiora sunt: i oppo/ sitis p cōtrariū fit, quāto lūa siq; dē soli magis propiua uehemēt? op/ pressa ē & min? ab eo iuuatur: i illis nāq; suis cōiunctionib? tā icipien/ us q̃ finiētis lunæ in qb? lūare corp? a nobis uideri nō pōt, ipsū disso/ lutū esse nequaq; dici par ē. ueq; quū prope sol ē exeat: pergat atq; occi/ dat: nobis ob alteri? lōge mai? lumē occultatur: nām quanto ab eo ma/ gis discedit: tanto clarius illucescit. An forte a nulla externa re sed a semetipsa aduersatur: illi? siq; dē tāto maiorē magnitudinē atq; clara/ tē uidem?: quāto ea magis scādit, at tūc quū ad suæ iclīatiōis terminos

deuēit: nihil sese nobis ostendit, quod hoc modo etiam fieri posset: ut quū supra nos ē per medium sui uideatur: quū abest nō nisi ipsius alterum latus suspicimus.

An solaris lunarisq; mobilis differētia dissimili celeritatem diuersis itineribus ascribi recte? debeat. Caput, xxxix.

f I sol præterea atq; lūa suos cursus diuersimode peragāt: nō ob maiore miorēue alteri? celeritatē id fit: uerū quia diuersum iter uterq; facit, quo fit ut q̄to ipsa lūa per signorū ascēsum descēsumq; cōmoratur: tātō sol rectū iter ab ortu i cubiculū redeat, q̄ in triginta dieb? lunā deserit repetitq;. At solē lunā præ cæteris syderib? magis offendere propterea fieri posset: ob maiore ipsi? resistētā, natura eq̄dē semper uehementi? cōtra ea innititur: quæ forti? se tuentur ac protegūt: quāuis i p̄cipio tēperatis reb? magis aduersa uideatur. Quis eq̄dē flat? tenera arbutta cōmouet: quæ tamē a rapacissimis uētis euelli ob arborū tēperie nequeūt: imo etiā q̄a ipsi uēti nō tātā uim i illis uti i maiorib? ac rigidis agere queūt, quāq̄ nōnullæ ex ipsis arborib? tā in opes radicib? sint: ut facillime decidāt, quarū ruina a sua incōstātia potius q̄ ab aduersa ui manifeste puenit.

Quid supra solis magnitudinē calorēq; dicēdū occurrat. Caput, xl.

m Agna iter astronomos supra solis magnitudinē differētia ē.

At q̄ eorū syd? ipsum minimū statuunt: adhuc illud toti terræ nimia uastitate præstare cēsant: quā rē per ipsam umbrarū breuitatē & per magnitudinē quā ab ipso uidere solem? a tā remotissima distātia quāta inter nos & cælū in quo ipsum sistere uolūt: intercipiūt: probare maxie moliūtur, qb? nō multa cū difficultate satis oportūe respōdebim?. Nā uti sol claritudinē ex sua natura habeat: nō i miori magnitudine quū oritur ab occasu q̄ ab ipso oriēte uel ab alia quauis parte & i quo uis diei tēpore uidem?, illud tamē præpōere decet: solē semp quū oritur: maiore uident solere: q̄a ipsius radii uisum nequaq̄ impediūt. At quū quis ignis hic a nobis inuent? miorē claritatē habeat: propterea ē: q̄a nō nisi opaca materialit̄. Quā ob rē sole præsentē nihil splēdet, q̄ tamen quū expedit? ac minie occupat? est: partē miora tam remoto spacio quātū uisus ire pōt: uideri solet: quātū magnitudinis ipsi? uiua flamma sortit̄: & minia præterea lucerna multo se maiora corpora illuminat, quo qdē i modo diei claritatē nō solis magnitudini sed proprietati ascribēda ē. Si illi nāq; nullū obstaculū obiceretur: ita huic multo latiore ueluti multo strictiore orbē illūinaret, nā ubi is ingredi pōt: nō aliter & celer & clar? i fine q̄ i p̄cipio sentitur: neq; uisdē i reb? diffe

SEXTVS

rētiā ab hyberno ad æstiuū tēp? facere solet, q̄uis non tātū nobiscū tūc
caloris cōmūcet: tū quia nō calorē p naturā habeat : tū etiā quia ma
ior ad calefaciēdū mora atq; uicinitas q̄ ad illūinādū apte requirit.
solē attamē calidū esse minie negam?: sed calorē portionē aliquā assu
mere etiā ratiōi cōsonū ē: qui si totū calorē quē suo ductu excipim?
ex sua proprietate teneret: eūdē elemētū esse dicerem?: sine quo nihil
ex uis quæ elemētis cōstāt: ignis sibi cōdecēte partē haberet. At quū
sole carerem? aīalia oīa plātæq; perirēt, si tot? uero hic calor su? sine ali
qua ignis p̄ticipatiōe esset: quatuor elemēta esse nō recte probarem?:
ignē nāq; nulla in parte experimur: nisi cū ipsis solariis radiis iuolutū
& quū nos ipsum industria cū reliqs elemētis cōmixtū extrahim?. Et
q̄uis postq̄ icēsus ē: magnas operatiōes efficiat: materia tamen ī qua
ostendi queat: tāq̄ cibo idiget, qua deficiente ilico soporat, sed eodem
modo ex singulis aliis elemētis aliquid extrahere possum?: uti aquā
ex plātis cū qua multa cōficim?. Nō quia ea ex sua natura uenerit: sed
coacte ac uiolenter & per accidēs ubi cōiūcta atq; elementata erat de
ducta ē: uerum & pluuias & fōtes aquā a natura datā dicim?. At ignis
naturā sine alio artificio nequaq̄ expimur: præter portionē illā quā so
lis radii ī cæteris cōmiscēt: reliqua & enī ut ab eo quidq̄ capiāt: nequa
q̄ ascēdūt: neq; id ut illis aliquid det descēdere cognoscit. Aquā nāq;
pluuiālē ex nubiū natura cōstare nō recte dicem?: sed ex illis quib? ele
mentat atq; cōpōit partib?: at nubes istrumēta ad ipsam pluuiā spar
gendā merito existimabim?: q̄uis enī sol nō uno ī tempore ubiq; sit:
caloris pars aliqua ī ipsa terra dū ductor redeat: māet. Solis nāq; certā
magnitudinē uti aliqui dicūt: sine ipsi? mēsuratiōe terminare: magnā
īgenioꝝ claritudinē atq; scientiā profecto idicat, quæ quidē res a sa
piētia atq; imēsitate (ne magnitudinē creatoris dicā) cū facilitate hē
ri posset: quæ tamē a mortalib? remotissima ē: qui ratiōes adhuc dare
quonā pacto huiuscōdi cognitio hēri p naturā posset: nisi de? ad op?
accederet: minime queūt, si sol nāq; toties quoties astronomi fabulā
tur: magnitudie p̄staret: sēper dies ubiq; esset: neq; unq̄ noctē permit
teret, nā quū cādela sub aliquo sibi quoquo modo miori opaco corpo
re pōit: ei? radii desup per totā circūferētiā exeūt, q̄to id ergo tūc ma
gis ac magis fieret: quū lumē ipsū tātopere excederet: & radii natura
les essēt: sed id de sole obnixē asseuerāt: quāuis plures stellas etiā mul
to terræ maiores esse dicāt: uerū si alter hō ī meridie alter uero ī septē
trioe ī ipsi? terræ finib? adstāt: & stellas has & innūeras alias itra se ui
dēt: quas ut uterq; recte uideant: q̄ a scithia prospiciet: aspectū in meri
diē alter uero e contra agere debet: nēo & enī eorū eas uideret: si ad ter

gū cōuerteret, quæ si terræ maiores essent: earū ptē aliquā usq; quaq; uideret. Si illi deniq; q; cælestiū corporū formā pro certa scribūt: ad ea undiq; uisēda tāgēdaq; steterissent: lōge maiore (profecto) sibi auctoritate uendicārēt: q̄uis dubitādi loc? adhuc aliq; sup̄esset, terra eq̄dē nō parā a nobis & uidet̄ & tractatur: circa cui? tamē magnitudinē atq; sitū nō tenui cū differētia geographi uariāt, uerū illud præterea negā dū nō est: infirmis sæpe apparere solere: si sua interna uideret: ægritudines cū facilitate mederi posse. At uerum qui quantū minus piculosa exteriora sunt: existimaret: quæ p̄sæpe quū lædunt̄ sanare neqm? it̄iora nimiū difficulti? posse mederi iudicarem? tū qa & magis teguntur & subtiliora in se atq; i suis opificiis sunt: quāq; aliq; medici q̄d cui piā præsiidiū proprie cōueniat: ob id scire præsumūt: qa aliqua ad intra explorauerit corpora. Cui? rei oppositū experiētia idicat: sæpe & enī propter satis medicabile: uisibile ac cognoscibile uuln?: qa ipsam medelā ignorāt: sauciū corp? dissolui sinūt, quāto quidē uehementi? de reb? illis dubitādū est: quæ & magis cōfusa in se sunt: & remotiores a tacti? atq; uisus sensib? sunt. At si solē tā calidū ab alia causa reddi dicāt: propter ipsi? cæli motū atq; cōsonantiā, ab his reb? eq̄dē tūc pars aliqua posset effici: quū mot? uolētus esset: q; quū naturalis sit: nulla in parte uel laborat: uel nitit̄: neq; calefieri refrigerariue pōt, quū illi? nāq; natura cursum appeteret: p̄ cōsistentiā læderet: q; q̄uis etiā celerrime rotet: nec strepitū neq; sonū adhuc causare potest: quū nullā partē sibi ipediētē resistētē iuenit: neq; is ēt ab alio rapitur præter q̄a diuina p̄uidētia & natura quæ sibi sancita ē: a qb? ducitur ac circūuoluitur.

An nubes humoris uasa appellāda sint. Caput. xxxxi.

q; Vāplures nubes instrumenta quib? aquæ colliguntur & in aerē deportantur: esse uerificare uolūt: saltē ue affirmant: quas eadē officia possidere neq; experiētia neq; sufficiens ratio dicit. Corp? & enim q̄d aliud tegere ac deportare debet: ipsū illi corpulētia præstare: necesse ē, at nubes aq; subtiliores sunt, quæ quū ascēdūt: nequaq; hūctare solēt: neq; tā spissū corp? dēonstrāt. nā si uasa ad hūc effectū cōstituta fuisset: unita corpora saltē quo ad sui dissolutionē essēt: quāq; uarias locorū sedes permutarēt: quas q̄dē cōditioēs nubes minie possident, quod sæpe ostēdit̄: quū nubē aliquo i demisso loco iacētē a sublimiori prospicim?: quæ q̄uis a nullo uēto percipi uideatur: i se dissolui uti fum? ab igne prodiēs cōspicitur. At si nō aliqua esset mūdi æternitas q̄ ea quæ i mari atq; fōtib? ab initio posita fuit: si quātū ab eo corpore terra atq; reliquæ creaturæ cōsūperūt: existiem?: nihil ipsi? superesse: credi par esset: aqua namq; q̄uis suam originē repetere moliat: quia

SEXTVS

corruptiōi subdita est: aliquā sui portionē amittit. Simplicia uero ele
mēta suo motu cōtinuo utūtur: & ita perpetuū nutrimentū per succes/
sum dāt: uti sydera suū īfluxū ipēdere sentiūtur. ignis eqdē elementū
totū naturalē calorē ī prīcipio dedisse absurdū ē dicere: nouā enī ipsi?
necessitatē semper habem?: neq; sec? de reliqs elemētis cēsēndū ē. quū
pluere & enī īcipit: maior ipsi? portio ab aquæ simplicitate sumitur:
sed reliquorū etiā partē ut cū terra cōmūicare queat: cōtrahit. at nubes
illæ quæ tūc tēporis apparēt: quædā elemētōrū cōgregatio ī ipsā ope/
ratiōe ē.

EXHORTATIO.

Quū ptē uolūnis hui? mēte discurrerē: ī illis locis dico ubi de au
gēdis cōseruādīs q; corporis uirib? atq; dexteritate actū ē: nōnulli q ce
lerime per itēra quæ agere debēt: aduolāt: mihi exstīmatiōe occurre
rūt, q quū a uera uia aberrāt: tātū a fine quē adipisci optāt: elōgātur:
ut illū uel cōseq omnino nequeāt: uel ad ipsum magnis cū difficulta
te ac labore peruēiāt. Ast alii q lēte progrediūtur: iter absq; multo la
bore satis oportūo tēpore finiūt. Haud lōge dissimilis serēissime prī
ceps cōtrarietas illis q bonā mēbroꝝ habilitatē & ampla fortūæ bōa
possidēt: aduersari assuescit, quæ qdē ambæ ptes & huic uitæ & cor
poris uoluptatib? aliquādo fauēt: subueniūtq;: qd qdē corp? affligi
permittere: & ad animi salutē attēdere: min? periculōsū esset. At quis
aliq ob corporis sui ībecillitatē & fortunā sibi parcā cōqueratur: forte
illis agilitas atq; opes quas optādo deplorāt: ppetuā dānationē darēt.
Neq; eos q apti uel nimū edocti sunt: propterea ex utraq; (quā eligere
uelit) tā bōa q̄ mala parte magis p̄stare & maiores sibi portioēs posse
uēdicare negam?: uerū si deteriora sequunt̄: min? periculū eis p̄fecto ē:
q̄ minimū hilitatis hēnt: qd ob plures ratiōi cōsonas causas p̄uēit. Ii
eqdē q̄ præstātē hilitatē sortiti sunt: non solū cōmunē seruitutē atq;
uulgares laudes uti cæteri homīes cōditori suo debēt: uerū efficaci?
ī ea pte ob singulare sibi largitū beneficiū tenētur: quā ob rem bōitate
præstātib? operib? satisfacere debēt, qui quū aliter faciūt: maiorib? cru
ciatib? obnoxii sunt: q̄ q̄ min? exornatas p̄soas receperūt. At quāq; ani
ma præcipue obsequēda sit: corporis mēbra propterea nequaq; dese
rēda sunt: illis equidē & meriti & demeriti pars cōuēit: qd de? ipse aper
te quādoq; demonstrat: qui nō solū recte uiuētū aīas ī gloria collocat:
uerū corpora a piculis rediere (quū sūm opere necesse ē) solet: plurib?
siquidē ī locis mēoriæ mādatū ē: multa deū p̄ aliquib? p̄sonis fauē
tia miracula dū ei ipsi īseruiebāt: demonstrasse: imo & si partem animi
quæ præcipua ē: hac ī parte dimittim?: iuēiem? etiā ī corporis certāni
b? suis seruis dominū ī gētē uictoriā dedisse. E cōtrario quoq; cōtrariis

& labores & cruciat⁹ misisse publicū ē, imo illos de⁹ acrius affligere solit⁹ ē: q̄ secū esse deberēt: q̄ tūc duplicē pœnā sentiūt: nec solū quia ī errorē iciderūt: cōquerunt: uerū amissū priuilegiū deplorāt. At qui hostē agilitate sūmittere studet: & sese uincere & suos impet⁹ frenare negligit, eundē acerrimē affligi meritō fit. Corporis nāq; uoluptates dōare: q̄ hostiū superare uires: lōge præstanti⁹ ē. Cui⁹ rei excellētia ex uictorū paucitate facile probat̄, at sui aduersarios debellare nō paucis accidere expertū ē: unde illi paucissimi māifeste sunt: si eos ad belli ducū nūerositate cōparaueris. Neq; suā excellētiā uoluptatū uictoria tunc denegat: quū ei⁹ possessores præstantiores efficiat. Nēo tamē tā hūilis ex se reddi uidet̄: ut oēs suos appetit⁹ deneget: nisi cōtinue exhortet̄: & ratiois moderamini subiaceat: cū quib⁹ cōditioib⁹ modo mētis modo corporis disciplinā īsequi debet, si corporis nāq; oblectamētis parerem⁹: pauci uerā beatitudinē adipiscerēt: magno siquidē cū labore & a corporis uoluptatib⁹ & a sæculi hui⁹ blādimentis retrahūtur, quas ptes q̄ sequi uolūt: neq; aī neq; oculorū multa exploratiōe idigēt: quā ob rē q̄ min⁹ sciūt: pessimā cōsuetudinē tenaci⁹ amplectūtur: quā nō p̄dere ēt certiores q̄ p̄iti sūt: nā ignoratū uel iter uel uitā (si dicere mauis) eligere haud sanū cōsiliū ē: uirtutū uero uia ex qua tā āplæ mercedes exeūt: tā arcta atq; angusta ē: ut nō sine magna idustria atq; solertia ī ipsa sustineri possim⁹: quā etiā (si cadim⁹) repetere difficillimū ē, qui uoluptates & enī sectant̄: ab ipsis turpitudinib⁹ ut suam sectā nō deserāt securi fiūt: quæ etiā auctore uel deserere uel obliuisci haud facile queūt, quæ q̄dē uia & si multos ob libertatē quā priā ī frōte idicat: nīmiū oblectat, exptos magis defatigat: at omnib⁹ in reb⁹ ea excellētiōra haberi solēt: quæ a paucis & magna cū difficultate acq̄ri queūt, illud præterea uile existiat: quod facile ab omnib⁹ acquiri⁹: tueturq; neq; id īmerito quū neq; corpori neq; animæ uerā laudē saltē tribuat.

At quū de prædecessorib⁹ nostris loq̄mur: qd de nobis in posterū dici debeat: cōsiderādū ē: quo quidē ī modo magna futuri laboris p̄s nobis nota esse poterit: si præteritas calamitates ad mētē reduxerim⁹ tā subditi nāq; p̄ naturā sumus ut si nulla alia re aduersemur: tanta adhuc imbecillitate nostra tēpore succedēte laborabim⁹: ut oēs anīantes semel mori saltē cōcedere necesse sit, quod in illis acri⁹ ac celeri⁹ euēit: q̄ mūdi furorē sequūtur, qui haud aliter sese habet: q̄ rota quæ/dā in qua subtilissim⁹ & ultra extimationē uolubilis axis ē: quæ neq; ulli⁹ culmen neq; cōtinuā uolutionē patit̄, quo fit: ut q̄ scandere molliunt: in tergū ruāt: q̄ uero culmē attingūt: subito uoluant̄ ī caput. At forsitā clariorē ex marinis undis cōparationē extrahem⁹: quæ magno

SEXTVS

cū impetu saxa in ipso mari sistētia ut ascendāt: feriūt: quæ pri⁹ q̄ id efficiāt nō semel retro cadūt: & quū scādūt: præcipitiū sibi prōptissi-
mū in altera parte inuēiūt: quā ob rē neq; huc neq; illuc uel laboris fi-
nē uel quietē inuēiūt. At nō solū q̄ uoluptatū illecebris inseruiūt: hoc
modo uexāt: uex illi q̄ a lōge prospiciūt: quādoq; ipsoꝝ scelesꝝ fumo
sitate uertigine quadā deturbātur: q̄uis iā opes deposuerit: & ut se cu-
stodirent: sanctoꝝ ordines secuti sint. O q̄ detestabiles actiones
demū sunt: quæ naturæ ac ratiois optatū finē expugnāt: omnib⁹ nāq;
gloriæ auuiditas ē: neq; q̄ spīa cruciat⁹ appetit. G. A. Verū & si utilitatē
mortales inq̄rant: nocumētaq; uitare diuersis modis curēt, illud oib⁹
præfixū ē: beatitudinē semp appetere: quāq; opa quæ cōtrariū mereā-
tur: magna ex pte exerceāt. Nā dū rapacissimū tēp⁹ p̄ oblectamēta & si-
ne multa iactura iuxta suā falsam extimationē cōsumāt: uētri ac libidi-
ni inseruiūt: aliēa rapiunt: homicidiis latrocinisq; pascunt: quā ob rē
austoꝝ corpora ægre afficiūtur & eoꝝ anīæ caligīe obnubilātur: rele-
gāturq; ī tenebris. Nā si uel mortis atrocitate: uel uitæ afflictioibus
martyriū pararetur: nō pauci ex sceleratissimis hominib⁹ hoc celeberrīo
apud christiāos nomine appellaretur: qd̄ qdē priuilegiū nō nisi re-
cte uiuētib⁹ & pro ueritate moriētib⁹ debetur daturq;. quā ob rē q̄ ca-
dere supariq; ueretur: incōueniētia ante ipsū aduētū uetet. nulla eq̄dē
appræhēsiō tā secūra ē: q̄ illā undiq; phibere. Quā qdē ob rē q̄ mūdo
ihærēt: q̄uis illū a se q̄doq; sūmitu appeat ab eo sæpt⁹ uici solēt: quā
eq̄dē ob causam ut uarietatē hāc atq; aduersitatē fugiam⁹: nō tāq; illi
uicini uel ab ipso adiuti sed extra corporeos apparat⁹ & actiōes & cogi-
tatiōes nostras agere debem⁹: uti quū flumē aliquod uado trāsim⁹ ut
nos ī aquā cadere prohibeam⁹ facim⁹. tūc & enī & animū & uisū ī ip-
si⁹ ulteri⁹ ripæ terra firma dirigim⁹ atq; cōpōim⁹: quos quū ī uolubili
ac lubrica parte pōim⁹: & sensus & anim⁹ euāescūt: & facile īmo neces-
sario decipiūtur. neq; ulla res tā cōtraria præmio a nobis expectato quā-
tū ipsa uoluptas & mūdi factio ē: quod ab eo sane colligitur: quū nēo
diues opib⁹ satiat⁹ uel a pessimo uiuēdi modo defessus experiatur. nā
quū cōrēti ingredī essent: eos iter pauperiē iuestigare oporteret. Et si
nōdū illic perfectio iuēietur: saltē illi maior affinitas ē. at q̄uis difficul-
tates ubiq; sint: securior pars sēper capescēda ē: quā ordinatā musita-
tāq; uia uocitabim⁹: ex ocio nāq; uel nimio negociandi feruore sēper ī
fine lædimur: extremitatū enī istaꝝ nulla sine maximis nocumētis ē.
Nam q̄uis ab eoꝝ icōstantia quos pro amicis tenemus: cōqueramur:
si q̄ntū nos nobisipsis iniuriari solēus: existimēus: amicoꝝ offēsæ de-
biles ut annumerētur: erūt. At mortales multū seipsos amare demō-

strāt: sed a minima aduersitate cōmot? sese qsq; multū offēdit, quā rē cōtūo determinatā inuēim?: quū nimīū de cōstātia nostra cōfidim?, quæ quīs nos illæsos cōseruare promittat: quū illi fidei copiā dam? in cœno nos cadere atq; inuolui sinit: quā ob rē longe facili? ē: aduersam opportūitatē tollere: q̄ postq̄ ab ea circūcludimur peccata uitare. Nā uti comertiū amare bonū est: ab eo q̄doq; discedere: uel id nō tāto pere amplecti: iuuat. minimā qppe tunc beatitudinis securitatē habem?: quū cōmune plebis iter seqmur. At quīs oīb? id agere nocuū sit: i illis turpissimū: miserabile & ultra uires detestabile ē: quorū corpora multitudine splendidiora sunt: q̄ suæ excellentiæ imemores animas uti cætera iēpta plebs criminib? maculari pmittūt. Multū mihi iucūditatis materies hæc attulisset: si te ad finē illum ad quē creat? es: recti? pducere posset: i hac pte tamē maiestātē tuā animi affectū quo cōmot? sum poti? accipere: q̄ meā ignoratiā qua singula nō recte speculatus sum: increpare debere: ob tuæ clementiæ magnitudinem spero.

AVCTORIS EXCVSATIO

m Vltā i hoc uolūine occurrerūt: quæ aliquas ptes i eo aberratas facile efficiēt. nā extra oīb? cōmūes aduersitates: duæ i me singulatī præcipuæ sunt: quarū altera ea ē: nullos me antiquorū codices uidisse i qb? repugnatiā aliquā cōtra ea quæ scripsim?: inuēiri nō dubito: unde plura in qb? solū discursū fecim?: probauissem?: & quū antiquorū opiniones cognouissem: forte pro illis ptib? quæ maiore rationē habere nobis uiderent? argumēta fecissem? fieri etiā posset ob id: ut plura quæ i ope restāt: absciderem?: si tunc materias atq; artes a nobis ptractas i quarū singulis tāta itiney dissimilitudo ac difficultas ē: determinari a me nō recte posse: cognoscerē. ut illud præterea qd ratio appetit: i clary dem?: nō solū naturali igēio sed etiā aliarū psonarū subsidio idigem?: quauis & enī in parte plures errores cōmitti queūt: sed ab illis facili? q̄ nihil studuerūt: quū litteras itaq; a me lōge aliēas esse apte uideā: & naturæ subiectū mihi cū multis cōmūe esse cognoscā: pertiacissim? error esset: me oīb? i locis uti ratio appetebat: scripsisse credere. Et nō tātū ego q̄ ibecillis atq; hebes sū: sed & mortaliū nemi nē dūmodo i gratia cōfirmat? nō sit: i peccatū q̄ndoq; cadere nō posse: credim?. At quīs ego aberraueri nō parū hac i parte ē: op? disposuisse: uolūtātē uero ab errore cōtūisse, quæ nūq̄ ut errorib? uel causam uel alimētū daret: intēta fuit: neq; ut pertiācia aliqua ex parte aueretur: qd piā adinuēit scripsitue. quā ob rē liber hic nō ampli? q̄ per rationē defendi: & p experiētiā ab eo credi debeat: extollat? protegaturq; (si qs eū legere dignabit?) q̄ quū aliquē errorē inuenerit: minie se illic obli/

get: partem hanc nō sine ratiōe dixit: mens quippe nostra nihil a uerbis profecto distat: quāntū ad ipsi? sententiæ itellectionē attinet: quæ quidem uerba quū nō cōuēiētia sint: uel demant: uel super ea leuis trāsit? fiat: ut quū utilitas dari extiare? ne forsità cōtrariū sequerēt. Plures equi dē antiqui auctores: si adessent: in nōnullis suis opinionib? uinci potuissent: quas sui sequaces magna argumētōꝝ ui defendere moliant? præsertim quū scriptores quod sibi uidebat? scripsissent: neminē tamē tam dignū haberi credim?: ut oīa sua uerba sine correctiōe sint, nisi is a deo uel missus uel adiut? sit: quod singuli in suis scripturis aperte ostēdūt: quas quanq̄ per plures annos apud se retineāt: semp eas passim corrigere solēt. At si nos ipsi defectū hunc in nostris operibus expresse iuēim?: eundē ab aliis posse cognosci: minie ipossibile occurrit. illud eqdē maxima ex pte accidit: ut quid aliis deficiat: magis q̄ in nobis ipsis cernam?: quo fit: ut nēo maiorē itelligēdi uim: q̄ quū sua opa recte corrigat: ostendere possit. Ea eqdē uel abscindere uel i totū dimittere nō min? sciētis signū est: q̄ ipsa de nouo condere. quā qudē partē q̄ nō habēt: sæpe numero i errorē incidūt: neminē nāq; in reb? quas nūq̄ tetigit: sed in qb? eū falsum scripsisse cōperim? repræhēdere assuescim?: quā ob rē nōnulla capita extra deserere sanū? esset: q̄ ut uolumē aueretur intromittere: quæ nō solū quū a ueritate dissentiunt: inutilia sunt: sed debitam auctori fidem extēuant.

G. AYORA CORDVBENSIS ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAE ILLVSTISSIMAE FELICITATEM
MITTIT.

I tātū tibi Illustrissima Regina & Rei P. tui causa iucūditatis
f utilitatisq; studiū nostrū afferet: quātū nos pro iuuetute no-
stra id ipsum agere nixi sum?: nō parum & mihi & posteritati
meæ uixisse existimabo. Vale.

EIVSDEM EXHORTATIO DE FUTURO SILENTIO
SIBI IPSI.

I amorē erga te meū ab aliquo dubitari posse: crederē, eū dē
f tibi haud ambiguus notis pfecto demonstrarē: quæ pars tamē
quū māifesta sit: ad reliqua tēdā: teq; in primis p ipsam cō-
munē amiciciā p dulcē atq; ingentē finitū hūc laborē oro: ut animū
igeniūq; in primis excolas: corpusq; nō negligas: sed teq; mecū simul
ad maiora (si qua i hac luce esse futura possint) reserues. Tu quoq; li-
gua quæ tāta ac tā uaria (& nō sine repræhēsiōe forsità) uerba locuta
es: opatū iam a te silētū capeſce. Vos etiā māus seruilē fulcādi curā

LIBER

deserite. Neq; te tamē chare Ayora libroꝝ copia deterreat: quæ nō mi-
nus scribēdi campū dare q̄ demere certe uideēt: uerū quia uel illis assen-
tire uel cōtradocere (ut bene dicas) necesse est, quoz illud si facis dede-
cus poti⁹ q̄ gloria te consequēt: sed si istud antiquæ doctrinæ hostis
iudicaberis: & nō itelligendo sed disceptādo te clarū facere cōtendisse
posterī censebunt: Quā ob rem & si tātis tuæ Reginæ uirtutib⁹ & tui
amici officiis & Rei. P. magna utilitate cōmot⁹ ut aliēa explicares: filiē
tūā ante decentē ætatem prærupisti. Illud saltē in posterū obserua: & te
totū illi qui te totū (si quid habes) tibi dedit: dona, unde nō uulgare
momētaneū caducumue præmium sed ienarrabile beneficium ueris
clientibus paratum est. Vale tui ipsius memor.

CONSUMMATVM EST.

Antonius Zarotus Parmensis Mediolani hoc Opus impressit Mille-
simoquadringentesimo nonagesimosecundo: sextodecimo
Chalendas Ianuarii.

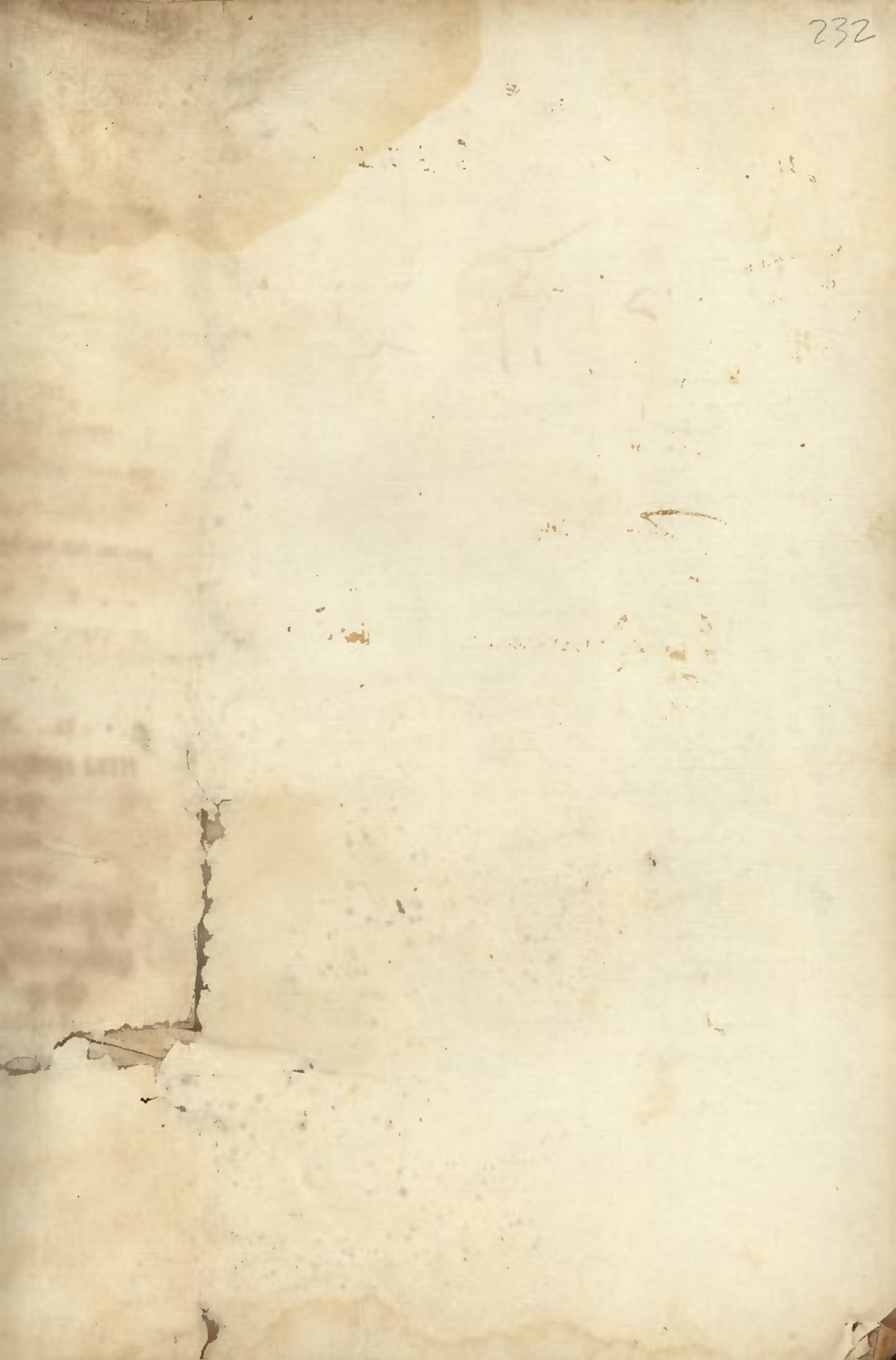
Registrum operis

A a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z & ? & B B
Omnes sunt quaterni præter A B B qui sunt quinterni.

INC
1528

Cap. 58.

The day
 I was smothered
 with affliction
 may you see

I have seen
 I have seen
 I have seen
 I have seen

I have seen
 I have seen
 I have seen

